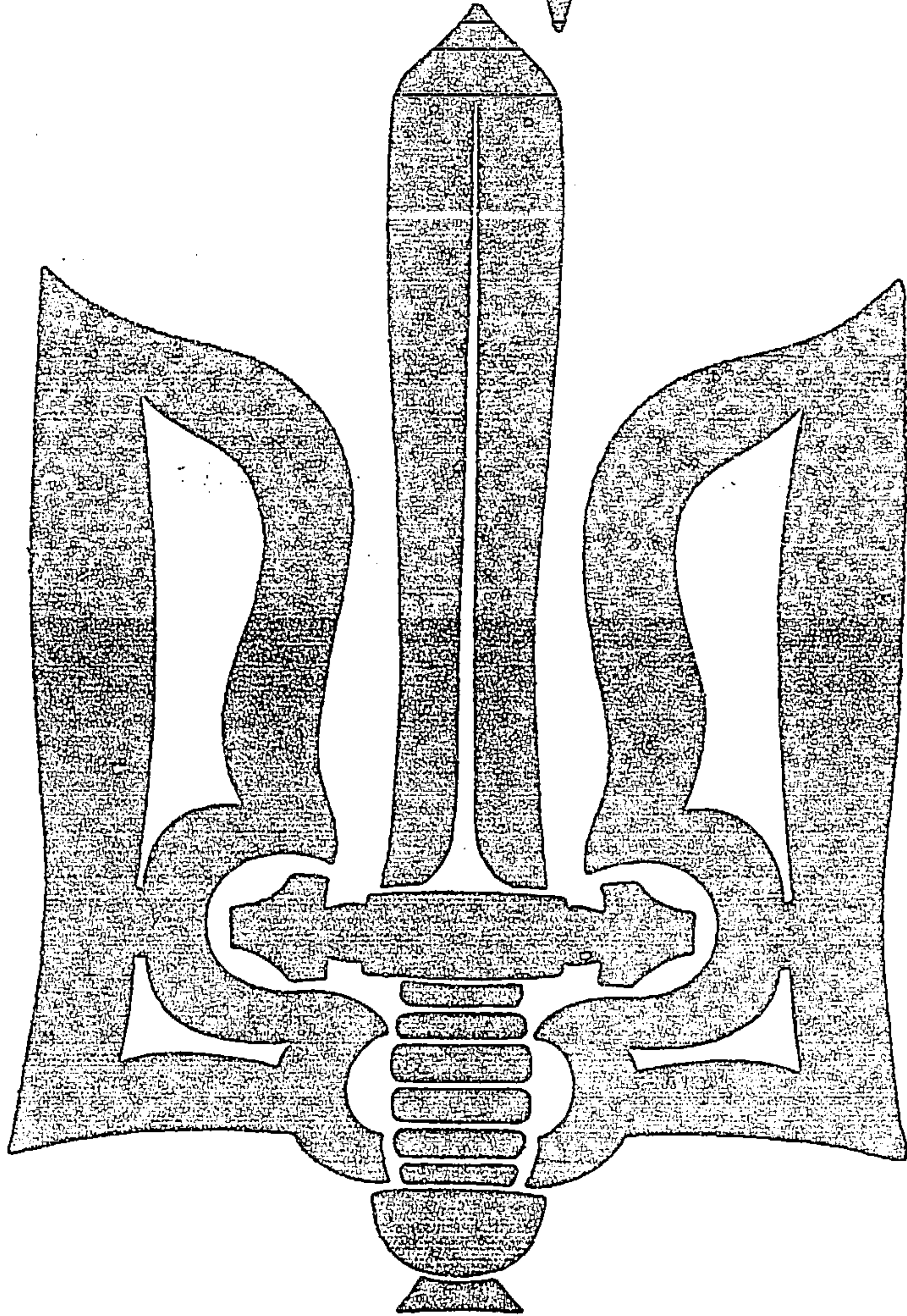

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ

ІІ

LIBRARY AND MUSEUM
UKRAINIAN CULTURAL & EDUCATIONAL CENTRE
WINNIPEG, MAN. CANADA.

З М І С Т.

1. Д-р Остап Грицай: Два хлопці гинуть за Україну	1
2. Вітоол Орлин (Львів): Оборона чи наступ?	4
3. М. Чумак: Європа на переломі	9
4. М. Райгородський: Релігійність та церковництво	15

ХРОНІКА:

5. Е. Онацький: На міжнародні теми	25
6. Ф. Ш.: Дещо про німецький націонал-соціалізм	30
7. На біжучі теми	35
8. Єретичні думки	55
9. Від Адміністрації	56

Obsah: 1. Dr. Ostar Hrycaj: Dva mladí muži hynou za Ukrajinu. — 2. Vitvol Orlyn (Lvov): Obrana nebo útok. — 3. M. Čumak: Evropa na přelomu. — 4. M. Rajhorodskij: Náboženství a církev. — 5. E. Onackyj: Na mezinárodní téma. — 6. F. S.: Něco o německém nacional-socialismu. — 7. O běžných událostech. — 8. Heretické myšlenky. — 9. Z administrace.

ВІСТНИК „О. Д. В. У.“

Місячний бюлетен

Організації Державного Відродження України в Америці.

Видає Центральна Управа «О. Д. В. У.».

P. O. Box 13., Sta. D., New York, N. Y. America.

Eugen Onatsky:

L'Equilibrio Europeo ed il Problema Ucraino.

1933, стор. 16. Roma Via Famagosta, 45 — XI.
»NOI E L'UCRAINA« Raccolta di Studi e Documenti a cura di Lauro Mainardi.

М. Чумак:

Шляхи національного визволення.

1933, стор. 32. Чернівці.
Бібліотека «Самостійної Думки» в Чернівцях. Накладом Сильвестра І. Никоровича. Ціна 5 лей за 1 прим.

Замовлення слати: «Samostijna Dumka», Cernauti, str. Petrovice 2. Roumanie.

Poland and its Minorities the Cauldron Boils by Emil Lengyel

Стор. 246, 1932. 152 West 13th Str., New York.
Lincoln Mav Veagh. - The Dial Press, Inc.

Окремий розділ п. з. The Chamber of Notgors обговорює українську справу в Польщі та навіязує її до загально-української справи. Автор представляє поодинокі ділянки українського життя, подає короткий історичний огляд, розглядає стан укр. справи на міжнароднім полі, та знакомить із різними подіями, що мали місце на українських землях аж до ліських подій включно.

— Допоручайте цю книжку чужинцям! —

«Розбудова Нації» видала другий наклад книжки п. з.:

„РЕАЛЬНА“ ЧИ ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА?

Ціна книжки: ЧСР Кс 7.—; на Західній Україні злп. 2.—; в Німеччині мк. 1.—; в Австрії шіл. 1.50; у Франції фр. фр. 5.—; в Америці й Канаді 25 ам. центів; у Болгарії лев. 10.—; в інших країнах на паріті 25 ам. центів. Кольпортери дістають 20% опусту.

Замовляти: Administrace »Rozbudova Nacii«, Praha-Smichov, Pošt. schránka č. 37. ČSR.

Книжка має 152 стор. друку. Писана популярно й дає відповідь на актуальні питання нашої політики. Форма розмови між націоналістом а «реальним політиком» і «безпартійним» не тільки робить книжку живою й цікавою, але, ставлячи проти себе два світогляди, наводить усі випадки проти націоналістичного табору його противників і вчить як ті випадки відпаровувати. Тому книжка є вразом практичним підручником пропаганди для тих членів ОУН, що працюють між масами.

Книжку повинен перечитати кожний націоналіст!

EUGEN ONATSKY:

RESIDUI DI COSMOGONIE ANTICHE NEL FOLKLORE UCRAINO.

1932., стор. 32. Istituto per l'Europa Orientale. Roma.

(Estratto dalla »Rivista di Letterature Slave«, Fasc. V-VI. 1932.)

Допоручайте чужинцям книжки:

1. Jaroslav Vozka: Polsko, žalář národů, nebezpečí pro světový mír. Praha 1932. Nakl. Volné myšlenky v Praze.
2. Fritz Rathenau: Polonia irredenta. Berlin 1932. Verlag Reimar Hobbing.
3. Erich E. Jochberg: Im Osten Feuer. Leipzig, 1932. Verl. Gretlein u. Co.
4. S. Mornik: Polens Kampf gegen seine nichtpolnischen Volksgruppen. Verlag de Gruyter & Co., Berlin.

Націоналісти! Читайте самі й допоручайте іншим:

НОВИЙ ШЛЯХ, укр. політ. тижневик.

Передплата 2 дол. річно.

Адреса: «New Parthway», Ukr. Weekly. 10336-96 th Street, Edmonton, Alberta, Canada.

САМОСТІЙНА ДУМКА, нац.-гром. та літер. місячник.

— Адреса: Redactia «Samostijna Dumka», Cernauti, str. Petrovici №2, Roumanie. —

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західньо-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже два роки, у Галичині з призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звіdomлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Передплата становить: у ЧСР: річно Кч 35.—, піврічно Кч 18.—, поодиноке число Кч 6.—, для членів ОУН Кч 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно злп. 7.—, піврічно злп. 3.50, поод. число злп. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці та Канаді й в інших краях: річно дол. 1.—, піврічно дол. —.50, поодиноке число дол. —.20.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошевими листами, інтернаціональними почтовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvouměsíčník «Rozbudova Naciji» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský. Odpovědný redaktor: pí A. Čížková. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie».
Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NACIJI

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, січень-лютень 1933. Ч. 1-2 (60-61).

Д-р Остап Грицай.

Два хлопці гинуть за Україну.

*Тіням ДМИТРА ДАНИЛИШИНА
і ВАСИЛЯ БІЛАСА.*

Це п'ятниця, 23. грудня 1932 р., у Львові, раннім ранком у тюрмі Бригідки. Година шоста, трицять хвилин. Надворі ще такі важкі імлі досвітнього зимового присмерку, що на подвір'ю тюрми треба засвітити велику електричну лампу, щоб тут було ясно. А мусять освітити тюрмне подвір'я тому, що саме тепер, шоста трицять рано, вішають у Бригідках двох хлопців. Вішають ляхи двох українських юнаків-боевиків, засуджених ляхським наглим судом на смерть за те, що карно, всеціло і всежертвенно сповнили дню 30. листопада в Городку Ягайлонському наказ їх революційної організації і в нерівнім бою впали в руки смертельного ворога. Ще ось наче чути, як президент ляхського трибуналу у глибокій тиші неворушно застиглої аудиторії проголошує присуд: Дмитро Данилишин — на смерть. Василь Білас — на смерть. Маріян Жураковський — на смерть. А що з них тільки Жураковського помилували, заміняючи йому кару смерті на 15 літ тюрми, то от тепер два другі досвіта, в мурах понурої тюрми, скропленої вже потоком крові інших українських революціонерів, мусять іти на смерть.

Два молоді хлопці йдуть віддати життя за Україну. Ось двері тюрмної келії вже відчинилися, і їх виводять. На їх смертельно перетомлені лица паде блиск сліпучого електричного світла. Але в цей мент, коли вони тут являються, видко їх як горючі, як високо видвижені сьєва й крізь найгущішу імлю і крізь найгрубіші мури тюрми і на відсталь найдальших далечей по всім краю і по всій Україні. І видко їх і крізь кордони чужих країн і крізь безміри непроходимих океанів — видно і чути повсюди, як вони йдуть на смерть за Україну:

Всеціло й доконало, як годиться карним революціонерам на боевий наказ.

Та проте, Нене Україно, — так важко воно, так прескорбно важко дивитися в цю хвилю й востанне на збілілі обличчя тих двох засуджених!..

Оце тут як один з них — Дмитро Данилишин, з Трускавця, літ 24, шевський челядник, невчений собі хлопець з простолюддя, якого освіта — всього три кляси найнижчої народньої школи... Заштовханий долею на дно суспільних низів попелюх життя, він — легендарний шевський челядник, для якого ще в казках Андерзена нема приступу до гарно прибраних кімнат, якому так жорстоко скупю почислені дні бідолоашного життя пролинули на твердому дзиглику біля шевського стола, між шкірами й старою обувою, за шилом і дратвою як знаменами простого, деким ще й нині призириливо погорджуваного ремесла. Ну, кажіть, про щож то

можна мріяти, чим промишляти й розважати серце, коли вам день-у-день доводиться просиджувати так на твердих дзиглях, над шевською роботою, нудною, одноманітною морокою, завжди й водно за вікном, ніби вже й на волі в тюрмі, все в чотирох стінах якогось глухого, сіриною безпросвітньої буденщини надиханого кута? Про геройські діла, скажете, про пориви високі, що душу на ясні вершини двигают, про жертви й посвяти духа, — великими поетами оспівувані? Ні. Не це, не такі думи, звязані по звичаю з атмосферою шевських дзигликів та шевських челядників. Тут у голові здебільша настирлива думка про щоденний хліб і про мізерний заробіток. Про роботу та її покінчення, про те, як прожити нині і як добути хліба на завтра, і як заховатися, спастися від усього, що загрожує видерти шевському попелюхові той тричі бідний шматок хліба з чорних рук, і кинути його на поталу голодного безробіття.

І з такої то життєвої вузини, закутини та глуші виходить на сцену великої національної трагедії Дмитро Данилишин. А його трускавецький співкраян — Василь Білас?

Він теж бідак із суспільних низів і посмітюх життя. Правда — в нього шкільна освіта дещо краща, бо сім кляс народньої школи, але хоч він і радо вчився, мусів задля недостатку покинути школу і став служити у крамниці. Отак Білас, маючи 21 років, крамничний попихач, а в останньому часі ще до того без посади і безробітний на ласці батьків у хаті. Значить — у тих трускавецьких юнаків одна й тасама безпросвітня сірина буденщини, одна вузина невеселих овидів життя, і той душливий гніт глухого кута, під впливом якого так часто холоне людини серце й гаснуть утомлені безвиглядністю очі... Та ще та обставина, що Білас за пласт вже був караний ляхами 3-місячною тюрмою. Якаж це понука для безробітного в хаті вбогих батьків «сидіти тихо», щоб, крий Господи, чимось необережним не накликає на стурбовані голови батьків нового лиха! Ми уявимо собі тільки одну таку хвилю в тій, чи іншій родині наших людей у краю, де син сидить без посади в хаті; а беззасібний батько жаліється на біду в хаті та гіркими словами докоряє синові, коли бачить, що дитина наперекір усьому — не хоче сидіти тихо, проклинає ляцького найзника й грозить якоюсь боротьбою. Справді — як легко тут датися зворушити батьківським чи материнським докором, як легко датися залякатися славетній осторозі, що, мовляв, з мотикою на сонце не поривайсь, а головою муру ніяк не пробити!

Заправду — Ви, молоді боевики, Ви всі, Данилишини й Біласи, Жураківські і Коссаки, Березинські і Старики і сотки-сотки інших — не легко, ні, не легко доводилося Вам, дітям уярмленого середовища, вдарити об землю премудрими осторогами старечих рабів, і під крик мудрих і премудрих братися розвалювати мур неволі буйними головами!

Ох, не легко!

Оцеж ось тепер Ви, дорогі і найдорожчі брати, Ти, Дмитре Данилишине, і Ти, Василю Біласе, стоїте під шибеницею, на якій Ваші молоді тіла швидко схолонуть холодом смерті, не зазнавши нічого з блаженних крас і насолод цього світа, тільки одну муку суворої, непривітної буденщини... Буденщини за вікном шевської робітні, й буденщини в метушній торговельній крамниці. І Ви бачите, як гірко плачуть Ваші оборонці, дивлячися на Вас востаннє, й бачите Ви, як навіть ляцькі гієни, що жаждуть Ваших трупів уже давно, ніби втихають у своїй кровожадности,

маєстатом Вашої смерті вражені... Але чомуж, і саме тепер, не плачете Ви, Ви жертви, Ви мучені й замучувані, Ви, яких душі за хвилю відлинуть у ті темні Вічного, на думку про які застигало з ляку навіть серце львиносильного Ахіля? Якаж сила духа це, яке самовідречення найглибшої, людської натури в обличчю найстрашнішого, що може почувати людина на цьому світі! Ви не плачете, бо хоч такі молоді, приймаєте смерть як самозрозумілу вершину Вашого геройського завдання. Повиснути на шибениці належить ніби само собою до Вашого боевого обов'язку й це Вас не розжалює ні на хвилиночку. Затяж тоді, брате Данилишине, вибухнув Ти і заривав на суді кривавими сльозами, коли парох Вериня, о. Кіндія, переслухуваний як свідок, став оповідати про те, як Вас, утікаючих, наші люди з Вериня здоганяли й — били. Катували Вас так, що той священик міг сказати, що так, як було у хвилі спіймання Данилишина й Біласа, так воно мусіло бути тоді, як на Голгофті розпинали Христа. Так от що зворушило до сліз того, хто не плакав опісля і в останню хвилю життя! А зворушило його не розпука за себе, а розпука задля того народу, власного народу, в якому ще завжди багато таких, які скорше, ніж ляцькі кати, раді би розпинати своїх революціонерів, своїх борців на хрестах Голгофти. — «Ні, не думайте, що я за себе плакав!» — сказав Данилишин до оборонців після відходу о. Кіндія. Сказав це словами, які лишаться в пам'яті народу на віки вічні, й збережуться у Святаї Святих нації як ізмаргади душі простої, але найвищим поривом світло преображеної, як перли дорогоцінні й алмази пречисті, отак як і той плач Данилишина над народом, що ще в темряві-неволі не прозрів усеціло, й душею в її найглибших глибах не обновився...

Але хвиля всецілої обнови душ і всенароднього визвольного пориву граде неминучо.

Це вона всилу невміручої ідеї, ідеї волі та власної держави, захоплює молоді, найздоровші духом і тілом, і тому найздібніші до реального чину покоління народу так могутньо, що й прості шевські челядники і крамарчуки у вузинах глухих кутів, і без великої освіти, і в найскрутніших обставинах життя, забувають усе особисте, щоб ставати в ряди революційної організації і виконувати її накази з найвищим героїзмом. А їх приклад — це знову животворний подих обнови душ для всього народу. Ви дивіться тільки на ту свідому українську селянку з Черкас, Розалію Бобеляк, котра, як свідок у суді, така зворушена, що, дивлячися на обидвох підсудних, душена сльозами, не всилі промовити ні слова. Або читайте промови всіх оборонців, зокремаж промову д-ра Старосольського, а побачите, як ті оборонці ростуть душевно з їх обороною засуджених. Або розважте, що коли д-р Старосольський при езекуції побачив, як кати затулювали вішаним уста, щоб вони не кричали «Хай живе Україна», то це потрясло ним так, що він дістав нервового рострою. А тих 5.000 людей, що ждали дня 25 грудня в Трускавці на майбутні похорони повішених?

Ось те все — це непереможна животворність визвольної ідеї, ідеї боевого націоналізму, якої не повісять ніякі кати.

Слава боротьбі! Слава Героям Народу!*

*) «Свобода», Джерси Сити.

Вітвол Орлин (Львів).

Оборона чи наступ?

(Зприводу «конфлікту двох поколінь»).

«Nareszcie, jak się należało spodziewać, prasa ukraińska, zwłaszcza «Dilo», potępiła działalność O. U. N. po morderczym napadzie w Gródku Jagiellońskim».

«Ilustrowany Kurjer Codzienny», 5. XII. 1932.

Чи справді до цього докотилася українська «репрезентанщина», що під плащиком оборони «розанархізованої» молоді — провадить завзяту боротьбу проти неї?

Боротьба за молодь? —

Бачимо боротьбу за молоде покоління Ватикану з фашизмом в Італії, більшовиків та їх цілої ієрархії з церквою та контрреволюцією, боротьбу комуністів та соціалістів з гітлерівським рухом у повійній Німеччині, до певної міри роялістів із республіканцями у Франції, — та вкінці клеко-тіння між католиками й соціалістами в маленькій Бельгії, не згадуючи вже про боротьбу санації з ендецією та ППС у Польщі. Боротьба в них це боротьба за непевне майбутнє молоді.

А в нас? У нас зводиться ця боротьба проти самої таки молоді! Ціла наша «репрезентанщина», од найлівіших до найбільш консервативних, створила на Західних Землях суцільний фронт проти молоді в ім'я... її добра.

Це робиться тоді, коли детермінаційні та асиміляційні системи окупантів на всіх наших землях прибирають грізних форм, проти яких кричить і протестує цілий світ... І сипляться закиди на молодь: що вона загониста, імпульсивна, ризикантна, недосвідчена, розполітикована, анархістична, наскрізь деструктивна (а як така, то шкідлива), лінива, а навіть закидають їй брак ідейності. І це тоді, коли навіть вороги (численні процеси політичні на Зах. Землях) не завагалися сказати, що сучасна українська молодь це «еманація тих ідеалів, що висуває їх модерний український націоналістичний рух у боротьбі за українську державність».

В цьому поході проти «дітей» усі політичні партії приймають один, вихідний пункт: знищити політично молодь, бо вона, підриваючи їм ґрунт, загрожує їхньому, вже й так підломаному, існуванню. Звідси спільний наступ «Нової Зорі» з «Новими Шляхами», чи «Діла» з «Українською Нивою». Бо теперішня політична еліта на Зах. Землях вихована доктринами австрійського «educationis», себто, «від політики — здалека». Молодим людям усе можна було робити поза наукою: гуляти на взір польської аристократичної молоді з фальшивими манерами («злата млодеж!»), здобувати життєві пости в суспільности на перегони, тільки, пробіг, не встрявати в «політику». А тому плаче католицька Ніоба на сторінках «Мети», що молодь гине, пропадає в обіймах анархії та інтелектуального занепаду: «Після війни у других народів наступила зміна ідеалів молоді, давніх лицарів і поетів заступила чемпіонами і кінновими зірками. Боксери, летуни, пливачи стали предметом їх мрій. А геніяльність найшла можливість у... рекордах... У нас молодь за всяку ціну хоче стати рішальним чинником у публичному житті української

нації... Вона хоче добути монополію на критерій публичної моралі, диктатуру політичної тактики та політичної ідеології!».

Ось де законана собака! Молодь повинна гонити за спідничками дівчат, захоплюватися боксерами та чемпіонами!... Лише ось що дивне: коли, напр., прийдуть вибори, тоді співається зовсім іншої пісеньки. Тоді то молодь впрягають до виборчої кампанії, бо це для «вищих цілей» (посольські мандати!). Рівнож для «наукових» цілей організують радикали ячейки «Каменярі». То знову спроба створення «Молодої України» за концепцією О. Боднаровича в 1928. р., як «крила молоді» при УНДО, це рівнож не... політика!

Чого вчать нас наші «батьки»?

Один з недавно померлих наших «батьків», один із мужів великого знання, д-р Ст. Томашівський, писав у «Новій Зорі»: «Мені кривавиться серце, коли бачу, як ми гонимо за якимись привидами. Самі кажемо, що ми не доросли до своєї державности. Одначе загаль громадянства глибоко переконаний, що Льюїс Джордж має в кишені декрет на нашу державу... Коли такі держави, як Німеччина, на очах наших гинуть, то 99% нашої національної енергії присвячується державному самодурству! І не вжесе державність сама по собі має бути ціллю національного змагання і національної політики? Національна педагогія повинна, на мою думку, викоринити передчасну гимнозу державности. В часі війни я завжди боявся наших великодержавних ілюзій!»

Цими словами на схилі свого життя промовляє прилюдно український визначний історик... Тисячі українських могил розкинені по Сході й Півдні Європи, замучені герої Базару, лицарі зпід Крут, Києва, Львова, Лисоні, — хай будуть німими свідками заповіту «батьків», які навіть у думках леліяти не можуть про свободне, вільне життя! Хай десятки тисяч жертв, що їх покладено на підесталі визвольної війни будуть свідками прогайнованих великих нагод!

Кого ж слухати має молодь? За ким іти? По яких ясних дороговказях? Чи може «батьки», виховані під звуки «Боже буди», чи «Боже царя», дали нам українського Масію? Чи ж молодь має йти слідами наших, колись великих, Винниченків чи Грушевських, що спроневірилися ідеї, якої були колись гарячими апольгетами?...

Отже новий закид — непошановання авторитетів?

Чи маємо перепроводити цілу плеяду «авторитетів»? Чи конечно пригадувати през. Петрушевича, що дав перші передносилки модерного москвофільства, бючи поклони червоному Кремлеві? Чи «жреця» Ількова, що на спілку з вбитим Твердохлібом та поетом Яцковим видавали за ляпки гроші «Рідний Край», вищплюючи гангренозні бактерії національної зради й провокації? Того самого Яцкова, по роках ганебної розкладової праці, з тріумфом реабілітує «Рада Тов. Письменників і Журналістів ім. Франка»; а рівночасно «Monitor Polski» з Варшави приносить новину про декорацию ордером «Polonia Restituta» — «заслуженого для польської держави письменника Міхала Яцкова із Львова!» Чи може Назарук має бути для прийдешнього покоління світилом та праобразом громадянської чесноти? Той Назарук, що почав свою кар'єру видаванням на спілку з жидами соціалістичної «Myśli Dworskiej» у Бучачі, а пізніше через фільтр усіх українських партій — зраджує кожну з них —

доповз до польонофільського жолоба владики Хомишина? О іроніє! А цей Владика?! Український Мерсіє чи Бандурський кричить на глум цілого світу, що «Ucraini non sunt maturi ad regendum»; цей пастор та слуга Божий у годину найбільш грізну продає своїх вірних за пів мільона срібняків! Маємо провокаторів (у постаті «академіка» Студинського), що за зрабовані в нашого народа за Збручем гроші несуть гангрену російсько-комуністичного матеріалізму! Маємо поетів, що пишуть релігійні оди; перекладають псалми, а рівночасно засідають у почесних аеропагах комуністичного світу! Маємо умандатованих «батьків народу», що грають кілька ролей у житті рівночасно, сеніори католицької Герузії та основоположники комуністичних «Нових Шляхів». Маємо дикі скандали в економічних та культурних установах, де люде з маркою «заслужених» балянсують між ворожими центрами, хапаючи 50.000 доларів (*Рев. Союз Укр. Кооператив*) од большевиків та рівночасно витираючи лаштунки варшавських передсінків у погоні... за субсидіями. В нас цілий ряд політичних та безліч орієнтаційних групок. УНДО — оце перед кількома роками гордоці української демократії — проміняло ідею самостійности й соборности на фантом автономії, станувши по славнозвісній «пацифікації» на шлях «етаповости визвольних змагань»! У своїх «чорних кавах», равах, «поседзеньях», жебрають ласки від ворога, опльовуючи рівночасно змагання української національної революції як «вияви занархізованої пайдократії». І коли здобутки українського революційного руху в 1930. р. принесли голосні протести та обвинувачення ляхцької окупації, то еліта УНДО разом із міністром Перацкім зводила це до нуля! А радикали, УСДП, респта, кричать проти «угоди УНДО», але самі чим швидче гравітують, напр., до П. П. С. чи до 2. Інтернаціоналу, що узнав державні кордони Польщі та неподільність ССРСР.

Народнім масам вбивають фантастичні проекти соціалістичного, вселюдського раю в вигляді всіх інтернаціоналів, Ліг Востока, федерації «3-ох Русей», на наших очах продається ганебно частини української землі (УНР чи Скоропадський). Стверджуємо, що еволюція політичного змінювання на Західних Землях перейшла вже в певну систему; політичні маніпуляції численних «провідників народу» на особистих підкладах стали сьогодні певного рода професією, яка шириться завдяки толерації цього громадянства, що його виховали самі «авторитети»!

З проповідниць пропагується культ «ягнячої невинности», летять «посланія» про... покору, «що мусимо бути льяльними хоча би нас держава гнобила й переслідувала» (еп. Хомишин). А по школах? Чи не оточується молодь сіткою провокаторів свого хову? Чи густо-часто не жахається громадянство провокаціями найгіршої сорти педагогів (дир. Бабій!), директорів, професорів (Шах, о Залеський, Микитей)?

Свою втечу з поля бою в 1930. р. («пацифікаційна» осінь!) українська «репрезентанщина» на Зах. Землях маскує «зміною тактики» супроти ворогів, мовляв, ідеал самостійности відкладається на дальшу мету, а конечність «реальної політики», чи пак «органічної праці» диктує провадити політику на шляху розбудови народнього господарства та культурного піднесення широких мас. Видумується фантастичні пляни «кооперативних республік», себто, розбудовання економічного життя до того ступня, щоб завоювати всі ринки, змонополізувати торговельний експорт, а тоді все... все піде гладко. З тою метою йдуть на принадливу вудку во-

рогів у формі «економічних конференцій» чи навіть большевицьких 50.000 дол. Але саме в тому часі ніодній польській політичній партії (навіть «братній» нашим лівим — ППС), ані на думку не спаде йти по лінії автономічних стремлінь наших політиків. *Ст. Грабські* пише: «ніякий нарід не вдоволиться автономією, тим більше українці». Найновіший співробітник «Діла» *Ст. Лось*, що під плащиком «конструктивної політики на Русі Червоній», старається приспати чуйність українців перед польським наступом, не завагався сказати, що «дати українцям автономію, це значить добровільно віддати третину польської держави, а всеж ще живуть в Польщі мужі, що в своїх жилах мають лицарську, патріотичну, польську кров». А *гр. Дунін—Борковскі* в одповідь українським монархістам в особі *Богдана Славянського* сказав: «Наша рація стану приказує нам рішучо відкинути сугестію польсько-українського симбіозу на взір оферти п. Славянського...». Цієї самої співає корифей польського націоналізму *Р. Дмовскі!* А короною цього трактування наших політиків польською стороною через «*per non est*» це виступ мін. Перацького. По численних равах, поседзеньях, чорних кавах, приніс Перацкі в січні м. р. нові дарунки для «малопольського людку» — законопроекти про самоуправу (розуміється, зі спеціальними проти-українськими «приміненнями»), нову реформу шкільництва, закон про військову колонізацію укр. земель та вкінці глумливу научку нашим політикам, що «на будуче польський уряд піде до порозуміння з українськими масами понад голови... українських політиків».

Вже ані не говоримо про те, що в повоевній «репрезентанщині», яка виступає як речник народу, не видно ясно замаркованої політики майбутнього, якаб вона не була, не має ідеології, не то ідейности, не має цього, що бачимо в німців, чехів, литовців, чи навіть індіців. Спасіння нації бачать у політиканстві, широких дискусіях, кладеться вагу на «муравлину працю», а рівночасно з тим бачимо насильне нагинання до якогонебудь порядку й ладу... «Не має в них» — як пише *Донцов* — «ні віри, ані своєї церкви, ні своїх апостолів, що більше, навіть жреців своїх у них не має».

Цілком природньо молодь, бачачи ясно, що марно пропадає традиція світлого минулого нації, що політичні цілі та їх методи проводирів міняються як у круговороті, шукає нових організаційних рамок та форм для прояву сил націоналістичної стихії.

— «Дух компромісовости — ось демаркаційна лінія принципіальної й уговоної політики. Бо принципіальність це ідея свободи, це жертвування конкретного й сучасного для абстрактного, майбутнього! Опортунізм — це ідеал виплеканою спокою, а всякі рішаючі моменти відсуває цей же на покоління майбутніх днів... Там гаряче бажання знищити немиле сучасне в імя світлого майбутнього — тут апотеоза сучасного зі страху перед імовірними страхіттями будуччини...» (*Д. Донцов*).

Розуміється, далеко краще й вигідніше грати ролю «хитрого лиса та... сильного льва». До цього наш провід, здається, назначений самим провидінням; дуже влучно схарактеризував «вибранців народу» *В. Липинський*: «Українська інтелігенція не дала нічого більше, як це, до чого вона по природі сотворена: до ролі посередника-баринівника між українськими широкими масами а Петербургом чи Варшавою. У тих

торгах вона ніколи не виступала як речник, як контрагент рівний з рівним, тільки дивилася, хто... більше дасть».

Запитуємо устами великого американця, чи справді це життя таке дороге, або цей мир такий солодкий, що його треба купувати за ціну кайданів та неволі? Мабуть, що так, бо наші «політичні баришівники» пішли Тичинівськими стежками... цілувати пантофлю кремлівського й варшавського папи.

Отже, чи може молодь підпорядкуватися мовчки й покійно нашим баришівникам?

Для майбутнього.

Сучасна українська молодь — це преміси перемоги в майбутньому, що грізною примарою стукотить перед нами! Українська молодь з п'ятном «декадентів», «руїників», «бандитів» — ніколи не плекає в своїх серцях гидкої любови до всього, що понижує престиж великої нації. Але й за свою працю не бажає теплих слів похвали чи співчуття з уст «батьків». А все ж всяке скавуління над «душею молодого покоління» не відтягне нашої молоді від цього, до чого кличе її любов до поневоленої Батьківщини.

— «Бачу у Вас гарячу любов Батьківщини, України, любов, що іде аж до пожертви, не раз до цілковитої жертви зі себе... Ви всі неначе ще з тих, що з ентузіазмом ішли у бій, щоб покласти буйні голови на полі не так слави, як радше широкіх і далеких надій для майбутнього. Признаю, що це перша й може найважливіша прикмета, якою молодь може визначатися, а мушу признати, що ця прикмета по своїй суті дійсно християнська!» — (Слово до молоді метр. Шептицького, «Мета», 22. V. 32.).

Все ж таки оцих кілька слів про нашу «безумну молодь», висказаних головою української католицької церкви, є бігуновими антитезами в відношенні до алярмів та крику цілої опортуністичної герузії про «звуження ідеалів, занепад громадянських амбіцій та анархію духа» повоєнної молоді...

Молодь пішла туди, куди писано її великим призначенням у службі для справи. Хай ми будемо безумцями, та всеж таки ніхто не скаже, що ця чарівна легенда про грядуще майбутнє, легенда, що виросла на червоному полі Крутів, Базару, Лисоні, що вона сфальшована 30-ма срібняками ворогів. Отже, безодні між «двома поколіннями» не вдасться засипати штучним піском «органічної праці» чи «сумою національно-культурних здобутків» чи навіть рецептою популярних анкет, бо наша молодь, вихована за часу зриву нації до волі, колисана стогонами жертв чотирокутника смерті, тортурована нелюдським способом по ляцьких тюрмах — рішучо не хоче бачити своїх «батьків» посередниками-баришівниками між ворогами та своїм народом, на своїй таки землі.

Ми «божевільні», «безумні», «шалені», бо станули твердо на шляху, який не манить розкішно привабливими рефлексами майбутнього особистого щастя та вигоди. Ми «руїники», бо з завзятістю неофіта нищимо фантоми рабської ідилії наших «батьків». Перед сучасним «божевільним» українським поколінням велика скеля до розбиття, перед ним невідоме, приманливе майбутнє, якому прийде судити «безумців» зпід Крутів, Базару, Львова, Києва, і коли то судьями будуть мешканці Соловків, Сибіру, Бригідок, Равича, Вронок... їм же нема кінця.

— «Сьогодні треба нам поетів, що палкими словами розбуджували б бажання здійснити великий Міт, за який згинуло 300 героїв під Крутами! Поети, приходьте! Треба письменників, що творили б легенду про червону калину на залізних шоломах про далекий золотoverхий Київ! Письменники, де ви? Треба філософів, мистців, що творили б героїське, мужнє й високе, розбуджували б шляхотні, героїчні, юнацькі пориви! Філософи, мистці, приходьте! Треба робітників буднів, невтомних і трудящих, що відробляючи чорну роботу день за днем, наближували б велике свято! Робітники, де ви? Нам треба вождів, палких, незломних, непохитних, що просто й твердо провадили б до ясної мети, до здійснення золотих легенд про світле завтра. Ждемо на вас, вожди! Підемо за вами незломними, карними лавами, безумні, запальні! (Д. Штикало: *Апология безумства, Студ. Шлях, чч. 5—6/32*).

Ось чого хоче «божевільна» молодь!

Бо має до вибору: або стати на шлях «божевілля», або йти за Санчом Панчом: «Зіставайся, брате, тим, чим зробила тебе природа!».

Золотої середини в поневолених народів не має!...

М. Чумака.

Європа на переломі.

(Жмуток думок про сучасність).

Одна з найбільш лоблених на женеvській землі фраз проголошувала ще до недавна, немов би світова завірюха 1914—18 р. р. мала бути «остатнім» переломовим розрахунком із знеславленою спадщиною великодержавної захланності, що так буйно зростала на початку цього століття головно в Німеччині, Росії, Франції та у Великій Британії.

Політика «реваншу» в Франції, плекана, як відповідь на німецьку перемогу, на протязі приблизно віку одного покоління, довершилася в світовій війні гаслом «ніколи не забуваймо» (n'oublions jamais), що справді наймаркантище всього характеризувало назагал ціле психічне настановлення француза від вибуху світової війни аж до підписання версальського договору. І коли «батько перемоги» — Ж. Клемансо — повторював безнастанно втомленим і тяжкою війною знесиленим французам — «умерти, це ніщо, — треба перемогти», то кожний французький патріот приймав це як самозрозумілу правду. А це допомгло. Зі світової війни переможцями вийшли Франція та її союзники. Та найбільшу участь у перемозі безперечно мала Франція. Підписанням версальського договору стара політика «реваншу» стала безпредметовою. Повсталала потреба ідеологічного закріплення здобутого стану посідання. Переможці створили реальну підставу для нового гасла «забудьмо раз на все». І почалася перебудова Європи, хоч назверхньо більше, ніж внутрішньо.

Переможний мир законсервував, здавалось, у переможних державах стан духового та матеріального посідання, перешикодив зростанню суспільно-ідеологічних потрясень, дав інтелігенції широкі можливості (на засоби зосереджених капіталів та під охороною побідних багнетів) розробляти потрібні для «нової» Європи ідеологічні течії, та навіть поплутав чимало голів і в таборі переможених чи просто незадовольнених наслідками світової війни. Відуміраючі, матеріялістично забарвлені, суспільні ідеї з останнього, грубо беручи, п'ятидесятиліття, прийняли на

торгах вона ніколи не виступала як речник, як контрагент рівний з рівним, тільки дивилася, хто... більше дасть».

Запитуємо устами великого американця, чи справді це життя таке дороге, або цей мир такий солодкий, що його треба купувати за ціну кайданів та неволі? Мабуть, що так, бо наші «політичні баришівники» пішли Тичинівськими стежками... цілувати пантофлю кремлівського й варшавського папи.

Отже, чи може молодь підпорядкуватися мовчки й покірно нашим баришівникам?

Для майбутнього.

Сучасна українська молодь — це преміси перемоги в майбутньому, що грізно примарою стукотить перед нами! Українська молодь з п'ятном «декадентів», «руїників», «бандитів» — ніколи не плекає в своїх серцях гідкої любови до всього, що понижує престиж великої нації. Але й за свою працю не бажає теплих слів похвали чи співчуття з уст «батьків». А все ж всяке скавуління над «душею молодого покоління» не відтягне нашої молоді від цього, до чого кличе її любов до поневоленої Батьківщини.

— «Бачу у Вас гарячу любов Батьківщини, України, любов, що іде аж до пожертви, не раз до цілковитої жертви зі себе... Ви всі неначе ще з тих, що з ентузіазмом ішли у бій, щоб покласти буйні голови на полі не так слави, як радше широких і далеких надій для майбутнього. Признаю, що це перша й може найважливіша прикмета, якою молодь може визначатися, а мушу признати, що ця прикмета по своїй суті дійсно християнська!» — (Слово до молоді метр. Шептицького, «Мета», 22. V. 32.).

Все ж таки оцих кілька слів про нашу «безумну молодь», висказаних головою української католицької церкви, є бігуновими антитезами в відношенні до алярмів та крику цілої опортуністичної герузії про «звуження ідеалів, занепад громадянських амбіцій та анархію духа» повоєнної молоді...

Молодь пішла туди, куди писано її великим призначенням у службі для справи. Хай ми будемо безумцями, та всеж таки ніхто не скаже, що ця чарівна легенда про грядуще майбутнє, легенда, що виросла на червоному полі Крутів, Базару, Лисоні, що вона сфальшована 30-ма срібняками ворогів. Отже, безодні між «двома поколіннями» не вдасться засипати штучним піском «органічної праці» чи «сумою національно-культурних здобутків» чи навіть рецептою популярних анкет, бо наша молодь, вихована за часу зриву нації до волі, колисана стогнами жертв чотирирокутника смерті, торгувана нелюдським способом по ляцьких тюрмах — рішучо не хоче бачити своїх «батьків» посередниками-баришівниками між ворогами та своїм народом, на своїй таки землі.

Ми «божевільні», «безумні», «шалені», бо станули твердо на шляху, який не манить розкішно привабливими рефлексами майбутнього особистого щастя та вигоди. Ми «руїники», бо з завзятістю неофіта нищимо фантоми рабської ідиллі наших «батьків». Перед сучасним «божевільним» українським поколінням велика скеля до розбиття, перед ним невідоме, приманливе майбутнє, якому прийдеться судити «безумців» зпід Крутів, Базару, Львова, Києва, і коли то суддями будуть мешканці Соловків, Сибіру, Бригідок, Равича, Вронок... їм же нема кінця.

— «Сьогодні треба нам поетів, що палкими словами розбуджували б бажання здійснити великий Міт, за який згинуло 300 героїв під Крутами! Поети, приходьте! Треба письменників, що творили б легенду про червону калину на залізних шоломах про далекий золотoverхий Київ! Письменники, де ви? Треба філософів, мистців, що творили б героїське, мужнє й високе, розбуджували б шляхотні, героїчні, юнацькі пориви! Філософи, мистці, приходьте! Треба робітників буднів, невтомних і трудящих, що відробляючи чорну роботу день за днем, наближували б велике свято! Робітники, де ви? Нам треба вождів, палких, незломних, непохитних, що просто й твердо провадили б до ясної мети, до здійснення золотих легенд про світле завтра. Ждемо на вас, вожди! Підемо за вами незломними, карними лавами, безумні, запальні! (Д. Штикало: *Апология безумства*, Студ. Шлях, чч. 5—6/32).

Ось чого хоче «божевільна» молодь!

Бо має до вибору: або стати на шлях «божевілля», або йти за Санчом Панчом: «Зіставайся, брате, тим, чим зробила тебе природа!».

Золотої середини в поневолених народів не має!...

М. Чумака.

Європа на переломі. (Жмуток думок про сучасність).

Одна з найбільш люблених на женеvській землі фраз проголошувала ще до недавня, немов би світова завірюха 1914—18 р. р. мала бути «останнім» переломовим розрахунком із знеславленою спадщиною великодержавної захланности, що так буйно зростала на початку цього століття головнo в Німеччині, Росії, Франції та у Великій Британії.

Політика «реваншу» в Франції, плекана, як відповідь на німецьку перемогу, на протязі приблизно віку одного покоління, довершилася в світовій війні гаслом «ніколи не забуваймо» (n'oublions jamais), що справді наймаркантніше всього характеризувало назагал ціле психічне настановлення француза від вибуху світової війни аж до підписання версальського договору. І коли «батько перемоги» — Ж. Клемансо — повторював безнастанно втомленим і тяжкою війною знесиленим французам — «умерти, це ніщо, — треба перемогти», то кожний французький патріот приймав це як самозрозумілу правду. А це допомгло. Зі світової війни переможцями вийшли Франція та її союзники. Та найбільшу участь у перемозі безперечно мала Франція. Підписанням версальського договору стара політика «реваншу» стала безпредметовою. Повсталала потреба ідеологічного закріплення здобутого стану посідання. Переможці створили реальну підставу для нового гасла «забудьмо раз на все». І почалася перебудова Європи, хоч назверхньо більше, ніж внутрішньо.

Переможний мир законсервував, здавалось, у переможних державах стан духового та матеріального посідання, перешкодив зростанню суспільно-ідеологічних потрясень, дав інтелігенції широкі можливості (на засоби зосереджених капіталів та під охороною побідних багнетів) розробляти потрібні для «нової» Європи ідеологічні течії, та навіть поплутав чимало голів і в таборі переможених чи просто незадовольнених наслідками світової війни. Відуміраючі, матеріялістично забарвлені, суспільні ідеї з останнього, грубо беручи, п'ятидесятиліття, прийняли на

себе вигляд нового, мовляв, «раціонально» орієнтованого, ідеалізму та почали принатурюватися до лінії вдержання нового рішення суспільно-політичного напрямку. А через це, напр., такий Вільсон вважав за «найбільші події століття» (крім світової війни) Лігу Націй та «Ротарі Клуб», — організацію з надвладдою впливів з боку міжнародного капіталу та з масонським забарвленням.

У перших повоєнних роках загомонів клич: «Німці все заплатять». Поширився він по цілому світі, подекуди навіть і поміж бувшими воєнними союзниками німців, а в самій Франції ще до недавня був часто одним із програмових кличів при передвиборчій агітації партій. Поруч з цим найвпливовішими речниками «нових суспільних правд» ставали ті, які (часто в ролі ідеологів соціалістичних партій) проголошували: «збогачуйтеся» та... «уживайте».

Справи культури, мистецтва й літератури мусіли здатися виключно на ласку й не-ласку державних скарбниць і не так щедрих та всебічно культурних, як колишні шляхтичі, — меценатів зпоміж нової демократичної шляхти. На французькій Рівері почали себе зовсім добре («як у дома») почувати різні раптово (здебільшого навіть несподівано для себе самих) збогачені різники, торгівці, майстри з будівничими та ін. патентами, бувші постачальники збіжжя для армій, а особливо — раптово спліджені по війні більші й менші спекулянти. І не дивниця, що, напр., у переможеній навіть Німеччині став найбільше улюбленою у перших повоєнних роках метою фелетоністичних кепкувань товстопузій «Рафке» (взір повоєнного «доробкевича», нерідко з купленим титулом «барона» або под.), — дарма, що в реальних умовах життя всеж найчастіше такий «Рафке» був прикладом для батьківського виховання дітей.

Демократичне суспільство, репрезентоване в Західній та Середній Європі головно міщанством, опинилося у всевладі господарських інтересів та мет. Ані Маркс не мусів промовувати шлях такому світоглядові. Соціалізм хотів досягнути влади суспільства над капіталом, а в дійсності полекшив (та ідеологічно обоснував) утвердження рішення впливу міжнародного капіталізму на все суспільне життя. Повстало також відповідне правниче умотивування. Людина *може почувати* себе вільною, але *мусить підлягати* т. зв. «об'єктивним нормам», яких хресним батьком був уже скомпромітований лібералізм. Виплеканий на тлі заперечування абсолютизму демократичний світогляд прийняв сліпо засаду механічної більшості, універсальним ліком на всі труднощі суспільного проводу зробив систему паперово-пасивного голосування та почав творити суспільство без гієрархії, без єдності й без суцільності. Там, де була глибоко вкорінена традиція свідомості суспільної взаємозалежності різних шарів населення (як, напр., у Західній Європі), демократична ідея привела до активізації нових, раніше занедбуваних, суспільних верств. Всебічно розвинені міста відограли тут найбільшу роллю.

Мійські умови співжиття, як відомо, поглиблюють суспільне зрізничкування (напр., шляхом послідовного розподілу праці або устійненням взаємної суспільно-економічної залежності та *відрубності* поодиноких шарів населення), викликаючи тіснішу організованість окремих професійних груп, як робітництво, купецтво, урядництво й т. д. Цей процес, зрештою, був помітний уже, напр., у старогрецькій громаді-волості (місто-держава!) або в середньовічній фєвдальній державі (стани, а особливо про-

фесійні спілки-цехи). Проте найбільшого здійснення набула ця засада з поширенням сучасної *великомійської* переваги суспільно-політичного проводу. Сама повага сучасної цивілізації має одною з питомих прикмет нахил до послідовної урбанізації всіх суспільних упливів. Хто зі здатних одиниць хоче змагатися, втікає звичайно до міста. Місто скрізь стає твердою ногою на чолі суспільного розвитку, а село залишається в ролі більш пасивного, дарма, що масового, — чинника. На загальне село тільки постачає для міста сирівці, а то, мовляв, людьми та збіжжям. Щойно після відповідного оформлення в мійській організації дістають вони можливість виконувати своє призначення.

І переважно великомійська засада індивідуального щастя (на селі інтереси громади, родини, роду й под. звичайно переважають над особистими) заняла найповажніше місце в світогляді «нового» суспільства. Яка справді була програма повоєнної демократії? Висунення на перед особисто-шлункових інтересів упростило світ та взаємовідношення його складових частин. Пощо змагатися за якісь «ідеалізми», — вчили рішення чинники тих, які вільно-невільно віддали до їх рук свою долю, — коли особисте щастя може здійснитися й без такої боротьби. Кожна ідея при близькому розгляді т. зв. «чистим» розумом видавалася такою маленькою, простою, умовною, ба, непотрібною. В формі «вселюдських» почувань запанував такий потрібний для *пануючого* ладу клич: світ — це ж гармонія, цілість, подібність, однотайність. Повторилася історія з геленістичними стоїками, що за доби розквіту «світової» римської державності, називали свою батьківщиною — цілий світ. А гарні слова часом і справді можуть допомогати запліщувати очі на дійсність. Особливо тим, які життям не кермують, а є тільки ведені, та, крім права нікому нешкідливої критики, ніяких суспільних здобутків од нового ладу не дістали. Було потрібно переконати всіх незадоволених в тому, що інакше (ніж є) й не може бути. А так пояснення для загалу: не ідеї, та не люде з їх почуваннями й забаганками кермують життям, але якісь анонімні суспільні «сили», «суспільні закономірності», то що. Демократія творчої програми не творила, але звичайно вичікувала аж яканебудь конкретна група поставить її перед доконаним фактом, щоби розпочати критику. Так здебільшого європейська демократія стверджувала тільки фактично переведений стан річей. На цю засаду оперлася навіть Ліга Націй (італійські збройні почини, турецька акція Кемаля-паші, польська окупаційна політика «доконаних фактів», японська поведінка на Далекому Сході, й т. д.). Ярмо такої демократичної свободи зміцнив капіталізм, що в дійсності не може нікому запевнити ні добробут, ані охорону перед визиском. «Безробітний» має «свободу» (правничо-ідеологічно), але суспільно й фактично є часто в гіршому стані, ніж колишній кріпак. «Демократизація» капіталізму створила хіба тільки один позитивний наслідок, та й то чисто господарський: широкі можливості позичкової системи. Акційна спілка, завершена картелями, трустами й різними «коаліціями», стала символом модерного суспільного проводу, а широким масам полишена змога часом *рахуватися* співучасниками деяких починів. Політична думка засвоїла собі гасло: словами — для мира, чинами — для війни. Хто так *не* робить, є, як прийнято думати, поганим політиком. Називається це — «не розкривати карти». На ділі витворилося ужиткове

державництво. Авторитативність проводу утотожнилася з кишенею того, хто «може давати».

Плятонічні післявоєнні радощі всеж довго не потривали. Надмірне виробництво почало зростати рівнобіжно з поширенням убожіння споживачів. Перевантаження збіжжям складів поширювалося рівночасно зі зменшенням числа тих, що товари купують. Кількісне й якісне вдосконалення харчевих середників почало товаришувати з поглибленням торговельного розбрату. Поступ техніки почав раптово зростати вкупі з масовим поширенням голоду та злиднів.

Капіталізм знайшов «лік» — нищити збіжжя (каву в Бразилії, цукор на Кубі, пшеницю в Канаді й т. д.) та обмежувати промислове виробництво, нарікаючи в той самий час на «злу добу» й даліше убожіння людей.

Що найцікавіше: одностайно всі погодилися, що в світі настала «криза». Більшість провідних політиків у Європі щодня повторює вже протягом скількох років, що сучасні умови життя злі, що «криза» стоїть на перешкоді — можливостям дальшого людського поступу й под., — *але в той самий час не хоче майже в ніякій справі відступити ні на крок од своїх дотеперішніх практик, які властиво сучасну «кризу», передусім, і викликали!* Зовсім так, як московський Микола І., що вважав панцину злом, але скасувати її не хотів!..

Які ж наслідки сьогодні? Середній стан — міщанство й заможні рільничі верстви, — ці гордоці та надії початків доби розквіту новітньої національної ідеї, — байдужіють і убожіють. Мільйони людей з творчою думкою, бурхливою енергією та відвагою до життєвої борні — засуджуються на вимушену нечинність і повільне самознищення в злиднях. Десятки мільйонів здорових, здатних і запрацьованих у певній галузі людей повільно гинуть морально й фізично наслідком цілковитого неробства. Юрби (часто вже й урядовими чинниками легалізовані) жебраків стають дуже помітною складовою частиною мійського суспільства. А жебрання, як метод, стає часто (в тій чи іншій формі) одним із засобів здобування одиницями добробуту на рахунок партій, громадських установ, або просто — держави. Корупція стає в громадському життю настільки поширеним явищем, що тяжко твердити з певністю — де вона не можлива. Весь особистий поступ одиниць у суспільній взаємочинності знайшов найреальнішу підставу в ріжного роду «протекціях». Сотки мільйонів людей зі здоровими м'язами нищать свої фізичні сили, живогіючи наслідком невідповідних заробітків та праці. Так і приходять до поширеного погляду на власну державу, як на «жолоб».

Молодше покоління, що дозріває до творчо-будівничої праці, нидіє, ледаціє й серед найвибагливіщих спортових вправ, спроневіряється в порожнечі сучасних духових інтересів та нерідко радикалізується в тому чи іншому напрямку.

А інтелігенція підлягає особисто-еґоїстичним нахилам та в своїй посередницькій ролі (поміж капиталом і «загалом») стає пролетарською в матеріальному відношенні*) та помітно большевизується в мораль-

*) У наших західноукраїнських умовах життя також «інтелігенцією» часом вже, напр., просто називають «збіднілу касту людей, яка розростається без виглядів збути своє знання, як крам». (Наводимо з реферату В. Целевича у Львові згідно з по-

ній площині, — дарма, що політичний комунізм її не приваблює вже що-раз більше. Шпигунські афери, найбрутальніщі злочини та ошуканства з боку зростаючого числа «високоосвічених» і ласих на легку наживу європейських інтелігентів у ріжних країнах — стають вже справді не аби якими явищами.

А в політиці провідні ідеї, моральні гасла, тощо — уступили перед доцільністю «дешевої адміністрації». В дійсності повоєнна адміністрація скрізь на цілому світі дуже дається в знаки населенню. І коли, напр., нарікають на Лігу Націй, то здебільшого лишень тому, що коштує багачко (річний кошторис 31,637.000 зол. шв. фр.), дарма, що про брак її діяльності також знають.

Одне слово — настала загальна «криза». Є навіть помітно, що «щось» має прийти, що світ міняється, що Європа з кожним роком що-раз більше стоїть «на переломі»...

І справді, без огляду на врочисті промови та декларації, реальне й щоденне життя пробиває собі якусь нову стежку. Настала доба тверда, жорстока й сувора. Сучасні люде — це ж здобувці, хижі та одчайдушні, безкомпромісові звичайно сотворіння, що нерадо уступають своє місце комусь іншому. Люде — що вміють ставити собі ясну мету незалежно від

данням у «Ділі» з 27 листоп. 1932)... Маркс наколиб оце в домовині почув, то напевно заворушився б од радощів!..

Та чи не стоїть така оцінка західноукраїнської інтелігенції з уст одного з найбільше типових її представників у нашому Львові в безпосередньому звязку з бідканням у тій самій добі про «асуспільність» сучасної нашої інтелігенції, яка «затратила найважливішу передумову кожної провідної верстви: почуття відповідальності?» («Новий Час», ч. 258. 21. XI. 1932). А ось і цікава ілюстрація для з'ясування одної з причин ріжних дивовижностей в життю нашої «збіднілої касті». Як статистично показує д-р Іг. Федів («Технічні Вісти», ч. 3., 1932., ст. 78 і 81) зі загальної скількості наших 362-ох інженерів (поза СРСР, та не рахуючи тих, що тримаються засади «моя хата з краю») покінчили середню освіту в гімназіях (себто, в не-технічно орієнтованих школах!) 254. особи (хто вирачує, то матиме 70% цілої скількості). Хіба ж слід після цього дивуватися коли в реальному життю чимало наших інтелігентів з високою технічною освітою так мало себе виявляють добрими інженерами, якіб дали «збіднілій касті» потрібний харч і купилиб од неї її «крам»? Чеський проф. інж. Вл. Ліст функцію модернього інженера характеризує, напр., так: а) знати більше, ніж співробітники; б) передбачати ранище, ніж співробітники; в) рішатися скоріще, ніж співробітники, та г) послідовно, систематично й незлімно провадити рішення, хоч би вже всі співробітники падали духом. («Народ. Студент», Прага, IX., ч. 10, ст. 3). Загально відомо, що передумовою кожного суспільно-політичного або господарського успіху є насамперед три моменти: 1) своєчасна точність і вірність інформацій, 2) справна оцінка положення та поготовля реалізувати свій плян, і 3) раптова й зосереджена акція для використання сприятливого для власного пляну положення. Але, зрозуміло, це ж не для... «збіднілої касті».

Непідписаний автор замітки в «Студ. Шляху» (Львів, 1932, 2—3) слушно каже, що «психічне наставлення подавляючої більшості суспільності є пасивне, а методи боротьби активістів є здебільша застарілі» (ст. 35) та що... «село відчуває брак інтелігентного фахового проводу... (ст. 37). Отже, як бачимо, справа «збути знання, як краму» не є так шлунково-проста, як це думає п. Целевич. А наколи наша інтелігенція має бути тільки «збіднілою кастою людей», то вже й не далеко до відомого пессимістичного висновку Франка:

...У мене зблідли давні ідеали,
і люде видались таким дрібним,
мізерним кодлом, що для мене стали
чужі й далекі. Треба бути дурним,
щоб задля них у бій іти, як в дим;
ті, що терплять, варт того, щоб страждали.

обставин та її своєї мети досягати. Взір модерної людини: борець (у політиці, техніці, літературі), — активіст (у кожній ділянці) — здобувець! Лети через океани та найвищі узгір'я для одчайдухів стали поширеною розривкою. Заходи до опанування стратосфери прийняли вже подекуди й практичний характер. Провідні голови зрозуміли також, що одиниця, або й певна група, які не мають за собою суцільно зосередженого «загалу» часом вистачає й прихильність «публічної opinio», що в дійсності є дуже проблематичним поняттям), — багацько досягнути не зможе. Так повстали нові методи опанування величезних мас: європейський більшовизм, фашизм, гітлеризм, «кемалізм», спроба створити «паневропеїзм», «аграризм» і т. д.

Гасло «вірити, аби жити» знов починає частіше лунає на європейському суходолі. Остороги перед декадентством та заклики до створення нових духово-релігійних напрямків з'являються маркантно навіть у такій Франції, де суспільно-політичний лад має зрілу традицію.

Література поволі перестає тільки бавити й розважати, насолоджувати й потішати. Красне письменство сьогодні здебільшого «щось» пропагує, творить світогляд, виховує, накидає нову свідомість, гуртує або розєднує, гартує — або знесилює чи розбиває, але вже не присипляє розбурхану уяву та не консервує думки. Навпаки — здебільшого кличе до боротьби. Мистецтво здебільшого мусить сьогодні не тільки створитися, але й вміти «продатися». Політика стала складником кожної суспільної акції.

І нова загальносуспільна орієнтація пробиває собі шлях. Життя одиниці на цій землі має релятивну вартість, — лишень остільки, оскільки це потрібно для загалу. А поняття загалу що-раз більше конкретизується та звужується. Поширені вирази — різкі, тесані, ядерні, але короткі. Доба приказів, а не пояснень. Скорочені словотвори поширюються й в Західній Європі, дарма, що деякі академики (напр., у Франції) проти того борються, дбаючи про «чистоту мови». Ніколи ще в новітній добі громадські «безбатьченки» не мали такого поширення в Європі, як сьогодні. Настав стан своєрідної перманентної революції, що засягає глибше, ніж якібудь криваві потрясення. Загострення старої як світ проблеми взаїмовідношення «батьків» і «дітей» виявляється однаково явно не тільки серед вдоволених з наслідків світової війни народів, але й поміж незадоволеними. Село починає бунтуватися нерідко проти міста; колонії що-раз менше плекають потрібну для метрополій покору; зріст ненависти й нетерпимости поміж народами сприяє войовничим настроям навіть серед щирих демократів; сама демократична ідеологія стає нетерпимою та вже скрізь, де хоч трохи дехто відходить від прийнятої шаблони — підозріває похід «фашизму» й заповідає проти-наступ!... Ідеалом чинности стає не розумова контемпліяція, але напружена боротьба фізичних істот: уже не тільки мозків, але й п'ястуків. Парламентарна арена в цьому відношенню не є виїмковим прикладом: таких фактів у сучасній Європі знайдемо більше.

«Огляди» зникають, колишня всемогутність «обставин» блідне, «приняте» стає метою глузування часом і в такій консервативній Англії. І «Ватиканський в'язень» порушив уже традицію своїх попередників на папському престолі, щоби стати «лицем до світа».

Коли вже література стає на службу пропаганди, то, зрозуміло, лі-

рична творчість опинилася в «кризі». Задріянність, чулість, пасивне відчуження, естетизм, і подібні риси ліричності — уступають перед новими шуканнями тих літературних ділянок, що починають переважати: роману й драми. Декаденти нарікають: мистецтво варваризується... А воно тільки хоче відзеркалити сучасні людські потуги!

Бож раніше, ніж прийде щось нове, старе має звільнити йому своє місце.

А перебудова суспільно-етичного світогляду людства яскраво започаткувалася вже під час світової війни! Але це все покищо бачуть тільки «еретики»!

М. Райгородський.

Релігійність та церковництво.

Порівнюючи історичний розвиток поодиноких напрямків релігійного світовідчуження та зв'язаних з ними церковних рухів, ми спостерігаємо, що кожна визначна релігійно-церковна відміна стремить створити для свого вчення питомий загально-суспільний законник. Буддизм, християнство, конфуціанізм, жидівство, або, напр., іслам — свідчать про відмінне в кожному випадку загальнодухове наставлення цілих народів, великих країн, або й значних частин світу. Втручаючися найглибше в царині етичного розвитку суспільства, кожний зростаючий релігійний рух також поширює свої впливи на інші ділянки суспільно-духового життя, а передусім у культурі, правній системі та політиці. А тому, що церковні впливи мають звичайно стару традицію, знаходять вони часом підтримку навіть з боку поза-релігійних чинників та використовують для себе нерідко чисторозумові засади, якими усталений суспільний лад умовлює свою доцільність або, як інколи йде мова, — неминучість.

Знаємо, що суспільні норми творять люде — для людей. Взагалі реально існує тільки людське право та ніяке інше. Дотеперішні суспільні законники повставали, змінювалися або й цілковито позбувалися свого значіння завше відповідно до духових та матеріальних інтересів і стремлень тих шарів суспільства, що в своїх рядах зосереджували суспільно-політичний провід. Не інакше було, напр., з т. зв. правами «природними» або «історичними». Нормативність кожного права є в своїх наслідках суто практичною. Найвищою її метою є усунення можливих перешкод зі шляху фактичного встановленого суспільного розвитку. Підставу така нормативність має в пересічній мірці, з якою суспільство (точніше його провідні верстви) визначає собі бажане, мовляв, «нормальне» поступовання своїх членів. Правні норми лишень стверджують те, що *перед тим* було фактично передумовлено взаїмовідносенням діючих у певному суспільстві сил і впливів. Зі зміною пануючого світогляду змінюється також звичайно основні напрямки політичного ладу, як, напр., під впливом християнства в античному Римі, наслідком великої французької революції во Франції та в деяких інших країнах й под. І навпаки — з усуненням певного політичного ладу відкриваються для суспільства нові шляхи в його суспільно-духових шуканнях, як, напр., у зв'язку зі захопленням і вдержанням на протязі значного часу влади більшовиками на теренах бувшої Росії, на тлі фашистівської перебудови суспільного життя в повосній Італії, або під кутом найновішої «туркизації» колись «хорого велетня над Босфором». Взагалі колективні підстави права зі зміною структури суспільства звичайно втрачають свою неминучість. Демократична ідея, як охоронний засіб «середнього» стану з'явилася, напр., у новітній добі наслідком внутрішньої перебудови старого абсолютистичного суспільства. Зі зростом внутрішньоетнічної консолідації на поодиноких теренах почали національні чинники займати місце колишніх династично-станових влад. Перебудова структури суспільства узалежнювалася дотепер також і релігійними впливами. «Геть від Риму» («Los von Rom») — було, напр., гаслом реформованої релігійности та рівночасно одним із виявів національних потуг у Середній Європі. Йшло передусім про своєрідну «націоналізацію» (в точному, а не в більшовицькому розумінню!) церкви. І має правду такий П. Міллокоф, коли каже («Нац. вопрос», 61), що «не народність визначається релігією, але навпаки — релігія оформлюється відповідно до народности». І справді, в сучасній добі національна спільнота на цілому світі (навіть у індійців помітні жваві спроби!) здійснюється що-раз більше понад ріжницями щодо релігійної приналежності. Проте релігійний момент часто служить важливим чинником

для національної консолідації. У москалів усе, що є національно найглибшого та найщирішого, виходило дотепер із православ'я. Італійці, іспанці, ірландці та навіть поляки анахориди дотепер звичайно одну з найважливіших підстав своєї національної єдності в католицькій релігії. Гізо (Guizot), як відомо, висвітлював релігійними відносинами історію освіченості у Франції та в Європі взагалі. В Україні особливо XVII століття було добою напруженого релігійного руху. Гасло «за віру православну» було в тих часах символом ідеї національного визволення. Як і в Західній Європі, так і на тодішній Україні переважали в літературі барвіста мова та психологічні розумування. Красномовність з церковних амвонів переходила часто й до щоденної говірки. За релігійною думкою Бог був початком (а душа — осередком) усього людського діяння не тільки в церкві, але й в етиці, культурі, праві, освіченості й т. д. У середніх віках етнічні відміни намагалися звичайно мати свого «національного» заступника поміж святими, а це також впливало на поширення в народі почування взаємної спільноти. Цей переважно механічний, мовляв, процес у новітній добі підсилювався самодіяльними потугами поодиноких європейських народів до послідовної та всебічної індивідуалізації. Коли протестанство стало на шлях боротьби за релігійну терпимість і рівночасно — за політичну свободу, то католицтво, рятуючи свої позиції, стреміло до зміцнення тих народів і тих суспільних шарів у поодиноких народах, які залишалися його найміцнішими твердинями. А православ'я вповні звязало свою долю з політично-культурною долею тих народів, що були виразниками його церковництва: в Росії й переважно на Балкані. Протестанство, як рух передусім опозиційний, хоч і поширювало демократичні ідеї, проте впливало також на духове розеднання в поодиноких народах, якого впливи яскраво виявилися серед тих народів, що в суспільно-політичному розвитку залишилися позаду своїх сусідів. Для таких поневолених народів релігійні справи взагалі служили часто до недавня еднатними чинниками для поширення внутрішньої розпорошеності. З одного боку пануючі релігійні світогляди — католицький та православний — були вповні узалежнені від носіїв політичної міці та, зрозуміло, дбали про як-найдовше збереження старого стану суспільних взаємовідносин, а з другого боку — реформаційні шукання на релігійному полі, плекаючи думку як-найбільшої духової незалежності *одиночки*, мусіли занедабувати гасла колективної суцільності, або й вповні послідовно-поширювати розпорошеність. А чим більше в поневоленому народі сакт, тим легше чужій силі його приборкувати.

А все ж ті норми, що торкаються індивідуальної поведінки людини в суспільному житті, себто, які мають охороняти перед розкладом кожне суспільство (напр., «не кради», «не бреш» й т. д.), — міняють звичайно тільки вигляд (умотивування), а не зміст. І вся наша етично-правна свідомість є продуктом шукань та досвідченості всіх попередніх поколінь. Усвідомляючи навіть собі, що наше духове усиосіблення не вплинно підлягає ріжним змінам та що, зрештою, всі суспільні ідеї є тільки шуканнями, а не «останніми» витворами людського духа, — ми все ж часто не можемо вповні звільнитися від усіх впливів добровільного самоізоляційного щодо «одичності» тих чи інших релігійних і взагалі суспільних поглядів. А більшість людей звичайно не відчуває потреби звільнитися і від думок, ними самими заперечуваних, — задовольняючися прийатою в своєму суспільному середовищі «опінією» або поведінкою. І тому кожне суспільство має свої певні догми.

Коли деякі ідеї проголошуються в догматичній формі, то диктується це стремліннями та інтересами самого ідеологічного руху. Кожна загально прията думка має в собі дещо догматичності, а успіх поширення нової ідеї спочиває в її здатності здобути собі догматичне прийняття з боку як-найбільшої кількості людей. Напр., віра в усемогутність розума, в усещлюючу силу демократії або в єдино-справну поступовість соціалізму та под. для величезної кількості голів є сьогодні такою самою догмою, як колись були для багатьох наших попередників гасла теократичні або абсолютистичні. Для розвитку релігійного руху засадничою передумовою служать його здатність творити впливові догми, хоч і без носіїв тих духових догм, без апостолів, — ніколи ще ніякий рух поміж широкими масами не розгорнувся.

Суспільне життя не є гармонійною сполукою однастайних складників, але завше проходить як змагання різних, ба, суперечних, рухів і починів. Найслабше ще ніколи в світі не перемогло над дужчим. А що дух — не сама матерія — запевнює повну силу людському починові, то всім творцям поширених світоглядів ішло насамперед про те, аби виплекати нові духові цінності. Вартість ідеї можливо оцінити тільки на підставі її впливу на людей. Взагалі ядром кожної суспільної справи є *поступовання* людей, а не форми, назверхи вияви або означення чинності. Відомо, напр., що й запеклий «безбожник» може часом у нутрі бути *по-своєму* більш релігійною людиною, ніж деякий ретельний церковник. Метою кожного суспільного почину є його функція, ролі,

діяльність, місія й под., а не форма, матеріял, структура або сама організація. Назгаль у суспільстві найлегше об'єднують людей спільні інтереси, а найміцніше роз'єднують уявлені мети. Через це *успішні ідеологічні рухи* стреміли звичайно дотепер створити такі засади, які б об'єднували людей навіть понад їх конкретними потребами, або часом і всупереч їх щоденним інтересам особистого прожитку. Щойно в такій площині спільна ідеологія перемотала над розбіжністю індивідуальних мет, підносила їх визнаваць над біжучою сучасністю та під єдиним кутом погляду скермовувала ціле поступовання різних людей в різних справах. Християнство в цьому відношенні подало найяскравіший приклад, як утворюється світогляд «під кутом вічності». А, назгаль, релігійній думці в цьому напрямку завше належало першенство.

Людське життя не є якимось водевілем, ані не йде по лінії дії сантиментальної повісті. Найбільше «життєвості» має в собі безперечно драма. Трагічність людської долі є найглибшою рисою людського життя. Трагіка взагалі викликає в одиниць і серед має найглибші та найтриваліші переживання. Не янгол з оливою галузкою сте-реже кожного нашого кроку, але архангел з вотневим мечем. Хибний крок і життя в небезпеці: для кожної одиниці, скрізь, завше... *Хто для своєї ідеї ставить свідомо себе перед такою небезпекою, той впливає на своїх послідовників і без переконувань*. Героям, апостолам і пророкам — без особистої трагіки в їх життю — бракувало б того, що є в силі поривати маси без доказів та викладів про вартість їх ученя. *Найміцніше може захоплювати та ідея, що підносить її прихильників понад земні турботи, ідея, яка примушує її носіїв нехтувати навіть найбільш крайньою небезпекою для людини — смертю...* «Смертю — смерть поправ» — каже християнський заповіт. Це й є найбільша перемога людини над усім змінливим, переходовим і тимчасовим на шляху до останньої мети. Але, щоби захоплювати справді всеціло, ідея останньої перемоги мусить виходити з привабливого оптимізму. Християнська ідея, що без застережень по-лонила серця первісних християн, вказуючи на цілковиту марність біжучих особистих клопотів, креслила *чарівний малюнок останньої перемоги*. Уява найвищого та вічного (загробного) існування була так само вихідним положенням у релігійних шуканнях старих єгиптян, хінців та ин. На тлі різних контрастів (зло — добро, тьма — світло, бруд — чистота, брехня — правда, страждання — насолода й т. д.) витворювали носії суспільних і релігійних ідеологій привабливі образи вимріяної майбутності. Релігійна думка виплекала собі питомі поетичні контрасти, як чорт — янгол, пекло — рай та под. Метою цього стремління до останньої перемоги є віра. Коли хтось справді глибоко й безмежно в щось вірить, то й нездійснима ідея може служити вповні реальним фактором у щоденному життю одиниці. Переслідувані християне в Римі, дякуючи такій вірі, часто йшли з лагідною усмішкою навіть на цілковито добровільну смерть.

Поруч із метою релігійності — вірою, мусів знайтися також її зміст. Людські сили й спроможности, як і саме людське життя, мають *наперед* визначені межі, яких нікому не вільно переступити. Однаковий кінець чекає всіх людей: багатих і бідних, розумних і дурних, могутніх і безсилних, здорових і хорих і т. д. І найсвятіший зпоміж святих мусів на світ народитися і мусів також померти. Людська думка иншої можливості не знає. Бог до людей може з'являтися тільки в людській подобі. А кожне понад-матеріалістичне й глибоке роздумування про місце та ролі людини в усесвіті приводило дотепер найчастіше до основного висновку: людським життям і фізичним світом буття не вичерпане. Так творилася одна з важливих підстав для кожного фаталістичного світогляду, підстава для релігійності та для уяви містичного характеру. *Християнство своє відношення до таких питань розв'язало найбільше практично та зі соціологічного становища найбільше влучно*. Світ — безмежний, а людина в порівнянні з ним — ніщо. Проте в людині скрита велика моральна сила, що може противитися зовнішнім спокусам і злидням «цьогобічного» хвиливого життя. А так найвищою метою стає внутрішнє вдосконалення людини — для вічності.

І таким розв'язанням питання про мету людського існування подало християнство найбільш позитивний *суспільнотворчий* підхід до справи громадського співжиття, підкреслюючи виразно вагу виявлення в суспільстві творчо-активних сил людини. З історичної боротьби рас і народів на протязі останніх 19-ти віків не даремно виходила переможною та цивілізація, що свій розвиток у значній мірі звязувала дотепер із християнським світоглядом, який спромігся поставити характер людини навіть понад найвищими культурними досягненнями античної Греції та, ще більше, понад усіми політичними здобутками воєвничого Рима давніх віків. У такій площині найглибше вкорінилися цивілізаційні впливи християнської Європи в Північній Америці, де первісними державниками та суспільними діячами були пуританським духом просякнені лицарі-колоністи, як, напр., такий Вашингтон. Правда, християнський «месіанізм» на американській землі цілковито заамериканизувався так, що, напр., у особі проповідника

релігійності часто неслуго було знайти різницю поміж духовним діячем з біблією в руках та торговельним заступником якоїсь фірми з книжкою замовлень у кишені. Але піде в цілому світі не знайшло християнство стільки своїх щирх оборонців, — послідовно діяльних на власний почин, як власне в Північній Америці, де, до речі, панує найбільша в світі релігійна терпимість.

Релігійність виявляється, як прикмета людського: 1) відчуження (і воління), 2) думання та 3) поступовання (діяльності). Джерелом релігійності служить уява Бога, яка, зрештою, не мусить бути визначена в конкретних рисах. Насамперед це є настрої, а при глибоко-зворушливих і частих повтореннях — певне душевне успокійлення. Змістом релігійності є побожність. Назверхня «служба Бога» навіть часто просто означається, як «побожність», хоч цей вираз має ширше й абстрактне значіння. Без побожності нема релігійності. Релігійна людина є побожною, хоч би й не належала до церковної організації. У справді великих душевних скрутах, при особливо зворушливих природних видовищах (напр., на морі, на високих горах і под.), або, напр., перед близькою смертю можуть прокинутися побожні настрої навіть у тих, що назверхню свою релігійність ніяк не виявляли. Є далі зовсім природним, що старі віком люди більше нахильні до релігійних переживань, ніж молодь. Старіючися людина все більше замикається в собі, все більше втікає до свого душевного нутра, яке творять спомини з минування та в якому чим далі, тим менше залишається місця для реального зовнішнього світа. А молодь хоче шукати, пробувати, змагатися, започатковувати. Через це й є властивим для молоді дивитися на зовнішній світ широко відкритими очима. Немов цілий світ має їй належати. Стара віком людина, що себе вже раз на все пізнала та поволі зі самим життям примирилася, шукає спокою душі. Для такого відпочинку побожність є ліком. Це є зовсім так, як мав сказати Христос: царство боже в нас самих. У такій площині релігійність є приватною, ба тільки інтимною справою кожної одиниці. Віра — це божа милість. Неможливо її навчитися або иншого — навчити. Кожній людині вільно вірити в те, що для неї є найсвятішим. Ніхто не має змоги нікому заборонити вірити в «свого» Бога, оскільки це не виходить поза межі внутрішніх переживань одиниці.

Релігійність знайдемо й там, де зовсім нема ні церкви, ані релігійного руху в усталених виявах: поміж дикунами серед північних ледовищ і в тропічних пралісах. Релігійність дає людині змогу вірити в те, що вона відчула дійсний сенс усього буття. Таку здібність в людині ніяка зовнішня сила не викличе, оскільки релігійне почування не зродиться в одиниці, як її ірраціонально-неумотивоване відчуження. Формальна приналежність до якоїнебудь церкви ще не може свідчити про релігійність людини.

На тлі релігійних шукань одиниць повставали поодинокі системи релігійних світовідчужень. Так витворилися нам відомі релігії, як самобутні суспільні рухи. Спільна для всіх релігій передумова — побожність — приймала ті прикмети й зовнішні форми, що виростали зі суспільного середовища, яке релігію творило та поширювало. Відповідно до свого розповсюдження та до своєї ролі в суспільстві витворилися з локальних первісно рухів загальні світогляди, що усталили розвиток «світових» релігій, як, напр., християнство, буддизм або іслам. З утвердженням релігійного спадкоємства (від покоління до покоління) релігійне зріжничкування людства відбувається вповні автоматично. Релігійна приналежність дитини передумовлена вже самим її народженням. Відповідне виховання має зміцнювати це механічне приступлення одиниці до релігії. Які батьки, така звичайно й віра. Лишень у нечисленних випадках дозрілі одиниці міняють свою релігію. До сьогодні це є виймок, а не правило.

Чим більше яканебудь релігія ставала поширеною в певному суспільстві, тим більше зростала її рішача роль для того суспільства. У старосхідних державах увесь суспільний лад був продовженням і наслідком релігійної системи та навпаки. Аж до середніх віків часто було неможливо визначити де в державі релігійний почин не виходив із політичних міркувань. В античній Греції сутополітичні справи нерідко приймали вигляд «виключно» релігійних учинків, як, напр., засудження за «безбожність» філософів Анаксагора, Протагора, Сократа, або подібна небезпека для самого Аристотеля. Взагалі релігійні справи в грецьких і римських державах у давніх віках виповнювали державницьку ідеологію. За доби широкого просякання геленістичних впливів Рим мав власне державну релігію. Для зміцнення войовничого духа народа-здобувців мусіло це бути «містичне жахіття» (*mysterium tremendum*), як подібно пізніше для москалів символом релігійності став «страх божій». У Візантії справи релігії й політики були цілковито утотоженні. Як і для Карла Великого, так і свого часу для нашого Володимира Великого, поширення християнства тоді було кінцевою вимогою політики, культури, ба, господарських зносин. Поширення християнства часто відбу-

валося з видатною допомогою аргументів «огня та меча» (Візантія, цар Карло Великий, орден єзуїтів та «свята інквізиція», прищеплювання московського православ'я монгольсько-туркменським народам, закріплення релігійної унії в XVII. столітті на західно-українських землях і т. д.). Ще в XV. стол. москалі навертали на «єдинощиру» віру православну мешканців Мценська — на віддалі приблизно трьохсот кілометрів од Москви — зі зброєю в руках¹). А коли згадувати про релігійно-церковну боротьбу взагалі, то вистачить пригадати, що найбільше непримирима ворожнеча в цьому відношенні головню на тих теренах, де перехрещувалися суперницькі інтереси різних церковних організацій. Так найлютішим дотепер ворогом для християнства був іслам, для католицизму — протестанство (*не православ'я!*), для православ'я — унійний рух (*а не римське католицтво!*) і т. д.

Коли світовідчуження є наймаркантишим показником релігії, то культ є основою церковництва. Але не треба забувати, що які люди — таке й світовідчуження та культ. Це є зовсім так, як написав Гете: «Wie ist der Mensch, so ist sein Gott»... Бо ж ніяка нам відома релігія не повсталла, як виключне діло одного творця, але всі релігії завдячують своє оформлення та поширення співтворчості багатьох поколінь і міродатним впливом з боку провідних у суспільстві чинників. Примітивні мешканці непроходних пралісів могли мати тільки так само, як і вони, — примітивних божків. Для цілковито матеріялістичного світогляду (для примітивних племен душа була також своєрідною матерією, а своїх витесаних із дерева або каменя божків уважали вони звичайно за справжні божеські істоти) складні роздумування про єство божеської сили були непотрібні. Відповідно до своєї потреби дикун своїх божків пригублював і обдаровував, а коли бажаний наслідок у його життєвих починах не з'являвся, то вмів такий дикун свого божка зовсім безцеремонно набити, вилаяти, або покарати його просто байдужістю. Кривавих Молохів могли мати лишень жорстоко-криваві сотворіння, якими, напр., старі єгиптяни в дійсності були. Для Магомета був, як і для пересічного араба, можливий рай навіть у затінку від перехрещених мечів, а солодкі гурії в загробному світі приваблювали до приемних розваг — стало неважливим та палкого злобуща пустель. Старогрецькі мешканці божеського Олімпа так само любили (в уяві грека) вишити чарку або й «скочити в гречку», як їх земні поклонники. А весело-безжурні степові українці за поганських часів мусіли бути мати «веселих» богів, вічно задумані індійці — небесних філософів замість богів, брутальні й сварливі жиди в старовині — нетолерантного Ягве з твердим його пророком — Мойсеєм, і т. д. *Е. Дюркгайм* справно вважав, що небесна гієрархія є виключно відзеркаленням реальних на певному терені суспільних взаємовідносин²). Хоч і не багачко, порівнюючи, джерел для студій нашої первісної релігійності маємо, ми, українці, (найважливі факти подають літописі, а про депо згадує пізніше «Слово о полку Ігоря»), все ж за допомогою головню археологічних знахідок образ вірувань наших поганських предків є вже в основних рисах усталений. Степові хлібороби й войовники мали невиваляних богів, що в незначній кількості, без ніяких складних взаємовідносень поміж собою та в цілковито скромній ролі мали вартувати над одноманітним життям степовиків. А, напр., бурхливо-розбішацьке життя старогерманських племен також задовольнялося культом своєї небесної Валгали з її банкетами та бешкетами.

Кожна віра повстає як виключно суб'єктивний душевний процес, а релігійний рух у суспільстві стремить це об'єктивувати в церковній організації. Церква — назверхній вияв релігійної співчинності — існує як суспільна, так би мовити, «проекція» релігійного світогляду. Церква — «дім пана» (по-грецьки «*κρησθησ*») є тільки організацією однаково віруючих людей. При масовому поширенню кожний суспільний рух виробляє собі пересічну мірку. Критерієм щирости стає це недоступне для иншої людини внутрішнє відчуження одиниці, але формальне освідчення. Міродатним щодо релігійно-церковної приналежності стало так визнання церкви (підпорядкування себе їй), а не саме душевне переживання.

Церква має на меті конкретні та переважно «земні» й загально-суспільні справи, але свою функцію в суспільстві здійснює «зі становища вічності». В цій площині (символізм) міститься наймаркантища різниця поміж церквою та иншими суспільними організаціями. Головна діяльність церковних чинників звернена передусім на найважливіші події індивідуально-фізичного людського життя, як народження, шлюб,

¹) Пор. «Воля Росии», V—VI, 1931. Прага, ст. 481.

²) *E. Durkheim*, який проаналізував велику кількість матеріалу про релігійні переживання та звичаї поміж примітивними племенами, ствердив рішучо, що «la hiérarchie est exclusivement une chose sociale» (*Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Париж, 1925, ст. 211).

сплодження дитини та смерть. Поміж цими, для кожної одиниці природньо визначеними етапами особистого життя, стремить церква поширювати тяглість своїх впливів на вірних. Для цього витворюється всебічно розвинена система культу, що для кожного церковного руху є найпевнішим показником його змісту, значіння в суспільстві та суспільних завдань.

Для скорочення називаємо церковництвом усе те, що назверхньо здійснює релігійність в суспільному русі. Ніяка церква не є й не може в об'єктивному розумінні бути самометою, але є тільки витвором людського духа для *систематичного й планового* плекання релігійності. Отже, як суспільний процес, церква є насамперед формою та засобом певного співжиття, як, напр., держава, партія, спілка, тощо.

Коли ж деякі церкви проголошують свою виключну покликаність на «правовірне» визнання Бога, то це викликається в першу чергу їх істотно-організаційними інтересами. Напр., папська була Бенедикта VIII. («Unam sanctam») проголосила на початку XIV стол., що є тільки один Бог, одна віра, одна церква та одна влада, — а все це — католицьке. До сьогодні це здійснюється провідним гаслом католицтва про «Єдину, Святу, Соборну, Католицьку Апостольську Церкву». З православ'ям є так само. Але останнє супроти історичного розвитку народів замкнулося в собі. З упадком своєї головної (в новітній добі) твердині — царської Росії — втратило раптово православ'я підставу для свого колишнього універсалізму. В сучасній добі, не вважаючи на останні спроби вселенського (стамбульського) патріарха Фотія II. відновити організаційну суцільність православного церковництва, існують замість єдиної вселенської організації тільки споріднені (під «вселенським омофором») *національні* церкви, як грецька, сербська, румунська, «єсеросійська» православна церква в Польщі й под. Справа православної церкви на теренах СРСР настільки загрожена з боку більшовизму, що колишня рішуча роль православ'я на Сході Європи супроти будучини виявляється в що-раз більше сумнівному світлі. Православ'я в СРСР загрожено найбільше навіть не з боку самого комунізму або «живої» церкви чи сект, але небезпекою свого внутрішнього самознищення. В колишній Росії православ'я *без ніяких застережень* стало на шлях царської «самодержавності» та політично-культурної захланності, а цим нерозлучно звязало свою долю з передвоєнною системою московського царизму. Відновиться останній у тій чи іншій формі, — усміхнеться доля також і для московського православ'я. Інакше його традиційна заскоружливість (москалі кажуть «косність») не допустить до зміни національно-політичної та культурно-суспільної орієнтації. «Божою милістю» освячували всі політичні заходи своїх влад однаково православ'я та католицтво ще до недавня. Православ'я на цьому становищі й закрестеніло. А католицтво встигло приладнитися до змінених умов суспільного життя.

Сьогодні католицтво все частіше, напр., починає виступати в ролі прихильника модерної демократії, парламентаризму, соціально-економічного зрівноваження та под.

Тай більш яскравого прикладу внутрішньо-організаційної зручності, ніж католицтво, — не подала дотепер ще ніяка інша церква. Католицтво в сучасній добі жваво реагує на всі вияви суспільних взаємовідносин на всіх ділянках. Воно свій рух не тільки поширює та внутрішньо далі розбудовує, але, що найцікавіше — пристосовує чимало своїх справ до сучасних духових інтересів європейського людства, використовуючи, напр., широко для храмового вжитку різні технічні досягнення. Устами своїх найвищих репрезентантів католицтво також проголосило, що виклад Святого Письма має доходити до широких мас на їх рідних мовах. Що правда, більшовики в цьому відношенні подекуди католицтво випередили, напр., своєю тезою, що шляхом «українізації» найдоцільніше поширювати соціалізм (і комунізм) на Великій Україні³⁾, — але католицтво без галасу старається прицепити свої впливи навіть хоч би за ціну певних концесій для найбільш вражливих — національних — почувань — «блудних овечок». Така акція починає знаходити подекуди приязний відгомін навіть серед московської еміграції, а це вже, коли взяти під увагу «єдинонеділимість» православ'я та московського патріотизму — справді промовляє багацько.

Православ'я й католицтво символізують уже на перший погляд Схід і Захід. На одному боці перевага східньої містики, на другому — успіх плянкової організаційної здатності. В сучасній добі покищо скрізь на світі, як знаємо, друга засада перемогає над першою.

Не йде тут про «якість» церковництва або релігійності. Поміж поодинокими релігіями існують різниці кількісні, а не квалітативні. І церква звичайно завдячує свій успіх переважно своїй *політиці*, а не вченню про Бога.

³⁾ Духовими батьками цієї тези прийнято вважати Леніна та Брешко-Брешковську.

Хто поборює чи критикує хибні або проти-суспільні (напр., проти-національні, проти-культурні або проти-соціальні) тенденції якогонебудь церковництва, той є в небезпеці, що може бути обвинувачений в атеїстичних нахилах або просто — безбожництві. Відмежування об'єктивної науки від релігійної містики (головно дякуючи природничим дослідям і відкриттям) дало міцний ґрунт для поширення проти-релігійної пропаганди з боку деяких поступових течій. Коли при конфлікті науки з релігією йшло про певні розумові засади (пізнання), то в боротьбі соціалізму з церковництвом головна увата поступовців звичайно зверталася на позбавлення духовенства його міцних впливів у суспільстві. Суспільно-політична діяльність католицького духовенства (яке часто означається скороченим словом «клерус») характеризується з боку поступовців як «клерикалізм». Цей вираз сам по собі ще нічого особливого не означав би, але наслідком довготривалої агітації з боку переважно соціалістичних чинників слово «клерикальний» стало для багатьох суспільних кіл синонімом певної суспільної «реакції»: культурної, політичної та соціальної. І, нема що з правдою ховатися, така характеристика церковництва мала вповні реальну підставу. Бож дотепер звичайно католицтво (та не менше і православ'я) підтримувало всіми засобами та поширвало підстави *пануючого* ладу політичних, національних, культурних і соціальних відносин. Опозиційні рухи в суспільстві — *звідки вони не походили* — дотепер звичайно з боку церковництва католицького та православного гостро й наперед засуджувались. І такого Шевченка або Франка в наших умовах церковницькі кола мусіли «визнати» значно пізніше під натиском загальної opinii. А станиславський греко-католицький та український єпископ *Хомишин* ще при кінці минулого року в своїй подекуди довірчій публікації (про це див., напр., «Новий Час» з початку ц. р.) калюмнував Шевченка, Драгоманова, Франка та їх (так!) духових спадкоємців — «націоналістів». А найвірніші оборонці католицтва — отці єзуїти — ще в минулому столітті звичайно були в перших рядах серед тих чинників, що безоглядно поборювали зростаючі національні потуги поневолених українців, білорусинів, чехів и ин. народів. «Клерикалізм», що в дійсності не є виключною прикметою католицтва, підпірав (особливо до самої світової війни) передусім монархістичні рухи та консервативні методи суспільної діяльності. Шойно світова війна полекнула католицтву перевести певну демократизацію своєї *акції* серед широких мас, але для внутрішньої ієрархії цей крок ніяких змін не приніс. Підчас світової війни соціально-економічні різниці та нерівність людей щодо походження, освіти й под. *надовго* закрилися військовим ладом і однаковою захисною барвою, а це впливало також і на психіку. Фронтове товаришування різних людей з відмінних суспільних середовищ (існує, напр., на різних мовах чимало оповідань про братерське співжиття й порозуміння в окопах поміж католицьким ксьондзом, протестанським проповідником і жидівським рабином) полищило значні сліди в свідомості учасників і свідків світової війни.

Тай чи не вперше взагалі підчас світової війни мало католицтво виключно діло з народами, а не, як звичайно перед тим, — з територіальними владами.

У світовій війні католицький універсалізм мусів не раз захитатися. Французькі католики посиляли своє відоме «не забуваймо» на адресу ненависних «бошів», а останні відповідали подібною чемністю. Войовничі виступи німецького архієпископа з Праги (Гуйна) в 1916 р. стреміли до засадничо протилежних наслідків, ніж патріотичні пастирські листи бельгійського кардинала Мерсе. На східцях папського трона часто тріщала соборницька політика Ватикану під натиском протилежних домагань з Німеччини, Франції, Італії й т. д. Добровільно дотримуване положення «ватиканського в'язня» на місцевому політичному терені придалося ватиканським політикам підчас світової завірюхи справді щасливо. Варто тут пригадати, що Ватикан у своїх мирових починках з українцями ніяк не рахувався, але, напр., католицька Польща була для нього вітаним гостем.

Католицтво в своїх потугах до міжнародньо-церковницької солідарності підчас світової війни зазнало чимало тяжких іспитів, проте вишло зі свого скрутного положення подекуди навіть з більшою честью, ніж, напр., міжнародній соціалізм, який, опинившись в майже подібних умовах, віддав себе в своїх міродатних виявах — на збитки немов свому вченню — цілковито до послуг воєнним інтересам поодиноких країн. Обовязок національний був виконаний, але ціною підтвердження самим соціалістами релятивності фарисейських учень можновладців про здійснене братерство народів.

А все ж такі поступові течії, поборюючи «клерикалізм», переборщили. Свою проти-церковну політику підупорядкували вони назагал матеріалістичному світоглядові. Зростаючі успіхи технічно-господарської праці й організації побаламутили навіть чимало і «не-поступових» голів. Найбільше «поступовою» стала думка, що найвищим

ідеалом людства має бути лишень вигідне й приємне життя народів на підставі добробуту як-найбільшої скількості одиниць. Себто зовсім купецька ідеологія. Не даремно ж поміж батьками колись були англійські ліберали з величезним купецьким змістом. Етичні засади сходять сьогодні помалу до ролі якоїсь суспільної гігієни: справедливо й чесно жити найвигідніше, а тому будьмо моральні. Зрештою мірилом етичності в сучасній добі став головно карний кодекс. Засада — «хто не зловлений (або й хто не засуджений) — той не злодій» поволі стає в сучасному світі найбільш поширеним критерієм етичності. Зрозуміло, такі ідеали можливо здійснювати без якоїбудь релігійності. Колиж господарські проблеми заняли найчільніше місце серед суспільно-духових питань, то справи серця мусіли уступати перед висновками розума, дух мусів падати навколішки перед матерією, а людські ідеї почали пристосовуватися до рухів рук, що почали роздавати й розділювати економічні середники, — або, на вишньому боці — які почали наставлятися зі справедливою вимогою хліба.

Люде з купецьким світоглядом здебільшого все дотепер були в нутрі релігійно-байдужими, хоч і нерідко визначалися своєю грошевою жертвеністю на церковні справи. Ледви яке матеріяльне багатство досягалось тільки чесними засобами. А щира релігійність ставить бідність над багатством. Визначні релігійні рухи, як, напр., християнство або буддизм, залочувалися поміж соціально та економічно найслабшими суспільними шарами. Часом і нужда приводила людей до релігійності. Колиж соціалістичні гасла почали приманювати: збогачайтеся і вживайте, здобуйте собі ті приємності, якими раніше могли користуватися тільки найбагатші, — то хіба ж такі дороговкази не мусіли розминутися з релігійними шуканнями?

Але такі «поступовці» перерахувалися. Людина не є тільки знаряддям у природній борні за існування. Люде також не є ляльками для видуманих господарських «закономірностей». Та ніколи люде ще не були тільки автоматами в лабетах господарських чинників, як вчили марксиста. Людина звичайно має бодай якісь (хоч би навіть придурені або неясні) ідеалістичні стремління та в імя цих своїх ідеалів стремить витворювати свій окремішний духовий світ, узалежнюючи часто від нього свою біжучу діяльність. У добах гострих суспільно-духових криз (як, напр., сьогодні!) такі ідеалістичні шукання виявляються на тлі суспільного розбрату особливо помітно. Добре зрештою розвіяв містичний омофор «самозаконности господарства», як «організму» й «природнього процесу» один із найбільше покликаних у сучасній добі вчених та світового імени економістів — *Вернер Зомбарт* у своїй останній невеликій книжечці⁴⁾, яка доповнює його попередній великий твір про модерній капіталізм.

Нарешті існує також і людське воління. Хоч суспільство без шкоди для себе не може змінити основи природньої доцільности (напр., у справах розмноження, відживлення й т. д.), проте люде часто можуть модифікувати дані природні явища відповідно до своїх потреб та мет. Дане природою може людина зміцнювати, нейтралізувати або й до певної міри усувати, пристосовуючи таким чином фізичний світ до розвитку своєї свідомості та волі. А в життю кожної одиниці знайдемо чимало вчинків (і в найважливіших справах) зовсім неінтересованих та розумово неумотивуванних. Наколиб люде так часто не офірували свої особисто-біжучі інтереси та не нехтували багатьома прийнятими «закономірностями» в імя своїх «фантазій» та «утопій», то безперечно не промстилиб і піонери соціалізму легку стежку для сучасних проповідників марксизму! З поглибленням самосвідомості зростають в одиниці й не-реальні або зовсім утопічні (перед здійсненням) стремління, а з поширенням у суспільстві вищого рівня свідомості — поглиблюються та узагальнюються ідеалістичні шукання. Так зростає, напр., і свідоме відпорність людини супроти різних «обставин». Внутрішній світ людини перемагає над зовнішніми умовами існування, а ідеали навіть далекої будучини стають більш реальним чинником у діяльності, ніж конкретна сучасність.

Неможливо в сучасній добі заперечити, що ідейний доробок людства захоплює щораз більше все ширші верстви суспільства. До діяльної співпраці навколо ріжних ідеологічних осередків притягаються сьогодні в кожного народа гуртки навіть з найбільше занедбуваних дотепер шарів населення. Годі також замовчати, що культурне людство, хоч і не тратить свого природньо-хижого успосіблення в життєвій боротьбі, проте послідовно, дарма що з перервами й відбачуваннями, поглиблює взаємозалежність поодиноких частин світа й взаємно зближає окремі народи понад часом і простором.

Суспільні витвори мають звичайно *подейну функцію*. З одного боку людське співжиття в певних рямок витворює цілий ряд суспільних виявів взаємної спільноти: мову, релігію, право, традицію, етику й т. д. А з другого боку такі *наслідки су-*

⁴⁾ W. Sombart, Die Zukunft des Kapitalismus, Берлін, 1932.

спільної взаємочинности (отже наслідки співжиття!) *самі* стають двигунами нових залочувань у напрямку поглиблення або поширення співжиття. Спільна («рідна») мова зміцнює свідомість взаємного споріднення, уможлиблює найлекшу розумову співпрацю та найскорше порозуміння, впливає на розвиток звичаїв, письменства, культури й т. д. Спільна релігія витворює психічну подібність поміж людьми з різних кінців світу (особливо в Орієнті), служить одною з найважливіших підстав для оформлення етики й правової системи, зміцнює підстави родинного устрою, законсервовує прийняті звичаї або й зміцнює пануючий політичний лад. Традиція оформлює етичний світогляд, релігійні почування, розвиток мови, політичні стремління й т. д. Отже — люде в суспільній співчинности залочують усе нові й нові громадські рухи, що в міру свого поширення самі стають джерелами гуртування нащадків.

Дідична звичка співжиття на певному терені, спільність інтересів прожитку та оборони від зовнішнього світа, подібність змагань цілого ряду поколінь, певна психічна замкненість кожного народа й под. — витворюють для певного терену й для певної людської маси *своєрідне духове споріднення*, яке також у справах релігійних є найміцнішим містком поміж ріжними людьми. Прикмети суспільства виводяться з прикмет найвпливовіших його складових частин: одиниць і гуртків. З усталенням питомих прикмет певного суспільства поодинокі громадські вияви навіть у різних формах зберігають своє питоме забарвлення. Тоді рішає, як прийнято думати, якась колективна свідомість. Москалі, напр., у своїй містичній релігійності перед большевицькою революцією були матеріялістами, а в сучасній добі з матеріялізму та атеїзму витворили свою питому містичну релігійність. Влучно без сумніву охарактеризував, напр., *Масарик* большевика, як російського монаха, навіженого й спантелеченого Файербаховим матеріялізмом і атеїзмом⁵⁾. Як що припустимо існування колективної свідомості, то в дальших висновках можемо прийти й до таких понять, як «душа (дух) народа», «народний характер», «дух часу (доби)» та под., — які в дійсності служать тільки символами для не завше однакових справ і річей.

Відомий англійський мисленик *Дж. Ст. Міль* хотів навіть створити окрему науку про «народний характер» («політичну етнологію»), базуючись на тягlosti співділення поколінь. — Характер, себто, думки, почування та звички народа є в великій мірі вислідом попереднього, — але не менш також причиною наступного — суспільного стану. Вони творять силу, якою цілковито й певно оформлюються в суспільстві всі ті відносини, які є виявами свідомої чинности («штучного роду»), як, напр., закони та звичаї⁶⁾. Німецький філософ *Ед. Гартман* у наслідок свого вчення про «підсвідомість» (das Unbewusste) думав, що існує також і підсвідомий «дух народа», який виявляється в поступованню широких мас (стихії) та виїмкових провідних (геніяльних) одиниць.

Звичайно всебічно розвинена людська громада та кожний визначний суспільний рух відповідно до своєї функції витворюють свій питомий *тип* у багатьох ділянках свого діяння. «Кляса» має власну етику, «нація» в засадничих справах свого існування *тільки* свої власні правди, «релігія» має свого відмінного Бога, «церква» свій самобутній культ і под. Всі вони в своїй галузі стремляють до можливої виключности, визнаючи в основних питаннях тільки своє «власне» спадкоємство. *В цьому полягає їх «животворча» сила*. Суспільства та рухи проміжні, яких завданням є посередництво поміж ріжнородними чинниками та які своє повстання завдячують власне спільній відмінній складників і *накиленим згори впливам зовнішніх чинників*, такої рушійної сили до створення власного типу (у своїх істотних виявах) не мають. Така є, напр., доля значної частини *реформованих* рухів, усіх дисидентів на релігійно-церковному полі та всіх «містків» поміж протилежними суспільними напрямками.

Такими є протестанські церкви, серед яких роздріблення привело, напр., до дивовижних рухів т. зв. «наукових християн» (особливо в Північній Америці та Канаді). Вже *Вольтер* зі становища державної рації казав (у творі про релігійну толеранцію), що чим більше є сект, тим менше кожна з них небезпечна. Ріжнородність їх ослаблює. А всі вони підупорядковані пануючим приписам і законам, за якими стоїть примусова сила.

Цікаве порівняння: в псовоєнній добі протестанство нестримно дробиться далі, а римське католициство покищо все більше зростає в своїх суспільно-політичних впливах. Але певні небезпеки назривають також перед греко-католицькою церквою. В остан-

⁵⁾ «Bolševik je ruský mnich rozčilený a zmatený Feuerbachovým materialismem a atheismem». (T. G. Masaryk: Slované po válce, 1923, ст. 21).

⁶⁾ J. St. Mill, System der deductiven und inductiven Logik, нім. перекл., т. III., Липсць, 1886, ст. 316.

ній зустрілися (за видатними, з гори накиненими, впливами зовнішніх, чужих і для народних інтересів часто несприятливих чинників) два відмінні світи: Схід і Захід. Ні один із них покищо в церкві не переважив над другим, а саме стремління до цього викликає звичайно внутрішній заколот (напр., у справах celibату, деяких сторінок обрядовості та ін.). Дві «душі» зустрічаються та кожна перешкоджає другій. Завше так буває, коли хтось хоче шляхом нехтування самотності витворити з відмінних пернів проміжний тип.

І зі сучасним православним церковництвом серед українців є подібне положення, як з українським протестанством. Автокефальне православ'я в дотеперішній формі полекшило далі дроблення православного руху поміж українцями. Дотеперішній зміст православ'я, виповнений *чужою й ворожою* для українця візантійщиною в московському виданні, не задовольняє сьогодні не тільки «світських» українців, але й самих духовних. Зростаючий перехід православних (і духовних) до преко-католицької церкви особливо на Волині є красномовним у цьому відношенні явищем. Треба рівнож підкреслити, що наша «автокефалія», хоч би й якими самостійницькими гаслами наверхню свою духову залежність від московського православ'я не закривала, без *істинної перебудови релігійно-церковного руху в сутоукраїнському дусі* нових духово-моральних цінностей для свого народу не витворить. І тому також із національного становища доцільніше мати релігійно-церковний рух хоч би й з чужою номенклатурою (напр., латинською), але виповнений власним національним змістом.

З культурної точки погляду духово-етичне самоусвідомлення народу та його ідеологічна індивідуалізація може стати найбільшим вкладом народу в культуру цілого людства. Релігійно-церковні засади лишень тоді можуть невимушено та зовсім щиро здійснюватися в народі, коли вони виростають із рідного ґрунту, з питомих прикмет народу, коли вони розвиваються в однозгідності з його духово-етичним світоглядом, а не служать тільки святочною звивією, під якою народові прищеплюються для нього самозгубні течії.

Релігійно-церковна галузь є одною з найвіжливіших ділянок культурного й національно-політичного самоусвідомлення народу. Особливо там де, як, напр., у нас, поширення початкової письменности до недавня було тісно зв'язане з церковництвом. Через це релігійно-церковні справи дуже торкаються не тільки самих членів церковних організацій, але й цілої нації.

Для повноти українського національного типу завше дотепер бракувало також і своєрідно-національного церковництва, яке охопилоб усі питомі українські своєрідности.

Три основні можливості маємо сьогодні:

- 1) у тісній злуці зі Сходом витворення своєї відмінності,
- 2) суцільне та що-раз більше *вростання* до Заходу, та
- 3) створення свого істотно-власного руху, не проміжного та не національно-безбарвного церковництва, але самотньо-окремішого почину: духового й організаційного.

У цих напрямках головню наше церковництво в сучасній добі розвивається. *Яка течія займе чільне місце, вирішить переважно сама відданість церкви національно-культурним справам свого народу.*

До сучасної духово-релігійної кризи серед українців, а головню на Великій Україні, можливо віднести заповіт Шевченка:

...і лани і гори —
все покину і полину
до самого Бога
молитися. *А до того —*
я не знаю Бога!...

Для наших релігійно-церковних чинників уже настає іспит власного сумління. Вимагає від них розв'язання також проблема: йти вперед і вести вперед своїх вірних, або повільно ставати для Шевченкового народу незрозумілими, ба, можливо й чужими...

ХРОНІКА.

Е. Опацький.

На міжнародні теми.

Одного і того самого дня — 28. січня 1933 р. — у Франції демісіонував уряд Бонкура, а в Німеччині — уряд генерала фон-Шляйхера, обидва по кількох тижнях урядування, прийшовши на зміну тих, що урядували кілька місяців. Який престиж можуть мати уряди, що приходять до влади лише для того, щоби її зараз же втратити, а головне — який позиток можуть мати від них відповідні країни? Чого доброго можна від них чекати: яких далекоюсяглих плянів, якої розрахованої на роки плідної діяльності?..

Нема сумніву, що свого часу парламентарні установи відіграли свою добродіючу роллю в історії людськості, але чи відповідають вони нашим динамічним часам, коли стільки проблем — і внутрішнього життя, і зовнішніх відносин — чекають на рішучу руку оператора, що був би готовий присвятити себе методичному лікуванню, але під умовою довіря до його хірургічних здібностей і безумовного виконання його порад і наказів? Бо в критичні моменти швидке вирішення й виконання є важливішим за наймудріші, але спізнені, продукти довгих міркувань і дискусій. Правда, не завжди і такі рішучі оператори, діставши тим чи иншим способом повноважень, досягають бажаних результатів, — і, наприклад, таких операторів, як Сталіна, можна побажати хіба своєму ворогові. Але зате протилежний сталінському приклад Мусоліні викликає в світі постійні — і знову таки не завжди вдатні — наподіблювання. Короткотривали уряди фон-Папена і фон-Шляйхера в Німеччині мали би бути, на думку їх авторів, також спробами наподобити фашистівський зразок. Але ясно, що вони не могли мати успішного висліді, бо їх автори забували про *найконечнішу* умовину успішного «оперування», — умовину, що її однаково бракує Сталінові, і фон-Папену, і фон-Шляйхерові; а саме, про досконале знання відповідного народнього організму і постійне контролювання найдрібніших відмін живичку його життя через *величезні кадри організованіх патріотів*, які болюче відчувують всі погіршення загального стану.

Свідомість невідповідности демократично-ліберальних установ для наших часів починає що-раз більше здобувати не лише так звані «праві» кола світової опінії, але навіть і помірковано-ліві (бо крайне ліві завжди стояли за диктатуру). І так колишній вожд англійського лібералізму Ллойд Джордж з приводу свого сімдесятирічного юбилею склав таку сенсаційну заяву: — «Для лібералізму, як він тепер витлядає, не залишається нічого, окрім непочесного похорону, — він дійшов до стану досить значної паралізи... За ці останні роки я переконався в одній речі, а саме, що ми опинилися не перед звичайною циклічною економічною кризою, але перед фундаментальними змінами непередбаченої ваги... Всі засоби, що їх досі вживано для переборення кризи, виявилися непридатними і навіть смішними. На мою думку, лише дві людини в світі зрозуміли справжню суть подій: одна — Мусоліні, а друга — Сталін». Проте, щодо цього останнього, то Ллойд Джордж не виявляє ніяких симпатій до його концепції і плянів, але зате рішуче висловлюється за корпоративний принцип, покладений в основу державної діяльності Мусоліні, і за його хліборобську політику. Цікаво відзначити, що ще до 1927 року Ллойд Джордж був зайвзятим антифашистом. Маємо нового Павла з Савла. Але останніми часами їх з'являється що-раз більше. Ось, наприклад, проф. Кейнес, славнозвісний економіст, також бувший ліберал, що в своїй книзі «*Кінець лібералізму*» пропонує низку реформ в дусі фашизму. Ось сер Артур Сальтер, в своїй книзі: «*Як закінчиться криза*», пропонує утворення при Лізі Націй Інтернаціональної Економічної Ради, що складалася би з національних представників Економічних Рад усіх країн, які треба було би утворити на зразок утвореної в Італії Вищої Корпоративної Ради. Сер Стафорд Крипс, один з впливовіших депутатів англійської Лейбур-парти, виступаючи в кінці січня в Соціалістичній Лізі, говорив про програму, що її мала би переводити в життя Лейбур-парти, коли би прийшла до влади, і підкреслив таксамо конечну потребу перейти від парламентарно-демократичного урядування до диктатури. «*Evenings News*» в цього приводу зауважує в передовій статті (від 31. січня): — «Сер Стафорд Крипс говорив про ймовірне встановлення диктатури, коли лейбуристи прийдуть до влади. Ми не вбачаємо в цій можливості нічого злого, бо диктатура є одною з крапих форм уряду, як що тільки вона є в руках відповідної особи. Ніхто не має рації протестувати проти того, що лейбуризм піддається що-раз більше впливам сильних методів Мусоліні і переймається ідеєю його наподіблювати. Єдиний наш жаль полягає в тому, що досі англійська соціалі-

стична партія не видала ані одної людини, що була бн здатна вести за собою партію, і тому можливості появи в ній диктатора ще досить далекі»...

Подібний процес, навіть у ще більшій мірі, відбувається і у Франції, — ніхто, як соціаліст Поль Бонкур, голова французького уряду, що впав 28. січня, в одній промові, виголошеній на початку Нового Року, вказував на неминучість для Франції прийти до форми уряду, що більш-менш відповідає би режимові італійської корпоративної держави. Другий бувшии Голова французького уряду, п. Тарде, повернувшись з Італії, де пробув кілька тижнів, виголосив 27. січня в «Société des Lectures» в Парижі промову, скермовану проти парламентаризму і лібералізму в їх сучасній формі. Щоби врятувати Францію від глибоких потрясень, на його думку, було бн потрібно: 1) Відібрати у парламента законодавчу ініціативу щодо витрат, щоби таким чином звільнити його від тиску виборчих олігархій; 2) Забезпечити публичним властям більше незалежності і гідності, шляхом забезпечення більшої тривалості уряду, і надання йому права розпуску парламенту; 3) Зрівноважити завелику владу парламенту, що кермується, замість національними, приватними і партійними інтересами безпосереднім відкликом до нації через встановлення референдума і надання права голосу жінкам; 4) Встановити для урядовців недопустимість приналежності до організації, що провадить антидержавну діяльність.

Другого дня, після конференції Тарде, ніби йому в відповідь, французький парламент, під натиском організації громадян, що не хотять збільшення податків, та урядовців, які не хотять зменшення їхньої платні, звалив уряд Бонкура. Правда, під впливом звістки про опанування влади в Німеччині Гітлером, цю французьку урядову кризу на цей раз незвичайно швидко розв'язано, але уряд Даладе, складений поквадом під впливом німецьких подій, фактично висить у повітрі, бо не має за собою справжньої парламентарної більшості, і, очевидно, не може рахувати на довготривале життя...

І тим часом, як в інших країнах, з менш виразним парламентарно-ліберальним режимом, економічне і фінансове життя починає ніби активізуватися і заповідати бо-дай деяке полегшення кризи, у Франції політичне становище вічної урядової непевноти відбивається трагічно на загальному економічному становищі. Кожного дня чуємо про що-раз нові протести різних економічних груп і класів, про що-раз нові страйки і льокавти, про все зростаючу загрозу спинення роботи навіть в установах загальної громадської й національної ваги і обтяження продуктивних, виробничих класів населення все новими фіскальними тягарями.

Нема нічого дивного, що в обличчю такої ситуації справжнього маразму, витвореного абулією і нездатністю французької демократії розв'язати складні суспільні проблеми, починають підносити голову організації і люде, що, здавалося, були вже остаточно виключені з політичного життя. Так в органі французьких націоналістів Доде й Мораса з'явився маніфест дука де-Гіза, претендента з бурбонської династії на французький королівський стіл, у якому між иншим загальний стан Франції змальовано такими темними барвами:

— «Болочі дискусії, що роспалюють і поділяють Францію, загрожують озброїти одні проти одних усі елементи країни. А все-ж національний інстинкт не помилився і цього разу і відразу вказав на причину лиха: вина є в державі, яка не робить того, що повинна би робити, і яка відбирає в вас все те, що ви маєте. В 1933 році французи мусять один з кожних трьох днів працювати на податки, — але держава, що в 1880 році мала лише десять міністрів, має їх тепер аж 29. Потреба в грошах примушує державу накладати руку на всі прояви ще вільної діяльності, витворювати все нові бюрократичні установи, проголошувати все нові монополії, конфіскувати спадки»...

Претендент на французький стіл натурально вбачає порятунком лише в відновленню французької монархії, якої він міг би бути гідним представником, і яка могла би покласти кінець боротьбі партій та визискуванню нації приватними інтересами. Його виступ саме в цей момент є доказом, що цей момент має в собі психологічні підстави для подібних виступів. Принцип, що національне добро мусять бути понад усякими приватними інтересами починає опанувати осередки і партії, що досі були йому найбільш ворожі. І ось, наприклад, соціалістичний уряд Даніі видає декрет, яким рішуче забороняє — починаючи з 1. лютого 1933 р. — всі страйки і льокавти, проголошуючи їх шкідливими для нації, і тому незаконними. Уявити собі соціалізм без страйків здавалося цілком неможливим, і ось сталося — соціалістичний уряд визнав незаконними і льокавти і страйки. Не знаю, які найближчі були причини такого рішення: для уважного спостерігача суспільного життя наших часів недопустимість ужиття зброї страйків і льокавтів у класовій боротьбі робиться з кожним днем все більшою аксіомою. Досить пригадати собі надзвичайно характеристичний приклад з

життя сучасної Америки, де наслідком страйку 6000 робітників в одній з автомобільних фабрик Форда, Форд побачив себе примушеним замкнути всі свої фабрики, залишаючи без роботи 100.000 люду. На тій фабриці, що застрайкувала, вироблялися частини, без яких не можна було пускати в рух ні одного автомобіля. Ось вам абсурди крайньої американської «раціоналізації», при якій як що одна людина чи машина зупиняється, мусять стати робота цілою майстерні, і як що спиняється одна майстерня, мусять припинити роботу ціла фабрика і т. д. Саме така «раціоналізація» накладає на відповідну групу робітників величезну відповідальність, бо, як ми бачили, страйк шістьох тисяч робітників автоматично викидає на брук інших сто тисяч. А безробіття цих інших ста тисяч (при чому на утримання кожного з них є пересічно, як рахують, по 3 особи, — отже 400.000 разом), потягає натурально зменшення роботи в інших галузях промисловості, бо обмежує кількість осіб, що можуть дозволити собі ті чи інші витрати. І так до безконечності.

Не маємо на думці роботи відповідальними *самих лише* робітників, — менше відповідальних хоча би вже тому, що вони є менше освічені і менше свідомі трагічних наслідків вжиття страйку, як зброї класової самоохорони. Більше відповідальними є промисловці, які, як виказують недавні досліді американських вчених, опубліковані в «Tägliche Rundschau» зловживають таксамо зброєю льокавтів (закриттям фабрик) та зменшенням заробітної платні. Безробіття натурально побільшує кількість людей, що пропонують свою працю і роблять один одному взаємну конкуренцію, знижуючи заробітну платню. Наслідком такої ситуації, наприклад, в Америці, заробітна платня зменшилася з 1926 року на 62%, і одночасно з цим заробітки акціонерів промислових підприємств *збільшилися* на 60%.

Інакше кажучи, ніколи, як тепер, не виявляється так ясно правдивість твердження, що, так звані «свободи», які надаються *на папері* демократичними режимами, на практиці в ліберальній байдужій державі перетворюються в що-раз більше поволення робітничих мас, як фізичної, так і інтелектуальної праці. Більше того, в байдужій ліберальній державі, що пишається «індивідуальними свободами», не лише інтелектуальні й фізичні робітники підпадають хижим апетитам головним чином банкової плютократії, яка фінансує промислові підприємства, але й чесні й енергійні промисловці та підприємці підпадають своєю чергою ще більш хижим апетитом усяких злочинних організацій. І знову — найхарактерніші приклади дає нам Америка, де найелементарніші функції держави, як забезпечення громадянам правової допомоги та громадської безпеки, переходять поволі в руки приватних організацій. Нема тепер великого банку чи якого великого підприємства в Америці, які наважилися би перевозити гроші з одного відділу в другий без відповідної охорони цілого відділу *приватних* поліційних агентів, дуже часто на панцерних автомобілях, — так ніби вулиці Чикаго або Нью Йорка проходили деє через Сахару, а не через цивілізоване місто. В усіх дільницях великих міст місцеві організації шантажистів, так званих ракетирів, примушують великі й малі крамниці виплачувати їм регулярно певну суму задля забезпечення від побиття вітрин, від підпалів, і всякого иншого ушкодження краму та помешкання. Заборона спиртових напоїв витворила в Америці, країні всемогутнього долара, де все — в тому числі й моральні цінності — розцінюються на вагу золота, могутні організації контрабандистів, бутлегерів, які, працюючи дуже часто в порозумінню з поліційними агентами, зробилися ніби новою державою в державі. Вибори нового президента виказали дуже ясно, що загальна громадська думка американського суспільства усвідомила вже собі ту розкладову роль, що відіграє в американському суспільному житті «прогібіція» (заборона), але «прогібіціоністи», користуючися своєю тимчасовою більшістю в сенаті, не дозволяють провести дозвіл на законну фабрикацію і продаж легенького лива. Таким чином, «прогібіція» і далі має можливість давати бутлегерам можливість фінансувати і обставляти наймодернішим способом, усіма засобами сучасної науки і техніки, підприємства злочинного світу.

Цілком ясно, що такий стан річей і в «свободолюбній» Америці починає впливати на людей, здатних переоцінювати цінності і вглиблюватися в зміст слів і ситуацій. Досить тут пригадати недавній виступ полковника Гуза, славновісного дорадника президента Вільсона, який в місяці січні проголосив, що коли справи в Америці йтимуть так і далі, то не пройде друга зима, як і в Америці з'явиться диктатор. В Америці кожний президент, при відповідному характері і бажанню, міг би бути диктатором. Але труднощі не в тому, щоби бути диктатором, але в тому, щоби мати перед собою ясно усвідомлену ціль, до якої може і мусять привести ця диктатура.

Тим часом суперечності існуючої економічної системи, при якій перепродукція проводить до збільшення не загального добробуту, але загальної мізерії, а також марність усіх тих заходів, яких вживано досі для переборення кризи, звернули загальну

увагу на теорії так званих технократів, на чолі з інженером Гавардом Скоттом. Технократи вказують, що за останні століття, і особливо десятиліття техніка досягла нечуванних успіхів, але поступ суспільних і економічних установ не є в ніякому відношенні до цього технічного поступу. Коли би не перестарілість нашої сучасної економічної системи, то ми всі, мешканці земної кулі, могли би жити дуже легко й вигідно, працюючи лише по чотири години чотири дні на тиждень, себто, разом 16 годин на тиждень, або менше ніж 10% нашого часу. Розрахунки технократів не свавільні, але спираються на дійсну продуктивно-технічну силу Америки, як її вираховують десятки інженерів і департамент промислового інженерства в Колумбійському університеті.

Приклади, що їх наводять технократи, про збільшення продуктивної здатності, заслуговують уваги. Сто років тому один робітник міг виробити за день 25 тон заліза, нині він може виробити за день 4 тисячі тон. Раніше він продукував 450 цеглин на день, нині продукує 400.000. Селянин може зробити нині за одну годину стільки праці, що раніше для нього не вистало би і з тисяч годин.

Технократи вказують, що продуктивна діяльність не може в сучасних умовах, саме завдяки поступові техніки, дати роботу всій масі людської сили. Тому неминучою умовою успішної розбудови світової економічної системи є скорочення кількості робочих годин з утриманням тої самої робочої платні. Виробничої потенціальної енергії нині в світі вистачає для всіх потреб цілого світу. В суті, економічна світова криза залежить не від чого иншого, як від диспропорції межі кількістю робочих годин і збільшенням технічної продуктивності. Коли би робітник був оплачений не грошима (що втратили свою справжню вартість, а прийняли якусь фантастичну вартість, залежну не стільки від вкладеної праці, як від банкових операцій), але свідцтвами витраченої енергії, які нагадують картки соціалістичних режимів, то кризу дуже скоро й корисно б розв'язано.

Надзвичайно характеристичним для наших часів вважаємо той успіх, журналістичний й ідеологічний, що зустрів теорії технократії, і то саме в країні суперкапіталізму, якою є Америка. Той спокій, з яким їх обговорюють, та пошана, з якою відносяться до її «наукowości», вказують ясно, якою ще політично молодого є ця країна необмежених можливостей. Доктрина, що її пристосовання до життя, викликало би чи не найбільшу в світі революцію, вийшла з мозку техніків, які в своїх розрахунках не звикли приймати на увагу ані психологічних факторів (і тут можна вбачати такий же вплив большевицької п'ятирічки), ані тої сили інерції, яку протиставляють техніці раз скермовані в одному напрямку життєві інтереси цілих суспільних груп і класів. Технократи запевняють, що нема ніякої рації, чому би не можна було перевести запропонованої ними економічної організації. І справді — нема ніякої рації! Але історію світу рухають дві сили: одна — сила рації, розумовання, а друга — сила ірраціональна: почувань, інтересів, забобонів, квієтизму, тощо. Технократи хотіли би цю другу силу зовсім відкинути і рухати світ лише одною технічною логікою. Але можна бути певними, що сили ірраціональні не піддадуться технократам, як не піддалися большевикам.

Є щось сильніше за логіку!

І це «щось» дуже добре зрозумів Гітлер, якого похід до влади, був перше власне грою на тому «ірраціональному», а потім — незвичайно зручним поєднанням ірраціонального з раціональним, тонким розрахунком сили ірраціональних почувань і технічних наслідків прикладення тої сили. Банкротство большевиків полягало саме в тому, що вони, граючи перше виключно на ірраціональних силах (при Леніні), в другий період свого існування (при Сталіні) про ті ірраціональні сили ніби забули, захопившись виключно «технікою», отими всякими «плянами».

Цю гармонію меж сил ірраціональними і раціональними ми знаходимо зате в фашистській Італії, де, з одного боку покладається величезний натиск на волевий і чуттєвий психологічний чинник, і де нерідко відчувається потребу спертися на ентузіязмі мас, але з другого боку переводиться незвичайно точний розрахунок *можливого* в кожній окремий момент. Не дурно кажуть, що політика це мистецтво; лише справжній мистець може *відчутти*, де лежить межа, за яку не можна переходити. Але це відчуття може бути привілеєм індивідів, але ніколи — демократичної більшості.

Мимоволі виникає питання, чого чекати нам від приходу Гітлера до влади? Перш за все — не чекати чудес. По-друге — пам'ятати, що перед гітлеризмом стоїть величезна праця внутрішньої реконструкції і переорганізації, — праця, де деякі питання закордонної політики мусять відійти на другий план. Таким, напр., *не життєвим* для гітлеризма питанням закордонної політики є звичайно і українське питання. Але все ж вважаємо потрібним вказати на пляновані Гітлером зміни майбутньої німець-

кої політики щодо Сходу Європи, — політики, яка, всупереч загально поширеним у нас (і головню у наших ворогів) поглядам, не все була нам прихильна. І то не так — щодо польської частини питання, як до частини російської. Величезна частина німецького громадянства і політиків, до останнього часу, уважали, що Німеччина, в обрончій політиці проти Франції, мусить за всяку ціну стремитися на сильну Росію, чи то большевицьку, чи царську, однаково. Є підстави до надій, що тепер гітлеризм знищить у корні це новітнє москвофільство, і то тим більше, що Франція і Польща своїми договорами з совітами визначають ясно свої бажання наближення до Росії, хоча би і в її теперішньому вигляді (зв'язки Франції з російськими реакційними колами є загально відомі).

Прихід Гітлера до влади не може не відбитися і на ітально-французьких та ітально-совітських відносинах. Одною з перших заяв Гітлера по одержанню влади була заява щирої прихильності і приязни до фашистської Італії, складеної перед італійськими журналістами. Зрештою відношення гітлеризму до фашизму є загально знайомим. Італія все дивилася на Німеччину, як на природню і найдужчу з усіх можливих спільниць у боротьбі проти французької гегемонії в Європі. Але непевність внутрішнього становища в Німеччині, відсутність сталої твердої влади, за якою стояли би справжні народні маси, мусіла стримувати Італію в її бажанні наблизитися до Німеччини. Чи варто було компромітувати свою політику постійного лявірування межі ріжкими інтернаціональними Сциллами і Харіюдами міцним союзом з Німеччиною, яка що хвилини могла вибухнути, як бочка пороку, в громадянській війні. І тому, неважачи на загравання німецьких «фашистських» урядів фон-Папена і фон-Шляйхера, італійський фашистський уряд залишався ввічливо стриманим: що за фашизм, коли за ним нема народу, нема організованих мас запальної молоді з усіх класів і верств?!

Але тепер — инакше. Тепер — у влади Гітлер, і тому можна сумніватися чи надзвичайна місія де-Жувенеля, новопризначеного французького посла до Риму буде вкоронована хоч яким успіхом. Не дурно «Критика фашиста» писала, а «Лаворо фашиста» передруковував: — «Ми (всі італійці) є революціонерами просто тому, що ми ними примушені бути, так само як усі французи є консерваторами: від Капена (комуніста) до Леона Блюма (соціаліста), і від Леона Блюма до Доде (монархіста). Помилується той, хто думає, що ніби Ерїо і всі з ним є антифашистами, бо люблять, мовляв, свободу, а фашизм є абсолютистичним режимом, є диктатурою. Мова мовиться зовсім не про погляди, тенденції чи теорії. Чому би в такому разі Моррас або Доде були також антифашистами, як вони є істотно?! Тим часом, як що є люде, закохані в системи сили, то це саме вони. Але правда є друга. Фашизм є найкращою зброєю, що нею Італія може дійти могутності. Французи це дуже добре зрозуміли. Італія, мовляв, не хоче спинитися на тій точці, якої досягла. Отже чім коштом вона хоче йти далі? Коштом Франції, слідує відповідь. А якою зброєю? — Фашизмом, відповідають. — І ось вам з'ясовано загадку, чому у Франції існує єдиний антифашистський фронт від комуніста Капена до монархіста Доде... У них в дійсності не бракує логіки»...

Але не можна не зауважити, що знайшовся пункт, де у Франції сильно забракло логіки, і то в такій мірі, що це в чималій мірі відбилося на її інтернаціональному становищі. Маю на увазі проблему пововітних боргів Америці. Франція, ця сувора консерваторка, охоронниця існуючих законів і зобов'язань, відмовилася 15. грудня м. р. зробити черговий внесок до скарбу Північно-Американських Сполучених Штатів. Англія, Італія, Чехословаччина виконали свої обов'язання, Франція і Польща — ні. Ми знаємо, як натискали свого часу Франція на Німеччину, щоби та платила. Ми знаємо, як нарешті Німеччина відмовилася платити й як вона звільнилася дійсно дальших платежів. Це була велика перемога ревізіоністів. Але разом з моральною їх перемогою, поразку антиревізіоністів виправдував безсумнівний факт: Німеччина *не могла* більше платити. Але Франція, це також всім відомо, могла заплатити і все ж таки не заплатила, докинувши й свого матеріялу до підстав загального ревізіонізму. Обурення в Америці було величезне. Зрештою, це обурення вилилося в таку офіційну форму: державам-боржникам, які акуратно виконали свої зобов'язання, післано запрошення приступити до перегляду (окремо з кожним) питання боргів Америці. Францію — залишено осторонь. Всякі пертрактації з нею визнано неможливими до виконання нею попередніх зобов'язань. Трудно думати, щоби покращання совісько-французьких відносин могло служити компенсацією погіршенню франко-американських відносин!

Становище на Далекому Сході тим часом все далі ускладнюється. Витворивши «незалежну» й «суверенну» Манджурію, Японія проголошує, що Монгольська провінція Дзєгола також має до неї належати. І відповідно до того починає дальші воєнні

операції без війни, але з кривавими боями, бомбардуванням міст, десантами і так далі. Найбільш помітною операцією за цей час було взяття міста Шан-Хай-Куана, що лежить уже за Великим Китайським Муром, і являється незвичайно важливим стратегічним пунктом по дорозі до Пекіна. Америка з помітним стурбованням слідкує за розвитком подій на Далекому Сході, але в межницарстві двох президентів не наважується робити рішучих кроків. І то тим більше, що важка внутрішня криза хліборобства примусила Конгрес, неважаючи на вето президента Гувера, прийняти законопроект про надання незалежності Філіппінським островам, яких аграрні продукти робили за велику конкуренцію американським фермерам. Проте події на Далекому Сході примусили Конгрес виговорити збереження за Сполученими Штатами на Філіппінських Островах морських баз, кінче потрібних для курсування американської флотії в Великому Океані. З другого боку і совіти починають непокоїтися. Вони поспішилися відновити дипломатичні відносини з Китаєм і намагалися заключити навіть трактат не-нападу з Японією. Але Японія відмовилася. Ця відмова видалася не аби якою погрозою. Тому і Сталін зі свого боку уважав потрібним загрози, визнавши всім давно відому правду, а саме, що славнозвісна п'ятирічка розрахована була не на утворення «пролетарського раю», але на витворення могутньої армії для охорони більшовицької диктатури. Завдяки п'ятирічці, говорив Сталін, ми тепер озброєні, ми готові відбити чийбудь напад.

Всі балакають про мир, але всі готуються до «нападу».

За два останні місяці збільшилися можливості «нападів» і в тому вічному європейському джерелі всяких конфліктів, що звуться Балканами. Особливо варто було би звернути увагу на ті розкладові процеси, що відбуваються в лоні триєдиного югославянського царства, що може служити ще одною успішною ілюстрацією фашистського твердження, що диктатура є добра, і може бути навіть ратівнича лише в країнах однопінаціональних, коли позбавлення індивідуальних свобод винагороджується свідомістю зросту загального національного добра. Колиж до позбавлення індивідуальних свобод приєднується ще й свідомість національного упослідження, рано чи пізно в такій країні прийде до вибуху і розпаду.

Ф. Ш.

Дещо про німецький націонал-соціалізм.

Націонал-соціалізм, расизм, гітлеризм, націонал-комунізм — ось слова, які ми зустрічаємо повсякденно, коли доводиться нам читати про політичні події в Німеччині. Що це за рух, що такий глибокий карб поклав на політичне життя Німеччини? Як він повстав та які його цілі?

* * *

Цікаво, що моральним батьком пан-Германізму, чи коли хто хоче расизму, є француз, проф. Артур де-Гобіно (Gobineau). Гобіно признає в засаді лише 3 раси: білу, чорну та жовту. Найшляхотнішою — згідно з ним — є раса біла. З неї найбільш чистими є германи, які мають змісл почину, організації, безінтересовности, чести. Лише раса германська — згідно з теорією Гобіно — молода, сильна, повна почину, має перед собою будучність. Коли візьмемо на увагу, що теорія Гобіно про расизм стала, до деякої міри, основою й націонал-соціалізму, то найдемо по-части й оправдання сильного антисемітизму гітлерівщини, бо Гобіно був великим антисемітом.

Другим теоретиком расизму є англієць Н. S. Chamberlaine. Цей поширює та доповнює теорію Гобіно тим, що, на його думку, самі антропологічні моменти (вигляд, будова тіла, тощо), не визначають ще приналежності до раси германської; можна не мати і вигляду такого, про який каже Гобіно, але проте треба мати германський характер. Отже Chamberlaine кладе вагу на чинники моральні, як показчик раси, тоді як Гобіно кладе вагу на антропологічні чинники. Рівнож згідно з Chamberlaine'ом раса через умілі домішки, схрещення, поліпшується, в противенстві до Гобіно, який вчив, що через домішки шляхотність чистої раси погіршується.

Третім теоретиком расизму є німець М. Günther, сучасний професор університету в Бні. Цей находити вищість раси північної, що має всі риси, які є атрибутами герман. Згідно з ним, раса північна вмирає (війни, еміграція, несприятливі обставини теперішнього життя); звідси його поклик ратунку тої «еліти», вибранців раси германської, й звідси його клич про потребу задержання чистоти раси.

Ось ці теорії й дали одну з головних основ програми націонал-соціалізму: за-

держання чистоти раси, охорона раси, почуття вищости раси і задержання могутности раси, коротко — расизму.

Расизм тягне за собою боротьбу проти жидів. Вже Chamberlain доказував глибоку шкідливість жидівства. Головні закиди, які ставлять німецькі расисти жидам, є в першій мірі низкість жидівської раси, неморальність у громадському житті, обман, жадоба визиску, злочинна спекуляція, брудна експльоатація. Жидівство, будучи паном майже ¼ світового капіталу, опанувало майже цілу світову пресу, та малює такі дві сильні підойми, ширить крайній, негідний, неморальний матеріалізм. Жидівство не має в собі почуття любови краю й батьківщини. Це жиди, обоснували соціалізм (марксизм). Соціалізм жидівський довів Німеччину до програної війни. Це жиди викликали революцію (Лібкнехт, Курт Айснер). Жид Ратенау підписав версальський договір. Це жиди стоять на чолі соціалістичного та комуністичного руху. Це жиди вносять гниль в здорову германську мораль.

Але бо й Христос був жидом, а християнство побудоване на науці Мойсея. Тому вже Chamberlain стоїть за тим, щоби очистити християнство, відповідно зреформувавши його. Вчені його школи відкидають старий завіт, а з другого боку доказують, що Христос не був жидом, та наводять на це докази географічні, етнографічні й т. д. Однак католицизм із його любовю до ближнього й всесвітній характер католицизму все таки не по ідеї расизму.

* * *

Німецька націонал-соціалістична партія має досить довгу історію свого розвитку. Перейшла вона багато змін, поки остаточно набрала форм, у яких бачимо її сьогодні.

І так уже в 1896 р. закладає Фр. Нейман партію націонал-соціалістичну. Ідея: сильна монархія та широка програма національна, унія господарська центральної Європи, як шлях до Все-Німеччини. Поборювана й монархістами за ідеї соціальні, й соціалістами за націоналізм, ця партія занепадає в 1903. р.

Зчерги в Австрії, в 1904. р., повстає партія під назвою «Deutsche Arbeiter Partei», для оборони германського елементу в ліберальній Австрії; в 1912. р. Р. Юнг вносить у партію соціалістичні ідеї; в 1918 р. партія оголошується в духу пангерманізму і прибирає назву «National-Socialistische Partei».

Міжтим у Баварії творить в 1918. р. А. Дрекслер партію під назв. «Deutsche Arbeiter Partei», яка в січні 1919. р. під впливом Г. Федера та Р. Юнга перетворюється в «National-Socialistische Deutsche Arbeiter Partei», до якої приступають деякі менші групи. В травні 1919. р. входить до партії Гітлер. У північній Німеччині угруповання подібного забарвлення творять «Deutschnationale Volkspartei». Всі ці групи остаточно зливаються в 1924. р. в одну націонал-соціалістичну партію. 22. V. 1926. р. оголошено програму, яка й до сьогодні обов'язує.

Точки програми націонал-соціалістів є наступні (беремо наперед частину національну, а аж потім соціальну):

1. Націонал-соціалісти стоять за злукою всіх німців у велику Німеччину, на засаді права самоозначення народів (ідея соборности);
2. Націонал-соціалізм стоїть за зрівнянням німецького народу в правах із другими народами та за знесенням версальського та сан-джерменського договорів (ревізіонізм);
3. Націонал-соціалізм домагається звороту кольоній, кінче-потрібних для промислу та для збуту надвизки населення;
4. Громадянами німецької держави можуть бути тільки особи німецької крові (жиди ними бути не можуть);
5. Не-громадяне житимуть на основі окремих законів;
6. Лише громадяне можуть кермувати державою та встановлювати закони; не-приналежність до даної партії, але знання та характер повинні бути засадою при обсаджуванні посад;
7. Держава забезпечує громадянам можливість праці та буту; коли не стане місця громадянам, тоді не-громадяне мають опустити край;
8. Націонал-соціалісти виступають проти імміграції; ті, що прибули до Німеччини по 2. VIII. 1914. р. повинні негайно опустити край;
9. Націонал-соціалізм обстоює замінення римського права правом німецьким;
21. Охорона здоров'я, охорони матери й дитини, заборона праці малолітніх, примус руханки та змагу, підтримка дотичних товариств — це дальші постуляти націонал-соціалізму;
22. Знесення армії, складеної з професійних вояків, та заведення міліції;

23. Боротьба за здорову пресу проти газетярського бандитизму — це дальші ключі а для того: а) редакція повинна бути складена лише з громадян; б) часописи, чужою мовою писані, мусять мати окремий дозвіл держави; в) не вільно чужинцям мати майна, вміщеного в німецькі часописи, та взагалі заборона не-німцям мати який-небудь вплив на пресу.

24. Свобода віроісповідання наколи дана релігія не шкодить одиниці, моралі та основам раси германської. Хоч партія стоїть в обороні християнства, але не вяжеться з ніякою церквою; рівночасно партія поборює жидівський матеріалізм у ній та поза нею; партія вірить в оздоровлення народу згідно зі засадою — добро загалу понад добром одиниці.

Як бачимо, ті точки стоять в обороні суверенности нації й держави, їх розвитку, та в обороні родини, раси, моралі.

Точки, що дотичать соціальних справ, наступні:

9. Усі громадяне мають однакові права та обовязки;

10. Обовязком кожного є працювати по силі здібностей умових і фізичних; діяльність одиниць не може йти проти інтересу загалу, але на користь загалу;

11. Знесення прибутків, що походять з не-праці; знесення рент, тантієм і відсотків;

12. Знесення майна, набраного під час війни, з його конфіскацією на користь держави;

13. Удержавлення великих підприємств, трестів та концернів;

14. Користування робітників із приходів підприємств;

15. Забезпечення на старість;

16. Націонал-соціалізм обосновує потребу створення дужої середньої класи та її вдержання, в противенстві до марксизму, який голосить знищення дрібної буржуазії; далі обстоює знесення великих магазинів та підтримку дрібних торговців, що будуть мати право бути першими при всіх доставках для держави;

17. Земельна реформа як рівнож знесення винайму землі;

18. Кара смерті для спекулянтів, пачкарів і вульгарних злочинців;

20. Шкільна реформа, за думкою культу держави;

25. Створення одної дужої влади, палати країв та професій.

Треба мати на увазі своєрідні обставини в Німеччині, спосіб думання пересічного німця, почуття пониження повоевними договорами, бажання стати на висоті довоєнній, щоб зрозуміти, що ця програма трапила до переконання мільонів німців, які для неї живуть, ба для неї кладуть у жертву життя (боротьба з комуністами). Програма стала релігією, богом молоді, яка лише в ній бачить вихід із злиднів, безробіття, соціальної кривди й яка вірить у нову Німеччину. («Deutschland erwache»). Однак не сама програма рижить гітлеризм від решти партій, але ще більше безкомпромисовість, одвертість і громадська відвага в боротьбі за свої ідеали.

Кожний звернув увагу на шалено швидкий ріст партії націонал-соціалістів. Коли стежити за вислідами виборів, що були досі такими частими в Німеччині, то бачимо із 24 послів гітлерівців в 1924. р. — 41 в 1930. р. — понад 120, а потім аж 230 в р. 1932, так що націонал-соціалісти вибиваються на найсильнішу й першу партію в Німеччині. Нові ідеї найшли сприятливий ґрунт. Партія швидким темпом росла й дійшла до верхка в 1932. р. Які причини того явища?

Щоб зрозуміти це, треба увійти в спосіб думання середнього німця: Німеччина непоборена військово, всеж була примушена підписати найтяжчі умови мира, які ставлять її в ряд підлеглих держав; до того Німеччину ставлять як приклад злочинности, бо на неї одну зіпхано весь тягар відповідальности за війну, за втрати територіяльні, матеріальні, репарації, революції внутрі, тощо. Німець, який до війни був гордим на свою силу й непереможність та могутність, не міг погодитися з таким станом і присягнув відплату за вкрадені землі та за пониження. Так повстав ґрунт для розвитку всяких організацій у повоевних роках, як Orgesch, Baltikum, Konsul, та всі інші Frei Korps-и. А було їх багато. На це вплинув і факт, що величезна скількість старшин полишилася без заняття, а далі те, що німець має в собі натуру послуху, почуття сили в гурті, любить однострій, відзнаки, титули, й бачить силу в формі одностайної маси. Щож до націонал-соціалістів, то вони мільоним слухачів нагадували пониження Німеччини та говорили їм рівночасно про потенціальну силу Німеччини й її право на життя й розріст. А це приваблювало.

Світова криза та безробіття також вплинули на те, що націонал-соціалісти придбали немало прихильників. Знаємо, що, напр., рядовики S. S. та S. A. безробітні дістають майже повне удержання, мешкання, одяг та 1.50 — 2.— МК. денно. Це також по-часті причина, що військо Гітлера росло й то швидко. Але не слід думати, щоб лише це було причиною зросту партії. Бо програма партії обіцює всім німцям право

на працю, право на життя; Гітлер обіцює знищити силу капіталу, напругу соціального устрою, де не буде банків, концернів, трестів, фінансових потентатів, і де праці найде належне місце. Треба взяти на увагу, що повоевна інфляція та будова нової грошевої одиниці (Renten а відтак Reichsmark) знищила цілковито середній німецький стан; ощадности набувані роками — пропали; солідний «бюргер» опинився у злиднях; малі крамарі, ремесники, підприємці, промисловці, пенсісти, все це, що творило силу держави, знищено на користь могутніх банків, трестів, держави, якою радила мафія юдо-марксистів. Це не залишилося без впливу на ріст націонал-соціалізму.

А далі треба зважити й те, що молодь, яка по закінченні довгих студій, не находити праці, вихована в школах у національному дусі, свідомо сили нації, з природи запальна, радикальна, патріотична та повна посвяти для відбудови могутности нації — це головні кадри S. S. та S. A.; зокрема в першій мірі вибивається тут студентство. Характерно те, що на одному зізді націонал-соціалістичного студентства в Берліні сказав Гітлер: «Я не хочу, щоб ви творили боеві студентські курні, але щоб ви йшли в народ та з ним і для нього працювали»; це стає причиною того, що укінені інженери йдуть працювати як звичайні робітники по фабриках, творять клітинні кадри по фабриках, школах, урядах. Все це творить моральну силу партії, все це працює та бореться за майбутнє «III. Reich».

Сам Гітлер — син австрійського урядовця, був. маляр поковий, боевик німецької армії, незвичайно талановитий організатор, небуденний промовець, вступає в партію в травні 1919. р. з порядковим числом 7. Швидко своїм темпераментом висувається на чоло партії, творить її схему, військову силу. Вроджений диктатор, оточений штабом здібних людей, вимагає сліпого послуху, вміє імпонувати й накинутися на голову партії. Один французький журналіст пише: «Гітлер — це чоловік, що любить Німеччину понад усе. Вона для нього всім. Він увесь для неї». Навколо нього люде такої міри, як Goering, Goebbels, Feder, Dr. Frick, Strasser, v. Epp, Böhm, Rosenberg.

Націонал-соціалістична партія це держава в державі. Це партія, яка являє собою копію державного апарату. Є в ній і відділ торгівлі, і виховання, і закордонних справ, і спорту, й почти, і комунікації, преси, війська, тощо, одне слово — партія може кожної хвилини обняти владу в державі. Незвичайно могутня преса, кермована з центра, ширить ідеї-думки та накази до найдальших кутів Німеччини. Членів має партія понад 800.000. Більше покищо приймати не вільно.

Військовою силою, якою партія розпоряджає, є S. A. та S. S. Є це регулярне військо партії. Зорганізоване на взір армії в дивізії, бригади, полки, курні, сотні — з добрими, досвідченими кадрами фахових старшин, розпоряджає відділами моторовими, летунськими, звязку, кіннотою, вишколами, школами старшин, словом усім тим, чим армія має володіти. Армія це гордощі партії. Люде повні посвяти, хоробрі, без страху, без скрупулів, готові на все. Свого часу пробував Гітлер увійти в армію державну, творячи там свої клітини. Але дав спокій; ба, заборонив вносити в державну армію політику, роздори, і тим ослаблювати її вартість і силу. Зате Гітлер дбає про верхи армії, бажаючи мати там зрозуміння для своїх ідей та поміч для боротьби з марксизмом.

* * *

Не від речі буде представити в загальних нарисах деякі питання, з якими націонал-соціалістична партія стрічається.

І так ідея расизму, що є основою націонал-соціал. партії, а далі методи та засоби боротьби партії (терор), все це як суперечне науці церкви, силою факту, настроїли церковні кола неприхильно до гітлеризму; церква, устами своїх володарів, виступила з осудом Гітлерівщини. Не осуджуючи цілей, церква осудила методи її, як суперечні католицькій моралі. (Голова церкви, римський папа, не заявився в тій справі ніяк). Причину осуду Гітлерівщини католицькою церквою треба шукати ще й у тому, що рух цей творить нову містику, нову національну релігію. Церква протестанська не виступила ясно: ні «так», ні «ні».

В справах закордонної політики партія заявила рішуче проти Версальського договору та системи, яку той приніс Європі. Тому, що опорою існуючої політичної системи є Франція, то до останньої становище партії абсолютно негативне. Но все таки питання Альзас-Льотарингії партія не порушує, просто з тих причин, що це питання може розв'язати тільки війна; до тої війни Німеччина тепер не здібна. Але законом є ненависть супроти Франції.

Щодо Бельгії, то тут кісткою незгоди є справа німецьких земель, що припали Бельгії, повітів Евпен та Мальмеди.

Щодо Австрії, то партія вірить, що скорше чи пізніше до злуки між Німеччиною а Австрією мусить прийти, мимо чи проти волі цілого світу; справа соборности для партії є пересуджена й її реалізація це лише питання часу.

До Англії ставиться партія лояльно, вважаючи її за головний чинник європейської політики; пресою використовує кожну нагоду, щоб доказати потребу існування сильної Німеччини. Уступає цілковито Англії її володіння на морях; деякий зворот такої політики, можливий буде при розгляді мандатів на колонії; та це пісня будучини.

Для підмоги в боротьбі проти сьогодишньої Франції та теперішньої системи в Європі, партія має союзника в Італії, яка ставиться до Гітлерівщини прихильно. Покищо партія мовчить про справу Тиролю, де мешкає понад 500.000 німців, що є предметом італійського асиміляційного процесу. Це й є точка, в яку опозиція бе, виступаючи проти Гітлерівщини, мовляв, Гітлер посвячує на повну загиблю німців у Італії. Однак, коли «Anschluss» (з Австрією) стане доконаним фактом, чи не схоче велика Німеччина мати доступ до Адрійського моря?

Чехословачина має сильний гітлерівський рух між своїми німцями, яких нараховують до 80.000 в партії та якої послі засідають у парламенті. Партія видвигает клич самовизначення народів для земель, заселених німцями.

До Польщі становище таке, як усіх без виїмку німецьких партій — ненависть, погорда, війна (Данцігський коридор, Шлеськ).

Партія не хоче бачити великої Росії, тому ставиться прихильно до створення української держави, яка ослаблювала б і Росію й Польщу.

Націонал-соціалістична програма на стільки відповідає сьогодишній німецькій ментальності, що кожночасний уряд німецький проголошував ті чи інші точки програми Гітлера, як підставу своєї політики, щоб послабити напір націонал-соціалізму й щоб уникнути перевороту. Але й тим самим партія націонал-соціалістів перестає бути одиноким носієм ідей, що їх вправді перша видвинула, але які вросли в нарід, і стали «вірую» навіть дотеперішньої, офіційної, дарма, що не націонал-соціалістичної, Німеччини; є це заслуга партії, що вона примусила й уряд і нарід думати її думками та йти дорогою, яку сама визначила. Вистачить вказати, що, напр., партія виготовила цілу низку господарських плянів, якими опанувала 14 мільонів виборців мин. року; зокрема «ні сотика більше репарацій» — цей клич остаточно й принняв спершу уряд Брінінга а потім й фон-Папена за свій. Знести велику земельну власність й дати кожному шмат землі, щоб навчити людей цінити рідний край, а з другого боку створити середній стан, селянський, що стане найсильнішою опорою проти більшевизму — ось дальші кличі, яким уряди йшли назустріч, даруючи безробітним невеличкі оселі під містами, де вони проживали б зі своєї праці й полекшили тяжке становище уряду. Навіть щодо постулату знесення банків і великих фінансових концернів, і заступлення їх корпоративними установами, хоч як ця точка навіть у самій партії є неясною, всеж і тут уряди по-часті пішли за домаганням партії, руйнуючи фінансовою політикою десятки дрібних банків та піддержуючи лише кілька груп, зокрема як звісно D. групу. Так само дотеперішні уряди взяли за свої деякі інші точки програми партії.

* * *

Нова течія, яка прямує до відродження Німеччини, викликала, річ ясна, крик тривоги й страх у противників. В першій мірі заворушився цілий жидівський світ; світова преса, вся майже в жидівських руках, виступає всюди та всіма засобами проти гітлеризму. «Демократія, пацифізм, гуманітарність» — ось слова, що ними кидається на всі боки, а рівночасно бачимо натиск на німецьку владу, вимушення, інтриги, шантаж, все з одною ціллю — не дати дійти до остаточної перемоги Гітлерові. Вуличний терор був до недавня буденним явищем у Німеччині. Проти гітлерівців пішли в рух боївки комуністів і соціалістичного Reichsbanner-у. Різня йшла по всіх кутках Німеччини.

До приходу уряду фон-Папена Гітлер був на вершці своєї могутности. Вже говорилося про похід на Берлін, на взір походу на Рим, що його виконав в 1922. р. Муссоліні. Світ вже чекав на диктатуру Гітлера; французька преса вже навіть писала, що крапий Гітлер та влада одна, тверда, ніж Німеччина в огні хатньої війни та можливої большевицької революції. І в Німеччині пересічний німець бажав такого чи іншого рішення, щоб вже вкінці настав спокій. Але — Гітлер не рішився.

Які причини не казали тоді Гітлерові зважитися на довершення своєї довголітньої праці? Чи певність Гітлера, що армія та поліція, які представляють добірний матеріал і не подібні до здеморалізованої італійської армії за часів «походу на Рим»,

поступили б так, як сказав би уряд, себто, виступили б проти Гітлера? Чи певність, що народ піде за ним проти старого Гінденбурга? Та факт, що Гітлер не рішився поставити на одну карту «або пан або пропав», і прогайнував час; — став зворотною точкою у рості партії. Наступні вибори до парламенту, де Гітлер втратив кількадесять послів (хоч і далі творив найсильнішу партію) були того доказом. Не потрапив приказувати Гітлер, не потрапив вишлюсти зі свого бистрого, шумного потоку на широке море — то мусів уступити місце диктатурі фон-Папена, а потім Шляйхера. Папен, а фактично Шляйхер, зрозуміли, що Німеччина потребує диктатури, обняли її, розігнали парламент, поліцію, пруський уряд та без спротиву ні з боку комуністів, ні соціалістів, ні демократів (чого боявся якраз Гітлер!) — перебрали в свої руки керму Німеччиною. Разом із тим проти-гітлерівський уряд перебрав головні точки програми Гітлера, крім того постановив творити армію праці для молоді, щоб тим способом відібрати Гітлерові рекрутів і мужву S. A. Не був також корисним для гітлерівщини проект рівноправности зброєння, що передбачує обовязкову військову службу, бо частина молоді силою факту йшла в армію, а не підписувала S. A. і S. S. Рівнож проект державної контролі над спортовими й військовими організаціями був звернений проти націонал-соціалістів. Отже уряд, наперед фон-Папена, потім Шляйхера, силою авторитету Гінденбурга та точками програми Гітлера підривав націонал-соціалістів. Положення для гітлерівщини погіршилося по упадку Папена, коли то знов відкрилася перед Гітлером можливість перейняти владу. І тим разом розмах гітлерівщини здержав сам Гітлер, пішовши на пертрактації, комбінації, тощо. Начался вже і внутрішній потрясання партії. Та зворот наступив 30. I. б. р. коли то Гітлер став канцлером, поділившись владою із німецькими націоналами. Найблища будучність (а зокрема нові парламентарні вибори, розписані на початок березня) покаже, чи вдасться націонал-соціалістам переняти владу в цілості до своїх рук та який вплив на розвиток націонал-соціалізму і реалізацію його кличів буде мати переняття ним влади. Однак без огляду на те, чи вдасться Гітлерові захопити цілість влади до своїх рук та навіть у випадку, колиб націонал-соціалістична партія ніколи вже не мала того значіння, що в початках 1932. р., треба ствердити, що націонал-соціалізм пхнув німецьку політику на нові торні, підготовив світову оцінку до далеко йдучих виступів німецьких урядів, ще перед обняттям влади Гітлером а німецькому народові дав зміцнене почуття сили, значіння і ваги в світовій політиці, виховав нову масу молоді, готової до посвяти, пробудив Німеччину до чину та на довгий час поставив мур большевицької революції в Німеччині.

На біжучі теми.

БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ РАЙ.

«(УП) повстання українських козаків на Кубані обняло було район зі 150.000 мешканцями а вели його бувші козацькі старшини. В ньому брало участь населення козацьких станиць від 12—70 літ. Зброю здобули вони сміливим нападом від комуністів із їх складів. У перших сутичках із москалями козаки здобули були скоростріли й гармати. Тимчасом большевики постягали були з Кавказу значні військові сили, озброєні танками та газами. Бій тривав 6 днів і козаки мусіли опустити свої позиції бо не могли встоятися проти московських ватаг. По бою всіх, що піддалися, розстріляли й на чався герець між населенням».

«Národni politika», 2. II. 1933. пише: «Червона влада в ССРР рішила заморити голодом усе активне козацьке населення на Кубані. Всіх, що повірили амністії й вернули з еміграції або що боролися проти совітів, уже депортовано на Сибір, Соловецькі острови, або вистріляно їх. Те-

пер депортують цілі станиці. Станиця Полтавська, заложена перед 100 роками був. запорожськими козаками з полтавської губернії, тепер в цілості депортується на Сибір. Та станиця мала коло 30.000 населення. Подібна доля стрінула й кубанську станицю Медведівську з 25.000 населення, що брала чинну част в повстанні в листопаді мин. року. Рівнож депортують станицю Урупську з 20.000 населення... Ті станиці колись були дуже багаті, а нині є цілковито спустошені. Населення їхне обвинувачується, що систематично саботувало сільсько-господарський плян совітів та вело безперервну горожанську війну, нападало на позови й поїзди зі збіжжям і вбивало комуністів. Депортація голодного та обдертого козацтва в часі гострої зими, коли навіть нема для них приміщення, це фактично громадне вбивство. До того нечинно придивляється цілий світ».

«Молот» (Ростов, 20. XII. 1933.) пише: Паразитів виселяється з Кубані: Тому, що станиця Полтавська, не дивлячися на всі

приняті міри, продовжує злісно саботувати всі господарські розпорядки совітської влади й ясно іде на вудку кулака, признати за потрібне виселити всіх жителів станиці із границь країни, за винятком тих, що доказали на ділі свою відданість совітській владі в громадянській війні та в боротьбі з кулаками. (Із рішення Севкарайкома ВКП(б) од 16 грудня).

«Молот» (22. XII. 1932.) пише: «На Кубані збереглися ще кадри контрреволюції й отаманщини, приклонники кубанської ради, елементи білогвардійські та петлюрівські. Вся ця контрреволюційна сволота, що пролізла до колхозів, совітів, земельних органів із наміром скермувати працю тих організацій до антисовітського руслу, намагалася голодом придусити диктатуру пролетаріята, організувати контрреволюційні сили, мріяла про реставрацію капіталізму в нашій державі, про ліквідацію колхозної машинерії... У своїй боротьбі проти совітської влади й партії «партійні» й безпартійні прислужники класового ворога не дурались ніяких засобів. Так вони намагалися воскресити на Кубані ідеологію націоналізму, представляючи справу так, що вони мовляв творять національну культуру».

«Národní politika» (Прага, 8. II. 1933.) пише: «Коли ми читали в історії про трагічний упадок Картагінни, про спустошення Греції римлянами, про страшні винищення поганських саксів за Карла Великого, про вигнання маврів із Іспанії, про страшні вбивства в часі Бартоломійської ночі або про «сицилійську вечірню», про вчинки «пекольних кольон» у Vendée в часі Великої Революції у Франції, про звірства турків у Болгарії, тоді були ми сильно зворушені та казали собі, мовляв, слава Богу, що щось такого є не можливе в модерній добі. Але коли читаємо вістки про страшні вчинки комуністів у Росії, знаходить на нас майже отупіння так, що навіть добре не усвідомлюємо собі цілий той жах. Треба вдуматися тільки, дещо вжитися до тих відносин, що їх навіть признає совітська преса. Що то за життя при трицятьступневім морозі в недостатнім взутті, убранні, в переповненом помешканні, повнім людського сопуху, бо нема ані мила, ані білля, ані опалу, ані поживи, що найвище дорога горівка, пудер і креми!... Боротьба за життя в гіршій формі тому, що відносини роблять із людей дику звірину. При тім вічний страх перед доносом, заарештованням та в'язницею. Але вжиком до того, що на приказ мусимо залишити наше помешкання, залишити все на місці як стоїть, взяти лише дещо із шмат-убрання і вийти в

часі трицятьступневого морозу десь. Де? Не знати; скорше відчувається це інстинктом, що там і там, де найдеш поживу й укриття перед непогодою. Блудять так десятки тисяч, стотисячі людей, в боротьбі за життя та за кусок хліба, який їм ніхто не хоче продати тому, що і коли б мав, буде за те покараний урядами й знищений. Потім висилається його до лісних таборів рубати дрова або на Соловки чи до сибірської тундри, де життя є леклом. Але кілька їх там дійде? А коли б то були лише тисячі таких нещасних! В теперішнім часі комуністи виганяють населення Кубані, в числі дев'яти мільонів, з його місць замешкання... На пів чверта мільона людей мусило опустити міста... «Колиб тисячна частина з того була правдою і ходило б про інший нарід, ніж слов'янський, як, напр., було переслідування жидів у Румунії, авантури в Палестині або входила в гру одна особа Троцького чи його доньки Зінаїди, то обурювався б цілий світ. Але супроти тих страшних терпінь є цілий світ, колиінде повний гуманності — глухий».

«Совітські часописи подають, що з днем 1-го січня влада видає кожному однорідний паспорт. Що каже новий совітський паспортний указ, подають радянські часописи. А там виразно сказано, що відмовляють видачі паспортів: 1) всім священикам, які не мають парохій, черцям і черницям; 2) всім тим, що колись мали якісь непорозуміння з ГПУ; 3) всім, що прожили в містах менше, як три роки. Паспортний закон це клич «очищення міст від непролетарських і контрреволюційних елементів». Хто до 15-го квітня ц. р. не одержить паспорту, під загрозою великої кари мусить покинути місто і не має права проживати в промірі 100 км. від нього. Всі виселені остальот під надзором ГПУ. Новий розпорядок ударить в сотки тисяч людей», (НЧ, 26. I. 1933).

Дійсно, рай та й годі!...

ГІЄНИ ЖИРУЮТЬ...

Є мудра приповідка: «не помиляється лише той, хто нічого не робить». Тому, було б найвнимним твердження, що непомилним у всіх, і тих найдрібніших вчинках, та досконалим у всіх відношеннях є національно-революційний табор, що як новий фактор українського політичного життя започаткував нову еру в розвитку Української Нації.

А знову тому, що національно-революційний табор положив в основу своєї праці засаду — «боротьбою здобудеш ти пра-

во своє», то не менш найвнимним було б бажання, щоб інші групи води до рота набрали й мовчки придивлялися, мовляв, ану що то далі буде. Отже змагання? — Безперечно! Критика? — Чому ж би й ні?! Навіть і від тих, що склавши руки, язиком тільки плескають і навіть сонцю його плями витикають.

Як у нещастю пізнаєш приятеля, так у боротьбі — противника. А пізнали ми наших противників з усіх боків, дякувати Богу! Але ми від біди нічого не маємо ані проти тих, що зпоза плота каменюкою по голові частують (тайні доноси ворогам і чужинцям, нашепти «на ухо», тощо); ані проти тих, що ножа в спину вбивають (напр., осуд саботажевої акції 1930. р.); ані проти тих, що постійно нам палки в колеса пхають, а при кожній нашій невдачі счиняють пекольний вереск. Бог із ними!

Але от що не можемо знести: коли перед маєстатом смерти, тоді, коли навіть ворог замовкає, наші рідні гієни жирують та розперезуються. А так власне є, черговий раз, тепер: смерть чотирьох Лицарів уважають рідні гієни за *найкращу й найвідповіднішу* нагоду для своїх виступів...

«Діло» (4. XII. 1932. Львів), трактуючи Городок, як «жалюгідні події», «злощасну виправу», «жалюгідні з національного й людського становища виправи», так пише: «Ми такі події осуджували й осуджуємо. Ми твердимо, що злом є те, що вони роблять. Те, що роблять є зле й шкідливе, як з погляду широких національних інтересів, так зокрема і з погляду економії національних сил. Подія в Городку повинна стати для нас поважним і грізним «мементом». Бо той черговий у цілому ланцюгу аналогічних подій факт, учить нас, що в тому недоступному для нас світі, який родить ці факти, йде до чимразто гіршого. Там іде до затрати здорового глузду. Відповідальні за долю народу чинники, мусять паралізувати всіми доступними засобами вплив таких безмежно невідповідальних гасел на наше молоде покоління й тим самим паралізувати в самім зародку й такі події як у Городку. І саме Городок стане остаточно і грізною пересторогою перед наслідками такої «ідеології» й рівночасно вихідною точкою для боротьби з нею».

Широкі кола громадянства з обуренням прийняли отой виступ «Діла», а один із часописів висловився так: «Звичайний, найпримітивніший такт наказує мовчати тоді, коли полялася кров. У таких виняткових моментах не обговорюється проблеми підняла й не заповідається боротьби

з його існуванням. Ні, на це є час завжди, за звійком власне того моменту. Тоді це буде боротьба з явищами, з якими комусь не по дорозі, або в яких додачує джерело жалюгідних наслідків. І це буде боротьба чесна. Інакше є це *нісчемність*».

А ось барисівники, які все (ідеї, людське життя, і т. д.) міряють тільки долярмом:

«Цілею нападу було зрабувати або, як кажеться по революційному, «експропріювати» 50.000 золотих, що мали на той час знаходитися в поштової касі. Були рачені поштові урядовці і люде з публіки. Ушав групом поштової возиний, але упали трупом і два експропріатори. Прочі повтікали, діставши в свої руки мішок, в котрім було щось 3.000 чи 4.000 золотих. Остаточню поліція зловила чотирьох з них й поставила їх перед нагалим судом, а цей засудив трох на кару смерти. З тих одному президент Польщі замінив кару смерти на 16 літ тюрми, а двох таки повішено. Отже за марних 480 долярів заплатили своїм життям чотири молоді й без сумніву ідейні українці». («Український Голос», Вінніпег, 11. I. 1933.). «Чи звиду сего можемо ми чесно і щиро казати комусь в Галичині: «Гарно робите, хлопці. А-ну ще так!?» Ні! Ми кажемо ясно й недвозначно: «Дайте собі спокій з такою роботою! Не бабруйте собі даремно рук». («Укр. Голос», Вінніпег, 25. I. 1933.).

«Чи варта справді такої ціни крові найкращого молодого цвіту тих три сотки долярів, які вніесли учасники нападу в польській дрібній монеті з городецької почти? Чи варті тої ціни навіть ще тих дальших 5.000 золотих, які хитрий поштовий урядовець сховав під сидженням в своїм кріслі і так зберіг перед напасниками?» («Народна Воля», Скрентон, Па., 14. I. 1933.).

Маємо до наших барисівників запит, та перед тим зачитуємо дещо з листа до нас (зі Львова):

«Не знаю, чи могли Ви з преси виробити собі докладну картину процесу та чи уявляєте собі, яке вражіння викликав він серед цілого, без винятку, громадянства? Такого процесу ще в нас не було за цілих останніх 12 літ та хіба *ніяка подія* не потрясла так глибоко цілою нацією, не найшла такого відгомону серед найширших мас та *зединила ціле розбите громадянство в одній почуванні*, як смерть Данилишина й Біласа. Моральна сила двох молодих малоосвічених хлопців, їх віра в ідею, їх просто неімовірна постава, спричинили, що не лише вони (яких перед тим жнем власне громадянство окричало

малоощо не бандитами) вийшли світляними героями, але побідною вийшла також організація, до якої вони належали».

Цікаво знати: на кілька доларів цінять наші баришівники наслідки смерті Данилишина й Біласа між українським громадянством?

І на кілька доларів цінять вони ось такі наслідки їх смерті між польським громадянством:

«Чим був український рух в очах поляків і польської преси досі? Передусім рухом неіснуючої нації, якихось «українців» (конче в лапках!), смішною претенсією незнамого племені зрівнятися з історичними націями. Коли ж цей рух прибрив остріших форм — його просто плямовано як бандитизм. Тепер, від якихось двох-трьох літ, а особливо за останні місяці, все це змінилось, або зачинає радикально змінитися. Ось в «АВЦ», варшавським органі ендеції з'явилася довезна стаття чоловічого публіциста партії, А. Новачинського, п. з. Вернигора, де широко оповідається про культурні досягнення українського руху, про його політичний розмах тут і там, про те, що треба не спускати з ока того руху... неіснуючого народу. А при кінці — повна жалю увага, що росте те все і переростає голови принципіальних негаторів українства; що представники нового руху «знають добре, що прокинувся люд, що став на ноги нарід і що розпочався неминучий, нормальний біологічний процес визволення молодого й здорового племені... Так пише публіцист вшеполяків! А вплинув на нього м. и. і останній процес. Бо до недавна з усіх підсудних роблено платних агентів, бандитів і каналій. Тепер — просимо перелічити цілу польську пресу з того приводу: — домагаючися їх укарання, вона віддавала дань респекту перед їх ідейністю і посвятою. Не значить це, що польська громадська опінія наблизилася до думки змінити свою політику супроти українців, але значить це далеко більше: що в психіці польського народу супроти українського наступило певне заламання; що поляки вже не можуть глядіти на наш національний рух як на «вибрик племені без історичних оправдань, як на гайдамаччину». Новий рік зачинається для нас під знаком моральної перемоги нашого руху, під знаком вирвання від противника признання нашої бодай теоретичної рівноправності (так як теоретично вирвали ми це признання від Росії). А це зміцнює силу нашого руху, а ослаблює силу тих, хто тому рухові противиться. Бо инша річ поборювати «бандитизм», а инша — рух «молодого силь-

ного народу»... («Свобода», Джерси Сити, 20. I. 1933. О. С. «Новорічні рефлексії» — лист із старого краю).

Здається, що наші баришівники не дали б за те ані одного долара, бо вони пишуть ось що:

«Таких людей Україні треба на те, щоб вони жили, а не марно гинули, як згинули Данилишин і Білас. А що вони згинули марно, про це, здається, двоє думок не може бути». («Укр. Голос», Вінніпег, 1. II. 1933. Смерть Данилишина і Біласа).

«Kurjer Lwowski» (14. X. 1932.) писав: «Оце поза границями і Польщі й нашої, із тяжкими досвідами, землі, сидить голівний штаб тайної організації, що своєю злочинною діяльністю каламутить нам тут життя, унеможливорює згоду й правне урегулювання відносин за думкою рішень конференції амбасадорів з 15. березня 1923. Бо в атмосфері політичних вбивств, підпалів, розрухів і спроб викликання збройної боротьби це не можливе. Хай ті панове (санация) вживуть своїх впливів у Берліні, щоби не протеговано Коновальця та йому подібних. Коли це буде безуспішним, хай піchnуть акцію, щоби Ліга Націй зробила відповідну пресію на німців. Хай затамуєть наслідком тої акції доплив юдиних марок до нашої частини Польщі. Відітхне спокійний з природи український селянин, поліпшиться його господарське положення — а коли побачимо, що той став річей є тревалим, буде можна говорити про автономічні порядки — не такі, що зробили б з нашої ділянки Україну, але такі, що забезпечили б відповідні права обидвом братнім народам. Бо вони потрапили б зі собою жити в згоді, коли б не перешкаджав тому ворог, що бажає зі сварні витягнути для себе користи — та наївний ніби приятель, що втручається без знання справи в не свої річі».

Так писав вшепольський орган, але це задого перед Городком. Підчас процесу такі голоси між поляками замовкли: не були б дуже переконливими! Лише «Biuletyn polsko-ukraiński» (Варшава XI—I. 1933.), де співпрацюють українські раби, що намагаються переплигнути своїх панів, писав (та й ще по процесі):

«За границями знаходиться мнимо «націоналістична» централь, що має кермувати терористичною акцією в краю. Десять знаходяться напів-астральні генерали і вожди, будь у Швайцарії, будь в Берліні. На терені зате, на зялній кровю й зруйнованій двома війнами землі бідної Галичини бачимо лише рядовиків — Біласів і Данилишинів. «Офіцерів» взагалі на

терені не видно*) (стр. 37). Прокльони, що тиснуть на уста, впадуть не на голови молодих і запальних, невідповідальних, бо засліплених і безвільних виконавців чужих політичних замірів. Ті, висунені на перший плян, були призначені згори на кроваву жертву своїми темними вождями, що здалека плянують заговори» (стр. 19).

Але бо ось кромі рабів, звязаних грошево з поляками, є раби духом, із «власної пильности», дарма, що вони сидять тисячі кілометрів од Польщі, в безпечній перед польськими тюрмами, Америці; авсеж ім чужої категорії українського самостійницького думання; вони думають думками свого колишнього пана, а навіть переліцтовують його у висловах; ось вони:

«Злочинна рука невідповідальних аранжерів того до ідіотизму безглузлого терористичного акту, не дала змоги тим молодикам — ентузіястам української землі — вирости в поважних мужів конструктивної праці і глумливо кинула їхне життя в пельку дурної смерті. Вони стали жертвою поступовання і чужих — хижачько-окупантських сил — і своїх же провідників, недозрілих до розумного політичного думання, розважування обставин боротьби і доцільности таких акцій в данім часі» («Січ», Шикаго, 7. I. 1933.).

«Але що сказати про укритих керовників нападу, що цих вісім молодих, ідейних людей призначили на смерть, щоб добути за ціну їхньої крові в найліпшому разі трохи більше, як 5.000 американських доларів?» («Народна Воля», 17. XII. 1932.). «В ім'я якої ідеї вільно взагалі укритим в безпечному місці старшим «командантам» висилати на заріз дожинами молодих, ідейних людей на замахи, які згори засуджені на невдачу і в найліпшому разі можуть принести мішок польських срібняків до розпорядимости цієї «команди»?» («Народна Воля», 14. I. 1933.).

Та українські раби йдуть ще далі, ніж самі поляки, які бачили в українських боекках зрілих мужів, свідомих своєї ідеї та завдань. Ось що вони пишуть:

«Провідники цієї організації намовили українських хлопців (переважно зі шкільної молоді), щоби вони йшли рабувати пошту в Городку Ягайлонським коло Львова. Вони ім вмовили, що це є «ідейний» вчинок, що грабуючи пошту в галицьким

*) У тій самій Варшаві, в часі писання того «бюлетену» якраз найвищий польський суд засудив на довічне тюрму 5 членів «Конгресу Українських Націоналістів», найвищої то установи ОУН.

містечку, «визволяють Неньку-Україну». Відірвали дітей від науки шкільної, котра так потрібна нашому народові, не дали змоги тим дітям дозріти ані духово, ані фізично, не дали змоги їм пізнати як слід людське життя й відносини, пізнати дійсні причини нашого національного горя-недолі, вложили до їх рук револьвери і... одних трупом положили на місці нападу, других на шибеницю післали, а инших до каторжної тюрми запакували на многі літа». («Січ», Шикаго, 7. I. 1933.).

«Поминувши доцільність чи недоцільність того роду способів політичної боротьби, мусить кожна сумлінна людина рішуче осудити те, що старі команданти уживають до таких виступів лише молодих хлопців. Чоловік, що має своїх кругло 30 літ, може вже бути сам відповідальний за свої вчинки. Але 18—21 літний хлопець, хочби був найбільш розвинений, не може бути зповні відповідальний за свої вчинки. Такий добрий, ідейний і запальний молодий хлопець, у хвилі більшого зворушення патріотичного чуття готов рішитися хвилево на найбільш очайдушний вчинок. Але потім, коли прийде хвилина розваги, наступає в такої людини наглий жалю за втраченою свободою, школою, здоров'ям або приходять глибоке обурення на провідників, коли хлопець переконається про недоцільність принесеної ним жертви. Бо молода людина є ще неспосібна до певного постійного напруження нервів». («Народна Воля» 14. I. 1933., Наглий суд у Львові).

До невідповідального хлопчика-дитини зводять Дужого Лицаря Данилишина*), що став перовозором української національної мужеськості.

Невідповідальною дитиною називають Біласа**), що перед смертю кинув ворогові у вічі: «Я свідомий своєї вини й карі! Я націоналіст-революціонер і селянин та бажав показати селянам, що їх шлях до волі — національна революція».

Невідповідальним хлопчиком мав би бути й третій обвинувачений Зенон Косак***), який на 1 місяць перед Городком писав («Студенський Шлях», Львів, IX

*) 25 літ. Жураківський — 27 літ.

**) 21 літ, отже законна повнолітність та військовий вік, себто, за Польщу міг згинути в польським війську. — Мир, Січинський мав також 21 літ, коли виконав замах на Потоцького; сьогодні він старший, надто змудрів і якраз повні випади робить (Нар. Воля) орган, у якому він працює виступаючи взагалі проти революційної акції.

***) 25 літ.

—Х. 1932. Зенон Косак: *Замітки до дискусії про Молодь*):

«Молодь — це еманация наших визвольних змагань — вона просякнута ідеєю боротьби аж до самовідречення. Ця ідея увійшла їй в кров і кости та жене творити світлу майбутність. А молоді не розуміють ніколи ті, які не розуміли наших визвольних змагань аж 1918. р. *Щастям* треба назвати існуючий стан історії змагань Української Нації, коли холодна калькуляція й меркантильний патріотизм уступив місце *геройським зусиллям*. *Щастям* є той стан, бо він це авангард нашого визволення й поступу. Стан цей впливає з розуміння суті націоналізму, з ідеології, яка всеціло захоплює молодь, яка ризикує своїм життям для вічного Української Нації. Націоналізм це ідеологія волюнтаристичної молоді, яка просякнута прийдешнім, будує його, хоч умовини сприсяглися проти неї».

Хай же й З. Косак сам відповідь дали нашим філістрам (*цит. Студ. Шлях*):

«Якаж страшна тупість думки словних інтелектуалістів, якаж гидка короткозорість, коли йде мова про націю, національну політику чи боротьбу. За виїмком святоюрського голосу митрополита Шептицького, який у вступі свого пастирського листа — зрадів отою любовю молоді усі прочі бояться її, як теж бояться вони всякої боротьби. Ці короткозорі реалісти мають у своїх руках виховання молоді у середніх школах, подають як взор до наслідування імена героїв — як ось: Кромвель, Наполеон, Гарібальді чи Мусоліні, і забувають, що ці взори саме свідчать проти їхньої філістерської ментальності в буденнім житті. Стають вони носіями подвійної правди: правди на свята й правди на сьогодні. Аджеж вичислені герої добували успіхи *фанатизмом віри й пожертви* й не можна похвалити успіхів, не похвалити засобів, які ведуть до цих успіхів. Побіч примірів героїства катакомб в перших віках ділання християнської віри, плекається рабську засаду про «покірне теля». Але важко знайти серед раціоналістів тих, які зрозуміли б оці найкращі почування й хотіння української молоді. Лише молодь не називає цього стану трагізмом, хоч знає, що в інших народів — батьки просякнуті правдивою любовю до своєї батьківщини йшли на зустріч молоді, змагаючи до того, щоби їхній народ був вічно молодим і життєрадісним. Це, що є зрозуміле й радісне в других народів, це є злим у нас. Це є логічним вислідом того, що в т. зв. «старих» не має зрозуміння для націоналізму, який відриває людей від праці, ро-

бітника від варстату, селянина від плуга та жене на ратування органічної цілості свого народу. Вимагають від молоді реальних здобутків на нині, яких самі ніколи не здобувають — хоч є це їхньою ціллю. Молодь відповідає тим, що кидається у вир життя, жертвує всю себе на здобуття прийдешнього, а про «реальні здобутки» у виді ласк чи уступок властью їмущих не думає. *Вона не хоче, щоб хто небудь ставив для неї Добрим у великодушному милосерді* — але ставши сильною сама хоче милосердитися над другими. Це в імя антирабського принципу. І саме цього антирабського принципу не годі зрозуміти психічні раби, які не годні зрозуміти націоналістичного світогляду, який кличе до чину, який узнає жажду вічної поступовости та вічних зусиль».

Як супроти тих слів є підленьким крик рабів, а зокрема отакіх рабів на службі Москви:

«Треба прийняти, що цих 8 молодих людей робили напад й жертвували себе з тим внутрішнім переконанням, що, ідучи за облудними гаслами ОУН, увійшли вони на справжню революційну дорогу в боротьбі проти окупанта. Мабуть вони того не знали або не хотіли в це повірити, що верхівка ОУН йде й мусить іти не на боротьбу — а на угоду з окупантом, бо для Коновальців найголовнішим і одним завданням повалити робітничо-селянську владу на Радянській Україні шляхом інтервенції, а це можна здійснити лише в спілці з польським імперіялізмом, розуміється, за ціну згоди на його окупацію Західньої України. Облудні «протипольські» й «протиугодові» гасла ОУН є тільки на те, щоби ними дезорієнтувати маси, щодо дійсних угодних та інтервенційних плянів українського фашизму. Справді, шкода цих молодих людей, що вони готові до самопожертви в боротьбі проти окупанта, не вміли знайти дорогу до дійсно революційного, націонал-визвольного руху». (*Голос Українського Робітника*, Берлін, ч. 11. 1932.).

Лицарям, що пішли на смерть (Данилишин, Білас, Березинський, Старик) і людям, що є здібні глядіти смерті у вічі (Косак) можуть протиставитися лише мужі, що готові свою ідею життям своїм боронити, а не гієни, що жерують на смерті других.

Гієни! Проч од нашого святого діла!

ZARÓŻNO MÓJ PANIE! ABO NE TRATY KU ME SIŁI!

У Варшаві почав виходити (не без участі наших польонофілів) «Biuletyn

polsko-ukraiński», який поставив собі за *ціль* «реалізацію ідеалу зближення польсько-українського» (стр. 35, ч. 2. 1933.). «Зближення» та й годі! Ціль сама в собі! Тут ведеться зажерта боротьба народів, з одного боку — польського в імя польської *державної рації*, з другого — українського в імя української *визвольної-державницької ідеї*, а «Пилипи з конопель» ні з того ні з сього: «ідеалом є — зближення польсько-українське».

Дивно воно та — не дуже. Дивно воно було б, коли б мали ми і справді до діла з «Пилипами» і коли б ті Пилипи мали справді ту «ціль саму в собі», про яку говорять. Тоді наслідком такої «цілі самої в собі» було б — притуплювання, а то й *випущення* в польському громадянстві (для якого ніби видається цей бюлетен!) *духа імперіялізму* супроти українців. У такому випадку ми навіть були б не від того... всебічно підперти такого несподіваного нашого союзника. Але...

Але коли возьмемо на увагу, що, напр., рівночасно появляється на сторінках «Діла» ревелайційні статті нового його співробітника польського графа Лося; що той самий Лось видає *українську* книжку «Міжнародне положення Польщі та галицькі українці» (яку перекладано на українську мову в редакції «Діла»!); що попередню книжку того самого Лося п. з. «O konstruktyną polityką na Rusi szeregowej» закупив у більшому числі примірників й поширював *між українцями* еп. Хомишин; що той же еп. Хомишин видав останніми днями книжку п. з. «Українська проблема»; що варшавський «Biuletyn» поширюється (з «власної пильности») не тільки *між українцями* на рідних землях, але навіть висилається *українцям на еміграції* (дістав його без замовлення й заплати й автор оцих рядків просто з Варшави, де крім жандармів у тюрмі, в якій сидів, не знає поза тим особисто нікого й тому ця «небуденна увага» до його особи незнаних йому редакторів «Biuletynu» просто його зворушила); і коли вкінці возьмемо на увагу зміст варшавського бюлетену, мовляв, дивиться, як ми журимося українцями й як нам лежить на серці добро українців, — тоді прийдемо до такого висновку: ідеал польського бюлетену — польсько-українське зближення — таки не є «ціллю самою в собі», а — засобом до цілі, якою є: *Małog Poloniae gloria* (відворотна сторона медалі є: «Zniszczenie Rusi»). Появу того нового засобу для збільшення слави Польщі (а відворотна сторона: для розкладу державницьких стремлень українців) ми толкуємо так: не то що не збільшили славу

Польщі шибениці, тюрми, пацифікація, знущання, тортури, польонізація, колонізація, і т. д., і т. д., але навпаки — дуже потрясли нею, що признають вже навіть і вшеполяки; отже треба начинати з иншої бочки: від «зближення польсько-українського». Не далися українці нагайкою загнати до польського державного воза, то може по «добрім слові» самі запряжуться до нього. І так нічого иншого не залишається полякам до роботи.

І є ще друге «але». Не такими то «Пилипами» і монополюними носіями ідеї зближення є редактори варшавського бюлетену, а таки просто грамофонову тубою *польського уряду*. Бо ось «перший польський поліцай» Перацкі, ославлений пацифікацією, й лиськими та польськими подіями, — в половині січня б. р. та й ще в промові, в якій zarazом інформував кілька повішено й вбито укр. повстанців на Поліссі, заговорив не тільки про «зближення», але й про «співжиття» (*от цинізм!* — Прим. скл. РН.): «Загальна лінія співжиття польсько-українського *мусить бути (!)* послідовно переведена, чи подобається це чи ні націоналістам із тої чи другої сторони» («Wiek», Львів, 18. I. 1933.). А офіційна «Gazeta Polska» (Варшава, 13. I. 1933.) так окреслює цю «лінію» співжиття: «1) українські ідеали кажуть національному українському рухові *станути чесно на ґрунті польської державности* і признати *легальні* форми, засоби і шляхи, як єдину методу своєї акції і 2) зате: запевнення у тих границях можности національного розвитку українського населення у Польщі не загрожує польській державі, лише навпаки *збільшує її відпорність супроти зовнішніх небезпек*».

Таки доволі смішно. А коли не смішно, то спізналися нові «добродії» українського народу, й то порядно спізналися з проявом своїх «шляхотних» замислів.

Leon Wasilewski («O drogi porozumienia», Biuletyn, Warszawa № 2, I. 1933.) пише:

«Із радістю повитав я перший зошит «Бюлетену» як здоровий прояв шукання нових доріг в царині відносин між поляками й українцями. З радістю тим більшою, коли я довідався, що новий орган бажає впливати передусім на *молодше покоління* обидвох національностей: *Молодші й здоровіші* верстви обидвох народів, що пригтовляються щойно — кожна в себе — до відігравання чинної політичної ролі, не повинні...» і т. д. Вистачить і те, щоб переконатися, що скорше верблюд перейде крізь вухо голки, ніж виповниться бажання польського бюлетену.

«Зближення польсько-українське» між «старими» — це ще можна від біди дискутувати. Але між «молодими поколіннями»? Котрими? Хай бюлетен ласкаво вибере собі когось із тої галерії молодшого покоління, що її ось тут представимо.

Ось ті наймолодші:

«До села Сокерчиць, самбірського пов., прийшла цього року нова вчителька п. Хомувна, яка почала наших дітей змушувати відмовляти молитву: «Крульово корони польськей». Одначе більшість дітей не хотіла відмовляти польських молитв, а коли вчителька з деякими дітьми почала молитися, малий школярик із 3-ої класи нагло перервав і «що мав духу» затагнув «Ще не вмерла Україна». Інші діти підхопили за ним і ціла класа співала «Ще не вмерла». Учителька стояла безрадна. Це рівнож повторилося і на другий день. Учителька поїхала на скаргу до інспектора, а цей порадив їй, щоби більше дітей не змушувала відмовляти польську молитву». (*Новий Час*, 17. XI. 1932.). — «В Підгородді (к. Галича) місцева учителька Галушкевичева силує дітей молитися по польськи. Непослушних дітей бє. Діти мовчать вперто і молитися не хочуть». (*НЧ*, 14. XI. 1932.).

А ось дещо старші — юнаки:

«Жадні репресії займація не сплять нас, націоналістичне юнацтво, на нашому шляху Української Державно-творчої Революції. Скріплення та загострення польського терору на наших землях ні трохи нас не злякало, ані здивувало. Ми свідомі того, що польсько-українська боротьба за владу на західно-українських землях — це боротьба не на життя, а на смерть. Її не дасться обійти ніяким мирним поладженням польсько-української проблеми, ніякою згодою, бо боротьба за основні права існування та влади Нації може мати тільки один вихід — *побіду або... смерть*. Тому не злякає нас ворог своїми тюрмами, тортурами ні смертю. («Юнак», ч. 26—27, 1932.). «Ціла наша теперішня праця це підготовка до збройного повстання проти ворогів, які загарили, поділили і зруйнували нашу землю. Наш обов'язок підготувати себе до тої святочної хвилі, коли муситимемо здати в кривавій боротьбі іспит зрілості і здібності нашого Народу до самостійного життя» («Юнак», X. 1932.). «Юнаки! Після опущення юнацтва увійдете в ряди активних революціонерів на місці тих, які на шляху до незалежності впали. Може саме вам судилося бути провідниками Зриву. Як сповніте це велике, святе завдання залежить в першу чергу від підготовки, яку винесете з рядів юнацтва. Тому до праці в ім'я Української На-

ціональної Революції, в ім'я Української Самостійної Соборної Держави!». («Юнак», VIII—IX, 1932.).

А ось студенська молодь:

«Щож торкається самої ролі студентства в житті поневоленого народу, то вона найбільше відповідальна. А це не лише тому, що студентство має реалізувати велику ідею визволення свого народу, перетворення бездержавного племені в державну націю, не лише тому, що ця ідея така велика, взнесла, свята, а рівночасно тяжка питомим тягарем своєї ваги, але ще й тому, що саме студентство є відповідальне передусім за її здійснення перед грядучими поколіннями, перед історією. Покладати надію на старше громадянство, що це воно її здійснить — смішно! («Студенський Шлях», Львів, ч. 12, 1932.).

А ось зорганізовані лави революціонерів:

«Тепер націоналістичний рух виразно стає самостійним діючим чинником в цілому житті, змагає до охоплення всіх його ділянок, до надання їм своїх напрямків, та поневолює кожного стати його визнаємцем, підпорядкуватися або зійти зі шляху, уступити. Тому саме тепер Москва так посилює комуністичний рух, поляки з одного боку скріплюють фізичне винищування націоналістичного руху, а з другого посилюють угодовецьку течію. Націоналістичний рух пораз то виразніше й різко протиставиться існуючій дійсності, з площини теоретичних міркувань переходить до практичних висновків, до боротьби за їх реалізацію! Зразу малий гурт поширюється, кріпшає та захоплює щораз то ширші маси своїми кличами, гуртує їх під своїм прапором та веде до боротьби». «Масове поширення нашого руху вказує не лише на правильність заповідей, але й на те, що наша ідеологія вірно відзеркалює сучасні бажання мас. Вказує на те, що йде нова ідея, яка вирівнає всі психічні розбіжності й різниці й приготує народ до останнього бою за Самостійну і Соборну Українську Державу». «Відповідно на зазіхання ворога є останній процес на Волині. І в тому лежить найбільше значиння процесу, що є він доказом, що даремним є фізичне насилля, коли наступає духовна свідомість і одність поневоєних». «Не лише національна свідомість явилася на процесі, але й національна гордість, певність себе. Не були це «збаламучені» одиниці, які не знали, чого хочуть! Двотіжня тюрма ні одному не відібрала гідності, не застрашила, не стероризувала. Страх перед присудом не зломив також ні одного, ніхто не спідлився, щоби за цю ціну дістати волю! Ми чули:

«Так, ми українці! Так! Ми хочемо Української Самостійної Держави й цього нам ніхто не заборонить!» — Такі слова лунали перший раз на Волині! І ми віримо, що засуджені вийдуть з тюрми такими, якими вступали в сірі мури: дужими, незломними, переконаними в правильності своїх постулатів. На це вказує дух цілого процесу й сам вже чисто зовнішній вигляд суджених: всміхнені — веселі як люде, що сповняють совісно обов'язок. І висказ тої атмосфери були слова одного з засуджених: «Так, я переконаний, що ви мене засудите! Але помиляєтесь, коли думаете, що цим зломите мене! По виході на волю буду робити далі те, що досі!» І ми певні, що це збірний голос усіх». («Бюлетен» Кр. Екзек. ОУН на ЗУЗ, XI. 1932.).

А ось інший приклад:

«Василь Турковський, студент, що в слідстві цілий час мовчав: До ОУН належав. Всеукраїнську національну революцію вважав єдино правильною. Як українець і член організації вважав працю для ідеї української революції своїм обов'язком. Жадних дальших зізнань скласти не буду, бо як член «Організації Українських Націоналістів» і як націоналіст взагалі не признаю польської влади, а тим самим польського суду». (Великий процес ОУН у Львові, НЧ, 11. II. 1932.).

А ось світлий Лицар, один із тої молоді:

«Перед самим присудом сказав Данилишин, забираючи останнє слово: «Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготований. Тільки жалую, що не можу дальше працювати для Неньки України». Данилишин, будучи переконаний, що дістане кару смерті, заадагегіть рішучо заборонив оборонцям просити когонебудь помилування». («Сурма», XII. 1932.).

Панове від «зближення»! Чи не чуєте перед собою сили, з якою не рівнятися вашим хитрунським квилінням?!

Коли не вистачає вам цього, то слухайте далі. Ось «почціви рускі людек»:

«Ліські події є знаменним показником настроїв народніх мас. Вони доказують, що навіть найбільш віддалені і найбільш відсталі закуттини української землі, це підмінований простір. Вони доказали, що селяне йшли до боротьби проти панування ляхів, проти дальшого визискування ляхькими грабіжниками українського села і твердо кинули у вічі польському зайді: «Тут буде Україна!» Коли підчас останніх подій, залитав товпу зібраних селян польський віцевоєвода, чого вони власне хочуть, дістав відповідь: «Ми хочемо України». На таку відповідь не порадять доразові суди; безсильні супроти

неї скоростріли й гармати». («Сурма», ч. 57, 1932.).

«Події в ліським повіті і на Поліссі показують наглядно, що лінякий польський терор не перемінить українських селян в «почціви людек» себто в рабів для польської панщини» («Америка», ч. 121). «Коли вже навіть Лісько й Полісся підносить проти ворога узброєну руку й грімко кричить до світа: «Ми хочемо України» — то день остаточної розплати недалеко, а остаточна перемога за нами запевнена». (С., ч. 60—61, 1932.).

А ось «забуті країни»:

«Недавній львівський присуд і смертні екекуції, виконані поляками над двома нашими молодими героями, зворушили до глибини все українське громадянство. В битком набитих церквах Східньої Галичини відправлено ще в сам день екекуції поминальні богослуження за погиблих. Дня 30. грудня м. р. відбулася також в Чернівцях на Буковині панахида а відтак сходина всього черновецького громадянства в «Народнім Домі», на яких віддано послідню честь помершим. І ми українці Підкарпаття, клонимо свої голови перед світлою пам'ятю жертв відносин, в яких живе українське населення Сх. Галичини. Та шляхотня готовість приносити найдорожчі жертви — є доказом величезної моральної сили поневоленого народу. Як блідо виглядає супроти тої сили держава». («Український Голос», Ужгород, 15. I. 1933.).

А ось дещо про запілля — еміграцію:

«Українські маси на Західній Україні піддержують і щораз сильніше піддержуватимуть український революційний актив. Остаточним проявом цього буде масова Національна Революція. Ті українці, що брали участь у Листопадовому Зриві, як і ті, що активно виступали в революційному зриві на Вел. Україні під москоським забором, знають, що ворожа зброя стає зброєю революції, як у революції бере участь загал, що свідомий свого завдання, своєї цілі. Ось цією категорією починає думати весь український нарід. Це повинен усвідомити собі й весь український загал на еміграції в Європі, Америці та цілому світі». («Новий Шлях», Канада, 10. I. 1933.).

«Революційні лави зростають з кожним днем, а коли з них створиться незломна сила, тоді «Сурма», те провідно світло нашого підземелля, покличе снів України до рішучого бою проти наших відвічних гнобителів. Отже до праці, члени ОДВУ, на всіх ділянках, для визвольної справи, під проводом наших краєвих борців. Ідім під проводом наших національних рево-

люціонерів одним з ними шляхом! Вони герої о незложній волі взялись рішучо за діло і пішли на кровавий шлях, щоби ним дійти до побіди і положити кінець неволі нашого народу. Щоб заморожені рабством мозки українські розпалити огнем туги до волі. Щоб зігнуті під канчук ворожий крижі випрямити, щоб чоло відвернене від ворога до бою, до спротиву змусити, щоб ненависть до рабства — поставити вище загрози смерті, щоб ратувати честь нації в минулому, нині і на будучі покоління, щоб свободолобну душу відродити, тіло загартувати — щоби шляхом національної революції Українську Державу збудувати!» («Вістник ОДВУ, Нью-Йорк, I. 1933.»).

«Опісля виходили представники з товариств і складали свої вінці на могилу поляглим Борцям, а жертви грошеві на УВО і на інвалідів. Першим представником від Січи ім. Богдана Хмельницького був Стефан Харітан, який зложив вінець на могилу зі словами: «Як праведний Симеон просив Бога, щоби дозволив йому дожити тих днів, щоби він побачив Спасителя — Месію Ісуса Христа, так я прошу Тебе, Боже, дозволи мені дожити тих днів, щоби я побачив світле воскресення України і Сонце Волі для мого Народу». Другим представником від товариства ім. Тараса Шевченка був п. Петро Карабін, який зложив грошевий дар на УВО і сказав: «Велику радість відчуваю, що в імені товариства можу зложити дар на УВО на могилу тих, які життя дали за Україну, які лишили заповіт: боріться, доки не побереже». Третім представником з Січи, відділу УНСоюза був п. Йосиф Сус, який передав дар і сказав: «Сніть спокійно, Борці-Герої, ми вас все будемо згадувати і боротись будемо доги, доки Україні не виборемо волю». З Українсько-Американського Горожанського Клубу представником був п. Стефан Ялечко, який зложив дар на УВО і сказав: «Я маю нині велику честь, що складаю на могилу Борців дар на УВО і відповідаю, що ми горожани в Америці з українського роду, будемо складати жертви на УВО, щоби воно боролось з ляхами, доки ті не покинуть нашої рідної землі». Представницею від УДТ св. Ольги була п-а А. Венгрин, яка зложила гарний вінець на могилу і передала дар від товариства зі словами: «Радію, що в імені української молоді, яка роджена на вільній землі Вашингтона, можу зложити вінець на могилу героїв, які полягли за волю Батьківщини наших родичів, і болію, що ми, українці, не маємо вільної держави, але знаю, що Бог змилується і мому великому народові дасть

волю і велику вільну державу». («Свобода», ч. 296, 1932, Листопадове свято в Кар-нері Па.).

ДЕЩО ПРО МІЖНАРОДНЮ ПРОПАГАНДУ І ДЕЯКИХ ПРОПАГАТОРІВ.

Гетьманські дипломати.

Ще не так давно ми раділи як діти, коли вдалося нам із чужинної преси «виловити» не то якусь нотатку про Україну, але хочби слово «Україна». Нині поступили ми значно вперед: «виловлюємо» вже не тільки десятки статей про Україну, але й книжки, писані про нас чужинцями. Щоб все це тільки зареєструвати треба би видавати солідний журнал. «Україніка», в чужій пресі, реєстрована нашою пресою, це маленька частина того, що пишуть про нас чужинці. А все таки все це менше, ніж вимагає пропаганда нашої справи на зовнішнім полі. Тому кожний новий почин в тій області дуже радо вітає українське громадянство, дарма, що нераз до того чи другого з них є більші чи менші застереження.

А от недавня поява гетьманського «The Investigator» у Лондоні викликала просто цілу бурю... обурення, що проявилася рівночасно в укр. пресі ріжних напрямків та на ріжних землях та завзяту полеміку з гетьманськими органами.

Закидів є доволі: що «Інвестігейтор» «займається пропагандою не укр. справи, лише пропагандою гетьманщини» («Вістник»), конкретно Скоропадського, як володаря України, хоч він писемним актом з 14. XII. 1918. р. зрікся гетьманства і хоч його «буквально вигнали з України» (Свобода); що «Інвестігейтор» обмежує укр. справу тільки до боротьби з більшовиками (а не з Росією взагалі); що на Західній Україні він визнає польське пановання, зводячи там нашу справу до внутрішньо-польського питання (автономія); що «замість самостійної України висуватється (стр. 7) якась «конфедерація» або навіть «федерація» України, Дону, Тереку і т. д.; що обіцяє в імені укр. ожебраченого народу заплатити царські довги в сумі мільярда доларів; що представляє Галичину (цілу укр. інтелігенцію, всі інституції наукові, господарські й культурні) просякнутою більшовизмом, а зокрема немовто більшовики «дають сильну допомогу ідеї українського націоналізму» (стор. 18); що зв'язує ідею незалежної України з чорною реакцією; що родовід Скоропадського фальшує, називаючи його «безпосереднім нащадком гетьмана Ів. Скоропадського»; що подає неправду про вибір гетьмана і про те, немовто Скоро-

падський після відходу німців з України в 1918 р. бився проти більшовиків ще 4 місяці і «лише з приходом більшовицьких військ гетьман був скинутий». І багато иншого закидають «Інвестігейторові».

Отака пропаганда «Інвестігейтора» не є для нас несподіванкою. Але от що є для нас несподіванкою: «Інвестігейтор», в якому грає першу скрипку старий російський дипломат Коростовець, кинув на відомого патріота й борця за волю Ірландії Де Валеру наклеп, що нібито Де Валера більшовик і що нібито промови Де Валери «точно й дослівно переложені з московської мови» (стор. 3. Many of Mr. de Valeras speeches have been directly and unmistakably translated from Russian).

З одержаної в тій справі дописі містимо наступне: «Ірландці, що самі недавно визволилися з неволі та створили власну державу, розпочали на міжнароднім полі живу роботу. Передусім займаються вони долею так зв. національних меншин в Європі, знаючи з власного досвіду, як то тяжко жити таким меншинам в ненормальних умовах національного й культурного життя під опікою призначеного їм зверхника. Провідником ірландських самостійників є Де Валера, який на одному з останніх засідань Союзу Народів займався українськими справами, а передусім судьбою петицій українців з Польщі».

Передаючи далі наклеп «Інвестігейтора», що «цей сам Де Валера, якого й тепер ірландське населення обдарувало повним довір'ям, бо дало йому велику більшість в парламенті, є на ділі московським провокатором, а не ірландським патріотом і що весь ірландський рух є московською інтригою проти Англії», дописувач пише: «Згідно з правдою треба ствердити, що в англійських політичних кругах такий вискок не має ніякого значіння й впливу, але зате в ірландських викликав він до певної міри бурю та негодування до укр. справи. Негодування це проявляється не проти Коростівця і Скоропадського, а проти українського народу, бо Коростовець і Скоропадський ірландцям менше відомі, як скажимо, посолка М. Рудницька чи навіть бл. п. Головінський». А далі: «Приходиться багато труду вкладати, щоби виправити похибку журналу «Інвестігейтора» та довести як представникам инших національних меншин, так і самим ірландським заступникам, що таке твердження є вискоком безвідповідального чоловіка».

Не пхай носа до чужого проса.

Ми є проти того, щоби на зовнішнім полі наші (та й ще незручні) дипломати пхали свого носа до внутрішніх справ чу-

жих народів, до яких нам нема ніякого діла. Але з другого боку, не дивлячися на нашу велику радість із заінтересовання кожного нового чужинця нашою справою, а тим більше з його помочі, всеж ми також є проти того, щоби той чи инший чужинець ридився у наших внутрішніх справах як сіра гуска. Бо тоді таке «заінтересовання» й «поміч» стають дуже проблематичної вартости.

Конкретно: ми дуже зобов'язані п. Р. Смітові за його дотеперішнє заінтересовання й поміч укр. справі й будемо ще більше зобов'язані за дальнішу поміч, але не таку, яку він проявив у часі останньої своєї поїздки до Америки.

В чому річ?

З листів до нас:

Нью-Йорк, в грудні 1932.

«Америку обізджає тепер Рені Сміт, бувший англ. посол з «Лейбор Парти» та дає відчити про Україну. У Нью-Йорку теж мав відбутися відчит: назначили день, навіть зішлось досить людей, але він чомусь не явився... Вечером говорив я з ним. Він є паціфіст і ворог всякої революційної роботи... під Польщею. Щодо УВО, то він казав, що вона робить для нас великі шкоди, що всі старокраєві партії, включаючи особу митроп. Шептицького, просили його, щоби він остеріг Америку перед піддержкою військової організації. Рівночасно він запевняв, що він приятель українців і заявив, що найбільшою перешкодою автономії для українців є УВО».

Філадельфія, 28. XII. 1932.

«Був Р. Сміт тут 18. б. м. давав звіт і закінчив словами митр. Шептицького: що він радить українцям в Америці підпирати матеріально ті інституції, що не є політичними, зате не радить помагати військовій організації. Кілька разів підкреслив це, що він є проти мілітарної акції та що не радить українцям підпирати військову акцію. Рівнож сказав, що він сконстатував, що дуже багато української молоді іде до УВО тому, бо там дістає гроші, себто задля грошей, бо не має де йти. Я поставив йому питання: як на його думку українці, можуть добути собі волю, коли вони будуть підпомагати тільки неполітичні організації? Він відповів; що він цього не казав, лише так митрополит казав».

Ми дозволимо собі не тільки сумніватися в «сконстатовання» Р. Сміта, мовляв, «українська молодь іде задля грошей до УВО», але дозволимо собі ствердити, що такі інформації закинула вже давно навіть польська брукова преса, що

зрештою пускається на різні провокації супроти українців. Бо хіба смішно щось подібно твердити їй не тільки тому, що чейже люде, які наражуються постійно на смерть, тортури в тюрмах та довголітні в'язниці, не ставляють на перше місце вигідно-сибаритське життя та гроші, але хочби тому, що, напр., сам польський суд стверджує і то в процесі за експропріацію грошей, що, напр., Данилишин і Білас дістали не то на сибаритське життя, але на поїздку для переведення боевої акції — 2 (два) амер. долари, а по переведенні її відраховано їм гроші на поворотний залізнич. білет. Тим більше не випадає з такими «інформаціями» виступати п. Смітові в характері *українського приятеля за якого себе сам уважає* й то перед українською публікою.

Так само дозволимо собі висловити сумнів щодо спеціальних повноважень митроп. Шептицького говорити в його імені перед амер. українцями проти революційного табору, бо коли б митрополит мав замір щонебудь радити амер. українцям, то не потребував би *вислугуватися* взагалі кимнебудь, а тим більше *чужинцем*. Чи часом авторитетом митроп. Шептицького не прикрито «уповноваження» від... нового претендента на гетьманський престол?

Та це дрібниці. Важніше те, що з такої «помочі» українській справі не може абсолютно ніхто (за винятком нового гетьманського претендента) мати радості, а тому кінець-кінцем не мав також радості з своєї поїздки п. Сміт, що мусів передчасно кидати Америку.

Чому? А ось дещо можна довідатися з такої нотатки:

«Америка» (Філадельфія, ч. 133) друкує допис з Нью-Йорку: «Заповіджений на неділю відчит був. посла брит. парламенту, п. Ренні Сміта, не відбувся ізза точно не вияснених причин. Коли на год. 2 зійшлася доволі численна публіка до салі Українського Народного Дому, комітет, що підготував відчит і був в порозумінні з прелегентом, повідомив, що в останній хвилині *хтось загрозив п. Смітові скандалом, як лише одна фракція українців буде його витати*».

Що більше, навіть такий «заприсяжений» противник УВО, як «Народна Воля» писала таке («Народна Воля» 29. XII. 1932): «Нам не по дорозі, наприклад з тими симпатичними джентельменами англійськими, котрі так переконуюче доказують, що галицькі замахі шкодять нам в опінії світу. Шкодять? Ну, а що та симпатична опінія помогла?».

ПРОПАГАНДА ЕС-ЕРІВСЬКИХ «СОЦІОЛОГІВ».

Не відкриємо ніякої Америки, коле скажемо: кожна одиниця, без огляду на вік, пол, освіту й професію, *поставлена на своїм місці*, може не тільки прислужитися нації, але й бути неоціненою, а то просто незаступимою в своїй вартості. І навпаки: кожний поставлений не на своїм місці, не тільки не зможе стати неоціненим у своїй корисності, але навіть може приносити шкоду.

Гай-гай, як би ми нині стояли, коли б наш провід за часів збройних змагань нації за волю був «на своїм місці» й не брався за не-свої завдання: коли б не реалізував *всесвітній* соціалізм, не будував федеративну *Росію*, не ущаслилював *чуже* робітництво й поміщицтво, не ущаслилював *тагарів* зреченням Криму а *жидів* автономіями, не помагав *полякам, більшовикам і денікінцям* займати українські землі й закріпощувати нас і т. д. — а зате, коли б єдино й виключно дбав про свій собачий обов'язок — про добро Української Нації, що його несла боротьба аж до побідного кінця за самостійну й соборну українську державу.

Та це так мимоходом.

Дивно от що: є в нас люде, а то й групи, яких просто переслідуює манія братися за «не-свої» справи, а навіть виступати як «специ» й «знатоки» у справах, на яких якраз так розуміються, як вовк на звіздах. Поставлені на своїм місці, вони були б корисні й цінні, — а так тільки шкода й компромітація виходить. Зокрема наші ес-ери (враз із своїми симпатиками) мають під тим оглядом вже доволі велику історію.

Взяти хоча б такі приклади: за часів визвольних змагань, коли було обмаль інтелігенції, і коли то зокрема інтелігентна-наддніпрянця просто на вагу золота цінилося, треба було одного ес-ерівського провідника просто до вагону пакувати й виселити на Мадярщину, бо приїхав він до зайнятої збройною боротьбою Галичини переводити... соціалістичну революцію! То знову на еміграції ті симпатичні люде не то що без ніяких наукових кваліфікацій, але й без університетських дипломів закладають (та й кермують!) соціологічний інститут, отже найвищу наукову установу, на яку досі не здобулися не тільки чехи, що видали світової слави вчених, зокрема соціологів, але й численні, багатші та культурно більш розвинені західньо-європейські народи. Розуміється, одинокою «світової слави» чинністю того інституту можна назвати хіба

те, що його науково-некваліфіковані директори понадавали собі «науково-кваліфіковані» дипломи докторів.

Або поплечник ес-ерів, бувший царський прокуратор, нинішній професор права, пише книжку... археологічно-історично-філологічну, про яку так висловився в рецензії один із чужинних вчених: «Бувають на світі книги, присвячені дуже тяжким і поважним питанням і разом із тим здатні викликати *веселий* настрій у своїх читачів. Правда цей веселий настрій мимоволі змінюється на інший, коли притадаєш, що автор книги є сяк-чтак «професором», що викладає молоді свою ніби аполітичну «науку». А другий чужинний вчений (світової слави Stender Peterson) пише з того приводу просто так: «*Швець не хоче лишитися при своїх копитах*. Ледви чи можна зрозуміти, як в наші дні ще взагалі могла бути видрукована збірка подібного рода *нісенітниць*. Дійсно папір терпеливий». А з приводу другої «наукової» праці того самого автора в рецензії (також чужинця, дарма що ворога) є: «*Коби людина з таким «ученим» вантажем, який свідчить про глибоку ігноранцію* («невезество») виступає з заявою, що він то є справжнім діячем науки... це робить справді дуже *комічне* вражіння».

Ще один приклад: ес-ерівські лідери виступили ні з того, ні з сього з політичним винаходом — «Ліги Нового Востока», якою думали ущасливити Україну та весь Схід Європи. Цей геніальний почин скінчився тим, що всіх його авторів (лідерів із головою партії включно!) виключено взагалі з партії.

Із тих кількох прикладів висновок: шевці не хочуть лишитися при своїх копитах і уважають за *потрібне* братися за *непотрібні* річі. І не тільки за непотрібні. Бо і соціалістична революція в Галичині, й соціологічний інститут, і «наукові» праці й «Ліга Нового Востока» не тільки не бракували до щастя Україні, але із іншою знаменитою ес-ерівською діяльністю довели до того, що з колишньої партії із великими фондами, й з великими впливами, й з великими колись можливостями праці, лишився десяток емігрантських політиканів без ніяких фондів, без ніяких можливостей ширшої праці й без впливів не тільки на еміграційний загаль у ЧСР або хочби тільки в Празі, але навіть й на недавніх найближчих партійних співробітників. І остала літографована місячна газетка «Трудова Україна», яка нагадує (та й то невеликій кількості людей), що ес-ери є ще далі

в традиційних претенсіях братися за не-свої річі.

Мало б нас обходили ес-ерівські недобитки, коли б не це, що зчерги похорували вони на «знатоків», українського націоналізму, а передусім, що з тим своїм «знанням» виступили на сторінках *чужої* преси.

Та заки приступимо до «зовнішньо-політичних» топосів есерів, не від речі буде подати характеристичні приклади їх «внутрішньо-політичних» виступів як «знатоків» укр. націоналізму. Перед кількома роками один із ес-ерівських лідерів мав публічний відчит п. з. «Український націоналізм». Уявіть собі здивовання націоналістів, приправлених на протинаціоналістичні атаки соціалістичного лідера, коли почули з уст ес-ерівського прелегента, що він... *націоналіст*, але що його ідеалом є *соціальна* революція, та що він зовсім нічого не знав про існування «*Розбудови Нації*» (про ОУН ані не говорити!), яка вже кілька років виходила в Празі, місці постійного осідку прелегента! Або інший приклад: згаданий вже «вчений» автор археологічно-історично-філологічної книжки, забрав раз також «авторитетне» слово «знатока» українського революційного табору: в статті в амер. «*Народній Волі*» дав «фахову» (як старий прокуратор) опінію, стверджуючи на підставі перечитання 2 чисел «*Сурми*», що «*Сурма*» видає... польська поліція, а УВО це банда польських провокаторів (ця історія закінчилася фізичною зневагою «знатока»).

Мимоходом буде цікаво ствердити, що й інші соціалістичні групи виявляють з одного боку — подивудіну ігноранцію про укр. націоналізм, а з другого — просто якусь манію «інформувати» всіх і вся про нього. Так, напр., американська «*Оборона України*» вже від років вломлюється в одчинені двері, заявляючи, що нац.-револ. табор не має соціальної програми, а галицькі соціалісти-радикали видали навіть 152-сторінкову книжку — *К. Пушкар: Український націоналізм*, якої автор не читав навіть Устрою ОУН, а про яку так висловилася критика («*Студенський Шлях*», Львів, I. 1933): «Від тепер замість говорити: розумієшся як вовк на звіздах», можна буде казати більше модерно: «*Розумієшся як Пушкар на націоналізмі*».

Із таким самим «знанням» націоналізму виступив інший ес-ерівський лідер та й ще на сторінках чеського журналу («*Národnostní obzor*», Praha XII-1932. N. J. Hruhorijiv: *Soudobé ukrajinské hnutí*). Пардон! Були б ми несправедливі, коли б

не додали, що не більше «знання» виказує Григорієв і щодо інших укр. політичних груп, отже взагалі щодо цілого нашого політичного життя, яке береться представляти чужинцям. А щоб нас ніхто не запідозривав у злібній критиці, мовляв, цікаємося Григорієва як п'яний плота за те тільки, що він не виніс націоналізм аж під небо, то подаємо декілька прикладів його «інформацій» про інші політичні групи (дещо про це писало вже «Діло», Львів, 12. I. 1933. ст. н. з. «Так інформувати не треба»).

«Партикуляристи діляться на 1. польонофілів, які думають створити самостійну українську державу при допомозі Польщі на землях, забраних російськими більшовиками і 2. русофілів, які мають надію при допомозі Росії створити українську державу на землях, окупованих Польщею». Коня з упряжкою даємо тому, хто нам скаже: де є й як називається ця москвофільська українська партія, що при допомозі Росії має надію утворити українську державу тільки на землях, окупованих Польщею!

А ось далі: «Широкі верстви простого населення Волині віддавали давніше більшість своїх голосів в користь більшовицького «Сельробу», однак при останніх виборах в р. 1930. віддало їх «Укр. Безпартійному Об'єднанню» («Укр. Нива» в Луцьку), створеному з укр. емігрантів під кермою польського «Безпартійного Бльоку». На Буковині той напрям покривається під назвою «Укр. Національної Партії» («Час» в Чернівцях), а на Підкарпатській Русі є то «Християнська Народна Партія» («Свобода» в Ужгороді) і місцеві секції чехослов. партії соціал-демократів («Вперед» в Ужгороді). Лише політичний аналізабел, який зокрема не має поняття про перші вибори на Волині в р. 1922 і про виборчі зловживання в 1930., може інформувати чужинців, що «широкі верстви на Волині» віддавали свої голоси давніше на більшовиків, а тепер на групу Певного, й тільки така людина може класти знак рівності між хрунівською групою явних запроданців Певного і «Укр. Нац. Партією» в Чернівцях та іншими групами.

Або ось таке: «Репрезентами й заступниками соборно-демократичного напрямку є: а) Укр. парламентарна репрезентація в польських соймі і б) Народня Українська Рада на еміграції; соборно-консервативний табор репрезентує «Європейське Об'єднання укр. організацій на чужині», а польонофілів «Укр. Центральний Комітет» у Варшаві». По-перше: так «Європ. Об'єднання», як польонофільський «Центр.

Комітет» є організаціями громадськими, а не сутополітичними, й не можна ставляти їх в тій самій категорії, що парламентарну репрезентацію або есерівську «НУР». По-друге: «Євр. Об'єднання» не є ніякою організацією консервативних елементів; навпаки об'єднані там організації не мають ні одного гетьманця-консерватиста за члена (*гетьманці-консерватисти є разом із... ес-ерами в празькім «Укр. Комітеті!»*). По-третє: з повищеного виходить, що на цілій еміграції в Європі й Америці *одиноким політичним репрезентантом є есерівська НУР, а це є буча в очі неправда*. По-четверте: виходить, що есерівська НУР репрезентує такі вичислені автором групи соборно-демократичного табору: «партію укр. соціал-революціонерів («Трудова Україна», Прага), «Селянську Спілку» в УССР (*нелегальна*) і в Галичині із Волинню, не рахуючи в це еміграції, «Українські Робітничі Союзи» в ЧСР, Франції, в Злучених Державах («Народна Воля» в Скрентоні) і «Укр. Трудове Об'єднання» в Канаді («Правда й Воля» у Вінніпегу)». Міжтим це також неправда. Зате правдою є, що загальна еміграція стрінув повстання НУР як неповажну есерівську імпрезу і що НУР не визначається ніякою працездатністю та поза петицією (й то невдалою) до Ліги Націй в часі «пацифікації», нічим іншим досі ширшому громадянству не дала про себе знати. Цікаво нам буде бачити, як прийме «Укр. Робітничий Союз» в Америці вістку, що його репрезентує... празька НУР.

А ось дещо і про Америку: «В Америці первісно укр. еміграція політично зосередилася в Спол. Державах Півн. Америки навколо демократичної «Оборони України» («Укр. Громада» в Детройт); в Канаді консервативний «Укр. Союз Самостійників» («Укр. Голос» у Вінніпегу), і поступове «Укр. Трудове Об'єднання» («Правда й Воля» у Вінніпегу)». Це мають бути інформації людини, що була особисто в Америці! По-перше — виходить немов амер. «Оборона України» це *одинока політична організація*; міжтим «Оборона України» не є ані одинокою, ані найстаршою, ані найсильнішою політичною організацією, бо існують там, без ніякого порівняння сильніші організації політичні, як, напр., «Об'єднання Укр. Організацій в Америці» та «Організація Державного Визволення України» (Видає «Вістник ОДВУ»). По-друге: СУС в Канаді не є консервативною організацією, бо тамешній консервативний елемент (гетьманці, переважно католики) є поза СУС. По-третє: політичне життя в Канаді не вичерпується на СУС і «Труд. Об'єднанні»; про

таке, напр., «Укр. Національне Об'єднання» (УНО) з органом «Новий Шлях», далі про гетьманські «Укр. Вісти» і т. д. автор навіть не згадує, присвячуючи головну увагу такій паперовій організації як «Труд. Об'єднання» (що є твором приятеля Григорієва — Мандрики). По-четверте: «Укр. Громада» в Детройт по кількох числах перестала виходити і за винятком загального обурення, й то навіть самих членів «Оборони України», ніякого політичного наслідства по собі не залишила. Все це примітивні річі, які кожна політично грамотна людина мусить знати.

Вже з тих побіжних уривків впадає в очі просто жахливе незнання есерівського лідера щодо ріжних груп і організацій, а з другого боку така ж жахлива тенденційність щодо ріжних ес-ерівських паперових організацій, яких він у своїх знаменитих розподілах (*«звісно — соціолог! — Прим. скл. РН.»*) ставляє на перше місце. Зокрема, коли ходить про тенденційність, то з його викладу виходить, що 1) на Вел. Україні є *одиноким* підпольною організацією ес-ерівська «Селянська Спілка», 2) на еміграції, в Європі й Америці, *одиноким* політичним репрезентантом соборно-демократичного табору є НУР (*на чолі з Григорієвим! — Прим. скл. РН.*), 3) в Канаді *одиноким* поступовою політ. організацією є «Укр. Труд. Об'єднання» (*на чолі з його приятелем Мандрикою! — Прим. скл. РН.*), 4) Галичина, Волинь, євр. еміграція і Америка є просто *засіяна* «Укр. Робітничими Союзами» та «Селянськими Спілками». Міжтим за винятком «Укр. Роб. Союзу» в Америці, що є поважною організацією і що нічого спільного з празькими ес-ерами не має і не має — все інше це або паперові організації (як НУР і «Укр. Труд. Об'єднання»), або смішно малі недобитки (як празька партія ес-ерів), або просто продукт фантазії (як «Селянська Спілка» та й ще в УССР).

А тепер послухаймо хоч один уривок про націоналістів. Пардон! Про націоналістів Григорієв взагалі не говорить: він внає тільки — *фашистів*.

«Самостійницька соборно-консервативна група працює по думці відновлення укр. держави рівнож на всіх землях етнографічної країни — отже на обох боках Збруча — однак при допомозі чужих антидемократичних сил. Та група є зложена з а) партії поміщиків гетьманців-монархістів, які надіються на поміч монархічної Німеччини, а зосереджуються навколо «Союзу Хліборобів-Державників» («Січ» в Шікаго) (*про офіційний «Бюлетен» або «Хлібороб. шлях» Григорієв напевно навіть не чув. — Наша прим.*); б) груп на-

ціональних *фашистів*, здебільша молоді і бувших старшин, ведених нелегальною терористичною «Українською Військовою Організацією» («Сурма») і легальною «Організацією Українських Націоналістів» («Новий Час» у Львові; «Розбудова Нації» в Празі). Вони надіються на поміч міжнародного фашизму, головно німецького. Соборно-консервативний напрям орієнтується на чужу поміч: а) монархістично-гетьманська група ставляє перед собою ідею бльоку з руських монархій (Росія, Україна й Білорусь) з Німеччиною, б) національно-фашистівська *бльоку України з Німеччиною і Італією*».

Що не слово, то просто шедевр ес-ерівської «соціологічної» мудрости.

Отже по-перше: ОУН для Григорієва це *легальна організація*. Ми такі схильні вірити, що Григорієв, поза своєю «Трудовою Україною», *не читає зовсім української преси*, вже не то націоналістичної (про останню сам це раз публично заявив), але взагалі ніякої; бо инакше знав би, що за приналежністю до ОУН вже сотки людей покарано довготривалою тюрмою, вже навіть кількох членів ОУН повісло на шибеницях, а що більше навіть за посідання літератури ОУН, зокрема РН, вже від років карається як за злочин державної зради.

По-друге: для Григорієва органом ОУН є — «Новий Час». Це ще більше утверджує нас у думці, що ес-ерівський «соціолог» не читає укр. преси (зокрема ані того «Нового Часу» ані «Діла»), бо инакше знав би, що НЧ є органом спозиційної групи УНДО і що становище НЧ як *ундівського* органу до ОУН є негативне (і навідрот!). Дійсно треба бути аж ес-ерівським лідером (та й ще інформатором чужинців), щоб не знати таких річей, що їх вже діти знають, а зокрема не знати про існування 14 пресових органів, що шпирять націоналістичні ідеї (з того 5 офіційних!) і назвати ундівську, партійну часопись — заступником ОУН!

По-третє: українські революційні організації — ОУН і УВО — це згідно з Григорієвим... *консервативні* групи. Просто більш, ніж неімовірно навіть для лідера хочби і нічної групи. Бо тільки подумати: не то *консервативні* групи (от хочби й ті гетьманці, коло яких поставив нас ес-ерівський «соціолог»), але й *демократичні*, а то й *соціалістичні* групи від років розпинаються, прозиваючи націоналістів «безбатченками», «пайдократами», «безштанками», і то за те, що зірвали ми з рабською «традицією» наших «батьків»; що більше витворився вже давно проти націоналістів одноцільний *консервативно-*

демократично-соціалістичний фронт як проти «анархістів». «Безвідповідальних руйнівників» і сипляться звідти на нас епіскопські листи враз із соціалістично-радикальними книжками, соціал-демократичні пашквілі враз із ундівськими осудами; вкінці є загально відомим, що націоналісти живуть одною ідеєю — *національної революції*, на вітар якої уже положили та постійно кладуть великі жертви; цілий нарід, а то й чужинний світ потрясли недавно слова одного з них, засудженого на смерть (Біласа): «Я націоналіст-революціонер і селянин та бажав я показати селянам, що їх шлях до волі — національна революція»; а тут з'являється ес-ерівський «соціолог» і представляє це все чужинцям: «ось це український консерватизм», та й ще з претенсією, що тільки він та кілька його однодумців, що сидять на еміграції на ласкавім хлібі чужинців, є правдивими революціонерами та своєю «Трудовою Україною... «революцію роблять». (Вони роблять революцію тільки в укр. державі. — Прим. скл. РН.).

По-четверте: укр. орієнтаційні табори просто висмівають революційний табір як дівчаків за їх клич «власних сил», що його він взяв за підставу реалізації своєї ідеї. «Сурма», про яку згадує Григорієв, так пише в останнім числі (XII-1932): «За світової війни і по ній наше самодурство знов показується у своїй сумній величч. Знов нові надії на чужу поміч. Надії на Німеччину й Австрію; надії на Росію царську, генеральську й червону; надії на Францію; надії на Польщу; надії на Англію; надії на Радю Амбасадорів; надії на Лігу Націй. Ціла хмара надій і ціла хмара розчаровань. В самодурстві ми дійшли до досконалости. Мабуть нема другого народу, щоби так пристрасно себе дурив, як наш нарід. Наслідком того він дуже по-вільно вчиться або й зовсім не вчиться, що наша сила в нас самих; — що тільки власною силою і безперестанно боротьбою український нарід може добитися волі й державности; — що ніяка чужа держава нам держави не збудує; — що в міжнародній політиці й дипломатії нема таких тонких почувань, як любов і вірна приязнь, а є лише холодний розрахунок і рахування зі силою; — що не за явами чужих дипломатів, не рішенням Ліги Націй, не чужими руками, не казками деяких українських політиків (політично-неграмотних) — але працею, освітою, економічним і політичним піднесенням, ціною великих жертв життя, крові й майна прийде воля і державність України». А ось ес-ерівський вожд, сам викинений із власної партії за орієнтаційну

концепцію «Ліги Востока» (про ню ані мур-мур в статті!), презентує чужинцям: «ось націоналісти — табір, що орієнтується на чужу поміч». Та й ще яку поміч! Це дійсно найліпша «рекомендація» перед чеською публікою показати на їх залеплених ворогів — німецьких гітлерівців та італійських фашистів. Припадково ця рекомендація ес-ерівському агітаторові не вирвалася. (Не дурно і поменклятура «фашисти» ужита до укр. революційного табору! — Прим. скл. РН.). Чому б йому не покористуватися польськими й большевицькими провокаціями на ОУН?!

А міжтим вже і деяким полякам за багато тих «німецьких інтриг». Ось, напр., з нагоди останніх наклепів польської преси, що мовляв, укр. бовжки Данилишин і Білас працювали для реакційної Німеччини, так пише соціалістичний «Robotnik» (29. XII. 1932. Варшава; так само «Narzęd» і «Dziennik Ludowy»): «Ах ті німці! Яка вигідна відбивна для польської реакції. Перед війною ендеція оклеветувала незалежницький рух в російській займанщині як німецьку інтригу; в незалежній Польщі ендеція, будучи у влади, в кожному штрайку добачувала «німецьку руку». Тепер санація, як у стільки інших ділянках, невільничо копіює ендецію також в українській проблемі. Адже ендеція перша створила теорію, що весь український рух в Польщі є нічим іншим, як ділом Німеччини. Нині ця теорія дістала урядову печатку санації. Не потребуємо доказувати, якою наїсною є балаканина про німецьку інтригу. Зводити українську справу в Польщі до німецько-українських інтриг — це значить баламутити опінію».

Так само баламутить чеську опінію ес-ерівський «соціолог» своїми фантазіями «фашистівського бльоку України з Італією й Німеччиною». Можна собі уявити, що доперва говорить чужинцям такий «інформатор», коли щось подібного явно пише! Не диво, що по такій «пропаганді», стрічаєш рецензії на РН (напр., Slovanský přehled, ч. 8-1932) мовляв маркантною рисою РН є «нескриваний подив гітлеризму», хоч не тільки того «подиву» не проявлюване, але й взагалі статей про гітлеризм досі не було (є вперше в біж. ч.).

У звязку з «ревелюціями» Григорієва можемо повторити за «Новим Шляхом» (Едмонтон, 15. XI. 1932. ст. «Золота середина» й націоналістичний активізм): «Наші вороги ще й досі твердять, що дійсної української нації немає та що українство це фікційний витвір німецького політичного світа. Ці вороги представляють перед світом, що український національний революційний рух походить з Берліна

й що Берлін проводить ним. Знова наші «реальні» політики стараються представити цей наш національний революційний рух, як не витвором Берліна, то «прибраною модою» з гітлерівської Німеччини чи фашистівської Італії або прямо шкідливим явищем для українського світа. Та коли ворогам не вдалося ні брехнями ні терором знищити українства й націоналістичного революційного руху, то не знищать його й наші «реальні» політики своїм найлюбішим і насильнішим засобом боротьби... язиком, дарма що він у них дуже гнучкий й повертається будькиди будьяк, як того вимагає їхній «національний інтерес». Події цього визвольницького руху та його розвиток йдуть і йтимуть понад голови цих політиків, бо вони зі своїм політичним світоглядом у теперішніх обставинах українського народу надто малі, щоби той рух міг захопити їх».

Таким самим баламученням чужинної опінії як «фашистівської ревелюції», є й фантазії про «нелегальну Селянську Спільку в УССР» в тому часі, коли навіть уенерівці, що таки дійсно колись мали звязки з УССР, перестали вже пускати блахмана в очі й пишуть: «Є очевидним, що давати ту чи иншу категоричну відповідь відносно нашої підготовлености на Україні, було б річчю занадто ризикованою. Бракує нам безпосереднього стику і живих вражінь од сучасної української дійсности» («Тризуб», 25. XII. 1932. Париж, ст. «З життя й політики»).

І таким самим баламученням чужинців є підношення на перше місце української політики такого політичного трупа як ес-ерівщина, яку щодо «сили» можна порівняти (й то, здається, в некористь ес-ерів! — Прим. скл. РН.) тільки з празькими ес-деками (з їх літограф. журнальчиком «Соціал-демократ»), про яких Григорієв не вважав за відповідне навіть одним словом згадати.

І таким самим баламученням чужинної опінії є рівночасне вповні ігнорантне трактування (на сірім кінці) нинішнього укр. націон.-революційного табору, про політичне значіння якого так пишуть наші противники, а також вороги: в тому часі, коли Sprawy Narodowościowe (Варшава, ч. 4/5-1932) стверджують, що *молодше українське покоління в цілості стоїть під впливом «Організації Українських Націоналістів»*, а польський соц. дем. «Robotnik» в одному з останніх чисел пише, що «зріст скрайно-націоналістичних настроїв між молодим поколінням укр. суспільности є масовим явищем», — «Мета», католицький орган, що побороє революц. та-

бор, в одному з останніх чисел пише: «Треба ствердити, що на чоло укр. легального політичного життя і польсько-українських відносин висувається українська нелегальна праця». (Гл. також «III. Kujter Codzienny», Краків, 16. I. 1933).

Така то ес-ерівська «пропаганда», і таке то надуживання доброї волі чужинних редакторів.

ГРУШКИ НА ВЕРБІ І БОМБИ В КИШЕНІ

Канадійські «Українські Вісти» з гетьманським напрямом, яких чомусь то просто до шевської пасії доводять «примітки складача РН.» (у тому не сумніваюся! — Прим. скл. РН.), пишуть (I. Ісаїв: Шляхи національного визволення, У. В. ч. 46, Едмонтон):

«Аби ми втримали, спасли майбутню нашу державу, то мусимо заздалегідь підготуватись, бо збереження повставшої держави уважасмо важнішим, як її створення (створення держави може наступити навіть через якийсь випадок)».

А далі: «Військової організації нам треба! Але вона мусить обмежити свою діяльність виключно в рамках своєї організації, а такі річі як політика, організації економічні і культурні повинні знаходитися в руках інших людей. І коли наші революціонери і націоналісти пнуться накинути свою волю і церкві і всім інституціям та організаціям і пруть до революції без ріжниці на наслідки — то тут вони розминуться зі своєю ціллю (!) і спонукують багатьох громадян до вступів проти тої організації. Але чейже годі мовчати, коли вперто *годується нарід грушками на вербі*. Зрозумійте, що всієї праці не годні робити ні ви, революціонери на еміграції, ні ті в ріднім краю, що *бомб в кишені носити не можуть*».

Прийміть до відома дорогий пане Ісаїєв, що «грушкою на вербі» є не боротьба (і підготовка до неї) за державу, але оця ваша «держжава», яку ви підготовляєтеся зберігати, але *зовсім не здобувати*, в надії, що має вам її під нію приподнести «якийсь випадок».

Ми дивимося на порушені вами справи так: «Національна революція це не лише «останній бій», не лише техніка революції, але це заразом і передусім *конструктивно творчий процес у всіх ділянках життя*, в усіх проявах діяльности й відчужанні українського народу, все з одною ціллю: щоб ми всі одне хотіли й за одне змагалися. І то не тільки до створення держави, але й по її створенні. Національна революція це довгий процес і передусім і *головне внутрішній*, а не лише ви-

бух на зовні. І без такої внутрішньої підготовки неможлива ніяка національна революція, ніяке повстання, ніякий народний здвиг, коли вони мають покінчитися тривалим успіхом. Ніякий народ не може здобути незалежності, коли він не хоче бути незалежним, коли він не вважає свого гнобителя за ворога своєї незалежності, коли він не відчуває непоборимої потреби відділитися від свого ворога. Тільки цей народ, що є психологічно відділений від свого ворога, може схопити зброю й відділитися в окрему державу. Щоб позбутися ворогів-окупантів, треба наперед у нас внутрі приготуватися до того, й то наперед і головно духово, а щойно потім технічно. Національна революція це наперед духово-політичний переворот, переворот у самих хащах нашого народу, переворот у царині думки, волі й чину Української Нації. Це вщиплення українським масам одного, самостійницького хотіння, наставлення на один такт українських сердець і пірвання їх до одного, самостійницького чину, привчення мас до прийняття й збереження самостійного, державного існування. Без того воля неможлива! Без того неможливо вдержати волю, й коли б нам її хто подарував». «*Визволяти націю мають не тільки проводирі чи члени націоналістичної організації; це дійсно було б дуже вигідне для всіх поза ними. Визволяти націю й прикладати рук до творення держави маємо ми всі українці, кожний у міру своїх сил і спроможностей.* Нам не залежить на тому, щоб наша організація мала тепер мільони членів. Але нам залежить, щоб наші кличі як-найскорше мали мільйони визнавців, щоб ті мільйони під рішучу хвилю пішли під нашим прапором. Тому націоналістична організація має через своїх членів вдертися в усі ділянки національного життя, в усі його клітини, в усі установи, товариства, гурти, у кожне місто й село, до кожної родини». («*Реальна чи визвольна політика*», 1933. 54—55, 77 ст.).

Отже чого ми хочемо?

«Ми хочемо, щоб в школах учителі й професори виховували молодь на борців за визволення нації та на будучих громадян української держави, а не на рабів; ми хочемо, там, де молодь знаходиться під впливом учителів-рабів, вирвати її знід того деморалізуючого впливу та захвати її для нації. Ми хочемо, щоб наші вчені вслухувалися в науковий голод Української Нації і давали їй те, що найбільше потрібно для відзискання самостійності, а не щоб стояли на послугах ворогів як в «Українській Академії Наук» всякі Шліхтери, Затонські й Скрипники, як у «На-

уковім Товаристві ім. Шевченка» Студенські або як «Український Науковий Інститут» у Варшаві, тощо. Ми хочемо, щоб наші культурно-освітні установи вносили свіжого духа в народ та стали стимулом всесторонньої активності мас, а не ширяли передвоєнне вузьке культурництво, а їхні провідники щоб не були розсадниками духового рабства. Ми хочемо, щоб наші економічні установи вчулися в потребу економічної експансії нації, а не були задивлені у власний пупець та руководилися вузько-економічними інтересами. Ми хочемо, щоб наша кооперація була носієм і реалізатором клича економічної самовистачальності нації, й економічної самоорганізації нації, а не щоб її провідники жebraли субвенції, були речниками утоди та гангренували ціле наше життя до політичної ділянки включно. Ми хочемо, щоб наша церква без огляду на обряд, була на послугах нації й розвивала в ній почуття моралі й бажання досконалості, а не щоб була заповнена атеїстично-матеріалістичним елементом, що для мізерних земських дїбр запропащує душу нації, а то й стоїть отверто на услугах ворога та ширить деморалізацію між народом. Ми хочемо, щоб наша література й мистецтво виявляли й закріплювали оригінальні духові прикмети нації, будили її волю до самостійного життя та удосконалювали її духово, а не щоб затроювали її чужими, погубними ідеями та робили її здібною бути погноєм чужинців. Ми хочемо, щоб наша політика розвивала гін нації до незалежності й до тої незалежності прямувала, а не щоб маніла народні маси надіями на ласку ворогів та заводила самостійницькі стремління на манівці, запрятаючися до ворожого воза. Ми хочемо, щоб наше селянство стало свідомим і активним визвольним і активним державно-творчим елементом, а не об'єктом нескінченного визиску ворогів та пасивним слухачем обіцянок і надій своїх політичних проводирів. Ми хочемо, щоб наше робітництво й ремісництво стало авангардом нашої національної революції по містах, а не щоб годувалося чужими, чи там інтернаціональними ідеями й дбало про щастя цілого світа, а для своєї батьківщини було безвартісне, а то й ворожим елементом. Ми хочемо, щоб цілий народ став на службу української визвольної ідеї, а не творив предмет визиску та підпору наших ворогів». («*Реальна чи визвольна політика*», 111—112 ст. Прага, 1933).

Отже бачите — хочемо далеко більше, ніж тільки носити «бомби в кишені»!

ОТ ХТО Є УКРАЇНСЬКИМИ ФАШИСТАМИ!

Відомо, що наші симпатичні соціалісти різних мастей (соціалісти-радикали, соц.-демократи, соц.-революціонери, амер. обронці) інакше нас не називають, як *фашистами*. Ми маємо на те інший погляд, от такий як, напр., «*Самостійна Думка*» (Чернівці, ч. 15—16. 1932.): «Щож до поняття «фашизму», то чомусь то вважають фашизм за якусь *універсальну доктрину*, подібно як соціалізм чи комунізм, що її можна штучно перенести на який завгодно ґрунт і прицепити першій іншій нації. А проте коли б це так було, себто, колиб «фашизм», подібно як соціалізм, був універсальною, інтернаціональною доктриною, тоді б... український «фашист» був найліпшим приятелем «фашиста» польського, чеський — німецького, японський — китайського... На ділі ж бачимо зовсім щось інше — а саме, що всі ті «фашисти» є найлютішими ворогами. Чому? Якраз тому, що нема універсальної доктрини фашизму, що фашизм є явищем виключно італійським, є лише проявом *активного італійського націоналізму*, в італійських умовах, згідним із італійським народнім характером і історичною італійською традицією, є політичним рухом *державного* італійського народу (а не *визвольним* рухом *поневоленого* народу). Іншим проявом активного націоналізму державного народу, є рух німецьких «гапенкрейцлерів», абсолютно відрубний своїм духом від італійського фашизму. І коли навіть і є дещо спільного в методах політичної боротьби, а навіть і у програмах фашистів, гітлерівців та інших організацій, то ця спільність не диктована *спільною доктриною*, а лише деякими, *однаковими* політичними й соціальними умовами, в яких розвинувся той чи інший рух, той чи інший прояв активного націоналізму того чи іншого народу. І тому таксамо дещо спільного в методах має фашизм і гітлеризм з большевизмом, та й є знаним, що італійський фашизм має доволі багато спільного з соціалізмом а його проводирі це колишні соціалісти; гітлерівці навіть називають себе «націонал-соціалістами». Та всеж і фашизм, і гітлеризм є активною опозицією і проти руйнічного комунізму й проти утопійного соціалізму. Годі утотожнювати обидва ті рухи, а ще менш права, й підстав називати *кожний* активний націоналізм різних народів, у тому й *поневоленіх* — фашизмом. Щоб ту різницю ще ліпше зрозуміти вистачить вказати, як приклад, на саму Італію: визвольний рух італійців часів Гарібальді й Маціні та

італійський державно-політичний рух часів Мусоліні, фашизм — це прояви одного й того самого італійського націоналізму. Авсеж нікому на думку не спаде назвати Гарібальді — фашистом. Бо визвольний рух Гарібальді і фашизм Мусоліні це *різні* прояви, дарма що *одного* італійського націоналізму. А й поготів годі утотожнювати з фашизмом політичні рухи інших народів, а вже безглуздя (або злобою) є утотожнювати державний італійський фашизм із українським націоналізмом, що є рухом поневоленого народу. Чи Головінський, що вів акцію в Галичині в р. 1930., був ближчий до Мусоліні, чи був це той самий Головінський, який, ще до повстання італійського фашизму, здобував із українськими військами Київ? Чи він у р. 1930. продовжував традиції р. 1918. а його чинність була й тоді й нещодавно різними проявами *одного* українського націоналізму, — чи в р. 1918. він боровся за Україну, а в 1930. р. пересаджував «італійську квітку» на український ґрунт? Чи могили Басарабової, Мельничука, Крупи, Луцейка, Любовича, Пісецького, Голояда, Припляка є продовженням могил українських стрільців із часу збройного змагання за волю 1918. р., чи може є вони «штучно насадженими італійськими квітками»?

Та з огляду на твердження наших соціалістів маємо «соціологічну» загадку: існують чи не існують українські фашисти? Вони кажуть, що «так», ми, *яких це Дотичить*, кажемо — «ні». Цілкомито так само як із нашим національним іменям: чи ми «малороси», «русини», «малопольяне», як нас називають вороги, чи ми, як це кажемо ми, *що їх це Дотичить*, українці?! Або коли злучити обидві ті проблеми до купи: чи ми «малоруські фашисти» чи «українські націоналісти»? («*Большевики називають наших соціалістів — «соціал-фашистами».* — Прим. скл. РН.).

Цю тяжку «проблему» зробили безпредметовою 17. XII. 1932. гетьманці, заявивши перед цілим світом, що фашистами є — вони.

Обозний осаул «Січи» на Зах. Канаду, В. Дужий, пише в «Січи» (Шікаго, 17. XII. 1932., ст.: *Дещо про демократію та чужий і укр. фашизм*) таке: «Правда, «фашизм» в кожній нації має свої, своєрідні форми, такби мовити — свою рідну душу, і виступає під різними назвами (в Німеччині «нац. соціалізм» або «гітлеризм», в Фінляндії «лаппізм», деінде ще інакше), але ціль його всюди одна: знищити демократію і капіталізм — фінансовий і анонімний — та комунізм. *Маємо і ми, українці, ідею — нашого українського*

т. з. «фашизму». Ту ідею створив великий наш вчений історик і громадознавець В. К. Липинський. Той наш «фашизм» далеко кращий і досконаліший, як сьогоднішній фашизм італійський чи «гітлеризм» німецький. (Треба обов'язково вислати Муссоліні й Гітлера по науку до гетьманців! — Прим. скл. РН.). Так як кожний соціаліст мусить докотитися до комунізму Сталіна, коли хоче бути досконалим — так само кожний сьогоднішній німецький, італійський, російський, фінляндський чи інший фашизм мусить докотитися до «фашизму» Липинського, коли хоче бути досконалим «фашизмом».

Ну щож? Нам не залишається нічого іншого, як тільки грімко крикнути: Хай живуть досконали фашисти!

ОРГАНІЧНА ПРАЦЯ»

«Діло» (ч. 185, 1932. в ст. М. Данька н. з. «Чи автономія виключає змагання до незалежності?») писало: «Коли органічна нац. боротьба не лише не стоїть у протилежності до революційного руху, а й слугить звичайно необхідною передумовою для нього, то «роблення революції» (що під тим розуміє автор — не подано. — Прим. н.) буває все поважною перешкодою для розвитку органічної праці, а тим самим і для повстання справжнього національно-революційного руху (що під ним розуміє автор — також не подано. — Прим. н.). Органічний національно-політичний рух, поважним досягненням якого може бути національно-територіальна автономія, можливий на всіх українських землях за винятком Радянської України».

Ми на органічний сектор, а зокрема на його завдання, маємо інший погляд, що його не раз уже висловлювали. «Каменем преткнення» між нами а табором «реальних політиків» є обставина, що «органічна праця» в розумінні «реальних політиків» стала для них самоцілью й базована на апріорній капітуляції перед ворогом. Зокрема, коли ходять про економічну ділянку ми писали перед кількома місяцями (В. Орлович: Утопійне тріо», РН., ч. 9—10, 1932.): «Ствердження, що тепер треба нам перекинути осередок тягару з політичної ділянки на економічну, чуєте сьогодні сливе від кожного кооперативного достойника. Він ясно виложив вам, що доба панування держав безповоротно минула, залишаючи на своєму місці володіння капіталу; що невелика шкода втрати нашої держави, бо все одно вона була б економічно слаба. А так ліпше наперед здобути економічну незалежність, а поїзно тоді при сприятливих умовах, можна думати й про політичну». «Конкретне

питання: Якими середниками боронитиметься наша кооперація, коли польський уряд забжає повторити свій виступ із осени 1930. р., або таки «легально» її ліквідувати? А що це можливе свідчить етатизм, який здобуває в Польщі щораз то нові позиції». «Автім не без значіння є факт, що польська преса вже подавала думку, щоб загострити господське законодавство і, буцім то зогляду на раціоналізацію, сцентралізувати всю кооперацію на територіальних основах. Коли б подібний закон увійшов у життя, наш Ревізіонний Союз перестав би існувати, а всі українські кооперативи увійшли б разом із польськими до якогось «східно-малопольського» регіонального союзу. Чи варто робити осередком національно життєвої установи, яка одним законом може перестати бути українською? На скільки цього рода небезпека можлива, свідчить відношення між польськими законодавчими та виконавчими органами. На наших очах сойм «ен іро» затверджує всі законопроекти уряду, хоча б і найбільш безглузді; тому годі припускати, щоб не прийняв він реформи кооперації, коли таку запропонує уряд». «Отже, коли польська республіка проголосить війну наші «кооперативній республіці», чи зуміє ця остання оборонити свою «суверенність» над Західньо-Українськими Землями, до якої має такі претенсії?» «На випадок опанування наших мас кличем «кооперація понад усе», не буде у нас ніякої здібності до іншої оборони, як оборони... паперовими протестами «до всього культурного світу». Та не багато тоді вони нам допоможуть, коли кооперація, наш національний дорібок, стане польською. Можна собі уявити тоді одчай нашої суспільності! Наведеного досить, щоби в зматаннях за українське національно-державне визволення як найрішучіше відкинути міркування про т. зв. еталову політику шляхом культурно-економічної розбудови. Не слід забувати, що така беззастережна ставка на «кооперативну республіку» — і послідовна з цією концепцією політика — приносить змаганням до справжньої державності тим більшу шкоду, чим більше патріотичними фразами заслонюється зміст цієї фіктивної республіки й її справжню силу».

Таке писали ми — політичні «фантасти». А ось за 2½ місяця від появи тих «нереальних» міркувань, орган «реальних» політиків «Діло» подає (15. I. 1933. ст. п. з. «Хмари над незалежністю кооперації»): «В дні 17. січня ц. р. має відбутися чергове засідання Кооперативної Ради при Міністерстві Скарбу, якій пропонують до заопіювання зміну кооператив-

ного закону з 29. X. 1920. р.». «У зміні цього закону говориться, що право переведення ревізії надає міністер скарбу на внесок голови Кооперативної Ради (він є урядовцем міністерства скарбу)», «та що більше, сам міністер скарбу має право відбирати право ревізії ревізіонним союзам, а з тим фактично їх ліквідувати. А цей засіб дає можливість владі «коротко» держати кооперативні об'єднання головно ті, які не дуже то любі. Внесок на відбирання права ревізії ставить знова тільки президент кооперативної Ради — отже державний урядовець. Одначе на цьому не кінець. Бо новий проект кооперативного закону передбачує, що міністер скарбу може заядати від ревізіонного союзу 1) обмеження терену його праці, 2) зупинення або поширення тої праці на деякі типи кооператив, 3) може зарядити злуку двох або більше союзів в один союз. Практично може з цього вийти таке, що міністер скарбу може довільно розграничувати територію праці ревізіонних союзів, себто з деяких теренів усунути одним розпорядженням інші чи деякі союзи, залишаючи один чи два упривілейовані або ним вибрані. Не менше небезпечним для свободи праці ревізіонних союзів є постановою нового законопроекта про те, що міністер може вилучити деякі види кооператив (прим. молочарські чи кредитові і т. д.) з одного союзу й просто прилучити їх іншому. Це — при теперішній будові

ревізіонних союзів, що спираються на кооперативах різних видів, дає можливість «обтинати» їх довільно та тим самим одні ослаблювати а інші зміцнювати відповідно до волі міністра скарбу. Та вже зовсім дивовижною є в проекті постановою про те, що міністер скарбу може «законодзичь» злуку двох чи більше союзів в один союз. Ця постановою дає просто вільну руку міністрові для ліквідації тих ревізіонних союзів, які не вигідні й то без крику і гамору. Такі постанови нового кооперативного закону, якщо він був би ухвалений, рівняється повному знесенню сякої такої незалежності ревізіонних союзів, а разом з тим передавню цілої кооперації в повну залежність від міністра скарбу».

Додаймо ще до того новий шкільний закон, що в корні підтинає самостійність і тих нечисленних українських приватних шкіл, що маємо, — далі новий закон про товариства, що зареклямований у нас добровільним відданням «Лутів» під керму польського уряду фізичного виховання, — а відразу стане нам ясно, які то кольосальні (захвалювані «реальними» політиками) перспективи стоять перед «органічною працею» під Польщею.

Але де б то наших «реальних» політиків пересвідчували факти, що немов з рога обильности сипляться їм майже щодня на голови! Словом — «реальні політики» та й тоді! —м—

Єретичні думки.

Про панів, новопанів, моду і претенсії бути модним.

Старі пани ніколи до модних журналів не заглядали, а самі, маючи вроджений смак і почуття міри, творили свою власну моду. Характеристичними ознаками їхнього одягу й поведінки були доцільність, елегантність і простота. Вони відчували, що найпростіше, але справжнє, не підроблене, куди шляхотніше за штучне, хай воно й очі вибірає.

Ново-пани ж навпаки. Вони одягом намагалися здобути собі місце і громадські права. А тому вони дуже пильно слідкують за модою, щоб усе в них було модне, як у тих їхніх взірців із Європи. А що — засобів катма, то й носять наші ново-пани усе «під щось».

Але що це значить — іти за модою? Чи не лаяк здатися оригінальним? Якесь стремління затергтися в масі одноманітної більшості, приподібнитися до тих панів, що ті модні приписи видають?

Та і справді, пощо виявляти себе, своє українське обличчя, коли треба бути «під

європейців». Через те в нас так багато усілякого «під щось», «під когось», але свого справжнього й вартісного «когось» чи «щось» Біг дість.

І хай собі «чудак» Авраменко захоплює Америку українськими танками, наші освічені під-європейці завзято вчаться по танцюльках усіляких собачих, лисячих вихилясів. І хай мистецьке око справжнього мистця кохається в наших жупанах і корсетках, у наших вишивках, наші пані будуть любоватися у штучному шовку чи робити собі плащі «під астрагани» (на справжні кишення за плитка), бо астрагани в моді, дарма, що так й європейські куховарки одягаються. Через те маємо підпанів і підпанків, замість панів, ерзац-Європу замість Європи. Через те в нас читають чужі детективки й вимагають од наших поетів екзотики в віршах, бо цього вимагають пересичені європейці. Вимагаємо екзотичних квітів і пахів, хоч правду кажучи, залах гною чи кислої капусти й досі нас захоплює. Але де б пак ми призналися до того! Через

те в нас можуть повставати й існувати «Ліги миру і свободи», і це тоді, коли єдиний наш ратунок — боротьба за волю. Через те в нас і досі панує страх, щоб була незабутня «княгиня Марія Алексеевна» чогось не сказали. Через те в нас сила силенна Молчалиних, подостатком Репетілових («шутім, братці, шутім»), кількох Фамусових і ніодного Чацького.

Ось так і з пропагандою. Ми за всяку ціну тужимо (аж очі на лоба лізуть) показати всім, що ми теж європейці. І тоді, коли москалі поривають знуджених європейців краденими в нас «Скитами» і степовим розгоном (де б пак їх узяти в «лесовой, кондовой і болотяной» Московії, з її чухно-меревесями й іншою нечистою), ми хочемо бавити тих європейців, натягнувши з намагою на свої могутні плечі «добре пошитий» (шив його Іцек Срулензон) фрак із наського таки лубенського

сукна (для кобеняків!). А європеєць, лупаючи очима на таку мацапуру, ніяк ради собі не дасть, що та дивовижа означати мусить. Аж нарешті, щось пригадавши, радісно лопоче: Але ж, це ж персонаж із відомої малоруської кабаретної комедійки «Грає грає воропає»...

Порада.

Думайте й чиніть так, як би ви були переконані, що кожна ваша думка й кожний ваш чин незабаром будуть описані в книзі про вас.

Організатор.

Добрим організатором є той, хто: 1) вмів брати людей такими, якими вони є, а не такими, якими він хоче їх бачити; 2) залежно від цього вмів кожному івинтикові знайти відповідне місце. Так лише можна уникнути розочарувань і скринчу в колесах.

Д-р Б.

Від адміністрації.

(Зниження передплати та зміна випуску РН.).

1. Подаємо до відома передплатників, що в біжучім році знижуємо передплату. Умови подані на останній сторінці окладинки. При тій нагоді прохаємо наших дотеперішніх читачів зєднювати нам нових передплатників, беручи на увагу, що щоб знизити передплату (з огляду на загальну кризу), мусіли ми знизити наклад РН.

2. Від наступного числа, РН. буде виходити на місяць скорше, ніж досі. Отже РН. буде виходити: з кінцем березня, травня, липня, вересня та листопада.

3. Просимо всіх ПП. Передплатників із ЧСР, що ще не заслали передплати на 1933. рік, як рівнож тих, що залягають із належністю за минулий рік, вислати гроші залученими складанками.

4. Просимо ПП. Кольпортерів, книгарні та всі Відділи ОУН розрахуватися за минулий рік, надсилаючи рівночасно до Адміністрації розрахунки з одержаних ними примірників та посланих квот. Гроші з чужини просимо слати міжнародними поштовими переказами.

5. Просимо всіх, що ще не вирівняли належності за книжку «Реальна чи вільна політика», зокрема ПП. Кольпортерів та Відділи ОУН, вирівняти свої залежності як найскорше.

Ю Н А К

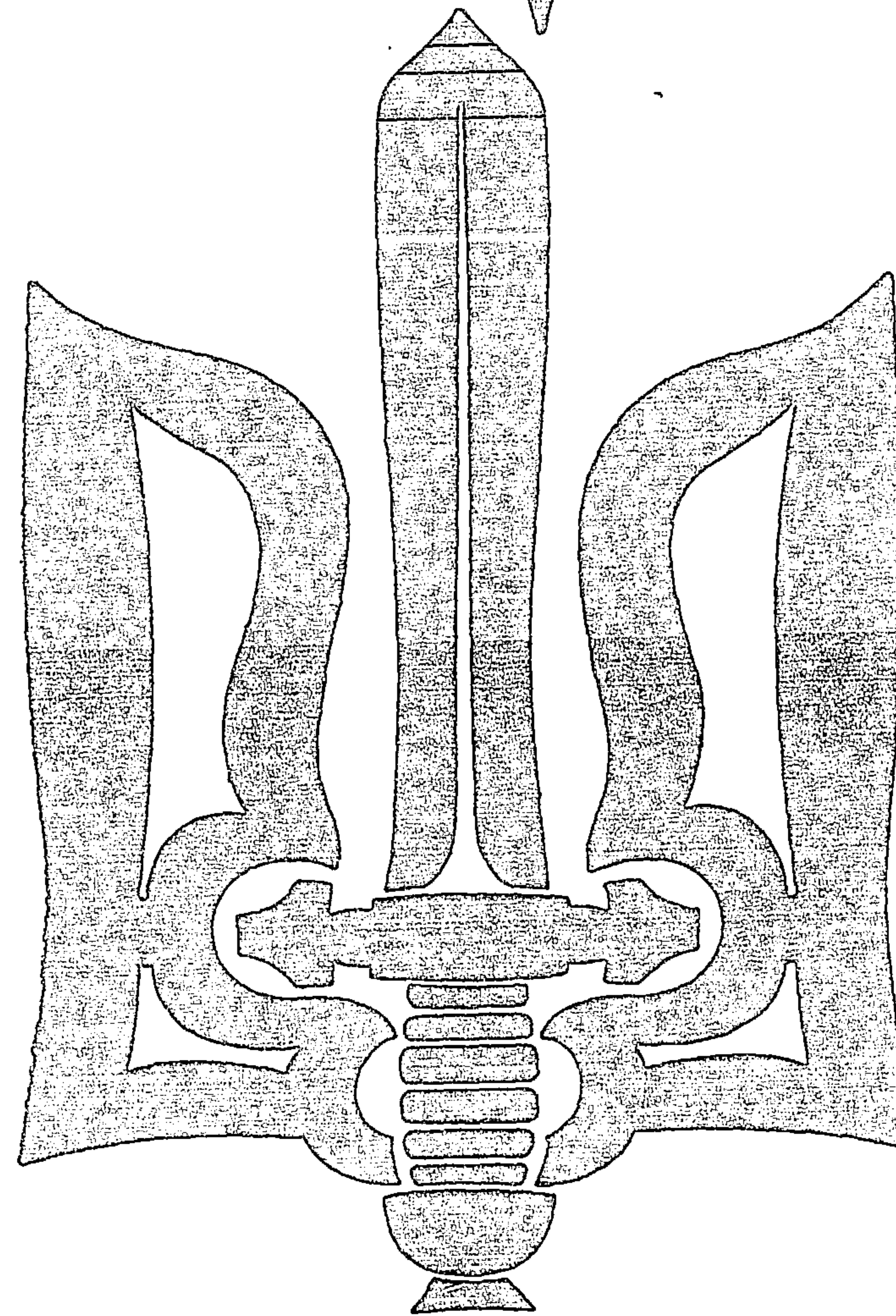
(Місячник).

Видає: Підреферентура юнацтва Краєвої Екзекутиви ОУН на Західньо-Українських Землях.

Виходить третій рік у Галичині з призначенням для провідників груп юнацтва ОУН.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

**ОРГАН ПРОВІДУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ**

РА

З М І С Т.

1. *М. Райгородський*: Чого хоче молодь? 57
2. *Инж. Др. Володимирів*: Скільки нас? 62
3. *Б. Дніпрянський*: Перша совітська п'ятирічка 65
4. *Инж. М. Сциборський*: Договір ганьби 70
5. *Проф. О. Мицюк*: Самостійність України та жидівство 75

ХРОНІКА:

6. *Е. Онацький*: На міжнародні теми 88
7. *Про звено в системі* 93
8. *Про біжучі події* 95

OBSAH: 1. *M. Rajhorodskyyj*: Co chce mládež? — 2. *Ing. Dr. Wolodymyriv*: Kolik je nás? — 3. *B. Dniprjanskyyj*: První sovětská pětiletka. — 4. *Ing. M. Sciborskyyj*: Ostudná smlouva. — 5. *Prof. O. Miciuk*: Samostatnost Ukrajiny a židé. — 6. *E. Onackyyj*: Na mezinárodní téma. — 7. O jednom článku v řetězu. — 8. O běžných událostech.

П О З І Р !

(Важне для ПП. Передплатників, що мають залежності!).

Кожному передплатникові, якому висилаємо журнал безпосередньо, зазначаємо пониже квоту залеглих належностей, о скільки він такі має. Заразом просимо ПП. Передплатників зазначену суму вирівняти як найскорше, хочби й ратами. В прилозі залучаємо складанки для Передплатників у ЧСР.

Ваші залежності за РН. в 193	вносять
» » » » » 193	»
» »	»
Разом	

Адміністрація.

UKRAINISCHES BÜRO

(Berlin-Wilmersdorf 1, Mecklenburgische Str. 73).

почало видавати політичний журнал п. з.

UKRAINE.

Schrift für nationale, ukrainische Volks-, Wirtschafts- und Kulturpolitik.

Допоручайте чужинцям!

Ю Н А К

(Місячник).

Видає: Підреферентура юнацтва Краєвої Екзекутиви ОУН на Західньо-Українських Землях.

Виходить третій рік у Галичині з призначенням для провідників груп юнацтва ОУН.

ПРЕСОВИЙ ФОНД „РОЗБУДОВИ НАЦІЇ”.

Від початку видавання нашого журналу Видавництво стреміло до того, щоби поставити «Розбудову Нації» на високий рівень як під оглядом змісту її, так і щодо зовнішнього вигляду. Помимо великих матеріальних перешкод, Видавництво вже шестий рік виконує своє завдання і за той час «Розбудова Нації» стала не тільки необхідним духовним кормом кожного організованого націоналіста та численних наших прихильників, але й зискала признання в ширших колах громадянства.

В біжучому році в наслідок розросту націоналістичного руху та потреби поширення пропаганди українського націоналізму, ми збільшили наклад «Розбудови Нації» а заразом знижили ціну за журнал, щоби уможливити більшу поширеність його й між тими, що на них долягає загальна криза. Але якраз це витворює нам нові труднощі. До поборення їх потрібна нам підтримка наших заможніших членів та прихильників. Тому звертаємося до них з проханням збирати й складати гроші на ПРЕСОВИЙ І ВИДАВНИЧИЙ ФОНД «РОЗБУДОВИ НАЦІЇ».

Треба мати при тім також на увазі й те, що сьогочасна доба та події вимагають від нас посилення пропаганди нашої справи, пропаганди у виді спеціальних видань для українського загалу. Приправленими до друку є вже «*Вишкільні курси*» для членів ОУН, подібно як кілька популярних брошур для українського селянства, робітництва, тощо, і видання їх затримується наслідком браку відповідних фондів.

Треба зважити при тім і те, що націоналістична преса та різні націоналістичні видання, в наслідок репресій ворогів, не мають змоги на рідних землях нормально утримуватися.

Гроші можна збирати при всіляких нагодах, святах, виставах, відчитках та поміж окремими особами. Просимо присилати гроші поштовими складанками або переказами до Адміністрації РН.

Усі пожертви будуть оголошені, хиба, що жертводавець не буде бажати собі цього.

Подаємо заразом до відома, що приймаємо датки і на ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ та на ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД, та відсилаємо дотичні датки по призначенню.

«РОЗБУДОВА НАЦІЇ».

На пресовий фонд „РОЗБУДОВИ НАЦІЇ”

зложили:

1. Дир. Ст. Чайка, П. Поляна Кч. 100.—
2. Мих. Біличенко, Ужгород Кч. 50.—
3. Громада в Омекур фр. 44.—

На політичних в'язнів зібрано в Ужгороді Кч. 526.—

„NOI E L'UCRAINA”.

Raccolta di Studi e Documenti a cura di Lauro Mainardi.

Roma, Via Famagosta, 45, — XI.

1-a Serie:

Evhen Onatski: L'Equilibrio europeo e il problema ucraino.

Lauro Mainardi: Taras Scevcenco, il bardo dell'Ucraina.

Francesco Randone: Petliura, eroe nazionale dell'Ucraina.

Lauro Mainardi: Storia della Chiesa Cristiana in Ucraina.

Fernando Gabotti: Italia ed Ucraina sul mare.

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західньо-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже два роки, у Галичині в призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародної політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звіdomлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Передплата становить: у ЧСР: річно Кч 35.—, піврічно Кч 18.—, поодиноке число Кч.6—, для членів ОУН Кч 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно злп. 7.—, піврічно злп. 3.50, поод. число злп. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці: річно дол. 1.20, піврічно дол. —.60, поодиноке число дол. —.20; в Канаді: річно кан. дол. 1.40, піврічно кан. дол. —.70, поодиноке число кан. дол. —.25. — В інших країнах на париті амер. дол.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошовими листами, інтернаціональними поштовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvouměsíčník «Rozbudova Naciji» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Seiborský. Odpovědný redaktor: pí A. Čížková. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie», Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NACII

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, березень-квітень 1933. Ч. 3-4 (62-63).

М. Райгородський.

Чого хоче наша молодь?

Наш пересічний «поважний та заслужений» громадянин, однаков в західньоукраїнському закутку або й на чужині, дивиться звичайно на сучасне молодше українське покоління якомсь «ніяково»: з острахом або з недовір'ям, з виразом тривоги або осуду — на очах. Щось подібне має назверхньо, напр., взаємовідношення між боржником і позичайлом. З ким із них можливо в цьому випадку порівнювати — з одного боку — наших «старих», а з другого — «молодих», хай читач собі вибере до вподоби. «Молодости», зрозуміла річ, *самий фізичний* вік ще не означає. *І недолітки можуть бути — старцями, а сивобороді — юнаками.*

У дійсности прірва між українською минувиною та містком до майбутнього — сучасністю, прірва між старим та молодим нашими поколіннями *вже* існує та навіть що-раз більше поглиблюється.

Уже не раз в останній добі зупинялася наша преса над справою ідеологічного розходження «батьків» і «дітей» в українській сучасности. Не дасться заперечити, що й дотепер були «батьки» й «діти» і завше була між старшим і молодшим поколінням певна розбіжність світогляду. Прикладами до цього твердження було б можливо виповнити грубу книжку. І сучасні «батьки» мали супроти своїх колишніх «батьків» великі «тріхи» (на думку останніх), а ті перед тим супроти своїх попередників. Наше сучасне взаємовідношення між «батьками» й «дітьми» нагадує *подекуди* стан (хоч і *відмінний* передусім щодо напрямку ідеологічного розвитку молоді, бо ж життя йде вперед) на Великій Україні при бл. в 1860—1865. р. р., як переконливо це зясував, напр., Кость Копержинський*). Драгоманов радив тоді студентам «тільки вчитися й вчити інших». Копержинський продовжує: *Молодь прагнула боротьби*, йшла на пропаганду, мріяла про негайну соціальну революцію, — він застерігав її від політиканства. *Молодь йшла на змови й конспірації*, — він до крайности обмежував конспіративні методи (ст. 81). І Копержинський про це справно зазначив, що для Драгоманова, який «звик до діяльности в легальних рямцях, не могли підходити таємна конспірація й пропаганда, як методи революційної боротьби» (там таки на ст. 71). Зрештою, Драгоманов, як знаємо, був *відданим* співробітником «Спб. Вѣдомостей» та «Вѣстника Европы» та й до того ще «постепеновцем» (або по-нашому прихильником вичікування доби, коли народи ставатимуть вільними вже на підставі самих тільки розумових аргументів про некористь для гнобителів когонебудь поневолювати), а тому дав, напр., деяким непогамов-

*) «Громадсько-політична тактика М. Драгоманова у 60-х і в першій половині 70-х рр.» в «Україні», Київ, 1930. Січень-лютий.

ним у визвольних стремліннях галичанам відсіч: «залишіть нам самим з великоросами реформувати Росію»^{*}).

Але справа не в Драгоманові та не в революційно-конспіративній діяльності. Це лишень оден приклад про те, що проблема «між батьками та дітьми» в сучасній добі не є таки зовсім новою. Новим є тут щось інше: її зміст.

Не будемо тут повторювати чимало добрих думок і спостережень, які вже знайшли собі з приводу сучасної проблеми «молодих» — «старих» місце на сторінках нашої публіцистики. Стверджуємо тільки вже кожному з нас відомий факт, що *сучасні наші «батьки» безпосередній вплив на своїх «дітей» втрачають покищо з кожним місяцем що-раз більше й більше*. Ще більше, цей безпосередній вплив втрачають вони цілковито, коли «діти» на ділі створять те, що вони щойно починають здійснювати або що нерідко мають *лишень* на устах. Тоді «батьки» підуть до музеїв з національними пам'ятками, або просто *примушені* будуть задовольнитися титулом «заслужених» — без ніякого суспільного впливу на оформлення нових духових течій серед «дітей», — а ці останні приймуть на себе весь тягар громадської відповідальності за наступні національні шукання.

Покищо молодь наша, що рішучий крок вперед *уже* зробила, часто вірна навіть засаді Касандри (Шілера):

*Лишень блуд є життям,
а знання — смертю...*

оформлює нові напрямки «свого» світогляду.

З другого боку спостерігаємо на кожному кроці, що «батьки», не маючи за собою істотно-духового підпертя «дітей» (формальний зв'язок, як показує дійсність, ще не рідкає, але його також здебільшого нема) — у своїх починах багацько досягнути не можуть.

Чому справді молоде покоління наше так різко відсахнулося від ідеологічного світу наших «старих»? Та й чому «батьки» так часто *покидають* «дітей»?

Одну з причин цього загального в нас явища подекуди висвітлить наступний приклад — відомий давно всім, хто того хотів. Чому Христос так стихійно поривав за собою широкі маси? Бо своє вчення він істотно переживав і власним життям стверджував. Цікаво подумати: що булоб, як би Пилат замість засудження, охоронив Христа від небезпек і дав йому почесне та впливове місце (напр., якенебудь станиславівське єпископство), аби цим зміцнити римсько-державницьку думку? Та що булоб, як би Христос (в чистих сподіваннях знайдення сталої й безпечно-вигідної трибуни для голошення свого вчення) — таку можливість не зігнував? Або, як би цісар Тиберій покликав Христа до Риму, — даючи йому широкі можливості легального проповідування нової віри в формі, напр., високого звання римського митрополита? Думаємо (а читача не силкуємо з нами погодитися), що, наколиб так справді було (справа не в не-зробленню римлянами такої пропозиції, ба, хто знає, як у дійсності там було, — але справа в безмежній, божеській ідейності Христа — *Людини, яка шукала* — за свідоцтвами Євангелія — *перешкод і утисків, а не оминала їх за ціну поміркованого погодження нової віри й науки*

^{*} Копержинський цитує з листа Др. до В. Навроцького від 13. VI. 1873. р. в ~~мес...~~оригіналі; (про це «За сто літ», I. ст. 135).

з пануючим ладом), — то ми, сучасники, не вважалиб себе християнами, не мали би ми найдосконалішої зпоміж інших християнську релігію та не малиб, як вірні християни, свого Христа — *Бога*. Відкликанням свого вчення Христос безперечно міг оминати своє розп'яття на хресті. *Угодою* з політичною владою міг він напевно знайти собі підтримку з боку римських здобувців. *Компромісовою* поведінкою супроти могутніх і небезпечних фарисеїв міг він досягнути значних «реальних»... «здобутків» не тільки для себе самого, але й для своїх — всіма тоді кривджених послідовників. Що справді булоб, як би Христос так зробив?

Від людей годі вимогати, щоби вони наслідували божеське поступовання Христа. Проте й люди часто стоять перед подібними можливостями, як оці вище наведені.

Знаємо, що визволення народа є завше своєрідним *чудом*. А таке чудо створити може лишень той, кого його нарід любить більше, ніж самого себе: однаково, як одиниці, так і загал. Кожний може стати співтворцем такого народнього чуда, як що істотно переживає *до останніх висновків* дійсність свого народа та своїм *свідомо-чинним життям* — прагнення волі народа символізує. Це є підойма *ідеалізму, героїзму, самопо-свяги* й под., — якими так часто *дорікають* деякі наші «заслужені й поважні» громадяни палким, ба нерідко й бундючо-нерозважним (йде про молодь!), але безперечно в своїй щирості — чистим головам. Підставою такого ідеалістичного успосіблення (що стає часом «рацією існування») є «святий неспокій», який завше відзеркалює розвинений внутрішній ідеал людини. У такому світогляді нема місця для життєвого рахівництва — шукання найлегшої та найдешевшої стежки, — бо, коли життява бухгалтерія стає ідеологією, то такий «ідеалізм» може йти продаватися на вулицю, як тая повія. Різні партійні «ідеалізми» нерідко це й роблять. Звідси й сунуть потім з «торгами» та обрахунками (що не коштує дорого та не вимагає особливих жертв) у національній *ідеології* всі ці наші бридкі зневіри, розпуки, жахіття, бідкання та сумування. А вислідом є пасивність, відворот, втеча, борсання на одному місці, заперечування себе самих і т. д.

Як же рішучо змагатися коли ворогів є так багацько, — кажуть деякі наші «батьки». Отже й чекають, коли «вороженьки згинуть»... самі собою, мовляв, як «роса на сонці»...

А молодь мазепинської «отруї» покоптувала та каже: ні — не дамось, ніколи й ні за що — хоч би й загинути мусіли! *І йде така молодь навіть до загибелі, протестуючи передусім проти безпорадності, хитро-щів і кволости — власних батьків*. Шкода на це нарікати; непотрібно й галасувати: молодь, мовляв, гине... Бож сама молодь, як свідчать її *добрі* почини, взяла собі близько до серця оцей вірш Лесі Українки:

Коли я крицею зроблюсь на сім вогні,
скажіть тоді — нова людина народилась!
Коли-ж зломлюсь, не плачте по мені:
пожалуйте, чому раніше не зломилась.

* * *
Чого справді бунтується молодь, чого властиво хоче?

На такі запити «діти» відповідають приблизно таке:

З нашої минувшини «батьки» передавали нам звичайно більше сорому, ніж гордоців. На протязі нашої значно довшої, ніж у багатьох

сьогодні державних народів, історії, наші предки часто чимало могли мати, але не мали, могли зробити, але не зробили, могли досягнути, але не досягнули, могли здобути, але не здобули... А культурно, як загально відомо, початки українського державного життя на порозі нашої історії були на вищому щаблі, ніж життя багатьох наших сусідів. Ми часто *могли* (а до того ми *завше визначалися в історії, як нарід виїмково багатий, здоровий, плідючий, здатний, відважний, веселий, свободолобний*) своє народне життя впорядкувати так, як місце й скількість українців на цій землі визначали, але проте ми здебільшого покійно тягнули посторонки чужого державного воза: часом добровільно — з признанням від чужинця — господаря, часом за спонукою його канчуків, інколи й тому, що нічого іншого (бодай згодом) не залишалось нам робити. А завше немов той наш «рідний» степовий віл української породи — з буйними рогами та красними щиро-покійними очима, віл, придатний для всього: для подолання найтяжчих тягарів, на мясо й для веселих забав з ним — «хозяйських» дітей і гостей. Українці в чужій державності служили, мовляв, невільниками — пасажирями, яких хтось охочий все «кудись» віз... Вони могли подивляти чарівні рідні прикмети, краєвиди й звичаї, могли часом собі заспівати та затанцювати, влаштувати якусь там виставу, сумувати й «журбу з радістю обіймати» зі своїми поетами, — вони могли навіть (а це вже був найвищий «здобуток!») — *часом* стриманим здебільшого голосом нарікати на погані харчі, бруд, неласкаве або й жорстоке поводження з ними — з боку тих, що їх, — сіромах — нешкідливих пасажирів — везли чужинці в своєму державному возі... Але вирватися з лабет того вимушеного руху «кудись» за *чужою* метою, видертися з того зачарованого кола покори, — вдаритися «стіною о стіну» до останніх, хоч би й найпотіщих наслідків, насильно затримати цей накинений рух, щоби розпочати свій власний, ніким і нічим невимушений, — без огляду на *хвиливі* наслідки такого рішення, — цього переважна більшість наших земляків за винятком кількох історичних зривів дотепер зробити не вміла. Чужинецькі «керманічі» не провадили українське народне життя до правди, добра, справедливості, ладу, порядку та добробуту, — дарма, що про такі свої «щирі» бажання на всі боки безнастанно присягали, — але ту покійну й роздерту українську «неньку», як тільки вміли, собі до вподоби обдирали. А в той самий час «любої неньки вірні сини» — сумували, бідкались, нарікали та критикували... За «добросусідською» допомогою чужинців різні рідні адвокати від «реальної політики» намагались вбити в голови своїх земляків, що визволитися *цілій* Україні — не можливо, непотрібно й некорисно! Так повставали навіть «вчені» теорії. Бож, як хочете зробити якусь просту справу незрозумілою та нецікавою, то накидайте на неї багацько дуже вчених (у дійсності часто беззмистовних) назв і понять, зробіть її дуже складною, створіть з неї нерозв'язальну власними силами проблему — і... тоді вже можете вмити руки зі задоволенням обличчям українського вченого та кирпатого Мефистофеля.

Мряка «вченості» часом супроти рабів є лишою зброєю, ніж канчук, мотузок, або рушниця. Особливо, коли рабовласники тримаються між собою засади кругової запоруки. Такий перстень духової неволі щільніше стисне горло освіченого раба, ніж його неписьменного — брата.

На одну невеличку дрібничку, що правда не-вчену та не-про-

блематичну, деякі наші «батьки» досі здебільшого забували. Коли ворожа рука кермує нашим човном, а керманіч скермує човен до нашої загибелі (хоч би й своєї також, але це, зрештою, не має значіння, коли йде про наше народне життя!), то найліпшою критикою супроти такого зайді є не протестувати, не просити його та не переконувати, — але просто — вихопити йому керму з рук. Тут і без вченості промовляє закон життя.

Українці, нарід веселий та жартовливий, сміялися навіть тоді, коли вагою свого тіла настромлялися що-раз більше на турецькі кілки, як що хижакі, мовляв, «для прикладу» так гамували розміряно-розперезану степову одчайдушність. Сміялися й тоді, коли живцем різали з їх шкіри паси. Завше сміялися... Особливо, коли приходили до стиків з чужинцями — на віддалі від своїх засмучених земляків. Не даремно ж з українського середовища та на українській землі вирости *всі* найбільші гордощі російської мистецької гумористики — від Гоголя до Аверченка, ба, аж до Михайла Зощенка!...

А на рідній землі так дуже до сміху не було та й не є. Наші історичні постаті не стали, але *могли* стати:

Хмельницький — в своїй добі наймогутнішим сувереном в цілій Середньо-Східній Європі;

Мазепа — найяскравішим дороговказом на шляху до всенародньої єдності нащадків;

Петлора — символом борні до останньої перемоги, що *затемнивши велику славу Хмельницького та Мазепи*, дорівняв би *чином* історичному значінню — велитневі слова — Шевченкові.

Проте не судилось. І ми вже *спокійно* про це розмовляємо. Але разом і з тим молодь не хоче спокійно приглядатися до *зростаючого* плюндрування Батьківщини.

Те, чому згадані велитні не стали тим, чим могли стати для України, хоче сучасна наша молодь *раз на завше* усунути з української майбутності. Це її щире, хоч часом і наївне, як дехто називає, — бажання. Це її найбільший «гріх» супроти «батьків».

Тому «діти» є *проти*:

1. Плюгавлення національних ідеалів і нівечення національної душі молоді *угодовством*.

2. Шкідливої переваги складових соціальних, релігійних та культурницьких моментів над *цілістю* загальнонаціональної ідеології.

3. Небезпечної засади *хитань, крутійства й нерішучості* в національному світогляді.

4. Засліплено-авторитативної, дарма, що безглуздої та кволої, *політики «практично-біжучих завдань»* з боку сучасних т. зв. «батьків народа».

5. Всіх *накинених українцям міжнародніх договорів і угод*, які знесилують волю українського народа.

6. *Демагогічної безпляновості* т. зв. репрезентантів народа, що свою політичну програму пристосовують до інтересів і бажань *чужинців* — тимчасових завойовників розпматованої батьківщини.

7. *Вузько-партійного політиканства*, якого поширники поза догмами партійних приписів не бачуть *історично зясованих* потреб нації.

8. *Омолодження нидіючих партій ідеалізмом* молоді, — проти *партійного підштовхування нездар* у справах «суспільних становищ».

9. *Заплющування очей* «репрезентантів народу» на соціально-економічне занедбання абсолютної більшості українського народу.

10. Проти затроювання громадського життя клясово-партійними, територіально-культурницькими, релігійно-церковницькими та особистими колотнечами й порахунками, в якій формі вони б не велись.

Але «діти» хочуть боротися не тільки проти наведених плям нашої сучасності, а також, в однаковій мірі, за ліпшу майбутність, — за:

1. *Моральне відродження ідеалу української нації та її членів.*

2. *Гасло активістичної співпраці на всіх ділянках національного життя найбільшої скількості здатних українців, усіх українських земель та що найбільше разом.*

3. *Ідеал нового суцільно зосередженого в своїй єдності та гармонійно зріжничкованого в своїх своєрідностях українського суспільства.*

4. *Взір нового свідомо-чинного і творчо-здатного українця.*

5. *Ідеал відданого до останніх висновків громадського проводиря — борця за національне визволення в кожній галузі людської діяльності.*

6. *Взаємне довірря, пошану й взаємну вірність у спільній громадській праці.*

7. *Послідовну тотожність проголошуваних проводирями кличів та їх власних вчинків.*

8. *Рішучу перемогу над всіма руйнуючими нашу національно-визвольну ідеологію одиницями та гуртками.*

9. *Культуру понадкласову, понадпартійну, понадконфесійну, — але за культуру національну.*

10. *Однакове уможливлення всім українцям досягнути належного рівня культурного, соціального та економічного розвитку відповідно до особистої здатності й виконаної праці.*

11. *Політику, що істотно виходить з національної ідеології, а передусім за політику:*

державницьку, світову, творчо-поступову, активістичну, програмову, річеву, не-сензаційну та головно — соборницьку.

12. *Всебічний та послідовний наступ у всіх галузях української дійсності — до останньої перемоги.*

* * *

Оце, — приблизно в такому вигляді, — говорять найактивніші наші «діти» — часом ще безвусі, а деколи й сивобороді...

І, мусимо тут признати, що, наколи накреслений світогляд сучасники наші прищеплять прийдешнім поколінням, то матимуть рацію сьогоднішні «діти», а не «батьки».

А ми віримо, що «дітей» з цього шляху вже не заверне ніяка сила!
Бій до останньої перемоги вже розпочався!

Інж. д-р С. Володимирів.

Скільки нас?

Сила нації є функцією від її маси та організованості цієї маси, розуміючи слово «організованість» у найширшому змісті — національна свідомість, стан культури, освіти, соціально-економічна структура, площа терену та його організація й т. и.

Точну статистику українського населення подати дуже тяжко, бо український нарід покищо є недержавною нацією, статистики своєї він не має, статистика ж держав, до складу яких український терен входить складовою частиною, як відомо, завжди, має тенденцію зменшити число національних меншин на користь пануючого народу; крім того процес пробудження національної свідомості ще не припинився й ще тепер маси українського населення ховаються під назвою інших народів, або називають себе «буковинцями», «руснаками», «тутейшими» й т. и. Вносячи певні корективи до статистичних даних урядових статистик, ми можемо, всеж таки, дати відповідь на питання: який терен ми заселяємо? скільки нас? яке місце ми між народами світу займаємо?

Який терен ми займаємо? — За даними проф. Рудницького, український етнографічний терен охоплює коло 850.000 кв. кільом. За даними проф. Кордуби, дуже обережними, абсолютно безперечними, він охоплює 739.162 кв. кільом. Площа цілої Європи має 10,066.000 кв. кільом., себто, українці заселяють 7,24% площі цілої Європи. Держава утворена з цілого українського етнографічного терену в Європі займалоб *друге* місце щодо величини; перше — європейська частина Союзу Радянських Соціалістичних Республік з Україною — 4,701.114 кв. кільом.; треттє — Франція — 550.989 кв. кільом.; четверте — Іспанія з островами — 505.208 кв. кільом.; п'яте — Німеччина — 470.677 кв. кільом. Український національний етнографічний терен є більшим, ніж площа сучасних Польщі та Румунії разом узятих, і більша, ніж площа терену таких держав: Англії, Італії, Бельгії, Голляндії, Данії та Швайцарії разом узятих.

Скільки нас?

До останніх часів ріжні вчені робили наступні підрахунки українського населення світу:

Дослідник	Дата	Кількість укр. населення
В. Гнатюк	кінець XIX. віку	більш 30,000.000
Л. Нідерле	кінець 1900. р.	28—30,000.000
проф. М. Грушевський	1906. р.	33,000.000
проф. М. Кордуба	1914. р.	біля 41,000.000
проф. С. Рудницький	1916. р.	34,500.000
В. Войтинський	1925. р.	33,000.000
д-р З. Кузеля	1. I. 1928. р.	41,040—42,660.000
інж. д-р О. Володимирів	1. I. 1931. р.	44,565.000

Отже: українська нація має в своїх рядах, приймаючи на увагу природній зріст за останній час, тепер коло 45,000.000 душ! Себто, український нарід складає коло 2,3% цілого населення земної кулі, супроти 4,3% німців у світовому населенню, за проф. Вінтлером на кінець 1925. р.

Між окремими частинами світу український нарід розподілюється так:

Частина світу	Кількість українців	% укр. у цілому населенню даної частини світу	% усього українського населення
Європа	40,678.235	8,19	91,27
Азія	2,605.019	0,24	5,84
Америка	1,275.000	0,52	2,88
Африка	6.000	0,004	0,01
Австралія	500	0,005	—
	44,564.754	2,3	100,00

Себто, більшість українського населення живе на теренах Європи, в населенню якої українці складають досить поважну частину — 8,19%,

себто, коло $\frac{1}{12}$ цілого населення Європи. Але лиха доля, злидні, національний гніт, гніт економічний примусили українців шукати ліпшої долі і в далеких країнах і тепер коло 4,000.000 живе на чужих землях — Азії та Америки головним чином.

Між окремими державами українське населення розподілюється так:

Держава	Кількість українців	% усіх українців
Союз Рад. Соц. Респ.	34,320.074	77,04
Між тим: Укр. Рад. Соц. Респ.	25,300.278	56,76
Польща	6,876.000	15,43
Румунія	1,200.000	2,69
Зедн. Шт. Півн. Америки	750.000	1,68
Ч. С. Р.	650.000	1,45
Канада	400.000	0,89
інші держави	368.680	0,82
	44,564.754	100,00

У трьох державах — С. Р. С. Р., Польщі та Румунії — живе 95,16% цілого українського населення світу, в самому С. Р. С. Р. коло $\frac{3}{4}$ — 77,04%, але тільки 56,77% на теренах У. Р. С. Р.; так виглядає національний характер радянської системи — кордони проведено зовсім не за національним принципом, а за політичним, і кілька мільонів українського населення не включено в межі «автономної» України. *Праця соборности виглядає дуже тяжкою для української нації, бо тільки коло половини — 56,76% українців живе в ядрі майбутньої держави — У. Р. С. Р., решта поза її межами.*

Яке ж ми займаємо місце між народами світу?

Між народами світу українці займають *десяте* місце, між народами індо-германського пня — *сьоме*, йдучи за англійцями з американцями, німцями, москалями, іспанцями з креольцями, французами та італійцями. Між славянськими народами українці займають *друге* місце й ідуть щодо кількості зараз же після москалів. У цілому славянстві українці складають 17,5% за Нідерле, та навіть 21,4% за Войтинським. Українці кількістю перевищують поляків, чехів та словаків разом узятих. Вони досягають кількості італійців і перевищують половину кількості всіх німців.

Основною характеристичною рисою українців є їх надзвичайно високий природний приріст. За Фішером природний приріст світового населення в 1921—25. р. р. становить 0,68%. Приріст жидівського населення, дуже плодючого, становив у 1900—1925. р. р. — 1,58%, Франції у 1900—1910. р. р. — 0,20, Англії у 1900—1910. р. р. — 0,95%, Японії у 1918—28. р. р. 1,20%, Чехословаччини (без Закарпаття) у 1924—27. р. р. — 0,92%. В той час, як природний приріст населення У. Р. С. Р. ніколи, за останні часи, не спускався низче, як на 2,133%. А у 1924—28. р. р. становив пересічно 2,318%. Але сільське населення У. Р. С. Р. суто українське національністю даю за ці самі роки приріст ще більший, а саме: 2,45%. Приріст населення на Закарпатті становив у 1924—27. р. р. — 2,02%. Себто — при такому швидкому прирості український нарід не тільки зберігає свій питомий тягар, але ступнево його збільшує на свою користь. Природний приріст українців більш, наприклад, ніж у 20 разів природнього приросту населення Франції.

З двох складових чинників, що визначає міцність нації — маса та організованість — за перший можна бути спокійним, не так справа виглядає щодо другого складника — організованости, — тут оздоровлення є конче-потрібним.

Б. Дніпрянський.

Перша совітська п'ятирічка.

В 1927. р. народне господарство совітського Союзу в засаді досягнуло передвоєнного рівня. Загальна продукція того часу становила 105,4% передвоєнної (21,13 мільярдів зол. карб. проти 20,04 мільрд. к. 1913. р.). Із того на сільсько-господарське виробництво припадало 12,37 мільрд. к. (11,61 мільрд. карб. в р. 1913.), а на промислову продукцію 8,76 мільрд. (8,43 мільрд. к. в 1913. р.).

Народне господарство цілого Союзу протягом останніх років (1928—1932) власно подвоїло обсяг свого виробництва, досягнувши в 1932. р. 43 мільрд. зол. карб. (з того на промисловість припадало 30 мільрд. карб., а на сільське господарство лише 13 мільрд.). Особливо швидко воно зростало протягом 1929—1932. р., бо за ці 4 роки було *інвестовано в різні галузі господарства 48 мільрд. к.* (не золотих, а умовних з 1926/27. р.), тоді як за попередніх років, 1924—1928, всього 12 мільрд. карб.

Як бачимо, промислова продукція піднеслася супроти 1913. р. майже в 3,5 рази, тоді як сільсько-господарське виробництво тільки на 10%. Зрозуміло, бо совітська влада інвестує капітали переважно у промисловість і особливо у важку (міжтим протягом 1929—1932. р. в усунутий сектор сільського господарства інвестовано лише 9,4 мільрд.). Крім того, наслідком примусової колективізації рільництва, занепадо протягом першої п'ятирічки скотарство, а разом з тим узагалі затрималася розбудова хліборобства. І ось сільсько-господарське виробництво піднеслося *всього на 10% а не на 55%*, як це передбачав п'ятирічний план.

Тому саме нині питома вага промисловости щодо сільського господарства становить 70%, тоді як в 1928. р. вона становила тільки 48%. Разом з тим питома вага важкого промислу відносно легкого піднеслася за останніх 4 роки з 44,5 до 53%. Характеристично теж, що супроти 1913. р. важка промисловість зросла вчетверо, а легка лише вдвічі. Справа в тому, що політика упромисловлення совітського Союзу полягає в тому, щоб країна здобула собі економічну незалежність та належну мілітарну самооборону, а для цього насамперед доводиться розбудовувати важку промисловість, яка є базою для піднесення воєнного промислу, для поширення всіх родів перевозу, тощо. Тому також совітська влада головно свою увагу зосередила на поширенню паливної бази та електрифікації країни, на розбудову металургії та машинобудівництва, як також на утворенню хемічного промислу. І ось ми бачимо, що в 1932. р. в порівнянні з передвоєнним часом видобуток вугля збільшився більше як удвічі, видобуток нафти у 2,5 рази, виробництво електроенергії більше як упятеро, виробництво чавуну та криці у 1,5 рази, машинобудівництво вдесятеро, а хемічний промисел навіть удва-нацятеро. Як саме поширилася та піднеслася, так звана, військова промисловість, про це совітська преса мовчить. Крім того, за останні роки утворено цілком нові галузі виробництва: тракторів, комбайнів та інших сільсько-господарських машин, авт, літаків, різних двигунів, потужних турбін і генераторів, деяких варстатів і струментів, без яких неможливе ніяке машинобудівництво, бломінги, зарубові машини і взагалі гірниче та металургійне устаткування. Одночасно з тим утворено нову вугільно-металургійну базу на Уралі та в Кузнецькому, а також нові центри текстильного промислу в Середній Азії та Східньому Сибіру.

Совітська преса признає (цифрові дані є з доповідей Ворошилова, Дудника, Кагановича, Куйбишова, Молотова, Сталіна, Чубаря та Яковлева), що промислова п'ятирічка виконана лише на 93,7%. Так сталося начебто з тої причини, що протягом 1932. р. частина фабрик та заводів у звязку з небезпекою війни на Далекому Сході змушена була працювати на оборону країни; важка промисловість навіть за цієї обставини перевиконана план (108%). Проте це зовсім не так. Наприклад, за планом останнього року п'ятирічки видобуток вугілля мав би виносити 75 міль. тон, а видобуто в 1932. р. лише 62 міль. тон, або 84% плану. Так само виробництво чавуну мало дати 10 міль. тон, а тимчасом в 1932. р. вироблено всього 6,2 міль. тон, або 62% плану. Далі всі електровні мали виробити в останньому році п'ятирічки 22 мільярди кильват-годин, а в дійсности виробили лише коло 14 мільярдів або коло 64% плану. Між ин-

шим, як це видно з праці комісара фінансів Гришка про п'ятирічний план, яка вийшла вже другим виданням французькою мовою, був час коли совітські можновладці мріяли вже в 1933. р. видобувати 110—120 міль. тон вугля і 46 міль. тон нафти та виробляти 17 міль. тон чавуну. Як бачимо, сувора дійсність не виправдує навіть далеко скромних планів. Так за виробленим на 1933. р. господарським планом передбачається видобуток вугля довести до 84 міль. тон, видобуток нафти до 24,4 міль. тон, виробництво чавуну до 9 міль. тон і виробництво електроенергії до 16,3 міль. тон.

Отже п'ятирічка у своїй головній частині не виконана. Це саме можна сказати теж про хемічний промисел, про перевіз та будівельну промисловість. Наприклад, за планом у совітському Союзі малоб уже нині курсувати коло 400 тисяч авт, а тимчасом сьогодні там нараховується, коли вірити поданим цифрам, всього коло 100 тисяч. Подібне бачимо в залізничному перевозі, тощо. Далі треба взяти на увагу, що совітська промисловість не була і не є забезпеченою належною кількістю технічних кадрів та кваліфікованими робітниками, що між ріжкими галузями промисловості утворилася велика диспропорція, що не встановлено справжньої дисципліни праці, що наслідком пануючої в країні мешкальної кризи та з причини великих харчових труднощів і робітництво, і технічні кадри безнастанно вандрують з одного промислового центру до іншого, і т. д. При тому треба при порівняннях із передвоєнним станом брати в рахунок не тільки приріст населення, але, що важніше, те, що якість совітського виробництва дуже низька. Далі: видайність праці протягом п'ятирічки піднеслася всього на 38% супроти плянового подвоєння, а собівартість не лише не зменшилася на 35% у промислі та 50% у будівництві, а навіть піднеслася у багатьох галузях, що унеможливило пляноване зменшення фабричних цін на 25% та спричинилося до значного скорочення самого процесу будівництва. Отже хоч совітські можновладці й галасують, немовби п'ятирічку вже виконано за 4 роки з місяці, а тимчасом, як це видно з виробленого на 1933. р. господарського плану, вони примушені протягом найближчих років (1933 та 1934) власно доганяти виконання першої п'ятирічки.

Всупереч поширеним поглядам, немовби перша совітська п'ятирічка цілком скрапувала, або навпаки, що вона майже виконана та має якесь особливе значіння, вважаємо, що навіть повний успіх п'ятирічки не мігби радикально змінити народнього господарства Східної Європи, бо вона потребує ще не одну п'ятирічку, щоб *лише наздогнати* теперішню Західну Європу. І це незалежно від того, чи там пануватиме большевицький режим, чи запанує якийсь інший. Та є сумнівним, що в умовах нормального господарського розвитку Східна Європа протягом 1918—1932. р. досягнулаб значно більших результатів, як під большевицьким режимом. Що більше, перша п'ятирічка викликала чимале розчарування навіть у колах совітської олігархії, бо вона не тільки не виправдала тих великих надій, які на неї покладано, але й переконала самих її творців та керманічів у тому, що розвиток народнього господарства відбувається на засаді певних законів, що ігнорувати їх неможливо нікому, навіть в умовах пролетарської диктатури.

Маркантим прикладом може тут служити сільське господарство сов. Союзу. В наслідок большевицької політики взагалі, а головню з причини примусової колективізації рільництва, *сільське господарство опинилося напередодні цілковитого банкрутства*. Совітські можновладці зовсім обходять питання, чи вдалася п'ятирічка в сільському господарстві. Зрозуміло, бо супроти передвоєнного рівня ціле сільсько-господарське виробництво піднеслося лише на 10%, тоді як *населення совітського Союзу збільшилося за цей час майже на 35%*. Усім також відомо, що в Союзі відчувається величезна недостача не лише масла, молока, сала, мяса та ріжної городини, а навіть хліба. Саме протягом першої п'ятирічки нечувано занепадо скотарство. Таксамо за цей час урожайність землі не лише не піднеслася на 35%, як це передбачалося, а навпаки зменшилася з 8—9 сотнарів пересічного врожаю з гектару до 6—7 сотнарів. Якраз тому в багатьох місцях Союзу *вже роками панує голод*, бо совітська влада силоміць відбирає від селян величезну кількість хліба (понад 20 мільонів тон річно) та вивозить його значну частину за межі Союзу, а тимчасом наслідком колективізації не лише впала врожайність землі, а взагалі зменшилось виробництво експортного збіжжя, зокрема поширення технічних культур, під якими тепер є коло 15 міль. гектарів. Правда, вказують, що за час большевицької влади ніби то поширено засівні площі радгоспів та колгоспів також шляхом засвоєння 30 міль. гектарів зовсім нових земель (з того протягом п'ятирічки 20 міль. гект.), але переважно на Поволжі та Сибіру, які не відіграють ніякої ролі в експорті збіжжя, а, крім того, ці нові засівні площі мають дуже низьку врожайність із гектару.

Якраз наслідком факту, що сільське господарство є в жалюгідному стані, совітські можновладці не люблять згадувати про нього, а натомість галасують про великі успіхи колективізації, мовляв, протягом п'ятирічки зліквідовано дрібне селянське господарство, цю «останню підставу капіталізму на Сході Європи», а утворено велике колективне, побудоване на соціалістичних принципах. Правда, колективізація рільництва навіть у кілька разів перевищила первісний план, на підставі якого в 1933. р. вона мала охопити *тільки 6 міль. господарств та 22 міль. гектарів засівної площі*, (себто, майбутній колективний сектор у складі 80 тисяч колективів мав дати 20% всього збіжжя, але 43% товарового). Прискорений темп колективізації, яким позначилися особливо роки 1931. та 1932., спричинився до того, що вже вкінці 1932. р. колективізація охопила *14,5 міль. або 60% усіх селянських господарств та понад 90 міль. гект. або коло 70% засівної площі Союзу* (на совітській Україні вона охопила 70% господарств і коло 80% засівної площі). Ці колективи, яких нараховується *понад 200 тисяч*, разом із радгоспами в кількості 5 тисяч охоплюють нині вже коло 80% *цілої засівної площі* совітського Союзу. На кожний радгосп припадає пересічно 1500—2000 гектарів засівної площі, а на колгосп 400—500 гектарів.

Совітська преса зазначає, що величезна більшість радгоспів *не рентабельні*, а знову колгоспи, більшість яких, а саме коло 60%, утворилася шойно протягом двох останніх років, ще мають дуже примітивний характер і не посідають належної технічної бази. Так вони мають усього 80 тисяч тракторів, тільки 7 тисяч тягарових авт та лише 2 тисячі комбайнів! Трохи краще забезпечені технічно радгоспи, посідають до 40 тисяч тракторів та понад 20 тисяч авт. Отже радгоспи та колгоспи разом мають лише 120 тисяч тракторів, а зокрема колгоспи майже в чотири рази гірше забезпечені тракторами, як цього вимагав план. Та важніше те, що більшість тракторів узагалі стоїть без ужитку наслідком постійного псуття (большевицька якість!) і ремонту. До того треба додати й те, що колгоспи не посідають належних кадрів організаторів, техніків та агрономів (нині колгоспне господарство має всього 8 тисяч агрономів та понад 8 тисяч механіків!).

Совітська влада вирішила припинити дальшу примусову колективізацію, а натомість має на увазі зосередити всю увагу на реорганізацію та якісне піднесення вже існуючих колгоспів. Таксамо ухвалено припинити поширення засівної площі колгоспів та радгоспів, а протягом другої п'ятирічки будуть дбати про підвищення врожайності землі. До речі, щоб захопити людність до кращої обробки землі, а також щоб послабити харчову кризу, в 1932. р. запроваджено так звану, колгоспну торгівлю, себто, до певної міри вільну продаж сільсько-господарських продуктів. Далі, щоб уникнути тих величезних труднощів, з якими повязана славнозвісна хлібозаготівля, ухвалено скасувати примусову контракцію та встановлюється оподаткування як колгоспів, так і одноосібників-селян, хлібом чи власне збіжжям. Та, як показало життя, передусім на Україні, останні заходи в своїм кінцевому ефекті покінчилися фіяском, не принісши бажаних наслідків.

Цікаво, що протягом першої п'ятирічки наслідком колективізації, так звані «куркулі» втратили 15 міль. гект. землі (з того 12 міль. гектарів засвоєні колгоспи, а решту радгоспи), а затримали у своїх руках лише 1 міль. гект. Далі, селяне незможні та середняки-одноосібники втратили 8 міль. гект. засівної площі (з 36 міль. гект. в 1928. р. до 28 міль. гект. в 1932. р.), які теж були засвоєні колгоспами. Нарешті протягом останніх трьох років колгоспи засвоєли для засіву коло 10 міль. гектарів зовсім нових земель. Отже з 14,5 міль. господарств селян утворено 200 тисяч колгоспів, побільшуючи їх дотеперішню засівну площу з 60 міль. гект. в 1928. р. до 90 міль. гект. в 1932. р. Тому в 1932. р. на один двір у колгоспах припадало пересічно понад 6 гект. засіву, а на один двір селян одноосібників лише 3,2 гект.

Здавалосяб, що за таких обставин, а тим паче, що колгоспам влада уділює технічну допомогу, та дає ріжні пільги, чого не робить із одноосібними господарствами, селяне повинніб добровільно йти до колективів; а проте доводиться уживати *примусових* заходів не тільки супроти заможних селян, а також супроти середняків і навіть незможників. Цей факт пояснюється не лише тим, що селянин-хлібороб є по своїй натурі власником, а також тим, що *в колгоспах панує кріпацький режим праці та величезне господарське безладдя*. Як раз тому поза колективами ще перебуває понад 10 міль. господарств селян-хліборобів, переважно середняків. Не слід забувати, що до колгоспів вступило з 8 міль. лише 6 міль. господарств селян-незможників, а тимчасом 2 міль. з ріжних причин ще залишилося поміж одноосібниками. Не виключено, що з часом і ця решта селян, рятуючи свою долю, опиняться в колгоспах. Проте також не виключено, що колгоспна форма рільництва не затримається навіть за панування

совітської влади. Компартія вже не раз круто повертала на різні боки, коли цього вимагали обставини; тому колективізацію рільництва треба розглядати як експеримент, який може закінчитися усякими несподіванками.

Компартія намагається нині впорядкувати той хаос, який запанував у совітському Союзі протягом останніх років, а саме прикріпленням робітників до фабрик та заводів, а селян до колгоспів, запровадженням нової системи контролю населення по містах та промислових центрах, як також на підставі неперемінності сучасних колгоспів та завдяки суворим заходам щодо охорони державної і колективної власності чи майна; все це діється при докорній захитаності першою п'ятирічкою державних фінансів та навіть самої компартії, яка нині переживає один із найкритичніших та небезпечніших етапів за час свого панування. Справа в тому, що загальні злидні, безнастанні різного роду кризи та безліч усяких буденних труднощів, у яких перебувають народні маси совітського Союзу, з неминучістю почали впливати також на широкі кола партійців, викликаючи в них загальну зневіру в можливість кращої будучини під режимом большевицької диктатури; мовляв, політика упромисловлення та колективізації може й матимуть своє значіння для прийдешніх поколінь, а тимчасом нинішній нечуваний визиск праці селян та робітників з боку совітської влади зовсім унеможливило досягнення будьякого добробуту сучасної генерації; ось першу п'ятирічку немов би вже закінчено, а загальне становище народних мас не лише не покращало, а навпаки — погіршало; тепер партійні верхи знову галасують про другу п'ятирічку, а тимчасом нема ніякої певності, що вона не закінчиться так само як і перша.

* * *

В українській пресі вже досить докладно з'ясовано, що совітська Україна є фактично лише колоніальним додатком до Московщини, яка всіма можливими засобами неймовірно визискує українські природні багатства для свого упромисловлення та переважно коштом України намагається здобути собі господарську незалежність. Розвиток народнього господарства совітської України відбувається на підставі тих господарських плянів, які виробляє та переводить в життя Москва, кермуючися інтересами совітської Росії, а не України.

Так протягом першої п'ятирічки в українське народне господарство інвестовано до 10 мільярдів карб., але головним чином у розбудову паливної та металургійної промисловості, бо якраз без українського вугля та чавуну не може розвиватися і поширюватися московська промисловість. Саме для прискорення та збільшення вивозу нашого вугля і металів до Росії будують нині нову залізницю Москва—Донбас. А з другого боку такі важливі галузі важкої індустрії, як машинобудівельна, електротехнічна та хемічна розбудовується прискореним темпом у Росії, де протягом першої п'ятирічки збудовано та будується ціла низка нових заводів та фабрик для виробництва авт, літаків, танків, тракторів, турбін і генераторів, пароплавів, паротягів, вагонів, казанів, різних двигунів, усяких варстатів та струментів і взагалі устаткування для всіх родів промислу. Ніодна з галузів народнього господарства совітського Союзу не мала протягом п'ятирічки такого швидкого зростання, як машинобудівельна, але вона зосереджена переважно в Росії, а саме в областях Московській, Ленінградській, Ніжегородській та на Уралі, тоді як на Україні збудовано всього кілька заводів (трактори, паротяги, металургічне устаткування), не рахуючи реконструкції старих українських заводів для виробництва машин і устаткування гірничого (шахти, копальні) та також заводи хліборобських машин. Хоч за даними Чубуря українське загальне машинобудівельне виробництво начебто зросло у 20 разів супроти передвоєнного, проте українське машинобудівельне виробництво щільно пов'язане передусім з паливним та металургійним промислом.

Характеристично також, що хоч українська гірничо та металургійна промисловість домінує ще в совітському Союзі, але їх питома вага все зменшується. Так у минулому році видобуто на Україні до 40 міль. тон вугля, отже 64% усього вугля та 4 міль. тон чавуну, отже 67%, а тимчасом в 1933. р. Україна має (при збільшеній кількості!) видобути вже лише 58% вугля та коло 60% всього чавуну; а протягом другої п'ятирічки питома вага українського вугля та чавуну має зменшитися до 45—50%, тоді як перед війною Україна пересічно видобувала 80—85% вугля та виробляла 70—75% чавуну.

Щож до легкої промисловості, то Україна, як не мала свого текстильного промислу раніше, так не має тепер і не буде мати і після другої п'ятирічки, не зважаючи на те, що на півдні України вже налагоджено виробництво власної бавовни (за-

сівна площа під нею досягнула нині коло 200 тис. гект., а має поширитися на 0,5 міль. гект.).

Ба, навіть нові центри харчової промисловості (цукроварна, гуральна, консервна, м'ясна, молочарська, тощо) Москва намагається утворити поза межами України.

Отже на питання чи совітська Україна протягом першої п'ятирічки пішла вперед у своєму промисловому розвитку, можна відповісти: безперечно, але по-перше — не в таких розмірах як про це галасує совітська преса; по-друге — упромисловлення України відбувається в умовах колоніального визиску з боку Москви; по-третє — Росія упромисловлюється значно швидше та всебічніше; а по-четверте — нинішнє упромисловлювання України відбувається коштом жахливого визиску української людності та наших природних багатств з боку Московщини, яка разом із тим своєю політикою примусової колективізації рільництва спричинилася до величезного занепаду українського сільського господарства.

Совітські диктатори замовчують факт занепаду українсько-сільського господарства, а чваняться тим, що їм вдалося майже зліквідувати дрібне селянське господарство та організувати натомість велике колективне сільсько-господарське виробництво. Правда, на совітській Україні нині нараховується понад 24 тисячі колективів, які разом з радгоспами охоплюють 80% засівної площі та 70% усіх селянських господарств. Коли пригадаємо, що п'ятирічний плян передбачав колективізувати всього 30—35% селянських господарств совітської України, то примусова колективізація перевищила первісний плян більше ніж удвічі. Але одночасно з тим доводиться констатувати, що саме за час п'ятирічки українське скотарство занепадо майже на 40%, а рільництво на 15—20%. Сталося так через те, що наслідком примусової колективізації селяне самі почали нищити свою худобу, не бажаючи віддавати її в колективи, а також тому, що значна частина вже силоміць відібраної від селян худоби загинула наслідком загальної безгосподарності в колективах. Так само значно впала врожайність землі з гектару, бо знеохочені примусовою колективізацією та так званою хлібозаготівлею, підчаю якої в селян по дуже низьких державних цінах відбирається збіжжя, українські селяне перестали як належить углядати рілля. Сама совітська преса стверджує, що оранка та засіви землі відбуваються несвоєчасно, що нема належного сівозміну, що підчас косовиці та молотби гине багато збіжжя, що частина засівної площі заростає бур'янами, тощо.

Тому не дивно, що хліборобська Україна, яка свого часу перед війною вивозила за свої межі переважно до Західної Європи що року 6—7 міль. тон збіжжя, нині не в стані сама себе прохарчувати, що по деяких районах совітської України в минулому році панував справжній голод. Та не зважаючи на те, що населення совітської України становить лише 20% людності цілого Союзу, що зосібна її площа складає тільки 22% засівної площі совітського Союзу, що нині загальний збір українського збіжжя зменшився принаймні на 2,5 міль. тон супроти передвоєнного рівня, а населення країни навпаки значно збільшилося, Москва посилює свою грабіжницьку політику супроти України і шляхом примусової державної хлібозаготівлі намагається стягнути з українського селянства щороку коло 7,5 міль. тон збіжжя або понад 30% усього збіжжя, яке заготовлює большевицька влада в цілому совітському Союзі. Лише частина цього українського збіжжя йде на прохарчування міст та промислових центрів України, тоді як решту Москва вивозить до Росії або за межі совітського Союзу. Як раз цим фактом пояснюється тоторічна трагедія голоду на Україні. Москва вправді зменшила хлібозаготівлю на 1932/33. р. до 6,5 міль. тон, але своєю чергою українські селяне, а насамперед колгоспники, навчені жахливим досвідом минулого року, рішили не дати цього року призначеної кількості збіжжя. В результаті совітська Україна заготовила збіжжя на 2 міль. тон менше за плян, що викликало нечуване обурення в Москві.

Характеристично, що цьогорічну хлібозаготівлю не виконали переважно харківська, дніпропетрівська та одеська округа, які перед війною давали майже три чверти експортного збіжжя та понад половину хлібозаготівлі за час большевицького панування на Україні. Ниніж наслідком колективізації, яка в цих округах охопила 80—90% засівної площі, саме ці округи і не виконали пляну хлібозаготівлі. Між іншим також Північний Кавказ та Поволжя, де теж колективізація охопила до 80% селянських господарств, не виконали хлібозаготівлі протягом 1932/33. р., давши на 1,5 міль. тон збіжжя менше, ніж було визначено Московю. Себто, як раз колгоспи, всупереч сподіванкам совітських державладців, які гадали, що за допомогою колективізації буде значно легше провадити грабіжницьку політику супроти селянства, не виправдали надій та виявили найбільший спротив.

Правда, компартія уважає, що занепад сільського господарства є лише тимчасовим явищем і що протягом двох чи трьох років колгоспи стануть на ноги, врожайність знову піднесеться та навіть перевищить передвоєнний рівень, а так само незабаром досягне передвоєнного стану також скотарство. Але сам факт припинення примусової колективізації вказує, що самі московські диктатори не дуже то рожжево задивляються на будучину колгоспів, тим більше, що вони сподівалися шляхом колективізації зламати силу нашого селянства, а в дійсності вийшло так, що як раз українські колгоспи виявляють тепер виразний спротив проти колоніальної політики Москви на Україні. Зрозуміло, бо українські селяне своїми очима бачили, як сотні тисяч їх братів та родичів наслідком примусової колективізації покинули свої рідні села та помандрували шукати працю по містах та фабриках і заводах, копальнях і шахтах (не рідко за межами України) або силоміць були вивезені на примусові роботи на північ Росії чи до Сибіру; а з другого боку українські колгоспники на власній шкірі пізнали грабінницьку московську політику, яка спричинюється навіть до голоду на Україні. І українські робітники теж переконалися, що під претекстом будівництва соціалізму Москва запровадила на Україні режим кріпацького поневолення та систему кріпацької праці.

Нема сумніву, що по такому безпосередньому усвідомленні українські працівні маси, що вже тепер ведуть масовий саботаж у большевицькій господарстві, у слухний час належно і відповідно виявлять своє відношення, як до всіх соціалістичних експериментів на Україні, так і до тих московсько-жидівських елементів, що опанували совітський апарат, різні господарські та інші установи і підприємства та під фірмою української совітської державности фактично поневолили український народ.

Інж. М. Сціборський.

Договір ганьби.

Доходить 13. річниця з того часу, як уряд УНР заключив політичну конвенцію з урядом Пилсудського, що знана під назвою «варшавського договору». Після трагічного розриву відносин між УНР і ЗУНР в кінці 1919 року, цією конвенцією перекреслено спільну визвольну акцію обох частин єдиного українського народу, а з нею і найбільший у нашій історії акт 22. січня 1919. р. про самостійність і соборність українських Земель.

13 років тому започатковано фатальну помилку, що вже в історичному минулому не раз виказувала свою руйнуючу шкідливість для України, а це — політичну орієнтацію на Польщу. Ця політична орієнтація сприяла новочасному витворенню польонофільства, явища, що сягає не лише в ділянки політики чи дочасної політичної тактики, але позначається в глибших сферах духа, у викривленню ідейного та ідеологічного наставлення до основних проблем нашого визволення.

Носій і реалізатор цього польонофільства — уряд УНР (група А. Лівіцького) і тепер намагається переконувати громадський загальний слухності своїх позицій. І тепер уважає він себе за правного спадкоємця національного уряду та оборонцем державно-визвольних традицій. Ця впертість в іншому випадку справді моглаб імпонувати людям, колиб у даному разі не була вона нічим іншим, як виявом безкритичним, маніякальним «бігом на місці». Бо події життя цю політичну концепцію давно ґрунтовно скомпромітували в онії української суспільности і на окупованих землях, і на еміґрації, а сама вона втратила всяку реальність, доказом чого є сучасне міжнародне положення, і підписаний польсько-радянський пакт неагресії.

Неприхильне відношення більшости нашого загалу до УНР та його польонофільської акції має переважний емотивний характер. Це прояви своєманітної відруховости чистого національного почування і здорового національного інстинкту, ображених у своїй основі тими ідейно-політичними збоченнями, якими пересякнена концепція польонофільства. Але більшість громадянства не знає точно, в чому саме захована шкідливість і реальна небезпека польонофільської орієнтації для інтересів нашого народу. Лише цим і можно пояснити собі ту обставину, що і тепер ще — мимо очевидного провалу політики УНР — існують групи легковірних і несвідомих людей, що слухаючи солодких пісень уенерівців про «державність», «національні традиції та визвольну боротьбу» — продовжують вірити в спасенність польонофільства, кажучи: «Ну щож! Хоч уряд УНР і йде в союзі з Польщею, хоч і годиться признати їй Зах. Землі, то всеж за допомогою Польщі він створить сильну державність на Великій Україні. То єдиний реальний плян! А там вже подумаємо і про наш Зах. Край»...

У цієї категорії людей проявляється своєманітна «замороженість» почувань, здорового інстинкту та інтуїції. Слідні тут також позначки старого «хуторянства», що в ідеях і політиці позначаються тупим еґотизмом («аби мені і моїй хаті було добре») і містечковою соборністю і власних сил, не розуміючи, що лише ці ідеї можуть створити здорові основи для нашого визвольного руху. В додаток, не знаючи і не вдаючися в критичні оцінки практичного змісту польонофільської орієнтації, не добачують вони тих наслідків, які може вона дати для української справи.

Тоді як «варшавський договір», зроблений 21. квітня 1920. р., на основі якого й під цю пору провадиться співпраця уряду УНР з Польщею, в своїй мало прихованій правді явлює справу сам по собі. Ось зміст того договору:

Копія.

Таємно.

«Уряд УНР з одного боку і уряд Речипосполітої Польської з другого боку, в глибокому пересвідченню, що кожний народ посідає природжене право на самоопреділення та окреслення своїх стосунків з сусідами, і однаково виходячи з бажання уґрунтувати підстави для згодного і приязного співжиття на добро і розвиток обох народів — погодилися на слідуєчі постанови:

§ 1. — визнаючи право України на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь, як ці межі будуть определені договором УНР з її пограничними з тих сторін сусідами — РПП визнає Директорію Незалежної Української Республіки, на чолі з Головним Отаманом п. Симоном Петлюрою, за Верховну Владу УНР.

§ 2. — Кордон між УНР і РПП устанавляється слідуєчий: на північ від Дністра вздовж р. Збруч, а далі вздовж бує. кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишегрудка, а од Вишегрудка на північ через взгірря Кременецькі, а далі по лінії на всхід від Здолбуново, потім вздовж східного адміністративного кордону Рівенського повіту, далі на північ вздовж адміністративного кордону Мінської губернії до стрещення його р. Припятью, а потім Припятью до її устя.

Що до повітів Рівенського, Дубенського і частини Кременецького, які зараз відходять до РПП, то пізніше має наступити стислище порозуміння.

Докладне окреслення кордонної лінії повинно бути переведено спеціальною українсько-польською комісією, складеною з відповідних фахівців.

§ 3. — Уряд Польський признає Україні територію на схід від кордону, означеного в артикулі 2-ім цієї умови до кордонів Польщі 1772 року (передрозборських), які Польща вже посідає, або набуде від Росії шляхом збройним чи дипломатичним*).

§ 4. — Польський Уряд зобов'язується не заключувати жадних міжнародних умов, направлених супроти України*), до тогож самого зобов'язується Уряд УНР супроти РПП.

§ 5. — Права національно-культурні, які уряд УНР забезпечить громадянам Польської національности на території УНР, будуть в неменьшій мірі забезпечені громадянам національности Української в межах РПП і навідворот.

§ 6. Заклучаються спеціальні економічно-торговельні умови між УНР і РПП. Аграрна справа на Україні буде розв'язана Конституантою. До часу скликання Конституанти юридичне становище землевласників польської національности на Україні определюється згодою між РПП і УНР*).

§ 7. — Заклучається військова конвенція, що становить інтегральну частину*) цієї умови.

§ 8. — Умова ця зостається таємною*). Вона не може бути передана третій стороні чи бути опублікована нею в цілості, чи почасти, як тільки взаємною згодою обох контрактуючих сторін, за виїмкою артукула першого, який буде оголошено по підписанню цієї умови.

§ 9. — Умова ця вступає в силу негайно по підписанню її контрактуючими сторонами.

Підписано у Варшаві, Квітня 21 дня 1920 року в двох примірниках, уложених на мовах польській і українській з застереженням, що в разі сумнівів текст польський буде уважатися за міжнародний».

Керовник Мін. Зак. Справ УНР
Андрій Лівіцький, в. р.

Керовник Мін. Зак. Справ
Ян Домбовський, в. р.

*) Підкреслення наше.

До яких висновків приводить нас розгляд наведеної конвенції і що дає вона для України?

Перші уступи конвенції, де мова йде про самовизначення, взаємну пошану прав, тощо — це застальникові фрази, яких залюбки і зі «словесного обов'язку» уживають дипломати в усіх випадках. Бо вже § 2. конвенції ґрунтовно заперечує голошені в першому уступі гасла про самовизначення і обоюбну приязнь «на добро обох народів». На основі його під владу і у власність Польщі віддаються Зах. Землі з простором до 160.000 кв. кіл. і коло 7 міль. українського населення. Тим способом конвенція справно затвердила за Польщею захватний спосіб — збройну окупацію, при допомозі якого вона ці землі приєднала до себе в 1919 р. (Цей параграф конвенції нищить Акт 22. січня, прийнятий у Києві урядами обох частин нашого народу, про соборність Української Держави).

Але... сама по собі ця обставина мало промовляє до серця унерівців! У своїх надіях створити державність «над Дніпром» вони інтереси «галичан» полишають на боці. Визвольна боротьба, що провадиться на Зах. Землях їм не лише не цікава, але навіть шкідлива! Це і не заважався признати в своїх писаннях один із представників УНР — п. Шульгин*). За його думкою, коли ті «галичане» і справді українські патріоти і хочуть добра для української справи, то повинні дозволити польському імперіалізму себе... зїсти, або як виходить у його формулюванні, «мирно співжити з Польщею»...

Однак погляньмо що обіцяє варшавський договір для «нашого хутору» — для Великої України...

В § 1. конвенції йде мова про визнання кордонів України «на північ, схід і південь, як ці кордони будуть определені договорами УНР та її пограничними з тих сторін сусідами» (себто, Росією). З цього ніби виходить, що Польща, обумовивши собі недоторканість тих територій, які окупувала для себе і окреслила в § 2. конвенції (Галичину, Волинь, Подляша і т. д.) — дає в східньому від тих кордонів напрямі право і підтримку для уряду УНР утворити незалежну державу. Приходить тут під увагу українська територія на схід від Збруча, що сягає на Поділля, частину Волині, Київщину, Чернігівщину, Херсонщину, Катеринославщину, Полтавщину, Таврію, Харківщину, Кубань і т. д. Отже всі ці землі, що за допомогою Польщі уряд УНР одвоює від Росії, — мають увійти до складу УНР. Вся ту територію, як власність УНР, визнає Польща в згаданому § 1. конвенції.

Наші вроджені «мінімалісти» і «самостійники без соборности» можуть сказати з задоволенням — «Щож! Не так вже й але! Наразі вистарчить. Цілаж бо Велика Україна!»... Але чи це задоволення оправдане вказує § 3. конвенції, в якому Польща признає Україні лише територію від Збруча до... кордонів Польщі в році 1772. і зобов'язується, на підставі окремої додаткової військової конвенції (про то далі), допомогти урядові УНР ту територію здобути.

Як бачимо, на підставі § 3. конвенції, територія УНР охоплювалаб лише обшар земель між польсько-українським сучасним кордоном та р. Дніпром біля Києва, після чого кордонна лінія мала йти на південний-захід від Дніпра, через Брацлавщину і кінчатися на р. Дністрі, біля Могилева Подільського (польські кордони 1772 р.). Людність цього простору, а значить і української держави становилаб коло 8 міль. населення. Єзуїтська підступність не вдало прикривається словами пошановання суверенітету нашого народу: бо те, що Польща в конвенції «визнає» параграфом першим, вона одразу нищить своїм «признанням» у параграфі третьому...

Отже, є наївною віра деяких спантелечених прихильників УНР, що коли вже доводиться зрестися на користь Польщі Зах. Земель, то в кожному разі Польща допоможе створити державність на цілому просторі Великої України. (Ту віру стараються не розвіювати і самі провідники УНР, хоч самі гаразд знають, як в дійсности стоїть справа). Бо договір лишає без уваги і вирішення питання тих величезних просторів України, що лежать на схід від польського кордону 1772 року. А ця на погляд шітійська неясність означає: ці терени з 21 міль. населення мають лишитися в складі Росії.

Чим же засувати ту суперечність у конвенції, де один параграф «визнає Україні всю територію на схід, північ і південь» від польського кордону, а другий це «визнання» касує через «признання» Україні лише території від польської сучасної границі до кордону 1772 року, і навіть ці суперечности поляки допустили?

Відповідь ясна. Польща не зацікавлена в тому, щоб поруч із нею існувала *незалежна* українська держава, хоч би лише на землях Великої України. Однак запер-

чити це право українського народу в договорі вона не могла. То вже булоб забагато навіть супроти дуже «поміркованих» і слухняних унерівських політиків! Автім це визнання чисто (§ 1) *декларативне* і практично Польщу *незобов'язує*. Справжніж цілі Польщі виразно проявляються в згаданому § 3., де вона в спосіб, який не викликає ніяких сумнівів, своєю волею начеркує майбутні кордони УНР так, як це їй вигідно. Ті кордони вона не лише признає УНР, але що найголовніше зобов'язується допомогти урядові УНР здобути від Росії. Це зобов'язання проявлялосяб у тому, що польська армія, дійшовши до кордонів 1772 року, булаб вільна від дальшої допомоги урядові УНР в здобуванні решти території України. Польща після того моглаб заключити з Росією мир, домагаючися лише встановлення УНР на означених в § 3. землях.

Оптимісти можуть сказати: «Це нічого. Маючи УНР навіть у межах 1772 року, ми моглиб потім самі воювати з Росією і забрати від неї решту землі». На це можна їм відповісти закликком, які унерівці люблять звертати на адресу націоналістів: «Панове! Будьтеж реальні!» Чиж могла б тоді УНР, маючи 8 мільонів населення без підтримки Польщі, думати про війну з 150 мільонною Росією (червоною, білою чи чорною — все рівно)? Як це не виглядає парадоксально, але тоді Україна малаб менше шансів здобути свою територію, ніж тепер, коли без жадної власної державности, перебуває розшматована між кількома займанцями. Бо доки на сході Європи не заїснувала стала політична рівновага, доки там переходить процеси гниття комуністичної і польської окупації, і міжнародній світ пробуває в шуканнях та суперечностях — доти є підстави рахувати, що при умові активного творення власних революційних народніх сил, у слухний мент зможемо викликати зрив *національної революції*, опертої на широкі, живих основах *соборности і великодержавности*. При умові здійснення польсько-унерівського договору, ті можливости значно зменшилисяб, а напевно відсунулисяб на довгий час. Бо та політична рівновага, що створиласяб наслідком згаданого договору, перебувала би під сталою охороною, не лише Польщі і більшости Європи, але навіть і Росії (про це далі).

Автім, на дальше поширення території УНР поза межі кордонів 1772 року, не дозволилаб в першу чергу сама «союзана» Польща. Це доказують не лише суперечности в §§ 1. і 3. договору (а договори «для іграшок» не пишуться та й ще тою стороною, що відчуває свою переважну силу над контрагентом!), але і § 12. «Військової конвенції» між Польщею і Україною, зробленої водночас з політичним договором і прийнятої, як *інтегральна* частина цього останнього. Ось зміст цього параграфу військової конвенції:

§ 12. — «Начальна команда Польських військ зобов'язується доставити для Українських військ зброю, амуніцію, снарядження і одяг в кількості, потрібній для трьох дивізій*), згідно штатів, встановлених для Польської дивізії, а всіма її снарядами і іншими тиловими закладами, і поставити ці матеріали заосмотрення до розпорядности українського міністерства військових справ. Річч заповнені чи закуплені українським урядом за кордоном, вивезені чи привезені до місця перебування Української армії будуть залічені в кількість вищезазначених матеріалів заосмотрення»)

Тут знова виказується підступність Польщі. Бо що означає цей параграф? Те, що Польща дозволяє Україні мати лише три дивізії війська (коло 30—40 тис. жовнів). У конвенції ця заборона звучить заховано, «дипломатично»; говориться, мовляв, лише про постачання зброї, амуніції та одягу. Алеж хто не розуміє того, що без зброї, амуніції та одягу неможливе ніяке формування армії і раз це постачання обмежується, то обмежується також і можливість творення військових сил? Як бачимо тут точно сходяться наміри поляків і щодо території УНР, і її збройної сили: УНР складатиметься за їх пляном з трьох губерній — подільської, частин волинської і київської, отже на кожну губернію і припадає по дивізії війська...

Можна сказати: «От — біда велика! Поляки дадуть нам матеріалів на три дивізії, а решту — тільки нам буде потрібно — купимо в інших державах». Але... у згаданому параграфі конвенції є уступ, де Польща обумовляє, що матеріали, куплені урядом УНР помимо неї закордоном — усе рівно підлягають польській контролі і заховуються в загальну призначену норму заосмотрення. Отже три дивізії і ні одного жовніра більше! Автім треба мати також на увазі, що такі обмеження нашої армії Польща робила в тязякому і критичному для неї самої моменті: під час війни з Росією. Здавалосяб, у її ж інтересах було, щоб уряд УНР мав якнайбільше збройної сили. Цеж бо спільник, союзник! Колиж ні! Польща уважала за більш вигідне для себе розховувати на «*sub nad Wisłą*», а таки не дозволила на формування потужної укра-

*) «Державність чи гайдамаччина», О. Шульгин.

*) Підкреслення наше.

їнської армії. Робила з цієї останньої, як і з цілого уряду УНР, нешкідливу для себе бутафорію, щоб лише приховати тим способом свої справжні імперіялістичні сили. Де хто може на те сказати, що під час війни 1920. р. в нас було 6 піших дивізій, одна кулеметна і одна кінна. Ніби доказ, що поляки вже не так суворо придержувалися конвенції. Пояснення цього явища просте — всі ці дивізії своєю силою і числом ледви дорівнювалися одній нормальній дивізії.

Можно собі уявити, з якою безоглядною безцеремонністю позначилася польська контролія над нашою армією тоді, колиб війна була закінчена і створено «самостійну» УНР. Дійсно — не вільно булоб нам «ні охнуть, ні вздохнуть!». Знова повернулисяб «добрі» для Польщі, але нещасливі для України часи сивої старовини, з їх «левостровим козацтвом Річпосполітої Польської» (для історичної «традиції» сюди і кордони 1772 року!). В таких умовах надії на дальшу боротьбу з Росією за окуповані терени булиб просто смішними. А говорити про землі під польською окупацією булоб зовсім божевільям. Живе тіло Української Нації різалося би тоді Збручем, Дністром та... Дніпром.

Не менш багато говорять і інші параграфи військової конвенції. Так § 3. віддає українську армію в повну підлеглість польській команді, а § 6. б, с, зобов'язує уряд УНР перебрати на свій кошт цілковите удержання польського війська, що перебуватиме на Україні. § 7. віддає в повну розпорядимість польської влади таку важну ділянку народного господарства і державного кермування, як залізниця на Україні, включно з правом звільняти з посад українських залізничних службовців.

Виразний — окупаційний характер перебування польської армії на території УНР — доказує § 9. конвенції. Ось що він каже:

«По виконанню загального плану спільної акції, евакуація Польських військ з терену України повинна початися на пропозицію одної з договорюючих сторін а технічне виконання евакуації наступить на підставі взаємного порозуміння начальної команди Польських військ з головною командою військ українських».*

Тут знова назверх ніби все гаразд. Говориться, мовляв, про «технічні справи»... Міжтім зміст цього параграфу позбавляє уряд УНР права самостійно рішати питання і означувати речинець, коли польські війська малиб вийти з України. Уряд міг би це лише «пропонувати» Польщі, від волі якої і залежала ця постанова. На практиці виглядало це так, що начальна команда польських військ (безперечно інспірована польським урядом) ніяк не моглаб «порозумітися» з українською командою у справі «технічного виконання» наших пропозицій, а в наслідку... польські війська булиб на Україні так довго, як того хотів би польський уряд. Деяку уяву про це може дати приклад Манджурії: хоч цілий світ домагається від Японії, щоб відкликала свої війська, а вона відповідає що хотілаб, та не може... Треба — мовляв — ще «навести порядок»...

Не меншим перекресленням засади самостійности УНР, на словах визнаної Польщю, є § 6. політичної конвенції про юридичне становище польських землевласників (поміщиків) на Україні. Що більше, тут йде мова не лише про те, що у військовому від усіх інших мешканців УНР порядку — польські поміщики задержалиб в своїх руках землю на Україні, або дісталиб за неї такі викупи, які самі хотілиб, але й про це, що польські поміщики і громадяне — перебуваючи в УНР — не підлягалиб законам, обов'язковим для всього населення української держави. Вони набувалиб прав своєманітної екстериторіальности. Бо самий уряд УНР не міг би застосовувати до них своєю владою власних законів.

На тому тлі лише самозакохані у власну «mania grandioza» можуть заявляти: «Ми не залежні від Польщі і працюємо з нею, як рівний з рівним**)... Зокрема треба подивляти сміливість, з якою на сторінках «Тризуба» виступив міністр «уряду УНР» проф. Мацієвич, обіцяючи «для народу» земельні блага, хоч гаразд знає, як у дійсности стоїть, згідно з договором, справа польського поміщництва.

Розглядаючи варшавський договір у цілому, треба ствердити, що польська ідея, закладена в ньому, полягала в тому, щоб з одного боку знесилити Росію, а з другого — не дати Україні навіть у далекій будучині спроможности до набуття більшої потужности, яка могла бути небезпечною для самої Польщі. Цього останнього завдання досягала вона в тій частині договору, де зобов'язувалася урядові УНР допомогти лише в створенню «незалежної» України в межах 1772 року знаючи, що з припиненням тої допомоги самий уряд УНР не буде в стані провадити війни з Росією; щоб ще краще забезпечити цю неможливість, обмежено кількість української армії. В таких межах створена УНР мала бути для Польщі буфером, територіальним пляцдармом для мож-

*) Підкреслення наше.

**) «Державність чи гайдамаччина», О. Шульгин.

ливих пізніших конфліктів з Росією. Тим способом охороняла Польща власну територію від військової інвазії і зв'язаної з нею господарської та загальної руїни своїх земель. Заразом Польща гаразд розуміла, що поширити свої впливи та експанзію на весь цей величезний український терен — булоб Польщі не сила... З другого боку Польща числилася також і з тою можливістю, що раніше чи пізніше, а на місці комуністів у Росії прийде инша влада, з якою треба буде встановити нормальні стосунки. В разі відібрання від Росії цілої Великої України — для Польщі міг би витворитися загрозливий стан постійного нап'яття. Зате введення УНР лише в межі 1772 року значно облетпувало би Польщі налагодження мирних відносин з Росією в майбутньому. Маючи в себе Чорне Море, Кривий Ріг, Донбас, Кубань і т. д. Росія могла зрештою примиритися з фактом відірвання від неї трьох неповних губерній — подільської, київської і волинської. Вона сама повинна булаб довгий час лікувати в середині спадщину комуністичної диктатури і ввязуватися в нову війну лише за ці терени — не булоб їй ніякої рації. Слід при цьому мати також на увазі, що на замирення російсько-польських відносин багато впливалиб і європейські держави, від яких нова Росія булаб залежною в багатьох відношеннях. Тим державам йшлоб про те, щоб нарешті на сході Європи заіснувала стала політична рівновага. В наслідках — витворився би стан, що сама Росія під тиском внутрішніх і зовнішніх обставин булаб зацікавлена в захованню існуючого положення. Наступило би стале порозуміння між Польщею і Росією, досягнене коштом розподілу України (як це і тепер зроблене, лише в децю іншому вигляді — польсько-російський пакт неагресії).

Епілюг польонофільської орієнтації додати не важко. Затиснена в штучні рямці, перебуваючи під твердим протекторатом Польщі, являючися об'єктом її господарського використання, УНР не малаб ніякого політичного значіння і найменшої ваги. Для нас же Польща, з її культурною і господарською вбогістю булаб лише висискувачем і... добрим жандармом. Ціла дійсність наша переходила би в умовах оцих огидних і свавільно-розпаношених вигуків: «nie wolno!» і «nie pozwalam!» Захід і цілий світ були би забиті від нас дошками хижкої імперіялістичної польщицини.

Наша віра в живучість і творчість Української Нації не дозволяє сказати, що тоді довелосьби її долю ховати в домовину... Але очевидно, що пляхи її спрямувань і кінцеві цілі відсувалисяб дуже й дуже далеко. Насунулисяб на нашу землю зловісні, безраднісні сутінки нового розпорошення, безсилних борсань і духового маразму.

Сталося так, що Польща з Ризи зрадила варшавський договір. Але чи це значить що з цим припиняється його руйнуючий вплив на українську справу?... Аніяк... Бо і під цю пору польсько-уенерівські відносини оперті на цьому договорі. І хоч сучасний «уряд УНР» заховує про це «дипломатичну» мовчанку, то за нею не важко розгадати правду. Одною рукою роблячи нашим коштом «вічний мир» з большевиками, Польща другою тримає варшавський договір та опікується уенерівщиною, а власне її репшт. ками, що розбивають єдиний фронт революційного й соборницького визволення. Варшавський договір — це і є для неї той «запасовий ас», якого вона ніколи не забуде витягти на порядок денний при першій слухній нагоді. Тай чомуб це їй й не робити, коли ціла та справа не багато її коштує.

Проф. О. Мицюк.

Самостійність України та жидівство.

Жиди мріють про похорон шкідливого для них гасла й факта самоозначення малих народів, вони стоять за відновлення централізованої Росії. Тож як же можуть до них добре ставитися оті, що стали вільними, народности? Чуємо теж од жидівських авторів, що Німеччина, Польща, Угорщина, Румунія, Росія, Австрія й чимало инших держав «просякнено таким ідким антисемітизмом, що жидам тяжко там дихати»⁴⁰⁾... Чому?

Наприкінці світової війни в переможених центральних державах і в б. Росії вибухають соціальні революції в комуністичному варіанті. Провідна роля в них — в Баварії, Угорщині, Росії — припадає жидівським революціонерам. В Баварії й Угорщині кількість жидів — учасників большевицького режиму — за признанням жидівського автора, Левіна — «величезна». Не завжди вдається розпізнати національність. Але ось той самий автор пізнає серед комісарів баварської большевицької дик-

⁴⁰⁾ Д. Пасманік в збірн. «Росія и евреи», 1924, ст. 219, теж Ниссон Руда, «Возрождение Еврейского государства», 1922.

татури, яка існувала від 7. IV. по 2. V. 1919 р., Левіне, Левіна, Аксельрода, Ляндавера, Ернста, Толлера. *Зомбарт* розібрався в національній приналежності провідників мадярського комуністичного руху, що опанував владу на Угорщині від 21. III. до початку серпня 1919 р., і констатував високу відсоткову участь серед них жидівських ватажків. «Всі головні провідники, читаємо в нього, були жиди: Бела-Кун, Погані, Самуелі, Корвін-Клайн, Кунфі, Люкац. Участь жидів на поодиноких адміністративних посадах була така: з 33 народніх комісарів (членів керівничої державної ради) 24 були жиди: дев'ять християн мали менш впливові призначення... Народній комісаріат війни: зпоміж 7 народніх комісарів 6 жидів, їх обидва заступники також жиди; зпоміж 52 секційних шефів 39 жидів. Народній комісаріат справ внутрішніх: обидва комісари, їх заступники, політичні вповноважені для доручень (Beauftragen) — жиди. Народній комісаріат хліборобства: комісари — один жидівський лікар, один пастух свиней — християнин, один муляр — християнин; з 26 політичних уповноважених для доручень 18 жидів. Народній комісаріат народньої освіти: всі п'ятеро комісарів жиди; з 10 нових завідуючих відділами тільки один не жид, з 27 секційних шефів 21 жид. Народньо-господарська рада: комісари — 4 жиди й 2 робітника; з 1237 нових урядовців більшість жидів. Фінанси: всі три комісари жиди, їх заступники теж жиди. Для контролю найвищого рахункового уряду створено комітет, а в ньому з трьох членів два жиди. Житловий уряд: два керуючі — обидва жиди. Столичне управління: п'ять членів президії — жиди; з 16 старих секційних шефів було 2 жиди, за нового обсядження тих посад тільки 2 не-жиди»⁴¹). За даними відомого мадярського соціолога, жиди *Оскара Яссі*, 6. міністра в добольшевицькому революційнім уряді Каролі і людини радикальних переконань, «кількість жидів керівників большевицького руху на Угорщині 1919 р., доходила до 95%»⁴²). Треба пригадати собі, що жидівство Угорщини перед світовою війною й революцією ніяких обмежень у правах не знало, в економічному відношенні, почасти й культурнім, його положення було добрим, у багатьох відносинах нагадуючи видатне положення жидівства супроти німців у Німеччині, — і всеяк жидівська маса тої країни прийняла на себе в незвичайних розмірах відповідальність за тамошню большевицьку революцію. Запам'ятаємо собі вищенаведену довідку з революції на Угорщині й перейдемо до революційних подій на Україні.

З лютого 1917 р. також і в б. Росії розпочинається революція. З революцією Україна вступає на шлях національного самоозначення: розпочинає функціонувати її представницький орган — Центральна Рада; вона проголошує автономію і створює Генеральний Секретаріат (кабінет міністрів). По приході до влади в б. Росії большевиків, через 12 днів, а саме 7. XI. 1917 р. проклямовано Українську Народню Республіку. Коли большевики 6. I. 1918 р. розігнали Всеросійські Установчі Збори, то 9. I. 1918 р. Центральна Рада проголосила самостійність України; жидівські представники Ц. Ради при голосуванні питання самостійності, що розривала б. російське жидівство на дві частини, повстрималися чи голосували проти (Бунд). До 10. VI. 1917 р. на Україні переважала влада Тимчасового Уряду, хоч стала наростати й українська влада, а з нею конкурували большевицькі впливи. З 7. XI. 1917 р. українська влада зислюється, але через її голову з півночі на Україну йдуть розпорядження большевицької влади й подекуди створюються її органи, що не числяться з владою Центр. Ради, — отже цілий час Центр. Ради був добою конкуренції на Україні найменш двох влад, що взаємно поборювали свій авторитет і подекуди створювали стан безвладдя. Українська влада доби Центральної Ради приймає гасло революції про рівноправність всіх національностей: жидівської, польської, великоруської. Серед її міністерств (генерального секретаріату) створено міністерства національних меншин, у тому числі — по-перше в історії взагалі — й міністерство жидівських національних справ; нарешті 9. I. 1928 Центральною Радою одностайно прийнято закон про національно-персональну автономію жидівської людности України; акт, якого ще не знала ніодна країна у світі. Здійснилася «мрія нового національного жидівства» (*Дубнов*). Одно слово — молодий український парламент у справі урівноправнення жидівства пішов так далеко, як ніхто, ніде й ніколи на світі! В Центральній Раді одержали заступництво різні жидівські партії; всі укр. партії, навіть соціалістичні, були чисто національні й у своєму складі зовсім жидів не мали (виймок робила поміркована нечисленна і безвпливова партія соц.-федералістів, де були жиди, але й то

⁴¹) W. Sombart, Der proletarische Sozialismus («Marxismus»). П. В. 1924. S. 299-300.

⁴²) И. О. Левина стаття «Евреи в революции» в збірн. «Россия и евреи», 1924, ст. 125—126.

в дуже незначній кількості). А проте за часів революції і в її процесі жиди приймали численну участь у російських і особливо соціалістичних партіях, стояли навіть на чолі загально-російських партій (у російських соц.-демократів — Абрамович, Мартов-Цедербаум), у большевиків — Троцький (Бронштейн), Зіновєв (Алфельбаум)..., як рівнож і на чолі філіялів тих партій на Україні (у с.-дем. — Балабанов, у с.-рив — Скловський...) «Не підлягає ніякому сумнівові — признає жидівський автор *И. Левин* — що число жидів учасників партії большевиків, а також по всіх інших партіях, що стільки доклали рук до т. зв. «поглиблення революції»: меншевиків, есерів і т. д., як кількостю, так і щодо їх ролі в якості керівників, не знаходиться ані в якій пропорції з відсотковим відношенням жидів до всієї людности Росії. Це факт безперечний, який треба засувати, але який безглуздо й недоцільно відкидати»⁴³). Жиди, як члени і провідники російських партій, у своїй діяльності часто бували більш москалями, ніж москалі самі, що іноді породжувало певного рода зайве роздратовання між українцями і великоросами. Представники жидівських і укр. партій в Ц. Раді, забуваючи тяжке минуле в відносинах між українським і жидівським народом, здавалось, ніби зійшлися в одній складній і тяжкій творчій праці серед революційної стихії, над якою ніяка влада не могла мати реальної сили, а тим більше, коли ту владу України підривали паралельні розпорядження що йшли з Москвіщини.

На основі опублікованих нині донесень комісарів Тимчасового Уряду за час від початку революції по 25. жовтня (по-жовтневий переворот на півночі) на селах вибухли чисельні й різноманітні прояви селянських форм соціальної боротьби. По всій Європейській Росії поперх 3.297 випадків, в 9 губ. України поперх 596, на Правобережжі поперх 224: разгромів маєтків — 1, підпалів — 8, захвату — 39 і т. д.⁴⁴). Був це, як хто хоче, погром, головне, поміщицького стану, що продовжувався й то за-сильюючися й після 25. жовтня. Серед різних випадків селянського руху поза містами й містечками жидівських погромів не було до 1917 р. Але по містах і містечках протижидівські настрої стали зростати з початком революції. «На ґрунті загострення анархії — продовольчих труднощів, гострого товарового голоду, прудко зростаючої дорожнечі, загальної політичної нервозности — слушно говорить *Чіриковер* — спантеличене мійське міщанство почало, по старому, шукати винного за всі лиха в жидові: в жидові-торгівцеві, в жидові-спекулянтові, в жидові-революційному діячі, в жидові, який почав займати посади в мійському самоуправлінні чи міліції, міністерствах і комісаріятах. Взагалі — в жидові, який, на думку християнського «обивателя», більше всіх виграв на революції й одержав усі права, всю владу й володіє всіма товаровими й продовольчими засобами»⁴⁵). Цього року причини протижидівських настроїв передалися й багато міліонній російській армії, що саме перебувала процес розкладу, збольшевичення й початку демобілізації, а яка мала й свою причину незадоволення: жидівство вміло ліпше, ніж християнське населення, ухилитися від боевого фронту й участі в дівій армії. З вересня 1917 р. починаються й розгрома жидівства, що потім з невеликими перервами тягнуться приблизно три роки, іноді повторюючися в тих самих пунктах, даючи різні типи, які не завжди слушно підводити під термін «погром». Ми тої думки, що погромом слід би називати випадки, коли від самочинних насильницьких дій маєтково чи й особисто: 1) терплять виключно жиди, 2) за їх лише жидівство, як національність, 3) і за обставин, коли

⁴³) И. О. Левин, Евреи и революция, Сборн. «Россия и евреи», 1924, Берлін, ст. 124.

⁴⁴) «Крестьянское движение в 1917 году», Архив октябрьской революции, Москва 1927 года.

⁴⁵) И. Чериковер, Антисемитизм и погромы на Украинѣ 1917—18, Берлін 1923, стор. 29.

існує державна влада в правдивому значінні того слова, а не лише з імени, що гарантує спокійне існування всім громадянам за виїмком жидівської людности. Тим часом під той утертий термін стали підводити найрізноманітні випадки розрухів, у яких так чи інакше зачеплено жидівство.

Виступи починаються в містах і містечках, при чому до кінця грудня того самого року налічено приблизно 60 «погромів». Вони були одним із проявів різноманітних форм тогочасного соціального й революційного руху на Україні, проявом, що не стрічався поза «чертою осілости», в Великоросії, де жидів не було, а який тоді — віримо, що не навмисне — гіперболічно перебільшувано⁴⁶⁾. Жидівські автори, здебільшого, пишуть про тогочасні (1917 р.) жидівські погроми на Україні, як про щось одрубне, обстрагуючи від всеросійського характеру погромів заможних кол, начебто погроми тільки й окопилися на самому жидівстві; рівнож поминають мовчанкою, що по містах попадало й не-жидам.

Приглядаючись до географічного розпологу міст і містечок, зачеплених погромами з вересня по грудень 1917 р., ми бачимо, що всі вони належать до прифронтової смуги Правобережжя, ініціатива погромів і виконання їх належить майже виключно солдатні загально-російської армії. Підчас відступу з Галичини армія розгромила Тернопіль і Калущ; почавши самочинну демобілізацію, здичавіла в війні солдатня гронила поміщицькі маєтки⁴⁷⁾, гронила й жидів по містах і містечках — за ухилення від участі в дівій армії, дорожнечу й спекуляцію; солдатні подекуди допомагає міщанство, а з сіл иноді прибували селяне, розбірати розгромлене жидівське чи поміщицьке добро. Українська влада, скільки сягав її вплив і наскільки дозволяла сила, і українська інтелігенція боролися з погромним рухом кого б він не зачпав. Не позбавлений цікавості факт, що в цей час б. предсідник першого петербурзького «совѣта» робітничих депутатів за революції 1905 г., соціаліст Хрустальов-Носар, зорганізувавши окрему, так зв. «Переяславську республіку» на Полтавщині, й будучи дуже популярним, провадив між иншим одверто агітацію проти жидів, закликаючи селянство до боротьби з ним....

Війна України з Великоросією, з большевицькими її арміями, коли Центральній Раді довелося перенестися з Києва, захопленого червоними під командою Муравйова, до Житомира, виказала, що коли жидівські політичні партії до певної межі (самостійність) йшла чи тяглися з концепцією Української Народньої Республіки, то маси жидівства в тій акції були не на боці українців, і тут початок нової доби в погромницьких ексцесах. «Треба признатися, що українська ідея... — пише *Чіріковер* — не просякла в гуцу жидівського населення... Жидівський «обиватель» почував до української справи виразне недовірря, в ліпшому випадку байдужість... Він боявся українства, воно було йому чужим»⁴⁸⁾. Українська Народня Республіка, давши жидівській національній меншині права, які тільки можливо дати, проте не знайшла в жидівстві громадян, що не лишень правами але й обовязками звязали себе з нею. Складаючи переважну частину людности міст і містечок, особливо Правобережної України, і відіграючи в них головну ролю, жидівство, взявши гору за виборів до мійських дум улітку 1917 р. — за словами *Винниченка* — «скрізь ще трималося російської орієтації»...

⁴⁶⁾ Про це говорить і *Чіріковер*, там таки, ст. 53.

⁴⁷⁾ У вересні 1917 р., напр., солдати, вертаючи з фронту, зупинилися відпочити в Славуті і при тій нагоді розгромили садибу князя Сангушка, самого ж його «взяли на багнети»...

⁴⁸⁾ *Чіріковер*, там таки, ст. 115.

Де причини? Їх кілька. Насамперед це просякненість жидівства централістично-русифікаторською інерцією, прищепленою століттям старого режиму, яка зродила серед жидівської буржуазії, інтелігенції й частини робітників, у більшій чи меншій мірі, прояви асиміляційного принатурювання. Поруч з тим діє нахил до матеріалізму, вже через основні жидівські заняття — торгівлю й, менше, промисловість. Український рух був і лишився ідеалістичним, своїм характером далеким од матеріалізму, але жидівство як є виявило протилежний нахил, що й знайшов своє продовження в матеріалістичних вченнях, насамперед у вченнях марксизма, глибоко централістичної доктрини. В повсталій українсько-большевицькій війні, що для України була війною за національний ідеал самостійности, двоміліонове жидівство було неутральним або на боці противника. Це показали всі міста, починаючи з самого Києва, за першого ще (муравйовський) приходу до нього червоної армії. До київського арсеналу, де зачинилися місцеві большевики, що повстали проти української влади, «з нарукавними знаками «Красного Креста», — пише редактор *Ніковський*, — прокрадалася жидівська молодь, яка там озброювалася рушницями проти українських козаків... Коли українці примушені були відійти (25. І. 1918 — О. М.), «Київ» стріляв їм у спину... Приглядаючись до пресональних і групових ворогів своїх, українці добре розгледіли, що то була виключно жидівська молодь, студенти, гімназисти, робітники»...

Під час боїв на вулицях Києва — пише инший українець, соц.-демократ, *Гр. Гетьманець* — «я мимоволі звернув увагу на велику кількість євреїв-красноармійців у Києві... Де се єврейський пролетаріят набрався такої любови до зброї? Де у нього взялася така відвага і хіть до збройної боротьби?» — питає він. 26. січня 1918 р., коли большевики вже зайняли Київ, наш автор пішов по Хрещатику. Аж ось «приступає до нього оден, обвішаний через плечі кулями на пасах, при рушниці. — «Документ!» То було «молоде хлопча, єврейчик, ще й з акцентом». Наш автор показав українську посвідку, того було досить: його заарештовано. Веде; приступила друга якась «рожа». «нахабна без краю», пропонує покінчить з ним на місці... «Сеї другий... теж єврей... з виразними рисами обличчя й вимови». Привели до «революційного комітета»; великоруські салдати — калужане, самарці, тобольці, рязанці, вятичі, які не знали, як випадають жиди, стривають вигуками: «Небось жиди поймали?» Той, до кого привели був «молодик, з симпатичними рисами семитського обличчя»... Ще одна зустріч з великоруськими салдатами і червоноармійці вигукують на адресу нашого автора: «Да он жидюга, товарищи! Жид кровопієц». От на другий раз його викликають в «рев-ком». В кімнаті його зустрічають п'ять юнаків і одна панночка — члени воєнно-революц. комітету, всі вони «видалися мені євреями». От його випущено зпід арешту, але коли він знов зайшов до того самого комітету за посвідкою, то «при столі в справочнім бюро сиділо дві панночки єврейки»⁴⁹⁾. Приблизно через місяць українська влада і армія знов вертають до Києва. «Козаки знову вернулися до Києва... А жиди? Вони мовчать..., вони мовчать про всі безчинства проти нас їх родичів і синів, а проте репетують з приводу самочинних арештів... Жидівство ховається за думу (м. Києва), за пресу, але просто нічого не сказало. Воно не реагує на ті обвинувачення, які йдуть із табору козаків і гуртків української інтелігенції. А в київського жидівства є поверх 40 ріжних

⁴⁹⁾ Гр. Гетьманець (Гр. Сьогобочній), До страшних днів у Києві, Єврейська соціалістична молодь і єврейське робітництво в сі дні, 1918, ст. 7, 10, 12 і 20. Названа брошура, одинока українська посвідка очевидця про ролю жидівських соціалістів підчас тих жахливих днів. Вона тим цінна, що вийшла зпід пера старого укр. соц.-демократа, який повсякчасну свою «лояльність» до жидівства виявив і тим, що навіть опублікував 1907 р. брошуру — «Чим шкодять нам євреї», за яку його продражнено «жидівським батьком». На цей раз виступ його з фактами в руках завдав йому чимало клопоту і зворушливих переживань. Отих, наведених нами, тільки правдивих фактів, краплі в морі, він ніяк не міг видрукувати. Зпочатку він поніс свій скрипт до своєї партійної «Робітн. Газети», двічі схвалювано видрукувати і все ж вкінці знайдено «непристойним» чи «небезпечним» оголосити його писання, бо річ йшла «про євреїв». Тоді автор виходить із партії, де пробув 15 літ, і, як безпартійний соціаліст, здає свій скрипт до друку в друкарню Корчак-Новицького у Києві. Коли складання було скінчене і мало йти на машину, «рабочі» відмовилися те виконать і розсипали навіть склад. Уникнувши партійної цензури, наш автор не уник цензури робітників і от, відчайвшись провести свою брошуру через цю цензуру в своїй самостійній державі, він їде здійснити свободу слова в жидівському питанні закордон і видрукував, на респі, її в Австро-Угорщині...». Пускаючи в світ цю брошуру — говорить автор — я свідомо наражуюся дістати від євреїв етикетку «погромного писателя»...

громадських організацій. Чого ці організації досі мовчать?» — запитує Ніковський... «Червоноармійці, склалися переважно з жидів, растрілювали українців за те тільки, що вони є українці, а їх батьки й брати вказували, де хто з українців ховається, хто ким був під час «господства» українців»⁶⁰). Цей компетентний голос редактора «Нової Ради» Ніковського (соціаліста-федераліста) освітлює нам причину перелому в відносинах між українцями й жидами, нову причину недовіря українців до жидів, що виявили себе, поза окремими буквально одиницями, не тільки чужорідним тілом на Україні, але в значній частині й відверто ворожим Україні». Коли досі ніколи й ніде, ні серед української інтелігенції, ні серед політично-активного селянства, ні, нарешті, між військом не помітно було ніяких проявів юдофобства, не існувало ані найменшого підозріння про ворожі до нас почуття жидівської нації, треба констатувати, що тепер — каже на підставі наведених фактів Ніковський 9. III. 1918 р. — ворожий і навіть небезпечний настрій проти жидів безсумнівно існує й що цей настрій наростає й приймає виразно гострі форми»⁶⁰).

Те, що мусів був сказати Ніковський, було для українського друкованого слова новиною: вказано на негативні боки жидівства. То ж було «не прийнято», бо це було проти літературної традиції. «Непристойним чи небезпечним вважалося говорити й про негативні сторони життя та поведіння народу єврейського — признається другий укр. автор, Гр. Гетьманець, — чи як нації в цілому, а чи про окремі єврейські класи: осудять, ославлять, зроблять з тої людини чорносотенця погромщика. Одно слово — про євреїв, як про тих покійників, можна було говорити і писати тільки добре, або ж цілком мовчати. Такий стан річей... за часів царату..., говорить автор, був до певної міри цілком оправданий..., в першій мірі через безправність єврейського народу. Тепер, здається, часи радикально змінилися. На протязі цілого року ми живемо в обставинах повного рівноправія націй»... «Меншостям (полякам, євреям, великоросам, тощо) дано національно-персональну автономію..., і все ж і після такого акту «зостається у нас рот замазаним... Нам дозволяється говорити про негативні сторони великоруської меншости, польської; про єврейську ж людність — ані-ні!»... Заговорив Ніковський, «найлояльнійша до нудоти людина щодо єврейства» і «євреї» «не посоромились» прикласти до нього етикетку «погромного писателя». «Ми можемо поздоровити — «розвязно» писала жидівська «Рабочая Жизнь» у відповідь на вище цитовану статтю Ніковського — українську літературу з новим погромним письменником — Андрієм Ніковським», і далі: «стаття А. Ніковського ні в якій мірі до літератури не відноситься». Вона знаходиться по той бік літератури, по той бік культури, по той бік людськості». «І все це за те — слушно говорить Гр. Гетьманець — що людина піднесла краєчок завіси про поведінку єврейства у нас в Києві під час панування більшовиків»... «От же тільки би що хтось написав якусь правду про жидівство, що йому не подобається, негайно: Covenant consules, і того хто написав охрестять «погромним писателем». Тільки ж таке поведіння з людьми лояльними до єврейства — говорить на закінчення Гр. Гетьманець — призведе справді до народження в українстві чорносотенства і справжніх «погромницьких письменників»; тоді лишається сказати: «як дбаєш, так і маєш»⁶¹).

Приблизно в ті дні, коли писано оту статтю Ніковського і ту брошуру Гр. Гетьманця, жидівська делегація м. Медвина з листом міністра для жидівських справ прийшла до київського губерніяльного комісара А. Саліковського, визначного діяча партії соц. федералістів, зі скаргою на погром, що відбувся 21.—24. січня в їх містечку. Саліковський «став кричати, тупати ногами, загрожувати кулаками й картати нас — переказує один із членів делегації — що всі жиди-більшовики і що 90% жидів приймало участь у більшовицьким повстанні... Він нагадав, що Троцький і Каменів «головні керманічи більшовиків» — жиди, а що в Києві, якийсь Лapidус, жидок 18 літ, сидів на його, комісара, місці. Потім взяв часопис і прочитав делегації список жидів-більшовиків»⁶²).

⁶⁰) «Нова Рада», 9 березня 1918 р., «Євреї і українське військо», — навожу за Чіріковером, переказавши з російської мови.

⁶¹) Гр. Гетьманець (Гр. Сьогобочний), там таки, ст. 3, 4, 31. Цікаво, що з писаниною жидівської газетки «Рабочая Жизнь» заявила солідарність укр. часопис «Боротьба» (10. III. 1918, № 14), так сильні забобони «у своїх людей-плазунів» (за виразом Гр. Гетьманця). Для курйоза можу додати, що й в наші дні звертання до жидівської теми, щоб обговорювати її об'єктивно, багатьом здається ризиковним. Ми, напр., чуємо з різних сторін дружні упередження: «Та ж вам жиди того не простять! Та ж вони вам щось зроблять!» Це, розуміється, наївно, але як воно поруч з тим характерно!

⁶²) Лист до міністра жидівських справ, із документів наведених у Чіріковера, ст. 282.

Так писали Ніковський і Гр. Гетьманець і так говорив Саліковський; треба признати, що вони ніколи не були юдофобами, мали на те повну підставу. Але не вони самі й не тільки українські політики все те знали й не тільки те. Політики знали про «антиукраїнську позицію більшовицької делегації в Бересті, на чолі якої стояли два жиди — Л. Троцький і А. Йоффе»; бачили в Центральній Раді, як відставали її члени-жиди в етапах національного самоозначення України, і що від імені російських партій у ній проти суверенітету України виступали жиди (меншевик Балабанов і с.-р. Склово-ський), як і проти ратифікації мирового договору з центральними державами (від меншевиків Біск, від с.-рів той самий Склово-ський); бачили, що в Централ. Раді жиди не виявили активності в українському національним будівництві», а українській національній концентрації протиставили жидівську з частим тертям і боротьбою; за відступу на Житомир ніхто з жидів із Українським урядом не поїхав; опанувавши владу в місті Житомирі жидівська демократія зустріла Центральну Раду як непроханих гостей, даючи зрозуміти, щоб вони забиралися з міста; українські громадяне бачили, що в червоній армії були добровільці-жиди, а в українській їх не було, а нині стало відомим, що туди вступали й робітники — члени партій, які були репрезентовані в Централ. Раді, як також відомо, що певна частина членів тих партій (ліві крила) одночасно співробітничали з більшовицькою партією»⁶³). Одне слово — жидівські партії були і з українцями і проти українців — «страховка» на обидва боки.

Отже до соціально-економічних причин антипатій наддніпрянських українців до жидівства, що на час революції стали поволі змягкатися, додалася нова — національно-політична, яка походила з ображеного національного почуття, з факту, що жидівство — внутрішній ворог. Найгостріше її відчували українські воєнки: «нам стріляли в спину» — скаржилися вони; «при нагоді жиди знову нас предадуть» — говорилося серед них. Зрозуміло, що від них мусіли в певних випадках вийти й ті чи інші розрахунки з жидівством. В умовах фронтового й кошового способу війни з більшовицькою армією, коли українська нерегулярна армія воювала серед безладдя та безладдя й коли судово-адміністративний апарат не діяв, реакція на переступи жидівства проти української державності й армії натурально мусіла вибухати стихійно й вона вже підчас залишення території України подекуди почала виявлятися в лютому й березні 1918 р. в актах самочинної помсти різних українських військових частин.

Чисто селянських випадків погрому жидів за час до першого відвоювання української території (з німецькою армією) було три: в Медвині (на Київщині), потім в Аннополі (на ярмарку 30. XI. 1917 р. селяне засварилися з жидом під час купівлі в нього шапки й потім розбили його крамницю, а за нею й інші) — та в Жабокричеві (гурт парубків на свято «Введення Богородиці» побили кількох жидів, що було звичайним хуліганством). Не робили жидам погромів українські селяне й по повероті української влади (з німцями) з Житомира до Києва, а проте подекуди селянство заляло до жидівства в суті речі позицію більш небезпечну, ніж вибух розгрома чи погрому.

Вже з весни 1917 р. серед різних форм селянського руху проти своїх соціально-класових противників почали провялятися й форми, скеровані на видалення жидів із сіл за приговорами сільських громад.

«В кількох селах Проскурівського повіту (Поділля) були вже дуже ранні (в квітні й травні) випадки, коли селяне відмовляли жидам, що віддавна жили на селі, винаймати надалі помешкання й жидам довелось виселитися». На квітень того самого року припадає постанова селян села Лукіянівки (на Київщині) про видалення жидів: «Селяне зібралися — написано в одній жидівській статті, — і заявили, що не хотять жидів». З осені 1917 р. факти видалення жидів із сіл стають частішими, особливо в Літинському і Брацлавському повітах (на Поділлі), й Таращанському (Київщина). «Селяне виразно заявляють: «не треба нам жидів на селі, нехай вони йдуть собі до міста»; виселення жидів зачепило майже всі села Літинського повіту. З початку 1918 р. число селянських заходів над виселенням жидів за приговорами сільських сходів, жидів, що іноді жили в селі 30, а навіть і 60 літ, і число фактичних видалень зростає. Ось, напр., у селі Скоморошки, Таращанського повіту на Київщині, сільський сход ухвалив «приговори» зпочатку (в січні), щоб 15 жидівських родин вибралися геть із села. З того числа 7 були службовці жидівської цукроварні, які перебралися на територію заводу, останні ж мусили таки виїхати. Повторною постановою

⁶³) Див. Чіріковер, там таки, ст. 116 і ин.

вою схода від 23. III. 1918 р. ухвалено негайно видалити й 4 жидівських родини заводських службовців. На сході селяне взагалі висловилися, щоб в кінці видалити всіх жидів, що в них поселилися, не виключаючи й власника цукроварні Гальперіна, і директора — жида Берга, та службовців заводу — жидів... «Про анальогічні настрої селян повідомлялося в пресі також і з кількох місцевостей Поділля: з Ладизжина й низки сіл його району... Волосні комітети подекуди робили постанови про створення особливої «черти для жидів, виганяючи їх за грані сільського поселення»⁵⁴). Ці, розуміється, неповні дані про легальні, масові стихійні виступи справжнього селянства проти сільського жидівства мають далеко більше значіння, ніж погромна хвиля. Це не підроблений голос народу, що у такому випадку де хто уважає за «голос Божий»!

Відхід з України деяких большевицьких частин у січні-квітні 1918 р. супроводився подекуди низкою жидівських розгромів. Червоноармейці-великороси, наприклад, громили жидів у Мглині, Суражі, Глухові, Новгороді-Сіверському, Середній Буді на Чернігівщині. Кількістю жертв і жорстокістю ці розгрома були найжахливішими з усього, що було до цього часу на Україні: в Глухові забили 140 душ жидів, у Новгороді-Сіверському — 88, не кажучи вже про тяжко й легко ранених. У тих ексцесах, за словами *Чіріковера*, «виступають цілком нові учасники... їх принесла сила, чужа для краю, червоноармейці й матроси, що прийшли з півночі»...

За другої доби самостійності України, за доби гетьмансько-німецької, з 29. IV. 1918 г. національно-персональна автономія й міністерство жидівських справ скасовано, і хоч спеціально рівноправність жидів не відмінено, але тому, що гетьманський режим відкинув усе законодавство Тимчасового Уряду й Центр. Ради, само собою відкинено й жидівську рівноправність. Позатим однак гетьманська влада вступила в тісне співробітництво з жидівською буржуазією, в ній був міністер-жид (напр., міністер торгу — одеський біржевик Гутник) і товариш міністра (напр., проф. Франкфурт), голова фінансового комітету державного банку, А. Бродський, великої ваги набув банкір-жид Добрий і т. д. Жидівська демократична людність, як бачили, перед тим помітно віддала свої симпатії большевізму, на цей раз жидівська буржуазія, дуже сильна по українських містах і в далекій мірі асимільована в російському дусі, схилилася на бік нового твердого курсу, що поворотом до політики економічного лібералізму обіцяв їй принадну участь у гонитві за наживою, спекуляцією й биржевим ажіотажем.

Але німецько-австрійська військова окупація не завжди виключала протижидівські ексцеси. Окупаційне командування німецьке й австрійське має свої причини негативного відношення до жидівства. Німецьке — в оголошеннях («*Bekanntmachungen*») звертає увагу, «що більша частина жидівської людности, особливо більшість торгівців... найганебнішим способом агітує проти українського уряду й німецької влади й силкується пересвідчити селян, що німці після врожаю відберуть у селян увесь хліб задурно»... По деяких стаціях команда вивісила плякати: «Стережіться жидівських міняйлів!» Австрійське командування видало обіжнюк до рабів (25. VIII. 1918 р.), у якому читаємо: «Доведено, що поодинокі члени жидівської нації силкуються підодити наших салдат на переступи й злочини в — а) політичному напрямку, і б) господарському відношенні, (на крадіжки, грабунки, заборонену торгівлю, торгівлю зброєю — тощо)». В обіжнюку подано пересторогу, що, коли жидівство не буде вдовольнятися «звичайними прибутками і не перешкодить відемним елементам у їх шкідливій і розкладовій діяльності», команда буде вважати його «за співучасника» з такими наслідками: контрибуції на жидівську людність і виключні проти неї заходи... Австрійський командант Катеринослава, викликавши до себе заступників жидівської людности, прочитав їм перелік провин; у ньому було й обвинувачення, що «Всесвітній жидівський Союз» шпигує на користь Англії та Франції, й що «жиди є ватажками крадіжок і шахрайств на Україні й що вони «не добре ставляться до німців»... Зрідка були одинокі випадки жидівських розгромів з боку українських військових частин, як ось у с. Радулів, Городи. пов. на Чернігівщині (травень 1918 г.). Цивільна адміністрація гетьманської влади, відновивши кару різками, подекуди веліла давати й жидам, запідозреним у причетности до большевізму, різки (коло 25); компенсуючи поміщиків за розібране в попередніх аграрних стихійних рухах майно контрибуціями, іноді ті контрибуції накладала й на жидів, виходячи з того, що подекуди частина розібраного майна за безцінок скуповали від селян жиди. Були випадки (на Поділлі), що жиди супроводили німецькі карні експедиції на села. Подекуди жиди арендарі маєтків, реставруючи свої права, приводили на розправу з селянами австрійські чи німецькі

⁵⁴) З матеріалів Чіріковера, а зокрема див. сторінки 133—134. його публікації, вже нами цитованої.

відділи, які провадили езекуції, б'ючи людей та відбираючи в селян для арендарів худобу й инше добро, При тій реставрації заднім числом уневажнювано купівлю від земельних комітетів. Напр., у с. Гуменцях «продав земельний комітет селянам дрова з лісу по 75 коп. за чвертку. Селяне заплатили добровільно аж по 2 руб. 50 коп., а тепер жид-арендар жадає від них по 20 крб. за чвертку, уневажнюючи давнє купно»⁵⁵). Коли почалися повстання селян проти режиму, що запанував, іноді місцеве жидівство виступало свідками проти повстанців. Одне слово — підливано масла до вогню напружених жидівсько-селянських відносин. І повсталий рух обрушився на жидівську людність цілої низки містечок, особливо кривавою була розправа на початку червня 1918 р. з Лисянкою на Звенигородщині. Гаслом повстанців здебільшого було: вигнати німців, скинути владу, перебити поміщиків і жидів; поки що попадало поміщикам, а особливо жидівству: на останнє покладено обов'язок «постачання» повстанських залог... Розпочавшись за доби Гетьманства, повстанство продовжувалося протягом наступних 4—5 літ, особливо розвинувшись в 1920 р., коли число отаманів сягало до сотні: імена Махна, Григорєва, Зеленого, Струка — тощо були грозою жидівської людности України.

В офіційнім органі міністерства військових справ гетьманської влади, в «*Відродженні*», з під пера *М. Сріблянського* (відомого соц.-революціонера Микити Шаповала) з'явилася низка статтів про національні меншости по Україні, в тім числі й про жидів. В них зхарактеризовано жидів під оглядом господарським, політичним і національним. На думку автора жиди — «нарід, що скрізь накликав на себе величезну ненависть». «Експансивні, рухливі, жадібні, з лихорадочними руками і очима», жиди вибиваються в життєвій боротьбі, вони «ніколи не зійдуть на самий низ життя, не стануть свинопасами, трубочистами, дворниками, хліборобами... а обов'язково стануть посередничать, чимсь торгувати, комісіонерствувать, заглядати в вічі кождому сильному цього світа, стануть потрібними, незамінними, близькими до душі й тіла... Торгівля, посередництво, спекуляції фінансові, економічні — це їхнє мистецтво, професія, ремесло... Жиди економлять — продовжує він — все до надзвичайної міри, до «отказу»: де треба щось гвіздком забити, там матузком зав'яжуть, або дерев'яну цурку вкрутять, упростять і зведуть продукцію машини до мінімума, потім покинуть кучу сміття і перекинуться в инше місце, щоб там повторити теж саме, виявляючи владу добичника, хижака, мандрівника, не звиклого до осілости. Через те увесь світ йому знайомий, його рідний край, але разом з тим не має єврей дійсного рідного краю, безбаченко, «вічний жид», що ніде не зростається душею і тілом, не полюбить до кінця, до смерти, до самозабуття якогось одного куточка землі... Нарід-безбаченко живе скрізь ніби тимчасово і тому не має часу на довго окопитися, поважно розташуватись, навкого себе причапувати і вічною працею коло землі себе укріпити. Він ніби на вокзалі чи пристані... заробить посередництвом, недовтою працею, щоб не застрять глибоко в тимчасовій обставині і поглядає на все, як не тутешній, байдужий до заскорузлого автотона-дикаря, трохи до його призирилий... Скрізь вони фермент критики, бунту, мікроби революції і її провідники. І не диво, що російський революційний рух йшов під їх проводом, в революції вони були попереду: і в оборончестві, і в большевізмі, в максималі... Ще в Центральній Раді вони заявляли про антисемітизм в демократії української... Послухайте гомін: Хто зів перед в змаганнях проти автономії України? Вони. Хто плив зверху на хвилях большевізму? Вони. Хто вважав себе вправі управлять Україною? Вони. Росією? Вони... Хто найбільший інтернаціоналіст, що намагається увесь світ звести до однієї організації?... Їм глибоко несимпатична ідея національного відокремлення, бо це сила опору проти них, це організація, а значить їм доведеться тяжче її перемогати. Інстинкт самоохорони... туга єдности, за утворенням всесвітньої єдиної національної організації єврейства увесь час змушує їх кликати всі народи до єдности. Коли держави об'єднуються, зілкуються — це значить, що тоді об'єднається, зілмується розмежоване чужими кордонами єврейство. Інстинкт націонала веде їх до утворення інтернаціонала. Через те вони органічно не можуть воспринять, пронять ідею Самостійної України, бо це є роздробленням українського і російського єврейства... Вони централісти, інтернаціоналісти — сюди кличе їх інстинкт і інтерес. Українська державність була для євреїв несподіваним феноменом: якось виникла вона відкілясь, євреї не передчували, не передбачали... Вони звикли пристосовуватись до сильного, а український нарід ніколи сильним ім не здавався..., і ось він підіймається на височінь державного існування... Жиди ще не вийшли зі стану русько-державної інерції... Вони завзято ведуть агітацію проти Самостійности України..., ігнорують факт української державности... Жидівство веде перед в большевицькїм наладі на Україну...

⁵⁵) Відвертий лист Подільських громадян, Діло, 28. VIII. 1918 р.

за те ненависть до них зростає страшенно..., навіть соціалістичні елементи обхоплює стихійний антисемітизм... Утворення Української державності проходить без підтримки євреїв... Де будуть українська державність, там жидів, як активних робітників, нема; там же де її руйнують, — там жиди працюють дуже усердно... — в цьому факті джерело модерного антисемітизма... Живучи компактно масою на Україні жиди тримаються екстериторіяльно, не відчувають ніякого, звязку з українським народом... Екстериторіяльність поведінки євреїв — ось що розділяє їх з автохтонами скрізь... Єврейство з'ясує свою долю з нашими гнобителями і цей факт утворює той новий антисемітизм, який так первує і дивує жидів»⁶⁶)...

Приблизно такого самого погляду на масове жидівство України дотримувалася й опозиція до гетьманства, організована в Український Національно-Державний Союз. Тому Союзові, в силу часових обставин, довелося звернутися з «відозвою» (від 30. V. 1918) «До німецького народу», якого армія була на Україні. В тій відозві «жидівську колонізацію на Україні в політичній відношені зараховано до «хатніх ворогів українського народу». «Жидівський нарід — читаємо там — буржуазія, якого вже цілком асимілювалася в мові з москалями, бачить у відокремлюванні України територіяльне скорочення своєї торговельно-промислової діяльності, а в національному й культурному відродженню українського селянина вбачає безпосередню загрозу свому звичному способу життя торговельного посередника. Жидівський нарід прагне єдиної Росії і ненавидить українську самостійність»⁶⁷); приймаючи участь і своєю демократією й аристократією в кампанії проти України і хоче пересварити український нарід із німецьким...

А проте хибним булоб думати, що жидівство хотіло би єдиної, неділимої Росії з якоюсь патріотичної, п'ятоїчної любові до неї. В суті своїй торговельний нарід все проти нових держав — Польщі, Чехословаччини, Латвії, Естонії, тощо, бо проти нових кордонів, що перешкоджають у його життєвих інтересах.

Торговельно-посередницька діяльність викликала в жидівстві психологію космополітизму й інтернаціоналізму і зробила з них підготований матеріал і до інтернаціоналізму соціалістичного чи комуністичного! Останні роди інтернаціоналізму є лише продовженням торговельно-посередницького. І єдина, неділима Росія для нього теж свого роду інтернаціонал, якого межі бажано булоб розсунути на всі боки, аби менше кордонів, мит, контрабандних видатків та візових перепон. Все рівно як би центром, од якого посувалося б на всі боки єдинство терену, був і не російський, а підпорядковував і країни всієї Росії... Аби не бути розеднаними, бути під одною державною стріхою, з одною мовою, аби не вчити мов, отих малих народів, що повстали на основі засади, невігідного для жидів, «самоозначення» народів, яких державність, як з погордою каже жид. автор, кінчається «за мійською чертою, за сільською околицею», отих лімітрофів і їм подібних новотворів, які не мають а «ні величі в минулому, ані безконечної далені в майбутньому, ані богацтва, ані різноманітності культурних цінностей»⁶⁸)... отої Естонії, Латвії, та почасти й Польщі й Чехословаччини. Звідси жидівський патріотизм у відношенні до російської мови за межами сучасного С. С. Р., навіть у Польщі, патріотизм до німецької мови на землях Чехословаччини... Пристосуванням до певних національних комплексів жидівства є капітал, перепристосування є втратою цілого надбання й початком знову, — таке значіння соціальної інерції.

⁶⁶) М. Сріблянський, стаття про національні меншости на Україні, «Відродження», 1918, за 22/8. V, число 44.

⁶⁷) П. Христюк, «Замітки і матеріали до історії української революції» 1917—20 р., кн. III, 1921, ст. 66—67.

⁶⁸) І. М. Бікерман, Росія и русское еврейство, Сборник «Россия и еврей», 1924, стор. 88—89 і інші.

За третьої доби укр. влади, доби Директорії (з кінця грудня 1918 р.), в жидівській справі вернули на позиції Центральної Ради, не дивлячись на все те, чому навчила українців свіжа історія. Та тут знову розпочав війну з Україною північний більшовизм, для чого українській владі довелося творити нерегулярні військові частини під проводом різнородного отаманства, що в жидівським питанні поводилося як хотіло, не слухаючи влади, а з тим знова відновилися випадки, головне воляцьких, антижидівських розгромів. Безпосередня причина ексцесів полягала знова таки в тому, що значна частина жидівства не залишилася нейтральною до боротьби української армії з більшевицькою. Масове жидівство, рядове й інтелігенція, не крили своїх симпатій до приходу більшевицької влади й без роздуму, що буде далі, звичайно ставали на більшевицький бік. «В силу особливостей національного складу населення України, Литви й Польщі — каже лідер жидівського «Бунда» на Україні, М. Г. Рафес, б. член Центральної Ради, що потім перейшов до більшовиків — жидівські робітники відігравали й будуть відігравати видатнішу роль в революційному русі». Він завчасно висловлював погляд, що «без підпори жидівських комуністичних організацій у західній частині України совіцька влада не зможе налагодити свого апарату. Дальший хід подій — говорить Рафес — вповні оправдав наш погляд. І в Білорусії, і на Україні (в західній її частині) швидко виявилось, пише він у грудні 1919 р., що жидівські робітники, раз ступивши на шлях соціальної революції, становлять міцну опору («прочний оплот») совіцької влади (підкреслення наше — О. М.), що завдання втягнути жидівських робітників до червоної армії притягло увагу військово-політичної влади»⁶⁹). З цього висококомпетентного свідництва маємо, підтвердження усталених поміж українців відомостей — на чийому боці була пересічна жидівська маса на Україні («робітники»!).

Жидівська буржуазія за короткий час розібрала, що несе їй більшовизм і заявила за Деникінською концепцією. «Жиди були заступлені — свідчить унікал, український жид, Арнольд Марголін, — дуже значно в рядах більшовиків і, зпочатку, в рядах Деникінської армії. З українським рухом із жидів пішло лише кілька людей» (підкреслення наше — О. М.)⁷⁰). В українській армії жидів не було (за виїмком кількох людей — О. М.), а в більшевицькій були, були навіть цілі частини; немало було жидів і на організаторських ролях у більшевицькому апараті, в тому числі й у червоній армії (політкоми, політруки), чимало ввійшло, а в черті осілости навіть переповнило, й більшевицьку адміністрацію — і ревкоми, і поліцію, у тому числі й сумної слави «Чека».

Колись, як стануть приступні історикам архиви «Чеки», людство довідається про всю жахливу роль в них жидів. Досі всі про те знають, але ніхто не може подати статистики тої законспірованої інституції. Один випадок дав можливість виявити персональний склад губерніяльної «Чека» в м. Києві на весну 1920 р. З'ясувалося ось що: 1) Предсідник — Блувштейн (прибране ім'я Сорін), жид; 2) його заступник, П. Дегтяренко, малорос; 3) Шуб — секретар комісії, жид; 4) завідуючий юридичним відділом, Самуїл Цвібак, жид; 5) Михайл Цвібак, заст. завідуючого операційним відділом (завідуючий був Яків Лівшиц — жид), жид; 6) комендант Файфман (Михайлов), жид; 7) завідуючий тюремним підвідділом Кац, жид; 8) Завідуючий господарством Каган, жид; 9) завідуючий загальною канцелярією Ганіотський (Сутулін), жид чи поляк;

⁶⁹) М. Г. Рафес, «Два года революции на Украине», Москва, 1920, ст. 164.

⁷⁰) Марголин А., «Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина)», Берлин, 1921, ст. 314.

10) комендант особливого корпусу при чека, Фінкельштейн, жид; 11) завідувачий відділом спекуляції, Мотя Грінштейн, жид; 12) бухгалтер Рабіців, здається, жид; 13) казначей Савчук, з київських робітників; 14) заст. завідувачого секретним відділом, Шварцман, жид; 15) заст. завід. юридичним відділом Манькін, жид; 16) інспектор секретного відділа, Яковлев (Демідов), общерос; 17) теж інспектор, Ковалів, українець; 18) теж інспектор, Лашкевич, росіянин; 19) секретар юрид. відділу, Наум Рубінштейн, жид; 20) завід. столом спекуляції, Мантейфель, жид. Отже на 21 учасника Київ. губ. «Чека» було безсумнівних 14 жидів, 4, здається, жиди і п'ятеро не-жидів⁶¹). Провідна ролля жидів і їх чисельна перевага не залишає сумніву про те, члени якої національності несуть відповідальність за всі звірства губерніяльної «Чека». Ці дані про переважливу участь жидівства у складі Київ. губ. Чеки й майже відсутність українців, без ризика помилитися, можна вважати за характерні також і для київської мійської Чека і для всеукраїнської Чека, що теж була в Києві (на чолі з Ладісом) і для всіх «Чека» в черті осілости, себто, майже про всій Україні, а насамперед і особливо на Правобережній, де мійські Чека мусіли бути ще більше очіковані, що головне й була територією операцій української армії.

Вся ота зааганжованість жидівства в боротьбі на боці противника не могла лишатися невідомою і булоб над силу людську, колиб вона не давала своїх наслідків: психіка нерегулярного українського вояцтва, не армії власне, а «вольніци», не все піддавалася силі наказів. Часом вона була сильніша за накази. Звичайно, большевицький режим не встановлювався відразу, українське військо знов одбивало заняту територію, ну й ставали знову віч-на-віч із фактом участі в большевизмі й ворожой поведінки певних жидівських кол за мовчазного співчуття й покриття більшості останнього жидівства. Звідси огірчення, обурення, погляд, що «всі жиди-комуністи», гасло «геть жидів і комуністів», агітація чорносотенців, що «серед жидів є тільки самі комуністи», і зогляду на те, що доходить правди судовою дорогою не все був час, — подекуди самовільні розправи.

Типовим такого роду погромом був погром у Проскурові, де українські вояки, під командою Самосенка, заслуженого військового старшини, помстилися «за участь жидів у большевизмі, за спробу прокурівської жидівської молоді зробити большевицьке повстання зсередини» (*А. Марголін*). Щоб мати вірну уяву, пригадаймо, що боротьба на Правобережжі, найгустіш заселеному жидівством, точилася приблизно три роки з перемінним успіхом і в тій кривавій «кадрілі», завдяки нетакту чи ворожості певних жидівських кол і нерозбірливості обуреного вояцтва, та тут розбиратися й судити про особисті провини й ніколи було, не раз терпіли напевно й нейтральні елементи жидівства. «Для повного зрозуміння погромної справи — пише б. предсідник Директорії, відомий укр. письменник, *В Винниченко* — «треба завважити, що головними виконавцями погромницької інспірації були вояцькі маси. Рідко коли місцеве населення села, містечка чи міста виступало ініціатором погромів. Навпаки, були випадки, коли селяне зі зброєю в руках захищали «своїх жидів» од зайшлої вояцької банди. Але вояцька маса, що отупіла за п'ять років війни, що звикла до організованого вбивства, яке зветься війною, обдірана, одуріла від перевтоми, розлючена, ця маса з великими труднощами підлягала дисципліні й легко піддавалася підбурюванню на експеси»⁶²). Іноді погроми робили бандити, вбрані в військову уніформу. Селянство, затаєм кажучи, не було ані ініціатором, ані виконавцем погромів, але, де той погром відбувався, частина його звичайно прибувала на місце подій, щоб скористати розгормленим крамом. Такий розбір бував завжди за погромів чи розрухів: 1880 років, 1905 р. 1817—19 р. р. В революції 1917—19 р. р. селянство стихійно захоплювало поміщицькі землі, ліси, сіножаті, з почуттям права, але перед розбором рухомостей, домового добра й покойових

⁶¹) З матеріалів «Особой Следственной Комиссии на Югъ Россіи», «Чекист о Ч. К.», збірник «На чужой сторонѣ», Прага, кн. IX, 1925, ст. 116—118. Цих даних і їм подібних Ostjudisches historisches Archiv і його «учені» співробітники — Черіковер, Шехтман — тощо, розуміється, не наводять у своїх «учених» публікаціях про погроми на Україні.

⁶²) В. Винниченко, Еврейське питання на Україні, «Нова Україна», Прага, VII—VIII, 1923, ст. 24.

предметів застановлялося: брати ті речі йому здавалося крадіжкою. І розбір погромлених крамів міг бути або з боку не чистих на руку елементів села, або з боку звичайного селянства свідомого того, як було надбане розбитване добро жидівських крамарів...

В кожному разі погроми жидів з боку українського вояцтва були випадками, а не чимось систематичним чи регулярним. Українське командування постійно боролось з погромними настроями, видавало десятки наказів, що стримували від погромів⁶³) і не один десяток винних в порушенні тих наказів віддало під надзвичайний військовий суд і розстріляло: напр., на ст. Христинівка розстріляно 83 погромщика, в Тальному — 5, в містечку Вахнівці — 4 і т. д. Наскільки уряд Укр. Нар. Республіки був певний за своє нормальне поставлення до жидів на Україні відко з того, що з його доручення предсідник укр. дипломатичної місії в Парижі, граф Тишкевич, 5. IX. 1919 р., передав запрошення видатнішим жидівським діячам Парижу (Л. Моцкінові, М. Усишкінові і А. Гольштейнові) і Льондона (Ахад-Гаамові і Йохельманові), щоб вони організували слідчу комісію, яка малаб розслідувати справу жидівських погромів на Україні. За порадою названих осіб запрошення переадресовано шістьом найбільш впливовим жидівським організаціям Англії, Франції та Зед. Держ. Америки, і міжнародня жидівська комісія лише тому не побувала на Україні, що тим часом українську армію витиснено за Збруч. Ідея такої комісії сподобалася закордонному жидівству: вбачаючи в тому засіб для боротьби з погромами, вона 7. XII. 1919. звернулося була до Добровольчої армії, питаючи згоди на прийняття слідчої комісії щодо погромів, — відповіді від уряду Добр. армії не одержано⁶⁴).

⁶³) Sur les pogromes en Ukraine etc., Paris. «Но какое погромное правительство их (тих документів) не издавало?» — іронізує *Чіріковер*. «Ostjudisches Archiv» у Берліні видав уже два томи про погроми на Україні: а) за українського режиму, т. I, і б) за часів Денікінських, т. II. Обіцяє видавати далі... Досі опубліковані два томи — *Чіріковера* і *Шехтмана* — мають характер не об'єктивного досліду, а прокурорського обвинувачення. Вони заносять укр. нарід «на чорну дошку» (вступна передмова Дубнова до I. тома), вони «предъявляют счет» (вступна передмова *Чіріковера* до II. тома). Вони й не подумали, що інспірують українців виставляти свій «чорний індекс» жидівству, росіян — подати жидам свій «контр рахунок»! Українці боролися, жиди ставили палки в колеса, а жидівські організації... збирали документи... В тих документах не знайде читач, хоч це для жидівства було вповні приступним, напр., того, скільки жидівських «робітників» було в червоній армії за часи боротьби її з українською, скільки було жидів «політкомів», скільки «політруків», з кого складалися «ревкоми» Правобережної України, де головним чином тяглася боротьба, а з кого складалися «чрезвычайки» (ми показали вже вище з кого складалася Київська губерніяльна «чека»). Отже підбір документів однобічний, і тому тенденційний. Автори тих двох публікацій не признають України й на еміграції: скрізь читаєш «петлюровська» армія, тоді як їм відомо, що то була армія Української Народньої Республіки. Одне слово — подібні діячі зроджували новий рід антисемітизму серед українців на Україні, вмють зроджувати його своїми нетактовностями й за кордоном. Найбільш гомеричною з нетактовностей цього роду була солідарність усього жидівства з кримінальним злочинцем Шварцбартом, що, як відомо, в Парижі застрілив С. В. Петлюру, ніби з пімсти за погроми. Автор цих рядків не є «петлюровцем», але мусить сказати: Страшно подумати яких би гекатомб вазналоб жидівство України, коли б «головний отаман» українських військ був тим, що йому причепили, себто, погромщиком! Жидівство імя Петлюри в очах українських мас оточило авреолею жертові «хатніх ворогів», створило легенду, й добре коли вона не помститься її авторам.

⁶⁴) Шехтман, «Погромы добровольческой армии на Украинѣ», Берлін, 1932, ст. 220—222.

ХРОНІКА.

Е. Онацький.

На міжнародні теми.

Маленьке містечко Гіртенберг в Австрії несподівано для себе і світу зосередило на собі в середині лютого 1933. року загальну увагу світової преси і ледви чи не набуло слави нового Сараєва, себто, відправного пункту нової європейської війни. На полях бою на території б. Австрії, що перейшли до Італії, залишилося свого часу чимало австрійської зброї — рушниць і кулеметів, роблених в австрійських фабриках. Італійці її зібрали і задумали використати. Якесь приватне підприємство, за яким безумовно стояв італійський уряд, бо в державах з міцною урядовою владою фабрики воєнного припасу не можуть бути на своїй власній волі, — вислало значну кількість цієї колишньої австрійської зброї (яких 60 тисяч рушниць і коло 200 кулеметів) до містечка Гіртенбергу для направки. Франція й Мала Антанта вже віддавна мали підозріння, що Італія допомагає Угорщині, як і іншим країнам ревізіоністичного блоку («блоку», до речі, що існує лише ідейно й гіпотетично!) і поквапилися використати цей факт висилки зброї до Гіртенбергу для того, щоби замкнути Італії єдину можливу дорогу до Угорщини — через Австрію. Тому Франція, до якої, не розшолопавши добре діла, приєдналася і Англія, вислало австрійському урядові 11/II дипломатичну ноту, складену в нечувано різкому тоні. Французький уряд заявляв у ній, що вбачає в справі пропуску зброї на австрійську територію порушення 134. пункту Сан-Жерменського трактату, а також пункту 1. австрійського закону від 1928. р., а тому вимагає від Австрії, щоби вона:

«1. Відповідно до своїх попередніх обіцянок зробила все потрібне для забезпечення поворотної висилки зброї, складеної в Гіртенбергу і в Стейрі, тому, хто її вислав до Австрії.

2. В випадку, коли би така розвязка справи зустріла спротив з боку того, хто вислав, австрійський уряд знищить вище названу зброю.

3. Австрійський уряд представить французькому і британському представникам докази поворотної висилки зброї або її знищення. В одному і другому випадку, уряд зобов'язується подати відповідні декларації під присягою.

4. Австрійський уряд зобов'язується розслідувати, чи частину цієї зброї не перевезено через австро-угорський кордон. Висліди цього розслідування повинен представити французькому і британському представникам. На випадок потвержувачого висліду, треба вказати кількість зброї, що її таким чином переначковано.

5. Встановлюється речинець двох тяжнів для інтегрального виконання вище зазначених заходів...».

Оголошення цієї ноти-ультиматуму в пресі, викликало в міжнародній пресі цілу бурю. Для всіх було ясно, що з такими вимогами (засвідчення під присягою!) не звертаються до суверенних урядів, і що в даному випадку світ опинився перед актом зухвалою вживання права дужчого над слабким. Перед австрійським урядом ставала проблема — або піти на страшне пониження і фактичну ліквідацію суверенності Австрії, або піти на повний розрив із Францією, що могло значити негайну окупацію Австрії військами Малої Антанти й повна руїна країни. Та Австрія знайшла в собі стільки гідності і сили, щоби не лише не прийняти французько-британського ультиматуму, але й подати його до відома італійському урядові, а потім, за його порадою, і цілому світові. Італійський уряд, зі свого боку, виступив дуже рішучо за Австрію і дав знати кому слід, що італійський уряд вважатиме ультиматум скермованим не стільки проти Австрії, скільки проти Італії, бо Гіртенберзька зброя, як кожний знає, походить із Італії. Після відвідин італійським послом Гранді англійського міністра закордонних справ, Саймона, — відвідин, що затягнулися в довгий розмові, англійський уряд повідомив (22. лютого через декларацію міністра Саймона в парламенті), що він приймає цілковито італійську точку погляду, а саме, що комерційний договір, зав'язаний із австрійськими фабриками, повинен бути дотриманий, зброя має бути направлена і зміру направлення відслана до Італії, австрійський уряд не потребує присягати і його запевненням треба йняти віри, як це взагалі водиться в інтернаціональних відносинах.

Таким чином гіртенберзьку справу розв'язано цілком задовольняючим Австрію й Італію способом, бо після такої заяви англійського уряду, французькому урядові нічого не лишалося, як лише визнати цілу гіртенберзьку справу за «прикре непорозуміння».

Проте, це «прикре непорозуміння» не залишилося без наслідків. Воно висунуло на терен міжнародного обговорення проблему взагалі кожного перевозу зброї через австрійську територію. Австрійський міністер війни Богуен виголосив промову, в якій подав офіційні дані про кількість зброї, що її вислала Чехословаччина Юго-з Чехословаччини до Югославії пройшло коло 2000 вагонів військового припасу, і в тому числі 704 гармати, переважно великого розміру, 5010 кулеметів, 120 тисяч рушниць, 920 тисяч стрілен гарматних і т. д., — отже все, як бачимо, цифри, в порівнянні з якими 60 тисяч старих рушниць та 200 кулеметів Гіртенбергу видаються смішно малим числом.

Гіртенберзька справа, що покінчилася дипломатичною поразкою Франції і заломленням престижу англійського уряду, який так легкодушно піддався французьким намовам, щоби потім так скванно визнати їх неслухняність, є лише одною необхідною ланкою в розвою відносин ревізіоністичного і антиревізіоністичного таборів. Відомо нам ноту-ультиматум, подану австрійському урядові 11. лютого, попереджали депутати в комісії зак. справ французького парламенту, дебати, під час яких депутат Ібарнегарей заявив, що він абсолютно певний в існуванні оборончо-зачіпного союзу між Італією, Угорщиною й Німеччиною, підписаного 7. серпня 1932. р. Еріо, голова комісії, зазначив зі свого боку, що він мав «передчуття» існування такого союзу, але до моменту, як він залишив своє місце міністра зак. справ, французьке міністерство не мало ще доказів, що такий союз існує в дійсності. В Німеччині ці звістки про «союз» були негайно спростовані, але французька преса продовжувала їх всіляко дебатувати й коментувати, причому найбільш помірковані межі ними обмежувалися констатуванням, що коли такий союз і не існує в дипломатичних актах, то він у кожному разі існує в фактах реального життя.

На чолі всіх тих груп, що повели нестримну кампанію проти Італії в французькій пресі і на політичних зборах, спинився Еріо, що місяць перед тим з неменшим палом виступав в оборону ідеї франко-італійського порозуміння. Стриманий холод, що зустрів в італійській пресі його палкі виступи, відмінив нараз його політичну любов в неменш палку політичну ненависть, і Еріо почав пропагувати ідею якнайбільшого зближення з Совітами, які, мовляв, таксамо зацікавлені в затриманні існуючого стану річей, як і Франція. Прихід до влади в Німеччині Гітлера, неблаганого ворога комунізму і приятеля фашизму, має, на погляд Еріо, зблизити Францію й совітський Союз для оборони проти спільного ворога, що виявляється в формі фашистського італіо-німецько-угорського блоку, до якого також тягнуть Болгарія, Австрія й Туреччина. Але поки дійде ще до того франко-совітського зближення, що започатковане зав'язанням трактату не-нападу та переговорами про всякі комерційні і фінансові полехшення, Франція не тратить часу...

15. лютого, Мусоліні, на засіданні ради міністрів офіційно спростував відомості про італіо-німецько-угорський союз, що пішли з комісії зак. справ франц. парламенту і що «навіть не заслуговували би на спростовання, коли би вони не походили з такого місця...». 16. лютого в часописах з'явилися вже не менш офіційні комунікати про оформлення нового союзу державами Малої Антанти, які зобов'язалися виступати в справах закордонної політики лише за взаїмним порозумінням, при будь-яких обставинах. Одночасно з тим прийшли і звістки про те, що зав'язання цього союзу супроводилося також воєнними конвенціями, скермованими проти Угорщини й Італії. Товариш міністра зак. справ Сувіч, у своїй промові, виголошеній в італійському парламенті 25. лютого з приводу цього нового союзу, звернув увагу на те, що «коли якісь держави, в такий трудний момент, як теперішній, відмовляються від частини своєї свободи для союзу, де існує зрештою так мало спільних інтересів, це значить, що мусять бути для того *якісь особливі підстави*, які загальною інших держав залишаються невідомими...».

На йому думку, Ліга Націй мусіла би звернути особливу увагу на факти цього роду. В дійсності, п. 18. статуту Ліги Націй накладає на держави, що його підписали, обов'язок реєструвати в секретаріаті Ліги Націй усі трактати інтернаціонального характеру. Автори статуту Ліги Націй мали тут на увазі принцип інтернаціональної справедливості, щоби ніодин нарід не міг бути зобов'язаним без свого відома щодо будь-якої чужої держави, і щоби уряди не могли потай вирішувати про будучу долю тої чи иншої нації. І Мала Антанта поквалілася зареєструвати свій трактат союзу в Секретаріаті Лізі Націй і одночасно спростувати, ніби *одночасно* в зав'язанням цього трактату підписано і воєнні конвенції. Спростовання це було, розуміється, лише правною казуїстикою, бо ревіляції італійської преси відносилися до

воєнних конвенцій, які існували ще до скріплення їх останнім договором. Автім міністр закордонних справ Югославії заявив цілком недвозначно в Скупщині, що Югославія і інші дві держави Малої Антанти хотіли перш за все витворити «могутню організацію сил», а що це значить, кожний політик дуже добре розуміє. Та і «Народні Лісти» празькі в одній своїй статті з приводу нового союзу прохопилися фразою: — «Не є таємницею для нікого існування воєнних конвенцій меж державами Малої Антанти»... Італійська преса вказує на таємні військові конвенції, завязані в вересні 1929, меж Чехословаччиною і Югославією і в грудні того самого ж року меж Югославією і Румунією, згідно з якими, на випадок воєнного конфлікту, коли би Угорщина навіть проголосила свою нейтральність, її треба було би окупувати. Зрештою, існування воєнних конвенцій меж державами Малої Антанти стверджують факти частих конференцій меж представниками воєнних генеральних штабів усіх трьох держав, що особливо часто відбувалися минулого року.

Бенеш, зясовуючи в чеському парламенті значіння нового трактату меж державами Малої Антанти пояснив його глибокими політичними змінами, що відбуваються в Німеччині, і що означають кінець Льокарнської політики франко-німецького порозуміння, а також поділ Європи на дві політичні групи, з яких одна стоїть за перегляд існуючих трактатів, тим часом як усі держави Малої Антанти є зацікавлені в їх інтегральному дотриманні. Крім того, висловив побоювання, що Конференція для розроблення не осягне своєї цілі, і це її банкрутство означатиме «початок періоду гострих дипломатичних і політичних конфліктів»... Думаємо, що цей період «гострих дипломатичних і політичних конфліктів» вже почався, і що Конференція для розроблення власне вже банкрутує. Доказом тому служать не так ті безконечні і безплідні промови різних делегатів, що плутаються в теоретичних подробицях, а безсумнівний факт зросту видатків на зброєння, що помічається рішуче в усіх країнах. Навіть пацифістична Англія, яка фактично стоїть осторонь від тої боротьби контрастів, що все більше охоплює Європу, і яка устами свого міністра Саймона проголосила, що «яка б не була ситуація в світі, англійський уряд не дасть зтягнути себе в сіті конфліктів», — збільшує свої військові видатки на мільон 462 тисячі стерл. в порівнянні з видатками 1932. р., і військовий міністр зазначив неминучу потребу повернутися до системи щорічних військових маневрів, без яких військо тратить свою боеву готовість. В Америці, де жахлива криза витворила величезні кадри безробітної, безпритульної молоді, що блукає з міста до міста, шукаючи заробітку або бодай хліба й даху над головою, вирішено зужити цю молодь для комплектування армії, що, як відомо, поповнюється в Америці з вільного найму, і досі зазнавала великої конкуренції з боку промисловости, що оплачувала робітника краще, ніж уряд оплачував солдата. А румунський міністр війни Сансоновичу сповістив в румунському парламенті 3. березня про наближення «фатальної години», перед якою Румунія мусить відповідно підготуватися. З дальших дебатів виявилось, що, неважачи на Конференцію для розроблення, Румунія замовила від французького заводу Шнейдер і чеського Шкода величезну кількість зброї на кілька десятків мільярдів лей. Сансоновичу ствердив, що і в самій Румунії вироблюється тепер п'ять тисяч кулеметів, але щоби дійти до такого наслідку, Румунія мусила замовити за кордоном далеко більшу кількість. Такої самої методи вжито щодо гармат. Щоби звільнитися від замовлень за кордоном, які затажко лягають на фінансовий стан країни, Румунія витворила різні власні фабрики зброї, як, наприклад, фабрику аеропланів у Брашові, фабрику гармат у Решиці, фабрику рушниць і кулеметів в Кугірі, фабрику воєнного ристунку в Колса-Міка, для якої ввезено на 200 мільонів лей різного металю, і на решті фабрику вибухового матеріялу в Фагорас. Пророблено також підготовчу роботу для фабрикування газу.

І справді, картина незвичайно повчальна. Та на першому місці щодо зброєнь в Малій Антанті стоїть без сумніву Чехословаччина, що в воєнному відношенні можна вважати цілком не від кого незалежною. За весь повоєнний час вона довезла з Франції лише 70 гармат, 7 панцирників і 115 аеропланів. Зате лише в одному 1930. р. вона вивезла воєнного приладу на 124 мільона франц. франків. В цілком инакшому становищі є Югославія, яка зовсім не продукує воєнного приладу і залежить в цьому відношенні цілковито від Франції і Чехословаччини: вона ввезла з цих двох країн понад 1.500.000 рушниць, 2700 гармат, 12 тисяч кулеметів і 130 танків та 40 панцирників...

Як бачимо, «роззброєння» розвивається цілком добре. Останній трактат Малої Антанти ще більше посує його наперед. Бо не дурно Оувіч у своїй вищезгаданій промові в італійському парламенті зазначив, що «делікатна і поважна ситуація, в якій опинилася ціла Європа, мусять змінитися. Є такі ситуації, що не можуть тривати

довго і не можуть переходити певні межі. Першою умовиною для переведення політики миру є переможення цієї ситуації більш широким поглядом на дійсність і більш точним розумінням необхідностей, що лежать в основі головних проблем життя народів».

Та біда полягає саме в тому, що щодо розуміння цих «необхідностей» помічаються великі розходження. Польща, наприклад, уважає, що для її розвитку і добробуту їй абсолютно потрібні всі ті території, які вона загарбала в німців, українців, білорусів і литовців. Німці ж, українці, білоруси й литовці думають цілком инакше. І коли останні три народи не дійшли ще такої сили й зорганізованости, щоби мати впливовий голос на форумі народів, то проте німці саме останніми часами виявляють таку одностайність у своїх національних стремліннях, що мимоволі приковують до себе увагу світу і примушують рахуватися з собою, як з дійсно великою державою. Останні вибори до Райхстагу, що дали — при максимальній участі населення (до 90%!) кольосальну перемогу гітлеризму та коаліційному національному урядові, понаряд вимагає свого місця під сонцем, вимагає відповідного зрозуміння його національних необхідностей, ставить устами Гітлера цілком ясно питання перегляду трактатів, що покалічили німецьку національну територію. Певна річ: скоро «сказка сказивається, та не скоро справа робиться»... Певна річ, од декларацій Гітлера про конечну потребу перегляду німецьких кордонів до справжнього перегляду шлях не близький, і гітлерівському урядові треба буде ще чимало уваги присвятити внутрішній переорганізації Німеччини, подоланню комуністичної партії, зліквідуванню всякої внутрішньої опозиції, — та проте й тут ми є свідками таких поважних успіхів гітлеризму в його рішучій акції проти дезорганізаторів внутрішнього фронту, що шере-етання і навіть підпалили Райхстаг, але вчасним внарештуванням комуністичних ватажків плян повстання був зліквідований у корені, а проголошення комуністичної вався, що коли би гітлеризм і не одержав парламентарної більшости, він однаково розбудови Німеччини. Пора несталих урядів, що приходили на зміну один одному на протязі кількох місяців, для Німеччини безповоротно проминула. Але так само кожному ясно, що, маючи за собою парламентарну більшість, гітлерівський уряд може переводити свою програму в далеко меншими потрясеннями та тертями.

Одночасно, з тим, як німецький наряд віддав у руки Гітлерові фактичну диктатуру для внутрішньої розбудови Німеччини і направи її зовнішніх кордонів, в Америці президент Гувер передавав свої повноваження новому президентові Рузвельтові, який відразу мусів був також поставити питання про надання йому мало не диктаторської влади, хоча влада президента республіки в Америці вже і так перевищує владу мало не всіх монархів Європи. Та Америка, ця країна мільярдів, опинилася в такій жахливій фінансовій і промисловій кризі, що і для найбільш завзятого прихильника ліберально-демократичних доктрин неминуча потреба не-демократичних і не-ліберальних рішучих заходів виступає з повною очевидністю. Перестарілість старих метод урядування і непристосованість їх до сучасного поступу техніки й цивілізації виступає з особливою силою в Америці, де, наприклад, меж виборами нового президента і вступом його до влади проходило досі аж добрих чотири місяці, підчас яких старий президент продовжував кермувати, але з кожним днем бачив зменшення свого авторитету; тим часом як у новообраного президента, навпаки, з кожним днем той авторитет і престиж зростали. Тому, як це ми бачили останніми часами президенства Гувера, старий президент не наважувався на будьякий рішучий крок і обмежував свою діяльність звичайним адмініструванням, а другий еґотично ухилився від відповідальности за заходи і закони, що припадали на час урядування ще старого президента. В подібній же ситуації є й конгрес: давні члени конгресу продовжували засідати й вирішувати справу, хоча знали вже з наслідків виборів, що не відповідати вдова і приступати до виконання своїх обов'язків вже за нового президента, що був обраний разом з ними. Такий стан річей походив з американської конституції, яка своєю чергою походить аж із 1787. р. Вибори президента, що відбуваються в листопаді, згідно з цією конституцією і особливо — додатком, встановленим до неї 25. вересня 1804. р. уважались лише ніби пробними, бо наслідки виборів мали бути затверджені на зборах новообраного конгресу в другу середу місяця лютого. 4. березня, коли починається звичайна сесія конгресу, новий президент мусить вже посідати свою владу.

Отже, яке значіння цієї довгої процедури, що ростягається аж на чотири місяці? Виключно історичне! Сто трицять років тому зносили межі різними частинами Сполучених Штатів були такі трудні, що треба було забезпечити виборцям досить часу, щоби вони могли зібратися у столиці для потвердження виборів президента, а потім і президент мусів мати досить часу, щоби перебрати свою владу. З вдосконаленням засобів комунікації і особливо з прискоренням цілого ритму життя, як промислово-економічного, так і політичного, ця процедура почала відбиватися фатально на цілому державному організмі Сполучених Штатів. Не треба забувати, що, після встановленого в цій державі звичаю, з уходом старого президента відмінюється ледви не весь державний апарат, особливо коли обраний президент належить, як тепер, до другої партії. Бо саме в демократично-ліберальній Америці визнається, що державний апарат має знаходитися в руках людей, які цілковито визнають авторитет влади, а це може бути лише в тому випадку, коли вони не належать до ворожої партії. Певно, що такий принцип безумовно правильний, якщо його застосовувати до партій, засадничо ворожих тій чи іншій встановленій формі держави, як, наприклад, до партії комуністичної, представники якої, будучи на державній службі, на справді зуживають усі свої сили на державну шкоду; — але в випадку Злучених Держав Америки, де дві змагаючі межі собою партії різняються від себе лише в програмових дрібницях, а цілий політичний режим розуміють однаково, така метода доводить до абсурду і відбивається на державних справах дуже сумно. Бо всі ті урядовці, що мають відійти разом зі старим президентом, за чотири місяці «межицарствія» пеклюються, розуміється, лише про те, як влаштувати своє приватне життя, а не про те, як направити державну машину.

Отже ніколи такий стан річей не відбивався на загальному становищі так трагічно, як за «межицарствія» Гувер—Рузвельт. Як знаємо, політична програма Рузвельта у справах внутрішньої політики є майже цілковито протилежною тій політиці, яку провадив Гувер. Щодо зовнішньої політики, то погляди двох президентів далеко більше збігалися, і саме ця друга обставина допомогла вийти до певної міри з невихідного становища. Події на Далекому Сході, де американські інтереси стають ходом річей поважно загроженими, примусили обох президентів знайти спільну мову і зійтися на побачення для вирішення спільними силами тих проблем, щодо яких вони могли взяти на себе спільну відповідальність. Отже вони погодилися на тому, що треба й надалі вести зовнішню політику в тому напрямку, щоби ні в якому разі не визнавати нової ситуації, яка могла би витворитися всупереч принципам пакту Бріан-Келлог, себто, кажучи простіше, що Америка ніколи не погодиться визнати тої ситуації, яку витворює собі силою зброї Японія в Манджурії і в Джеголі. Наслідком цієї конференції двох президентів був виданий комунікат од президента Рузвельта, де він заявляв про своє повне погодження з тою політикою, що її провадив Гувер на Далекому Сході. Таким чином, бодай тут було забезпечено тривалість системи, і витворено цікавий конституційний прецедент, який охрещено в пресі «малим конклавом двох президентів» із відповідними дорадниками, для вирішення найбільш пекучих питань межицарствія.

Але цей «конклав» є дуже помічним лише в тих випадках, коли осягається повної згоди щодо тої чи іншої проблеми. Коли ж такої згоди не осягається, як це ми бачимо тепер у питанні про міждержавні борги, що досі залишається для багатьох країн Європи болючим місцем, справа значно ускладнюється. Отже, треба було щось зробити, щоби бодай на будуче забезпечити себе від подібних ситуацій. Тому американський конгрес ухвалив поправку до конституції, що влада президента і віце-президента передається 20. січня, а не 4. березня, як було досі, а влада конгресу 3. січня. Таким чином період «межицарствія» значно скорочено.

Тим часом президент Рузвельт перейняв владу по старому 4. березня, призначив новий склад уряду і запропонував йому спинити свою головну увагу на таких питаннях:

1. Війни, що хоча і не проголошені (тепер вже маємо і проголошену війну межі Болівією і Парагваєм), але фактично відбуваються в Манджурії, і в південній Америці межі Колумбією та Перу.

2. Економічна війна, що фактично відбувається в цілому світі з допомогою такої зброї, як митні тарифи, валюта й міждержавні борги.

3. Визнання совітського Союзу, щодо якого президент Рузвельт і його міністер закордонних справ, Хуль висловлюються скорше позитивно (і воно й зрозуміло, з огляду на

потребу для Сполучених Держав знайти якогось спільника в боротьбі проти японського імперіалізму).

4. Анархія на острові Кубі, де, мабуть, прийде до американської інтервенції.

5. Відносини з Канадою, зв'язані з Оттавською конференцією й її наслідками (досить неприємними) для американської і світової торгівлі.

6. Комерційні зносини з іншими державами та борги.

Ця листа досить повно і виразно висвітлює головні інтернаціональні проблеми, поскільки вони зв'язуються з Америкою. Але вже через кілька днів після оголошення цієї листи треба було поповнити цю листу ще одною незвичайно важливою справою — боротьбою зі світовою фінансовою спекуляцією, яка саме в Америці, при її індивідуалістичному укладі життя, дійшла до жахливих розмірів і довела до нечуванних сам всевладний долар затремтів і подався, даючи підставу гадати про його можливий упадок, подібний до недавнього упадку англійського стерлінгу... Але президент Рузвельт виявив себе справді рішучою людиною: він проголосив мораторію (відкладення платежів) для всіх банків, заборонив вивозити золото за кордон, приймати золото на сховок для чужинецьких банків, поклав контролю на всі американські банки і заявив, що «час вже покласти край спекуляції чужими грошима»... І справді, крайній час!

Неможливо закінчити цей огляд, не згадавши про скандальний наслідок китайсько-японської суперечки в Лізі Націй. Асамблея Ліги Націй односторонно визнала поведінку Японії невідповідною статуту Ліги Націй і міжнародних зобов'язань; Японія в одповідь на це виступила з Ліги Націй і почала наступ на другу, після Манджурії, китайську провінцію Джегол, яку і заняла на протязі якого тижня, — а всі ті держави, що односторонно вирішали про порушення Японією міжнародних зобов'язань, спокійно приглядалися дальшим подіям. Японії — що й казати! — дано — доброго морального полічника, але престижові Ліги Націй завдано, без сумніву, ще більшої уразки. Ліга Націй усе більше перетворюється в трибуну для виголошення тих чи інших тезисів — і в тому вона зберігає певне своє значіння, і в тому вона ще й нам, мабуть, послужить, — але поскільки за тими тезами нема фізичної сили, вони все залишаються в повітрі. Представник Литви скористав з нагоди японсько-китайського конфлікту, щоби перевести паралелю межі поведінкою Японії в Манджурії і Польщі в справі Вільна. Певно, всі присутні з ним мовчки і від цілого серця погодилися, але... в політиці рахуються лише з докопаними фактами та з силою, що ті факти підпирає. Та помилився би той, хто уважав би промову литовського представника цілком марно втраченою, — вона служить для утворення тої політичної атмосфери, що є кінцевою для переведення нових докопаних фактів.

Про одно звено в системі.

(Знагоди вилому «Лугів»).

Останнє потягнення табору «реальної політики» в справі «Лугів», це практична розв'язка тим табором питання організації українського громадянства (точніше: мовчачі) на спільній польсько-українській, а ліпше, на польській державницькій площині. Тому не дивно затривоження українського загалу.

Чи ця подія, це відірваний факт? Чи це помилка одної людини? Чи, навпаки, це одно звено в системі «реальної політики»?

Поділ на два табори, що так яскраво унагляднюється в українським громадянстві за останні роки, знаходить і в справі «Лугів» свій вислів. Неважним є те, що деякі легальні політичні чинники покищо «відложили» остаточне рішення в справі свого становища до нових «Лугів» у тому часі, коли інші поставилися до «Лугів» позитивно; неважним є також, що деякі навіть поставилися до «Лугів» із застереженням чи ніби їх осудили (напр., т. зв. опозиція УНДО, радикали), бо в остаточному висліді всі вони стоять на тій платформі, на якій станув отвертий речник табору «реальної політики» — д-р Далшкевич. Є це безсумнівне, коли зважимо те, що напр., соціалістичні радикали вже давно як найрішучіше станули проти національно-революційного табору; що вони з УНДО-м постійно б'ються чи то при виборах, чи на терені «Прогресу», «Ревіз. Союзу» чи при публичних осудах нац.-рев. табору; що вони з польськими соціалістами засідають в 2-ім Інтернаціоналі, який станув на засаді непорушності польських державних границь; що в соймі устами своїх послів (Ладика) пишуть ляхів «що маємо робити, щоб бути льояльними» і т. д. Знову щодо т. зв. опо-

зиції УНДО («Новий Час», «Наш Прапор»), то вона, не погоджуючися з тим чи іншим кроком проводу УНДО, всеж в засаді не відкидає цілості його політики, отже стоїть також на ґрунті т. зв. реальної політики; а тому правильно пише «Наш Клич» (19. III. 6. р., Львів) на адресу «опозиції УНДО», що її «нахабне підмазування під націоналізм, треба оцінювати як стровня у несвоє піря і шкідливе каламучення води. Вона не перестане бути тим, чим є наиправду: невідродним сином опортуністичного табору і що-найбільше мальконтендом з УНДО». І якраз беручи на увагу трактування цілості української справи на Західній Україні табором «реальної політики», отже цілу її політичну систему, треба ствердити, що справа «Лугів» це одно зveno тої системи. Тому наївністю є говорити, мовляв, вина тут за одною людиною, і так само наївністю є висувати ідейну мотивацію кроку д-р Дашкевича, як виправдання, а то й зумовлення правильності чи недоцільності того кроку й його вартості для справи визволення. Навіть коли б ми признали ідейність за всіма опортуністами, навіть, коли б ми їх усіх суб'єктивно виправдали, — то всеж тим не менше з усією безоглядністю треба поборювати ту політичну систему, що вони творять, бо об'єктивно для справи визволення є вона жахливо шкідливою. Тому лише з такого боку, отже із українського визвольного-державницького становища треба підходити до справи «Лугів».

Основною й вихідною точкою при всякому діянні в українському національно-суспільному житті повинно бути: життя українського народу на всіх ділянках повинно розвиватися *самостійно й окремішно* від займанця; воно не сміє входити, вростати в чужий державний організм і з ним єднатися; воно повинно бути спрямоване *проти займанця*. Якщо йде про організаційні форми, то вони набирають вартість тоді, коли вони вповнені відповідним змістом. Отже форми повинні достосовуватися до змісту, а не навпаки. Є недопустимі ухили змісту для збереження форм; у такому випадку форми стають шкідливими. Отже про корисність чи шкідливість форм рішає цілком та зміст їх. Напр., організацію Аль Капоне ніхто не буде уважати корисною тому тільки, що це організація; бо державний і суспільний лад, публична безпека, мораль, право і т. п. вирішують ту справу, якраз через зміст і цілі її, в негативному зміслі. І так само вимоги визволення, національного виховання, національна мораль та політичні моменти вирішують справу «Лугів», якраз через зміст і *фактичну* цілі їх, в негативному зміслі. Чому? — Бо зломано принцип усамостійнення українського життя та відділювання від чужого організму; бо зчерги зломання цього принципу потягає за собою викривлення національного виховання; бо кожна зустріч зі займанцем на площині співжиття є гробом для самостійницьких стремлень народу. В даному випадку йде про національне-українське виховання молоді; а цього не осягнеться на площині *співжиття* з ворогом. Отже фактичною ціллю таких «Лугів» буде завжди збити з української молоді польських державників, хоча б ініціатори з українського боку мали найкращі бажання. Нові «Луги» для збереження технічно-організаційних форм, взяли *чужий зміст і їм чужу цілі*. До того крок д-ра Дашкевича був добровільний. Але не був би він оправданим і тоді, коли б був зроблений під безпосередню загрозою розв'язання «Лугів». Бо чи ж можна годитися на спростачення й спрямування виховання нашої молоді на неправильні шляхи, коли від того залежить наше «бути чи не бути»? Чи ж можна згодитися на те, щоб ми власними руками виховували яничарів?!

Про якенебудь перехитрення ляхів у нових «Лугах» — як це намагаються переконати всіх «реальні політики» — й мови не може бути. «Луги» мають виховувати людей, дбати про моральне й духовне переродження української суспільності. Зокрема в «Лугах» йде справа про виховання молоді, — а чи старше громадянство дало чи дає їй таке непохитне виховання дома, щоб в «Лугах» молодь могла прийняти тільки технічний вишкіл, а не виховання чуже, вороже? Чи може зробити це громадянство, що само потребує перевихови?! Про перехитрення — Валленродизм можна сказати так: «Ніколи не дається пропагувати Валленродизму, як *системі*. Бо Валленродизм вимагає одиниць *вже вихованих*. Вистачить, щоб одна одиниця зрадила й ціла гра втрачена. Ворог зрозуміє, звідки грозить йому небезпека і зуміє її відвернути. Але міг би хтось пропагувати Валленродизм цього рода, що загал не знає про пляни провідника. Загал сліпо вірить провідникові й поступає по його вказівкам. Сам провідник скриває свої правдиві наміри перед ворогом, удає вірність, служить його інтересам і держить маси в послуху. Але такий Валленродизм був би погубний для нації. Він учить широкі маси *вірності для ворога й відбирає самостійність в думанні!* Все є залежне в тім випадку від одиниці. А що буде, як ця одиниця не видержить і прим. зрадить? Але і вистачить, щоби провідник помер чи не міг сам повести організації. І тоді загал йде на паску ворожої політики». («Наш Клич», Львів, 19. III. 6. р.). Автім про ніякий технічно-військовий вишкіл в нових «Лугах» на ділі немає мови. Ніхто

там такого не одержить! Чи ж не є знане, що національно-свідомих хлопців поляки навіть при військовій бранці відсилають домів, щоб набутий військовий вишкіл, завдяки правильному вихованню своєму, не використали вони проти самих ляхів? Полякам йде в нових «Лугах» про те, щоб *здеморалізувати* українську молодь, щоб виховати *яничар*.

Отже аргумент з «перехитруванням» відпадає зовсім як несерйозний, а то й як найпростіший обман та аргумент на експорт. І лише обманом «на експорт» можна пояснити факт, що так багато про те «перехитрування» балакається у зв'язку з «Лугами», а що більше, що навіть сам Дашкевич розповсюджує «довірочно» вістку, немовби на свій крок дістав апробату від Голови ОУН, полк. Коновальця. І то все при повній мовчанці ляхів! І коли з Дашкевичем говорили в міністерстві внутр. справ у Варшаві та коли ляхи попирають його акцію, то тому, що знають, що ініціатори нових «Лугів» вели пертрактації з *польонофілами-уенерівцями* (що є загалом знане) та формально ступили на уенерівській платформі. Нові «Луги» це — як дехто з табору «реальної політики» пояснює — ніби майбутній «Легіон УНР». Але й коли б дійсно була така цілі «Лугів» та коли б таку цілі давали їм і поляки, то національно-революційний табор поставився б і до того «легіону» так само негативно, як і ставиться до уенерівщини, беручи на увагу, що в момент зриву українського народу національно-революційний табор при всяких обставинах і в кожній ситуації виступить на Західній Україні проти поляків, так само як на В. Україні проти москалів. Але і той «легіонний» аргумент обманний, бо концепція «уенерівщини», по польсько-совітським пакті про не-напад тепер зовсім неактуальна, отже й неактуальний і «Легіон УНР»; поляки навіть рештки б. української армії винищують по своїх таборах (Каліш). Зокрема знаменні є в тому напрямі слова одного польського органу («*Bunt młodych*») в справі «Лугів»: «Немає ані одного, дослівно ані одного поляка в Сх. Галичині, який був би за тим, що би узброювати українську молодь». Отже нові «Луги» це така сама внутрішньо-польська концепція деморалізації українського життя, як акція уенерівців на Волині.

Тому то нові «Луги» стрінуть з нашого боку безоглядне поборювання.

Про біжучі події.*)

МОСКОВСЬКА ДИКТАТУРА.

Большевики постійно галасують про «самостійність» Рад. України. Чубар ще в 1924. заявив: «Це свідчить безчислений раз про самостійність кожної союзнаї республіки». Галасують ще більше про ту «самостійність» наші радянофіли, й то тим більше, чим більше доказів є проти того. А сипляться ті докази щодня від років і сипляться більше, ніж їх треба.

Ось черговий із них.

Центральний Комітет ВКП(б) у Москві вирішив 24. I. 6. р. наступне: «ЦК вважає за встановлене, що парторганізації України не впоралися з покладеним на них партійним завданням щодо організації хлібозаготівель та виконанням пляну хлібоздавання, не зважаючи на триразове скорочення і без того скороченого пляну. ЦК ВКП(б) ухвалює: 1. Намітити другим секретарем ЦК КПУ і першим секретарем харківського обкому — секретаря ЦК тов. Постишева. 2. Намітити першим секретарем дніпропетровського обкому тов. Хатаєвича, залишивши його одним із секретарів ЦК КПУ. 3. Намітити першим

секретарем одеського обкому тов. Вегера. 4. Звільнити т. т. Майорова, Строханова і Терехова від тих посад, що їх вони посідають нині і направити їх в розпорядження ЦК».

Іншими словами, диктатором України стає з доручення Сталіна, Постишев, без огляду на те, чи годиться на те «уряд український», місцева большевицька партія, тощо. Та мало того. Досі ми були свідками публичного каяття поодиноких людей, большевиків на Україні. Тепер, по повищій московській «указі» кається цілий Центральний Комітет КПУ.

«Ізвестія» з 10. II. 6. р. оголошують ту резолюцію-каяття ЦК КПУ із 7. II. 6. р.: «Пленум вважає безумовно правильним рішенням ЦК ВКП(б) з 24-го січня, вітає скріплення проводу основних областей України та прислання т. Постишева як другого секретаря ЦК КПУ». Далі стверджуючи, що українська партійна організація не виконала завдання поставленого їй, що її праця була незадовільна та що у веденні колгоспів поповнено поважні хиби, визнає, «що Україна мала всі можливості не тільки виконати тричі зменшений і всеж зірваний плян, а й мала об'єктивні можливості вико-

*) Правопис оригіналів, підкреслення наші. — Ред.

нати цілком усталений плян постачання «біжжа».

Орган ЦК КП(б)У «Комуніст» із 9. II. так самобичувався: «Постановка ЦК ВКП(б) від 24. I. ц. р., що в ній дано, як і у промові т. Сталіна на об'єднаному пленумі ЦК і ЦК ВКП(б), сувору, але безперечно правильну, оцінку стану хлібозаготівель на Україні, сколихнула всю масу партійного активу України. Ця оцінка і критика стану з проводом соціалістичним сільським господарством України набирав тим більшого значення, що це ми не сперше маємо попередження від ЦК ВКП(б). Уся партія знає, що на III всеукраїнській партійній конференції з активною участю тт. Кагановича та Молотова була дана розгорнута критика помилок керівництва сільським господарством та справою хлібозаготівель на Україні минулого року. На основі цієї критики були намічені шляхи виправлення помилок і докорінної зміни методів керівництва сільським господарством, керівництва колгоспами. Але на ділі, як це особливо яскраво виявилось в ганебнім перебігу хлібозаготівель цього року на Україні, а передусім по трьох вирішальних областях — Одеській, Дніпропетровській та Харківській — цих постановок конференції не лише не було виконано, а навпаки в хлібозаготівлях, у керівництві колгоспами були припущені нові серйозні помилки. Уся партія знає, що цього року Україна мала зменшений проти минулого року плян хлібозаготівель. Врожай був кращий проти 1931 року, значить ми мали всі можливості цілком виконати цей плян, визначений партією та урядом для України».

Та більше того, той «Комуніст» самобичується, що провід партії на Україні не поквалівся московський «указ»... розтрубіти по всіх низових організаціях і що перед ними не калявся. «Відомо, що це надто важливу постанову ЦК ВКП(б), яка є найповажніше попередження усім організаціям України, яка наладує, що партія не потерпить (!) ганебного (!) відставання України на вирішальній ділянці соціалістичного будівництва, — колишній провід харківського обкому, зокрема т. Терехов, спробували замазати. Рішуче засуджуючи спроби замазати цю найважливішу постанову ЦК ВКП(б), спробу замазати, затушкувати помилки у провіді сільським господарством, у керівництві селом від української парторганізації, від областей, — більшовицькі залози одноставно вітають ухвалу ЦК ВКП(б), що нею зміцнюється провід української партійної організації, провід столичної об-

ласти, відрядженням на Україну секретаря ЦК ВКП(б) тов. Постишева».

Та й на тому не кінець. Перед новим диктатором України Постишевим, мусіли публічно каятися ще й поодинокі відповідальні більшовики. От, шапр., на об'єднаному пленумі харк. обкому та міському з секретарями сільрайкомів КП(б)У, Булат говорив («Комуніст», 6. II. б. р.): «Я з перших днів організації Харківської області працюю за секретаря обкома й гадаю, що моя помилка полягає не тільки в тім, що я на об'єднаному пленумі не вимагав розгорнутого обговорення постанови ЦК ВКП(б) від 24. I., а більше, я відповідальний, як секретар обкому, за ті помилки й промахи, що їх припустився обком в керівництві сільським господарством і які в своїй сукупності призвели сільське господарство Харківської області до досить тяжкого стану». «І ось за всього такого стану, тяжкого стану сільського господарства, ЦК ВКП(б) змушений був відрядити секретаря ЦК ВКП(б) тов. Постишева на другого секретаря ЦК КП(б)У і першого секретаря обкому. ЦК ВКП(б) усуває тов. Терехова й призначає на секретаря обкому і міському тов. Постишева, а ми, члени бюро обкому й міському та я, зокрема, як секретар обкому, замість того, щоб зрозуміти, усвідомити всю політичну вагу цієї ухвали... пройшли поза цієї історичної (подумайте! — Прим. скл. РН.) постанови, змазали її, чим завдали великої шкоди нашій загальній справі. Ми можемо спокутувати свою вину й знайти заспокоєння своїй більшовицькій совісті лише в тім, коли ми день і ніч працюватимемо й дійдемо того, щоб Харківську область вивести на передові позиції (тов. Постишев: «правильно»).

Просто як хлопчик, що дістав у шкіру!

БОЛЬШЕВИЦЬКІ МАТАДОРИ БАЛАКАЮТЬ ПРО КОЛГОСПИ.

Хатаєвич, секретар ЦК КП(б)У на пленумі дніпропетровського обкому КП(б)У, 29. I. б. р. говорив: («Комуніст», 3. II. б. р.):

«Усі ми, звісно, читали промову тов. Сталіна на пленумі ЦК, що в ній дано блискучу, чітку, більшовицьку аналізуючи хиб нашої роботи й керівництва на селі, зокрема аналізуючи того, чому ми мавши цього року загальною у Союзі кращий урожай, ніж торік, заготували хліба на 200 з чимсь мільйонів пудів менше проти минулого року». «Я хочу тільки звернути тепер вашу увагу на те, що понад 80% тієї кількості хліба, яку проти минулого року недібрано в Радянському Союзі, припадає на Україну». Тому цілком зрозуміло, що хіби в роботі на селі, про які говорив т. Сталін

насамперед стосуються української парторганізації». «Чотири місяці після початку збирання врожаю 1932. р. були обурливо прогалині, збирання врожаю було організоване й проведене екстра погано: сила хліба залишилася на полі, була зіпсована, а решта — більша частина — розкрадена через бездіяльність та спокій наших організацій, що не були згуртовані на боротьбу за хліб».

Той же сам Хатаєвич, на пленумі ЦК КП(б)У, 7. II. б. р., говорив («Комуніст», 21. II. б. р.):

«Справа стоїть так, що ми справді провалили хлібозаготівлі. Цього року ми на Україні недозаготували проти минулого року 185 мільйонів пудів хліба (або 2.960.000.000 кг. — Пр. н.) — 90% тієї кількості, яку недозаготовлено в цілому по Союзу». «Багато хліба було страчено і згноєно під час збирання, а ще більше було розбазарено, розтягнуто, розкрадено». «Багато хліба було розтягнуто і розбазарено, але з тієї частини врожаю, яка розподілялася між колгоспниками на «законній» підставі, більше половини, від 50 до 75% було розподілено не за трудоднями, а витрачено на громадське харчування, за ідацьким принципом, порядком зрівнялівки. В наслідок цього колгоспникам, які хотіли чесно робити, чесно працювати, щоб краще зібрати, щоб забезпечити кращий врожай (виходить, такий було, дійсно, ...багато-багато! — Прим. скл. РН.) дістали меншу кількість хліба, ніж повинні були дістати, а за їхній коштів хліб роздавали порядком зрівнялівки ледарям та дармоїдам, тим, хто розтягував колгоспний хліб».

Постишев, новий диктатор на Україні, на 1-му областн. з'їзді колгоспників-ударників Харківщини говорив таке («Комуніст», 3. III. б. р.):

«Звичайно, товариші, тут винні ви самі. Погано працювали — це треба сказати одверто. Погано сіяли, пізно сіяли, огріхів багато лишали. Норм висіву не додержували. Наволоком, під борону в багатьох місцях сіяли. В багатьох випадках букером ледве-ледве землю поглядять і вважають, що землю зорали. Післязасівний обробіток надзвичайно погано поставлено. Втрачені великі під час обмолоту були. (От цікаві способи саботажу! — Прим. скл. РН.). Продуктивність праці колгоспників була низька, неприпустимо низька. Пізно виходили в багатьох колгоспах на роботу, рано йшли з роботи. Багато часу йшло на балачки, куріння і післяобідній відпочинок. Дисципліни мало було. У деяких колгоспах половина працездатних на роботу не виходила. У ряді колгоспів най-

важливіші сільсько-господарські роботи проведено руками не самих членів цих колгоспів, а різними буксирами соціалістичної взаємодопомоги і різними найманими робітниками (правдивий «соціалістичний» сектор і при тім вигода яка! — Прим. скл. РН.), які коштіввали колгоспові чималю кількість центнерів зерна. У багатьох колгоспах не боролися з неакуратним, неуважним, а іноді і злочинно недбалим ставленням до живого і мертвого реманенту. Кінь не поїв, — бог з ним, — мовляв, не мій, колгоспний. Вода в радіаторі кипить — не шкода, не цукровий, не фрозане. Сівалки, борони під дощем, під снігом валяються, іржавіють — хай. Так міркували деякі колгоспники (які там — «Деякі!» — Прим. скл. РН.). І насіння крали, і під час збирання крали, Ось я якось почав перевіряти квітанції, які видавалося на елеваторах під час приймання від колгоспів зерна. І що ж? По дуже багатьох квітанціях виявлено чималі невивантаження. Поки везли з комори на елеватор або зсипний пункт, обов'язково півцентнера, центнер, а то і більше зникало». «А потім, коли дійшла справа до розрахунку з державою, в багатьох колгоспах стали на шлях злочинного ігнорування і саботажу хлібозаготівель. Дали зерно розтягти, припустили великі втрати, витратили силу зерна на різні незаконні видачі, а коли справа дійшла до виконання своїх зобов'язань перед державою, вирішили розплатитися з державою «озадками», переобмолотити соломи і перевіюванням половини». «А клясовий ворог всіляко заохочував таку роботу. Пролазячи у рахівники, комірні, секретарі, рільники і т. інш. він тонко маскувався, псував, шкодив, користуючись з відсутності пильності з нашого боку, провадив свою підривну роботу, виводячи з ладу живе і мертве тягло, ширячи чутки, смуту і невпевненість, підхоплюючи найменше вагання, всіляко підтримуючи недбалість, лінь, недисциплінованість (просто, як по підручничкові ведення саботажів! — Прим. скл. РН.)».

Той же сам Постишев на пленумі харків. обкому та міському КП(б)У, 4. II. б. р. говорив («Комуніст», 7. II. б. р.):

«Нам треба засіяти в період весняної сівби 2.640 тис. гектарів по одному лише селянському сектору, а по трестированих радгоспах нам треба засіяти 352 тис. гектарів. Нам треба для цього засипати не менш 1.600 тис. центн. насіння». «Навколо збирання насіння вже розгортається найжорстокіша клясова боротьба. Куркуль і антирадянські елементи докладають всіх зусиль, щоб організувати сабо-

таж засипання насіння. Нам доведеться насіння збирати методами хлібозаготівель. А тому, що наївно гадати, ніби насіння лежить готове в коморах, то треба негайно таки розгорнути боротьбу за повернення в рахунок насінних фондів розкраденого й незаконно розданого хліба. Клясовий ворог (*лише: наш національний ворог — українці! — Прим. скл. РН.*), в цьому немає сумніву, намагатиметься організувати розкрадання й знищення зібраного насіння».

Косіор на пленумі ЦК КП(б)У говорив («Вісті», 13. II. б. р.):

«Чим пояснити цей неймовірний, нечуваний в історії України факт провалу пляну хлібозаготівель. Адже до такого низького рівня хлібозаготівель ми за останні роки не доходили. Я мушу з усією категоричністю заявити, що ніякими об'єктивними причинами не можна виправдати таку цифру, як 255 млн. пудів хліба, заготованого цього року». «Виходить, що за порівняльно кращого врожаю цього року ми заготували менше, ніж минулого року». «Тов. Сталін, аналізуючи нову обстановку на селі, викрив перед нами п'ять причин, через які хлібозаготівлі цього року проходили з багато більшими труднощами, ніж торік». «Перша причина — в тім, що ми не зрозуміли нової обстановки, в зв'язку з оголошенням колгоспної торгівлі хлібом. Колгоспна торгівля поширює базу товарообороту між містом і селом і утворює додаткові можливості поліпшити постачання робітникам, підвищує зацікавленість колгоспників поліпшити роботу колгоспу, збільшує його прибутковість. Але з другої сторони, колгоспна торгівля викликає в селянина навіть колгоспника бажання затримати цей хліб, сподіваючись продати його за ринкову ціну — вищу за державну. (Таж хлібом можна було торгувати аж по скінченні хлібозаготівель, й то не скорше як 15. I. 1933. — Прим. н.). «Друга причина полягає в тому, що з здійсненням суцільної колективізації, багато хто вирішили, (якраз самі Косіори це були! — Прим. скл. РН.), що тепер все піде більш чи менш рівно, що щодо села турбот уже буде менше. Насправді ж це якраз навпаки. З переходом на колективне господарство, роботи і турбот у нас, у партійних, радянських організацій стало на селі в десятки раз більше ніж, коли переважало одноосібне господарство, а у нас цього не врахували, ходили коло та навколо, милувалися колгоспами, писали резолюції та вважали, що цього досить. Третя причина в тім, що в нас багато товаришів вирішили (кто там «вирішував», коли все в Москві

вирішується?! — Прим. скл. РН.), що раз колгоспи організовані — а колгоспи є соціалістична форма господарства — то все інше саме додається. Наша благодуність, нерозуміння того, що сама собою колгоспна форма не гарантує від того, що до керівництва колгоспів не пролізуть антирадянські люди, призвело до того, що в ряді колгоспів ворожим, куркульським контрреволюційним елементам (звідки вони взялися, таж сотками тисяч вивожено «куркулів» на Соловки і не їх, а тільки їх майно брано до колгоспів?! — Прим. скл. РН.) вдалося, відповідно перефарбувавшись, захопити керівництво до своїх рук (от тобі хитра штука ті «куркулі!» — Прим. скл. РН.). А ми ходили коло та навколо і багато, що, треба одверто сказати, проспали. Четверта причина в тім, що ми промеділи зміну форм і тактики боротьби клясового (чи — національного?! — Прим. н.) ворога, який від одвертої боротьби перейшов до саботажу, до підривної роботи тихою сапою». «П'ята причина — недооцінювання ролі і відповідальності комуністів у справі колгоспного будівництва, в справі хлібозаготівель. Від якості нашої роботи, якості нашого керівництва залежить — чи працюватиме колгосп добре, чи погано, чи проведуть хлібозаготівлі добре, чи погано». «Я взяв для порівняння перебіг хлібозаготівель за місяцями за три роки. Виявляється така картина: в липні 1931. р. заготовлено в 6 разів більше хліба, як у липні 1930. р., а в липні 1932. р. ми ледви дійшли рівня заготівель липня 1930. р. Серпень і вересень завжди були вирішальними місяцями хлібозаготівель. Так от, коли заготівлі в серпні 1930. р. взяти за 100%, то в серпні 1931. р. було заготовлено 172%, а в серпні 1932. р. — тільки 41% заготовленого в серпні 1931. р. У вересні заготовлено: 1931 — 117% проти попереднього року, 1932. — 63% проти 1931. У жовтні відповідно: 1931. — 61%, 1932. — 31%. Листопад — така сама картина». «Ось що, наприклад, показало обслідування, проведене по 1300 колгоспах. З цих даних видно, що 10,3% колгоспників, охоплених цими колгоспами 1932. р. не мають жодного трудодня. 29% колгоспників мають до 50 трудоднів».

Про обслідування колгоспів говорив також Хатаевич на пленумі запорізького райпартактиву («Вісті», 16. II. б. р.):

«З даних цього обсліду видно, що ми маємо на Україні великий процент колгоспників, які майже не брали участі 32 року в роботах колгоспу. По 340 обслідуваних колгоспах зовсім не виходить на роботу, не має жодного трудодня 19%

усіх працездатних колгоспників. 30% мають від 1 до 50 трудоднів за цілий рік. Разом — 49%, майже половина всіх працездатних колгоспників майже зовсім не беруть участі в колгоспному виробництві».

Яковлев, комісар земельних справ СРСР, говорив на першому всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників у Москві в половині лютого таке («Ізвестія», 19. II. б. р.): «Фактом є, що українські колгоспи працювали зле в минулому році, і весною в часі сівби, і в осені в часі жнив та хлібозаготівель. В минулому році вони засіяли замало пшениці, вівса та ячменю. Тим вони спричинили величезну шкоду державі й собі самим. Крім того, вони зле зібрали збіжжя і гірше, ніж всі інші райони, виконали свої зобов'язання супроти держави. Перед українськими колгоспами стоїть завдання надолужити те, що вони замало засіяли в мин. році. Вони зобов'язані засіяти в біж. р. принаймні о 826 тис. гектарів більше пшениць, вівсом та ячменем, чого вони не зробили в минулому році... На Північному Кавказі обробили ґрунт особливо зле на Кубані (чому зле особливо зле там, де українці живуть! — Пр. скл.). В багатьох випадках шкоду робили нарочно».

«КУРКУЛЬ» НЕ ВМЕР, «КУРКУЛЬ» ЖИВЕ!

Большевики вживають постійно 2 аргументів для виправдання своїх невдач: — «інтервенції капіталістів» та «куркуля». Від довгих років тарабанять вони про ту «інтервенцію капіталістів» (з якими позаключували «пакти про не-напад» і від яких дістають кредити!) і про «куркуля» (який від давня гние на Соловках, каторгах, та в підвалах че-ки). Останньо знову нароби́ли багато галасу про «інтервенцію» у зв'язку з провалом промислової «пятилетки», та про «куркуля» у зв'язку з невдачами «колективізації» на Україні. Сам Сталін «ізволіл» проголосити, що невдача промислової «пятилетки» пояснюється потребою зброєнь СРСР перед «інтервенцією», а «колективізації» (де б, як не на Україні?!) саботажною діяльністю «куркулів». Розуміється, за Сталіном, всі жипці большевицькі матадори просто розпезались про «куркуля», раді, що знайшли пояснення провалу хлібозаготівель на Україні. Ось кілька голосів.

Петровський на V. сесії ВУЦВК говорив («Комуніст», 9. II. б. р.): «Товариші, члени ВУ ЦВК, перших років піднесення промисловости й нового будівництва робітничка кляса натрапляла на шалений опір клясових ворогів, що намагалися затримати зростання промисловости й навіть знищити її. Не менш тяжку боротьбу

за розвиток колективізації пережили бідняки і середняки. Передусім, на сільськогосподарському фронті ми понесли великі втрати у тваринництві. Тут куркульська, контрреволюційна та шкідницька робота набрала широкого розміру. Куркулі, білі й петлюрівські елементи чимало попрацювали над зруйнуванням селянського господарства, знищували, розкрадали колгоспне добро, підпалювали хліб, будинки, місцями забивали активістів — бідняків і середняків».

Каганович на з'їзді колгоспників у Москві говорив («Вісті», 17. II. б. р.): «Клясовий ворог: куркуль, спекулянт, шкідник, рештки льокаїв, що обідали кістки з панського столу, — всі вони ще живуть, їх ще не добито, вони змінили свою тактику, вони скористовують кожною можливістю, щоб тихою сапою виступити проти нас, підірвати наші сили. Вони організують шкідництво, щоб перешкодити нашому переможному просуванню вперед».

Косіор на пленумі ЦК КП(б)У («Вісті», 13. II. б. р.) говорив: «У нас прогледіли нові форми боротьби клясового ворога хлібозаготівель. Клясового ворога «шукали», як раніше, поза колгоспом, а він, пролізши до колгоспу на такі посади, як комірник, рахівник, завгосп і т. д. організовував розкрадання, покривав, захоплював крадіжки й розбазарювання хліба. Скрізь і всюди організовували крадіжки й розбазарювання хліба так, щоб усе це було приховано від нас всілякими благоділивими вивісками, як от різних фондів, громадського харчування, тощо. Ми вчасно не викрили махінацій ворогів, не викрили масового розкрадання й розбазарювання хліба».

Хатаевич, на пленумі дніпропетровського обкому КП(б)У, 29. I. б. р. говорив («Комуніст», 3. II. б. р.): «Клясовий ворог широко використав на свою мету нашу бездіяльність, відсутність клясової пильності в наших лавах. Багато колгоспів були засмічені ворожими елементами. МТС — ці основні наші опорні пункти в соціалістичній перебудові сільського господарства, — у ряді випадків перетворилися на опорні пункти підривної роботи клясового ворога, спрямованої на зрив усіх заходів партії та радянської влади до піднесення сільського господарства, до організаційно-господарського зміцнення колгоспів, до впровадження великої техніки, передусім трактора, у сільське господарство. Цим заходам шкідники, що за сілі в ряді МТС, силкувалися протиставити організований саботаж, щоб підірвати виробництво хліба та інших с.-г. продуктів, щоб хліб, зібраний цього року,

не дати заготувати, розпорошити його, зіпсувати, організувати розкрадання та розтягання його. Надто широкого розміру набрала ця контрреволюційна робота наших класових ворогів в Одеській та Дніпропетровській областях».

Чубар, голова ради народніх комісарів УСРР, говорив на сесії ВУЦВК («Вісті», 15. II. 6. р.): «У боротьбі за насіння ми зустрінемо шалений опір від *куркульських* елементів, що заважали нам й в боротьбі за виконання плянів хлібозаготівель».

Центральний Виконавчий Комітет ССРР видав таку постанову («Пролетарська Правда», 2. II. 33): «Рештки *куркульства*, розгромленого в наслідок колективізації й проведення політики ліквідації *куркульства*, але ще не добитого, в багатьох районах пролізли до колгоспів (*і то все «рештки куркульства»!* — Прим. н.), пролізли до апарату керування колгоспами (*гарні «рештки куркульства»!* — Прим. н.) й намагаються розкласти колгоспи з середини через шкідництво, псування машин, знищення коней, розкрадання колгоспного добра, саботаж виконання завдань держави (*дуже відважні ті «рештки куркульства»!* — Прим. н.). Ці протиколгоспні *куркульські* елементи намагаються надмірним і рвацьким роздмухуванням усяких сповживчих, кормових і інших фондів у колгоспах, демагогічним потуранням рвацьким настроям відсталі частини колгоспників і, отже, руйнуванням громадської основи колгоспного виробництва — підірвати економічно та розкласти колгоспи (*а чому ж «не-куркульські» елементи в колгоспах дають собі так по голові їздити «рештками куркульства»?! — Прим. н.*). Плюють воду на млин цим *куркулям* і шкідникам ледарі, що не бажають працювати, крадії, які розглядають громадське майно, як матеріал для крадіжок і в багатьох випадках *комуністи* (*а то добре!* — Прим. скл. РН.), які потурають таким елементам, ставляться до них поблажливо й покривають їх (*а все напевно із любови до «решток куркульства»!* — Прим. скл. РН.)».

Дофілософувалися! Отже в понятті совітських вельмож та нової совітської буржуазії, «куркулями» є не тільки *ожбрачені наймиги* (в термінології большевицькій — «зісоціалізовані селяни») на большевицьких колгоспах, але й керівники «соціалістичного сектора села», та й ще *комуністи*. Білі нитки большевицької демагогії просто ріжуть очі в такій промові нового диктатора на Україні *Постишева* на пленумі харк. обкому та міс-

кому КП(б)У з 4. II. 6. р. («Комуніст», 7. II. 6. р.):

«Досвід *ряду українських організацій* досить наочно ілюструє цей стан. Погналися за кількістю, відкрили широко двері партійних організацій, прийняли до членів партії *неперевіраних (й кому б то говорити!* — Прим. н.) людей, під шумок пролізли туди і різні петлюрівські та білогвардійські елементи, а потім коли в роботі коло хлібозаготівель треба було виявити свою боєспроможність, ці організації опинилися в «нетях» і окремі, *навіть добрі члени їх* були потягнені вниз важким вантажем, політично безформної маси нових, похашцем і без перевірки (*а ІПУ де було?* — Прим. скл. РН.) прийнятих членів партії. Хіба не було випадків, коли *комуністи стояли на чолі організації саботажу хлібозаготівель. Це він, ворог з партивитком, організує розкрадання, розтягання колгоспного хліба, від нього виходять поради — «не закопуй в одну яму, а розклади розкрадене зерно в десятки ям».* Це він петлюрівець, білогвардієць, шкідник, пролізши до організації, стає надхненником, організатором і керівником різних пакостей проти радянської влади, проти колгоспного будівництва».

Отже, ворог большевиків сидить в — большевицькій партії! Та парадніше от які слова *Постишева*:

«Одна з головних причин провалу хлібозаготівель і слабкості керівництва сільським господарством Харківської області є те, що партійна організація Харківщини розгубила *безпартійний* колгоспний актив і обезброїла його. Тим часом без здорового *безпартійного* колгоспного активу, без його відродження й систематичної роботи з ним, без залучення його до повсякденної роботи коло *проводу й організації* широких колгоспних мас — *ми не зможемо витягти керівництво сільським господарством із прориву».*

Або, іншими словами — спасення большевизму у... *безпартійних!*

Та ми на проблему «куркулів» маємо інший погляд: ніяких «куркулів» на Україні вже нема, а тому «куркулі» не мають ніякої «тактики», і взагалі нічого вони не роблять... Боротьбу з Москвою провадить *загал українського селянства, так колгоспного, як і одноосібників, включно із численними партійцями.* Отже з Москвою веде боротьбу не «куркуль», а — *національний ворог.* Звідси повстання на Кубані; звідси зірвання хлібозаготівель якраз на Україні та Кубані; звідси диктатура *Постишева*; звідси каяття *проводу партійної організації на Україні;*

звідси чистка партії на Україні; звідси заходи Москви, спрямовані *проти колгоспів у цілому.* «Колективізація» на Україні, що була засобом Москви для цілковитого порабощення України, обернулася проти — Москви. Перед її переведенням Москва нацьковувала поодинокі верстви українського селянства (наймитів, незаможників, середняків, заможних) проти себе й тягнувши з того користь, тримала Україну міцно в своїх лаптах. Нині не має вже «внутрішнього ворога», хоч і далі оповідають про нього байки червоні *можновладці.* Нині *загал українського селянства* стоїть одним фронтом проти зовнішнього ворога — Москви.

«*Наш Клич*» (Львів, ч. 1., 19. III. 1933.) пише правильно: «Всі потягнення Кремлю, що мали чи мають призначення бути уздою на «місцеві» сепаратизми, проти революційних націй, повертаються проти цьогож таки Кремлю. Так сталося з українізацією, яку були примушені завести большевики; так сталося зі славною колективізацією, що мала обезброїти більшість поневоленних націй. *Так грандіозно, величаво розвинений саботаж хлібозаготівель був тільки можливий з колективів.* Революція з долів осмілює верхи, інтелігенцію та членів комуністичних партій серед поневоленних націй. Базуючись на цій широкій базі, починають вони виступати щораз то активніше проти централістичних намірів Москви».

«РАДІСНА ТВОРЧИСТЬ» СОЦІЯЛІСТИЧНОГО СЕКТОРА СЕЛА.

Розуміється де ж инде, як не на Україні, та й ще на селі, стихійно «захопленим» соціалізмом та підмогою своїм збіжжям світової революції!

Яковлев, комісар земельних справ ССРР на III. сесії ЦВК ССРР («Комуніст», 3. II. 1933.) говорив: «Я тут подам кілька життєвих прикладів, з якими доводиться стикатися, на жаль, дуже часто і які показують, як погано тут в багатьох колгоспах. Ось, приклад артіль «Червона армія» на Україні. Ми відрядили людей перевірити на кількох прикладах, як люде використовують свій робітний час і ось що виявилось. Косарі вийшли на роботу о 7. год. 30. хв. ранку. Шлях від стану до села забрав 1 год. 5 хв. Прийшли на стан, сидять, курять — це забрало 1 год. 14 хв. Посиділи, покурили, пішли в табув по коні — це забрало 20 хв. Запрягали коней — 19 хв., поїхали на місце роботи — 27 хв. Приїхали — бригадира немає. Чекають бригадира — 1 год. 31 хв. Бригадир прийшов, мастять, встановлюють жниварки — 15 хв. Потім знову бригадир пішов, його чекали ще 40 хв. Нарешті, він

прийшов, до цього часу вся бригада, звязана з роботою жниварок, тобто 27 чол. не працювала. Працював тільки кухар — готував обід. Після цього йшов дощ 2 год. Разом працювали до обіду 55 хв. Потім перерва на обід. Кухар свою роботу закінчив. Після обіда час був використаний так: косили 1 год. 19 хв., курили 15 хв., жниварка стояла через недоладності з ножами 7 хв., сідали коней і їхали в село 1. год. 30 хв. Разом до пізнього вечера косили 2 год. 14 хв. і дві жниварки скошили за весь цей час 2,5 га жита».

КОЛГОСПНА ГОСПОДАРКА.

Той же сам *Яковлев* на першому всесоюзному зїзді колгоспників-ударників у Москві, 16. II. 6. р. дав інший приклад, також із України (цікаво, що всі знамениті приклади червоних *можновладців* є зправила з України!):

«Тут я мушу розповісти про один колгосп Одеської області, в якому я був цими днями. Це колгосп «Переможець». Цей колгосп розташований у Знаменському районі. Земля там виняткова, клімат добрий, рівний. Ця земля і цей клімат забезпечують рік-у-рік вірний урожай, принаймні 80—90 пудів зерна. Більш за те, цей колгосп обслуговує машинотракторна станція і машинотракторна станція в цьому колгоспі провадить три чверти всієї роботи. На один двір припадає 9 гектарів тільки зернових засівів. Здавалося б, у такому колгоспі люди повинні жити добре, виконувати свої обовязки перед державою цілком і на строк, і рік-у-рік повинні підвищувати свій добробут. А що є на справді в цьому колгоспі? Колгосп одержав плян заготівель у 4 рази менший, ніж 1930 р., проте, він і цього зменшеного пляну не виконав. Більш за те, у колгоспі не відкладено насіння. Мало того, я заходив у хати до багатьох колгоспників, обізнався, як люде живуть і встановив, безперечно, що ряд селян, серед них і ті, що виробили багато трудоднів, мають мало хліба. Мало того, ряд колгоспників опинилося без хліба. Як це могло вийти? Перше, що виявилось: у колгоспі приблизно 300 працездатних чоловіків, а на полі виявляється, посправжньому працювало тільки щось із 100. Решта працювали, якщо це можна назвати роботою, так: напр., бригадир кличе, — іди на роботу. Кличе раз, кличе два, кличе три, кличе чотири, — нарешті він зіволів піти. Пішов. Дивився, за годину його вже на полі нема. Інший робить до сніданку, до видачі, так зван. «громадського харчування». Поснідав і нема його вже на полі. А то інший почне працювати з 9 години ранку: чого, мовляв, квалити-

ся, адже працювати йду не до себе, а до них, у колгосп. Друге, що виявилось в цьому колгоспі. За записами виходить, ніби колгоспникам роздали на їду тільки 730 центнерів, у тому числі 500 цент. на т. зв. «громадське харчування». Але, якщо підрахувати в цьому колгоспі, куди дівся урожай з тих 9 гектарів зернових, які припадають на кожен двір, якщо зважити все — і здане державі, і насіння, — то виявляється недостача в тисячі центнерів зерна. Де це зерно — ніхто тепер виявити не може. Безперечно, однак, що воно було, тільки його розтягли, хто тільки вмів. Так і вийшло тепер, що трудові пішли на марне, а злодії і ледар хікають. Тепер третій факт. У цьому колгоспі було 153 коня два року тому. А тепер лишилося тільки 53 коня. 100 коней занепали. А тепер ремствують: «де, мовляв, нам тепер упоратися з 9 гектарами зернових засівів на двір». Питаємо далі колгоспників «Переможця» як сієте, як орете, розкажіть докладніше. Виявилось, половину озимини було зорано препогано, з величезними огріхами, частини озимих засівів навіть не заволочено. Мало того, ми встановили у присутності великої маси колгоспників цього села, що один з трактористів орав букером так, що букер ішов понад ґрунтом, орання фактично не було, а зорані цим трактористом 50 гектарів у них лічилися зораними і засіяними озиминою».

А тепер скажіть, люде добрі: є це саботаж «куркулів» чи є це саботаж селянської маси на Україні?!

ЯК ПРИГОТОВЛЯЮТЬ ВЕСНЯНУ СІВБУ?!

Хатаевич, секретар ЦК КП(б)У на пленумі дніпропетровського обкому КП(б)У, 19. І. б. р. говорив («Комуніст», 3. ІІ. б. р.): «Щоб нормально виконати річний державний плян хлібопостачання, потрібно 1.200 млн. пуд. хліба. Названі три області (Дніпропетровська, Харківська та Одеська) є вирішальні не тільки для України, а й для всього Радянського Союзу. Ці три області можуть давати при середньому врожаї 300 млн. пудів товарного хліба, які потрібні пролетарській державі, щоб забезпечити постачання робітничій класі та Червоній армії». «Тепер центральне завдання дніпропетровської парторганізації, — не припиняючи боротьби за хліб, негайно переключити всі основні сили на роботу коло готування весняної сівби. Час тепер такий, що кожний прогаяний день потім коштуватиме місяця. Ми маємо 8% насіння, ми повинні будь-що зібрати ще 92% бо жодного пуду насіння від держави ми не

одержимо, і в цьому треба цілком здати собі справу. Я певний, що в цій залі є не один член партії, який в глибині душі певний, що, скільки так званий *насінний фонд вивозилося з колгоспів у хлібозаготівлі*, то держава дасть насіння. Такі настрої треба розбити якнайшвидше. *Жодного пуду насіння від держави ми одержати не можемо*, бо набагато зменшений проти минулого року плян хлібозаготівель недовиконано. Нам треба за всяку ціну засіяти ту площу, яку передбачено пляном, і засіяти ми зобов'язані тими насінними ресурсами, які є в нас у середині області, а вони безперечно є, бо куди ж подівся хліб? Цей хліб є, він *розпорошений, розкрадений*. Треба негайно розгорнути величезну організаторську роботу, розворушити колгоспні маси, щоб його *знайти*, виявити, зібрати й засіяти в насінні фонди».

І ось для насолоди всіх економістів та для зависти всім капіталістам наведемо кілька прикладів «плянового» збирання насінного фонду в українському селі, яке, розуміється, ні про що інше не думає, як тільки про те, щоб... «забезпечити постачання робітничій класі та Червоній армії».

«Комуніст» з 25. ІІ. б. р. пише: «Артіль «Гігант» — основна щодо зерна артіль. За пляном вона має мобілізувати 3.096 цнтн. насіння зернових, а мобілізувала пшениці 3 цнтн., проса — 4 цнтн., квасолі — 3 цнтн., сорго — 4 цнтн., магару — 12 цнтн. та й усе. Голова правління Папаяні плянує зібрати насіння такими джерелами: — Тепер переобмолочусмо... щось хто може і поверне незаконно одержане... Організованого повернення розкраденого — цього Папаяні навіть не передбачив. Як же цей голова організував переобмолот? На переобмолоті стоїть одна молотарка, яка не працює ось уже п'ять днів. А повернення? — За два останні тижні збирали 39 кг. — заявляє Папаяні. Сам Папаяні не повернув досі 142 кг. незаконно привласненого хліба». «У районі не тільки не організували повернення розкраденого хліба, а навіть тепер дозволяють зграям куркулів і злодіїв безкарно розтягати оті мізерні запаси насіння, що його спромоглися зібрати. У тій таки артілі «Гігант» із 22 цнтн. засіяного хліба половину вже розбазарено й розкрадено».

«Комуніст» з 21. ІІ. б. р. пише: «Поблизу бригадної стайні, в низькій хаті — «штаб» третьої бригади. Тихо в хаті. Біля пічки хазяйка вибирає бавовну з почорнілих коробочок. Дитина на долівці бавиться. Більше в «штабі» нікого. — Комісія пішла десь ями розкопувати. З

пширами пішли. Скоро мабуть прийдуть». Справді, комісії довго не доводиться чекати. Бригадир Рибинський, члени комісії Кубицький та Любинецький приходять озброєні залізними цїпками з гострими штирями. — Насіння шукаємо, — починає розмову бригадир. Щоб засіяти на весні 144 га зернових культур, третій бригаді потрібно 141 цнтн насіння. Рибинський вивідає свої розрахунки: — «Маємо тепер уже 50 цнтн. Десять припадає на нашу бригаду з переобмолоту, сорок центн. належить нам з розкопаних ям куркуля Кульчицького». — А решту де гадаєте взяти? — «Ото ходимо, як бачите, шукаємо. Може, знайдемо». Друга бригада повинна засіяти 85 га ячменю та 20 га вівса і на це зібрати 131 цнтн. насіння. Бригадир Лопушанський вихваляється, що вже зібрав 48 центн. — «Шість із переобмолоту, а сорок два знайшов я в ямах Кульчицького». Решту? «Може ще знайдемо в куркульських ямах». У першій бригаді майже такі самі розрахунки. З потрібних 112 цнтн. залєвляє бригадир, зібрано 62, з переобмолоту 7 цнтн., з ям Кульчицького — 55 цнтн. — Будемо ще шукати в куркульських ямах». — «Усю увагу тільки куркульським ямам — таке гасло кинули у колгоспі «Червона хвиля». Яка тут мета? Відвернути увагу від основного джерела. А основне тут не ями Кульчицького, хоч і всі такі ями неодмінно треба викрити. Основна маса вкраденого хліба розпорошена, подрібнена. І цей хліб не тільки в розкуркулених, а й у підкуркульників, симулянтів, ледарів, різних шахраїв, що їх чимало ще є і в колгоспі. Є такий хліб і в спантеличених куркулем колгоспників. Велике джерело становить і повернення незаконно розданого хліба. Закликаючи — всю увагу тільки куркульським ямам — тут, явно з руки куркулеві, свідомо зривають використання основних джерель засіяння насіння».

«Комуніст» з 22. ІІ. б. р. пише: «В. Олександрівський район. «Друг радвллади», що повинен зібрати 1516 цнтн. — «Що може вам дати переобмолот найбільше?» — 250 центнерів. — «А решту 1260 де братимете?» — Провадитимемо масово пояснювальну роботу... В артілі «Згода» за половину лютого з переобмолоту дістали... 5 цнтн. і це становить весь наявний насінний фонд зернових. — А решту? — «Хто й зна. Держава допоможе». Артіль ім. XIV-річчя ДПУ «заготовила» насіння 1,2% — тільки з переобмолоту. — Чим же думаєте сіяти? У секретаря партосередку — відповідь готова: — «Проводять бесіди на тему, в кого є захований хліб, щоб здавали». Симуляція переобмолоту,

підхоплена й всіляко живлена чужими людьми, куркульськими недобитками, заплочила очі і сільським працівникам, і численним уповноваженим, і районному провові. За сотнями центн., що їх може і повинен дати переобмолот, не добачили основного джерела — появи й повернення розкраденого десятками центнерів колгосного хліба. Не тільки у В. Олександрівському районі ставки лише на переобмолот. Допустившись масового розкрадання хліба й незумівши взяти його, тепер з енергією, гідною кращого вжитку, поквално «переключились» на переобмолот. Це ж легше, простіше. Сирти — вони всі на степу, їх усім видно. Це було в січні, коли тільки коштом переобмолоту збиралися виконувати плян хлібоздавання. Цю методу перенесли й на мобілізацію насіння. Рахують молотарки, рушії, вивіряють на степ сотні людей. Та все це не більше, як видимість, метушня».

«Вісті» з 17. ІІ. б. р. в ст. п. з. «Саботаж прикритий резолюціями» пише: «Керівники колгоспу «Відповідь» імперіалістам» Тимошівської сільради, Михайлівського району, як і всіх інших колгоспів цієї сільради своєрідно зрозуміли вказівки про те, що збирання насіння треба провадити «методами хлібозаготівель». Цей колгосп річний хлібозаготівельний плян ледве-ледве виконав на 46%. Такими ж «методами» провадять і збирання насіння. 630 ц. повинні засіяти за пляном, а засіпали за дві патиденки лютого 2,38 ц., або 0,4%». «Серед всіх колгоспів, колгосп ім. Калініна плян збирання насіння виконав на 0,3%. Не треба довго шукати причини цього трориву, найтаємнішого на всю Дніпропетровську область, яка засіпала насіння не більше, як 10% потреби. Є одна причина — за насіння по-більшовицькому ніхто не бореться».

Чи не захоплює ота большевицька господарка?! Чи просто сама не напрошується, щоб завести її на цілій кулі земській?!

ПЕРЕГАНЯЮТЬ АМЕРИКУ.

(Або про коня і корову в країні соціалістичного трактора).

«Пролетарська Правда» з 17. ІІ. б. р. пише: «Наступної весняної засівкампанії на кіньське тягло в нашій області припадатиме пересічно 83 відс. польових робіт, а в багатьох районах цей відсоток збільшується майже до 100. (А деж трактори? — Прим. скл. РН.). Отже від коня залежатиме вчасне виконання плану весняної сівби. Класовий ворог прекрасно розуміє вирішну роль коня в боротьбі за

зміцнення колгоспів, за підвищення врожайності. І він докладає всіх сил, щоб послабити наш кінний парк.

«*Вісті*» з 17. II. б. р. пишуть: «Величезну вагу коня добре розуміють куркуль, різні петлорівсько-махнівські контрреволюційні недобитки, що пролізши до колгоспів, скеровують свою шкідницьку роботу на хижацьке знищення коня, всіляко культивують знеосібку, розкрадають кормові ресурси. У Н.-Миргородському районі за останні три місяці загинуло по колгоспах 110 коней. У Хмелівському районі тільки за один місяць загинуло 254 коня. У колгоспі «10-й Жовтень» Баштанського району, на кінничого настановили куркуля, який за місяць знищив 7 коней і 21 коня знесилив. У другому колгоспі ім. Шевченка куркулі-кінничі довели 17 колгоспних коней до того, що вони нині не підводяться і не здатні до роботи. Навколо колгоспної стайні точиться жорстока класова боротьба і це повинні зрозуміти всі партійні й радянські організації України».

Не диво, що великі дитирамби коневі співали на всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників в Москві, 19. II. б. р., Буденний та Ворошилов. Останній говорив зокрема таке («*Комуніст*», 24. II. б. р.):

«Нічим не можна пробачити незадовільний стан кінського поголів'я у колгоспах. Згадаймо, як колись бідняк і середняк мріяли, як про величезне щастя, про коня. Ех, як би мені конячку, говорили бідняки-українці. «І коли, нарешті, ця конячина прийшла до вас (*ліпше: коли нарешті ту конячину відібрали від вас до колгоспу!* — Прим. скл. РН.), коли ви стали її хазяями (*ліпше: наймитами.* — Прим. скл. РН.), ви не взяли її під свою охорону, під свій нагляд, під свою оборону. Чим же це пояснити? Насамперед мені здається, тим, що в цій справі куркуль над усіма нами зіграв злий жарт. (*Ох, всемогучий і всевладний куркуль!* — Прим. скл. РН.). Саме в питанні про коня куркуль дуже спритно обійшов нас з тилу і пошепки через своїх агентів (*от хитра штука!* — Прим. скл. РН.) утворив таку думку серед колгоспників, що мовляв, без коня тепер можна обійтись, кінь віджив свій вік. Знаходились також простаки, навіть серед членів нашої партії (*чи часом не самі... Ворошилови?* — Прим. скл. РН.), які вирішили, що машина замінить коня цілком, що захист коня є мало не куркульський забобон. Та це вже чистісінька дурниця».

Безперечно, дурниця. Тим більше, коли в «соціалістичнім господарстві» зачинає замінити коня... корова.

«*Комуніст*» з 27. II. б. р. в ст. п. з. «*І коровами працюватимемо в полі*», подає таку допис з артілі «Червоне село» Хорольського району: «Й засіяти й обробити треба, а тягла в нас обмаль. Міркували й правління і актив над цим питанням, і вирішили використати на польових роботах ялових сухостійких корів. А такі в нас є. Їх ми виділили, припасували до них ярма, ярма відремонтували. Та цього замало. Треба ж навчити корів ходити в ярмі й *прикріпити до них людей*. До цього охоче (! — *хочу вірити.* — Прим. скл. РН.) взялися колгоспники. Більшість їх уже привчили корів до ярма. Цими днями коровами возимо посліди з весельняківської гуральні на годівлю копей, свиней, тощо. Є ялові сухостійки на індивідуальному користуванні колгоспників. Цих корів теж привчаємо до роботи. *Спрягаючись*, колгоспники возять ними для своєї власної худоби посліди від цієї таки весельняківської гуральні».

Коли розвиток «соціалістичного господарства» піде далі тим напрямком, що досі, тоді колгоспники, що тепер спрягаються разом з коровами, будуть запрягатися без коров. Бо й тих не стане. Як подає «*Соц. Перебудова Рільництва*», ч. 11—12, 1932., в р. 1928. (отже перед колективізацією) було в СРСР — 78,2 міл. штук худоби, 26,5 міл. безрог і 161,8 міл. овець, отже понад 260 міл. штук разом. Та в 1932. було лише 29,2 міл. штук худоби та 7,9 міл. штук безрог, а разом з вівцями всього разом коло 100 міл. штук; отже за 4 роки «пятилетки» 160 міл. штук стало менше. Що буде далі?

ЯК У ПРАВДИВІМ РАЮ...

Чеський журналіст *інж. Шром*, що жив довгий час у СРСР, так описує відносини в Москві (подаємо за «*Народним Словом*», 2. II. 1933.): «Також впадає в очі це, що *дуже багато людей ходить босо*. Хтось мігби сказати, що це тому, що в літо. Але ні. Давніше, навіть в найгорячіші дні, не можна було стрінати босих людей. Цілком певно, що давно не ходили *люде босі до театру і то на першорядні місця. А тепер у театрі Маєрхольда бачив я молодця в першій ряді без черевиків*. Також ніколи того не було, щоби на вулиці лише десь-не-десь можна було стрінати чоловіка з добрими черевиками і щоби жіночі черевикі коштували у вільній торгівлі 350—500 рублів. Давніше того не було, щоби президія Центрального Комітету мусіла видавати розпорядки з порученням, як маєтись ділити старі черевикі та як маєтись латати подерті убрання. (*Дійсно, завдання державних мужів!* — Прим. скл.

РН.). Взагалі ті убрання справляють людям великий клопіт. Не говорю вже про те, що коли учений Рад. Союзу — очевидно не цей з ряду упривілейованих марксистів — хоче відвідати свого товариша, то мусить позичити собі сподні від свого сина, ані про це, що радянський лікар-спеціаліст перепрашає, що убраний по селянськи, коли хочете його відвідати; говорю загально про убрання на вулиці і в дома. Отже в вони в такому стані, що ера якихось відпадків, останків текстильних в Рад. Союзі вже давно закінчилася. Все зужитесь, все придасться. Кожною шматочкою зробіте людям в Рад. Союзі приємність, не говорячи вже про кусник матерії, про хустки, голки, панчохи, батист, шовк, тощо».

«*Український Голос*» з 1. III. б. р. в ст. п. з. «*Поворотці з совітського «раю»*» пише: «Люде в майні, по більшій частині руські, роблять босі. Чому босі? — питаю. Чому? Тому, що не мають в що взутися. Поміркуйте собі! Чоловік жонатий, має жінку і 2—3 дітей малих або підлітків, заробляє від 4—6 рублів. Ну, чи останеться чоловікові, щоби купив собі черевикі до роботи, щоби не калічив ноги, коли треба заплатити 60 руб. або й більше? Люде ходять обдерті, босі і голі, хочай на щоденній сталій роботі».

Чим далі, тим гіше та щораз блище до правдивого раю, де ходять і босі і голі...

РОБІТНИЧИЙ РАЙ.

Американський журналіст, світової слави, *Кнайпербукер* так описує відвідини одної шахти в Донецькому басейні (*под. за «Неділею», 25. XII. м. р.*): «Це — по-ясновав інженер — наша найкраща шахта, вивізувана у найдосконаліші механічні влаштування: 250 робітників, працюючи тільки по 6 годин денно, добуває 120.000 тон річно. — Де вінда? — спитав я при вході до шахти. — Не маємо вінди — відповів інженер. Щоби зійти на глибину 700 м. мусіли ми перейти близько 1½ англ. милі кривульками. Першої ½ милі йшли ми тунелем, якого строп був на висоті моєї бороди. Всюди стояла непроглядна пільма. Ми просовувалися вперед, повзаючи і щораз шпортувались. Перейти пів милі в зігненій позиції — це томить навіть на землі. Уже через 15 хвилин людина дала б багато за те, щоби можна було випростуватись. Тимчасом інженер кликнув: «А тепер зробимо о так!» — поклався на руки й коліна і пролав під лупковим стропом у високому на 3 стопи коридорі. Коридор йшов надто стрімко вниз, щоби в ньому посуватися

головою вперед. Треба було лягти на бік, як рак і з ляпкою на ший, у хмарах душльового вугляного пилу напів повзати, напів зісுவатися. — Гей! — кликнув я, перейшовши 200 м. — хіба не будете переконувати мене, що шахтарі в той спосіб сходять на місце праці. — «*Навпаки!* — відповів інженер. — Це зовсім *не шкодить їм*». Через пів години такої мандрівки ми були менш більш на 2/3 глибини. Піт котився струйками по бруді, що вкривав наші обличчя. — Оце наша електрична машина, що розбиває вугілля, сказав інженер, показуючи американську машину. Обслуговувало їх п'ять робітників, *прикулених, як малпи*. — Чому люди мусять увесь час працювати в тій неприродній позиції? — запитав я. Чому строп не такий високий, щоби можна було стояти? — «*За дорого це коштувало б*. Люде й так працюють порядно. Тут ще не найгірше. Якби ви побачили наші справді глибокі шахти, на 800 і 900 м., в яких нема ніяких машин, а люде працюють голі по пояс, лежма, з джаганом в руці». Ми повзали далі. — Чому ж тоді не влаштуєте окремої вінди для людей? — «*Це коштувало б забагато*». — А хіба ж воно не коштує забагато, коли люде тратять так багато часу на хід до місця праці і на вихід з копальні? — «*Поворот з копальні тривав дуже довго*. Шахтарі й інженери, зібрані в бюрі, питали про мою думку. Я відповів, що схід вниз виснажує дуже і робітникові залишається хіба мало сил для праці. — «*Ваша правда*, кликнув один із шахтарів. Цього немає що завивати в вовну. Коли чоловік зійде вниз, найтяжча праця вже за ним». Ясне було, що ці надзвичайні умовини праці — найважливіша причина, що минулого року 178.000 робітників покинуло копальні вугля в Донецькому басейні і чому працює їх тільки 177.000 замість потрібних 321.000. Пробували привезти безробітних німецьких шахтарів з області Рур. Прибуло їх близько 1000. Витримали кілька тижнів, але під сучасну пору більшість їх уже дома. *Воліють домо безробітного в Німеччині, як працю в Донецькому Басейні*».

Та чи тільки в Донецькому басейні робітники покидають працю? Як подає «*Економическая Жизнь*» (11. VII. 32.) зміна робітництва в державнім промислі виносила в р. 1928—29 — 105,6% всього занятого робітництва (було зайнятих 3,7 міл. робітників), в р. 1929—30 — 152,4% (було зайнятих 4,6 міл.), а в р. 1930—31 — 132,5% (зайнятих 5,2 міл.).

Числа дуже вимовні!

НАШІ СОЦІЯЛІСТИ.

«Вперед» (Ужгород, 1. III. 6. р.) оголошує відозву «*Вюра соціалістичного робітничого Інтернаціоналу*» в Цюриху з дня 18. II. 6. р., в якій між ин. є:

«Соціалістичний робітничий Інтернаціонал завжди твердив, що головною причиною слабости робітничої класи, а через те й найбільшим спільником фашизму, є взаємна боротьба між самим пролетаріатом. Через те Соц. Интерн. завжди вважав за підклад повного розвитку сил пролетаріату витворення єдності пролетаріату». «*Соц. роб. Інтернаціонал був завжди готовий порозумітися з комуністичним Інтернаціоналом про спільну боротьбу, наколи цей Інтернаціонал виявить зі свого боку бажання*».

А наші соціал-демократи і соціал-радикали й далі сидять тихенько, так саме як сиділи тихенько мин. року, коли 2-ий Інтернаціонал осудив повстання й взагалі самостійницькі рухи поневолених народів у ССРСР, й так само годяться з тим, як погодилися з узнанням тим же Інтернаціоналом державних границь Польщі.

А рівночасно галицькі соціал-демократи заключили угоду з ППС. «*Dziennik Ludowy*» (Львів, 29. I. 33) подає вістку про відбуття спільної конференції представників ППС і УСДП у Львові, на якій устійнено «*односвідно потребу постійної організованої співпраці обох партій*» та намічено «головні напрямні організаційних форм цієї співпраці».

Із тої нагоди лідер ППС, Недзялковський, в тім же «*Дзєнніку*» пише: «Від тепер буде *постійна співпраця*. В цей спосіб зроблено великий крок на шляху до взаємного наближення польського і українського соціалістичного руху, — посередно на шляху до *суцільного фронту цілого соціалістичного табору в Річпосполитій*». А далі: «На українським відтинку національного питання в Польській Державі — хвиля ненависти племінної викликала бодай найбільші спустошення» та вказує, що на підкладі тої ненависти ростуть *скрайно націоналістичні течії серед української суспільности*».

Отже перед українським націоналізмом, якого Недзялковський характеризує як спонтанічне, масове явище, наші ес-деки ховаються під опікунчі крила ППС, а націоналізмові «протиставить (конференція) наступні засади: 1) *ідея організованого співжиття народів* — мусить заступити ідею безупинної «*боротьби за національний стан посідання*»; 2) *українські працюючі маси в межах Річпосполитої Польської* — є *безпосередньо заінтересовані в розвитку боротьби польських*

мас за соціалізм, демократію і свободу; 3) *слідом за тим повинні брати активну участь в цій боротьбі*; 4) *УСДП не резигнує, річ проста, через те зі свого засадничого становища в справі самостійности України, як одинокої суттєвої розв'язки історично української проблеми — а ППС не чує себе зязаню у своїй біжучій політичній тактиці*».

Словом, знаменито: українські ес-деки дістають дірку з обарінка («засадниче становище в справі самостійности України»), а польські ес-деки дістають обарінок, а крім того будуть могли і далі висилати Гавзнера, Дренглевича, Скаляка та ин. представників ППС до спільного *протуукраїнського блоку враз із польськими шнешполяками і п'ястовцями*, от так як це було в часі останнього приїзду Вітоса до Львова.

Тому хай живуть українські соціалісти та угоди на всі боки! Хай живуть ті українці, для яких рідними є соціалісти польські, московські, румунські і т. д. і для яких противниками є робітник Данилишин, селянин Білас та багато-багато інших українських робітників і селян-революціонерів.

ДЕЩО ПРО ГАЛИЦЬКИХ-СОЦІЯЛІСТІВ-РАДИКАЛІВ.

Тим разом в освітленні таки самих радикалів.

Іван Гушуд, визначний член радикальної партії, селянин у Похівці, на Зїзді УСРП в Станиславові в дни 13. III. 1932. говорив, а також пізніше опублікував, таке (гл. «*Партійний суд*», 1. ч. зібрав Д-р. О. Когут. Станиславів, 1932.):

«Я бував у Львові на засіданнях Головної Управи нашої партії і був я на окремій партійній зїзді в Коломиї, то виджу, що *Головний Секретаріат нашої партії уважає партію УСРП за свій фільварок і бавиться з нами як то кажуть «цюцюбабки»*. «По переведеній пацифікації, по таких виборах, ми очікували з запертим віддином гідного виступу послів нашої партії в польському соїмі». «Тимчасом ми не виділи різниці між послами клубу УСРП а послами клубу УНДО. Перший скандал — компромітуюча промова т. Матчака, в котрій заявив, що *не має довіря до міністра Складковського (значить, що до інших міністрів т. Матчак має довіря)* і що буде боротися всіма *легальними* способами за повалення того уряду, в котрім сидить Складковський. Навіть ундівські послы ще не сказали в соїмі, що будуть боротися *легальними* способами; вони кажуть лише «боротися будемо» — але «*легальними* способами», то того слова ужив лише т. Матчак. А

як Складковський запитав т. Матчака, «то пан посол каже, що не має довіря до мене?», то т. Матчак *перестрашився і заперечив, що він не казав, що не має довіря*. Чи міг гірше скомпромітувати партію і себе?» «На парламентарній арені наші послы понизили той прапор нашої партії, з яким увійшли до польського соїму послы нашої партії в 1928. р. і то понизили зі *звичайного страху і трусости, негідної нашої партії*».

«При нагоді виборів 1928 року народилася *амбітність і зависть*, за тим *інтриганство і потаємне гуртківство*, змагання до неподільного захоплення партійного проводу, добирання собі людей для піддержання того проводу не по дійсним громадським вартостям а по благонадійности до того проводу, вкінці *цілковита диктатура* з усіми її хибами і деморалізацією, з *недопусканням критики і контролі, з підхлібством і тайними донощиками*, з безпощадним і неперемислюваним засобом нищенням усіх тих, хочби і найбільше працюючих і щирих товаришів, котрі на такий новий дух у партії потолитися не могли».

«Друга справа: відношення нашої партії до інших партій. Вже той блок виборчий з УНДОМ, котрий при попередніх виборах був відкинений, є проявом слабости партійної, не приніс нічого доброго, противно, приніс нам великі шкоди, бо в *масах затер різницю між обома партіями*, потім пішли інші компроміси так, що в кінці дійшло до того, що на селі не видно потреби існування двох окремих партій». «Я не знаю, якими політичними причинами керувався Гол. Секретаріат при заключуванні угоди (з УНДО в справі *Рев. Союзу* — Прим. н.), але на зборах було виразно видно, що радикалам ходило аби переперти кількох своїх людей і коштом угоди *забезпечити декому платню в Рев. Союзі*».

«Чи якийнебудь шануючий себе чоловік заперечить, що наступив період *співпраці нашої партії з Ундо*? Чи не читавмо часто в пресі про різні спільні виступи, спільні заяви, спільні інтервенції не тільки центральних органів, але і повітових? А коли ця спілка з Ундо є, і то в періоді *отвертого переходу Унда на автономістичну п'латформу* — то чи то на політичній мові не означає бодай *мочазної згоди на цю п'латформу* — при появі в Гром. Голосі баламутної (пробний баллон?) статті про автономію і *ясної про нелегальщину*? А ухвала РСУКа про участь в *таргах сходніх*? Ухвала така запала при *співучасті радикалів*, один з них голосував навіть за тою ухвалою».

«Інтересний і проречистий факт: В попередній каденції Гол. Управа настоювала на клуб, щоб його політика було строго і остро принципова, щоб клуб вносив демонстраційні внески по лінії наших *максимальних* домагань. Ніколи ні оден голос у партії не підносився за тим, щоб в якійнебудь річевий спосіб ставитися до законодавчих праць соїму — хоч тоді уряд не диктував соїмови і теоретично можливі були торги з опозицією. Тимчасом тепер, коли нема мови про якунебудь річеву дискусію в соїмі, бо урядова більшість або не дасть говорити, або мимо найбільше річевих промов ухвалить урядовий проєкт — тепер *наш клуб рішив (офіційно, на засіданню) річево поставитися до урядового проєкту про самоурядовання*, тобто до такого проєкту, який своїм змістом виключав всяке інше ставлення до нього як лише політичне». «Наші керівники загналися в своїй *компромісовости і бльковости* так далеко, що *допустилися блоку з самим Хомишином і його хрунівською партією*: минулої осени заснували якийсь конскрипційний комітет краєвий спільно з представником Хомишина радником Салаяком». «Хваляться наші керівники, що нашу партію прийняли до Соціалістичного Інтернаціоналу». «З одного боку наша партія належить до Червоного Інтернаціоналу, а з другого боку належимо до Чорного Інтернаціоналу Хомишинівського. Ось до яких дійшло компромісів! Наступило затертя різниць між нашою партією а партією УНДО і Хомишинівською, стала на селі невизразна потреба існування окремої партії радикальної, наша партія стала маленьким загуміночком-прибудівкою Ундо, і ми нині є дійсно тим, чим нас називають: *Ундо-радикалами*. А все те є наслідком *фальшу*, який *опанував нашу партію*, а головно наш Головний Секретаріат. В партії *запанувала диктатура кількох молодих членів партії*, проти котрої боровся ще пок. Бачинський і котра недопускала критики відносин партії. В мені все рвалося, як у моїй присутности на засіданню Головної Управи мало не зіли пок. т. Бачинського, коли виступив проти диктатури і коли допоминався *контролі партійних фондів*. Коли по нім допоминався заведення ладу в партії т. Когут, то та диктатура змішала його з болотом, нечураючись *найбільших брехонь*».

«Буваючи на засіданнях Головної Управи я вижу, що одним з тих диктаторів є тов. Матчак, він власне відважується на найпідлішшу брехню, щоб лиш недопустити критичного погляду на партійні

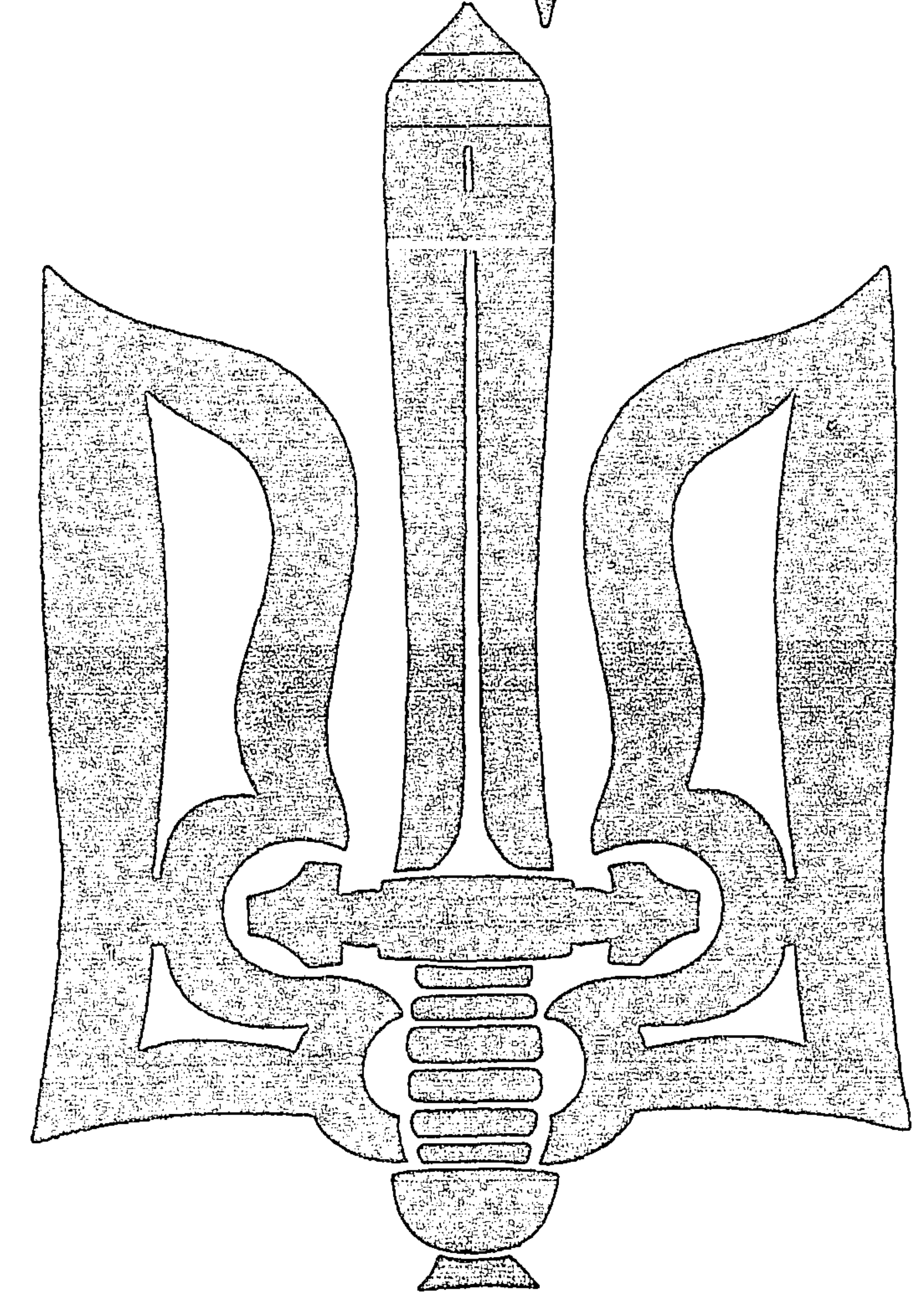
справи». «Тимчасом, Шановні Товариші, появилася в пресі закид проти тов. Матчака, що тов. Матчак купив для Рідної Школи у Львові паперу за 10 доларів і на тім квіті дописав одно зеро, зробив квіт на 100 доларів і обікрав в той спосіб Рідну Школу на 90 доларів, мав украсти ті гроші, які ми складаємо для Рідної Школи. Дальше закинуто тов. Матчакові, що як касієр комітету несення помочі політичним в'язням не хоче вирахуватися з забраних грошей, хоч голова того комітету кілька разів взивав його до розрахунку. Хто буває у Львові, то чує з українських кругів, що в тих закидах є багато правди, а мимо того тов. Матчак до нині неоправдався публично з тих закидів. Тов. Матчака то не обов'язувало, він до суду польську газету не подав, тому всі ті закиди, які я вам сказав, в дійсності до тов. Матчака прилипли». Та польська газета ще сказала т. Матчакові: «сиди Іване тихо, не рипайся», що значить: «маєш масло на голові, не іди на сонце». «Коли Гром. Голос містить на першій сторінці відомість про покарання польської газети за напад на Паліва, другий раз за напад на Григоріва — коли отже признає потребу скаржити до суду за клевету і коли навіть по моїй промові в Станиславові, Гром. Голос скаржив до суду за клевету — коли отже признає потребу скаржити до суду за клевету на діячів — то чому нема тої потреби у випадку з т. Матчаком, котрому закинуто конкретний злочин обману, коли навіть було загрожено і заповіджено скаргу а газета заповіла, що жде скарги? Аргумент, що суд був би увільнив, обрхований на дурака: адже при ніякій скарзі нема певности, чи суд засудить — то чому скаржать? А друге: коли взагалі можна мати певність про покарання, то цю певність належало мати в справі т. Матчака, бо йому закинуто у газеті не якісь суб'єктивні кваліфікації авторів допису, але цілком конкретний обман через дописання одного зера на квіті — це не належить до свободної оцінки суду, але вимагає стислого доказу правди! Раз такого доказу нема, то газета мусить бути покарана». «Тов. Матчак свої фальшивства посуває до того, що як член і посол нашої партії УСРП є *погаєним співробітником «Нового Часу», співробітником газети, котра є органом найбільше про-*

*тивного нам відламу партії Ундо». «Щодо Гол. Секретаріату, то я вже їх отчеш знаю на память, у них всьо в порядку, — зрештою кого вони переконають, що ми всі були би подали себе за поляків при конскрипції якби не підпис Хомишинівця Саяка в Гром. Голосі, або що всі газети можуть писати, що хтось є злодій, а він може безкарно бути послом радикальним, чи провадити перед у політиці нашої партії, і що бути співробітником в унівській газеті нічого радикалові не вадить». «Ще 1929 р. на внесок т. Бачинського ухвалено було на Гол. Управі перевести *контролю партійної грошевої господарки і партійних фондів*. Вже цей внесок викликав був *констернацію серед членів Секретаріату* а тов. Навроцький Осип, тодішній *фінансовий референт, чувся просто ображеним тим внеском*, заявляючи виразно з *обуренням*: «чи товариші не мають до мене довіря, що хотять мене контролювати?» Ситуація була така, що внесок той міг перепастися — але внескодавець в останній хвилі орентуючись у ситуації, запропонував на контрольорів особи, послухні Секретаріатові і внесок ухвалено. Коли по кількох місяцях — вже по смерті т. Бачинського — на кльобі заінтерпелювано т. Ладика (який увійшов в склад контрольної комісії) про висліди контролю, то т. Ладика заявив, що *Гол. Секретаріат недопустив до контролю*... «Я здавав собі справу — маючи досвід з тов. Бачинського, якого здоровля підірвали атаки партійної диктатури, і з тов. Когута, з яким провід партії поступив в нікчемний спосіб — що мій голос може бути голосом воплючого в пустині. Мені і радили деякі товариші: «не чіпай — казали — *багна, бо тобі очі забризкає*». Одначе я уважав, що я мушу виконати свій обов'язок». «Стою на давній засаді чистих рук до громадської праці і до проводу. Тільки чистість рук, особиста чесність, характерність при проводі передовсім — можуть дати успіх в громадській праці. Здержуюся від приложення цієї вимоги до теперішніх наших партійних керовників: *занадто соромно і болоче було би все розкривати*. «Коли, товариші, такі фальшиві люде ведуть політику нашої партії, то та політика мусить бути фальшива а в таким разі партія не може мати перед собою будучини».*

—М—

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ

ВЛ.

ПРАГА.

Річник VI.

Ч. 5—6.

З М І С Т.

1. Я. Дуб: Зовнішньо-політичне ставлення української справи 109
2. Евген Скоцко (Нью-Йорк): О. Д. В. У. в Америці 114
3. М. Райгородський: До питання церковництва і національної єдності 118
4. Ф. Ш.: Визвольні змагання Ірландії 123
5. Проф. О. Мицюк: Жидівство за доби історичного перелому (1917—20) 130

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА.

6. Надзвичайний суд О. У. Н. 138

ХРОНИКА.

7. Е. Онацький: На міжнародні теми 138
8. Про гетьманів, гетьманців, їх слова та діла 144
9. † Яків Македон 153
10. † Іван Шиманський 154

OBSAH: 1. J. Dub: Ukrajinský problém na mezinárodním fóru. — 2. E. Skocko (New-York): O. D. W. U. v Americe. — 3. M. Rajhorodský: Církev a národní jednota. — 4. F. Š.: Osvobozovací boj Irsko. — 5. Prof. O. Mycjuk: Židé v době historického přelomu. — 6. Soud OUN. — 7. E. Onackyj: Na mezinárodní téma. — 8. O hetmanech a hetmancích, jejich slova a práce. 9. † J. Makedon. 10. † I. Šymanskýj.

ПРОВІД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

видає для членства О. У. Н.

ВИШКІЛЬНІ КУРСИ.

Окремі інструкції переслав всім Відділам ОУН Вишкільний Референт ПУН. З кількадесять плянованих рефератів надруковані (на цикльованій папері) наступні:

1. Лекція: Підставові засади націоналізму.

Зміст: Вступ. 1. Нація в історії. 2. Основна підвалина. 3. Природа нації 4. Складові первинні нації. 5. Чинна воля. 6. Революційність. 7. Непримиримість. 8. Етнічність. 9. Ідеалізм. 10. Догматичність.

2. Лекція: Головні основи суспільного ладу.

Зміст: 1. Що таке суспільність? 2. Суспільні зв'язки: а) органічні зв'язки, б) організаційні зв'язки. 3. Суспільні групи на Україні.

3. Лекція: Головні типи державних устроїв.

Зміст: Вступ. 1. Передумови творення конституційної держави. 2. Загальний нарис суспільно-ідейних змін XIX. і XX. в. в. 3. Головні типи сучасних державних устроїв. 4. Радянська республіка. 5. Фашистська держава.

4. Лекція: Нація та держава.

Зміст: 1. Нарід, нація і держава. 2. Взаємовідносини поміж державою та нацією.

5. Лекція: Проблема державного устрою України.

(Друкується).

Український Народний Союз у Франції

почав видавати тижневик

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО.

Адреса: Rédaction «La Parole Ukrainienne», Boite Postale № 40. Paris VII, Rue Cler.

Передплата на 3 міс. 12 фр. у Франції, поза нею 18 фр. — Поодинокі число 1 фр.

Проф. О. Мицюк:

УКРАЇНСЬКІ ХЛОПОМАНИ.

1933, стор. 80.

Чернівці.

Бібліотека «Самостійної Думки» в Чернівцях ч. 2. — Накладом автора.

Замовлення слати: «Samostijna Dumka», Cernauti, str. Petrovici 2, Roumanie.

Читайте новий тижневик,

що від березня 1933. виходить у Львові,

НАШ КЛИЧ.

Адреса: «Наш клич» Львів, вул. св. Яцка ч. 22.

Передплата: В Польщі, Чехословаччині й Австрії: річно зл. 9.—, піврічно зл. 4.50, чвертьрічно зл. 2.40, місячно зл. 0.80. Для інших держав Європи 50% дорожче. Для позаєвропейських держав 80% дорожче.

Студенти! Читайте свій місячник

СТУДЕНСЬКИЙ ШЛЯХ.

Адреса Редакції: Львів, вул. Супінського 21. (Укр. Акад. Дім).

Річна передплата зл. 8.—.

Francesco Taddei:

L'ETMANNO MAZERPA

Roma, 1933.

16 стр.

«NOI E L'UCRAINA».

Raccotto di Studi e Documenti a Cura di Lauro Mainardi. Roma.

Накладом «Української Громади» в Брні вишла книжка:

Oldřich Zemek:

TARAS ŠEVČENKO

1933, стор. 32.

Брно.

Зиск призначений на будову пам'ятнику Т. Шевченка в Брні.

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західно-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже три роки, у Галичині з призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВодУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звітлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Передплата становить: у ЧСР: річно Кч 35.—, піврічно Кч 18.—, поодиноке число Кч 6.—, для членів ОУН Кч 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно зли. 7.—, піврічно зли. 3.50, поод. число зли. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці: річно дол. 1.20, піврічно дол. —.60, поодиноке число дол. —.20; в Канаді: річно кан. дол. 1.40, піврічно кан. дол. —.70, поодиноке число кан. дол. —.25. — В інших країнах на париті амер. дол.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошовими листами, інтернаціональними пощовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvouměsíčník «Rozbudova Nacii» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský. Odpovědný redaktor: pí A. Čížková. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie», Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

ДМИТРО ДАНИЛИШИН.

«Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготований. Тільки жалую, що не зможу даліше працювати для Неньки-України».

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NASIJI

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, травень-червень 1933. Ч. 5-6 (64-65).

Я. Дуб.

Зовнішньо-політичне ставлення української справи.

Минуло вже 15 довгих років з того часу, як Україна після двосотлітньої перерви знову виступила була на міжнародню арену. І минуло 10 років з того часу, як Рада Амбасадорів признала суверенність Польщі над Галичиною. Коли в історичній перспективі Берестейський мировий договір (9. II. 1918. р.) був нашим найбільшим досягненням на міжнародній арені, то навпаки акт 15. III. 1923. р., що прийшов у слід за Ризьким миром, безперечно є сумним епізодом тої чинної боротьби за державність, яку розпочала Українська Нація 1917. р.

Та булоб помилкою вважати, що недавня збройна боротьба, коли то стільки пролилося крові по широких просторах України, принесла замало чи зовсім не принесла реальних наслідків, бо, мовляв, славні акти від 22. січня 1918—1919. р. залишилися на папері, а український нарід стогне та кривавиться під режимом окупантів. Ні, — бо ми, як то було і протягом козацької визвольної боротьби XVII. століття, переживаємо лише антракт; наша нація проходить сувору школу національно-політичного загартування та нагромаджує власні сили, що б слушного часу ще з ширшим розмахом *відновити збройну боротьбу проти своїх історичних ворогів*. І нема сумніву, що ця визвольна акція буде продовжуватися аж до того часу, поки Українська Нація нарешті не стане вільною та великодержавною. Нині під впливом подій та досвіду, здається, вже всі українські патріоти почали засвоювати аксіому, що наше визволення може зреалізуватися не инакше, як передусім на ґрунті *власних сил* узагалі, а збройної сили зокрема, та що *надії на міжнародні чинники досить проблематичні, а, так звані, орієнтації на Москву чи Варшаву цілком безпідставні та шкідливі*.

Історична традиція шукати помочі у ворогів України, традиція, відновлена недавно, коли то західньо-українські чинники повернулися були обличчям на Схід, а знову східньо-українські сподівалися знайти певну підпору на Заході, ця традиція так само не виправдала себе тепер, як то було і в минулому. Навпаки, наші сусіди зуміли використати це у своїх цілях, поділили наші землі на підставі Ризького договору в 1921. р., що прийшов за Варшавським договором із 1920. р., та намагаються закріпити своє панування надалі шляхом підписання особливого договору про ненапад у 1932. р.

Не без значіння для нас є факт, що такий самий договір підписала з совітським Союзом і наймогутніша нині на суходолі французька держава, яку в певних колах уважали центром інтервенційних плянів на

Сході Європи. Бо таким чином совітський Союз має тепер вільні руки на своїх західних кордонах. Правда, Румунія не підписала аналогічного договору (не виключене, що вона а то й Мала Антанта зроблять це), але Румунію ніколи не вважали будьяким офензивним форпостом проти совітського Союзу, а якраз навпаки, її обтяжену власним внутрішнім безладдям та порахунками зі своїми сусідами, не зовсім безпідставно деякі кола уважали навіть евентуальним пляцдармом для поширення большевизму на Балканах. І ось сьогодні лише на Далекому Сході існує справді чимала небезпека для большевицького панування; японський мілітаризм, що ще підчас японсько-російської війни 1904—05. р. виявив питому йому вагу, є нині єдиним отвертим заборолом проти поширення російського імперіялізму чи большевизму в Азії. Проте не виключено, що Японія й собі стане на шлях устійнення своїх взаємин із совітами; і поготовів, бо останні, використовуючи затьяжну світову господарську кризу, загальні змагання за мир, які виявляються між иншим на женевиській конференції у справі обмеження та зменшення зброєння, та японо-китайський конфлікт, добиваються досягнути порозуміння зі Злученими державами, намагаючися використати їх антагонізм з Японією.

Отже і поширювані безнастанно московськими большевиками поголоски про небезпеку для їх панування з боку чужих держав мають практично завдання виправдати сучасну економічну політику та відвернути увагу народних мас від унутрішніх труднощів і від конечности боротьби проти большевицького режиму власними силами; ті поголоски не виправдуються ні теперішнім ні недавнім міжнародним становищем совітської влади. Так само поширювана в певних українських колах думка, що Ризький договір, буде короткотривалим та матиме лише переходове значіння, показала не оправданою, бо Ризький мир не тільки залишився в силі вже 12 років, але й зміцнився недавніми пактами совітів із Польщею і Францією.

Звичайно, за сучасних міжнародних відносин не виключені різні несподіванки, але все ж, при сучаснім стані українська проблема може поволі втрачати свою актуальність на міжнародньому форумі та становитися немовби переважно внутрішньою національною проблемою тих держав, які розшматували наші землі. Не без ваги є тут і факт, що большевизм, не зважаючи на загальний господарський хаос у світі, останніми роками перестав поширюватися з колишнім розмахом та не вважається його сьогодні безпосередньою смертельною небезпекою для європейських держав. Навіть у тих країнах, де він став був поважною силою, (напр., Німеччина), повстали такі могутні національні антибольшевицькі рухи, що нині власне нема в Європі ні одної нації, яка почувалаб себе серіозно zagrożеною з боку власного большевизму. До того ж московський большевизм, отаборившись в межах совітського Союзу, до такої міри абсорбований власними труднощами, що не має ні належних ресурсів, ні колишнього завзяття, ні відповідної сили, щоб зміцнити розкладову працю різних секцій комінтерну; навпаки, кермуючися інстинктом самоохорони, московський большевизм уникає всяких міжнародних конфліктів; зате він намагається до таких розмірів розбудувати економічну, технічну і мілітарну базу власного панування, щоб слушного часу можна було далеко краще її використати для свого поширення, ніж це є тепер.

З другого боку знова Европа в переконанні, що власний большевизм

вироджується, а московський може зламати собі карк на внутрішніх труднощах, заклопотана господарською кризою та устійненням міжнародних відносин на засадах сталого миру, вважає доцільним утримувати зносини зі совітським Союзом та шляхом співробітництва з ним намагається розв'язати різні, актуальні міжнародні проблеми. І так роблять не лише різного роду пацифісти, ліберали чи соціалісти, а навіть такі виразно анти-большевицькі уряди, як фашистівський в Італії, або навіть сучасний німецький; рішуче поборюючи свій внутрішній большевизм, вони одночасно мають господарські зносини з московськими большевиками, зважаючи передусім на економічні інтереси власних країн.

Зрозуміло, що за таких обставин узагалі, а зокрема коли комінтерн і московський большевизм перестали вважатися безпосередньою та смертельною загрозою для Європи, не є доцільним та далековорим ставити українську проблему на міжнародній арені під аспектом переважно, а то й виключно, анти-большевицьким. Абстрагуючи від того, що таке ставлення стало певним трафаретом і як це виказано, не є сьогодні дуже актуальним, важніше те, що таким робом українська проблема втрачає свою питому вагу, бо, мовляв, в засаді мало чим різниться український антибольшевицький рух від московського антибольшевицького руху. Отже мимохіть Европа звикає до думки, що всі народи Східньої Європи, рішуче поборюють власне тільки большевицький режим, (отже тільки соціалний, а не національний характер боротьби), а коли він завалиться, то вони якось там уже порозуміються з собою та утворять ту або иншу східньо-європейську спілку держав.

Український націоналізм, рішуче поборюючи будьякий большевизм, заразом є свідомий того, що є помилкою ставити на міжнародній арені українську проблему, як рух передусім, а то й виключно антибольшевицький, бо цим способом вона ніколи не вийде з орбіти російської державної ідеї, а Европа не зрозуміє ваги та значіння тої великодержавности, за яку провадить боротьбу Українська Нація. Українські націоналісти, без огляду на всі труднощі та упередження, вважають доцільним ставити українську проблему на міжнародньому форумі в усій широчині, як проблему взагалі антиросійську та антипольську. Розуміючи тактичну доцільність використовувати антибольшевицьке наставлення Європи, разом із тим підкреслюємо, що Українська Нація, разом із иншими, змагається за такий розподіл та таку перебудову Східньої Європи, які раз на завжди усунулиб можливість відновлення московсько-польської експанзії на наші землі та утворилиб певні підстави для нової рівноваги на Сході Європи, доцільної та корисної не лише для східньо європейських націй, а також для цілої Європи. Таку можливість дає якраз той хаос, що витворився там нині наслідком большевицького режиму.

У звязку з тим треба піднести ось що: протягом довшого часу певні кола вважали, що сучасна Польща, спіраючися на Францію, є немовби заборолом Європи проти большевизму. Ми твердили, навпаки: що Польща не бажає ніяких змін на Сході Європи, а лише усякими способами використовує поширену легенду. Нині, здається, навіть, найзапекліші польонофіли повинніб зрозуміти правдивий зміст польської політики супроти українців. Це тим більше, що раніше певні польські чинники галасували, що Польща годиться допомогти українцям у їх змаганнях за

відновлення державности за Збручем, коли українці відмовляться від усяких аспірацій на західні українські землі; а рівночасно запровадили на цих останніх такий режим національного поневолення, який виразно свідчив, що Польща намагається протягом певного часу польонізувати майже 7 мільйонів українців. Хибаж ця політика уможлиблювала утворення на наших західних землях будьякої національної бази для боротьби за державність навіть за Збручем? Навпаки, вона викликала й мусіла викликати рішучий спротив з боку українців. І от поляки, з одного боку, не маючи навіть думки виконати свої міжнародні зобов'язання супроти українців, із другого боку, почали використовувати на міжнародньому форумі цей чинний спротив, як претекст для виправдання своєї антиукраїнської політики. І в тому часі, коли не дивлячися на польські намагання, не лише в колах Ліги Націй, але й в Європі взагалі, вже перестають вірити в щирість польської політики супроти українців, знайшлися тверді «русини» — «мудрі та далекозорі» політики, — які ще не втратили надії на... польсько-українське порозуміння. Міжтим, ми, націоналісти, цілком певні, що як би західні українці не лише стали бездоганними польськими громадянами, а навіть найльотніше запряглися до возу польської державности а зокрема, напр., навіть у боротьбі Польщі супроти Німеччини, то й тоді поляки не змінять в засаді своєї дотеперішньої політики супроти українців. Польща використалаб наддністрянців супроти Берліна тим самим способом, як вона вже ужила наддніпрянців супроти Москви; а разом з тим поляки завжди знайдуть той чи інший претекст, щоб і далі можна було виправдувати свою випробовану століттями політику «на знищене Русі». Історичний досвід, зокрема недавня збройна боротьба, та трагічна сучасність повинніб переконати кожного українського патріота, що Українська Нація не може провадити супроти Польщі іншої політики, як супроти Московщини.

І з тих причин побороючи угодову політику супроти Польщі закоханих у себе і зарозумілих «реальних» політиків, що капітулюють перед сучасним status quo, ми, націоналісти, повинні не менш категорично виступати проти поширених поляками тверджень, немовби українська проблема в Польщі зводилася до питання охорони прав т. з. національних меншин, бо саме таким чином вона втратилаб міжнародне значіння та сталаб унутрішньою польською справою. Нажаль, наші патентовані політики, відокремлюючи східньо-українську проблему від західньо-української, вже чимало попрацювали на користь ворогів України. Як раз тому не тільки у колах оборонців Версальського договору, але й в колах ворожих сучасному status quo українська проблема не знаходить належного розуміння.

Тимчасом нашим черговим завданням є змагатися за те, щоб зміни тої карти Європи, яка утворилася на ґрунті Версальського та інших мирових договорів, включали також *Східню Європу*, щоб *заквестіоновано Ризький договір* та взагалі поставлено питання про *відновлення української державности*. Звичайно, це не легке завдання, але нема сумніву, що його можна здійснити, поставивши українську проблему державности у всій широчині. Тимбільше, що всупереч поширеним поглядам скорше, ніж щось інше, саме зміна карти Європи приведе до зударення з більшовицьким рухом, який своєю чергою намагається змінити сучасну карту Європи на засаді своїх далекойдучих плянів.

Цим ми не хочемо сказати, що лише чи переважно в країнах з ревізіоністичного табору треба нам вести пропаганду нашої визвольної справи, або що там можна знайти належне розуміння наших визвольних змагань та що вони прихильніше ставляться до України, ніж інші країни. Такі погляди треба вважати хибними, а то й шкідливими. Треба собі з'ясувати, що сьогодні немає ніодної держави, яка уважалаб доцільним отверто заангажуватися в нашу справу. Українська пропаганда ще не спромоглася зовсім перебороти ті русофільські і польонофільські впливи чи традиції, які поширилися та запанували в Європі, і то не тільки у Франції, де українська державна ідея ще й досі не здобула собі належного розуміння якраз на ґрунті закоренілого русофільства та польонофільства, але й у Німеччині, де ще й нині таки досить живучі русофільські традиції, та в Італії, де дають себе знати польонофільські впливи, не говорячи про великі англосаксонські нації з їх ролею у світовій політиці та господарстві, що так само ще не зрозуміли ваги української проблеми. І хоч наша справа вже й здобула собі по ріжних країнах деяке розуміння у певних суспільних колах, то всеж і це розуміння не все й не всюди належне, про що свідчить факт, що навіть деякі наші прихильники уважають іноді доцільним давати нам поради, мовляв, за сучасних обставин українські визвольні змагання малиб обмежитися боротьбою за автономію наших земель під Польщею та за ту або іншу спілку інших українських земель з Москвою.

Цікаво, що саме ославлена нашими земляками т. зв. європейська демократія (соціалісти та ліберали ріжних барв), до коріння пересякнута пацифізмом та обтяжена жидівськими впливами, виявляє власне дуже поверхове розуміння української проблеми та досить байдуже ставиться до нашої боротьби за державність. Ця «демократія» налякана далеко більше ревізіоністичним рухом, ніж більшовизмом; вона з певних причин толерує більшовицький режим на Сході Європи і навпаки дуже гостро виступає проти тих модерних національно-політичних рухів, які, змагаючися за радикальну перебудову сучасної Європи, разом із тим поставили своїм завданням справді цілком знищити більшовизм і при тому вважають доцільним приборкати також соціалізм та лібералізм, оскільки останні може й мимохіть прислужилися та прислугуються до поширення більшовицької небезпеки. Наші доморослі соціалісти й ліберали, прислухаючися до голосу та порад цієї «європейської демократії», яка начеб то в засаді висловилася за визволення всіх народів (а в дійсності обмежується лише балаканиною про «самовизначення», бо, обстоюючи сучасне становище в Європі, фактично підтримує поневолення багатьох країн та народів), іноді кепкують з того, що український націоналізм навіть за таких обставин уважає за доцільне обороняти на міжнародній арені засаду української великодержавности. Хай кепкують собі ці короткозорі скептики та меланхоліки! Людям, які втратили віру в українську великодержавність та не посідають належного завзяття до упертої боротьби за повне визволення нашої нації, нічого не залишається, як кепкувати з українських «максималістів та фантастів».

Українські націоналісти, що не тримаються засади йти по лінії найменшого спротиву, не приймають на увагу тих порад з боку наших прихильників чужинців, які корінються в ще не зовсім вижитих традиціях — русофільських чи польонофільських; навпаки — намагаються пере-

конати наших прихильників у безпідставності та недоцільності їхніх поглядів на українську проблему. І нема сумніву, що шляхом систематичної та послідовної пропаганди ми здобудемо собі щирих приятелів. Бо в життю взагалі лише той перемагає, хто з непохитною волею змагається за свою мету та знає, чого хоче, а не той, хто безвільно пристосовується до чужих поглядів та існуючих обставин. Нема сумніву, що наколиб провідні чинники інших, колишніх поневолених, а тепер вільних націй, рахуючися з тяжкими обставинами, великим упередженням з боку Європи та іншими перешкодами, засвоїли були політику найменшого спротиву, то зовсім иначе виглядала б сучасна карта Європи. І Європа не змінить свого відношення до наших визвольних змагань, оскільки українські провідні групи будуть провадити угодову політику і не визволяться зпід впливу Варшави чи Москви, а головне оскільки наша нація не виявить імпонуючої власної сили.

Не слід при тому забувати, що Європа переживає нині не лише т. зв. господарську кризу. На наших очах відбуваються глибокі зміни відношення сил у внутрішньому політичному життю багатьох націй, а також не менш радикальна перебудова сучасних відносин на міжнародньому форумі. Господарське безладдя, ревізіоністичний рух, фашизм і більшевизм затиснули сучасну Європу у своїх залізних обіймах та потрясають цілим її єством. Вона безперечно тяжко хора, а тимчасом на обрії ще не видно такого лікаря, що знав би з певністю, яквилікувати Європу від смертельно небезпечної хвороби. Не виключено, що їй доведеться перебувати досить затяжну курацію та таку складну операцію, що можливо розбіжиться ширішня Ліга Націй, розвіється паневропейський пацифізм, а в муках та крові народиться нова Європа.

І треба буде мати залізні нерви, крицеву волю та твердий характер, щоб Українська Нація пережила той жахливий буревій і щасливо доплила до своєї мети. Український націоналізм з радістю повітає народження такої нової Європи, до складу якої ввійде також могутня та великодержавна Самостійна Соборна Україна.

Евген Скоцко. (Нью Йорк).

„О. Д. В. У.“ в Америці.

Український національно-визвольний рух захопив українців за кордоном у не меншій мірі, як на рідних землях. Аж дивно, — неначе розбудилася від віків приспана народня сила, що свого часу запаліла в нас, українців, на своїх і чужих землях, живучих, непоборне бажання волі і розбудила нестримний гін до всебічного свобідного розвитку нації. Бажання мати свою вільну державу заволоділо цілим єством українців і заставило їх всякими способами боротися, щоби цю необхідному для них конечність за всяку ціну здобути.

Вісти, що почали продиралися за границю про оформлення і розвиток підпольного визвольного руху, та що лави сміливих безвиків зводять боротьбу з займанцями, продовжуючи недавні збройні змагання і готуючися до нового збройного зриву, ці вісти стрінулися з прихильністю української еміграції в Америці та викликали в її життєздатного й патріотичного елемента великий запал до праці для допомоги цій визвольній боротьбі.

В Сполучених Державах Америки вже в 1928 р. почали творитися гуртки громадян, що мали за ціль нести поміч революційним визвольним змаганням. Деякі з них навіть назвали себе, за краєвою революційною організацією, гуртками УВО. А коли прийшла кривава «пацифікація», гуртки ці проявили дуже рухливу діяльність, збираючи значні грошеві суми на піддержку боевого фронту та даючи ініціативу влаштування протестаційних віч та походів, від яких клекотіла тоді ціла Америка. Під час «пацифікації» та після неї, українська націоналістична ідеологія так опанувала наше громадянство в Америці, що вже за дуже короткий час, бо на весну 1931 р., наставлення цього громадянства знайшло свій вираз в окремій організації. Оці гуртки симпатиків революційної боротьби, які досі вели однаково працю кожний зокрема, та, навіть не знаючи оден про одного, тепер по великому чисельному їх зрості, об'єдналися в одне тіло, прийнявши назву: «Організація Державного Відродження України» (О. Д. В. У.).

26. і 27. червня 1931 р. відбувся в Нью-Йорку Перший Зїзд «О. Д. В. У.», на якому присутні були делегати з усіх сторін Америки. Рішення цього Зїзду були синтезом бажань і почувань його учасників, які були представниками многих зорганізованих громад. Принято за основу свого існування ідеологію українського націоналізму і тим способом покладено трівку підвалину під «О. Д. В. У.». Всі учасники Зїзду розуміли, що боротьба, яку почали з ворогом націоналістичні організації в краю, є боротьбою за духове відродження українського народу, отже боротьбою за перевиховання його в націю горду, сильну, відважну та свідому своїх завдань, а рівночасно і боротьбою за політичне визволення нації та здійснення соборницьких ідеалів. Вони розуміли також, що немудрі і безнадійні є орієнтації на інші держави, а поготів на самих ворогів, коли мова про наше визволення. Вони задалегідь бажали забезпечити себе від сорому, яким могли б покрити себе, а разом і весь український нарід, коли б вони, пішовши за кличами співжиття з ворогами та віри в інших, принесли ще оден болочий удар, ще одне гірке розчарування українському народові та помогли ворогам ще раз ошукати нас; всі погодилися за тим, що революційне визвольне змагання є самотнім реальним шляхом до національного визволення та дає можливість змобілізувати народні сили до боротьби за це визволення. Тому теж за провідну ідею «О. Д. В. У.» прийнято ідею українського націоналізму, а за головне завдання «О. Д. В. У.» поставлено несення сталої моральної і матеріальної помочі революційній визвольній боротьбі, яку в краю веде український націоналістичний табор; щож до американського ґрунту, то тут попри пропаганду серед чужинців, «О. Д. В. У.» поставило собі за обовязок: — перемінити тутешніх українців на духових революціонерів, на одну велику армію спомагачів революційного визвольного фронту, на запілля цього фронту.

На цьому таки Зїзді сцентралізовано в одне всі націоналістичні сили, що були досі по самотніх гуртках, прийнято статут та поставлено на чоло організації Центральну Управу, з місцем осідку в Нью-Йорку.

Як кожному новотворові, що народжується під час ентузіазму й хвилюватого духового піднесення, так теж і «О. Д. В. У.», яка творилася під час кривавих подій на Україні, під час великого обурення всього народу проти ляцької «пацифікації» та великого захоплення ділами революцій-

них сил, дехто з почастку не прикладав великої ваги та не приобіцтовав її довгого животіння. Для деяких, «реально» думаючих громадян, це був лише хвилиний фаєрверок, який мав скоро спалахнути та враз з протестами і походами піти в забуття.

Міжтим грубо помилялися ті, які так думали, бо не добачували, що зорганізованя «О. Д. В. У.» було дією перещеплення за океан нової ідеї, нового життя, яким український нарід почав жити, нової думки, якою він почав думати; отже що повстання «О. Д. В. У.», як і започаткування революційної боротьби на землях Батьківщини, це започаткування нової ери українського народнього життя, нового етапу в українській історії. Що струї цього «нового» не може погамувати ніяка сила і що вона, зовсім природньо, буде охоплювати що раз ширші кола, без огляду на то, чи хто собі цього бажає, чи ні.

Однак це не означає, що для поширення праці О. Д. В. У. нема ніяких труднощів. Навпаки. Щоби зрозуміти ці труднощі, які натрапляється між нашим загалом в Америці, треба приглянутися ближче до нашої еміграції, до її характеру та її громадянського життя. Треба знати, що в перших роках нашої американської еміграції організаційне життя почало нахлюватися доперва з творенням українських церков, а шойно пізніше чисто життєві потреби змусили нашого емігранта організувати себе — та й то тільки в заломових та асекураційних організаціях. Аж згодом, коли до Америки почав напливати більше свідомий український елемент, тут почали творитися інші, зокрема політичні, організації, як «Січі», різні «Ліги», громадські клуби, тощо, де праця давала гарні висліди. Доперва по світовій війні загал дався притягнути до політичних чисто-українських організацій (бо є й американсько-українські політичні, демократичні та републиканські клуби) і почав цікавитися політичними проблемами рідного краю, далеко живіше, ніж перед тим. Наслідком праці над собою, загал більше освідомив себе національно і зі зматеріалізованих емігрантів обернувся в ширих оборонців української справи, та жертводавців на народні краєві ціли. Але різні наші організації, а зокрема політичні не розвивалися так успішно, як заломові. Загаломі все таки було найвигіднішим вести всяку народню роботу далі в старих заломових організаціях; йому далеко вигіднішим було занятися народною справою там, де рівночасно зосереджувалися його конечні життєві інтереси. Хто знає, чи українська справа була б зробила такий великий поступ серед тутешньої нашої еміграції, коли б не та комбінація праці наших емігрантів над народньою справою з працею над своїми асекураційними товариствами. Це саме в великій мірі діється ще й тепер. Життя тутешньої нашої еміграції зосередилося в таких центральних асекураційних організаціях, як «Український Народний Союз», «Провидіння», «Народна Поміч» та «У. Робітничий Союз». Не без значіння тут обставина, що без порівняння трудніше змусити тутешніх українців виконувати добровільно взяті на себе членські обовязки в якійсь звичайній організації, ніж у заломових товариствах і асекураційних, бо в останніх двох родах товариств вони просто *мусять виконувати* свої обовязки й то солідно і точно. Бо, пр., член котрогось відділу «Укр. Нар. Союзу» знає, що коли він не залплатить місячної вкладки протягом трьох місяців, то його за це не то що відповідно покарають, але він утратить деякі користи матеріальної натури, ба, можуть його за це

навіть викинути, а тоді він тратить дуже багато матеріально. Не так в інших організаціях, де викинення чи виступ не звязаний із безпосередню матеріальною втратою. Отже в асекураційних і заломових організаціях емігрант бачить якусь правну санкцію його обовязку, а в інших організаціях він такої санкції не бачить. Чується тут дуже часто, що коли б не те, що наші громадяне, як члени даних асекураційних організацій, мусять обовязково передплачувати і читати газети, видавані їхніми організаціями, то вони б не читали газет взагалі. І в тому також треба шукати причини, чому ніодна поважна самостійна політична українська газета в Америці не вдержалася.

Ось на такому організаційному підліжжю доводилося розвиватися всім незапомовим товариствам; декотрі з них залишилися до тепер, інші вже заникли, або поступнево заникають. Коли йде про існуючі організації, то треба піднести, що зокрема великий вплив на вироблення громадського життя та вироблення політичної думки тут на еміграції мала центральна політична організація «Обеднання».

Та далеко більші перешкоди творило що инше: це міжгромадські, навіяні страшною льокальщиною, і міжцерковні нарікання та ненависть, що вбивали, а навіть ще й тепер нераз вбивають всякий прояв ширшої громадської ініціативи. В них лежить причина роздрібнення всеміграційних сил на різні групки з таким чи иншим забарвленням політичним. А що пересічний емігрант, який засмакував у чужинній манері «політикування», не мав ніякого глибокого знайомства з ріжними справами, то не диво, що він хитався дуже легко — від переконання до переконання, залежно від того, як йому хто промовив до серця. Так принаймні було до тепер, зокрема за часу повстання большевизму в 20. роках, та діється так ще й сьогодні, хоч і на меншу вже скалю, бо загал уже краще обізнаний із народніми проблемами і переконання його вже більше скристалізувалися. Але все таки в повній силі полишилося до сьогодні одно негативне явище, що його не сміє переочити ініціатор кожного ширшого діла, — це заогнений міжцерковний конфлікт, який, нажаль, відбивається дуже шкідливо на житті цілої еміграції.

На таким підліжжю та серед таких обставин довелось розвивати «О. Д. В. У.». До того «О. Д. В. У.», що приняла на себе обовязок носія націоналістичної ідеї, мусіла видержувати сильні і дуже завзяті атаки з боку противних націоналізмові груп. Передовою із них була група «Оборони України» — українських соціалістів, які, маючи до диспозиції відомий усім часопис «Народну Волю», — орган асекураційної організації «У. Роб. Союзу», зводили і зводять на його сторінках завзяті бої з націоналізмом. Другою, менше дошкульною противною групою були гетьманці, зорганізовані в гетьманських «Січах», з їх осідками в Шікаго та в Дітройт.

Не дивно, що серед таких обставин не пророковано успішного існування і розвитку «О. Д. В. У.».

Та членство «О. Д. В. У.» своєю витримкою в праці довело, що «О. Д. В. У.», це не хвилиний фаєрверок, а хоч і новий, то тревалий фактор у житті американської еміграції, який має за свою основу велику ідею. Своєю силою показала націоналістична ідея тоді, коли почала з успіхом продиратися крізь перешкоди, що творили громадянські свари і братня ненависть, льокальна загумінкова політика і організаційне розбиття, та

коли вона почала захоплювати щораз то ширші круги громадянства. Лави ОДВУ та маси симпатиків націоналізму почали рости по всіх закутках, де лише живуть українські емігранти.

ОДВУ піднесла гасло: «постійна позитивна праця в відповідь на пресові атаки і усні наклепи, реагуючи на них лише в найпотрібніших випадках». І на тому виїшла найкраще, бо витримала всі атаки. Противні групи стратили ґрунт під ногами, відвернулося від них ухо громадянства а ОДВУ виплила на чисту воду і рівним та непохитним кроком іде наперед.

Пядь за пядею ОДВУ здобуває американську Україну для українського націоналізму і нема найменшого сумніву, що мимо ще існуючих перепон, деколи спричинених подразненими особистими амбіціями, швидко все наше життя в Америці буде під непереможним впливом українського націоналізму. Запорукою успіху є моральна вартість елемента, з якого рекрутуються націоналістичні лави, отже і членство ОДВУ. Є це найбільш діяльні й енергійні люде кожної громади, у многих випадках бувши січові стрільці, які мають зрозуміння для конечности добровільної посвяти справі та на останньому місці кладуть особисті почести. Через це теж держать нашу справу на властивих торах.

ОДВУ числить тепер 25 відділів, розкинутих по найбільших українських центрах в Спол. Державах, як Нью Йорк, Філяделфія, Шікаґо, Детройт, Клівеланд, Рочестер та інших. Вповні здаючи собі справу з неможливості втягнення дослівно всього громадянства в лаву своїх активних членів, усеж ОДВУ має кріпку постанову вплинути на радикальну спихічну перевихову тутешнього українського загалу, створюючи з нього велику, націоналістично думачу і відчуваючу армію запілля української визвольної боротьби.

М. Райгородський.

До питання церковництва і національної єдності.

Характерною рисою історичного розвитку нашого національного життя було своєрідне духово-суспільне роздвоєння (дуалізм) нації. Себто, дотеперішня наша історія, ясна чужинецькими впливами (схід-захід); творилася дуже часто під знаком, що найменше, роздвоєння внутрішньої сили народу, зокрема роздвоєння культурного, релігійно-церковного та політичного.

Справді, під якими духовими впливами розвивався світогляд наших предків? Поміж геленістичним культурництвом і старогерманським поганством у найдавніших часах; серед татарсько-московсько-польської навали (та її духової спадщини) протягом цілого ряду століть; під перехресним огнем з боку Візантії, Москви й Рима; в лабетах вимушеної польсько-московської державницької співпраці, що наплодила стільки рабів; з борсанням поміж поширюваними згори світоглядами переможних зайдів на Україні (царський «панславизм»; «вєєросійський демократизм» соціалістів, «єдино-шире» православ'я, однакове для москалів і українців, «єдиний революційний фронт» післяреволюційної демократії, «світова революція» большевиків, «братерська рука Європи» або «західницьке післанництво» поляків і ин.) та істотним, самобутнім для українства, як окремишньої й головної — поневоленої цілоти, виростаючим визвольницьким світоглядом («самостійництво», «мазепинство», «соборництво», «націоналізм»); з безнастанним, починаючи при бл. від кінця XVI століття, внутрішнім фронтом на відтинку релігійно-церковної боротьби й т. д. Ось під такими впливами формувався український національний світогляд.

А наслідки історичного роздвоєння нації почали в нас добачатися не то в орґа-

нізаційно-політичній, літературно-культурній чи духово-ідеологічній площині, але навіть в розбіжностях наддніпрянсько-наддністрянської «психіки». До цього ще прилучилося роздвоєння релігійно-церковної приналежності (православні та греко-католики). А що переважна частина українців у Галичині (й на Закарпатті) належить до греко-католицької церкви, а наддніпрянці (разом із буковинцями та північно-західними земляками) переважно рахуються православними, то зазначені два наймаркантильні напрямки нашого дотеперішнього дуалізму для пересічного загалу взаємно майже покривалися з релігійно-церковним роздвоєнням.

Порушена тема, дразлива, тим більше, що деякі земляки наші немов радіють, коли мають змогу (найчастіше зі сусідською допомогою) поширювати, особливо в ім'я безглуздої й кволої т. зв. «реальної» нашої політики, своє вбого-загумінкове, проти-соборницьке крутіїство. Проте втікати від цього питання годі, але навпаки, треба глянути на нього мужно.

Історичною турботою Галичини після поширення унійної акції (шовставала вона, як явище політичне!) в XVII стол. був страх за власне існування. Хмельницький наш Західом зацікавився мало, а Мазепа для Галичини мав обмаль часу. Наддніпрянина дійсно реально цікавила Галичиною щойно тоді, коли на Великій Україні виростала чергова руїна. Тому й консервувалася Галичина в подекуди відрізаному з усіх боків загумінку. З одного боку — ласі на летку наживу західні сусіди та ворожа Польща, а з другого — велика байдужість і кволість з боку безпорадного навіть на наддніпрянському терені степового велитня. І цей велитень понад Дніпром, до якого з майже побожним виразом надії на поміч зверталися часто очі різних земляків із «Малої України» (Галичини, радо ніби-то забував, що супроти українського Заходу має він передусім не права, але обовязки. Принаймні обовязки дужчого супроти слабшого! Навіть такі Драгоманови, Грушевські та інші відважувалися звязати на деякий час власну долю з Галичиною щойно тоді, коли в той чи инший спосіб мусіли втікати з-понад Дніпра. А свіжі подихи здорового повітря з'являлися в Галичині дуже рідко.

Що правда, «наддністрянство» це Захід, проте й географія часом дається в знаки. Наш Захід є в багатьох випадках, мовляв «далеким» Заходом. Заки щось творчого дійде з «близького» Захода (десь у сторонах Франції, Англії, Італії або Німеччини) до «далекого» — нашого, то первісні вияви можуть зазнати навіть значних змін. Дещо знайдеться в цілковито перекрученій формі, а й справно прищеплене може давати зовсім нові, ба відмінні до первісних — парости. Через це годі, зрештою, дивуватися, що Галичина не раз зімлівала в задусі загумінковости. Проте деякі загумінкові нахили нашого Захода приводили часом і до додатних упливів. Коли понад Дніпром передвоєний культ «земляцтв» (москалі це також собі «вишпозичили») мав звичайно поширене примінення в єдино-прихильній оцінці лишень того, що відносилось до близької справи гурта, особи або околиці, (для деяких малоросів галичани й сьогодні виглядають напр. «зіпсутими» українцями), то одна з прикмет «галичанства» — його культ «краянства» (що часто приводив до значної свідомости взаємної спільности, як, напр., у жидів, чого, на наше лихо бракувало й бракує великоукраїнцям) був щодо національної самооборони явищем дуже позитивним, бо плекав інстинктивно стремління організуватися. І сьогодні Галичина внутрішньо зорґанізована, як ніякий инший край український. А національна свідомість найширших селянських мас у Галичині, національно більше стійких, ніж загал тамошньої інтелігенції, стоїть значно вище від стану національної свідомости пересічного загалу на всіх інших землях України. В Галичині наявні показники національної своєрідности (мова, релігія та ин.) плекалися навіть, мовляв, механічно, починаючи від родинного співжиття, а часто й без якого-будь добачування в цьому «політики». На Великій Україні проте нерідко вже розмова по-українськи поміж мійськими інтелігентами перед революцією 1917 року вважалася «політикою», дарма, що село зберігало й плекало виключно українську мову.

Ще перед революцією 1917 р. «українство» на Великій Україні для самих українців найчастіше бувало тільки мрією, ідеєю, подекуди навіть тільки якоюсь «вірою», хоч і без «церковництва», як зосередженої, масової організації. А в Галичині передвоєнне «українство» виглядало більш конкретно, — хоч і не гонилося, можливо, по широкіх обряях, проте масово розроблювало дрібну працю організаційну. І наколиб дехто захотів закидати йому брак широкіх обряїв у передвоєнній добі, то на обмаль дехто захотів закидати йому брак широкіх обряїв у передвоєнній добі, то на обмаль національно-світського «церковництва» (себ-то передусім організованости) надто скаржитися не мав би підстави. На Великій Україні розмах самобутньої думки (найчастіше фантазії) приводив часом і до ідеологій національного самозаперечування (наші славянофіли — в дусі московського або польського імперіалізму, федералізм Драго-

манова, індивідуалізм Винниченка та под.), а в другому випадкові — галицькому — «дрібні обставини» сприяли для вироблення практичного змісла.

А всеж справді всеукраїнська національна прикмета спромоглася встояти понад всіма розбіжностями як і в Галичині, так і на нашій Наддніпрянщині. *Є це мало цінений знак національної живучості, сутоукраїнський життєвий оптимізм, що пробивався червоною мережкою на цілій Україні протягом нашої історії.* Це оптимізм наших поганських предків з їх «веселими» ботами, нашого християнського Володимира Великого («Сонячка»), Хмельницького та Шевченка, або, як знають сучасники — Петлюри... Навіть песимізм Івана Франка був «оптимістичним». Франко своїми розпучливими погрозами в бік *інтелігенції* немов хотів налякати земляків та цим підштурхати їх до збільшеної активності. Але цей цінний наш оптимізм мав і злу сторінку, бо — промовчував шлях відомій засаді «якось то вже буде»... З окрема це виявлялося на церковному полі.

*
* *
*

Щодо церковної приналежності, то, беручи зовсім грубо, тільки десята частина української нації належить до світа католицького (західного), а решта (за винятком мало поширеного протестанства) в більшій чи меншій залежності (хоч би й тільки духовій або лишень формальній) від *наскрізь просякненого московським духом* православ'я.

Українське православ'я, після декілька століть нівечення його Москвою, не отямилось й досі та досі ще не відновило вповні свого питомого, своєрідно-українського, *подекуди* західницького, духового обличчя. Під сучасним московським режимом про таке очищення від чужого намулу тяжко подбати. Особливо тяжко, коли на Великій Україні земляки, які не коналить вже десь на засланні на Соловках або в Наримському краю, то від голоду, пошестей та терору щоденно тисячками гинуть на власній землі.

А з московським православ'ям українцям не по Дорозі! Воно, хоч і гостро побороване большевизмом, взаємно доповнюється зі сутомосковською тутою за деспотичною владою, без огляду на те, чи виступає тут ця під плащиком монархізму, демократизму, соціалізму або комунізму. Та й хто, напр., цікавився розвитком світогляду московської еміграції за останні роки, той знає, що ріжниця з одного боку поміж сучасним «вождем» (*титул* Сталіна згідно урядової большевицької термінології!) та прийдешнім, як надіються москалі на еміграції, «царем-батюшкою», а з другого боку — поміж московським «Комінтерном» і «православним Синодом» стає що раз менше засадничою для патріотичної думки москаля. На еміграції галасливі московські партизани («євразійці», «кирилівці», «младороси», берлінські «рондовці» — себ-то «рос. нац. соціалісти»! й под.) дбають ретельно про полекшення переходу від сучасного вождя «без православ'я» до прийдешнього вождя «з православ'ям». Суттєва мета для всіх них однакова: з відновлення Миколою I під плащиком якого-небудь (напр. релігійно-церковного) «братання народів» до дальшого «збирання земель єдиної матушки»... Бо, мовляв, *їх* Росія — це ж «шоста частина світа»!

Як і царський режим свій зник, так і московське православ'я свій новітній занепад, не завдячують передусім большевикам. Московське «ісконне благочестіє» (московське «національне» гасло!) є дійсно сутомосковським витвором¹⁾. Тільки Московщина могла щиро захоплюватися «великістю» свого Петра I, протектора й найвищого керманіча православного Синода і рівночасно — творця «Всеянійшого Синода» зпоміж своїх череватих п'ятицьких друзів. Тільки поміж москалями, як за Миколи II, могла особа Распутіна стати властивим зверхником і духовим первосвященником не тільки над Синодом, але й понад державництвом царської Росії.

А такі незрозумілі для західної людини зявища в Росії мали глибоку суспільну підставу. Колишня внутрішня лідойма православ'я — византійщина, перелицьована на московський лад («Третій Рим»), зі зміною суспільної структури в Росії ставала повільно для московського церковництва згубною. Закостеніле в «ісконнам благочестію», православ'я не спромоглося своєчасно (автім в силу свого характеру й не могло вза-

¹⁾ З українців дивно вихопилися з тутою за «ісконним благочестієм» автори літограф. «Бюлетеня Гетьманської Управи» (Вересень, 1932, ст. 7), які «гаслом гетьманського руху» м. ин. зробили «відновлення *древняго благочестя (!)* і морального авторитету Християнської Церкви». Яке «древнє благочестя» можна відновлювати в другій чвертині ХХ. століття? Чи це може тільки «назад до Мегузалема», як змалював літературно Б. Шов?

галі!) розв'язати ті завдання, які покладали на нього далекоюзмілі зміни суспільних (станових, класових, національних, культурних) взаємовідносин у Росії. Особливо різко це виявилось в площині взаємовідношення поміж православною церквою та державою, або зокрема — царською владою. Патріотичній думці москаля віками прищеплювалось із гори, що Росія є «Росією» на підставі: 1) «православ'я», 2) влади «самадержца-царя та 3) «народнасті» (пануючої, московської). Божеське й царське в уяві «справжнього» москаля сплуталися вже настільки, що держава та православна церква були для нього ще до революції 1917 р., єдиною справою. Коли вибухла революція, то такий підхід до питання приніс нормальну розв'язку: з поваленням царської влади опинилося православ'я на похилій площі. Приклад дійсно повчальний, якого й нам не слід забувати!²⁾

Не говоримо вже про те, що навіть щодо внутрішньо-канонічного ладу в православній церкві, вже від доби Петра I аж до сучасности панує значний заколот. А тавро внутрішнього хаосу в православній церкві дошкуляло чимало й українському православ'ю. Уже при побіжному порівнанні католицтва та московського православ'я виявляються яскраві протилежності: Захід і Схід, вишуканість організаційного хисту та містика брутальної сили, Європа та Азія, — навіть і не «Євразія»!... Українське ж православ'я поміж східним молотом і західницьким кувалдом спроневерилося вже від 1686 року, коли було насильно Москвою стримано в творчому розвитку. *І тому відважні постаті новітніх діячів українського православ'я, справді народнього і творчого, які намагалися вивести нашу церкву з темряви й цупких обіймів московської запланности, викликають і викликатимуть глибоку пошану не тільки поміж православними земляками, але й між усіма чесними українцями.*

Проблема ця дуже важлива, складна й відповідальна. Завдань на цьому шляху безліч, а сил обмаль. Не зачеплюючи тут справи релігійно-канонічної, «світськими очима» придивляємося до тяжкого положення нашого православного церковництва, що не має ні зосередженої національної організації, ані не виявляє такого релігійно-духового активізму, як католицтво.

Світова війна, а особливо новітнє московське державництво під фірмою «інтернаціонального» месіанізму, зміцнили *посередньо* греко-католицьку церкву майже в тій самій пропорції, в якій *безпосередньо* занепали українське православ'я. З усіх міжнародніх чинників у перших повобних роках заходилися поборювати (бодай друкованим і з амвонів виголошуваним словом) большевизм насамперед католицькі, або точніше: римо-католицькі діячі. Нашіж греко-католицькі духовні первісно зачеплювали «світське» питання большевизму дуже лагідно і «обережно». Сьогодні отвертих виступів проти большевизму все прибуває і з боку греко-католицької церкви. Це служить також видатним фактором для поширення церковних впливів і на тих світських людей, що інакше байдуже заховуються до безпосередньої участі в справах церковних.

Коліяк мова про організаційну здатність, то на національно-церковному полі греко-католицька, априблизно десята, частина українського народу дотепер виявляла більшу внутрішню (і станову щодо духовенства) суцільність, а особливо — «місійну» агресивність, ніж усі разом великі мільони православних земляків. *Це є той фактор найреальніший, що для досягнення мети є найбільше рішучим.*

До чинности релігійно-церковних діячів (духовних) належать і мають тільки до них належати всі справи *суто* релігійно-церковні. Булоб безглуздя, колиб непокликані люди світські починали на власну руку рішати, напр., справи канонічного порядку. Треба рівнож щиро вітати, коли українське духовенство ретельно шклується справами *українського* церковництва та, головню, виявляє в цій ділянці творчо-організаційні почини.

Але разом із тим, в умовах української дійсности повинні ми всі рахуватися з фактом, що ніякий релігійно-церковний напрямок (маємо на думці автокефальне православ'я, греко-католицтво та мало поширені в нас римо-католицтво й протестанство) принаймні на протязі віку сучасного покоління не стане, мовляв, «державним» чи єдино «національним» релігійно-церковним рухом. Навіть колиб по усуненні московської окупації найбільших «місійних» успіхів досягнуло на нашому Сході католицтво,

²⁾ Проф. С. Томашівський, згадуючи Византію, написав у справі тісної злуки церкви з державою таке: «на Сході політичні катастрофи правильно стають катастрофами церковними, релігійними і національними... з упадком опікунчих держав їхні Церкви йдуть на службу завойовникам, а полишені собі самим, нидіють». («Вступ до історії церкви на Україні» в «Записках ЧСВВ» IV, 1—2, 1932, Жовква, ст. 52).

як до цього в останній добі агресивно готується греко-католицька церква, — то всеж треба ствердити, що кожна спроба якої будь церкви здобути собі в Україні виключно-націуюче положення викликатиме не тільки заколот, але й можливе та найбільш небезпечно для України розбиття національної єдності. Липинський писав, що «державна влада українська, коли не хоче порушити необхідної для існування держави духової української рівновати, не може ставити ані в залежності од держави, ані в державно принижене чи неповноправне становище на Україні жадної християнської церкви, а мусить дбати про однаковий авторитет, однакову духовну та організаційну незалежність і однакове політичне становище всіх церков на Україні, Інший шлях приведе в кінці до зменшення нашої духової, а що за тим іде, політичної відпорності супроти сходу чи заходу і в результаті приведе до культурної та державної залежності або від Москви, або від Польщі»³⁾. З того наш висновок: відмежування політики від церкви та навпаки — *відлучення церкви від Держави*. Ми навмисно тут наводимо погляди В. Липинського, ідеолога ретиманського руху, римо-католика та глибоко-релігійної людини, бо Липинського не стане ніхто обвинувачувати в «атеїстичних» ухилах, як це нерідко наші церковники висловлюють супроти не-угодових, національно-свідомих, своїх земляків, що мають «хрибу» *Думати* також і про справи церковної політики. Липинський також писав⁴⁾: «Всякий масовий перехід православних на унію там, де православя єсть предківською вірою, і всякий перехід уніятів (і латинників) на православя там, де предківською вірою єсть унія (і латинство) — внесе між нас ще більший духовий — культурний і політичний — заколот. Цей заколот... в результаті, як це споконвіку бувало, одчинить настіж двері на Україну чужостороннім — (в) першій мірі польським і московським — впливам».

А тепер перенесімося думкою до сучасної нашої дійсності на західно-українських землях, де політичне греко-католициство нещодавно святкувало з приводу своїх «місійних» та ин. успіхів. Висновки хай кожен сам зробить: інакше ризикуємо по чути з боку деяких церковницьких діячів розмови про «шовінізм», «большевизм», «атеїзм», тощо.

Липинський, великий авторитет для значної частини наших греко-католицьких достойників, відважився висловитися, що «двотисячелітнім досвідом умудрена, церква християнська добре робить тоді, коли не хоче за не своє світське, кесареве, діло братися, бо «не єсть завданням церкви-представниці вічного, духовного, Божого — робити за нас, наше теперішнє, світське, кесареве діло»⁵⁾.

І ось тут є причина того церковницько-політичного заколоту, який розпочався в останній Добі особливо на західно-українських землях. Тенденції церкви пророчисто виходять із такого гасла, напр., греко-католицької «Праці»⁶⁾, що видається о. о. Василіянами в бразилійському Прудентополісі: «активна участь релігії в політичному державному житті через творення католицьких політ. партій» (ст. 2). Бо, мовляв, «політична діяльність, це по словам нашого Св. Отця один із найбільших обов'язків, від якого вищій хіба обов'язок Богочитання»... І остерога... «коли не забезпечимо собі належного впливу на хід політичних подій»... (там таки, 2—3). Не без цікавості м. ин. буде згадка про агітаційні улещування о. о. Василіяни у наведеній справі. Оповідаючи про «любов Папи Льва XIII до Українців», вони пишуть⁷⁾: «...передісім для українського народу Римський Престол всегда оказує особлившу любов... (цікаво було б по чути бодай про оден конкретний вияв цієї любови! М. Р.) ...бо на нас чекають ще більш завдання й надії які висказав Папа Урбан VIII, великий приятель українців: «Я маю велику надію, що через вас мої дорогі українці, я наверну цілий Схід». Це післанництво і дійсно цей наш месіанізм, що так виражуся, нашого українського народу (?! М. Р.) повинен всегда наші серця наповнити привязанням і любовю до Столиці Апостольської, а тоді може бути певним наш нарід, що не блудитиме по манівцях і скоріше й для нього настане очиданий так від давна день народнього воскресення». Як бачимо, — нова політично-молитовна «концепція» «реальної політики» прудентополіських о. о. Насиліяни, які незабаром визволять Україну...

Деяких наших пастирів «кесареве» приваблює, та ще й значно. На загал воліють такі духовні робити це діло «кесареве» зовсім скрито, аби мати змогу відпекуватися

³⁾ В. Липинський, Релігія і церква в історії України. Львів. 1933, ст. 69—70.

⁴⁾ Там таки, ст. 96.

⁵⁾ Там таки, ст. 20—21.

⁶⁾ Ч. 8 з 24. лютого 1933 р.

⁷⁾ «Праця», ч. 7 з 17 лютого 1933 р.

(коли хтось вказує на їх невдалі заходи або угодовство) їхньою, мовляв, «аполітичністю».

Ці фарисеї повинні запам'ятати слова «свого» Липинського, що написав⁸⁾: «Великий Князь Володимир був не теолог, а державний муж: войовник і політик. І колиб перед ним предстали ці наці земляки, що замість релігією об'єднували людей — їх під релігійними гаслами роз'єднують; що замість релігійною любовю втихомиряти політичні спори та зненависти — їх навпаки розпалюють і що з питань чисто церковних роблять між світськими людьми політично-національну колотнечу — то їх напевно зустрілаб незавидна доля анархічних і бунтівничих прихильників утопленого тоді в Дніпрі Перуна».

Над цєю остерогою повинні були зупинитися й деякі наші політичні спекулянти, що з національно-церковного свята «Українська молодь Христові» пробували у Львові в травні міс. ц. р. збивати політично-партійний капітал. І ця остерога в однаковій мірі відноситься до ще забутих та для української нації шкідливих і болючих політичних виступів станиславівського єпископа Григорія Хомишина, що вже внесли значний заколот не тільки поміж самими греко-католиками, але й між загалом українського населення під польською займанщиною. Не таке завдання греко-католицької чи нашої української церкви!

Завданням наших церковних діячів (і найвищих!) є об'єднувати українців, а не їх роз'єднувати, незалежно від того — під якими гаслами та для якої мети таке роз'єднання провадилося. Не вільно терпіти, щоби наше церковництво підливало олії до того вогню, який жевріє (за чужою переважно ласкою) на тлі історичних ухилень до певного роз'єднання (дуалізму) нашої нації.

Та оскільки б церковництво поширювало свій наступ проти національної єдності, то загал нації безперечно дасть належну й справедливу відповідь такому церковництву.

Ф. Ш.

Визвольна боротьба Ірландії.

«Ірлянське питання стає знову актуальним. День 24 січня 1933. (вибори) покаже, чи «Зелений острів» закінчить останню дію визвольної боротьби, чи може відкладе свій остаточний розрахунок із Англією до найближчої нагоди».

«Ірлянський парламент прийняв 2. III. 1933. 79 голосами проти 49 проект закону про знесення присяги на вірність англійському королеві. Проект буде пересланий до сенату і до 60 днів стане законом з обов'язуючою силою, без огляду на можливу опозицію сенату».

«Ірлянський парламент ухвалив 2. V. 1933. дефінітивно 76 проти 56 голосів основу закону, що зносить присягу англійському королеві. Генеральний губернатор підписав потім ту основу, наслідком чого вона стала законом».

«Рівночасно оголосив Де-Валера продовження своєї боротьби за цілковите урівноправнення Ірландії. Наперед хоче усунути відклик у правних питаннях до тайної коронної ради в Англії, бо, мовляв, не є гідним Ірландії, щоби рішення у своїм правнім житті вона узаляжнювала від авторитету поза межами Ірландії. Ця заява Де-Валери вказує, що він бажає цілковито вилучити Ірландію зі союзу Бритійської Імперії».

З щоденної преси.

Ірландія, заселена від непамятних часів кельтами, колись країна багата і з високою культурою, була лакомим куснем для експанзивних сусідів. Це тим більше, що населення багате, але недисципліноване та анархічне виснажувало свої сили в боротьбі поодиноких князів за уділи. В р. 1152. один із князів, прогнаний із краю, закликав на поміч та шукав спіки в англо-саксонів. Ті радо рушили з поміччю, і цей рік започатковує втрутку незалежності Ірландії. Ставши твердою ногою в Ірландії, англійці, нічого втрачати поодиноких князів одного за другим, в 1607. р. заняли цілу Ірландію. Землі та уділи князів стали лятифундіями переможців а для підтримки англійської влади в

⁸⁾ Релігія і церква в історії України, ст. 48.

півн.-східній частині краю насаджено шкотів, таксамо кельтів протестантів, прогнаних із краю французьких гугенотів, та англійських кольтоністів-протестантів. Всі заходи окупантів пішли в тому напрямку, щоби тубільців привести до стану нужди моральної й матеріальної та винищити до гни. Землю ірляндців відібрано. Мову ірлянську прогнано з життя; вона держалася лише по глухих закутках сіл. Релігійне переслідування католиків (ірляндців) не має прикладу в історії. Вистачить вказати, що закони забороняли католикам обірати послів до парламенту, займати урядові посади, купувати нерухоме майно, одружуватися з протестантами, тощо. Все це тому, що дух ірлянського народу жив у католицькій церкві і лише ріжниця католик та протестант рішала про походження і приналежність до класи окупантів та поневоленних. Численні невдалі повстання 1641., 1649., 1689., 1782., 1798., 1803., 1848., 1867. р. р. спричинили ще дужчий гніт та винищення Ірляндії. Злиденне життя робітника або пахтаря панських земель, крайня темнота, пошесть та часті хвилі голоду (в р. 1747. померло пів мільона людей), а при тім жорстокі «пацифікації», з яких найбільш славні були ті за Кромвеля (тоді згинulo понад пів мільона ірляндців, а сотки тисяч примусово виселено з Ірляндії), Піт-а та Кориваччіс-а, нарешті масова еміграція з рідних земель — це був образ тодішньої Ірляндії. Як ірлянський народ гинув, вказують такі числа:

1801. р.	ірляндців	5,400.000	людей;	Англія	11,000.000	людей;
1846. р.	»	8,000.000	»	»	16,000.000	»
1905. р.	»	5,000.000	»	»	40,000.000	»

Треба зазначити, що причиною еміграції було також це, що в другій половині XIX. в. англійські лендлорди завели на своїх землях, дотепер управлюваних пахтарями-ірляндцями, господарку скотководства, а це відібрало вартат праці 70% селянської маси та примусило її їхати світ-за-очі.

Останнє збройне повстання 1867. р., що закінчилося катастрофою, спричинило те, що ірляндці закинули думку збройних виступів. Бо роздумувано так; чи дали щось збройні виступи? — Обмаль! Ось підсумки: емансипація та рівноправність католиків (ірляндців), та право набувати на власність землю, досі лише найману; і це все. Тому тепер прийнято здобути рівноправність та малу земельну посілість за бази, з яких мала виходити нація до визволення.

З рівноправністю та доступом ірляндців до Westminster (англ. парламент) в'яжеться повстання одинокі ірлянської народовецької партії; програмою тої партії було: автономія Ірляндії (Home Rule), федерація з Британією як окрема доміна, виборча реформа, відповідне заступництво у англ. парламенті (Westminster). Народовці уважали, що треба піднести народ із залежності від англійців через господарську відбудову. А тому розбудовується кооперація, спілки рілльничі, повстають земельні банки, окремі товариства для науки рідної мови (Ліга Галійська, Сіни-Фейн), вечірні курси для науки рідної мови; починається боротьба за рівноправність ірлянської мови, тощо. Все це діється напереломі XIX. і XX. в. в. Рік 1910. є апогеєм сили та значіння партії народовців, що її провадили по черзі: Isaac Butt, J. Parnell та J. Redmont. Засадою народовців було: не зривати з Британією, бо це, мовляв, абсурд, але домагатися автономії і доброго співжиття, по-доброму, по-сусідськи, щоб не псувати й майна й життя, от так, як це в нас співається: «Мир вам браття всім приносим».

Однак справа Home Rule (автономії) товчється у Westminster від 1870. р., та безуспішно. Вже був у р. 1901. вишлов законопроект про Home Rule й прийняла його палата громад, але відкинула його палата лордів. У звязку з тим почали знов проявлятися радикальні настрої та що раз сильніша опозиція проти народовців. Вже в р. 1903. на одному з широких краєвих зібрань, заявила опозиція, що не треба йти ірляндцям до англійського парламенту, а місце ірляндців в ірлянському парламенті.

А проти ірлянського парламенту і взагалі проти Home Rule приходять до слова новий чинник; це англійські кольтоністи (протестанти), що заселили збитою масою 6 графств довкола Альстеру (Ulster). Home Rule для цілої Ірляндії це було не до прийняття цієї провінції переможців. Гордість завойовника а разом із тим страх перед маіоризацією в будучому ірлянському парламенті, надання їм не тільки рівних прав, але й накиннення їм рівних обовязків, співпраця з бувшими рабами-наймитами, розтягнення земельної реформи і на Альстер (Ulster), загрожені господарські інтереси і остаточно страх перед zalивом ірляндців — це все викликало шалений спротив англійців проти Home Rule. Альстер витягнув із архівів акт Унії 1800. р., яким Ірляндія (згл. пануючі над Ірляндією англійці) та Британія проголосили злуку; маючи цю правну підставу Альстер проголосив 1912. р. маніфест, у якому заявив, що ав-

тономія не може обняти 6 графств Альстеру і що своїх прав Альстер боронитиме збройно. А треба знати, що політичні угруповання Альстеру як Orang-істи та Die-Hards під проводом Sir E. Carson творили армію U. V. F. (Ulster Volunteer Forces); ця армія, модерна, вишколована старшинами тамошніх англійських залог, начислювала 100.000 люда. Ця армія не була ані легальна ані офіційна: це були «спортові відділи», що відбували спортові виправи з палицями; одначе кріси та иншу зброю кожний член їх мав дома. Англійська влада дивилася на це крізь пальці, по-часті прихильно, а по-часті не маючи правних підстав до розв'язання тих організацій.

Виступ Альстеру, безумовно, викликав відрух. Ірлянські більш радикальні елементи, угруповані довкола організації Сіни-Фейн («Ми самі») зрозуміли, що дорога обрана народовцями, доведе до карикатури Home Rule, та до поховання ідеї соборності Ірляндії. На їх думку не може бути співпраці з Британією, бо мовляв, «ми це — завойовані, а вони окупанти». Співпрацювати можуть тільки вільний з вільним, а не раб з паном. Ірляндія мусить бути вільною. Так то клич збройної боротьби знову дістає моральної сили. З ним в'яжуться дальші кличі: ігнорування окупанта, пасивний опір, тихий бойкот, розбудова відносин матеріальних та соціальних, виховання кадрів своєї інтелігенції. Виступ Альстеру надав змісту ідеї Сіни-Фейн. Бо виходило, що навіть і це «malum necessarium», Home Rule, не зможе перейти без боротьби з зайдами Альстеру. Сіни-Фейн мав нагоду представити нації стару правду: національна політика не може принести користей без понерття збройної сили. А тому, у відповідь на армію Альстеру, твориться в Ірляндії національна армія I. V. (volunteers). Обидві сторони зброються гарячково.

Так то над стільки літ очікуваним сурогатом волі, й то частинним (Home Rule), висить марешо громадської війни. Такий то був зарозом і вислід парламентарної праці партії народовців, та й початок її кінця. Нова сила Сіни-Фейн впроваджує у безрадше становище народовців, що були за мирним заведенням автономії, від біди та для святого спокою навіть із поправками, догідними для англійців.

А що ж англійський уряд? — Він великодушно заявив, що не може пакнути Home Rule тим, що його не хочуть. А лоза тим, стороннича, бюрократична англійська адміністрація в Ірляндії дивилася на це, щоб податки впливали точно до Лондону, та щоб не було непотрібних бешкетів. В імені порядку англійська адміністрація розганяла збори ірляндців, переслідувала ірлянських добровольців, шукала та конфіскувала зброю (але не в Альстері), тощо.

Та вневдовзі англійський уряд змінив своє «вичікуюче» становище, бо остаточно Home Rule (автономія) був прийнятий в травні 1914. р. а набрав сили закону в червні того ж таки року. Британія зискала добру славу приймати малих народів. Згідно з законом, Ірляндія, неюдільна частина Б. Британії, залішалася в її складі з купенькою автономією. Ірлянський загал зрезигнувано прийняв і це; він роздумував: Ірляндія дістала дорогою парламентаризма те, за що кривавився нарід у численних повстаннях, дістала вправді не повну волю, але з часом можна виторгувати й дальші уступки від англійців.

А зараз потім вибухає світова війна. Голова народовців J. Redmont заявляє в Westminster, що Ірляндія стає без застереження на боці Британії. I. Volunteers гомосять, що готові стати в цілості до послуг держави, як армія Ірляндії. Та останній внесок відкинув тодішний міністер війни лорд Kitchener: мовляв, ірляндці не можуть служити в національних частинах як шкоти, валійці, тощо, але мусять служити в загальній армії. Та мимо того зголошування ірляндців до англійської армії є масове.

Але заразом актом 10. IX. 1914. р. відсунено заведення автономії в Ірляндії аж на 6 місяців по скінченні війни. До того всього Sir E. Carson, провідник Альстеру входить у склад англійського уряду. Ці факти вплинули як ведро зимної води на голови льояльного ірлянського загалу. Тоді то Сіни-Фейн заявляє отверто, що Ірляндія тепер не має зміслу битися за Англію. Відразу наплив ірляндців до армії меншає, а льояльність взяла в лоб. Однак ті ірляндці, що вже пішли до війська, боються під чужим прапором у територіальних ірлянських полках англійської армії й боються ті John-и і Patrick-и без хати і без долі, так геройсько, що будять ширий подив світа.

В Ірляндії панував політичний спокій, піддержуваний надіями, що по скінченні війни ввійде в життя автономія. На ту проблематичну обіцянку ірлянські народовці дали Англії повну льояльність. Це була «реальна» політика тих, що прийнявши шлях парламентаризму й погляд уряду, що справа Ірляндії це питання британське, в рамках легальщини, послідовно з тим казали землякам надіятися на ласку ворога.

Згаданий уже Сінн-Фейн, що почав проявляти політичну діяльність у р. 1903 в час заяви про бойкот британського парламенту, повстав ще в 1893. р., як культурна організація з ціллю відродження рідної мови. Організація мала завданням переконати маси, що рідною мовою можна говорити також і до панів та між собою, а не лише вживати її в церкві та у стайні. Станувши раз на шляху активізму й націоналізму, Сінн-Фейн силою факту не міг залишитися організацією лише культурною, а мусів скорше чи пізніше перетворитися в політичну організацію, що й сталося по десятих літах по заснуванні. Теоретиком партії Сінн-Фейн був Artur Griffith. Самостійність Ірландії стала ціллю Сінн-Фейн. А засоби?

Щодо засобів, то головну роль тут грала ірлянська еміграція. Ірляндці емігрували до Америки та до англійських доміній. Там гуртувалися, та росли в силу й значіння. Чуючися чужими в протестантським морі, ірлянська еміграція жила гуртом збита й зєднана. Еміграція жила лише для краю. Як народовецький рух, так і Сінн-Фейн удержувався лише її грішми. Еміграція годила гострі тертя обох напрямків, не рідко здержуванням висилки грошей як одним, так і другим. Еміграція, що її примусив залишити край окупант, розуміла положення свого краю й розуміла Сінн-Фейн. В тій масі найшли ідеї Сінн-Фейн повне зрозуміння і підтримку. Через емігранську пресу діставалися до світової опінії митарства ірляндців із автономією, справа ірлянських добровольців, геройські подвиги ірлянських полків, бажання волі Ірландії й то в розумінні Сінн-Фейн, тощо; все це а з другого боку зручна пропаганда Німеччини, що з метою докучити Англії підносила справу усамотінення Ірландії, полеміка в пресі про це, — робили з ірлянського питання міжнародню справу, а не тільки внутрішньо-бритійську.

На такому то підлозжю, Сінн-Фейн, маючи без застережень підтримку еміграції, рішив начати більшу акцію в краю. Пливуть фонди, закупується зброя, добровольці відбувають явно вправи, готується військо не на те, щоб тинутися в багнах Фляндрії, але щоб вибороти волю Ірландії. Англія ошукувала батьків ілюзоричними «автономіями»; край свою волю та душу заспавав парламентаризмом. Та сини — їх у краю мало, їх сила на еміграції — не дадуться ошукувати.

Сінн-Фейн звиває не йти в королівську армію; він е проти військового примусу; він проти пародії волі — автономії, а за національним урядом. Він звиває берегти сили для боротьби за Ірландію, за її соборність. А з другого боку еміграція шле гроші та голосить у світовій пресі та в прилюдних дискусіях митарства Ірландії. Все це підсилює німецька протганглійська пропаганда.

Деякі ірляндці йдуть доволі далеко: так Sir Roger Cosment, визначний учений, що зорганізував ірлянську народну міліцію, яку потім перетворив у народну армію, пробує формувати з полонених у Німеччині ірлянську бригаду і годиться при помочі німців піднести повстання в Ірландії. Але це лише воля еміграції та малої жменьки людей у краю. Найменшої надії на успіх нема, беручи на увагу, що в краю загал бажає кінця війни та чекає на... автономію.

Хто це та жменька? Чого хоче? Це люде віри, люде не зимного рахунку, але фанатики, люде, що вірять у перемогу правди над силою. Це люде саможертви, які не знають, що це особисте щастя — дім, родина, спокійне життя. Це справжні лицарі абсурду; це люде, що вірять, що справді можна мур перебити головою. Це люде, що будуть та хочуть бути потном для нового життя нації. Це люде Сінн-Фейн. Поставити справу Ірландії у всю широчінь перед світом і вийти з англійського смітника це була ціль Сінн Фейн.

Так тотовився повстанчий чин Ірландії в 1916. р.

А англійський уряд? Він мав відомости, але не повні. Залевнений у льояльності Redmont-ом, обмежувався тим, що переслідував пресу, розганяв боївки (не рухаючи боївок в Альстері), тощо, але зайнятий війною, не мав і сили взятися за ґрунтовний порядок. Та переслідуванням робив лише рекламу Сінн-Фейнерам, а до того стягав на себе громи еміграційної ірлянської преси. Це подекуди параліжувало волю англійського уряду, який мігби повести рішучу акцію, але боявся крику преси в світі, мовляв, Англія, яка бореться за свободу малих народів, гнітить Ірландію. Автім не без значіння тут було загально знане пошановання існуючих законів в Англії. Бо Сінн-Фейн так провадив працю, що не можна було найти законної підстави, щоби його розв'язати, хоч уряд і знав, яку ціль він має і чим живе кожний його член. Дивно воно, коли глянути на відносини інших народів, а зокрема таких повоевних держав, як Польща чи большевія.

В другій половині квітня 1916. р. висадила німецька підводна лодка на побережжю Ірландії Р. Кезмента, який мав викликати в Ірландії повстання. Він попадає

в руки англійцям у хвилі виходу з пароплава (засуджений воєнним судом на смерть, був розстріляний 3. VIII. 1916). В той час і корабель, що віз зброю та стрільна тисяча добровольців обсадила частину Dublin-а, начавши т. зв. великodne повстання, під час якого проголошено незалежність Ірлянської Республіки. 29. IV. 1916. закінчилося повстання, якою душею був De Валера й Griffith, безомлядною поразкою ірляндців. Наступили жорстокі репресії, розстріли ватажків і щойно стан облоги при-вернув по 2 тижнях спокій.

Цей акт безумного героїства людей, які знали, що йдуть на смерть виключно на те, щоб спасти душу Ірландії, рушив сумління країни й став зворотною точкою в історії Ірландії. Тепер, щойно над трупами дітей краєвий загал зрозумів їх думки, їх бажання, їхню ідею, та пізнав, що лише їхній шлях одинокий приведе до волі. Ірляндці найшла себе. Трупи синів зробили це діло, що його не зробили довгі роки пропаганди. Жертви повстання завдали смертний удар думці згоди та порозуміння з окупантом. Край зрозумів, що перед ним або воля, або безконечні літа терпіння. Доба праці «батьків» пропала, привалена трупами людей. Провід народовців із J. Redmont-ом на чолі найшовся без мас.

Сінн Фейн програв повстання, але виграв будучність і зробив націю готовою до жертв і чину. Жорстокі репресії мали вислідом небувалу популяризацію сінн-фейнерів: імена розстріляних ватажків йшли з уст до уст по цілій Ірландії; довкола них творилися легенди, пісні, тощо. Їх передсмертні слова були на устах усіх. Розуміється Сінн-Фейн пішов, принаймні на якийсь час, до підземелля; та тим став він ще більше притягливим.

Питання Ірландії стало відкритою раною для Англії. І ось англійський уряд, як і ірлянські народовці, почав шукати виходу зі сліпої вулиці. Повстав проект на негайне введення в життя автономії, за виключенням Альстеру. Народовці виходили з засновку, що остаточно можна погодитися й з тим, бо, мовляв, Альстер колить сам зголоситися, щоб злучитися з рештою Ірландії. Але Сінн-Фейн, який, за 5 місяців по поразці, вспів зорганізуватися та вийти з підпілля, виступив проти зради: Ірландія має бути соборна, і $\frac{1}{2}$ краю, та й то англійські зайти, не можуть стояти на перешкоді соборності. Повелася агітація за соборністю а еміграція повела знову шалену акцію протесту. Тоді то англійський уряд, зайнятий війною та бажаючи ратувати свій престиж, порушений дуже репресіями по повстанні, долишив вільну руку ірляндцям щодо автономії, мовляв, хай Dublin порозуміється з Ulster-ом, а уряд це прийме.

Неуступчивість Альстеру, бажання мати таке саме число голосів у парламенті, зречення ідеї самостійности, затвердження ним на ново акту Унії з 1880. р. — означало банкрутство системи ірлянських народовців. Угода в Ірландії показала неможливою. Тоді то J. Redmont враз із иншими ірлянськими народовцями опустив англійський парламент. Англійський уряд мав знову для світа доказ, що ірляндці не в силі жити в згоді, бо не знають чого хочуть. Так справлено новому проекту автономії Льюїс Джорджа похорони.

А це вплинуло лише на дальший зріст значіння Сінн-Фейн. Показали це частинні вибори до англійського парламенту, що відбулися в 1917. з весною. Між иншими виїшов тоді послом і De Valera.

Тоді то Сінн-Фейн, устами своїх проводирів, Де Валери і M. A. Griffith-а, заповів нову програму: Ірландія вільна без ніякої англійської контролю; тому то й ірлянські послы не сміють йти до англійського парламенту; справа Ірландії е міжнародною справою; а з тої причини треба виступити проти якого б то не було Home Rule (автономії), бо тоді не могла б Ірландія виступити на майбутній мировій конференції як самостійна держава.

Ясно, що англійський уряд глядів найти спосіб, щоб спаралізувати нову течію, яка росла стихійно в силу, притягаючи до себе весь активний ірлянський елемент. Тим більше, що вступлення Спол. Держав Півн. Америки у війну, проголошення 14 точок през. В. Вільсона, підкреслення пасла боротьби за удержавлення малих народів, примушувало англійський уряд рішитися розв'язати якось ірлянську справу (годиться зазначити, що е дані на те, що перша редакція точок Вільсона мала й 15. точку, де говорилося про свободу Ірландії; але денного світла ця точка не побачила). Отже англійський уряд уважав, що він має до вибору або накинути автономію Ірландії з вилученням Альстеру, при підтримці ірлянських народовців, або понад головами ірлянських політиків порозумітися з ірлянськими масами. Уряд вибрав це друге. Із «порядних» представників Ірландії та своїх людей скликано кон-

венцію. Ірляндські парламентаристи, що свого часу покинули англ. парламент на знак протесту, тепер у страху перед цілковитим розгромом, заявили своє приступлення до конвенту, отже пішли на лапку англійців, та тим самим надали в очах світу тому конвентові марку правости. Тоді то очі Ірляндії звернулися на Сінн-Фейн. А цей заявив, що вступить сам до конвенту о скільки: по-перше конвент буде вибраний, а не наказаний; по-друге — коли уряд заручить перед Спол. Державами Шві. Америки, що рішення конвенту прийме; по-третє, коли можна буде обговорювати питання легалізації акту проголошення ірляндської республіки з 24. IV. 1916. р. та інші дрібнішого значіння справи. Розуміється, англійський уряд відкинув такі умови. Супроти такого стану справи ірляндський загаль поставився до конвенту з недовір'ям, а Сінн-Фейн із явним бойкотом.

Все таки конвент почав наради 25. VII. 1917. р. при участі ірляндських народовців та представників Альстеру. З місяця прийшло до конфлікту, бо Альстер зажадав 40% голосів в парламенті соборної Ірляндії, та обмеження представництва в англійським парламенті на 42 послів. Знова ірляндці жадали вільне право на мита й акцизи, свій краєвий бюджет, рільничу та соціальні реформи. Альстер виступив проти того, покликуючися знов на акт Унії з 1800. р. Тому, що обидві сторони не уступали й справа стала на мертвій точці, англійський уряд виступив із посередництвом і запропонував створення окремого комітету для справ Альстеру у Westminster (англ. парламенті) та відложення фінансових справ до встановлення миру.

А в той сам час англ. уряд провадить політику «твердої руки» в Ірляндії (арешти, ревізії, конфіскації, тощо). Тоді то Де-Валера стає головою Сінн-Фейн-у та явно закликає до бойкоту конвенту, вказуючи, що справа Альстеру, мит і спосіб, як уряд поставився до них це зайвий доказ, що конвент це лише замилування очей світові та претекст для знищення Сінн-Фейн. А тому, що справа конвенту, переговори, тощо, вспокоїли опінію світу й справа Ірляндії почала втихати, то провід Сінн-Фейн актуалізує справу нового збройного повстання. Та несподівано церква, устами єпископів, виступила проти того «безумства», на що А. Griffith пригадує жарт. Logue його пастирський лист, у якому він сказав, що «Ірляндія дістане тоді своє право, коли вдарить міцно». Однак до повстання не дійшло, бо й уряд англійський виарештував, кого лише міг, на підставі спеціально ухваленого закону. Рівночасно й конвент розійшовся з нічим.

Прийшов 1918. р.

Коли людські резерви до війська вичерпалися й англійський уряд проголосив закон про примусову рекрутацію, це викликало (за винятком Альстеру) однодушний спротив цілої Ірляндії без різниці груп. Ірляндці станули на тому, що лише ірляндський парламент може проголосити рекрутацію, а для того треба автономії. У відповідь англ. уряд назначує марш. French-а віцекоролем Ірляндії; а цей відтребує старі акти та факти зперед 1916. р. і до світу йдуть депеші про нельояльність ірляндців супроти Антанті, про інтригу Берліна, пруські марки і т. д. Це вправді не довело до прийняття рекрутації, але подекуди розбило єдність ірляндців, поспувало опінію Ірляндії в світі та затьмило справу автономії. В Ірляндії знову настав режим твердої руки.

Та тоді і кінчиться війна.

А з закінченням війни стала знову актуальною справа автономії; справа в тому, що королівським актом з 18. IX. 1914. проголошено, що акт Home Rule, прийнятий у травні 1914. р., мав набрати силу закону в 6 місяців по закінченні війни. Але англ. уряд тепер заявив, що Home Rule не ввійде в життя, бо на конвенті не погодилися ірляндці з Альстером. Цього було вже забагато навіть ірляндським народовцям і 6. IX. 1918. р. заявляє тодішній голова партії Dillon (вміжчасі Redmont помер), що Ірляндія не може числитися на англійський уряд і тому останні послі народовців кидають англійський парламент. Отже 30 літ праці народовців пішли на марно!

Не диво, що вибори в грудні 1918. р. до Бритійського парламенту дали такий вислід:

народовці 6 — супроти 68 в 1914. р.

Сінн-Фейн 73 — супроти 6 в 1914. р.

Від тих виборів розкрилася нова карта в історії Ірляндії. 21. I. 1919. р. послі Сінн-Фейн збираються в Dublin-і та проголошують перший парламент Ірляндської республіки (Doil Eireean), а заразом проголошують кінець британського панування в Ірляндії з відкиненням англійської автономії раз на все. Цей акт прийняла прихильно й опінія світова й домінії Бритійської Імперії. Рівночасно совіти признали незалежність Ірляндської держави. Ирл. парламент вислав делегацію від Ірляндії на

мирову конференцію в Парижі, в складі Де-Валери, Griffith-а й Plunkett-а. Хоч офіційно була ірляндська делегація ігнорована, всеж популяризувала ірляндську справу, й тільки було користи з неї. Менш-більш такий самий був вислід поїздки ірляндських делегатів до Америки, де крім маси віч і протестів, більше не могли зробити.

А міжтим Doil-Eireean творить новий уряд Ірляндії, що починає боротьбу за не-своїм рідним. Отже повстає свій суд, поліція, скарб, армія. В тому часі, коли англійські суди стоять порожні, всі справи судять суди республіки. Порядок у краю вдержує поліція республіки, яка спершу випирає англійську поліцію з провінції до міст: англійські поліцаї гинуть у боях або виступають із поліції. Навіть залізниця перекож бойкотують: листи переносить пошта республіки. Почту англійську та всі податкові англійські уряди йдуть із вогнем; податки збирає для республіки Сінн-Фейн. Республіка наказує перевести парцеляцію землі під охороною Сінн-Фейн: до англійських лендлордів приміюється методу бойкоту, саботажу та збройної сили. В короткім часі ціла провінція чиста від англійців, що тримаються лише в містах під охороною сильніщих військових залог. З відділами англійського війська та поліції, що висуваються поза міста, ірляндська армія веде партизанські бої. Щодня приносить 20—30 забитих із обидвох боків. Англія тратить щораз більше і фактичну владу в Ірляндії, тим більше, що і в містах є щоденні замаху на англійські штаби, уряди, урядовців та старшин.

Щоб дістати засоби на ведення війни, ірляндський уряд розписує позичку. Вислід: замість розписаних 250.000 фунт. ш. — 380.000 ф. ш., а еміграція замість 1.000.000 фунт. ш. дає — 3.000.000 ф. ш. Отже уряд республіки мав засоби на покриття коштів війни.

Англійський уряд виступив у відповідь з терором. Вислав карні експедиції, що розстрілюють безощадно кожного ірляндського воєжа, нищать школи, клуби, кооперативи, а то й фабрики, виарештовують маси людей, тортурують в'язнів, пускають з димом цілі села, нищать засоби поживи, конфіскують пресу, розв'язують товариства, навіть банки, тощо. Але армія республіки відповідає на удар ударом; бе з підпілля, винищує малі ворожі відділи, нищить засоби комунікації — мости, залізничні шляхи, телефони, телеграфи, тощо. Боротьба ведеться безощадно.

Так минає рік 1919. в крові й руїні.

Голова уряду та президент ірляндської республіки Де Валера обїзджає Америку, збирає фонди, провадить працю між еміграцією, що своєю чергою патискає на уряд Спол. Держав. Пливе хвиля протестів, а за тим замахів на англійські конзуляти. Справа Ірляндії стає справою міжнародною. Світова опінія завуршилася, обурена засудами англійських судів, терором, тортурами в'язнів, тощо. Навіть самі англійці натискають на свій уряд, щоб найшов вихід із цієї безвихідної ситуації, бо Англія потребує миру для того, щоб мати вільні руки в Індіях, Єгипті, тощо. Англійські домінії так само, як і уряд Спол. Держав, натискають на Англію, щоб рішуче покінчив справу й то прихильно для ірляндців. Якраз у тому часі мученича голодівка посадника міста Корк, Mac Swiney, стрясла світом, викликаючи обурення світа проти Англії та піднесла Ірляндію до висоти мучениці світу, а Англію звела до ролі ката.

Це й було зворотною точкою. Англійський уряд був схильний миритися. Та тут знову заговорив Альстер. З кінцем 1920. р. альстерівці збройною рукою прогнали не-англійців та католиків із меж Альстеру а їхне майно знищили вогнем: Альстер став чисто англійським. А в тім часі в решті Ірляндії шартизанка, заїлий бойкот та терор закінчує 1920. р.

Англійський уряд, переконавшись, що силою нічого не вдіє та що в опінії світа він став осамітнений, звернувся устами Лйойд Джорджа до уряду Ірляндії з пропозицією перемир'я та розпочаття мирових переговорів. Голова республіки Де-Валера у відповідь зажадав як передумову опущення Ірляндії англійськими військами та відкликання англ. віцекороля й всіх англ. урядовців. Англійський уряд це прийняв. Тоді Де-Валера й Griffith поїхали до Лондону, де почалися довгі переговори.

В 1921. р. зроблено мир на таких умовах: 1) Ірляндія стає вільним краєм Бритійської Імперії зі своїм урядом та армією; 2) послі ірляндського парламенту складають присягу вірности урядові республіки та англійському королеві; 3) між Ірляндією та Англією існує митна унія з правом митної автономії для обох держав; 4) Ірляндія складатиме що-року точно означену суму за право вживання домен та земель англійського уряду; 5) Англія бере на себе виключне право оборони бережжя Ірляндії; 6) Альстер, на підставі акту Унії 1800. р., залишається частиною Англії.

Так по кількасотлітній боротьбі Ірландія, як вільна держава, увійшла в склад британської імперії на правах домінії. Ірландія дістала волю, але не повну самостійність; при тому втратила частину території — Альстер. Але якраз тому, хоч населення прийняло мир з радістю, то Сінн-Фейн — ні: взяв вправді те, що міг, але не забув акту з 24. IV. 1916. р. — проголошення самостійности.

Якраз оця повна і формальна незалежність станула на порядок дня ірландської політики в останньому році. Республіканська армія та Сінн-Фейн з Де-Валерою на чолі розпочали дальші, вже безкровні, зматання за цілковите зрвання навіть і тих рештків зверхних ознак залежності Ірландії, як присяга англ. королеві, плати за англійські добра, митна унія, та повели із Англією господарчу війну. Події останніх місяців і днів вказують, що справа Ірландії остаточно буде рішена згідно з волею ірландського народу, й то вже без помочі зброї.

Проф. О. Мицюк.

Жидівство за доби історичного перелому (1917=20).

Одночасно з боротьбою України за свою самостійність супроти большевицько-московської влади й її армій, провадила війну з большевицьким режимом т. зв. Добровольча армія. Її завдання було реставрувати дореволюційну єдину, неділиму монархічну Росію, з усіма її соціально-становими атрибутами, повернувши колесо історії до часів Столипіна. З Передкавказзя весною 1919 р. вона між иншим просувається на Донбас, в червні займає Харківщину й Катеринославщину, наступних місяців того самого року, вибиваючи большевиків і відтиснувши українську армію до Збруча, займає майже всю Україну. Жидівство приблизно за 7—8 місяців панування большевизма встигло його зрозуміти. Воно побачило, що за комунізму торгівлею йому вже не вільно займатися, що в буржуї зачисляють і «мішочника» — під назвою купця, а дрібного ремесника чи кустаря — під назвою фабриканта. Поворот до режиму старих царських часів, що його несла Добровольча армія, до режиму обмежень і черги осілости, здався вже багатьом жидом далеко ліпшим; вони радо чекали на добровольців. Та ці останні відхиляють протягнути ім руку; відштовхують своїх «однородців» ідеї єдиної недеїмої Росії. На добровольців діяло «явное, бьющее в глаза засилье евреев во всех областях советского управления» (Денікін), починаючи з народного комісаріята війни з Троцьким на чолі. «Жид озброював і безприкладною жорстокістю вдержував при купі червоні полки, що вогнем і мечем захищали «завоювання революції» — каже жидівський автор. І Бідерман — «на приказ того самого жиди тисячі руських людей, старих і жінок, кидали в тюрми, щоб заставою їх життя примусити російських старшин стріляти в своїх братів»⁶⁵). Команда добровольчої армії мала відомости, що в Москві провідні ролі перейшли до рук жидів: на 36 верховодів один (Ленін) великорос, а інші жиди⁶⁶); мала спис окремих жидівських частин; добровольці зустрічалися з тим більшим виявом жидівського засилля, чим далі затлибювалися на Україну зі Сходу на Захід. Знецінення людського життя взагалі в очах вояків наслідком ще світової війни, факти того засилля та агітація чорносотенних публіцистів, що взяли на себе ідеологічний провід Добровольчої армії, приводять до узагальнення, що «всі жиди — комуністи», в кожному разі, що всі жиди відвічальні за большевизм; звідси гасло «бей жидов — спасай Росію!». І жидів громили, приказуючи — «це вам за Троцького»; за час з червня 1919 р. і по вересень 1920 р. начислюють 267 погромлених пунктів, у 213 пунктах налічують забитих 5.325 душ. Жидівські погроми на Україні робили виключно регулярні частини Добровольчої армії, складені головню з зайшлих елементів — великоросів, козаків Дону, кавказців (найбільшими різунами були чеченці), які раніш не стикалися з жидами, їх не знали. На території української армії погроми були випадками, що йшли знизу, породженням безвладдя, на територіях денікінської армії погроми були системою, вони виходили згори, вони супроводять заведення ладу. Їх прояви бували остільки не мотивовані й немилосердні, що

⁶⁵) І. М. Бідерман. Россия и русское еврейство, сборн. Россия и еврей, 1924, ст. 71.

⁶⁶) И. М. Шехтман, Погромы добровольческой армии на Украинѣ, Берлин, 1932, ст. 225 і 290; є характеристичним для «наукового» видання, що при наведенні дотичного документу, коли дійшло до переліку осіб тих 36, з якого з прізвищ можна би було й читачеві перевірити правдивість чи неправдивість того явища, то сказано тільки: 1. Ленін, 2. Троцький, а далі поставлено «многоточі»....

українські селяне й міське міщанство иноді вважали навіть за свій обов'язок боронити й переховувати жидів⁶⁷). Між иншим у колах нежидівського робітництва більших жидівської нації», викликало помітне незадоволення, яке знаходило свій вияв у спеціальних заявах. Це було предвісником пізніших, за доби большевизму, настроїв, про що скажемо згодом.

Для нас у найвищій мірі є цікавим, що й російські поступові, а навіть і деякі ліві кола, підпали щодо жидівства тому самому переходові від юдофільства до об'єктивного відношення, а часом і юдофобського, що й українські. Російська кадетська партія («Народної Свободи»), що приблизно відповідає укр. партії соц.-федералістів, на своїй нараді у Харкові на початку листопаду 1919 р. між иншим винесла таку ухвалу: «Свідомі і кермівничі кола жидівства, повинні оповістити безпощадну війну тим елементам жидівства, які активно беруть участь у большевицькому русі, творять злочинне — лихе діло»⁶⁸)... В цій постанові є признання причини ворожого відношення добровольців до жидівства... На конференції ще лівішої партії, народньо-соціалістичної, в вересні 1919 р. чулися голоси (Мякотін) за активну підтримку Добровольчої влади, не зважаючи «на деякі негативні її властивости».

В органі тої самої партії «Свободная Р'ѣчь», що виходив у 1919 р. в Ростові-над-Донем, його близький співробітник, «що ніколи не був антисемітом» і що називав себе «старим інтернаціоналістом», М. Нажівін, містить симптоматичну статтю «К еврейской интеллигенции», що відбиває в собі переломовий настрій російського інтелігентів в жидівському питанні. В попередньому розділі нам довелося встановити, як російська література перед світовою війною, немов на дане гасло, не говорила про жидів нічого, не виявляла своєї внутрішньої інтимної правди щодо жидівства. Почасті було це наслідком широкого просякнення до літературних кол жидів літераторів і видавців, а в деяких колах і тому, що в багатьох відносинах жидівство було притикуване за царського режиму. «Пам'ятаю я», — оповідає сучасник, І. Нажівін, — «розмовляли ми в Ясній Полянці про жидівське питання. Один словак-інтелігент здивувався, що російська преса так замовчує жидівське питання, всіма способами захищає й замовчує навіть те, що в жидях безперечно є лихим (заведомо дурно)». «Нічого дивного в тому не має — сказав Лев Ніколаєвич (Толстой). Лежачого не б'ють. Таке відношення тільки шляхотне». Та ось революція усуває з жидівства б. Росії той гніт, приносить йому повну рівноправність і поволі починають язика розважуватися, хоч і з огляданням і з добровільною цензурою на цей раз вже від ліберальних і соціалістичних кол. Відверто заговорив і Нажівін і розповів децю несподіваного й про Толстого, це втілення світового сумління, і про інцидент в одній соціалістичній редакції: «У 1918 р. в редакції соціалістичної газети «Власть Народа» в Москві, згадує Нажівін, один визначний, дуже темпераментний публіцист, меншевик, завзято вимагав од редакції собі повної свободи в жидівському питанні. — «Раніш, коли в них були скручені руки й ноги, ми мовчали»... казав він. «Але тепер я хочу говорити про них цілком вільно. Я не хочу, щоб жид був якимсь то табу, перед яким треба тільки «почтительно склоняться»⁶⁹)... Таким одвертим і свободним голосом є й голос Нажівіна. В згаданій статті «К еврейской интеллигенции» стверджується, що серед «русского народа» було й є почуття, коли не ненависти (до жидів), то певного «отталкивания», і не лише в «темних масах», але й в високоінтелігентних колах; автор свідчить, що, напр., Л. Толстой, який був проти того, щоб нападати чи «б'ють лежачого», віч-на-віч признався Нажівіну, що він почував «известное отталкивание к еврейству». Раніш уважали — каже Нажівін, — що погроми «влаштовує виключно через своїх агентів уряд». То була помилка. Коли впала царська влада, погроми вибухли з особливою яростю. В чому причина цього факту? Знати їх, на його думку, дуже легко, вони в усіх на очах. Це — «та гаряча участь, яку взяла жидівська інтелігенція — я, каже він, настою на цьому, не широкі жидівські маси, а інтелігенція й полуінтелігенція — в нашій революції це все зруйнувала»... Те що в «авангарді» революції жидівські імена. Це безкошечно багатство жидівських назв серед руйників Росії, що віддали її нарузі, це «обілів» жидів, чи, точніше, покидьків жидівства в «застінках» ріжних чревичайок, у всіх тих ганебних убивствах, починаючи з огидного вбивства царя й його родини, все це коле око, все це приводить до сказу «русску» людину, що боляче відчула ганьбу рідної землі».

⁶⁷) Та сама публікація Шехтмана, ст. 71.

⁶⁸) Наводимо зі згад. книги Шехтмана, ст. 82.

⁶⁹) И. Наживин, «К еврейской интеллигенции», «Свободная Р'ѣчь», Ростов н/Д., 9. X. 1919, № 217.

Він не закриває очей на жертви й жидівства в революції, але вказує, що «маси не числяться з цим і все таки громлять»... Аби не зростав антисемітизм, він радить, щоб жидівство стало осторонь од революції й большевицького апарату. «Ідіть геть звідгіль, де вас видко, — каже Нажівін, — мовчіть, поховайтесь... дайте спокій!» Інакше «вам не буде пощади». Врешті, він схиляється до погляду, який на той час почало висловлювати багачко російських громадських діячів, що слід «визнати жидів за підданих чужою державою (Палестини) і звільнити їх від усяких обов'язків до Росії, а з другого боку — обмежити їх права на втручання в російське життя». «Польща стала самостійною державою — аргументує Нажівін — і всі поляки, що були в Росії, автоматично стають польськими громадянами, чужинцями. Палестина теж стала самостійною державою і жиди так само мусять автоматично стати чужоземними підданими»...

В передовиці того самого числа того самого ліберального «кадетського» органу подано колегіальний погляд редакції, в багатьох відносинах згідний із тим, що сказав і Нажівін. Редакція вважає, що по революції жиди більше «не лежачіє». «Безправія (жидів) більше н'єт, но привычное устремление мысли осталось, и над еврейским вопросом продолжает тяготеть своеобразный запрет либеральной цензуры. Евреев можно только защищать, все остальное воспринимается кривым зеркалом демократической печати, как погромная проповедь, или, по крайней мѣрѣ, как безответственное ей попустительство». Редакція гадає, що настав час у жидівським питанням висловлюватися без «попередньої оцепетілності», казати всю правду. А та правда полягає в тому, що: 1) антисемітизм «неудержимо і прудко» росте, а це 2) зясовується тим, що «жиди прийняли виключно видатну, якісно й кількісно, участь у зруйнуванню «русского» государства».

Редакція не приєднується до вислуду Нажівіна — оповістити всіх жидів чужинцями, хоч і визнає, що ця думка «завойовує популярність», а зі свого боку зважується говорити про ствердження верховенства національної культури та пропонує захват у національні руки, виключивши жидів, банків, кооперації, преси, пропонує купувати у своїх... Як кажуть, невдовзі перед своїм загибтям, російський прем'єр-міністер Століпін мав на думці «націоналізацію капітала», себто, протегування російським національним підприємствам. Казна створилаб особливий фонд, із якого підпомогалиб енергійних підприємливих «русских людей», що не могли роздобути кредитів, чим не терпіли жидівські підприємства⁷⁰⁾ через сильне очікування кредитового ринку. І Лев Толстой кажучи, що «испытывает известное отталкивание к еврейству», при тому признався Нажівінові: «Як треба мені купити шапку, а поруч є лві крамниці — Іванова і Зільбершатца; то я все ж піду обов'язково до Іванова»⁷¹⁾. Як бачимо, Толстой, Століпін і ліберальна редакція партії «Народной Свободы» зійшлися на конечности економічного націоналізму, якого одним із виявів є гасло «свій до свого»! Отже після урівноправнення жидів зазначилися нові позиції в жидівських справах навіть серед поступових російських кол. Більш праві кола ще дужче загострили своє негативне відношення до жидів. Напр., партія Пурішкевіча стояла за категоричне проголошення всіх жидів чужинцями, а правого напрямку газетка «В Москву» мала характеристичний у тому відношенні підзаголовок: «Бери хворостину и гони жиды в Палестину»⁷²⁾ ..

По світовій війні проблема аграризації жидівської людности стала перед усесвітнім жидівством, як неминуча конечність насамперед у Палестині — з одного боку — і в ССРСР, головне на Україні, — з другого. Щодо жидівських хліборобських колоній у Палестині, то насадження їх має особливу ціль. Хліборобська колонізація Палестини не стільки мета, скільки «засіб до збудування жидівської хати», від чого чекають впливу на духове життя цілого жидівства. «Без цієї дальшої цілі — каже жидівський автор Руппін — колонізація Палестини тратить будьякий зміст. Тож колонізація в ССРСР і Палестині — дві системи: вони подібні під господарським і технічним оглядом але в корені

⁷⁰⁾ В. В. Шульгин, «Что нам в них не нравится», 1929, ст. 63.

⁷¹⁾ И. Наживин, там таки.

⁷²⁾ Наводимо за книгою Шехтмана.

відмінні під оглядом соціально-культурним і національним. Палестинська колонізація є кроком до творення духового національного осередку для цілого жидівства»⁷³⁾.

Сіонізм, який поставив за ціль відродження жидівської держави в Палестині, є породженням головне протижидівських розрухів на Україні 1880 років. Як було вже зазначено попередю, його ініціатором був Т. Герцль, а початки реалізації сіоністичної ідеї підпер жидівський архі-мільонер бар. Ротшильд, уможлививши осідання на землях Палестини першим кадрам фактичних сіоністів-виселенців із Наддніпрянської України. На кошти Ротшильда набувано ґрунти й на них оселювано індивідуальні жидівські господарства на праві власности чи аренди. Але ротшильдівські колонії не можна визнати вдалими. Жиди-колоністи лишалися при набутій за діяспорного життя психології: фізичну працю на землі переклали на арабських наймитів, жидівська молодь дивилася, як би втікти з колонії і при кожній можливості їх залишала.

Число жидів у Палестині до світової війни було впрост нікчемне: в 1874 р. їх там начислювано всего лише 74 тис., в 1907 р. — 55 тис., на 1909 р. — 95 тис., в тому числі в колоніях жило 7.250 душ. Навівши ці дані, Зомбарт слушно питає: «що значать ці числа в порівнанні з багатоміліоновою масою жидів самого лише Сходу Європи?» Поза тим, відгукуючися на сіоністичний рух, той самий автор у своїй праці за 1912 р. не вважає за утопію заснування жидівської держави в Палестині й існування такої держави, навіть без селянства чи бідної на селянство. «Адже історія — каже він — знає такі приклади — Фінікії, Венеції, Голандії й старої жидівської держави», — і «коли то було можливо без селянського підшарку за ранніх часів, то оскільки ж є більше можливостей до того нині, за добу грошового й кредитового господарства?»⁷⁴⁾. І він, здаючи собі справу, що Палестина, колиб навіть була голою площею, може вмістити не більше 3 міл., не виключає поширення жидів на Анатолію, Месопотамію й інші сусідні землі..., хоч все ж — на його думку — більша частина жидів на віки засуджена лишитися в діаспорі... Розгорнені Зомбартом широчезній перспективі бракує найосновнішого: Палестина не є пустою. Великий німецький економіст, Зомбарт, зовсім забув про арабів, сучасних господарів Палестини... Його міркування мають кабінетний характер.

Через два роки по опублікованні наведеного погляду Зомбарта вибухла світова війна, що по трьох роках скінчилася поразкою середньо-європейських держав. Вільсон проголошує знамениті засади національного самоозначення народів, як підставу вищої міжнародної справедливости. Але міжнародне жидівство йде врозріз з тими засадами і в напрямку здійснення сіоністичної мрії. За підтримку жидівської фінансєрії Англії під час війни Бальфур у листі до Ротшильда 1916 р. общоє створення в Палестині жидівської національної держави. За цим зявляється англійська декларація Бальфура з дня 2. XI. 1917 р., якою обіцяно жидам упривелійоване положення в Палестині. В одріжнення від Зомбарта великий український економіст, Туган-Барановський, услід за тим висловлює ось який погляд: «Збудування держави на національній підставі в багатьох випадках зовсім не здійснимо, бо різні національности територіально не відокремлені одна від одної і живуть на тій самій території... В цьому відношенні особливо наочним прикладом є... жиди. Щоб зорганізувати національну державу, жиди повинні поперед зробити величезне переселення... до одної країни. Та якаб не була та країна — хочаб Палестина — вона не є пустелею і, значить, зорганізування в ній жидівської держави порушило би засаду національного самоозначення»⁷⁵⁾...

Нам довелось вище вказати, що гасло самоозначення і його реалізація пійшли врозріз з інтересами жидівської національности. І в даному випадку, за відбудови своєї держави, проводирі міжнародного жидівства цілком не хочуть знати і числитися з тою високоетичною заса-

⁷³⁾ Dr. A. Ruppin, вже цит. праця, ст. 28.

⁷⁴⁾ W. Sombart, Die Zukunft d. Juden, 1912, S. 32 i 64.

⁷⁵⁾ М. Туган-Барановський, Соціалізм как положительное учение, 1918, ст. 68.

дою. Супроти неї вони ставлять своє бажання, спираючи його на застаріле історичне «право» на Палестину. Коли наслідком перемоги Антанті став на чергу розділ «майна» «хорої людини», Туреччини, мирового конференція в Сан-Ремо постановила відновити жидівську державу в Палестині, а Ліга Націй приділює її під мандатне управління Англії, для якої, між іншим, той відновлюваний жидівський «національний дім» є важливою колонією.

Та далеко легше було впливовому й організованому світовому жидівству здобути згадану декларацію Бальфура й добитися Сан-Ремської постанови та передачі мандату, кому вони хотіли, ніж зреалізувати свою державу. Доки жидівство протягом двох тисячоліть мандрувало й жило в «розсіянні» чи «діяспорі», Палестина не зоставалася пустою. За даними 1922 р.⁷⁶⁾ в Палестині жило 591 тис. душ мусульман, головне арабів, 73 тис. християн і 84 тис. жидів. За цих умовин «жидівський дім» міг будуватися тільки за рахунок нежидівських народностей краю. Тим часом араби вважали Палестину своєю на основі права, що її вони заселяють протягом майже двох тисячоліть і донині. Арабська національність має велике і славне історичне минуле і за наших часів переживає своє відродження. Арабські націоналісти заявляються за звільненням Палестини від Туреччини так само, як і за звільненням інших васальних країн — Месопотамії, Іраку, Єгипту, — уважаючи відняття Палестини від Туреччини за звільнення арабів на основі проголошення Вільсоном гасла про самоозначення народів. Зрозуміло, що арабські націоналісти не могли помиритися з наміром заснувати жидівську державу в Палестині і з заходами сіоністів — досягти жидівської більшості в Палестині, поминаючи права арабів і з порушенням засад новітньої демократії. В останньому випадку річ іде про домагання сіоністів, щоб заборонено в Палестині утворення якихось законодавчих установ до того, доки не утвориться в країні жидівська більшість.

Жидам відразу треба було кинути великий кадр своєї людности до свого «національного дому», щоб підсилити в ньому жидівський елемент, для розбудовання: і промисловости, і хліборобства, і нових міст. Але це не так то легко здійснити. Війна принесла жидівству Німеччини, Австрії і СРСР урівняння в усіх правах з іншою людністю. Західно-європейське жидівство й американське на переселення до Палестини не пішло. Іміграційні кадри давали тільки Східна Європа, здебільшого зі зруйнованого злиденного жидівства, що не розпоряджало ані власним капиталом, ані сільсько-господарським досвідом. Той капитал заходилися постачати жидівські організації ріжних країн світа, а досвід мав прийти з часом.

На 30. VI. 1930 р. в Палестині вже начислюють: мусульман — 588,8 тис., жидів — 162,5 тис., християн — 82,6 тис., інших — 9,2 тис. душ⁷⁷⁾; отже мусульмане трохи стратили, а жидів зросло вдвічі. Однак за першим еміграційним натиском стало з'ясуватися, що Палестина, як аграрна країна, не може прийняти багатьох жидівського елемента, не може прогодувати нового населення. Її промислово-торговельні перспективи в потенціальному стані. Вугілля і нафти вона не має, Мертве море, в шість разів солоніше за океанську воду, має в собі джерела багатьох промислових перспектив, зокрібно по здобуттю високоцінних солей. Але поки що, негайно, в Палестині можна би виробляти текстиль, та то було би не в інтересах Англії, що довозить щорічно туди своєї текстилі на 800 тис. фунт. штерл. Торгувати ж поки що можна тільки між жидами та християнами, торг з арабами наштовхується на непереборні труднощі. Будова нових осередків, як ось нової столиці, Теляві («гора надій»), є заняттям тимчасовим і, може, навіть передчасним.

Наслідком всіх тих причин вслід за новою іміграцією розпочалося покидання й відїзд жидів із Палестини. Напр., за 1922—27 р. до Палестини прибуло 77 тис. жидів, а вибуло за той самий час 20 тис. З 1925 р. став ясним, що жидівські перегони з арабами за здобуття більшості в краю програли; забалакали про «бінаціональність» Палестини, себто, що вона належить до двох націй — жидівської і арабської. В 1927 р. жидів покинуло й відїхало геть на 2.300 душ більше, ніж приїхало до неї. В 1929 р. прибуло 6.566 душ, а виемігрувало 1.746 душ жидівської людности. Дані офіційної статистики з головних нині країн жидівської еміграції, Румунії та Польщі — еміграцію з радянської України заборонено — показують, що з тих країн найменше емігрує

⁷⁶⁾ The Statesman's year-book, 1930, ст. 187.

⁷⁷⁾ The Statesman's year-book, 1931, ст. 186.

жидівства як є до Палестини, а з реемігрантів жидів на старі попелища найбільше вертає саме з Палестини.

За 1926—29 р. р. еміграція і рееміграція випадають так⁷⁸⁾:

Рік	Р у м у н і я		П о л ь щ а			
	виемігрувало жидів разом	з того числа до Палестини	в е р н у л о разом	з того числа з Палестини	виемігрувало до Палестини	вернуло з Палестини
1926	2.631	817	260	140	6.840	1.886
1927	2.924	128	270	47	840	2.214
1928	3.020	47	407	57	383	754
1929	3.666 ⁷⁹⁾	150	374	14	1.833	563

(На жаль не маємо ще статистичних даних за роки після 1929 р., коли араби розгромили палестинське жидівство). Розуміється, реемігранти приносять із собою й розносять серед земляків розчарування в ідеї сіонізму, мимо волі стаючи живою пропагандою проти еміграції до «своєї держави».

Коли жидівська еміграція загалом давала деякий невеличкий зріст жидів у Палестині, то в той самий час натуральний приріст нежидівської людности, головне, арабів, зривноважує, а часом перевищує іміграційний зріст жидів. Отже завдання утворення національної держави, деб жида мали більшість, не здійснювалося, стаючи й взагалі ледви чи здійснимим.

Сіоністи розуміють, що базу жидівської держави в Палестині мали би бути жидівські хлібороби, що тільки за їх поміччю можна було опанувати країну міцно й на завжди. Але з хліборобством тяжка справа. Природні умови Палестини несприятливі для сільського господарства: тільки половина землі, себто, коло мільона гектарів, можна вважати придатною, але підсоння Палестини таке, що влітку, яке там починається квітнем і кінчається жовтнем, дощі зовсім не падають. Колоністи провадять зернове господарство під зимові дощі, плекають скот, дещо з городництва, що є здебільшого дефіцитним: врожай 40—50 пуд. з десятини. Скаржаться на злидні навіть і ті що мають 20—25 десятин. Земельні площі доводиться жидам купувати в арабів по добровільних цінах, які з післявоєнним політичним завданням жидівської колонізації дуже зросли й не виправдуються рентовністю земель. Вихід із того в перебудові сільського господарства на полив (іригацію) і на зміні культур, на померанчі та банани; розуміється, де це дозволяють природні умовини району й умови ринку збуту. До 1930 р. жидам в Палестині належало приблизно 100 тис. гектарів придатної землі, з якої було під обробкою тільки 14 тис. гект., та й то при найманій арабській праці, а 86 тис. гект. просто здавано в аренду арабам. На частині тих земель осаджено жидівські хліборобські колонії. На 1930 р. вони групувані в 4 районах: в Іудей 37 колоній, в Самарії 13, в Долішній Галілеї 49 і в Горішній Галілеї 9, разом 108 колоній. В них начислено всієї людности коло 32 тис. душ (коло 20% жидівської людности), а землі під колоніями разом 1.200 тис. дунумів⁸⁰⁾ (4¹/₂ дунумів становить і акр., а 1 акр. рівняється 0,3704 десятини). Понад 30 з тих колоній засновано на кошті Жидівського Національного Фонду, що за 30 років придбав 311 тис. дунумів землі.

Як сказано вище, ротшильдівські колонії вели своє господарство руками арабів і з проголошенням державности в Палестині перед сіоністами стало питання, як примусити новоприбулих жидів повести роботу власними руками. Характеристичної для селян Східної Європи «тяги до землі» серед жидів-прибульців, поминаючи те, що сіоністи їдуть до Палестини з великим національним запалом, все ж не спостерігається. З тої приблизно сотні тисяч жидів, що по війні до 1930 р. прибула до Палестини, тільки 12 тис. пішло на землю, а це не покоїть сіоністські кола. Проблему розв'язано колективним типом господарства по колоніях, що повстали по світовій війні. На перших порах пробували робити колективи під кермою агрономів; потім перейшли до

⁷⁸⁾ «Annuaire statistique de la Roumanie», 1926, ст. 242—44; 1927, ст. 312—14; 1928, ст. 282—84; 1929, ст. 302—304. «Annuaire statistique de la république Polonaise», 1928, ст. 70; 1930, ст. 30.

⁷⁹⁾ З того числа до Зедн. Держ. Америки 1096, Канади 256, Аргентини 621, Уругваю 533, Бразилії 330, Колумбії 205, Венецуели 197; Перу 152, Чилі 39, Куби 26, Мексики 23, Єгипту 1, південної Африки 2; до інших європейських країн 18; цікаво що серед емігрантів чоловіків більше, ніж жінок.

⁸⁰⁾ The Statesman's year-book, 1930, ст. 187.

колективів з виборним складом кермантів. Повстало якесь сполучення нашої артілі й великоруської «общини», і кооперації й комуні. Таким типом господарства й залишилися повсталі по світовій війні жидівські кольоні й досі. Американські жиди-жертводавці вбачають таку колективну організацію кольоністського господарства, з умовою працювати власними руками, за неправильну й настоюють на індивідуальному господарстві, однаково — на своїй чи найманій праці. Але сіоністи продовжують стояти на своєму й, треба визнати, досягли позитивних наслідків: з'явився справжній тип хлібороба, що провадить сільське господарство своїми руками, як і тип жида, що став балакати стародавньою жидівською мовою, хоч частіше там можна чути з уст жидів все ще російську мову. Приплив пожертв на кольонізаційні цілі від жидів усіх країн світа цілий час зростає, але зростають і труднощі будівництва «жидівського дому».

Араби, нація в 62 міл. людности, розуміється, неприхильно ставляться до самої ідеї відбудови жидівської держави на їх теренах і різними способами тому перешкоджають. Вони повели протижидівський економічний бойкот, домагаються демократичного парламентаризму, що віддало би справу Палестини до їх рук, а жиди опинилися в положенні національної меншини; нарешті, провадять агітацію й на релігійнім ґрунті, вбачаючи в жидівському пануванні загрозу святим місцям Іслама. Можна було передбачати, що Палестині придется бути свідком вибуху арабської людности проти жидів і він прийшов на кінці (з 20.) серпня 1929 р.

Араби, місцеві й прийшли з бездонного арабського людського резервуару, кінні бедуїни, почали збройно нападати жидів в Єрусалимі й по інших містах та кольоніях Палестини, розгромлюючи й підпалюючи жидівські селища, забиваючи та мордуючи жидівську людність: чоловіків, жінок та дітей. Християне на своїх домах ставили сині хрести, щоб їх не чіпали. Англійська влада, щоб втихомирити арабів, кинула до Палестини додаткові військові сили. Все ж, поки привернено спокій, чимало жидівської людности забито (коло 200) чи поранено (тяжко — 300), або побито, не кажучи вже про матеріальні шкоди. Економічне життя завмерло; почалася масова втеча жидівства з Палестини. Цілу низку жидівських хліборобських кольоній араби спалили: в одній Єрусалимській околиці їх спалено сім. При тім гинув і скот.

Жиди, що виїмігрували наслідком погромів у діаспорі, тепер розгромлені в самій своїй «національній домівці», — чи ж може бути ще більша трагедія? Той факт примусив і англійську владу та суспільство і жидівство несіоністичних кол критично приглянутися до самої ідеї будівництва жидівської домівки на кратері вулкана. Ясно стало і одним, і другим, що мініатюрна оаза «жидівського дому», може вдержитися серед безмежної арабської стихії й супроти неї тільки на англійських багнетах.

Англія, коли й не відмовляється від палестинського мандату, то тільки тому, що він у її інтересах, бо охороняє Суец, мосульську нафту і є ключем до передньої Азії, Персії та Індії. Вона зв'язана обіцянкою, даною під час світової війни, так би мовити, зі стратегічною метою, створити в Палестині жидівський «національний дім», але тоді ж вона з тої самої мети давала обіцянки й арабам, обіцяючи їм незалежність. Ті обіцянки сіоністським і панарабським течіям привели до нерозв'язного конфлікту. Арабство являє собою для Англії величезний інтерес, тим більше, що арабів підтримують їх одновірці, мусульмане Індії, на яких Англія спирається в її боротьбі з індусами, що прагнуть своєї незалежності. Звідси — компромісова англійська політика в Палестині: йти на зустріч арабським вимогам і не зрідкати обіцянки жидам.

Англійський уряд призначив парламентську комісію для розслідування справ Палестини, а тим часом припинив жидівську імміграцію до «свого дому», доки не з'ясується чи є вільні землі для жидівських кольоністів. Сама постанова питання є вже негацією ідеї сіонізму — будувати свою державу на витисканню нежидівського населення з Палестини. Парламентська комісія визнала, що кольонізація має продовжуватися, але з урахуванням економічної місткості країни і без форсування. Завдяки масовим купівлям земель для жидів, спостерігаємо в Палестині значний зріст ціни на землю, а також зросла і кляса безземельних арабів, що є небезпечною для країни. Причина розрухів поперше — у ворожнечі арабів до жидів, бо національно-політичний ідеал жидів став урозріз з арабським, а подруге — в арабів, наслідок жидівської кольонізації, повстає побоювання за свою господарську майбутність.

Те, що визнала й сконстатувала парламентська комісія, не задовольняє ані жидів, ані арабів. Жидівство головних центрів світу прихильне до сіонізму під час заворушень у Палестині і на постанову комісії відповіло протипанглійськими маніфестаціями. Одно-

часно проявили себе й антисіоністичні течії. Не кажемо вже про комуністичну, комуністи вітали «героїчну боротьбу арабів проти сіоністів», називаючи останніх агентами англійського імперіалізму, але виступило по різних країнах і ліберальне жидівство. Воно стало на тому, що «жидам не слід спиратися на історичне право проти права живих людей, не слід одкидати принцип національного самоозначення, протистояти арабським вимогам, що засновані на демократичних ідеях»⁸¹). Німецькі жиди заявили... «наша батьківщина не Палестина, а Німеччина»; так само в імені всіх мадярських жидів заявлено: «Ми, мадяри, жидівського визнання, не тільки законом, але й внутрішнім почуттям є членами мадярської держави й мадярської нації»⁸²).

Що ж до арабів, то вони стоять на тому, що Палестина є їхня, що з неї має бути як не складова частина всеарабської федерації, то принаймні домініон, але не жидівський, а арабський, який має управлятися парламентом, обраним на основі загального рівного голосування, себто, такого, яке дає репрезентацію відповідну до чисельности різнонаціонального населення, а значить, ставлячи жидівство в положення меншини. Всепалестинська конференція арабських купців ухвалила строгий бойкот жидівських підприємств при збуті їх виробів, крім того, на тій конференції араби поклялися не продавати землі жидам! На панісламському конгресі, що відбувся 7. XII. 1931 р., араби зацікавили цілий магометанський світ своєю національною боротьбою з палестинським жидівством, при тому конгрес, між иншим, ухвалив бойкотувати жидівські виробни, не продавати ані ступня землі жидам і всіма можливими засобами перешкоджати їх імміграції до Палестини. Одночасно виголошено прокляття тим арабам, які б не взяли участі в тому бойкоті, або й надалі продавали землю жидам. Що ця клятва не лишиться без наслідків в арабів, щирих магометан, можна судити з того, що першим головою конгресу був «великий муфті» Єрусалимський... Отже бій між жидами й арабами в Палестині обіцяє бути безуважним... Коли за жидами Палестини стоять їх впливові й організовані земляки Європи й Америки, то за арабами — арабська стихія й цілий масульманський Схід, Мекка, Мадрас, Бомбей, Алжир... Ніхто не може поручитися, що антижидівське повстання чи погроми з боку арабів, зупинений у серпні 1929 р., не вибухне згодом з ще більшою силою.

Тим часом опублікована (в кінці жовтня 1930 р.) робітничим урядом Англії декларація щодо палестинської політики нанесла сіонізму впрост поразку. Влада лавірує між домаганнями жидів і арабів. В декларації сказано, що «в Палестині не має більше вільної землі для розселення нових кольоністів, за вийком ще нерозроблених районів, які вже є в руках жидів», що «тільки пляномірною інтенсифікація сільського господарства дозволить допустити до країни нових поселенців». Влада висловилася проти необмеженої жидівської кольонізації, чого хотіли би сіоністи, маючи на увазі створення жидівської держави, але вона не відкидає господарської кольонізації, без шкоди для арабської національности.

Так лавірує англійська політика між домаганнями сіоністів і панарабськими устремліннями, політика, що стверджує позиції Англії, а не жидівства в Палестині. Ясно, що тою декларацією в суті відмінюється бальфурівська декларація, що Палестина зостанеться й надалі арабською країною. Жидівство це гостро відчуло, відчуло втрату своєї мрії. Нарікає на Англію, але чи ще більше само воно винне, що так пізно надумало вертати на свою колишню батьківщину, посилаючися на історичне право й негуючи право живої національности, що той край зробила своїм. Коли б політика Англії зосталася й надалі «бальфурівською», все-ж переборити труднощі відвоювання Палестини від арабів, можна думати, не вдалося б. Загалом мав рацію жидівський історик Дубнов, коли писав: «Ніякі світові сили не можуть зробити чуда «ісхода» з діаспори». На 1930 р. в Палестині живе приблизно 1% всього жидівства світу, 99% залишається в «галуті», себто, на витнанні.

В попередньому розділі ми визнали сіонізм за позитивну течію серед жидівства нашої батьківщини, а тепер бачимо, що він безсилий розв'язати жидівське питання способом кольонізування Палестини. Можна припустити, що кількість жидівська в ній якимось чином зростає ще трохи, скажемо, до 2% чи хай навіть до 3% всієї кількості світового жидівства. Чи ж може така кількість удержати свою державу без англійських багнетів? Очевидячки, її найліпше хоронив би стан англійського домініона з правами на міжнародне представництво. То була б безприкладна держава з національними правами, якої більшість (98—97%) жила б за кордоном у положенні національних меншин. Вона б мала своїх послів і консулів по різних державах світу, якій домагалися

⁸¹) «Руль», 15. XI, 1929.

⁸²) «Руль», 10. VIII, 1929.

для своїх земляків меншинових гарантій, підпіраючи свої домагання, очевидно, не фізичною силою, а силою «інтернаціональної жидівської фінансєри». Коли що, «вона вам заштопорить кредит в Америці, наробить інтриг у Лондоні, піднесе на ноги міжнародно жовту пресу, почне цыкувати й инше. І тільки цей може собі таку небезпеку ігнорувати — каже Юр. Миллянич, — хто не знає модерної сили новітньої інтернаціональної пропаганди... Палестинська фікція робилаб своє»⁸³). На наш погляд, Палестинська жидівська держава — ліліпут, коли би вона й могла вдержатися, на що мало надії, до впливу, що існував і без неї, «інтернаціональної жидівської фінансєри» ледви би що прибавила, але саме психологічне значіння відбудови своєї рідної хати, де все треба робити, всяку роботу, в тому й фізичну, самому жидівству, для діаспори, просякненої посередництвом, не можна не признати позитивним.

Офіційна частина.

Надзвичайний суд ОУН.

Надзвичайний Суд ОУН, розглянувши акти обжаловання й оборони в справі члена «Проводу Українських Націоналістів» інж. Леоніда Костаріва, та перевівши конфронтацію обжалованого з головним свідком п. Ж., прийшов до переконання, що:

1. Инж. Л. Костарів за час свого перебування в ОУН не виявив тих моральних прикмет, які повинні мати члени ОУН і не виправдав того довіря, яке висловив йому «Конгрес Укр. Націоналістів», затверджуючи його членом ПУН.

2. Инж. Л. Костарів займаючись інтриганством супроти інших членів ПУН та поширюючи неправдиві чутки не лише поміж членами ОУН, а також поміж сторонніми людьми, виявив нахил до розвалювання ОУН.

3. Нарешті інж. Л. Костарів на власну

руку тайно намагався робити певні заходи, які в остаточнім рахунку, коли би ПУН не довідався про них своєчасно і не став їм протидіяти, спричинилися би до великої шкоди для існування та визвольної чинності ОУН.

Таким робом інж. Л. Костарів порушив приписи Правильника організаційної карності членів ОУН та Устрій ОУН.

Зважаючи на це Надзвичайний Суд ОУН на підставі розд. X. Устрою ОУН ухвалив:

а) усунути інж. Л. Костарова зі складу ПУН, у праці якого він фактично не бере участі вже понад два роки,

б) виключити інж. Л. Костарова зі складу членів ОУН.

Я. Дуб, головний суддя ОУН.

І. Стобар, секретар Надзв. Суду.

ХРОНІКА.

Е. Онацький.

На міжнародні теми.

В березні 1933. р. на Конференції для роззброєння і в кулуарах Ліги Націй, не зважаючи на все нові провкти «забезпечення» миру, рішуче пахло порохом. І Макдональд, голова англійського уряду, згідно з його власною заявою в англійському парламенті 23. березня, почував себе так, «ніби пробував десь на сцені театру, а за його спиною, поза лаштунками, пересувалися й метушилися якісь таємничі й загрозливі тіні».

Макдональд є безсумнівним партизаном миру, і «метушливі тіні поза лаштунками», мусіли зле впливати на його нерви. І це й поготів, бо ніхто не міг з певністю сказати, чиї це були тіні. Ліберально-демократична преса цілого світу, а головню Франції й Малої Антанти, твердила, що це «тіні» воєвничих фашистів та тіглерівців, що своїм непогамованим націоналізмом загрожують світові. Фашистівська преса, зі свого боку, відкидала з обуренням обвинувачення в розпалюванні світової помежі й уважувала на Францію й Малу Антанту, де головну скрипку грає важка металургічна промисловість, що опанувала велику частину так званої національної преси. Макдональд, у ролі чесного посередника, шукав шляхів до правди і не міг

⁸³) Юр. Миллянич, «Жиди, сїонїзм і Україна», «Розбудова Нації», 1929 р., ч. 8—9, стор. 275.

їх знайти... Коли нараз (як оповідав далі англійській премєр англійському парламентові) — «я довідався, що Мусоліні дуже радо б зі мною побачився, щоб поінформувати мене про його думку щодо усталення миру бодай на якийсь довший період часу. Отримавши таке запрошення, я, порадившись з міністром закордонних справ, п. Саймоном, прийняв його і запропонував, щоби побачення відбулося в Римі. Ось так, я і сер Саймон провели суботу й неділю минулого тижня (18.—19. березня) в Римі. Перше, ніж прийняти запрошення п. Мусоліні, я мав побачення з головою французького уряду й попередив його про нашу відповідь, яку ми мали намір дати на італійське запрошення. Другого дня п. Даладе був такий ласкавий, що побажав нам щасливої подорожі... Приїхавши до Риму, ми отримали короткий документ із думками Мусоліні»...

Отже думки Мусоліні вкоротці зводилися до визнання неминучості співробітництва чотирьох великих держав, як найбільш зацікавлених в утриманні ладу й миру в Європі, в вишуканню засобів для раціонального роззброєння і регулювання ріжних спірних питань, — причому цілком недвозначно поставлено питання про конечність перегляду тих мирових трактатів, що вже перестарілися й загрожують новими конфліктами. По ознайомленню англійських міністрів з писаним текстом «плян Мусоліні», Макдональд відбув з Дуче кілька побачень. Ніхто ще не знає точно, про що саме говорили між собою ці два державні мужі, що вийшли обидва з лав соціалістичних партій, але один — приніс із собою на крило уряду революційний дух ковальського сина, що виявляється час од часу навіть у сферах інтернаціональної політики, а другий — дух інтелігентного посередника межі суперечними інтересами. В одного — тверда воля, творча ініціатива, шукання все нових обрїїв і можливостей, в другого — вічне баляснування, шукання компромісів, бажання нікого нічим не вразити і нічим нікому не сприкритися. Один (за виразом французького письменника Ормсона) — людина «всєядна», що бере життя таким, яким воно приходить, другий — людина «вегетаріанського режиму», що хотіла би відмінити людську натуру, і зробити з м'ясоїда — травоїда. Можна досить добре уявити собі приблизний перебіг тих переговорів: — французька політика, казав (мабуть) Мусоліні, є абсурдною, — вона хоче втримати силоміць свою гегемонію в Європі і не відчуває зросту, цілком нових сил, що раніше чи пізніше вибухнуть і запалять Європу. Як що ми і справді хочемо в дійсності уникнути війни, мусимо відмовитися від штучного ладу, побудованого в Версалі і дати свободний вихід накопиченим силам у творчій національній розбудові. Треба піти назустріч тим, кого несправедливо обдерто й пощатовано. Отже треба переглянути мирові трактати, треба провести гідну межу межі левом і мишею й не ставити їх поруч на одній дошці. Треба відновити гієрархію націй, як ми відновляємо гієрархію людей... Так, мабуть, казав Мусоліні. А Макдональд певно відповідав йому: — Це правда, багато несправедливого зроблено тими мировими трактатами, і поки тих несправедливостей не буде направлено, не можна сподіватися тривалого миру і роззброєння. Треба відродити довіря людини до людини, і нації до нації. Треба переглянути мирові трактати... Так, 18. березня 1933. р., покладено в Римі підмурівки Клубу миру, що мав би складатися з чотирьох членів, але після приступлення Німеччини — того четвертого члена не міг ніяк дочекатися: Франція не квапиться до того Клубу, і ось уже минають два місяці, а пакт Мусоліні і Клуб чотирьох служить далі об'єктом уваги цілого світу, та — як пляш і проект, але не здійснений факт.

Макдональд у вище згаданій промові в англійському парламенті 23. березня висловився досить рішуче: — Я дуже багато сподіваюся від успіху пляну Мусоліні, але заявляю, що коли якась із чотирьох держав зараз же і без шильного студіювання відкине ідеї, що ми їх студіювали в Римі, або почне вишукувати якісь перешкоди для проволікання переговорів, аж поки плян той не перейде в сумне царство назавжди втрачених нагод; як що якась із чотирьох держав, удаючи, ніби приймає плян для встановлення миру, в дійсності намагатиметься використати його у своїх власних егоїстичних цілях, (заявляю), що така держава тим перейме на себе незмірну відповідальність за всі можливі наслідки»...

Але Франція не боїться відповідальності. По довгих переговорах і грандіозній пресовій і дипломатичній кампанії, що її перевели проти пляну Мусоліні держави Малої Антанти і Польща, безпосередньо загрожені можливістю перегляду трактатів, Франція відповіла меморіалом, де зробила цілу низку поправок до пляну Мусоліні. Так приймаючи в принципі думку співпраці чотирьох великих держав, Франція: 1) вказувала на конечність погодження будучих пактів межі чотирьма державами з пактом Ліги Націй; 2) відмовлялася признати принцип гієрархії межі націями; 3) вказувала на її бажання прирівняти будучий пакт межі чотирьма державами до

«льокальних порозумінь», що допускаються в межах Ліги Націй, і 4) вимагала взагалі найбільшого пошанівку до Ліги Націй.

Взагалі, французька, польська й мало-антантська преса намагалися за всяку ціну виказати, що Клюб чотирьох суперечить пактові Ліги Націй і загрожує самому її існуванню.

Не без ваги буде спинитися тут окремо на двох точках — принципі рівності націй, що практикується (теоретично) в Лізі Націй, та на принципі ревізії трактатів, що, хоча й виразно закреслений в 19. § Ліги Націй, на думку антиревізійоністів, є суперечним із духом трактатів, із яких вийшла Ліга Націй.

Щодо принципу рівності націй, то треба насамперед зауважити, що Ліга Нація, на думку її автора й ініціатора, мала бути архи-демократичною установою, яка на полі інтернаціональної політики відповідала би славнозвісним принципам внутрішньої політики демократичних держав, себто, «рівності» і «братерству». Проте, і на полі внутрішньої, і на полі міжнародної політики ці славні принципи давньої французької революції привели лише до розвитку лицемірства та панування інтернаціональної плітократії. Всі, а надто ми українці, знаємо дуже добре, скільки «братерства» практикується в канцеляріях Ліги Нації, а щодо рівності, то вона досі служила лише для того, щоби гальмувати всякий рішучий крок на шляху до направи міжнародного становища. Досить одного голоса якоїсь там Польщі чи Перу, щоби найкращі бажання найбільших державних мужів світу полишилися в площині плятонічних ідеалів. Особливо гостро почала відчуватися ненормальність такої ситуації відтоді, відколи в цілій низці держав прийшли до переконання, що сучасна міжнародна констеляція є незвичайно небезпечною, може кожного дня привести до збройного конфлікту й вимагає тому рішучих заходів. Але на перешкоді переведенню конче потрібних реформ стали деякі з менших держав, що в кожній відміні statu quo вбачали — і з рештою не без підстав — загрозу їхньому привеліюваному становищу. Егоїзм кількох державних одиниць відбивався фатально на цілій ситуації світу. В Лізі Націй витворювалося становище подібне до того, яке існувало свого часу — за золотих часів так званої шляхецької волі — в Польщі, коли «вето» одного шляхтича припиняло рух польського парламенту і польської державної машини. Як ми знаємо, ті золоті часи шляхецької волі скінчилися для Польщі досить сумно — її поділено межі трьома державами. Подібна небезпека повстала останніми часами і перед цілою Європою, де місце польського Союму заступила Ліга Націй і де veto одної маленької чи великої нації унеможливило цілу дальшу роботу над розбудовою Європи.

Отже плян Мусоліні скермований перш за все проти цього зловживання пакту одноголосности, що з нього користала головна Франція для паралізування всіх спроб направити несправедливості Версалу. І не дурно, навіть такий демократичний часопис, як «Tribune de Lausanne», у числі від 6. квітня визнавав, що «при теперішній ситуації все зростаючого неладу система, яку запропонував Мусоліні, є єдиною, що може мати добрі наслідки... На перший погляд вимоги Польщі й Малої Антанти мати голос в дискусіях видаються законними. Але не треба забувати, що теперішній їхній територіяльний стан походить з волі великих держав і мав на увазі головню приниження Німеччини, а не виключне збільшення ваги цих країн. Отже тепер усі повинні усвідомити, що пороблено чимало помилок, які витворюють неможливий стан річей. Великі держави, є відповідальними за такий стан річей, і зобов'язані взяти на себе ініціативу для переведення кінцевих змін. Приватні інтереси й почуття мають зникнути з огляду на загальні інтереси... Цілло Мусоліні є дійти до безпосереднього порозуміння межі чотирьма великими державами — і то найпростішим, найшвидчим і найбільш успішним способом. Порозуміння і розмови межі чотирьма великими державами вже від сімох років увійшли в звичай Ліги Націй, — але досі кожна з великих держав була опанована в цих розмовах бажанням здобути як мога більше для себе і залишала тому на боку всі питання, що могли викликати непорозуміння й тертя. Звідти все зростаючі труднощі, скептицизм мас, загальна нервовість і все зростаюча загрозливості ситуації. Те, що тепер пропонує Мусоліні, є цілком іншого гатунку. Він має на увазі встановити «спільну лінію поведінки» через постійні порозуміння межі чотирьма державами. Ті держави, які муситимуть підпастися деяким операціям, будуть мати можливість висловити свою думку, але Європа не може зупинятися перед спротивом партикулярних інтересів, суперечних інтересам загалу».

Зі свого боку голова французького уряду Даладе в французькому парламенті висловився таксамо за кінцевість відкинути, бодай у тому, що відноситься до § 19. пакту Ліги Націй, принцип «одногоголосности». Але, як вірно зазначає «La Volonté»

(від 7. квітня), нема ніякої рації спинятися на півдорозі і, як що відкидається принцип одноголосности щодо 19. § (ревізія трактатів), то треба йти цим шляхом і далі: — «Ось уже роки й роки, як Ліга Націй є паралізованою отим славнозвісним принципом одноголосности, завдяки якому — замість рішучих успішних заходів — маємо лише мертворождені компроміси».

Та Франція дуже швидко зорієнтувалася, куди її могло би привести швидко відкидання принципу одноголосности, і тому, приймаючи й надалі проект порозуміння межі чотирьма державами, вона скермувала цілу свою дипломатичну діяльність на те, щоби обмежити функції цього «Клубу Чотирьох» до звичайних порозумінь у межах самої Ліги Нації. Так офіційний «Temps» писав у числі від 7. квітня: — «Франція хоче співробітництва західних держав, членів Женевської Ради, але хоче для нього політики позитивної й конструктивної. Вона не могла би пристати на Директорію великих держав, що хотіли би накидати свою волю цілій Європі; вона залишається вірною принципові *рівности націй*, рівности, що приводить до неминучої участі кожної окремої держави в усіх переговорах, які її можуть цікавити... Цей демагогічний уступ про «рівність націй» увійшов, як вже знаємо, і в меморандум, висланий французьким урядом до Англії та Італії. Як у дійсности виглядає ця «рівність націй», в доповнення до того, що ми про неї вже писали, ось ще уривок із вишезгаданої «Tribune de Lausanne»: — «Найкращим доказом абсолютної безсилости Ліги Націй є Конференція для роззброєння і неможливість перевести будьяке економічне порозуміння. Як тільки помічається якийсь антагонізм інтересів великих держав, усі зусилля прийти до згоди залишаються марними: *середні і маленькі держави всі танцюють під дудочку*... З трибуни Ліги Націй ми бачили, на протязі двох чи трьох днів як один із делегатів цих середніх (щодо сили й розміру, не щодо географічного розпологу. *Б. О.*) держав, — і притому один із найвидатніших — казав «так» і «ні», відповідно до того, хто тримав нитку і маневрував ним в тому чи іншому напрямку... *В багатьох випадках опозиція менших держав є більш подиктованою*, як добровільна. Подиктована тому, що їхній «пан» хоче на кожній випадок забезпечити собі можливість виходу»...

Так дивиться на «рівність націй» демократичний швейцарський орган, на який — наслідки вікової культури справжньої демократії! — демагогічні витюки не мають вже ніякого впливу...

Плян Мусоліні поставив — і в цьому його головна заслуга — на обговорення світової преси і світових політиків проблему ревізійонізму трактатів у всю її широчінь, — хоча поки що лише в теоретичній площині. Труднощі, що несе за собою сама проблема ревізійонізму, найкраще зформулював французький офіціоз «Le Temps» (від 7. квітня):

— «В того, хто каже про перегляд трактатів, маємо право запитати, на яких принципах має базуватися той перегляд? Як що йде справа про перегляд мапи Європи на підставі самовизначення народів, ревізія договорів не могла би спинитися лише на територіях, що їх домагаються Німеччина й Угорщина. Як що, замість того треба буде переглядати трактати на підставі принципу спільних економічних інтересів, треба було би переробляти мапу не зовсім у дусі найбільш палких ревізійоністів. Як щож справа йде лише про задоволення апетитів деяких держав із імперіалістичною тенденцією, то перегляд трактатів мусів би привести до ще більших несправедливостей, як ті, які хотіли виправити в 1919. р., і до нових збройних конфліктів. Отже претензія розбудови миру через перегляд трактатів означає волю викликати неминучу катастрофу»...

Французький офіціоз висуває найбільш неприємлиму гіпотезу на самий кінець і робить з неї льогічний і найбільш катастрофічний висновок. А тим часом справжня ідея ревізійонізму трактатів сформульована в найпершій точці: хто почне переглядати мапу Європи, *не матиме ніякої рації спинятися на німецьких та угорських землях, але мусить дійти і до українських земель, що опинилися проти волі їх населення, під ріжними державами*. На наш погляд, «Deutsche Presse» у Празі цілком правильно писала в числі від 8. квітня: — «Нині Польща й Мала Антанта галасують про насильство, як тільки чують слово «ревізія трактатів»: але свого часу вони були дуже задоволені, коли пристосовували це «насильство» до інших. А тим часом тепер навіть і мови нема про «насильство», а лише про напору тих трактатів миру, що видаються вже пережилими і небезпечними для самого миру».

В дійсности боротьба межі ревізійоністами і антиревізійоністами є боротьбою між писаним правом і новою справедливістю, що не вкладається більше в літеру трактатів. І для того, хто вірить більше в життя, аніж в літеру, висліди боротьби безсумнівні. Недурно Мусоліні у статті, присвяченій Малій Антанті і поширеній через часописи

«Юніверсал Сервіс» писав: — «Ревізіоністична ідея в русі, і не слабкій загороді трактатів її спинити! Бо світ хоче миру, хоче *довгого* періоду миру, і відчуває, що це його жадання залишиться безплідним як що справедливість не супроводитиме миру».

Отже — справедливість! Збанкрутованому поняттю «рівності» протиставляється нове гасло «справедливості». Правда, і давнє поняття «рівності» знало свою «справедливість». Воно, наприклад, уважало «несправедливим», що одні бідні, а другі багаті, і вважало найвищою справедливістю, зрівняти всіх у злиднях. Трагічну спробу цього роду ще досі переживає на Великій Україні українське суспільство, яке вже твердо переконалося, що зі збіднінням багатих, бідні не багатіють, а робляться ще біднішими. І хоча їхне почуття «справедливості» ніби відчуває задоволення, та при блищому розгляді тої «справедливості» ми знайшли би в ній 90% злої безплідної заздрости. Та є инша справедливість, про яку говорив свого часу Христос: — «Дайте Цезареві цезарево, а Богові — Боже». Ця справедливість породжує юридичні норми, переробляє природній інстинкт розмноження в родинне і спадкове право; природній факт панування одних людей над другими перероблює в публичне право; природній факт масового співвідношення людей — в соціальне право; взаємовідносини різних народів підпорядковує міждержавному праву. Ідея такої справедливості й ідея організації є нерозривними, і одна зрівноважує другу. Без організації держава не може бути справедливою; без справедливості держава є деспотичною, що суперечить вській системі і всякому методів організації і гієрархії. Справедливість, організація, гієрархія є фундаментальними принципами основи політичних устроїв. І саме тому, в пляні Мусоліні підкреслюється конечність гієрархії націй; саме тому в підставі його політики покладається не рівність, а справедливість. Справедливість, яку визначає саме життя, яку визначає собі кожна відповідна нація своїм творчим зусиллям, про яке писав колись Липинський: — «Нація, яка би не хотіла творити такого матеріального і морального зусилля, яка би вдовольнялась тим, що при найменшій зусиллю дає сама природа; нація, яка би для свого існування все шукала нових, ніжним не занятих... земель, нація, яка би порушувалась, животіла по лінії найменшого опору і не хотіла ступити на шлях боротьби по лінії найбільшого опору — така нація мусіла би в боротьбі з націями творчими, націями-завойовниками загинути. Загинути так, як гинуть в боротьбі з людиною-творцем різні породи дуже гарних і милих, але не здатних до творчого зусилля звірів; як гинуть нездатні до тяжкого шляху цивілізації різні т. зв. дикі чи полудикі племена»...

Напр. німецький нарід виказав за ці десять років свою здатність до творчого зусилля, виказав, що йому повинно належати в колі цивілізованих народів не те місце, що відведене йому Версальським договором, а цілком инше. Так само і Польща та Югославія виказали досить ясно, що вони в кожному разі не заслуговують на те зависоке місце, яке їм визначив Версальський договір. А ми українці?... В свідомість європейських народів починає так само все більше просякати переконання, що і над українським народом довершено крайньої несправедливості, якої він ніяк не заслужив. Український народ своєю завзятою боротьбою за незалежність апелює до цілого світу про доконану над ним «несправедливість» і з кожним днем сила його апеляції зростатиме — не галасом і криком, але — творчим зусиллям, організацією мас, революційною акцією, що вимагатиме жертв і боротьби по лінії найбільшого опору. Той, хто бореться, той здобуває; той, хто кориться, залишається в вічному рабстві, — такий закон вищої справедливості, що його італійський фашизм кладе в підставу своєї політики.

В зв'язку з «пляном Мусоліні» треба поставити і перебування в Римі на великодніх святах німецьких міністрів фон-Папена і Герінга та австрійського голови міністрів Дольфуса. Як що плян Мусоліні в Малій Антанті викликав переляк і обурення, як що в Польщі він спричинився до відмови шойно призначеного до Риму посла гр. Потоцького їхати на місце свого призначення, то в Німеччині — навпаки — його зустріли з дорогою душею. Перші відвідини німецьких міністрів нового уряду Гітлера були не до Парижу чи Лондону, але Риму. Німеччина Гітлера не ховає свого бажання йти в повному порозумінні з Італією Мусоліні: — «Для Гітлера і мене», — сказав Герінг в Римі, — «добрі відносини межі Німеччиною й Італією не є питанням дипломатії, але відповідають нашому інтимному і щирому почуванню»... Фон-Папен зі свого боку додав, що: — «Ми, німці, надаємо величезної ваги сповненню ідеї ревізіонізму. І ми дуже щасливі, що знаходимо в Римі ідеї, цілком відповідні нашим, та ще й підтримані вашим визначним головою уряду»...

Але крім інтересів закордонної політики, Німеччину й Італію в'яже тепер ще певне *ідейне* споріднення: — «Революції брунатних сорочок у Німеччині», — ска-

зав Герінг, — «ніколи не могло би бути, коли би італійський приклад не виказав цілому світові, як треба переможно поборювати комунізм». І потім він підкреслив, що на прихід гітлерівців до влади треба дивитися, як на націонал-соціалну, а не лише національну революцію.

В цій своїй націонал-соціалній революції, гітлерівці мали би йти також за прикладом фашистів, базуючи реорганізацію і відродження Німеччини на принципах корпоративної держави. І пізніші події, як введення обов'язку праці, знищення соціалістичних і взагалі вільних синдикатів та введення принципу *Державного* синдикалізму, при якому кожний робітник мусить належати до відповідного синдикату, єдино (в його галузі промисловості) визнаного державою, — підтвердили ці заяви гітлерівських міністрів. Межі німецьким гітлеризмом і італійським фашизмом безсумнівно встановлюється ідейне співробітництво, розбудовується один спільний «фашистський» антиліберальний антимарксистський фронт, до якого позові приєднуються менші відповідні групи по інших країнах, як британські фашисти Мослі, що приймали участь в святкуванні Дня Праці в Римі 21. квітня, як португальські фашисти, фінянські лаповці й инші. В'яже їх всіх, крім чисто негативних моментів (анти-лібералізм, анти-марксизм і т. д.), головне — ідея корпоративізму, та культ нації. Але при багатьох стичностях, у всіх цих «фашистських» руках (правильно треба називати їх «націоналістичними рухами», бо «фашизм» є *лише одною з форм* цих рухів) є чимало й відмінного, самобутнього, свого місцевого. Щодо німецького гітлеризму, то тут приходить відзначити особливо його «расизм», що рішуче вирізняє німецький націоналістичний рух од решти і привів у квітні місяці до різних антисемітських експресів, що своєю чергою викликали перебільшену антинімецьку кампанію жидівської преси, особливо в Америці, Франції й Польщі. В двох останніх країнах використовувалася при цьому добра нагода зашкодити Німеччині взагалі. І хоча німецький уряд зумів — дисциплінованою акцією своїх фаланг — зарадити загрозі економічного бойкоту Німеччини, в світовій громадській думці кампанія антинімецької преси викликала сильні антинімецькі настрої, що відбулися зокрема в дебатах в англійському парламенті. Лондонський «Таймс» по цих дебатах констатував, що «Німеччина останніми тижнями втратила частину тих симпатій, які здобувала протягом десятих чи дванадцятих років»...

Італійський фашизм не знає антисемітизму. Мусоліні в розмовах з Людвігом підкреслив, що на видатних місцях в італійській армії і адміністрації можна знайти чимало жидів, і навіть імення. Італійський фашизм виходить із факту приналежності до держави і визнання її влади. Кожний, зв'язаний територіально з Італією, що віддану служить справі національної розбудови, незалежно від свого расового походження і незалежно від свого віросповідання, є повноправним громадянином і може піднятися до найвищих щаблів гієрархічної драбини. Німецький гітлеризм, замість того, висунув принцип крові. Італійський націоналізм будується на *ідейному* зв'язку, посиленому почуттям любови до батьківщини та почуттям обов'язку; німецький націоналізм будується на *кровному* зв'язку, і справа крові ставиться вище понад ідеєю й почуванням. Автім сам Розенберг так пояснював на Конгресі Вольта в Римі (в 1932) цю принципову різницю:

— «Італія зі своїм населенням, що постійно зростає, вимагає існування сильної *Держави*, яка могла би охороняти своїх синів понад берегами Адріатики та Північної Африки. Німеччина-ж, зі своїм народом, пошматованим і поділенийим, не може визнати нової Європи перше, ніж «міт крові» не приведе до об'єднання всіх німців в одній державі, що має стати в охороні тої крові»...

Важно відзначити, що в очах гітлерівського ідеолога справа крові не є в дійсності ніяким реальним чинником, але «мітом», себто, ірраціональним чинником, що служить для зрушення мас. В кожному разі саме цей «міт крові» завдав вже Німеччині, з перших же місяців урядування Гітлера, чимало труднощів і певно ще більше завдасть у будучому. Приїзд Дольфуса до Риму, вслід за Герінгом і фон-Папеном, є також, як кажуть, викликаний цим «мітом крові», що привів вже в Німеччині (з ні для кого несподіваною легкістю і швидкістю) до відміни Німецької Федерації в сцентралізовану в руках канцлера імперію без імператора, і зароджує незалежному існуванню Австрії.

Але саме тут італійська і німецька політика ґрунтовно розходяться — Італія не може погодитися на «Аншлюс», і австрійський міністер відїхав із Риму цілком заспокоєним: — «Австрія має в Італії, — сказав він, повертаючись до Відня, — справжнього приятеля, на якого може покластися, який їй допоможе в біді і допоможе в інтернаціональних переговорах»...

Та зрештою і Німеччина не квапиться з Аншлюсом. Гітлер виказав — у своїй боротьбі за владу — що він взагалі не квапиться, і переводить акцію пляново і систематично, скермовуючи цілу увагу на істотні проблеми і ніби забуваючи тимчасово про другорядні, щоби повернутися до них у більш підходящий момент. Особливо характерний щодо цього епізод відбувся в початку травня межі Гітлером і польським послом, якого Гітлер зашептів, що в своїй міжнародній політиці Німеччина стоятиме на ґрунті існуючих трактатів і йтиме до їх перегляду лише мирним шляхом. Німеччина має повну віру, що раніше чи пізніше, але мусить прийти до підпису Пакту Чотирьох, і тоді в «Клюбі Миру», за яким стоятиме і Америка, чимало питань буде розв'язано... по справедливому. Сильному — сила, ледачому — батіг.

«Клуб Миру», незалежно від своєї назви, може мати величезне значіння не лише для Західної Європи, що мордується під тиском мирових трактатів, але в великій мірі і для Східної, що пробуває під московською п'ятою. Досі совіти мали можливість пахувати Європу, використовуючи взаємну ворожнечу великих європейських держав. Шукаючи захисту від французької гегемонії, Німеччина мусіла була шукати свого союзу з большевицькою Москвою. Злякавшись гітлерівської Німеччини, Франція зі свого боку почала шукати порозуміння з совітами. З прийняттям пакту Мусоліні ці можливості відпадають. Усі великі держави муситимуть зайняти одну спільну позицію супроти Москви і большевизму, і коли прийняти на увагу, що Клуб Чотирьох складався б: з Англії, яка недавно — у зв'язку зі скандальним процесом англійських інженерів — вступила в формальну економічну війну з совітами; з гітлерівської Німеччини, що завдалася метою знищити комунізм; з фашистівської Італії, яка до Москви ніколи не мала ніяких почувань, хоча і намагалася по можливості її комерційно використовувати; та зрештою з Франції, що лише зі страху перед Німеччиною та Італією, почала думати про близькі зв'язки з совітами, — то можемо легко зрозуміти, що позиція Клубу Чотирьох не була би совітам дуже сприятливою. Це зрештою дуже добре розуміє і совітський уряд, який відразу почав галасувати, що плян Мусоліні скермований проти совітського Союзу... Тим часом і Америка, що стояла вже на шляху визнання совітів, у зв'язку з вищезгаданим процесом, круто повернула назад і уряд Північних Штатів заявив, що про визнання совітів нема поки що ніякої мови. Японія в межичасі продовжує свою акцію на Далекому Сході. Совіти продовжують відступати, але всякому відступові мусить бути свій кінець. Після анексії Манджурії, прийшла анексія Джеголу, потім знову великої частини зовнішньої Монголії, потім конфлікт за східно-китайську залізницю. Брязкання зброєю починає звучати все сильніше на совітських кордонах. По всій правдоподібності, акція Японії відбувається тепер в порозумінню з Америкою й Англією; — бо тим часом, як раніше кожний крок Японії викликав у цих двох країнах, — і головне в Америці, — сильну реакцію, тепер ціла японська акція проходить у повній мовчанці. Витворюється вражіння, що Японії на Далекому Сході дано вільну руку. І ця рука починає сягати вже і справді за-далеко, — бодай з точки погляду московських мексиківладців. Біда лише в тому, що в'язуватися в конфлікт з Японією є вельми небезпечно... а не в'язуватися — так само небезпечно! Голод, мізерія, роспач і зненависть у середині, — війна зовні — хто з тим витримає?!

Про гетьманів, гетьманців, їх слова та діла.*)

ГЕТЬМАНСЬКІ БАЛАМУТИ

В статуті гетьманської організації є: «Український Союз Хліборобів Державників ставить своїм завданням організацію тих сил, що хочуть збудувати незалежну і суверенну Українську Державу на всіх землях, заселених українською етнографічною масою».

Ясно? — Думаємо, що так.

«Канадійський Фармер» (Вінніпег, 5. IV. 1933) пише: «Коли говорити про армію гетьмана, то се будуть ті українці на Україні і за її кордонами, які вірять, що Українську Державу можна збудувати лиш тоді, коли мешканці українських зе-

мель об'єднуються кругом гетьмана П. Скоропадського і під його проводом збройно повалять окупантів нашої землі».

Ясно? — Думаємо, що так.

«Українські Вісти» (Едмонтон, ч. 51, 1932) пишуть: «Одні вороги гетьманства, як все так і тепер — говорять і пишуть, що Гетьман за ціну незалежності Наддніпрянської України готов пожертвувати Галичину. Другі знова закидають гетьманови «зносини» з московськими монархістами. Хто ознакочений з гетьманською літературою й ідеологією, той відразу

*) Правопис оригіналів, підкреслення наші. — Ред.

скаже, що закиди такі — це абсурд! Але, подумав дехто — може це лише в теорії, а на ділі інакше. Але чейже становище Гетьмана до всіх українських земель — в практиці — це також ніяка тайна».

Тут уже не дуже ясно. А тому здалося б в'яснити становище гетьманців до порушених справ, щоб ані не-гетьманці, ані, що важніше, самі гетьманці не шпирили баламуцтва.

Отже по порядку: становище до Москви і становище до Польщі та інших земель; у теорії й в практиці.

*

У «Листах до Братів-Хліборобів» В. Липинський боровив тезу (ст. XXIV, XXV, XXVI, XXVII), що Україна повинна політично відсепаруватися від Польщі і не повинна воювати з Москвою, навпаки повинна вступити з Москвою у політичний союз. Як взір до наслідування вказує автор на Переяславську умову й про цей минулий політичний союз з Москвою так пише: «В останнім п'ятьохлітті тільки один раз удалось цей найтяжчий український проблем провідній верстві українській хоч на час короткий розв'язати. Одділитись од Варшави при дружнім нестралітеті Москви...». А далі: «Сьогодні для цієї політики нашої традиційної умови навіть кращі». І далі: «...союз з Москвою... єсть у нас не провідною, а тактичною точкою програми: способом осягнення цілі, а не самою цілю».

Той же В. Липинський у листі до б. гетьмана Скоропадського, з 20. III. 1929 р., (див. факсиміле, друковане в «Ідея та дійсність», Львів, 1932, стр. 29, накл. «Хліборобського Шляху») писав: «Тому всю енергію на мою думку в справах загальних слід би звернути на Америку...». «Як би були созвучні нам великоруські кола і як би спільно з ними почати акцію в Америці на платформі союзу між суверенною Україною а Москвою, то може це найшвидше доведло би до якихось позитивних результатів».

«Бюлетен Гетьманської Управи» (II. 1931) пише: «Три слов'янські народи — український, великоруський і білоруський прийняли культуру з одного джерела — з Візантії». «Вважаємо, що єдина Російська Імперія перестала існувати не випадково, а в наслідок певного історичного процесу, що створення самостійних держав з України, Великоросії і Білорусщини є історичною konieczністю. Вважаємо, що союз тих трьох самостійних держав забезпечив би їм найкращі умови внутрішнього розвитку і відновив би їх колективний вплив. Не бачимо необхідности куль-

тивувати шовінізм і національну ворожнечу, які тільки утруднювали б усталення розвою кожного з цих трьох народів».

Отже з повищого виходить: 1) гетьманці не хочуть війни з Москвою та не вважають за відповідне плекати національну ворожнечу до Москви; зате бажають співпраці з нею у формі політичного союзу;

2) взором для гетьманців є Переяславський договір, що стільки лиха приніс Україні;

3) політичним ідеалом гетьманців є створення союзу з-ох Русей (України, Великоросії і Білорусщини);

4) це мав би бути союз монархій, бо хіба тяжко припустити, щоб гетьманці-монархісти бажали б в'язати українську монархію в союз із соціалістичною чи іншою Москвою, тимбільше, що

5) гетьманці бажали б для тої цілі співпрацювати зі созвучними великоруськими колами на еміграції.

Все те є безспірне, бо все те недвозначно сказали самі гетьманці у своїх офіційних виданнях. Затє, щоб баламуцтво не ширилось, добре було б, коли б гетьманці ще дали відповідь на такі запити:

1) Чому гетьманці вважають за неважане плекати національну ворожнечу до Москви в тому часі, коли так московські монархісти, як і інші московські групи не дали навіть словесної згоди на самостійність України? Себто, чому гетьманці співають про «любов» і «співпрацю» в тому часі, коли москалі от такої співають: «Коли тільки хто небудь видвигне питання поділу Росії та буде старатися організувати в тій цілі збройну інтервенцію, бо тільки в той спосіб можна осягнути той поділ, тоді ми, росіяне, які виступаємо проти большевиків, забудемо свою ворожнечу проти совітської влади, повернемо до Росії та будемо прохати, щоб нам дозволено помагати їй по нашим силам» («Рейнолдс Ілюстрейтед Ньюс», 9. IV. 1933 за «Часом», Чернівці).

2) Чому гетьманці вважають, що Україна не повинна воювати з Москвою і як думають вони зреалізувати незалежність України, коли ні московські монархісти ні інші московські групи не згодяться на ту незалежність і будуть виступати проти визвольних змагань українців зі зброєю у руці?

3) Чому гетьманці вважають за необхідне пропагувати сьогодні союз із Москвою, отже якраз в часі, коли Україна змагає до визволення зпід (червоної) Москви й коли ніхто сьогодні не знає, як у майбутности уложаться відносно самостійної української держави з Москвою й

чи взагалі колинебудь москалі підуть на союз із Україною?

4) Чи гетьманці думалось, що інші українські групи пропагували б війну з Москвою (чорною, білою, червоною), коли б та Москва добровільно згодилася на незалежність України і не втручалася ніяким способом до внутрішньо-українських справ? І чому тепер, заки здійсниться ця... *утопія*, маємо подавати руку Москві?!

5) Чому Переяславський договір з його сумними наслідками і недавнє гетьманування Скоропадського з карательними отрядами московських монархістів, проголошенням федерації з Росією, опертям на московську чорну сотню, тощо, дає запоруку самостійності плянованої гетьманської України?

*

А тепер про становище гетьманців до Польщі. Здавалося б, що нема що про те писати, коли навели ми слова В. Липинського, що «Україна повинна політично відсепаруватися від Польщі». Але Липинський вмер, а до того крім Липинського в тій справі писали, пишуть, а що важніше, ділають — б. гетьман, гетьманська Управа, гетьманець граф Монтрезор і гетьманець Назарук (всіх їх відрікся Липинський перед смертю). Отже по порядку:

В. гетьман Скоропадський пише в своїм дневнику («*Видержки из моего дневника*», «*Збірник Хліборобської України*», Прага 1931., стр. 25—26), як то він відрікся *Закарпаття на користь Малярщини*: «Я об'являв дати бумагу вь томъ смыслѣ, что я признаю прежнія границы Венгрии и не заинтересованъ вь странахъ, лежащихъ внутри ея границъ». «14. I. 1929. Договоръ я подписалъ».

Гетьманська Управа в «*Бюлетені*» (II. 1931) пише: «Наш шлях до цього ідеалу проходить через такі реальні етапи, на осягненню котрих ми й окупчуємо на сьогоднішній день всю свою увагу й енергію: *можливо (а коли неможливо?)* — *Прим. н.)* широка політична і господарська автономія для всіх українських земель, що прилучені до сусідніх держав (Польщі, Румунії, Чехії)».

Граф Монтрезор у брошурі «*Отверте письмо до польського консерватиста*» (Львів, накл. «*Хліборобського Шляху*») пише: «Історична доля вчинила те, що в межах Польщі опинилися землі, Романів та Данилів галицьких дідизна, не лише Русь червона, але й Волинь стара... Відродження цієї традиції, нагвонення її дійсним змістом, зачеркнення муляною рукою плянів, перебудовуючих будучий

європейський схід на зразок *Великої Ідеї Ягайлонів* — ось кличі і цілі, здібні захопити лопотом своїх прапорів все молоде і здорове в *наших суспільностях*»...

А про знаменитого Назарука з його мезенатом еп. Хомишином, які проповідують, що «*наша льояльність має до того стремити, щоб польська держава була сильна і забезпечена*» («*Пастирський лист Григорія Хомишина*») — то вже доволі списано досі паперу.

Згально про діяльність гетьманців на Західній Україні можна повторити за «*Свободою*» (*Джерси Сити*, з 16. III. 1933. *О. Сновіда: Акція гетьманців на галицькій землі*): «Суть їх діяльності в краю — це вбити всякий дух протесту проти того, що в Галичині діється, зробити з людности новий тип *льоялиста*, вірного консервативним ідеологам. Йота в йоту їх програма пригадує (тільки навпаки) програму соціалістичних партій. Тамті казали: Певно, що режим злий, але не вільно обвинувачувати цілого російського чи польського народу; проти нас лише обшарники й буржуазія: скиньмо їх, а з братнім народом ми вже порозуміємося... Те саме кажуть гетьманці: Певно, не добре є. Але винуваті тут наші власні анархісти й націоналісти і правляча група. А от, як ми, *українські консерватисти порозуміємося з консерватистами польськими*, то все піде таразд. В тій цілі пишуть Кучабські і Монтрезори довжезні й нудні листи «до братів консерватистів», доказуючи, що українці не такі вже анархісти; що є між ними й порядні «державно-творчі» елементи та що з ними можна домовитися. Тільки, мовляв, допоможіть нам зірвати голову гидрі українських мальконтентів (бо самі гетьманці собі з ними ради не дадуть) і підемо разом «за нашу і вашу вольносьць».

*

От це й є «реальна політика»; просто — прощу сидати! Все тут є й, що найважніше, все в повній і безприкладній гармонії:

«Незалежність і суверенність» (статут) прекрасно годиться зі «союзом» (Москва), «автономією» (Польща) та відреченням українських земель (Закарпаття). «Політичне відсепарування від Польщі» (Липинський) ідеально гармонізує з «Великою Ідеєю Ягайлонів» (Монтрезор). «Збройна боротьба з окупантами під проводом гетьмана» (Канад. Фармер) просто чудово годиться зі «співпрацею з великоруськими колами» (Липинський), «співпрацею з польськими консерватистами» (Монтрезор), та з «льояльністю для сили й слави Польщі» (Назарук).

Та не дивлячися на ту знамениту «гармонію» і хоч як нам не прикро, а все таки ми ніяк не можемо погодитися з твердженням «*Січи*» (Шікаго, 25. II. 1933): «Всі українці, *без виїмку*, є гетьманцями, навіть ті, котрі «не хочать» бути гетьманцями. В душі вони є гетьманцями».

Далебіг що ні! От напр. — ми; ну, просто, ніяк не виходить, навіть «в душі», навіть коли б «хотіли».

ПРО ЖУРНАЛ, «ЩО ЗРОБИВ ПЕРЕВОРОТ».

«*Українські Вісти*» (ч. 50, 1932) писали в ст. п. з. «*Журнал, що викликав великий переворот*» таке: «В листопаді ц. р. явився в Лондоні український журнал в українській (*чи — англійській?* — *Прим. н.)* мові, а називається він «*Інвестігейтор*». Видають його гетьманівці (? *може — гетьманці?* — *Прим. н.)* з доручення *Гетьмана Павла Скоропадського*».

«*Січ*» (1. IV. 1933) в ст. п. з. «*Журнал, що зробив переворот*» писала: «Перед нами 4-е число «*Інвестігейтора*». Ще тільки 4-те число, а журнал вже має за собою велику історію, повну ясних, світлих моментів...».

Це правда, що має велику історію, але повну не дуже то ясних моментів. Ось чергові два:

(УП) «Не дуже давно засновано було в Англії якесь *англійсько-українське* товариство, на чолі якого стояв редактор «*Гвайтгол Газет*» *Грегорі*. В тій газетці поміщував довший час свої статі на гетьманські теми журналіст *Коростовець*, теперішній редактор *гетьманського органу «Інвестігейтор»*. Тепер це товариство розв'язано, а його голова опинився за *кратами за зовсім не політичні справи*. Та цього, що голова й провідник гетьманського товариства опинився за кратами ще не досить. На початку цього місяця подано було в англійському парламенті запит міністрови внутрішніх справ у цій справі. Це був зручний натяк на політичну діяльність цього неполітичного пана в гетьманському руху в Англії. Міністер відповів, що йому *справи Грегорі були давно відомі*, але досі не було ніяких підстав, щоб у цю справу вмішалась поліція. Аж тепер знайшлись підстави. Справа сама по собі, яких багато, але для нас вона важніша, бо з нею зв'язане й українське імя в зв'язку з акцією п. Скоропадського. Акція спиралась на голову товариства, Грегорі, а всюди думають, що який голова, така сама й акція. Англійському урядові відомий був Грегорі, а в зв'язку з тим і його політична акція для п. Ско-

ропадського. Зприводу тієї акції багато писалось в краєвій та еміграційній пресі, як прим., що ексетьман обідає з англійським королем, а тимчасом показалося, з ким він обідає... Не можна припускати, що й Коростовець, експонент п. Скоропадського в Лондоні, не знав тих річей, бож як журналіст він мусів їх знати».

А тепер дещо і про Коростовця. «*Українські Вісти*» (21. XII. м. р.) писали, що В. К. Коростовець «належить до гуртка гетьманців, які провадять в Англії пропаганду ідеї державности України. Він довший час посилав до англійської преси статі про українське питання, а вже більше року, *на доручення пана Гетьмана*, перебуває в Лондоні і виступає в пресі, на публичних і зачинених сходинах і в особистих бесідах — веде пропагандистичну роботу в імя ідеї відродження *гетьманської України*».

«*Новий Шлях*» (Едмонтон, 28. III. б. р. ст. інж. П. Заворицького) оголошує лист В. Коростовця, що був надрукований в російському монархістичному часописі в Парижі «*Возрожденіє*» ч. 2540 з 16. V. 1932., а попереджає його таким вступом:

«Діяльністю п. В. Коростовця прямо не натішались українці-гетьманці. З «*Інвестігейтором*» носяться мов дурень з пишаною торбою й радіють, що про нього не лише російська еміграція, а навіть червона Москва забалакала. Отже це ніби є найкращим доказом того, що акцію В. Коростовця всі росіяни, без розбору, вважають за дуже небезпечну для «єдиної, недільної Росії». І звідезіля, мов, витікає й льогічний висновок, що лише шляхом відновлення дідичного гетьманату на чолі з «ясновельможним» П. Скоропадським можна дійти до відродження України, як *самостійної держави*».

А в листі Коростовця є таке: «Зприводу статті п. Е. С. «*Руській посланник в Україні*», часопис «*Возрожденіє*», квітень 1932. — Автор статті, п. Е. С. дивується, чому бувший російський імператорський посланник Коростовець служив на Україні та виступає й зараз за її самостійність. Ось проста відповідь. *Я служив Україні, як частині бувшої Росії*, тому що самої Росії вже не було, а була загадочна формула ССРСР. Не чистолобіє й інші практичні міркування примусили мене запропонувати послуги київському правительству, а любов до *батьківщини в її цілості, зі всіма віднашими з тих пір новими державами*. Вплинули також *поради П. Н. Милокова*, якого перед тим зустрів у маетку рідні на Чернігівщині, а рівнож розмови з бувшим міністром *Кривошеїним* та з послом *нашим* у Вашингтоні бароном

Р. Р. Розеном». «Оглядаючися на свою минулу діяльність, згадуя деякі факти, що дають уяву про її характер. 1. Заключеннн в 1900. р. угоди з генерал-губернатором Мукдена про *російську окупацію південної Маньчжурії*, вчинок, що викликав негодування чужинців та осуд міністерства в Петербурзі за *невмісний імперіалізм*, перевищення влади ітп... 2. Оголошення автономії Монголії, договір з її урядом і протекторат над Урянхайським краєм (р. Єнисей), тобто хоч не пряме *приєднання до Росії монгольських областей*. 3. Осудження моєї політики в Персії, де я був посланником, за *русифіліство* та спротив англійському впливові, а рівнож обвинувачення в справі *закріплення північної Персії*... Всі ці факти можуть бути названими порушенням дисципліни, перевищенням влади, безтактовностями, *але ніяк не ренегатством, сепаратизмом, а тим більше зрадою батьківщини*. — Коли не стало Росії, як політичного національного організму, я звернувся до України, бо я українець родом, як до єдиної частини Росії, що подавала надію на відродження, думаючи знайти там опертя проти дальшого розвалу, а також щоб звільнитися від гніту, що придавлював усіх чи то росіян чи *малоросів*».

От такий то «самостійник» Коростовець і така то його праця «на доручення Пана Гетьмана» для «самостійности» України.

І як тут не тішитися «Інвестиційтором»?!

МОРАЛЬНІ ПРОПОВІДІ І АРИСТОКРАТИЧНИЙ СТИЛЬ.

Коли вам напр. професійний злодій скаже: «крадіж не є ніяким злом, а такою професією, як кожна инша», то ви можете з тим погодитися або ні, але на всякий випадок усі злодії з тим погодяться, а Винниченко напевно скаже: «От чесний із собою чоловік». Але коли б, напр., якийсь душпастир постійно голосив 7. заповідь «Не кради!», а сам крав усе, що під руки попало, тоді напевно ніхто (ані Винниченко), навіть ніякий професійний злодій із тим не погодиться.

Як би там не було з уподобанням инших, а от ми не любимо таких писань:

«Канадійський Фармер» (*Вінніпег*, 28. XII. 1932), що його нач. редактором тепер є гетьманець, проповідує: «Ми бажали б видати бій тому *духови руїни і ненависти*, який від соток літ вбиває вкоріні всі добрі починання великих наших людей. Бажанням кожного українця повинно би бути в критичнім моменті довести до об'єднання всіх провідних груп і їх

провідників в одну велику групу під одним проводом. Коли з політичної конюнктури виходило би *(коли? но а як виходить тепер? — Прим. н.)*, що монархічним методом побудуємо Україну, гуртуймося кругом монархічного центру, однак при тім не ворогуймо з другими. Коли ж би показалося *(коли?! — Прим. н.)*, що України, як монархії, не можна збудувати,єднаймося кругом другого центра без ширення ворожнечі проти перших» (*Отже де гуртуватися тепер? — Прим. н.*).

І не тільки такого писання не любимо, але й різких проповідей гетьманців про аристократизм, маєстатичність, любов, тощо, та тверджень, мовляв, «ми українські монархисти проти злібного вишкварювання й клацання зубами наших ненависників *поставимо любов і щире батьківське чи братнє слово*» (*Січ*, 8. IV. 1933). А не любимо це не тому, щоби всі ці принципи були злі, а тому, що *їх самі гетьманці не придержують*. Бо здаємо собі справу з того, що нещастям українського політичного життя є не так злі принципи, як *безпринципність*, і послідовне *недодержування принципів*.

От, напр., видали колись гетьманці проти нас книжку п. з. «Хам і Яфет», де називали нас хамами за те, що ми явно й славно зрадили всім і вся, що раз на раз свідки зриваємо з рабською традицією наших «батьків» і що будучи у тому послідовними, не захотіли поклонитися захопленому ними «Маєстатові» й «Персоніфікації Нації». А за кілька років самі гетьманці — одні з «Персоніфікацією Нації» й «Маєстатом», а другі з ідеологом — самі поступили так, як ніхто досі з їх «хамських», «неаристократичних», «ненависних» противників. Є аж надто відомим, що дві групи гетьманців так ненавидяться і жеруться взаємно, що просто дай Боже щастя! Хоч обі групи спекулюють на авторитеті Липинського, то «*Нова Зоря*» (ч. 86, 1932) давно по смерті його писала: «І яка вкінці вартість його (В. Липинського) *словесних* громів на українську анархію й українських «хамів», коли той пан своїми *ділами* дав видовище зовсім не краще від того, яке дали ті, котрих громив, але далеко потаніше!»

А ось недавно зприводу одного «щиро батьківського» і «братнього слова» одної групи гетьманців писало «*Діло*», що протегує другу гетьманську групу (братчиків): «Львину частину брошури заняла... лайка на «*Діло*», ординарна, вулична лайка за те, що «*Діло*» признало авторитет гетьманського ідеолога, Липинського». «Такої хуліганської брошури й такої хуліганської полеміки ми вже давно не ви-

дали. Всіх суттєвих аргументів брошура не зачіпає. Такі епітети, як «політичний скунс, блазень, каналія, хам, свинство» і так далі, і так далі, це буденна мова».

А ось зприводу статті «*Татарські люде*» («*Січ*», *Шікаго*, 10. XII. 1932), писала «*Свобода*» (*Джерси Сити*, 17. XII. 1932): «Тут не аргументується з аргументами противників гетьманського напрямку, не наводиться ні одного факту, ні розумового виводу, а зате вживається соковитої, нездержаної лайки. Лається кожного члена редакції «Свободи», забуваючи на те, що хочби навіть було правда кожне слово лайки, сказане гетьманцями на кожного редактора «Свободи», то навіть і тоді це не доказувало би, що український наріч зробив би розумно, якби признав над собою владу «ясновельможного пана гетьмана» та його «гетьманського роду». Редакторів «Свободи» наділяється такими епітетами, як: «татарські люде», зрадники України, трутні, льояльні до ханів і так далі, думаючи, видно, в цей спосіб дати українському народові передсмак того, що принесе Україні панування аристократизму, звязаного з «ясновельможним паном гетьманом». Власне гетьманці говорять народови про потребу аристократії, що мовляв, українському хлопському народови добре було би, якби так він признав над собою правління аристократії, себто «найліпших людей», бо ці *певно навчилиб українських хлопів багато гарних річей, «вищих» товариських форм, чесности, Джентельменства в поведінці й дискусій*». А вкінці: «Що варта цей рух, який розколює на завзятих фанатичних ворогів навіть 20 чи 30 об'єднаних прихильників? Що варта цей рух, який *голосить аристократизм, а практикує хуліганство*? Чи з такою ідеологією і з такою тактикою може цей рух надіятися здобути собі прихильників серед українського народу?»

Про нас, націоналістів, ще таке не писали, хоч ми є... «хамми» й «апостолами ненависти».

А як «апостоли любови» (гетьманці) проявляють свою «любов» до «апостолів ненависти» (націоналістів), хай послужить ось такий зразок «аристократичного» стилю:

«*Українські Вісти*» (*Едмонтон*, 21. XII. 1932) цитують із споминів полк. Коновальця такий уривок: «29. квітня 1918. для зміцнення сторожі біля Центральної Ради завізвано з касарні при львівській вулиці сотню скорострільів, якою командував бл. п. сотник Черник. Як відомо, сотник Черник переходив з 12-ма скорострільами Софійський майдан саме в момент помазання Скоропадського в Гетьмани. Лише безоглядна військова карність сот-

ника Черника, який тільки те знав, що йому наказано явитися перед Центральною Раду, казала йому спокійно перейти Софійський майдан. Це був останній момент, в якому можна було раптовим, енергійним виступом завернути біг подій, бо німці не були би встигли прийти на поміч Скоропадському та його однодумцям».

Навіть із того тенденційно вирваного уступу, без ніяких дальших пояснень його автора, видно, що стверджено тут певні об'єктивні факти без огляду на те, чи вони кому приємні чи ні, а далі *віднесено карність сот. Черника*, що відбивала на тлі резперезаности різких отаманів. Та гетьманський «аристократ» пише з того приводу таке: «Оте слово «помазання» висказане в глумливий спосіб(!). П. Коновалець глузує собі з тої переважної хвилі. Він глядить на той образок нашої історії, не на мертвий образок, оспіваний Шевченком, а на живий, не може його зрозуміти, і глузує, сміється з него, як маняк, як штубак. Він дивиться на то все, як теля на нові ворота і сміється... Йому смішно з історії нашої(!). А дальше в своїм описі жалує(!), що сотник Черник не звернув своїх скорострільів в громаду народу(!) на Софійським майдані і не перемішав всіх(!) там присутних, а з ними й гетьмана. Сотник Черник міг то зробити, а не зробив, бо він лише знав то, що йому наказано. Він був вояком і свій приказ виконив, а Коновалець, як полковник, гапггть(!) його за то. Добрий з него учитель дисципліни. Наш Коновалець не вдавляв в турка. Він жалує, що українці, галичани, військові люде не обернули своїх скорострільів на найкращих вибранців українського народу, на головній площі міста Києва, біля найстаршої і найкращої української церкви й не вистрільали всіх до ноги(!). Бачите, що йому в голові. Він Коновалець, великого а доброго не зробив нічого, то як той Герострат, котрий спалив найкращу святиню лише для того, щоб занеписатися в історії, жалує, що не зробив погрому(!) на Софійським майдані та не убив гетьмана. І він ще має відвагу називати себе українцем... Він ще вдає патріота».

Хорони нас, Боже, від хамів і ненависників, але бо і хорони нас ще більше від рідних «аристократів» і проповідників «любови».

ЧИ СПАСЕННЯ УКРАЇНИ ЛИШЕ ПІД Б. ГЕТЬМАНОМ ПАВЛОМ?

«*Січ*» (25. III. 1933) пише: «Всі українці мусять *визнати* один законний, і для всіх зобовязуючий Провід — це наш Гетьманський Провід. Бо ні диктатор Муссо-

ліні ні диктатор Гітлер, а тимбільше Король англійський (от мусить «зикатися» англійському королеві через безперервне «взивання його імені... надармо» нашими гетьманцями! — Прим. скл. Рн) — ніколи з жадним українським кандидатом на президента чи отамана говорити не будуть» (недавно англійський конзулят «в імені Короля В. Британії» відмовив візу на візд до Англії б. гетьманові — Прим. н.). «Всі ставаймо під один Гетьманський Державний Прапор, під одну команду ЯВ. Пана Гетьмана Павла! Крайня пора всім українцям схаменутися. Спасення України — лише під Одним Гетьманським Проводом».

Отже для гетьманців найважливішою справою це «визнання ЯВ. Пана Гетьмана Павла», мовляв, лише в тім «визнанні» «спасення України».

А ми думаємо: навіть коли б «всі українці» (44,564.754 згідно зі статистикою д-ра Володимирова) визнали «ЯВ Пана Гетьмана Павла», то ще тим самим «спасення України» не приближалось б ані на 1 міліметр.

І то навіть тоді, коли б ні один із тих «всіх українців» не міг піднести найменшого закиду проти особи б. гетьмана Скоропадського, себто коли б за останнім не було: «карательних отрядів» московської офіцерні, проголошення федерації з Росією в 1918. р., повстання проти нього українських мас, збройної зашити його чорною сотнею, абдикації й втечі з України перед побідними українськими військами, відступлення частини українських земель ворогам, хрунівської політики його визнаців під Польщею, тощо.

І навіть тоді, коли б «всі українці», до одного, осудили В. Липинського за оті його слова («Діло», ч. 224, 9. X. 1930. «Розкол серед гетьманців» — Лист до Редації): «Урочисто, як теперішньому, так і будучим поколінням Української Землі, заявляю, що ні я, ні мої одностумці з таким «українським монархізмом», який робиться тепер п. Павлом Скоропадським і його прибічниками в Ванзее, ні в ділах, ні в помислах наших не мали, не маємо і не будемо мати нічого спільного. Коли б такий «монархізм» під проводом Павла Скоропадського чи іншого подібного «гетьмана», мав колинебудь на Україні появитись — коли «гетьманцями монархістами» стануть звати себе люди, в яких довголітня політична розпуста і мандрівки по різних політичних партіях виснажили всю віру, всю ідейність, дисциплінованість, товариськість, і оставили в душі лише згарища, повні злоби, заздрости, перфідії і звичок до політичного крутіства — то

заявляю, що такий монархізм буде найгіршою формою правління, яку тільки Україна може мати, і що прокляття за такий монархізм нехай не спадає на мою голову, бо я перед ним остерігав і проти нього борюся».

А чому не приближилось б «спасення України»?

Тому, що таке «спасення України» є побудоване на двох хибних засадах: а) що маси є й мають бути «туподумами» (вони мають тільки «визнати») і б) що «спасення України» є лише в проводі. А далі тому, що «величний» провід просить ті «туподумні» маси формального «визнання», замість своєю діяльністю зискати фактичне провідництво, повказуючи при тім, що ті маси мають робити.

Не диво, що «Січ» безрадно питає: «Чому ж українці такі туподуми, що не можуть збанути усієї величі цієї високопатріотичної роботи нашого Гетьманського Центра...? — Значить, вони не хочуть мати своєї держави?! Бо щож це малоб означати? — Або безпросвітна глупота або свідомо провокація. Инакше пояснити не можна».

Ні! Можна ще инакше пояснити: якраз тим, що українці не є вже туподумами і вже вийшли з безпросвітної глупоти та хочуть й то рішучо хочуть мати свою державу, а тому знають, що спасення України не тільки не є «лише», але взагалі не є під «командою ЯВ. Пана Гетьмана Павла».

А все таки ми признаємо правду Назарукові, який пише таке («Нова Зоря», Львів, 16. III. 1933): «Та ледви чи ще знайшлося б хоч десять аж таких тупих умом хахлів, котрі ще й тепер підіймали б повстання проти свого легального Гетьмана Павла, якби він тепер вдруте підняв знак гетьманської влади на Україні».

А признаємо йому правду з двох причин.

По-перше тому, що коли б «легальний гетьман Павло вдруте підняв знак гетьманської влади на Україні» то це було б чудо, а проти чуда ніхто не буде «підіймати повстання». Бо хіба ж не повторяться ще раз ті самі обставини, завдяки яким «легальний гетьман Павло вперше підняв знак гетьманської влади», та про які так пише «Новий Час» (30. IV. 1933 ст. Історичний промах): «Прочунавши від ненадійного удару й жалюючи свого хибного кроку, що в 1914. р. пішли проти німців разом з Антантою, російські монархістичні круги, а передусім активні тоді лави російської генералії й офіцерства, згруповані на Дону біля ген. Каледіна й ген. Алексеєва почували себе за

ПРО АБДИКАЦІЮ, ГЕТЬМАНСЬКІ ПРАВА І ВЛАДУ.

«Я Гетьман усієї України, на протязі семи з половиною місяців прикладав усіх своїх сил, щоб вивести край з того тяжкого становища, в яким він перебуває. Бог не дав мені сил справитись із цим завданням, і нині я, з огляду на умови, які тепер склались, керуючись виключно добром України, відмовляюся від влади. — 14. грудня 1918 року місто Київ. (—) Павло Скоропадський». (Гл. Д. Дорошенко: Історія України, т. II, стор. 424).

Багато української крові полялося на те, щоб написано цю абдикацію. А по ній «Гетьман покинув у дві години свій палац і за кілька днів виїхав з Києва. Директорія оповістила його поза законом, але вірні приятелі німці допомогли йому щасливо уникнути небезпеки і доїхати до Німеччини» (гл. Дорошенко, там-же).

Сьогодні «Хліборобський Шлях» і «Українські Вісти» пускаються на таку карколомну аргументацію:

«Пан Гетьман ніколи своїх прав до Гетьманства не відрікся, а що під примусом збройної сили «відмовився від влади» оголошенням з дня 14. грудня 1918., то таке оголошення не має ніякої правної сили(!), не тільки ізза браку правних формальностей(!), але й для того, що не було це зречення від прав Гетьманських(!), але від факту(?) виконання влади. Через те, коли на еміграції Пан Гетьман заявив, що вступає знов у виконання своїх Гетьманських прав (виконується «права чи «владу»? — Прим. н.), то тим самим виповнено всі формальности(!), й Пан Гетьман увійшов (? таж він «не відрікся», отже не «відходив»! — Прим. н.) у виконання всіх прав, які йому припали актом 29. квітня 1918».

На таку «інтерпретацію» є коротка відповідь: хай б. гетьман Скоропадський затримає «права гетьманські» (а за ним хай тримає «президентські права» А. Лівницький а «директоріанські права» б. Директорія) і хай ті «права» кріпко тримає! А щодо влади, від якої відмовився, то хай її все таки хтось другий перебере — той, хто її здобуде, і хто не буде від неї відмовлятися ані не випустить її з рук скорше, ніж по своїм трупі.

Щож до «абдикації», то під тим словом є в одній ще не виданій українській енциклопедії таке: «Латинське слово, що означає публичне зречення своїх прав — зречення, що відбувається звичайно з особистої вигоди, з трусости або з усвідомленої безсилости. Все нещастя нашого народу, нашої обідраної України, походило з того, що вона була за щедрю на на-

тїсно — намагаються поширити свій пляцтдарм на Україну, вважачи її необхідною базою для своєї у широкому масштабі плянованої реставраційної акції у майбутньому (це врешті доказав напярмок військового походу й стратегічний плян армії ген. Денікіна в рік пізніше). І в цьому напрямі вже від самого початку приходу німців на Україну починають явну й закулісову пропагандивну й підготовчу працю, намагаючись прихилити собі німецьке військово командування. Велику ролю в цій акції відіграли очевидно ці московські монархісти, що перебували тоді на Україні. А що в сферах німецької великої посілости й важкого промислу, що завжди мав на оці східні терени для своєї експансії, не було багато симпатиків незалежності України — найшли вони доступ і спільну мову. Наші ж праві кола — одні свідомо, другі несвідомо — тільки фірмували цю плянову акцію. Це й є генезою гетьманського перевороту. Він був диктований чужими нам інтересами. Це показалося дещо пізніше, осіню: договір з Доном та проголошення маніфесту про федерацію. Був це переходовий етап до майбутньої неподільної Росії. День 29-го квітня 1918. р. був першим захитанням нашої державности. Коли б не цей переворот — українська державність булаби устатилізувалася. Не булоби пізнішого ферменту, не булоби листопадового повстання».

А друга причина, чому ми признаємо правду Назарукові є в тому, що не буде вже нікого, хто «тупих умом хахлів» завзивавби до повстання; бо в 1918. р. це робив... Назарук, що так зложив перший маніфест Директорії про повстання (див. Полк. Е. Коновалець: «Причини до історії української революції», стор. 12, і В. Винниченко: «Відродження нації», III, стор. 110—112): «Генерал російської служби П. Скоропадський, порозумівшись у квітні 1918 року з німецькими генералами, птниками німецьких — тоді ще вільних, підлеглих ім, салдатів, — назвавшись гетьманом, захопив владу на Україні й скасував Українську Народню Республіку. З того менту зачалось нищення всіх народніх прав та нечувані знущання над демократією України жандармів і поліцаїв старого царського ладу... І що більше панування генерала-гетьмана посувало Україну до єдиної-неділимої Росії, то лютіше, отвергіше й цинічніше ставало топтання прав народу... Генерал Павло Скоропадський є насильник і узурпатор народної влади. Все правительство його, як протинародне, протинаціональне, оповідаємо недійсним».

родження трусливих абдикаторів: — І я не я, і хата не моя. Блискучий приклад українського абдикаторства являє собою бувший гетьман Павло Скоропадський, який, абдикувавши в 1919 році від свого гетьманства, зі страху перед повстанцями, нараз, опинившись у безпеці, за границею, поновляє свої претенсії... Але абдикаторам немає повороту».

ЩЕ ОДИН ГЕТЬМАН І КЛОПОТИ З НИМ.

Недавно одна часопись писала: «Проголошення закордоном гетьманів є річчю досить небезпечною, бо викликає воно тільки наслідування з боку різних авантюристів (візьмемо хоч би адютанта Павла Скоропадського, теж «гетьмана» Полтавця-Острияницю)».

В справі того другого гротескового гетьмана одержали ми недавно відозву, в якій є між иншим таке:

«Року Божого 1926, місяця Липня, дня 1-го, Козацьким Универсалом за Гетьмана був проголошений Військовий Отаман Українського Національного Козацтва полковник Іван Полтавець-Острияниця, котрий на той час здавався найвідповідною для справи особою». «Але, на жаль, на протязі десятка років спільної праці з своїм Провідником Українське Національне Козацтво не бачило користних наслідків». «Навпаки, без згоди й відома Українського Національного Козацтва Провідником вживалися такі методи в справі, котрі лише зле впливали на Український Загал і, — що найгірше, — принижували Визвольну Українську Справу в очах і своїх і чужинців... Крім того, за стільки років не знайшлося ніяких доказів щирости до Справи, і до Українського Національного Козацтва з боку Провідника, котрий свої інтереси завжди ставив вище інтересів Загальної Української Справи, та використовував чесну працю й імя Українського Національного Козацтва й підтримуючих його громадських організацій для своїх власних потреб... Визнаючи продовження такого стану неможливим і шкідливим для Української Визвольної Ідеї, а також не маючи підстав сподіватися з боку Провідника змін на краще, Українське Національне Козацтво, через Генеральну Козацьку Раду, в засіданні її 6 Лютого цього 1933 року, одногослоно постановили:

1. — Відкликати Козацький Универсал з дня 1 Липня 1926 року, проklamуючий обрання Військового Отамана Українського Козацтва полковника Івана Полтавця-Острияниці на Гетьмана України, і на далі його таким не визнавати. 2. — Не визнавати на далі полковника Івана Пол-

тавця-Острияницю також і за Військового Отамана Українського Національного Козацтва, виключивши його з цього дня з лав козацтва».

«Гетьман» Острияниця веселий собі чоловічок і все, що з ними звязане, доволі веселе: веселою була його «інтронізація», веселі були його діла на «гетьманським престолі», веселою була його «влада» і веселою є його «детронізація». Словом — оперетковий фасон витримано послідовно від початку до кінця.

Зокрема «детронізація» його є тому весела, що до тих, які його детронізували, можна примінити пословицю — «яке їхало, таке здибало». В тій справі дістали ми з Болгарії такого листа:

«В Софії появилася відозва «Українського Національного Козацького Товариства», в якій заявляється, що УНАКОТО (Укр. Нац. Козацьке Товариство) на своїх зборах дня 6 Лютого б.ж. року постановило надалі не визнавати полк. Полтавця-Острияницю «гетьманом України» і... виключити його з «козацьких лав». Під відозвою підписані: УНАКОТО, «Українське Культурне Об'єднання» в Болгарії, і «Український Національно-Культурний Центральний Комітет (?)».

«Неоінформований читач мігби думати, що в цих організаціях дійсно є члеські «козацькі лави» і що вони творили для Полтавця-Острияниці велику силу. В дійсності — «Українське Культурне Об'єднання» в Болгарії вже давно нічого спільного не має ані з Полтавцем-Острияницею, ані з його дотеперішними прихильниками; а щодо обох других організацій, то вони начисляють... 11 душ — найблищих був. співробітників і членів «уряду» Полтавця-Острияниці. Всі вони, що «вибрали» собі в 1926. р. Полтавця за «гетьмана України» а тепер, після 7 років авантюристичкої діяльності, в якій завили і «виборці» (найголовніші з них — Гулай, Жеребко і Орлов) відрікаються свого «суверена», свого часу обрали тереном своєї діяльності Болгарію. Використовуючи малу свідомість місцевої української еміграції, вони цілими роками задурманювали її різними обіцянками «швидкого повороту на Україну» і то не інакше, як «на конях і з гетьманом Полтавцем на чолі», подаючи при тому неправдиві відомості про ті «впливи і могутні звязки», які має Полтавець серед міжнародних політичних чинників, а також і на... Великій Україні.

«Вже 1929 р. були спроби усунути цих «діячів» з Управи УКО (Українського Культурного Об'єднання), але в наслідок їх впертости і вмінню провадити боротьбу

навіть при допомозі провокативних доносів болгарській владі — спроби ці не привели до бажаних наслідків аж до 1932 р. Нарешті в минулому році переважача більшість УКО рішучо висунула домагання усунути стару управу, на чолі якої засів «міністр внутрішніх справ, міністр преси і пропаганди, голова козацького сенату, маршал» і т. д. І. Орлов.

«20 березня 32 р. скликані в цій справі загальні збори УКО, острияничники зірвали, притягнувши на них навіть чистокровних москалів. На поновне домагання членства скликати збори і апелювання до сумління острияничників, щоб внутрішні непорозуміння не виносити між чужинців — не звернено було уваги. В міжчасі багачи, що їх позиції в УКО остаточно захиталися, прихильники Полтавця заснували «організацію» під гучною назвою «Український Національно-Культурний Центральний Комітет», а одночасно зачали кипити роботу для цілковитої ліквідації самого УКО.

«Скликані в липні 1932 р. нові збори УКО остаточно розірвали з острияничниками і уневажили їхню ухвалу з року 1926 про визнання Полтавця «гетьманом України». Новообрана Управа під головуванням Колісниченка зажадала від І. Орлова передачі печатки, статуту і організаційного майна. Однак Орлов зі своїми прихильниками відмовився від цього, так що управі не лишалось нічого іншого, як тягти І. Орлова до болгарського суду.

«На рішення прокуратури від Орлова було відібрано печатку і документи і передано до законної управи. Тоді зі сторони І. Орлова носилися різні наклепи і доноси до болгарської влади на чільніших

членів УКО, яких представлено, як большевиків, українських терористів (націоналістів), небезпечних для спокою і добра самої Болгарії. Однак вся ця провокативна кампанія не дала ніяких наслідків.

«І ось зараз, після 8 місяців, коли все об'єднане в УКО українське громадянство остаточно пірвало з Полтавцем і усією клікою його прибічників, І. Орлов звертається в імені цього УКО до «українського народу» і зрікається Полтавця-Острияниці, скидаючи на нього відповідальність за всі впливи, яких спільно зі своїм «гетьманом» допускався! Підписуватися за УКО І. Орлов мав таке саме право, як скажеш виступати в імені... китайського народу!».

Все такі здетронізовані «гетьман» не тратить і далі доброго гумору, бо вже по «детронізації» — як подає УП — в «Ділі з 15. 2. ц. р. появилася була вістка, що відомого «політичного діяча» серед української еміграції, Полтавця-Острияницю, мав був прийняти німецький канцлер Гітлер на аудієнції. Наш кореспондент запитав у тій справі канцелярію Гітлера і там цієї вістки не потвердили, а, навпаки, навіть сказали, що Гітлер навіть не знає, хто є такий Полтавець-Острияниця. Нашим кореспондентам у різних країнах вдалось встановити, що поза границями Німеччини певні люди розпускають вістки, що Острияниця дістав від Гітлера 100.000 марок завдатку на роботу над створенням якоїсь козацької держави, а в Німеччині, навпаки, розпускають чутки, що гроші ці Острияниці мали дати англійці та французи».

От біда з гетьманцями!...

—М—

† Яків Македон.

20. березня 1933. помер, у шпиталі заводу Ougrée (Утрей) біля Лієжа, дійний член Відділу ОУН в Лієжі, Яків Македон. Покійний походив зі селянської родини й народився 10. XI. 1882. р. в селі Григорівці на Київщині. Як бунчужний Української Армії Покійний перейшов з нею всі етапи визвольної боротьби аж до часу, коли армія перейшла на еміграцію. На чужині Покійний увесь час працював для національної справи в різних організаціях, наперед у Німеччині, а потім в Бельгії, виконуючи надзвичайно сумлінно перебрані обовязки. Заходами його засновано «Українську Громаду» в Серенгу, коло Лієжа. Як голова тої Громади Покійний виказав організаційний хист, а своєю працею поставив її на належній висоті. В своїм стремлінні як найбільше працювати для визвольної справи, Покійний вступив до ОУН, де виказав себе дисциплінованим та зразковим членом. Прямого характеру, твердої волі та бездоганно чесний Покійний Македон користувався пошаною місцевої української колонії. Покійний тільки й жив надією, що знову стане в лави активних борців, коли в огні збройної боротьби буде творитися державне життя Української Нації. Але не на рідній землі судилося йому вмерти. Вже в часі останньої збройної боротьби за волю надвихнене здоров'я Покійного, в емігранських обстави-

нах підупадало шораз більше аж до трагічного кінця. 23. квітня б. р. українське громадянство Серенгу, Лієжу й околиць, зявившися у великій кількості, відпровадило тіло Покійника на цвинтар м. Серенгу в Vien-Communaux.

Вічна пам'ять Тобі, вірний сину України та незабутний наш товаришу!

† Іван Шиманський.

4. травня 1933. в Софії (Болгарія) трагічно згинув Секретар ОУН на Болгарію, Іван Шиманський. Покійний народився в жовтні 1908 р. у Вигнанці, пов. Чортків. По закінченні середньої освіти, мусів був Покійний виїхати за кордон в наслідок переслідування його займаницькою владою за триналежність і працю в рямах ОУН. Як політичний емігрант почав студії філософії на університеті в Німеччині. Однак коли в часі звісної ляцької «нацифікації» розпочалася за кордоном велика протестаційна акція українського громадянства, Покійний кидає студії в Німеччині а разом із тим місце, що давало йому засоби на існування, та приїжджає до Праги, у тодішній центр протестаційної акції. Тут входить до управи центрального протестаційного комітету, де відзначився як невтомний, відданий та здібний працівник. Виявлені тоді Покійним здібности, зокрема пропагандивний хист і активність, причинилися до призначення його Секретарем ОУН на Болгарію, куди переїхав в 1931. р. У Болгарії застав Покійний нерозораний ґрунт для національної роботи між тамошньою нашою еміграцією. Не дивлячися на різного рода труднощі, а то й свідомо ставлені перешкоди нашими противниками й ворогами, Покійний своєю впертою працею добуває значних успіхів і рівночасно зискує прихильність та пошану збоку місцевої української кольонії. При тому продовжує студії на університеті, навяжуючи пропагандивні звязки з болгарськими університетськими колами. Рівночасно працює Покійний і як секретар «Українського Культурного Обєднання» в Болгарії.

Змагаючися за оздоровлення духового життя української еміграції та знищення між нею ворожих впливів, Покійний зазнавав чимало ударів; та це ніяк не відібрало у нього охоти до праці для українського націоналізму. Однак в останніх часах Покійний зачав виказувати якесь незрозуміле для свого оточення притноблення. 4. травня б. р. зустрічаючися зі знакомими, Покійний розказував, що дістав якусь притноблюючу вістку з дому та що це змусить його покинути з життям; та ніхто не звертав більшої уваги на його слова, приймаючи їх за вплив хвилевого сумного настрою, а то й просто за невмісний жарт. Та сталося якраз це, чого ніхто не чекав: згаданого дня Покійний виїшов з дому, і вже не вернув. Пошукування впродовж двох днів не дали ніякого вислідку. Щойно 6 травня найшли два школярі в парку коло Софії його тіло. Покійний намагався затерти сліди за собою, бо найдено при ньому тільки подерті на дрібні кусники документи. Ніякого листа з поясненням його самовбивства не найдено. Так само дома не найдено ніяких паперів, із яких можна б було довідатися про причину самовбивства; навпаки все вказувало, що Покійний завчасу знищив усі документи, листи і записки. Найдено тільки одного листа, в якому Покійний писав: «Україно, моя батьківщино! Ніхто тебе не любить! Від нікого не повинна ти жадати допомоги, сама мусиш собі допомогти, оперта на власні сили, сама можеш вийти з пропасти». Причина самовбивства остає оповита тайною, що допускає різні здогади. Один із них може вязатися з процесом у Чорткові його кривняка. Он. Шиманського за справу, в яку був також Покійний замішаний; Он. Шиманський був уже 2 рази засуджений, а то вперше на 10 літ тюрми, а вдруте, по знесенні першого засаду, на 6 літ, і якраз 10 травня мав ставати пораз третій перед судом (тепер дістав 5 літ а його товариш М. Гриньчук 9 літ тюрми); можливо, що вістки про це злюмили Покійника.

Так оповитий тайною зійшов в могилу один з кращих і надійних представників молодого провідного кадру «Організації Українських Націоналістів». Похорони Покійного відбулися 7 травня на софійському цвинтарі т. зв. «орландовці», в приязности всієї української місцевої кольонії. На похоронах були також представники болгарських і македонських організацій, з якими Покійний тримав за свого життя звязки. За домовиною несли прапор «Української Громади», а на могилі відправив панахиду о. Рибалченко. З промовама на могилі виступали: від «Проводу Українських Націоналістів» п. Коршун, од «Українського Культурного Обєднання» п. Колісниченко, від «Української Громади» п. Парашук а від Української Армії п. Мищенко.

В. й. П.

Накладом «Розбудови Нації»

вийде в найблищім часі книжка:

ІНЖ. М. СЦІБОРСЬКИЙ:

О. У. Н. І СЕЛЯНСТВО.

Борис Гомзин:

КРОВ КЛИЧЕ.

(КАРА).

— Драма в 5 діях. —

1933.

Чернівці.

Це драма з визвольної боротьби й на тлі діяльности УВО. Біблотека «Самостійної Думки» в Чернівцях. Накладом С. Никоровича. Замовлення слати: «Samostijna Dumka», Cernauti, Str. Petrovoci. Roumanie.

„NOI E L'UCRAINA“.

Raccolta di Studi e Documenti a cura di Lauro Mainardi.

Roma, Via Famagosta, 45, — XI.

1-a Serie:

Evhen Onatski: L'Equilibrio europeo e il problema ucraino.

Lauro Mainardi: Taras Scevcenco, il bardo dell' Ucraina.

Francesco Randone: Petliura, eroe nazionale dell' Ucraina.

Lauro Mainardi: Storia della Chiesa Cristiana in Ucraina.

Fernando Gabotti: Italia ed Ucraina sul mare.

ВІСТНИК „О. Д. В. У.“

Місячний бюлетен

Організації Державного Відродження України в Америці.

Видає Центральна Управа «О. Д. В. У.».

P. O. Box 13., Sta. D., New York, N. Y. America.

ЮНАК

(Місячник).

Видає: Підреферентура юнацтва Краєвої Екзекутиви ОУН на Західньо-Українських Землях.

Виходять третій рік у Галичині з призначенням для провідників груп юнацтва ОУН.

ПРЕСОВИЙ ФОНД „РОЗБУДОВИ НАЦІЇ”.

Від початку видавання нашого журналу Видавництво стреміло до того, щоби поставити «Розбудову Нації» на високий рівень як під оглядом змісту її, так і щодо зовнішнього вигляду. Помімо великих матеріальних перешкод, Видавництво вже шестий рік виконує своє завдання і за той час «Розбудова Нації» стала не тільки необхідним духовим кормом кожного організованого націоналіста та численних наших прихильників, але й зискала признання в ширших колах громадянства.

В біжучому році в наслідок розросту націоналістичного руху та потреби поширення пропаганди українського націоналізму, ми збільшили наклад «Розбудови Нації» а разом знизжили ціну за журнал, щоби уможливити більшу поширеність його й між тими, що на них долягає загальна криза. Але якраз це витворює нам нові труднощі. До поборення їх потрібна нам підтримка наших заможніших членів та прихильників. Тому звертаємося до них з проханням збирати й складати гроші на ПРЕСОВИЙ І ВИДАВНИЧИЙ ФОНД «РОЗБУДОВИ НАЦІЇ».

Треба мати при тім також на увазі й те, що сьогочасна доба та події вимагають від нас посилення пропаганди нашої справи, пропаганди у виді спеціальних видань для українського загалу. Приправленими до друку є вже «Вишкільні курси» для членів ОУН, подібно як кілька популярних брошур для українського селянства, робітництва, тощо, і видання їх затримується наслідком браку відповідних фондів.

Треба зважити при тім і те, що націоналістична преса та різні націоналістичні видання, в наслідок репресій ворогів, не мають змоги на рідних землях нормально утримуватися.

Гроші можна збирати при всіляких нагодах, святах, виставах, відчитках та поміж окремими особами. Просимо присилати гроші поштовими складанками або переказами до Адміністрації РН.

Усі пожертви будуть оголошені, хиба, що жертводавець не буде бажати собі цього.

Подаємо разом до відома, що приймаємо датки і на ПОЛІТИЧНИХ ВЯЗНІВ та на ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД, та відсилаємо дотичні датки по призначеню.

«РОЗБУДОВА НАЦІЇ».

«Розбудова Нації» видала другий наклад книжки п. з.:

„РЕАЛЬНА“ ЧИ ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА?

Ціна книжки: ЧСР КС 7.—; на Західній Україні злп. 2.—; в Німеччині мк. 1.—; в Австрії шіл. 1.50; у Франції фр. фр. 5.—; в Америці й Канаді 25 ам. центів; у Болгарії лев. 10.—; в інших країнах на париті 25 ам. центів. Кольпортери дістають 20% опусту.

Замовляти: *Administrace »Rozbudova Nacii«, Praha-Smichov, Pošt. schránka č. 37. CSR.*

Книжка має 152 стор. друку. Писана популярно й дає відповідь на актуальні питання нашої політики. Форма розмови між націоналістом а «реальним політиком» і «безпартійним» не тільки робить книжку живою й цікавою, але, ставлячи проти себе два світогляди, наводить усі випадки проти націоналістичного табору його противників і вчить як ті випадки відпаровувати. Тому книжка є разом практичним підручником пропаганди для тих членів ОУН, що працюють між масами.

Книжку повинен перечитати кожний націоналіст!

Націоналісти! Читайте самі й допоручайте іншим:

НОВИЙ ШЛЯХ, укр. політ. тижневик.

Передплата 2 дол. річно.

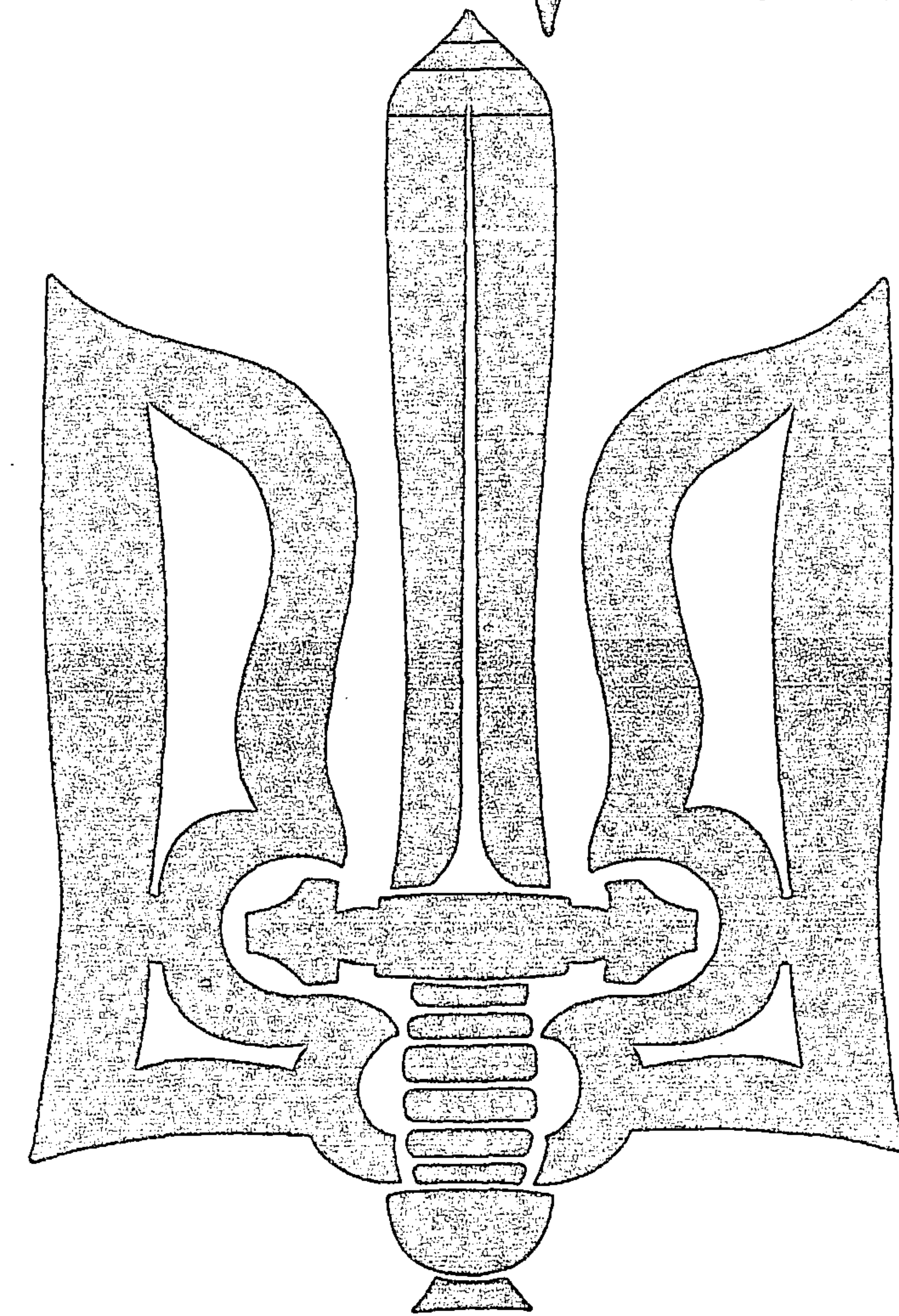
Адреса: «New Parthway», *Ukr. Weekly*, 10114-97 th Street, Edmonton, Alberta, Canada.

САМОСТІЙНА ДУМКА, нац.-гrom. та літер. місячник.

— Адреса: *Redactia »Samostijna Dumka«, Cernauti, str. Petrovici №2, Roumanie.* —

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

**ОРГАН ПРОВОРУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ**

РА

З М І С Т.

1. Н. Н. (Київ): Ставка на молодь (шляхи націоналізму на Радянській Україні)	155
2. М.: Годі мовчати	159
3. Е. Онацький: Націоналізм і індивідуалізм	161
4. М. Булашенко: До східних проблем України	165
5. М. Райгородський: Уніїні засади	174
6. Проф. О. Мицюк: Аграризація жидівства України за доби большевизму	180

ХРОНІКА:

7. Е. Онацький: На міжнародні теми	190
8. Про це й те	194

ОBSAH: 1. N. N.: Sázka na mládež. — 2. M.: Nelze mlčeti. — 3. E. Onackyj: Nacionalismus a individualismus. — 4. M. Bulavenko: K východním problémům Ukrajiny. — 5. M. Rajhorodskij: Věci unionistické. — 6. Prof. O. Mycjuk: Agrarisace židovstva Ukrajiny v době bolševismu. — 7. E. Onackyj: Na mezinárodní téma. — 8. O tom a onom.

КНИЖКА ДЛЯ СЕЛЯН!

Накладом «Розбудови Нації» вийшла цюбно книжка, призначена для укр. селянства:

Інж. М. Сціборський:

О. У. Н. І СЕЛЯНСТВО.

Прага, 1933. Стор. 48.
Зміст: 1. Стан нашого селянства на Україні. 2. Як треба здобувати волю й землю.
3. Земельна програма ОУН.

Ціна книжки: в ЧСР кч. 2,50; на Зах. Україні злн. —,50; у Франції фр. 2,50; в Болгарії лев. 5,—; в Америці й Канаді 10 ам. ц.; в Німеччині мк. —,40; в Австрії шіл. —,75.
Книжка писана популярно й призначена для широких селянських мас. Книжку повинен перечитати кожний націоналіст, а обов'язково всі ті члени ОУН, що працюють між масами.

Накладом автора вийшла цюбно книжка п. з.:

Полк. Р. Сушко:

ХТО ВБИВ ПОЛК. ОТМАРШТАЙНА?

Прага, 1933. Стор. 74.
Зміст: 1. Вступ. 2. Хто був полк. Ю. В. Отмарштайн? 3. Приїзд і побут полк. Ю. В. Отмарштайна в таборі. 4. Відїзд полк. Отмарштайна з табору. 5. Перша вістка про вбивство. 6. Моя несподівана знахідка. 7. Що ствердила судово-лікарська комісія. 8. Похорон полк. Ю. В. Отмарштайна. 9. Чи сліди стій вбивника? 10. Хто провадив слідство? 11. Толішні припущення. 12. Наш імпровізаційний розшук. 13. М. Чоботарів у таборі. 14. Викриття вбивника. 15. Припинення судового слідства. 16. Всповки зі слідчих розшуків. 17. Мій виїзд з табору. 18. Мій побут на еміграції й в краю. 19. Виступ Я. Чижка. 20. Моя петиція до Ліги Націй і відповідь польського уряду. 21. Сіть крутість, брехонь, клевет і провокацій. 22. Як то було зі стрілецьким Фондом? 23. Чергова провокація Я. Чижка.

Ціна книжки: в ЧСР кч. 5,—; на Зах. Україні злн. 1,50; у Франції фр. 4,—; в Болгарії лев. 10,—; в Америці й Канаді дол. —,20; в Німеччині мк. —,75; в Австрії шіл. 1,20; в інших країнах на паріті 20 ам. цент.

Замовлення приймають: в Європі — «Розбудова Нації», в Америці — ОДВУ в Нью-Йорку, в Канаді — Кооператива «Каліна» у Вінніпегу.

Федір Крушинський:

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ В ІРЛЯНДІЇ.

Париж, 1933. — Видання «Укр. Визвольної Бібліотеки». — Стор. 176.

Автор подає головні події з боротьби хоробрих ірляндців за свою націю й державу. Ті події, які відбувалися за наших національно-державних змагачь, черпують героїзмом і посвятою ірляндських революціонерів і тому підбадьорують і закликають до боротьби членів поневолених народів.

Пишіть на адресу видавництва: «Ukrainska Vyzvolna Biblioteka», 11, rue Toullier, Paris V — і книжку вам негайно вишлемься за післяплатою. Ціна 12 фр.

«Розбудова Нації» видала другий наклад книжки п. з.:

„РЕАЛЬНА“ ЧИ ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА?

Ціна книжки: ЧСР Кч 7.—; на Західній Україні злн. 2.—; в Німеччині мк. 1.—; в Австрії шіл. 1,50; у Франції фр. фр. 5.—; в Америці й Канаді 25 ам. центів; у Болгарії лев. 10.—; в інших країнах на паріті 25 ам. центів. Кольпюртери дістають 20% опусту.

Замовляти: Administrace »Rozbudová Nacii«, Praha-Smichov, Pošt. schránka č. 37. ČSR.

Книжка має 152 стор. друку. Писана популярно й дає відповідь на актуальні питання нашої політики. Форма розмови між націоналістом а «реальним політиком» і «безпартійним» не тільки робить книжку живою й цікавою, але, ставлячи проти себе два світогляди, наводить усі випадки проти націоналістичного табору його противників і вчить як ті випадки відпаровувати. Тому книжка є заразом практичним підручником пропаганди для тих членів ОУН, що працюють між масами.

Книжку повинен перечитати кожний націоналіст!

Націоналісти! Читайте самі й допоручайте іншим:

НОВИЙ ШЛЯХ, укр. політ. тижневик.

Передплата 2 дол. річно.

Адреса: «New Pathway», Ukr. Weekly, 832-20 th Street West, Saskatoon, Sask. Canada.

САМОСТІЙНА ДУМКА, нац.-гром. та літер. місячник.

— Адреса: Redactia »Samostijna Dumka«, Cernauti, str. Petrovici №2, Roumanie. —

Невдовзі вийде книжка:

Проф. О. Мицюк:

АГРАРИЗАЦІЯ ЖИДІВСТВА УКРАЇНИ

Книжка буде мати приблизно 12 аркушів друку (стор. 200). Наклад її буде обмежений; тому задалегіть замовляйте книжку.

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західньо-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже три роки, у Галичині з призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософські, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звітлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Переплата становить: у ЧСР: річно Кє 35.—, піврічно Кє 18.—, поодиноке число Кє 6.—, для членів ОУН Кє 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно злп. 7.—, піврічно злп. 3.50, поод. число злп. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці: річно дол. 1.20, піврічно дол. —.60, поодиноке число дол. —.20; в Канаді: річно кан. дол. 1.70, піврічно кан. дол. —.90, поодиноке число кан. дол. —.30. — В інших країнах на паріті амер. дол.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошовими листами, інтернаціональними почтовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvouměsíčník «Rozbudova Nacii» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský. Odpovědný redaktor: pí A. Čížková. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie».

Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

ВАСИЛЬ БІЛАС.

«Я селянин і націоналіст-революціонер і не жалую того, бо показав я, що село доведе. Я свідомий свого чину».

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NASIJI

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, липень-серпень 1933. Ч. 7-8 (66-67).

Н. Н. (Київ).

Ставка на молодь.

(Шляхи націоналізму на Радянській Україні).

Оголошуємо статтю одного з кращих наддніпрянських націоналістів, члена «Комсомолу». Оголошуємо її без ніяких змін, щоб передати читачам в оригінальній, нескорегованій вигляді погляди на нашу визвольну справу й тактику тамошніх націоналістів, що живуть і діляють серед зовсім інших обставин, ніж націоналісти на других теренах. Треба при тім мати на увазі, що український націоналізм, який побідним походом поширюється на всіх теренах, замешкалих українцями та захоплює щораз ширші шари українського народу, — проявляється на зовні різнорозліжно залежно від місцевих обставин поодиноких теренів. Ми є свідками не тільки ріжної чинности, але й ріжних організаційних форм українського націоналізму на теренах на захід від Збруча, дарма, що весь націоналістичний табір просякнутий одним духом та скупчений під одною кермою. Тим більші ріжниці бачимо при зіставленні з зовнішніми проявами націоналізму на В. Україні. Тим то пояснюється і численні тамошні факти, небували й незрозумілі у розвитку українського націоналізму на Західній Україні та на еміграції, європейській та заокеанській. Одним з таких фактів, небувалим і незрозумілим тут, а не тільки зрозумілим, але й частим, а то й типовим там, є існування українських націоналістів, членів «Комсомолу» і комуністичної партії. Членство таке це — тактичний засіб, що уможливляє свободу рухів та праці в країні диктатури комуністичної партії. Усвідомивши собі це, зрозуміємо погляд автора статті на «Комсомол», колгоспи, тощо, так як і зрозуміємо крик московських посіпак про «ворога з партійним білетом», як зрозуміємо ріжні чистки ком. партії, саботажну акцію колгоспників та багато інших подій включно хочби до самоббивства Хвильового й Скрипника.

РЕДАКЦІЯ.

Питанням першорядного значіння кожного революційного руху сучасности є подвійне питання — його боевої тактики та напрямку його соціальної акції. Воно органічно звязане з ідеологією руху й відзеркалює зміст його філософічного та соціального світогляду, але своєю чергою впливає в процесі революційної боротьби на розвиток цієї ідеології та її програмове оброблення.

Запорука успіху даного революційного руху й тривалости цього успіху лежить у гармонійному розвитку обидвох цих факторів: теорії революції й її світогляду (національного, соціального, але авторитарно-державного) з одного боку, та її боевої тактики з другого. Ухил у бік одностороннього розвитку в тому чи иншому напрямі є небезпекою занепаду революції, загрозою деморалізації та повної руїни руху. Відрив тактики ліберальних та злібералізованих соціалістичних партій Західньої Європи

від органічно колись зв'язаної з нею ідеології цих партій, політика коаліції, компромісу, угоди, довела до політичного та, перш за все, морального розкладу тих партій і знищення їх ролі в суспільному та державному житті (зокрема в країнах центральної та південної Європи). Ухил у бік одностороннього опрацювання ідеології, відрив від життя та нехтування тактикою революційної боротьби, але підношення її мертвою рутинною «революційним методом», де зв'язок з ідеологією не є органічним, а тільки формальним, це ухил утопічного соціалізму. Це зрив революції.

Події останніх літ ішли під символом нечуваної соціальної та національної боротьби на європейському Сході, знищення цілих окремих шарів суспільства та перебудови соціальних відносин. Ця боротьба переродилася після чотирьох років збройного конфлікту в «перманентну» большевицьку революцію та набуває останнім часом що-раз гострійших форм загальної державної та економічної кризи. Ідейний занепад большевизму та розклад його провідної верстви, поруч зі що-раз глибшою економічною анархією і гострим незадоволенням мас та низів державного апарату, творять підстави для нового вибуху проти цієї, колись справді революційної, але тепер бюрократичної, остаточно збанкрутованої та сплюгавленої большевицької держави.

Перед українським націоналізмом стає питання великої ідеологічної і тактичної ваги: які є підстави націоналістичного руху на Наддніпрянщині та на які верстви чи групи радянського суспільства спиратиметься революційний український уряд підчас протибольшевицького повстання і які підтримуватимуть згодом активно його збройну боротьбу за соборну Українську Державу?

Особливістю теперішньої боротьби на Радянщині та наростаючого конфлікту є повна втрата ними соціально-класового змісту, що відіграв колись таку вирішальну роль. Це обставина надзвичайної ваги в боротьбі українського націоналізму.

Большевизм знищив з кривавою послідовністю підстави для класових конфліктів тим, що зруйнував економічно та фізично вищі верстви колишнього суспільства: шляхту й буржуазію, та нівелював соціальну структуру села. Тим самим він усунув на деякий час велику небезпеку класової ворожнечі, зробив її безпідставною й вирівняв українському націоналізмові його шлях до перемоги, хоч і викривив ще більше суспільну структуру українського народу. Поруч із селянством та швидко зростаючим робітництвом на українських землях вже не існує інших груп, крім розмірно нечисленною (але дуже впливовою) «кляси» державних та громадських урядовців, тісно зв'язаної з обома попередніми верствами своїм походженням та ідеологією. Таким робом соціальна боротьба класів, яка колись зруйнувала молоду Українську Державу, боротьба міста зі селом втратила свій зміст. Замість неї розгортається на українських землях боротьба і міста, і села проти визиску бюрократично-капіталістичної держави і проти гніту диктатури московської «ком-голівки», боротьба, яка набирає що-раз виразніших форм революційного націоналізму й захоплює собою не тільки широкі маси, але також і передовий актив молоді й навіть товщу державного апарату та низів партії.

Безперечно, що з нормальним розвитком почнеться швидко диференціація українського суспільства, яка органічно витворить соціальну ієрархію Української Нації. Ми віримо, що та диференціація піде, як і в

багатьох інших країнах шляхом витворення корпоративної держави, а не шляхом уже занепаłego і хворого капіталізму. Але в часі захоплення влади та збройних конфліктів ця нескладність соціальних відносин, ця перевага питомої ваги в суспільстві селянства, органічного носія української державної думки, матиме надзвичайно велику вагу для українського націоналізму в його революційній боротьбі.

Неможливо проминути мовчанкою те велике значіння, яке мають у цій боротьбі створені большевизмом колгоспи, ці організації селянства. Багато писалося про економічну вагу колгоспів і їх ролі в п'ятирічці, їх вистачальність та невистачальність. Безперечно, що з занепадом большевизму та державного примусу розвалиться їх переважна більшість на одноособові селянські господарства. Але це річ економіки майбутнього. Для нас важне передусім те, що колгоспи є вже тепер до деякої міри осередками організованого спротиву селянства та низів партії проти диктатури московського уряду та можуть бути й будуть підпорою та організаційними осередками повстання. Надзвичайно важно буде в час стихійних економічних процесів, які зачнуть після занепаду большевицької державно-капіталістичної господарської системи, зберегти хоч частину колгоспів, не тільки як великих хліборобських господарств, які мають тепер місце й економічні функції зруйнованих поміщицьких маєтків, але також як політично-суспільних організацій українського села.

Другим фактором теперішньої радянської дійсності великого революційного значіння є українізація міста й фабричних центрів. Сотки тисяч нових робітників для зростаючої промисловості влилися з українського села до шахт, фабрик і заводів. Колишнє, переважно російське та жидівське робітництво України, яке відіграло рішучу роль в громадянській війні, як підпора та авангард московської навали, не тільки вкорені змінило свій національний вигляд, ставши по деяких районах (напр. Кривий Ріг) аж на 84% українським, але — що й не менше важне — пройняте настроєм та світоглядом українського села. З національного воєра стає пролетаріят України в його боротьбі проти нестерпного економічного визиску большевицької держави дуже важливим чинником національної революції, солідарним з інтересами українського селянства.

Побіч із освітленням та пляновим використанням цих соціальних факторів для Української Національної Революції, український націоналізм у своїй тактиці ставить перед собою завдання пристосування також і до суто політичних та організаційних відносин на Радянській Україні. Безперечно, що це важливе та дуже складне питання вимагає всебічного детального розроблення. На цьому місці можна лише підкреслити загальні думки щодо майбутнього напрямку національної політики.

В боротьбі за соборну Українську Державу не можна недоцінювати великої стратегічної ваги Радянської України, як першого ступня до досягнення мети. УССР з її національними (часто й приховано націоналістичними) установами, державним апаратом, профспілками, колгоспами та об'єднаннями молоді — це безперечно великий крок наперед до організації майбутньої держави. Перед українським революційним націоналізмом лежить завдання опанувати політичний і громадський апарат УССР, щоб із знаряддя московської диктатури зробити з нього зброю національного відродження та підвалину для будови Української Держави. Зрозуміло, що це можливе тільки шляхом великої та невтомної праці в самій

країні, саможертви та добре зорганізованої, впертої пропаганди. Вважаємо також зайвим підкреслювати, що говорячи про сприятливі для будови української державности соціальні обставини та про відродження націоналізму на землях Вел. України, іде мова про стихійні процеси, яким ще бракує свідомого політичного хотіння та оформленої ідеології.

Отже перероблення стихійного народнього руху в політично свідому революційну боротьбу за державу є завданням боєвих українських організацій. І ми знаємо з історії великих переворотів, яку вирішну ролю відіграють малі, але сильні духом і вірою та дисципліновані групи революціонерів, за якими йдуть у мент вибуху та збройної боротьби народні маси.

Хто оце ті активні сили, які будуть авангардом Української Національної Революції на теперішній Радянській Україні і які понесуть на собі тягар війни за соборну Українську Державу?

Нам ясно, що повалення большевицької московської диктатури буде тільки першим етапом у визвольній боротьбі українського народу. Тільки тіткам обидвох статей із Ліги Націй можна балакати, що Україна це «мир та благоденство цілого Сходу Європи». Ні, ми знаємо, що Україна — це війна, війна за повстання, війна за існування, за соборну державу «від Сяну по Кавказ». На це ми мусимо бути готові.

Де ті активні сили, що опанують вулицю в мент повстання, що збудують ті українські армії, які захистять наші кордони та понесуть за них прапор соборної Української Держави?

Це наша радянська молодь та її провід — комсомольський «актив», молодь яка була опорою та авангардом большевицького державно-соціального перевороту 1921—3 рр., яка будувала своїми руками та своїм ентузіазмом оті в Москві проєктовані на папері «велитенські» заводи та комбінати, яка студіює, бореться та голодує на «Вузах», фабриках та колгоспах нашої Батьківщини.

Наша мета — перетворення першої большевицької революції в другу — національну — спирається перш за все на духовому переростанні молоддю мертвих схолястично-інтернаціональних та матеріялістичних ідей московського большевизму, на внутрішній активізації цієї молоді і відродженні її національних почувань та її духовому й суспільному ідеалізму. Той, хто знає молоде радянське покоління, хто розуміє його психологічно, для того наївна «марксистська» фразеологія нашого молодняка є тільки справою мови, за якою ховається світогляд та почування дуже відмінні від казенної московської ідеології.

Не можна закривати очей на численні й великі хиби нашої радянської молоді, на її анархічність, брак дисципліни, зневагу традиції. Після перемоги перед Українською Державою та її суспільністю лежатиме велитенська праця, виховання й перевиховання молодого покоління, будова зруйнованих духових і моральних цінностей. Але тепер для нас вирішальну ролю відіграє та нечувана ще активізація українського молодняка, той його фанатизм і готовість до саможертви, та віра в себе і свою силу; їх збудив до деякої міри майже вперше большевизм, але він не може все опанувати їх, бо *соціальна большевицька революція перетворюється в національну*.

Шляхи українського націоналізму є шляхами національної революції, другого етапу першої революції, що почалася 1917. р. Його мова є й

мусить бути мовою революційної молоді. Його ставка — це ставка на сильних, ставка на «актив», а не на тих, що вже не можуть боротися й які від повалення большевицької держави перш за все очікують «відпочинку».

А тому наша ставка є ставкою на молодь і то так на українських землях над Дніпром, як і на другім боці совітських кордонів — на Західно-Українських Землях та на еміграції.

М.

Годі мовчати!

Ось кілька уривків із листів, що останніми місяцями надійшли з України: «...часто трапляється у нас людожерство з голоду. Часто вбивають жебраків, що впрошуються перепочувати, самотніх безпритульних дітей. Вбитих поїдають». «У нас часто знаходять на вулицях та будинках труни змерлих з голоду. Вимірають з голоду цілі села — до останньої людини. Якщо нам не допоможуть, усіх нас чекає смерть з голоду». «Про життя наше краще всього промовляють слова біблій: «хто вмирає від меча, щасливіший того, хто вмирає з голоду»... «Поїли всіх псів та кицьок, ловимо мишей, хліба не бачили від кількох місяців. Мати й обидва сини лежать з опухлими від голоду ногами. Пишеш, що колись побачимось... Ні ми більше не побачимось, ми не виживемо за цього жахливого голоду». «Колиб ти, любо сестро, бачила це... Вмирають так: де йде, там вмиє і вмер; ховати нема кому. Лежать, доки не згниють, і лише кости остануться; як колись то було з кіньми, так тепер з людьми повелося. Котів і псів позідали, а коней нема давно, півнів на селі не почуєш»... «Голодні ходять по хатах і просять: дайте хоч пів буряка. І так сирим його й їдять. Багато людей вже з голоду повимирало. Ще сповіщаю тебе, любий брате, що в нас така біда, що люде людей їдять, бо муку вже зїли, гречану полову теж... Їмо шев, котів, мишей, люде їдять людей. Отак гнітять нас отими п'ятилетками»... «Дехто аж з місяці не бачив хліба. Люде з голоду пухнуть. Сотнями вмирають... Батьки поїдають свої малі діти. Дорослі діти вбивають і поїдають старих батьків. На ринку продають печеню з людського мяса». (До речі, цей останній уривок — з листа, надісланого з міста, а не з села, як всі попередні уривки. Пр. н.).

У травневому зшитку англійського місячника «Fortnightly Review» пише чужинець англієць Мальольм Мерідж: «Підчас недавніх відвідин України я бачив трохи той бій, що його провадить совітський уряд проти селян. Його бою супроти мене як на справжній війні, й пишених провадиться далі. По оден бік мільйони селян, з тілами опухлими з голоду, по другий бік жовніри, члени ДПУ, що виконують накази диктатури пролетаріяту. Вони накиншлися на країну немаче хмара сарани і пограбували все їстівне; вони вистріляли і повиселали тисячі селян, пооді цілі села; вони створили з найплодючішого краю на світі — мелянхольйну пустелю».

І до цього цей етап триває не від півні, а вже понад рік. Ще 27. травня минулого року берлінська «Vossische Zeitung» принесла першу з довного ряду статтю свого совітського дописувача *Вільма Штайна*, який подавав із Одеси, що Україна, українське селянство, покидає свої спустошені села і з саквами за плечима йде у світ шукати кращої долі. По довгому і докладному опису своїх вражень із України *Штайн* зауважував: «То не сарана ані посуха, ані кенський урожай є причиною цього голоду, а безглузде прискорення колективізації».

Тоді ж писав і швайцарський «Der Bund»: «Голод та позбавлення селян землі спричинили цей масовий рух української людности. Хто на власні очі не бачив цього, той не зможе зрозуміти цього трагічного становища. Сотні тисяч нещасних несуть усе своє убоге майно на плечах і йдуть самі, не знаючи куди. Ви бачите їх по всіх дорогах України. Цілі села позалишали свої стріхи».

Все це нагадує давно, перед десятьма роками, пережите, коли на Україні вмирили мільйони українців. 15. квітня 1922. норвежець *Квіслінг* повідомляв Женеву, що на Запоріжжю є села, де денно вмирає від 7 до 10 % населення села; француз *Дессона* писав: «Я хотів би показати цілий Європі руїну, що панує на Україні, показати ці

сотні тисяч дітей подібних до кістяків, що простягають свої малі рученята до чужинців, чекаючи від них допомоги. Мені здається, що причина нашої байдужості є та, що все це лихо діється десь там ген далеко, лемент та плач голядних не досягають до вух європейців».

Цікаво, дуже цікаво зазначити, як то все на світі йде за славетним драгоманівським законом т. зв. людського поступу: перед десятима роками француз Десона скаржився на нечутливість європейців на смертні муки коначних з голоду українців, а р. 1933. ще ніхто, бітме ніхто не поскаржився на те, що навіть українці эпоза меж сталінської катівні глухі й німі на муки й вимирання винищуваних Москвою братів своїх українців у совітській імперії! Тоді з України норвежець *Квіслінг* писав: «Крайній час, щоби принаймні Європа відкрила свої очі на катастрофу, що сталася з одним із її народів, та скорше б вирушила йому на допомогу», а тепер ми звернемося лише до українців, щоби хоч вони нарешті почали реагувати на те систематичне винищування Української Нації, яке безупинно провадить Росія під ріжними формами — Соловок, колективізацій, розстрілів, паспортів, очістки прикордонної сто кільометрової смуги, нарешті голоду, який цим разом охопив не лише приморську частину України, але й цілу країну від моря аж до Припяти і Союму.

Коли б такий ланцюг катувань впав на якийсь инший нарід, то напевно давно би й пляново велася боротьба проти такої, самого Петра I. й Абдула-Гаміда II. гідної, політики «вирішення українського національного питання», яку від осені року 1928. провадить своєю знаменитою п'ятилеткою сталінський московський Кремль.

Надзвичайно характерично, що п'ятилетка досі ще не викликала (і, будьте певні, ніколи не викличе!) голоду і масового вмирання російської людности на Московщині. Нема дурних! Цю долю пляново підготувала Росія лише Україні. Мета: остаточна ліквідація української мазепинської небезпеки, після чого «Мать Расея» мотиме нарешті спокійно спочивати на своїх лаврах. Характерично те, що після того, як у льондонським «Daily Express» на початку квітня *Гарет Джонс* умістив оповідання про те, як він теж із торбою за плечами пішки вандрував по голодній і спустошеній лівобережній Україні (на Полтавщині — казав він — сотні сел цілковито вимерли чи опущені), одразу ж озвався з Москви знаний сталінський симпатик *Уольтер Дуранті* і на сторінках ню-йорського «N. J. Times» оголосив, що в СРСР повсюду харчевий стан добрий, лише на Україні, що займає лише 2 відсотки площі СРСР дійсно панує голод! А тому він Дуранті протестує проти методів інформації Джонса. Так само і московський дописувач «Sunday Times» пише, що хоч на Україні й голод, «але населення центральних губерній не відчуває браку поживи».

Характерично й те, що з нагоди голоду р. р. 1921—23 (про наслідки якого доктор *Haigh*, уповноважений міжн. черв. хреста, вигнаний більшовиками з України, казав, що на Україні тоді мало вимерти шість мільонів душ), історик тогочасного голоду проф. *Фішер* писав: «Політика комуністичної партії супроти України має кілька цікавих сторін. Московський уряд не лише не захотів подати до відома американської допомогової адміністрації становище на Україні, як це він зробив щодо інших країв, більше віддалених, але він чинно перешкоджав тому, щоби американці прийшли до контакту з Україною. Москва за всяку ціну ігнорувала голод понад Чорним морем, що був не менший, ніж на Волзі».

Характерично нарешті й те, що нас нищили й нищать, а ми — ми мовчали й досі мовчимо. Героїчна влада, що й казати!

Українська преса, і краєва й еміграційна, мусить нарешті замість доривочного та несистематичного подавання поодиноких листів із України, як вона робила це зрідка й досі, поставитися більш уважно до того, що тепер одбувається на Великій Україні. Ви скажете — бракує часом інформації. Але це не зовсім так. От у Берліні саме тепер відбувалася вистава листів-світлин із голодних місцевостей. Чи не можна б хочби використати що поважну збірку вельми пророчистих матеріалів? По-друге чужинецька преса, насамперед англійська й американська, подавала чимало надзвичайно яскравих описів того, що англійські подорожні своїми очима бачили на Україні. Ці дописи дещо використала українська преса в Америці, але до краєвої вони майже не дісталися, хоч деякі з цих дописів, от хоч би й того самого *МерріДжа* в «Morning Post» впрост ревелюційні.

Не використовується як слід і тих численних чужинців, що в такій великій кількості повертаються саме тепер з України до Чехії, Німеччини, Франції, і які, хоч здебільшого дуже перемучені й настрашені, розповідають про те, що доводилося їм бачити на Україні.

Але зрештою преси однієї замало. Ціле суспільство українське мусить нарешті відкрити приспані очі на ту жахливу катастрофу, що сталася над Дніпром, Доном та Кубанню, катастрофу, що може мати для майбутнього Української Нації величезні і страшні наслідки.

Крайній час збудитися від летаргії, в якій перебуваємо! Треба нарешті перебороти злочинну апатію й байдужність!

Е. О нацький.

Націоналізм і індивідуалізм.

Кожна людина має в собі щось своє, оригінальне, неповторне, що відрізняє її від решти людей, навіть тої самої національності, навіть тої самої родини, і що творить з неї цілком відмінний психічний і фізичний образ, творить із неї «особу», або — кажучи латиною — індивіда. Але історія не знає ізольованих індивідів; насамперед сексуальний інстинкт, а потім і економічні потреби спонукають первісних людських істот до суспільного життя і тепер ні одна людина не з'являється на світ поза рамками тої чи иншої суспільности.

Дуже легко спостерегти, що економічні потреби організації праці приводять неминуче до встановлення залежності одних індивідів од других, слабших од сильніших, бідніших од багатших. За давніх часів ця економічна залежність доходила до форми цілковитого заперечення «особистости» в усіх, приналежних до нищих класів людности: людина прирівнювалася до речі, яку можна було купити, продати, знищити на бажання власника. Одна сильна індивідуальність уважала себе в праві розпоряджатися безконтрольно тисячами інших, слабих індивідів, які — саме через слабкість — втрачали навіть право вважати себе за «людей». Втрачали право, але певно за людей себе вважати продовжували і людьми були. І не раз зі зброєю в руках, у кривавих повстаннях, намагалися і «право» бути людьми, себто, право не соромитися свого «я», своєї індивідуальности, здобувати. Ціла історія людства виглядає зрештою як боротьба — з одного боку — за звільнення людини від залежности від природи, а з другого боку — за звільнення людини від залежности від людини. Та як що боротьба за звільнення людини від залежности від природи осягає великих успіхів, боротьба за звільнення людини від людини осягає успіхів лише відносних, бо саме життя в суспільстві з розвитком цивільного життя накладає на кожного члена суспільства по-раз більше обов'язків у відношенні до суспільства.

Уже Христос визнав за кожною індивідуальною людською душею безконечну вартість, але великі ідеї Христа настільки випереджали тодішню суспільну дійсність, що перейшли віки за віками, аж поки в свідомості християн ці ідеї стали чинними. І лише французька революція, проголосивши загальну рівність і братерство, спробувала була — але відкидаючи Христа! — пристосувати до життя Його ідею вартости кожного індивіда. Від французької революції з її лібералізмом і бере початок той «індивідуалізм», що так характеризує два останні століття, забарвлюючи собою і літературу (згадати хоча би романтизм, байронізм і тд.), і політично-економічне життя.

Але коли з одного боку літературно-філософський рух йшов у напрямі вальоризації психічних сил індивіда, стремів до найбільшого їх розвитку, бодай коштом пригноблення решти індивідів, то в політично-

суспільних рухах, індивідуалістична тенденція приводила навпаки до зниження рівня окремих індивідів, до заперечення права одних індивідів розвиватися коштом решти. Ось так із одного боку ми маємо Гете, що в відчуженні яскравої індивідуальності вбачав найвище щастя, або Ніцше з його жаданням піднести людину до шабля Над-людини і з його твердженням, що індивід є усе, а колектив — ніщо, або Іогана Мілера, з його мріями про — чоловіка-бога; а з другого боку ми знаходимо атомістичну теорію суспільства демократичної доктрини, з її ідеалами загальної рівності, що приводить до нівеляції людських вартостей, і виливається в жахливу демагогію большевизму і комунізму (що фактично приводить в логічному розвитку подій до цілковитого заперечення індивідуалізму). Для демократичного індивідуалізму людське суспільство є чисто механічним та атомістичним агрегатом. Кожна окрема людина є рівним кожній іншій людині атомом, що важить на важниці життя і влади рівно стільки, скільки й кожний інший. І саме тому в усякому демократично-ліберальному режимі важить не якість тої чи іншої особи, не вартість її психічних прикмет, які треба всемірно плекати і розвивати (згадайте притчу Христа про закопані в землю таланти), але лише *кількість* тих осіб. І відповідно до того, нація уявляється не як органічна цілість, де різні вартості розподіляються по гієрархічній драбині більшої корисності та відповідальності, але як проста сума, як число, без всякого органічного зв'язку, але з тягарем суми нарахованих одиниць. З цієї точки погляду, наприклад, Українська Нація має право на шосте місце в Європі, бо нараховує... понад 40 мільйонів індивідів. А проте суворе життя не рахується з тими 40 мільйонами і відводить нам нині на банкеті нації одне з останніх місць! Бо кількість має в інтернаціональному житті свою вагу, але лише помічну, другорядну...

В такій кількісній масі одиниця, індивід є всім. Рівний всім іншим індивідам, він почуває себе «сам-собі-паном». Не зеднаний з суспільством ніякими етичними обов'язками, він поводить відповідно до своїх власних міркувань, інтересів і смаку. В момент національної небезпеки, він проголошує свою неутральність, виправдується тим, що — «його хата з краю», й її ніхто не зачепить. Ціллю собі він ставить здобути якомога більших прав і звільнення від усіх обов'язків. Коли є можливість він не платить податків, намагається обходити закони, хвалиться, коли йому пощастить провезти контрабанду, симулює хвороби, щоби ухилитися від військової служби, вимагає повної безконтрольності в його промислових і торговельних операціях. «Моя» ініціатива, «мої» гроші, «мій» крам, «мое» підприємство — хочу продати, хочу закрити, хочу подарувати, а державі, суспільству, нації до того всього — зась!

Крайною найбільш безпardonного індивідуалізму (бо і лібералізму, і так званої «демократії») останніми десятиліттями стали Північні Штати Америки, де запанувало було досить вульгарне гасло: — Mind your own business» — «не совай носа до чужих справ». Дійшло до того, що займатися політикою чи взагалі громадськими справами («совати ніс до чужих справ») почали вважати в Америці за річ для порядної людини непристойною. Порядна людина повинна була присвячувати себе комерції чи промисловості, взагалі власному бізнесові, залишаючи політику касті професіоналів, що дивилися на свою діяльність теж як на своєрідний «бізнес», в якому йшла торгівля голосами за відповідні послуги.

Як наслідок — з одного боку буйний розквіт бутлєгерства, ракетирства й іншого бандитизма (з окремою спеціалізацією грабування і звільнення за відповідний викуп багатих людей та дітей), що витворило справді злочинну державу в державі, а з другого боку — безпремірна концентрація капіталів у руках кількох привілейованих фінансистів та промисловців, що так само витворювали свою державу в державі, і заміряли до повної механізації та автоматизації суспільства. Саме в Америці за останні десятиліття гасла демократичного лібералізму привели з одного боку до непомірного розквіту індивідуалізму та появи небагатьох справді — бодай щодо антисуспільної діяльності — «над-людей», а з другого боку — до нового заперечення вартості індивідуальності — в раціоналізації промисловості, де індивід став звичайним приладом, струментом, річчю, без особистості й виразу. Ніхто не думає заперечувати пожиточності машин у еволюції людства, але не можна допускати, щоби ця пожиточність машин поверталася на шкоду цілої маси робітництва, яке має бути дисциплінованим, але не механізованим, має бути точним у своїй діяльності, але не автоматичним, повинно зберігати людський образ, і не допускати до того, щоби тиранія машин нищила гідність і радість праці.

Націоналізм, що ставить в основу своєї діяльності добро *цілої* нації, пам'ятає, що стан цілого залежить од стану складників. І саме тому він мусить пеклуватися про як-найбільший розвиток індивідуальних прикмет і окремих індивідів, і окремих індивідуалізованих груп. Індивіди, що складають націю, не можуть ніколи сходити на рівень *засоби*, вони завжди мають залишатися *ціллю*, щодо якої держава, суспільство в цілому, має свої *обов'язки*. І саме тому напр. в Італії, з приходом до влади італійського націоналізму (відомого під назвою фашизму), італійська держава прибрала назву *етичної держави*, себто, держави, що не залишається байдужою до життя нації й індивідів, що її складають, але має щодо них свої етичні обов'язки, дбає про їх виховання (не лише про освіту!), про ріжноманітний розвиток усіх індивідуальних вартостей. З другого ж боку і індивід має обов'язок жертвувати всім — навіть власним життям — для нації. І тут нема ніякої суперечності. Почуття самопосвяти для нації, яке помічається в кращих її членів, лише підкреслює те споріднення індивіда з нацією, при якому індивід, ризикуючи для нації, жертвує собою не для якоїсь чужої відмінної йому істоти, але для того, що *є в нього самого* найдорсжчого, найкращого, найшляхотнішого, найвищого. Бо ідеали нації є його ідеалами, болі нації є його болями, тріумф нації є його тріумфом, — і як що сильна людина ніколи взагалі не вагається ризикувати життям для досягнення своїх партикулярних ідеалів, то тим менше буде вона вагатися ризикувати своїм життям задля досягнення тих її ідеалів, що поділяють їх разом із нею мільйони споріднених душ.

Бо нація, як казав Адам Мілер, є одною великою цілістю, одною великою індивідуальністю. Вона не є, як це думав Русо і з ним усі демократи, агрегат індивідів, що існують одні коло одних на визначеній території в визначений момент, але є органічною цілістю, що сформувалася шляхом довгої низки поколінь. Бо кожний індивід є в дійсності продуктом не лише своїх безпосередніх родичів, але також цілої нації, себто, цілої низки предків. І не дурно французький соціолог Ле-Бон писав, що: — «Всі мешканці одної і тої самої місцевості, одної і тої самої провінції неминуче мають спільних предків, вимішаних із тої самої

глини, викарбованих у тих самих формах, зв'язаних одним і тим самим довжелезним ланцюгом, у якому вони є лише останніми ланками. Ми є одночасно діти наших батька-матері і нашої нації. І це не лише почуття, але це також — фізіологія і спадковість, що роблять із нашої батьківщини для нас другу мати...» І саме тому наш великий Шевченко присвятив своє чудове «Послання» — «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм» — єднаючи їх всіх в одну *спірітуальну цілість, в одну націю*.

Автім, якщо не мати вихідної точки з такої спірітуальної цілості, годі втекти від руйнуючого матеріалізму: індивід усе буде супроти індивіда, кляса все — супроти кляси, і боротьба — боротьба за всяку ціну! — буде останнім критерієм. Кожне панування буде виключним та насильним, кожна гієрархія буде позбавлена будьякого етичного змісту. Про соціальне становище і владу кожного рішатиме головне гріш, не те, *хто чим є*, але те, скільки хто має. На базі індивідуальної рівності, зникає всяка градація психічних якостей, і демократія неминує перетворюється — як це ми бачимо найвиразніше в Америці — в плутократію.

Індивідуалізм, що має за вихідну точку окрему особу, дивиться на речі лише з точки погляду тої окремої особи, і тим приводить у моралі: до егоїзму (з усіма його утилітаристичними, гедоністичними, макіявелістичними і т. п. варіантами); в політиці — до лібералізму (щоби індивід мав як-найбільшу свободу) і до демократії (щоб ніхто не був більшим за іншого); і нарешті — до анархії, себто, руйнування всякого державного зв'язку.

Націоналізм, виходячи з цілості, а не з індивіда, приводить навпаки: в моралі — до жертвенності і самопосягати; а в політиці — до справжньої організації, через поєднання індивідів тою ідеєю цілості. І якщо соціалізм висуває концепцію, де колективові (не нації) надається виключне значіння, а індивідуалізм — навпаки — те виключне значіння надає індивідам, то націоналізм заперечує крайности одної і другої теорії, і твердить, що *без нації не може бути зросту індивідуальностей, і без розвитку індивідуальностей не може бути зросту нації*. Розвиток національної свідомості, що примушує людину час од часу до жертв на користь нації, не лише не суперечить розвиткові індивідуальної свідомості, але навпаки — ця індивідуальна свідомість є конче-потрібною для розвитку національної свідомості. Бо лише свідомі індивідуальної своєї гідності індивіди можуть мати й свідомість національної гідності; не дурно писав В. Соловйов, що «головне нещастя Росії полягало в нерозвиненості особистості, себто, в слабкому розвитку колективного, громадського чуття, бо ніж цими елементами заходять відносини пропорційности: при зчавленню особистості твориться з людей не суспільність, а отара...» Але з другого боку, цей розвиток особистості не повинен іти на шкоду цілому суспільству, бо инакше повстає сваволя і анархія.

Отже висновок: український націоналізм має бути *проти* індивідуалізму, поскільки він визначає безконтрольну гру непогамовних егоїзмів і хижацьких апетитів, але має бути *за* індивідуалізм, поскільки він визначає гармонійній ріжноманітний розвиток психічних вартостей людської особистості і спричинюється до збагачення якостевої сили цілої нації. Націоналізм має бути *проти* індивідуалізму, поскільки він визначає намагання індивідів звільнитися від обов'язків у відношенню до суспіль-

ства і нації, націоналізм має бути *за* індивідуалізм, поскільки він визначає намагання індивідів дбати про як-найкраще виконання своїх обов'язків супроти суспільства і нації, що є можливим лише при постійній праці над зростом і розвитком індивідуальних вартостей.

Булавенко.

До східних проблем України.

Жмут історичних інформацій.

Київська держава й Північний Кавказ.

Український народ, створивши свою державу над Дніпром у другій половині IX. в., почав розширювати свої володіння не тільки на південь — до Чорного моря і до долишнього Дунаю, не тільки на захід — до Висли і Карпатських гір, не тільки на північ, але і на схід і південний схід.

Та, не без ваги буде піднести, що ще далеко до створення держави, бо «с першій половині VI. віку славянська колонізація опанувала вже басейн Дона і просунулася до Озавського моря¹⁾ і що після цього нашим предкам довелося віками вести тяжку боротьбу з різними народами, що один за одним сунули з Азії в Європу через Каспійсько-Уральські ворота. Першим таким народом, що з'явився в стінах України в 550 р., були авари або обри, яких держава в другій чверті VII в. вже заникла; по ній над нижньою Волгою, понад р. Доном, на Північному Кавказі і на Чорноморських степах виросла велика держава хозарів, що проіснувала тут з кінця VII. в. до половини X. в.

По створенні київської держави, починаючи останньою чвертю IX. в., можна відмітити цілу низку походів київських князів на р. Дон і на Північний Кавказ, і навіть аж на південний берег Каспійського моря (відомі походи князя Олега в 913. р., Ігоря — в 944.—945. р. р., Святослава — в 964.—966. р. р. і т. д.). Головним мотивом цих походів було зміцнення української держави на сході²⁾.

Про те, що київська держава міцно тримала в своїх руках північно-кавказькі землі вже в першій половині X. в., свідчить договір київського князя Ігоря з Візантією з 944. р. Цим договором Ігор між иншим прийняв на себе зобов'язання не перепускати до Криму з Північного Кавказу болгар чорних³⁾. Відомо також, що через 80 років після цього договору, син Володимира Великого, східно-український князь Мстислав, якому батько віддав в управління Подонські, Кримські і Кавказькі землі, вирушив був зі своїм військом із Північного Кавказу проти свого брата Ярослава, що сидів у Києві. Мстислав прийшов аж на Чернігівщину і погромив війська брата в Листинський битві в 1024. р. Після цього брата підписали в 1026. р. договір з собою, згідно з якою Мстислав володів землями, що лежали по лівому березі Дніпра, а також Донецчиною і князівством Тмутороканським, а Ярослав — рештою земель України-Руси. В 1029. р. Мстислав і Ярослав відбули вдалий похід на Північний Кавказ проти ясів (осетинів⁴⁾). Маємо також звістку з 1060. р. про те, що косоги (предки черкесів) платили дань князеві Ростиславові Володимировичу. Цікаво, що запорозькі козаки, прибувши на Кубань в 1792. р. під іменем Війська Чорноморського, наїшли на Таманському півострові мраморову плиту з написом: «Въ льто 6576 (1068 р.) индикта 6, Гльбъ князь мьрилъ море по леду отъ Тмутороканя до Кърчева 854 сажени⁵⁾. Себто запорозькі поселенці на тій самій Кубані, яка в старовину належала до української держави. Про прямий не тільки державний, але і культурний зв'язок Північного Кавказу з Києвом свідчить, крім инших історичних фактів, існування в XI. в. на Тамані філіяльного монастиря Київського Печерського монастиря⁶⁾.

Тмутороканське князівство, що займало західню частину Кубані, протрималося до другої половини XII. в., без огляду на те, що стени понад Доном і понад долишнім

¹⁾ М. Грушевський, Історія України-Руси, т. I, стор. 147.

²⁾ Там таки, стор. 411.

³⁾ Там таки, стор. 374.

⁴⁾ Грушевський, Історія, т. II, стор. 20—21.

⁵⁾ Проф. Ф. А. Щербина, Історія Куб. Казач. Войска, т. I., стор. 317).

⁶⁾ Грушевський, Історія, т. II., стор. 509.

Дніпром були залиті турецькими ордами — в кінці X. в. печенігами, а з половини XI в. — половцями. Що більше, як свідчать дані, опубліковані українськими істориками, словянська людність залишалася в Чорноморських і Приозівських степах і підчас перебування тут орд печенігів, торків, половців і татар.

Козаки.

Історія повстання Війська Запорозького і взагалі українського козацтва та його боротьби з ворогами вже в значній мірі освітлена істориками. Гірше стоїть справа з вивченням історії Війська Донського і військ Волзького, Уральського, Терського та ін. Та всеж відомо, що Донське Військо веде свій початок од славянських поселенців Донщини XII.—XIII. в. в., які змішались тут з різними азійськими народами. Відомо, що в XIII. в. на землях Золотої Орди існувала Сарайська Епархія, що обслуговувала християнське населення Донщини і долини Волги. Історики козацтва твердять, що тут тоді жили предки донських козаків. По Куліківській битві з татарами 1380. р. татарські хани жорстоко розгромили Донщину і Дон спустів. Населення посунулося звідси на північ до лісової смуги, в Рязанське і Московське князівства, і тут попало під безпосередній політичний і культурний вплив Москви. Історики Дона твердять, що повстання Донського Війська, як незалежної козачої республіки, вимагало значного часу і сталося між 1520—1546. р. р.⁷⁾ Треба при тому мати на увазі, що при організації Війська Донського були два осередки: один на долині течії Дона і понад р. Донцем, це так зв. Донське Низове Військо; другий осередок повстав далеко від першого на північному сході, між р. Волгою і р. Доном, понад річками Хопром і Медведицею, це т. з. Верхове Донське Військо. В кінці XVI. в. ці два осередки об'єдналися в одно Військо Донське.

Українське населення взяло велику участь в організації Низового Донського Війська. На це вказують численні історичні дані, помічені в працях різних авторів⁸⁾, з яких видно, що в другій половині XVI. в. і в XVII. в. запорозькі козаки часто приходили на Дон малими і великими ватагами та разом із донськими козаками ходили походами на м. Озів, або громили татарські і турецькі береги Озівського і Чорного моря. Отже запорозькі козаки не тільки збоку Наддніпрянщини, але і збоку Донщини і Північного Кавказу захищали від тодішніх ворогів землі, що в X. і XI. в. входили до складу київської держави.

Чимало було й таких запорозьких козаків, які осідали над Доном і з часом увійшли до складу Війська Донського. Історик Кубанського Козачого Війська, проф. Ф. А. Щербина, підкреслює той факт, що запорозькі козаки заснували на одному з островів долини Дона м. Старочеркаськ, що було довго потім столицею війська Донського. Ис. Бикадоров також стверджує, що ще в 1570—1572. р. р. мало місце значне підсилення Донського Низового Війська 2—3 тисячами запорозьких козаків, що заснували тоді на Донщині нові городки — Старочеркаськ, Манич і підсилили Раздорі Нижні⁹⁾. Значний приплив запорозьких козаків на Дон і поселення їх тут стурбовало Москву і московська влада, починаючи з 30 років XVII. в., у своїх грамотах Війському Донському почала домагатися, «чтобы запорожские черкас в круг не пускать»¹⁰⁾. Ис. Бикадоров зазначає в той факт, що «значна кількість українських слів, форм і зворотів цієї мови (української) у низових козаків Донських є наслідком значного, якщо не переважного сходження запорозьких козаків у донське низове військо»¹¹⁾.

Розселення запорозьких козаків на Донщині було тільки частиною нового походу українського народу на схід і південний схід. Бо в другій половині XVII. в. українці заселили великі простори Слобідської України і заснували полки Сумський, Харківський, Охирський, Ізюмський і Острозький. Українська колонізація не спинилася тут і все просувалася далі на схід. Згаданий Ис. Бикадоров дає таку оцінку появи української хліборобської людності на Донщині: «Сільсько-господарська культура, що почала розвиватися на Дону з XVII. в., йшла з України, що встановлюється історично і чому підтвердження ми знаходимо в засвоєнню козаками (донськими) українських назв (напр.: жито, ярмо, війя, чепіга, заніз, квач, налігач, люшня, назви ма-

⁷⁾ Ис. Ф. Бикадоров, История Казачества, кн. I., стор. 125).

⁸⁾ Видатний історик Дона, донський козак В. Д. Сухоруков (помер 13. VIII. 1841. р.), зібрав багато подібних фактів з праці «Историческое описание земли Войска Донского».

⁹⁾ Бикадоров, История Казачества, стор. 131—132.

¹⁰⁾ Там таки, стор. 152.

¹¹⁾ Там таки, стор. 162.

стей волів і т. д.) і в використуванні вола як головної робочої сили, як і на Україні, але невідомого у Великоросії»¹²⁾). Щоб нам стала зрозумілою культурна роля українського населення на Донщині в XVII. і XVIII. в. в., треба зясувати собі, що самі донські козаки до кінця XVII. в. хліборобством не займались; ще в 1690. р. хліборобство на Дону забороняли під загрозою смертної кари¹³⁾.

Донські козаки жили майже виключно по берегах річок; великі простори земель поміж донськими ріками були не заселені і не оброблені. І якраз ці вільні землі заняло українське населення і обробляє їх своїм трудом з кінця XVII. в. Історики Дона визнають велике культурне й господарське значіння заселення українською людністю цих земель. «Заселенням краю поліпшувалися шляхи, оберігалися дороги від непевних людей, полегчувалася земля і державна дорожна (почтова) повинність, розквітало і поширювалося сільське господарство» — каже Е. П. Савелів¹⁴⁾.

Без огляду на те, що донське козацтво і російська влада вживали найрізноманітніших заходів для припинення поселення українських хліборобів на Донеччині і Донщині, посування українського народу на схід не тільки не припинялося, але з кожним десятиліттям зростало. Організоване переселення запорозьких козаків на Кубань в 1792—1793. р. і переселення сюди таки в першій половині XIX. в. ста тисяч козаків з Полтавщини, Чернігівщини і Харківщини (на території т. з. Чорноморського Війська на Кубані) були тільки черговими проявами походу українців для залюднення тих земель, якими володіла українська держава в X. і XI. в. в. від якого то часу український народ перебув многовікову боротьбу з печенігами, торками, половцями, татарами, турками, перетопив у своєму організмі численних вихонів із цих народів, переніс литовське і польське панування, пережив Велику Руїну, часи гайдамаччини і колівщини, витримав організований натиск москалів на південь та поборов степ і міцно засів на заселених ним землях.

На південь від Війська Донського в 1792—1860. р. р. організувалося Військо Кубанське, що складалося з Чорноморського Війська (бувши запорозькі козаки — 14—17 тисяч і 100 тисяч козаків із Полтавської, Чернігівської і Харківської губ.), з Хоперського Війська, з Озівського Війська (більшість — козаки Задубайської Запорозької Січі), частини Катеринославського Війська українського, з донських, уральських і терських козаків і бувших солдат російської армії. Коло двох третин Війська Кубанського становлять українці.

На схід від Війська Кубанського аж до берегів Каспійського моря організувалося Військо Терське, що веде свій початок з XVI. в. і складається з національно різнородних елементів. Однак і до складу цього, порівнюючи невеликого, козачого війська увійшло досить українського елемента. Ген. штаба полк. Хорошхин¹⁵⁾ вказує, напр., що в 1831. р. організовано два полки «из малороссийских казаков» і потім ці полки були переведені на Кавказ, там залишилися і «послужили началом нынешнему Владикавказскому полку Терского Войска». Відомо також, що західна частина Війська Терського теж складається в значній мірі з українських козаків. Серед некозачого населення Терєка більшість складають теж українці, бо і сюди докотилася в другій половині XIX. в. велика хвиля українських переселенців, що бігом останніх десятиліть минулого століття і за перші роки XX. в. залила Кубанщину, Чорноморщину, Ставропільщину й Терщину, що більше перекинулася за Волгу, досягла степів Туркестану, розсипалася по великих просторах Сибіру і дійшла аж до далекого Амуру і Зеленого Клина аж біля Великого Океану.

Південно-Східний край. — Північно Кавказький край.

Дон, Кубань, Чорноморська губ., Терек, Ставропільська і Астраханська губернії несуть назву Південно-Східного Краю. Площа його рівна 632.894. кв. кілм. (в 4½ рази більша за Чехословацьку Республіку, на 80 тисяч кв. кілм. більша за Францію і на 157 тис. кв. кілм. більша за Німеччину). На 1. січня 1915. р. жило тут 11,362.300 душ населення. Коли порівняємо кількість козачого населення Південно-Східного Краю з некозачим, то будемо мати наступне:

¹²⁾ Там таки, стор. 166.

¹³⁾ Сватіков, Россия и Дон, стор. 26.

¹⁴⁾ Е. П. Савелів, «Крестьянский вопрос на Дону в связи с казачьим, Историческо-статистический очерк», Новочеркасск, 1917. р.

¹⁵⁾ Хорошхин, «Казачьи войска, опыт военно-статистического описания», (С. Петербург, 1881 г., стор. 30).

	Всього населення	З того козаків було
Дон	4,013.400	1,600.000
Кубань	3,051.200	1,460.000
Терек	1,314.900	260.000
Ставропольська губ.	1,353.500	—
Чорноморська губ.	201.800	—
Астраханська губ.	1,427.300	42.000
Разом	11,362.100 (100%)	3,362.000 (29,6%)

Отже козаچه населення в цих областях становило трохи менше 1/3 всього населення краю.

За даними проф. Рудницького («Огляд укр. нац. території»), кількість українського населення Південно-Східного Краю тодіж становила приблизно, 5 1/2 міл. душ, з того горців було коло 1 1/2 мільйона.

Большевицька влада в 1924. р. перевела новий адміністративний розподіл земель Південно-Східного Краю. Відмежовано новий, т. з. Північно-Кавказький Край, до складу якого увійшла вся західня і південно-західня частина Дона, ціла Кубань, Чорноморська і Ставропольська губернії і більша частина був. Терської області. Цікаво підкреслити, що східній кордон цього нового краю майже відповідає східньому кордону суцільно заселеної українською людністю території.

Північно-Кавказький Край займає територію в 268.149 квадр. кілм., з населенням в 8 1/2 мільйонів д., згідно зі переписом 1926. р. Треба піднести, що навіть большевицька преса вказувала на те, що дані про національний склад населення Півн.-Кавк. Краю були зфальшовані, бо цілі, виключно українські, станиці записано до рубрики «росіян»; а за даними цього перепису, на землях Північно-Кавказького Краю нараховано 3,841.063 росіян, 3,106.852 українців та коло 1 1/2 мільйона горців. Що ці дані зфальшовані на шкоду українців, це впадає в очі по перемаді пізніше оголошених у большевицькій пресі даних про склад населення певних районів Півн.-Кавк. Краю. Так, напр., у звязку з «українізацією» Півн.-Кавк. Краю опубліковано в 1931 р. в радянській пресі¹⁶⁾ дані про кількість українського населення в деяких районах Краю, а саме:

I. ОБЛАСТЬ ВІЙСЬКА ДОНСЬКОГО.

а) Від Воронізької губ. до Озівського моря і долиньного Дона: Райони:	% укр. насел.	б) На південь від р. Дона (від Озівського моря до р. Манича і далі на схід від останньої аж до Кімлицької Автономної Республіки):	% укр. насел.
1. Леоно-Калитвенський	90	6. Озівський	85
2. Кошарський	90	7. Гігантівський (Цілна)	84
3. Мілерівський	80	8. Зимовниківський	55
4. Матвієво-Курганський	86	9. Ремонтинський	93
5. Таганрозький	93		

II. ОБЛАСТЬ ВІЙСЬКА КУБАНСЬКОГО.

а) На землях був. Війська Чорноморського і Азовського.	% укр. насел.	б) Південно-східня частина Кубані (бувше Військо Хоперське):	% укр. насел.
10. Кущівський ¹⁷⁾	80	20. Славянський	70
11. Старомінський ¹⁷⁾	87	21. Темрюцький	89
12. Єйський ¹⁷⁾	74	22. Сіверський	70
13. Павлівський	85	23. Гаряче-Ключівський	75
14. Канівський	80	24. Апшеронський	51
15. Брюховецький	85	25. Абінський	76
16. Приморсько-Ахтарський	82	26. Кримський	69
17. Тимошівський	79		
18. Коренівський	65	27. Баталпашинський	60
19. Катеринодарський	85	28. Невинномисський	55

¹⁶⁾ «Червона Газета» за 2. травня 1931. р., газета виходить тричі на тиждень у Ростові над Доном, що є адміністративним центром Північно-Кавказ. Краю.

¹⁷⁾ До складу цих районів входять південно-донські села.

III. БЕРЕГ ЧОРНОГО МОРЯ.

	% укр. насел.		% укр. насел.
29. Анапський	62	30. Геленджицький	52

IV. ОБЛАСТЬ ВІЙСЬКА ТЕРСЬКОГО (західна частина).

	% укр. насел.		% укр. насел.
31. Курсавський	86	32. Есентуцький	64

V. СТАВРОПОЛЬСЬКА ГУБЕРНІЯ.

	% укр. насел.
33. Виноділенський	75

До цих районів треба було б додати цілу низку інших українських районів Північно-Кавказького Краю. Але і з поданих даних видно, що на землях Північно-Кавказького Краю (що сусідує з сучасною Радянською Україною), на просторах від Воронізької губернії і до Чорного моря, українська людність сидить компактною масою понад річками Донець, Дон, Каяла (оплакана в Слову о Полку Ігоревім), понад Маничем, Сею, Челбасом, понад Кубанню. Це якраз ті землі, за які колись воювали кмівські князі — Олег, Ігор, Святослав, Володимир, Ярослав та ин.

Як зясовано вище, козаچه населення перед війною становило тільки 29,6% всього населення Краю. За большевицької влади відсоток козачого населення зменшується з кожним роком за рахунок приливу нових поселенців. Перед світовою війною в Південно-Східному Краю на одну квадрат. верству припадало тільки 20,5 д. З загальної площі в 57,7 мільйонів десятин землі оброблялося тільки 13 мільйонів десятин, хоч можна було взяти під сільсько-господарські культури щонайменше 20 міл. десятин¹⁸⁾. В 1925 р. було вже пересічно 30 д. на квадрат. км., а в сусідніх українських і російських губерніях було 50—70 осіб на кв. км. (в Румунії — 55,7, в Польщі — 70,7, в Чехословаччині — 97, в Німеччині — 131).

Порівнюючи краща забезпеченість землею П.-С. Краю приваблювала малоземельних і безземельних поселенців із сусідніх країв. З порівняння даних про склад населення П.-С. Краю в 1897. р. з даними за 1931. р. можна бачити, відкля йде в цей край хвиля нових поселенців.

Округи	Відсоток українського населення ¹⁹⁾	
	1897. р.	1931. р.
Таганрозька	61,7	86—93
Ростовська	33,6	85
Сальська	29,3	59—93
Баталпашинська	27,1	55—60
Есентуцька	17,8	64—86

Отже бачимо, що відсоток українського населення безупинно, з року на рік, зростає.

Козацькі республіки в 1917—1920. р. р.

У слід за систематичним наступом Росії на українські землі, поступневої ліквідації незалежної української держави часів Богдана Хмельницького, ліквідацією українського запорозького козацтва, закінченої зруйнуванням «Січи Запорозької» в 1775 р., Росія також послідовно зліквідувала самостійну Донську Козачу Республіку і з Донської Землі поступнево зробила звичайну провінцію Росії. Це саме сталося і з козацькими — республіками Уральською, Оренбурзькою, Терською та ин.

¹⁸⁾ Сирин, Юго-Восток России.

¹⁹⁾ Дані взяті: за 1897 р. з книги проф. П. И. Лященко, Экономические районы юго-востока Европейской России, Ростов на Дону. 1918 р. За 1931 р. «Червона Газета» за 2 травня 1931 р. з надрукованої в цій газеті Постанови Президії Національної Ради Північно-Кавказ. Крайового Виконавчого Комітету з 21. квітня 1931. г., підписаного Д. Цеєм (черкес), Ф. Чапалю (українець) і М. Пушковым (росіянин).

Однак вогонь волі постійно жеврів у козачих низах і в 1917—1920 р. р. розгорівся в подумя. Тоді то повстали були Донська, Кубанська Терська та інші республіки. Зокрема Кубанське Козацтво, підтримане горцями і частиною иногородніх, відновило стару форму козачого правління — Раду з виборним військовим отаманом і урядом, а Донське Військо й інші козачі війська — військові Круги, теж із виборними отаманами і урядами. Восени 1917. р. війська Донське, Кубанське, Терське і Астраханське разом із вільними народами степів і горцями Північного Кавказу, організували Південно-Східний Союз. На Зїзді Народів у Києві в вересні 1917. р. козацтво теж мало своїх представників поруч із представниками України, Білорусі, Литви, Татар і інших народів.

З кінця 1917 р. козацтво примушено розпочати оборонну війну з Росією. В 1918—1919 р. р. на Дону, на Кубані і на Терекі покликано до зброї майже все козацьке населення, і козачі війська нараховували часом далеко понад 100 тисяч вояків.

Однак, двістолітнє російське панування на козачих землях, двістолітня політика «обрусення» не лишилися без наслідків. Підчас боротьби з Росією в 1917—1920. р. р. серед козаків знайшлися прихильники Росії. Сили козацтва роздвоїлися — одні козаки воювали за повне визволення козацтва з російської неволі, а другі — вели війну тільки проти большевиків, але в той самий час за відновлення великої російської держави. Дивно воно, але й не дуже, коли згадаємо, що і на Великій Україні в 1917—20 р. р. визвольні змагання йшли покрученим шляхом боротьби зпочатку за автономію у складі Росії, потім за перебування Росії на федеративних підвалинах, далі шляхом оголошення в 1918. р. Гетьманом Скоропадським федерації з Росією, зчерги переходу української галицької армії 1919. р. під головну команду російського вождя генерала Денікіна, вкінці шляхом відомої угоди Уряду УНР з поляками 1920. р. й відмовлення на користь Польщі від Західньо-Українських земель...

Тим тяжче було організувати успішну боротьбу на просторах Південно-Східного Краю. Війська Донське, Кубанське, Терське і Астраханське склали не цілу $\frac{1}{3}$ частину населення цього різнонаціонального краю. Сільське не-козацьке населення, що складалося в переважній більшості з української людності, не виявило бажання боротися за козачі республіки і домагалася політичного і економічного урівняння з козацьким населенням. Треба підкреслити, що і козацька політика в відношенні до не-козаків була помилковою і принесла багато шкоди. Найтяжчою помилкою була угода з московськими силами, що скупчувались довкола генералів Корнілова-Алексєєва-Денікіна. Своєю чергою, не-козацьке населення активно підтримувало московських большевиків.

Воюючи проти большевицької Росії в союзі з «білою» Росією, козацтво тим самим втяглося в війну загально-російських сил між собою, а також у війну «білої» Росії з Україною, Горцями Кавказу, з Грузією, тощо.

Всі спроби кубанських самостійників у напрямку виведення принаймні кубанського козацтва з такого фальшивого становища закінчилися тим, що генерал Денікін, при активній підтримці кубанських генералів, і при нейтралітеті Дона і Терєка, розгромив у листопаді місяці 1919. р. Кубанську Краєву Раду. Треба при тому пам'ятати, що розпорядження Денікіна про арест членів Кубанської Ради сталося після того, як представники Української Галицької Армії вступили в переговори з Денікіним, а самий розгром Ради стався після того, як Начальна Команда Галицької Армії підписала з представниками Денікіна угоду про перехід цієї армії під команду ген. Денікіна.

Боротьба козацтва з Москвою в р. р. 1917—1919 закінчилася перемогою Москви. Понад 30 тисяч кубанських військ капітулювало на березі Чорного моря (біля м. Сочі) перед червоною армією. Понад 20 тисяч донців, 6—7 тисяч кубанців і коло 3-х тисяч терців опинилися зпочатку в Криму під командою генерала Врангеля, а в листопаді місяці 1920. р., разом із російськими військами і утікачами, опинилися за кордоном.

Козацька еміграція.

Ці козаки, що попали в Туреччину, потім у 1921—1922. р. р. розмістилися в Болгарії, в Югославії, Греції, Чехословаччині, пізніше у Франції і т. д.

Донські козаки, що виїхали за кордон, входять в Донський корпус, що 1. XII. 1920. р. нараховував 20.000 вояків, а 1. VIII. 1921. — 5.963 душ²⁰⁾. (Починаючи від 13. II. до 28. VII 1921. р., добровільно повернулося додому під большевицьку владу 8.442 особи).

Кубанські козаки на еміграції складають Кубанську дивізію. Зпочатку ця дивізія нараховувала понад 4 тисячі вояків і перебувала на острові Лемносі; потім більша ча-

стина її переїхала до Югославії і розмістилася по різних роботах, менша частина прибула до Болгарії. Зчасом, подібно як в Донському корпусі, і в Кубанській дивізії кількість козаків зменшувалася.

Терських козаків опинилося за кордоном коло 2½—3. тисяч вояків.

Козацька еміграція, розмістившись по різних державах, створила численні козацькі організації — станиці (громади) і хутори. Дякуючи матеріальній допомозі з боку різних урядів, велика кількість козацької молоді одержала можливість закінчити середню і високу освіту.

Треба зазначити, що на еміграцію повали майже виключно козаки. З не-козацького населення приїжджали тільки одиниці.

а) Козацькі отамани.

Разом з козацьким військом виїхав за кордон донський Отаман генерал Богаєвський, голова останнього кубанського уряду інж. В. Іваніє і терський Отаман генер. Удовенко.

Кубанську еміграцію на острові Лемносі в кінці 1920. р. опанувала була російська політична течія. Беручи на увагу відсутність виборного кубанського отамана (старий склав свої отаманські повноваження вже за кордоном Кубані і нового не можна було обрати просто через те, що $\frac{1}{10}$ членів Кубанської Ради залишилися на Кубані), організувало «вибори» отамана Кубані на остр. Лемносі. Обрано ним ген. Науменка. Інші отамани визнали ген. Науменка і всі три генерали — Богаєвський, Науменко і Удовенко — 1. січня 1921. р. в Царгороді підписали угоду про утворення «Об'єднаної Ради Дона, Кубані і Терєка», що складається з цих отаманів. Метою цієї Ради стала боротьба за — Велику Неподільну Демократичну Федеративну Росію. Так писали отамани в 1921. р. В одній із своїх ухвал ця Рада твердила, «що отамани і уряди Дона, Кубані і Терєка за весь час громадянської війни ніколи не мали на думці відділення від Росії і збудування незалежної козацької держави»²¹⁾.

За останні 3—4 роки отамани виступають у російському таборі одверто і активно. 20. червня 1930. р. ген. Науменко наказав усім кубанцям за кордоном переводити збірки на «Фонд спасіння Батьківщини». До 5. травня 1933. р. ця фонд внесли кубанці — 107.781 динар. югослав.²²⁾. А декілька років перед цим командант Кубанської дивізії генер. Зборовський із року в рік робив серед чинів дивізії збірки на «Фонд великого князя Микола Миколаєвича», що теж дало росіянам декілька десятків тисяч динарів.

Командант Донського корпусу генер. Абрамов теж щороку регулярно переводить серед козаків збірки коштів на «Фонд спасіння Батьківщини» — Росії. За останні 5. років Донським корпусом тільки в Болгарії зібрано: в 1928. р. — 76.047. левів, в 1929. — 116.165 л., 1930. — 260.399 л., в 1931. — 180.230 л. й в 1932. — 195.753 л., разом — 828.594. левів²³⁾. Постійно працює коло 150 зборщиків.

Як відомо, москалі мають на еміграції свою військову організацію — «Російський Загально-Військовий Союз». Донський Отаман ген. Богаєвський, що є й головою згаданої «Об'єднаної Ради Дона, Кубані і Терєка», 15. серпня 1930. р. оголосив таке роз'яснення в справі взаємовідносин цього Союзу і козацьких військових частин: «Загально-Військовий Союз і Козацтво — союзники в майбутній боротьбі за спільну Батьківщину. Кадри козацьких військових частин входять до складу Загально-Російського Військ. Союзу»²⁴⁾.

Знев же для осянення тісного співробітництва поміж цим союзом і козацькими військовими частинами і для зовнішньої маніфестації єдності російських сил на еміграції, голова «Російський Загально-Військового Союзу», генерал Мілер, призначив команданта Донського Корпусу, ген. Абрамова, першим заступником голови Союзу. Ген. Абрамов у своїх офіційних наказах для корпусу вимагає служити молебні за «Велику Батьківщину — Матір Росію» і поминати при цьому отамана всіх козацьких військ — «Государя Наслідника і Великого Князя Олексія Миколаєвича»²⁵⁾.

Офіціозами «Об'єднаної Ради Дона, Кубані і Терєка» були частинні друковані органи: в 1922—24 р. р. газета «Казачьи Думы» (вийшло 207 чисел); в 1923—1924 р. р. журнал «Казачьи Думы» (видано 38 чисел); газета і журнал виходили в Болгарії. Потім в 1925—1926 р. р. виходив в Парижі журн. «Казачий Союз», і в 1926—1928 р. р.

²¹⁾ Звіт про діяльність Дон. Уряду за границею. Царгород. 1921.

²²⁾ Див. звіт у журн. «Кавказский Казак» ч. 4 (118) за 1933. р.

²³⁾ «Казачьи Думы за границей», 1932—1933. Видання Штаба Дон. Кор., стор. 10.

²⁴⁾ Журн. «Родимый Край» за 1930. р., кн. 5., Париж.

²⁵⁾ «Козаки за границею», 1932—1933, Софія, стор. 4.

²⁰⁾ «Отчет о деятельности Донского Правительства за границей. 1921. Царьгород.

жур. «Вестник, казачьего Союза» (видано 22 числа цих двох журналів); в 1929—1931 р. р. видавався в Парижі щомісячник — журнал «Родимый Край». В Югославії виходить «Кавказский Казак» (видано 119 чисел).

Усі ці журнали пропагують змагання за велику неподільну Росію. «Пам'ятайте, що ми, козаки, — російські люди і з ворогами батьківщини нам не подорозі. Козацтво існувало віками. Славу його кували наші діди і батьки, але вони ніколи не думали про відділення від Росії», пише ген. Науменко²⁶). А Донський Отаман: «Ми, козаки, — вірні діти майбутньої визволеної від большевиків Росії, і відділятися від неї не збираємось».

б) Козаки демократи і соціалісти.

Демократичні і соціалістичні козаки кола намагалися з 1920. р. захопити в свої руки провід громадськими і політичними організаціями козаків: в 1920—1921 р. р. вони організували в Царгороді «Загально-Козачий Сільсько-Господарський Союз», потім реорганізували в Чехословаччині цей союз в «Козачий Комітет» в 1922. р. і нарешті, в 1923. р., цей останній знову реорганізували в «Загально-Козачий Сільсько-Господарський Союз». Ці козаки видавали в 1922—23. р. р. «Інформацію Обед. Козачого Комітету», в 1924—26. р. р. порівнюючи великий журнал «Казачий Путь» (видано 93 числа), в 1927—28. — журн. «Путь Казачества» (38 чисел). Усі ці журнали послідовно захищали думку, що козаки — росіяне, що вони мусять боротися за демократичну, федеративну Росію і за свободне козацтво в її складі. Разом з тим ці журнали вороже ставилися до українського визвольного руху.

в) Козача молодь.

Щож проповідує козача молодь — студентство, яке організовано в Парижі, Празі, Брні, Софії, Білгороді й т. д. в козачих студентських станицях?

«Козача Студентська Станиця» в Парижі видає журнал «Станиця». В тому журналі друкуються на першому місці звернення до козаків Донського Отамана ген. Богаєвського із закликами служити Росії та под. Зокрема в 7. числі цього журналу вміщено заклик «До закордонного козацтва», підписаний всіма членами управи і ревізійної комісії «Козачої Студ. Станиці» в Парижі; в ньому читаємо: «Ми, що розсіяні мало що не по всіх сторонах Старого і Нового Світу, в нових і незвичних умовах життя, праці і побуту, не втратили свого козачого обличчя і свято зберігаємо наші козачі традиції: любов до Батьківщини і до рідних Країв... Козацтво дало численні докази жертвенної любови до Батьківщини». Батьківщина — Росія. В цьому таки числі журналу «Станиця» оповідається, що Донський Отаман ген. Богаєвський є почесним членом станиці...

«Загально-Козача Студентська Станиця» у Брні (Чехословаччина) на власні кошти видає журнал «Казак за Рубежом» (вийшло 12 чисел). Передовиця останнього числа цього журналу (за квітень місяць 1933. р.) починається так: «Христос Воскресе! Законним вождям козацтва — Військовим Отаманам» і т. д. А далі: «Докажемо ж і ми, що роки вигнання не вбили в нас козачого духу, і ми на перший заклик наших законних вождів-Отаманів, станемо в ряд бойців за Дон, Кубань і Терек, а тим самим і за нашу загальну Батьківщину — Росію»²⁷).

Зі всіх козачих студентських організацій тільки Загально-Козача Станиця в Білгороді (Югославія) останніми роками підтримує «вільно-козачий» проти-російський рух.

г) Козаки «младоросси».

Немає ні однієї російської політичної течії, де б не були заступлені козаки. Це дотичить і т. зв. «младоросів», що за останніх два—три роки ведуть досить енергійну акцію. «Младоросси» збирають сили для боротьби за нову Росію на чолі зі старим «Домом Романових» і кличуть усі поневолені Росією народи під «скіпетр его величества». Знайшлися козаки, які зорганізували «Роду Козачого Центру Союзу Младороссов», видають газету «Казачий Набат» і закликають козаків до боротьби «За поругану Віру, Природного Царя і страждущу Батьківщину». Вийшло вже 8 чисел газети «Казачий Набат», що веде атаку на т. зв. вільних козаків під гаслом — «Самостійництво есть козачий большевизм». Співробітничать у журналі «Казачий Набат» козаки з титулами докторів і інженерів, а є між ними донці, кубанці і терці.

²⁶) «Кавказ. Казак», кн. 6 за 1932 р.

²⁷) «Казак за Рубежом», число 2 (12), 1933, Брно.

д) Кубанські самостійники.

На еміграцію виїхав голова останнього Кубанського Краєвого Уряду (тепер професор «Української Господарської Академії» в Подєбрадах) інж. В. Іваніс і дехто з членів цього уряду.

В. Іваніс і до цього часу вважає себе за голову Кубанського уряду і за виконуючого обов'язки Кубанського Військового Отамана. Його підтримують кубанці-українці інж. С. Ф. Манжула і інші. Уряд В. Іваніса має угоду з Урядом У. Н. Р. на чолі Сулятицький. В 1930. р. В. Іваніс, як в. о. Куб. Отамана і голова уряду Кубані, випустив листа «К кубанцам-эмигрантам» (російською мовою), в якому вказував кубанцям, що ген. Науменко не є кубанським отаманом, що ген. Науменко втирає кубанців у боїборотися тільки «за свободу і незалежність Кубанського Краю».

Фактичним офіціозом цієї групи кубанців є журнал «Кубанський Край» (українською мовою). В цьому журналі (за 4 роки вийшло 11 чисел) читаємо наступні завити об'єднані спільні сили поневолених народів. Тобто: проти Півночі мусять повстати Південь. І повстати з наперед прийнятим рішенням утворити Північний союз держав Півдня» (ч. 5. 1930. р. Прага). «Координувати працю мусять емігрантські представники тих держав, яким не судилося вибороти собі незалежність і що внали жертвою московської окупації... Українська Народня Республіка, Кубанський Край, Дін, Республіка Горців Північного Кавказу, Грузія, Армєнія, Азербайджан — їхня національна еміграція, що стоїть на ґрунті державности і не зійшла з нього, — це є субекти емігрантського чину» (ч. 8. р. 1931.).

е) Донські самостійники.

За останніх три роки видає група козаків — донських самостійників — у Парижі три числа журналу «Казачье Дело». Через цей журнал велася пропаганда конечности відродження самостійної Донської Республіки (козачої).

В травні місяці 1933. р. в Празі (Чехословаччина) вийшло перше число журналу «Дон». В передовиці цього журналу читаємо наступне: «Незалежність Донської Республіки мусять бути відновлена... Дону від боротьби за незалежність відмовлятися не можна. Що торкається умов, які забезпечували б нам успіх, то головною з них ми вважаємо: спільне, строго координоване поступовання всіх республік т. н. б. «Юга Росії» — Дона, України, Куб. Края, Армєнії, Азербайджана, Грузії і Республіки горців Північного Кавказу. Поступовання мусять бути спільне і строго координоване як на полі збройної боротьби, так і перед усіма тими державами, з якими підчас війни і після неї прийдеться мати діло... Далі говориться про конечність збудування т. з. Чорноморської Антанти. В одній із статей засуджується політика козаків щодо не-козаків на Дону в 1917—1920. р. р. і говорить про те, що всі громадяне Дона мають бути рівноправними.

ж) Вільне козацтво.

Уже 6. рік у Празі видається (2 рази на місяць) російською й частинно українською мовою журнал «Вольное Казачество — Вільне Козацтво» (вицнуєно вже 132 чисел). Редактор цього журналу, кубанець Ігнат Білий, так характеризує положення козацтва: «Для козачих земель можливі в майбутньому тільки два шляхи: або розділ цих (козачих) земель поміж Росією і Україною... або збудування на цілому терені земель європейського козацтва (військ Донського, Кубанського, Терського, Астраханського, Уральського і Оренбурського — терен од Уральських гір до гір Кавказу і Озівського моря) державно-політичного організму на козачій базі. Перший шлях — шлях ліквідації козацтва, шлях відходу його з історичної сцени. Другий шлях — початок епохи ренесансу і гарантія дальшого розвитку і нового історичного буття козацтва. Якщо козаца ідея не засвоїть собі державно-політичного змісту, історичні події підуть повз козацтво і будуть розвиватися по лінії боротьби на козачих землях двох головних національно-мовних груп: російської й української. Кривава, збройна боротьба для рішення цього питання на козачих землях закінчилась би знищенням козацтва і розподілом козачих земель поміж Росією, Україною і, можливо, Кавказом»²⁸).

²⁸) И. А. Билый, Казачьи Земли, Территория и население, 1928, Прага, стор. 23.

І цей журнал веде пропаганду konieczности збудування самостійної держави — Козакії. Щодо України, то речники — Козакії твердять, що Україна не має ніяких прав на ті землі, що мають увійти до складу Козакії (звесь південно-східний край) і що бажання українців збудувати свою державу «Од Кубані аж до Сяна річки» може викликати криваві непорозуміння між козаками і Україною. Організатор цього руху, Г. Білий про майбутні можливі взаємовідносини поміж Козакією і Україною пише наступне: «Якою б не була в майбутньому козака держава, її не можна мислити при ворожих взаємовідносинах з Україною. Україна, спираючися на українське населення Козачих земель, що-разу малаб можливість паралізувати там (у Козакії) ворожі заходи проти себе. Мир і союз козачих земель з Україною, як і мир козаків з місцевим українським населенням — будуть добрим закладом і базою для майбутньої козачої державности»²⁹⁾.

Журнал «*Вольное Казачество — Вільне Козацтво*» веде боротьбу як з представниками офіційної козачої політики — Отаманами, так із іншими російськими політичними течіями серед козацтва — козаками демократами, демократами-федералістами, козачими монархістами і т. д. Ця боротьба ведеться під гаслом: «Козакія — наша мета! Наше гасло — козача воля!» Цей журнал подав досі багато матеріалу про минуле життя козацтва, про насильства Росії над козачими республіками, про «русифікацію» козацтва і про спротив козацтва цій політиці Росії, а також про економічне і культурне життя на тих землях, де розвивалось козаче життя.

з) Козаки українські — соборники.

Між козаками-емігрантами є чимало козаків-кубанців. Вони вважають визволення цілого українського народу за визволення українців Південно-Східного Краю, та вірять у те, що тільки зосередження всіх сил нації в один міцний кулак, під одним центральним керівництвом принесе перемогу Україні над її зовнішніми ворогами і над внутрішніми деструктивними елементами, і що спроби побудування на суцільно-українській національній території окремих держав тільки викликають розбиття сил і прокладають шлях для перемоги над Україною чужих ворожих сил.

Ці українці-козаки свого друкованого органу не мають.

М. Райгородський.

Унійні засади.

Духово-культурне і політичне наше життя в останній добі виявляє зростаюче зацікавлення релігійно-церковними справами. Приходить до обговорення не тільки сучасного стану нашого церковництва, але й до з'ясування дальших можливостей розвитку української релігійності в східній або західній формі церковництва.

На Великій Україні загнали московські більшовики все релігійне життя до підземелля, а українське церковництво зруйнували до щенту. Плекання християнського культу відбувається там серед таких же умов, в яких розвивалося релігійне життя первісних християн у погансько-античному Римі, де прилюдне визнання християнства початково каралося смертю. Проте не тільки приватні листи з понад Дніпра, не тільки свідчення подорожніх чужинців, але й сама преса совітська, — підтверджують однозв'язно, що, поруч із національно-ідеологічним унезалежнюванням нашого селянства, зростає по той бік Збруча також релігійний рух. Всі вістки з теренів сучасної московської займанщини підкреслюють далі, що небувало ще досі в Україні переслідування релігійної думки, яке завели там московські більшовики, викликає між місцевим селянством хоч і потайне, але напружене релігійно-духове квашення. У щоденних розмовах на селах найчастіше, мовляв, лунають вирази «хліб» і «Віг». Українські повстанчі відділи провадять свою нерівну боротьбу проти московських займанців здебільшого під гаслом «за батьківщину та віру» або подібню. По цілій Великій Україні розкидані тайні релігійні товариства, що на різні способи, але з одною метою, стремлять до знищення московської влади на українській землі. Зокрема поширені християнські «лицарські братства», про яких пишуть самі більшовики, що вони добре сховані та замасковані. Найбільше всього таких релігійних гуртків, як кажуть самі комуністи, є понад берегом Чорного моря і особливо — на підгір'ях Кавказу. Чимало

²⁹⁾ Там таки, стор. 24.

турбує московську владу й те, що тайні українські гуртки з релігійним забарвленням розвиваються і в центральних установах комуністичної партії та між військом. Сьогодні можемо часто почути вже і від наших ворогів, що з усуненням з Бєлївалє релігійне піднесення, яке в свою чергу служило видатною підмогою для розбудови української державної незалежності. Християнська ідея, ця справжня кришниця для людини, що втікає від злиднів поземного життя та хоч духом хоче спочити. І найбільше занеклий грішник може надіятись, коли щиро вірить, в божеську милість прощення. А найбільший життєвий тягар для щиро віруючої людини може стати легким, ба, навіть і втіхою... Буде зовсім природньо, коли по довгих роках страждань і людських мук серед голоду, пошестей, московських знущань і мордувань, — українське населення понад Дніпром душею полине до Бога та з Богом почне свою українську правду і волю творити.

І цього моменту очікує з нетерпінням особливо католицтво, яке ось-ось вже готово кинути гасло для поширення католицького церковництва на Схід: тепер або ніколи! В цьому напрямкові невтомно працює ватиканська комісія для Сходу; десятки за десятками гартуються в Римі надійні католицькі місіонарі, яких вишкіл є принатурений до умов католицької пропаганди між православним населенням України та Росії; заохочується що раз більше до «історичної» місії навершення «схизматиків» до Рима — наша греко-католицька церква; пляново поширюється унійна акція на північно-західних землях України; духовними впливами та матеріальним підпертям здобуваються все дальші лави прихильників католицтва серед московської православної еміграції; започатковуються меткими ватиканськими політиками далекосяглі політичні угоди (з Італією, з гітлерівською Німеччиною та ин.) — щоби цим мав Ватикан також на Сході зовсім розв'язані руки; *католицькі круги створюють для поневолення українців (і білорусинів) легенду, немов би Ватикан і римський папа в любовних почуваннях до українців (і білорусинів) готові підтримувати їх визвольні змагання...* — словом, провадиться величезна праця для підпорядкування католицьким впливам усього православного середньоевропейського світа.

Для нас є справою надзвичайної ваги ця обставина, що Ватикан починає промовувати собі *безпосередні* шляхи до православних москалів. Коли ще наша Урбан VIII заохочував українців до унії своїм (часто нашими греко-католиками цитованим) гаслом «O, mei Rutheni, per vos ego Orientem spero convertendum» (о, мої українці, — через вас я надіюсь повернути Схід), — то в *найновіших часах серед католицьких кругів починає зростати зацікавлення думкою Урбана головної наступ католицтва в східному напрямкові навіть не на Київ, а на Москву*. Розбиття (в добі поразки Колчака) католицької фортеці на Сибіру й Далекому Сході, де католицтво по революції почало було вербувати своїх прихильників серед православних духовних достойників і людей світських, не зупинило вперту католицьку пропаганду на Далекому Сході. Чеське католицьке суспільство має свій «Апостолат св. Кирила та Методія», який вже десятиліттями шукає зближення з Росією на ґрунті католицтва. Вєлєградські зїзди цього товариства свєдкують чим раз більше зацікавлення католицтвом з боку московської православної еміграції¹⁾.

Поруч із цим несприятливі для українського самостійництва чинники (однаково зпоміж католиків і православних), намагаються за кожную ціну переконати католицький світ, як оце робить, напр., словінський проф. *Фр. Гривец*²⁾, що «самостійна Україна не є... головною передумовою для успішности унії, — головною передумовою є релігійна свобода» та що серед українців є «менше релігійної щирости», ніж поміж москалями. Тенденція таких виступів ясна. Але як протиставляється цьому нашій православній та й католицькій?

На Західній Україні унійна акція провадиться (за формальною підтримкою польського єпископату) головно о. о. Єзуїтами та Рєдємптористами. Мусимо тут зрозуміти невелику історичну пригадку.

Першого великого розбиття зазнав католицький універсалізм у ХІ в. Суперництво Царгороду з Римом, на тлі якого вже Фотій підготовляв відокремлення схід-

¹⁾ Анкета центрального католицького органу в ЧСР. («*Lidové listy*»), надрукована 16. VI. 1933., виявила, що найлегше порозуміватись московській православній еміграції з католицтвом на ґрунті спільної боротьби з більшовизмом.

²⁾ *Dr. Frant. Grivec: Pravoslaví* (перекл. на чеську мову). 1921. Накладом Вєлєградської Академії (ст. 89.).

ньої церкви від західної, послужило сприятливим ґрунтом для загострення суперечок про справний виклад християнської догми. Церковно-римське вчення про ролі папи стало предметом найбільшого розходження і в 1054 р. (за царгородського патріарха Михайла Керуларія) здійснилося остаточне розбиття перед тим суцільною церковництвом. Середньовічна боротьба папства за світську владу привела до зростаючого ослаблення папської міці та в значній мірі також спричинилася навіть до занепаду релігійності взагалі. З цієї боротьби зискав найбільше середній («третій») стан міщансько-купецький (початково особливо в італійських містах), що від того часу готував себе послідовно до активного вступу на політичну арену. Перемога світської влади над церковною (католицькою) була також і початком розкладу всієї династично-шляхецьких станів. Їх абсолютна надвлада в тодішньому суспільстві була чимраз більше захитана.

Католицизм, так добре характеризуване холодно-стриманою готикою в мистецтві, зуміло все ж таки зручно визначити власне відношення до політичного розвитку європейського людства. Це уможливила універсалістична засада, що «церква католицька, як «містичне тіло Христа», є понад державою і понад усім земним. Вимагаючи від своїх місіонерів піднесення над усім переходим: славою, багатством, життєвими розкошами й т. д., католицизм висувало наперед ідеали людського характеру, незломності в наміченій меті та гідності людини, що вірить у католицьку правду. Відмінно від східно-релігійної (православної) думки, яка все розглядала «в Богові»³⁾, — католицизм кожний свій почин провадило та провадить «з Богом». Ухиляючись, напр., від тягарів активної політичної діяльності в боротьбі поневоленого народу за визволення, як оце діється в нас, католицизм все ж претендує на *чільність* свого становища в національній і соціальної політиці *цілого* народу та домагається права вмішуватися у всі справи національного життя. Коли вважає це для себе корисним, наше католицьке церковництво декларує себе «аполітичним» та заявляє про нехіль до справ «кесаревих», але в тій же добі (здебільшого скрито) провадить найбільш далекою політичні заходи «для себе» (які зачеплюють інтереси цілої нації) та не цурається зовсім отверто закликати католиків до активної участі в політиці, втягаючи до того і молодь.

«Схизма» православного Сходу є найбільшим джерелом історичної турботи католицького Заходу. Коли папа Урбан VIII в 1643 р. (флорентійська спроба 1439 р. унії з київським митрополитом Ізидором не мала більших реальних наслідків) звертався зі своїми листовними заохочуваннями в справі «навернення» до чернігівського каштеляна Адама Кисіля та київського митрополита Петра Могили⁴⁾, то це було продовженням і політики «проти-папи» Клементя III, що в останній чвертині XI стол. посилав в справі унії спеціальне посольство до Києва⁵⁾, і заходів папи Клементя VIII (1592—1605), що вже в добі свого побуту в ролі папського легата в Польщі зрозумів усі користи для католицизму від переведення унійної акції⁶⁾. З політичного становища йшло католикам на межі XVI—XVII стол. про те, щоби втягнути Україну до підготовленої проти-турецької ліги, *зміцнити за українською допомогою католицьку Польщу* та головню українськими силами збудувати твердого мура проти московського православ'я. З політичних міркувань залучена на Україні релігійна боротьба привела до унії в р. 1596. Медаль папи Клементя VIII з тогож 1596 року (з написом «Ruthenis desertis») пригадує віддану преклонених перед папським престолом рутенців... *А досягнуто цього було за ціну розколу українського народу, за взаємне мордування себе на тлі релігійно-церковних суперечок, за поширення на Україні польського панування.*

Але крім зосередження на східно-галицьких і закарпатських теренах, унійна акція особливого поширення на українській землі досі не мала, що в значній мірі треба також приписати недостатці широких обріїв у церковно-національній політиці нашого дотеперішнього греко-католицького провідного духовенства. Більше ніж де-вять частин українського народу далі рахуються в православній церкві, а з греко-католицькою церквою в Польщі сьогодні є приблизно так само, як було з уніятами перед історичним зривом Богдана Хмельницького. Унійську церкву тоді польська дер-

³⁾ Московський мисленник Бердяєв, напр., цікаво писав у «Проблемах Востока і Запада», що в східній містиці Бог є підметом, а в західній — предметом.

⁴⁾ Див. листи з 3. XI. 1643. в збірці документів: «Eudoxie de Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor. Vol. I. Букарешт, 1887. (ст. XXXVI і 681.)

⁵⁾ Valerij S. Vilinskij: Duch ruské cirkve. Praha 1930, ст. 191—192.

⁶⁾ Dr. Julian Pelcz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, I. 1881, ст. 540 і далі.

жава дійсно підтримувала, але польське суспільство легковажило уніятів ще більше, ніж православних⁷⁾. В останніх роках можемо спостерігати, що польське громадянство до унії ставиться ворожо⁸⁾, а польська держава значно прихильніше, ніж до унії, ставиться навіть до московського духа⁹⁾ в польській Автокефальній церкві, дарма що формально поширення унії підтримує. Автім відоме та поляками часто повторюване гасло — там кінчається Польща, де є останній фільварок і (католицька) плебанія — або под., найяскравіше характеризує національний польський підхід до справи унії. Коли на третьому унійному з'їзді (від 30. VIII. до 1. IX. 1932.) в польському Пінську, скликаному (як і попередні) на тлі колишніх починів пінського римо-католицького єпископа Жигмонта Лозийського, виголошені були деякі реферати білоруською мовою, то присутня частина польських духовних не ховалася з визовами «великого негодування»¹⁰⁾. Проф. Марян Здзеховскі, ректор університету у Вільні і ширій католик, осудив різко в 1927 р. «множення народностей, які родяться на труні давньої Росії»¹¹⁾. Продовжуючи цю свою думку, подав він просто кляканий візирець реакційної польської захланності, коли заговорив¹²⁾ про те, що «народження кожної народности є для людства новою поразкою, поворотом до варварства»¹³⁾, бідкаючися рівночасно, що «Угорщина віддана на поєнас захланності своїх сусідів (!), позбавлена спільної з Польщею (!) границі»¹⁴⁾ та що версальський договір витворив поміж Польщею і Німеччиною «nieprzebyte przepad»... Знов же відомий польський (консервативний) публіцист і католик Генрик Лубєвскі присвятив поборюванню унійної акції спеціальну брошуру (Droga na Wschód Rzeczy), а коли варшавський римо-католицький кардинал Каковекі спробував цю публікацію дати на індекс¹⁵⁾, то польське суспільство вповні одностайно счинило пресову бурю.

Гаразди унійної акції виглядають з українського становища що раз більше трагічними для цілої нашої нації. Віденський парох греко-католицької церкви о. А-р Мирон Горникевич ствердив (на VIII. Конгресі національностей у Відні в 1932 р.), що «у XVII і XVIII в. було 12 мільонів уніятів проти 5 мільонів греко-католиків; нині у Східній Галичині залишилось усього 4. міль. греко-католиків»¹⁶⁾. У Польщі суспільно-

⁷⁾ Пор. М. Грушевський: Історія України — Руси т. VIII, ч. I. Київ—Львів. 1922, стор. 10.

⁸⁾ Див. статтю «Польща, унія і індекс» (д-ра Стенана Барана) в «Ділі», ч. 236. з 23. жовтня 1932 р. Згідно з замовленням автора вислід унійної праці серед православного населення під Польщею невеликий, хоч у Польщі існують три осередки унійної пропаганди: 1) в Ковлі на Волині (українські о. о. Редемитористи), 2) в Альбертині польські та білоруські о. о. Єзуїти східнього обряду, та 3) Духовна Семінарія в Дубні, на Волині, для виховання унійського клиру східнього обряду. Крім цього в тому ж напрямкові допомагає і римо-католицька духовна семінарія в Пінську. І одні із ідеологів автономії під Польщею — д-р Ст. Баран мусів там таки признати, що «на наших очах відживає гасло гр. Левика Борковського з галицького ефіму 60-их років мин. століття: *Niema Rusi, jest tylko Polska i Moskwa*».

⁹⁾ Пор. статті посла С. Хруцького «Московський дух у православній церкві». «Діло», ч. 168. і 169. з 1. і 2. липня ц. р. та В. Севера в «Ділі», ч. 169. з 2. липня ц. р.

¹⁰⁾ «Унійна конференція в Пінську». («Діло», ч. 202. з 11. вересня 1932.)

¹¹⁾ У збірці «Nacjonalizm a katolicyzm». Познань. 1927, ст. 129.

¹²⁾ Там таки, ст. 122.

¹³⁾ «Ide dalej i smiem twierdzić, że każda rodzaca się narodowość, jest nową dla ludzkości klęską, powrotem do barbarzyństwa. Albowiem wskutek tego, że nie mają one żadnego historycznego znaczenia, apetyty ich stają się tem bardziej nienasycone (чи не йде мова передусім про Польщу? М. Р.) і bezmierne. Pozbawione w bycie swym owego zachowawczego i regulującego czynnika, jakim jest tradycja, nie są zdolne oprzec się bolszewickiej propagandzie i w życiu naszym europejskim objawiają się jako czynnik destruktacyjny». Здзеховскі це писав у 1927. році, а ми вже були свідками й того, що «нездатна протиділати більшовицькій пропаганді» — Польща стала на чолі тих середньоевропейських держав, що почали підписувати з більшовицькою державою приязнені договори.

¹⁴⁾ Там таки, ст. 132.

¹⁵⁾ «Діло», ч. 236. з 23. X. 1932.

¹⁶⁾ «Діло», ч. 151. х 12. липня 1932. («Національність і її ролі у церкві»).

Згідно з замовленнями публікації бачванських українців («Руски Календар за южно-славянських русинах», Нови Сад, на рік 1931, ст. 4—5) було греко-католицьких: дієцезій («владичеств») — 83, патріархів — 6, архієпископів — 35, єпископів — 47,

політична вага греко-католицької церкви між поляками за останні роки підупала, але поміж українцями політичне наше католицитво в останніх роках з кожним місяцем виступає все з більшими претензіями¹⁷⁾. Провідне наше греко-католицьке духовенство хоче вже без ніяких застережень виступати в ролі єдиного-покликаного керівника

священників — 6366, монахів — 2092, монахинь — 3147, храмів — 7014, семинарів — 24, семинаристів — 1702, шкіл — 1997, учителів — 4774, учнів (хлопців і дівчат) — 189.168 і «вірних» — 7,733.304. Ці цифри дають разом всі 12 обрядів: 1) абесинський, 2) вірменський, 3) грецький, 4) греко-булгарський, 5) греко-мелхитський, 6) греко-румунський, 7) греко-славянський з 4,918.634. вірними (для «скромності» назва української греко-католицької церкви звичайно омивається), 8) сирійський, 9) сирійсько-халдейський, 10) сирійсько-малабарський, 11) сирійсько-маронитський та 12) коптський.

А згідно з польським урядовим підрахунком при кінці 1931 р. було в Польщі греко-католицьких: архієпископів — 1, єпископів — 4, членів катедральних капітулів — 23, консисторських урядовців — 17, професорів — богословських установ — 14, парохів — 1849, ректорів філіяльних костелів — 72, вікаріїв — 158 і вихованців — 290, яких утримання йшло на рахунок польського скарбу. (Пор. М. Шаповал: Ляхоманія. Прага (літогр.), ст. 122 і 125).

¹⁷⁾ «Новий Час» (з квітня 1933.) так характеризував стан католицького церковництва в Галичині: «стоїмо нині перед фактом організованого що раз більше посилюваного, пераз просто безпардонного натиску політичного католицизму на українство взагалі й на західне уніяцьке українство цілком окрема». ...«доводиться ствердити, що в системі сучасного політичного католицизму Західних Земель, як його перше явище кидається в вічі безсумнівний факт зростаючої клерикалізації політичного життя нашої суспільності» (тут автор указує на два напрямки цього процесу: 1) розвиток «католицької акції» і 2) організаційну мобілізацію духовенства). ...«світська політика даного владики є рівночасно й автоматично також політикою всього підлеглого йому духовенства... наше духовенство стає об'єктом, предметом політичної католицизації». ...«ставиться теза, що наш священник має бути передовсім католиком, передовсім репрезентантом Риму, передовсім членом універсалістичної, міжнародної духовної спільності — а щойно потім українцем». «І нема теж жалного сумніву: першештво католицизму, як політичної ідеї, веде в українським національним і політичним життям до неминучої важкої релігійної війни поміж собою, українців-католиків проти українців-православних». ...«нині наш церковний католицький провід робить все можливе, аби його наша національна стихія теж почала ототожнювати з існуючим політичним режимом».

У відповідь на статі Н. Ч. з'явилися на сторінках того ж «Нового Часу» (12—15 травня 1933.) «Доповідження», написані «одним з чільних представників наших духовних кругів», як це зазначила редакція «Н. Ч.» (12. Ц.). Проте ці «Доповідження» основу наведеної характеристики відносин серед католицького нашого церковництва в Галичині ніяк не заперечили та не усунули привид можливої запеклої релігійно-церковної боротьби між українцями.

А ось останньо подали «Дзвони» (Львів, 1933. ч. 6—7) частину промови Романа Монцібовича на Академії свята «Українська Молодь Христові» у Львові 7 травня ц. р., де знаходимо й такі многозначні слова: «Коли хто не є в першу чергу католиком, а щойно опісля кимсь другим, той взагалі хто зна, чи є правдивим католиком. Ми мусимо в першу чергу бути членами містичного тіла Христа, а з цього членства вже самочинно випливає приналежність до даної раси, нації чи держави. І тому звязки, які лучать нас з нашою небесною вітчизною, мусять бути реальнішими, живішими і сильнішими для нашої свідомості від усіх інших звязків» (ст. 314). А перед тим: «саме з такою ідеєю католицької суспільності» (на ст. 312. пояснення що це — «надприродна спільнота містичного тіла Христа, в якій усі члени носять одну і ту саму відповідальність, а всі вони теж осягають одні і ті самі заслуги, а саме заслуги Сина Божого») — «стоїть у тісному звязку універсальність Церкви» (ст. 313).

Греко-католицька «Праця» в Бразилії (Прудентополіс) заохочує українців до передплати анонсами (див., напр., числа з 6. і 13. І. 1933.), в яких просто твердить, що «всі члени кат. Церкви належать до найсильнішої організації на світі, їх всіх лучить духовне «побратимство», а на іншому місці (13. І. ст. 2.) називає «органічними» тих земляків, що «вважають кожну віру доброю» і не хотять визнати правдивість лиш одної правдивої релігії — католицької, до якої (як о. о. Василіяни твердять на ст. 3. дня 6. І.) ...«доходиться знанням, розумованням».

нашим громадським і національно-політичним життям, що раз частіше виступає в ролі морального і патріотичного судді цілого українського народу та не залишає ніякої павиті понад усе... ідеал Вільної України.

Станиславівський виразник «правдивої і правної влади, яка має всякі знамена правдивого і слушного авторитету», як сам себе називає¹⁸⁾, — Григорій Хомишин, де-моралізує безкарно українську інтелігенцію та народні маси своїм «родоводом українського деструктивного націоналізму» (Тарас Шевченко — Михайло Драгоманів — Іван Франко!)¹⁹⁾, проголошує за ідеального того священника, що не має «читальні «Просвіти» в своїй парохії²⁰⁾, яка, на його думку, мусіла б (разом з «Рідними Школами») «стояти і розвиватися на основах катол. Церкви й етики»²¹⁾, порівнює зростаюче в нас «національне захоплення» — з «овечим розгоном»²²⁾, калюманує український націоналізм і «гнилий, негативний і погубний»²³⁾... консерватизм (себ-то переважно наших... греко-католицьких достойників! М. Р.), проголошує анатому «схизми» (отже релігійному і церковницькому світоглядю більше ніж 9/10 частинам українського народу!) і т. д. аж до повної непристойності злотно-старечих вигуків. Щоби зрозуміти для чого ці всі, просякнені жовчею, винади проти українського народу зводять до куни єпископа Хомишина, треба мати терпіння і прочитати, що «наша св. уніяцька Церква має перед собою величезну місію, котра потребує багато тисяч молодих людей обох полів до благородної праці у вишній Христовій, так за сокальським кордоном, як — дасть Бог — може вже й незабаром на величезних просторах Великої України і далі в Азії, де скрізь розсипаний без числа і рахунку наш нарід»²⁴⁾.

Ось воно що! А цих «багато тисяч» молодих людей нема і годі їх сподіватися! «Та що й говорити про ті далекі, а властиво близькі перспективи», — сумно стверджує сам Хомишин²⁵⁾, — «коли ми навіть тут, у себе, не можемо покрити запотребовань Церкви в нашій вузній батьківщині!» І треба також прийняти на увагу ту обставину, що до духовних студій та до духовного звання йдуть в наших сучасних умовах лиш ті здебільшого одиначі, які не мають змоги (переважно з огляду на брак матеріальних засобів!) придбати собі належного світського заняття.

Отже, доборолись до краю...

Унійні гаразди нагадують зачароване коло: як з нього вибрати на чисте повітря, як загумінок замінити за справжню місію історичну — зміцнення української релігійності та поглиблення західницького обличчя українського церковництва, як привести до злуки, але злуки українського православ'я з українським католицизмом, як спричинитись до об'єднання Української Нації та як запобігти новій небезпеці її релігійно-церковного розєднання?

Чи лишилася метушня щось змінить на лініше, коли різні Хомишини ще досі продовжують «гідно» репрезентувати греко-католицьку нашу церкву? Мали ми, українці, великого нашого митрополита Петра Мотилу; стежимо ми з пошаною за визначною культурно-харитативною діяльністю митрополита Андрія Шептицького, — але чи дочекаємося нашого, українського, творця релігійно-церковної злуки нашої нації? Чей же ніхто з чесних людей не зможе нам заперечити, що зі становнича національного та релігійного в такій площині розбіжності не могло бути! Коли ж до цього не йде, то треба дати виразну відсіч усім спробам насильно поглиблювати відчуження двох галузей одного народу. Лише шляхом взаємної релігійної терпимості поміж українцями зможемо всі ми запобігти новій релігійно-церковницькій колотнечі на нашій землі.

Сучасні унійні гаразди хай послужать всім українцям спонукою добре подумати над релігійно-церковною майбутністю нашої нації.

¹⁸⁾ «Українська проблема». (1932). Накладом Української Католицької Організації, ст. 26.

¹⁹⁾ Там таки, ст. 13—15.

²⁰⁾ Там таки, ст. 19.

²¹⁾ Там таки, ст. 21.

²²⁾ Там таки, ст. 32.

²³⁾ Там таки, ст. 91.

²⁴⁾ Там таки, ст. 131—132.

²⁵⁾ Там таки, ст. 132.

Проф. О. Мицюк.

Аграризація жидівства України за доби
большевизму.*)

1. Характер жовтневої революції, якої причиною нової аграризації та нового розподілення жидівства у просторі і по професіях. 2. Стихийний рух жидів на землю і його підсумок. 3. Перехід до плямової колонізації в «плянетарному» мірлі; як він зустрінутий еміграцією і заграничним жидівством; інтенції большевизму. 4. Обсяг плямової акції і оцінка її а) заграничним жидівством, б) під кутом зору перелюднення України, в) українським селянством (його виступи проти жид. колоній). 5. Колонізаційне «вирощання» України і приблизний кількісний підсумок аграризації за большевизму: старі колонії, нові і підмійські. 6. Якісний стан колоній. 7. В чому полягає криза старі колоній, нові і підмійські. 8. Проблема майбутності аграризації. 9. Питання колонізації Білорусії. 10. Жид. хлібороб. колонії поза межами С. С. С. Р. і Палестини. 11. Стан аграрності жидівства на инш. теренах заселення укр. народом: Підкарпатська Русь. 12. Позааграрний стан жидівської економіки в С. С. С. Р. і на Україні: рядове жидівство і упривілейоване, участь останнього в «командних висотах», причини нового вибуху масового небувалого антисемітизму і чим він загрожує. 13. Позааграрний стан жид. економіки в Галичині, Буковині і на Підкарп. Русі.

Другим головним місцем аграризації жидівської людності по світовій війні, і то в геть більшому мірлі, ніж у Палестині, став Союз Соц. Сов. Республік і насамперед Радянська Україна. Цей новий одход на землю жидівства б. Росії вимушений специфічними обставинами, породженими революцією большевицького періоду.

З жовтневою революцією, коли прийшла до влади партія комуністів, впроваджується, з тимчасовим ваганням (період Непа), націоналізація не лише поземельних дібр, але й індустріального виробництва, торгівлі, банківництва та транспорту, себто, й усіх тих галузей народнього господарства, з яких до революції жила основна маса жидівства. Націоналізація, завдавши рішучого удару приватній власності і виключивши зовсім приватну ініціативу, позбавила жидівські маси звичайних джерел прожиття, що жиди вважали за «масовий тихий економічний погром», який відбувається весь час існування большевицького режиму.

Що мусіла робити жидівська людність, де шукати виходу?

Активні й пасивні, великі і менші жидівські капіталісти, завчасно чи з деяким запізненням, але покинули С. С. С. Р. й емігрували згід з совіцького режиму за кордон, головню до Америки — північної чи південної; Палестина для заможних буржуазних кол жидівської суспільності не мала притягливості. За багатіями й небагаті шари жидівської людності при кожній спромозі виїжджали за кордон. Повторилося те саме явище, що його спостережено й за першої революції в Росії: підсилене виїжджування в 1901—2 р. виїжджувало з Росії жидів 37.846 д., в 1904—5 р. — 92.338, 1905/6 — 125.234, в 1906/7 р. — 114.932, в 1907/8 — 71.970¹⁾. Наслідком головним чином еміграційного процесу в межах С. С. С. Р. приріст жидівської людності на якийсь час був спинився і за переписом 1897. р. налічувало 2.560 т. жидівської людності, на початок 1923. р. — 2.431 тис. а на кінець 1926. р. було всього 2.601 тис. Це значить, що одно з найбільших місць зкупчення жидів трохи розрідилося. Поруч із одливом за кордон відбувається процес більш рівномірного розселення жидів у межах старої «черти» і виселення жидів із районів «черти осілости» до інших місцевостей Союзу. Однак Україна від тої внутрисоюзної міграції не виграла: з початку 1923. р. і до кінця 1926. р. в ній жидівства зросло на 6,1%, очевидно, не тільки від натурального приросту, але й од вселення; правда, то була іміграція на наші терени жидів із Білорусії. Виграла на одливі жидів лише Білорусь, по якій за означений час

*) Є це останній (7-й) розділ праці проф. Мицюка п. з. «Аграризація жидівства України на тлі загальної економіки»; праця вийде окремою книжкою.

¹⁾ З. Кузеля, Причинки до студії над нашою еміграцією, Записки Н. Т. ім. Ш., т. СУ., ст. 179.

кількість жидівства зменшилася на 3,8%. Головно з Білорусії, але почасти і з України, жидівство стало розливатися по Р. С. Ф. С. Р. і по інших частинах Союзу і дало там за той самий обрізок часу приріст на 18%.

Всесоюзний демографічний перепис 1926. р. виказав ось яке розподілення жидівської людності по окремих республіках С. С. С. Р.²⁾:

Республіка	Жидів (у тисячах)	% розподіл жидів	% відношення жидів до загальної людності
Україна	1.574,4	60,4	5,4
Російська С. Ф. С. Р.	566,9	21,8	0,5
Білоруська	407,2	15,7	8,2
Інші республіки	52,5	2,1	0,4
Разом	2.601	100	1,8

Як бачимо за абсолютною кількістю — 1.574,4 — Україна має найбільше жидівської людності; релятивнож (у %) на першому місці стоїть Білорусь, — 8,2%.

Той самий демографічний перепис 1926. р. виказав, що жидівська людність С. С. С. Р. продовжує бути людністю мійською: на Україні мійської жидівської людності в 77,4% од всього жидівського її населення, на Білорусії 83,6% (в обох випадках дані применшені через адміністративне перечислення містечок у села, чим штучним способом частина мійського жидівства почислена як сільське населення), в Р. С. Ф. С. Р. — 94,2%, в З. С. Ф. С. Р. — 96,7%, в Узб. С. С. Р. — 98,5% по Турк. С. С. С. Р. — 100%³⁾. Як не тяжко в процесі революції бувало містам, авсе ж жидівство принадується до обставин і лишається й надалі мійською людністю.

За професіями самодіяльне жидівське населення України розподілялося в 1926. р. так⁴⁾:

Робітників	93.181	Осіб вільних професій	9.817
Службовців	126.518	Осіб без певного заняття	44.388
Кустарів	121.558	Безробітних	54.555
Селян	59.689	Інших	21.593
Торгівців	80.788	Разом	612.087

Т. ч. найбільше (20,7%) знайшли собі пристановище жиди як службовці державних інституцій і підприємств, заміщаючи нежидівську інтелігенцію. В совіцькій адміністрації та бюрократії вони набули такого впливу, якого ніде й ніколи не мали, надавши радянській владі характеру в значній мірі жидівського; в Петербурзі 40,1% всього жидівського населення є службовцями, а в Москві, центрі всієї системи совітів, навіть — 50,1%. Службовці — найбільш залежний елемент од хлібодавців. На другому місці стоять кустарі — продовжувачі тої містечкової й мійської армії дрібних виробників, що існувала й до революції. Лише третє місце належить робітникам-жидам; на Україні їх знайдено переписом 93 тис., а по цілому С. С. С. Р. — 153 тис. Щодо професій, то жидівського робітництва найбільше бачимо між металістами⁵⁾ (14,2% од всіх жидівських робітників на Україні), на другому місці стоять шевці (9,8%), на третьому — гарбарі (9,2%), харчовики (8,5%), деревообрітники (5,3), в місцевому транспорті (5,3)... За галузями народнього господарства: найбільше зайнято в фабрично-заводській промисловості (43,0%), потім у кустарно-ремесн. (25,4%), в торгівлі (3,5%) і т. д. Очевидячки, щоб працювати в фабрично-заводській індустрії треба було відмовитися од суботніх свят. Далі йде торгівля, але природа торговельних занять на цей раз стала радикально відмінною від дореволюційної: тоді під заняттям у торгівлі розуміли самостійних чи автономних господарів торгівців, тепер здебільша йде мова про службовців у державних торговельних і кооперативних установах. У групі селянства начислюється тільки 9,7% жид. людності України. Коли звернути увагу на зміни в розподіленні самодіяльного жидівства між галузями народнього господарства, то побачимо, що торгівля, якої звичайна торгівля, перестала існувати, а що на державній службі і в сільському господарстві участь жидівства супроти дореволюційного часу різко збіль-

²⁾ «Еврейское население С. С. С. Р. в таблицах и диаграмах» Л. Зінгера і Б. Енгеля, під ред. Міндліна, Москва 1930, таб. I.

³⁾ Там таки, таб. II.

⁴⁾ Там таки, таб. 8 і 7.

⁵⁾ В совіцьких умовах металісти є упривілейованою серед робітництва групою.

шилася. Придивимось ж тепер до того раптового зросту аграризації жидівства в С. С. С. Р. підчас більшовицької революції і режиму.

З приходом большевизму, що дав різку зміну, просто переверот у економіці С. С. С. Р., як жидівство не принатурювалося до нових обставин, все полишався певний і то великий його кадр, що опинився позбавленим усіх засобів прожиття. Перед тим кадром стало питання: де подітись?

Одним із виходів було — осідати на землю. Городяне-жиди, які ніколи раніш і гадки не мали про хліборобство, які вважали його нежидівською справою, які не мали до нього природнього нахилу, які зрештою не посідали елементарних сільсько-господарських знань і достаточної фізичної сили для важкої хліборобської роботи, — мусіли несподівано для себе податися господарити на землі.

Є вказівка, що ще в донеповський період большевизму зголодніле мійське і містечкове жидівство Правобережної України, щоби прохарчуватися, само стало переходити на землю, або братися за обрібку городів під містами. Точних даних про той стихійний процес ледви чи взагалі дається десь і колись мати, але деякі автори вказують, що напр., на Київщині жидівська людність під такого рода обрібку заняла коло 11 тис. дес. землі, на Поділлі коло 6 тис., що жиди-колоністи Одеського району займанним способом прибавили собі коло 18 тис. дес. з якихось, що стали «нічийми», земель. В літературі стрічаємо вказівку, що таке поширення жидівського трудового землекористування мало місце й на Білорусі, на площі коло 13 тис. дес., а Гольде свідчить, що «в межах Гомельської губ. протягом 1917—20. р. повстало 128 жид. колективів, де налічувано до 20 тис. душ»; він називає їх «колективами споживчого характеру» і констатує, що з проголошенням Нел-а (15. III. 1921.), коли заявила була надія на відновлення свободної торгівлі, «коло половини членів тих жидівських колективів заразке покинуло хліборобство⁶⁾. Але надії на вільну торгівлю швидко розвіялися, і рік 1922. під тим оглядом уважають за переломний.

Стихійний рух на землю поновився. З Поділля і Київщини той рух прямував до степового району між Одесою та Балтою і до деякої міри в район старих колоній. Навесні 1923. р. жидівська загранична організація О. Р. Т. перевела підряд обслідування всіх жидівських хліборобських осель С. С. С. Р., і на основі результатів його жидівське хліборобське населення і жидівське землекористування на 1923. р., порівнюючи з 1913., по окремих районах розподілялося так⁷⁾:

Губерні.	Кількість душ		Землекористування 1923 р.			
	в 1913 р.	в 1923	в кольоніях	в колхозах	в один. господар	Разом (десят)
Гомельська . . .	2.324	5.611	2.116	4.708	164	6.988
Вітебська . . .	2.046	4.445	—	788	2.364	3.152
Смоленська . . .	1.735	4.033	1.512	746	1.142	3.400
Білорусь . . .	3.000	5.524	4.031	—	610	4.641
Київщина . . .	—	2.410	—	1.050	968	2.018
Волинь . . .	1.866	755	—	581	286	867
Поділля . . .	519	8.742	—	1.807	2.294	4.101
Чернігівщина . . .	—	501	—	45	320	365
Донеччина . . .	5.519	3.200	9.763	—	—	9.763
Катеринославщина . . .	13.350	10.485	30.457	—	—	30.457
Одещина ⁸⁾ . . .	22.399	30.205	57.084	11.083	6.336	74.503
	52.758	75.911	104.963	20.808	14.484	140.255

Ми полишаємо ці цікаві дані на відновидальність О. Р. Т.-а і з обережності приймаємо їх тільки за приблизні. З них виходить, що приріст жидівської людності в кольоніях не скрізь мав місце. Зосібна в Донецькій, Катеринославській і Волинській губерніях він навіть упав. У перших двох, степових губерніях причин зменшення людності в кольоніях слід шукати і в умовах громадської війни, коли Денікінська

⁶⁾ Ю. Гольде, Земельное устройство трудящихся евреев. Москва, 1925, ст. 6—7.

⁷⁾ Ю. Гольде, там таки, ст. 57 і 58.

⁸⁾ Такої губернії до війни не існувало, була Херсонська губ.

і Врангелівська акція, що засадничо мстилася на жидівстві, мала своїм пляцдармом степову Україну, і в умовах повстансько-партизанської боротьби (Махно); але найголовнішою причиною, що катастрофально відбилася на стані хліборобської, а в тому числі і кольоністської, людности наших степів був голод 1921. р., коли дішло не тільки до загину живого хліборобського реманенту, але навіть до людоїдства. З другого боку — Поділля і Одещина дали різкий зріст жидівської хліборобської людности. В цілому супроти 1913. р. на землі прибавилося 23 тисячі жид. їдців. Нажаль, не розпоряджасмо даними про те, скільки прибавилося землі в жидів-оселенців у порівнянні з 1913. р. В таблиці показано тільки розмір землекористування на 1923. р. по окремих районах і формах: колхозна форма є новотвором революційної доби.

Обслідуванням О. Р. Т.-а з'ясовано і, так би мовити, підсумовано стихійний перехід частин жидівства на землю до весни 1923. р. Той стихійний рух був складовою частиною загального для того часу явища кидання городянами міст, дезурбанізації через нестерпні умовини політичні й економічні. Він скермовується по лінії найменшого опору, туди, де не стрічалася перешкод. Так сам собою цей рух протікає аж до 1924. р. Деякі автори, як напр. проф. *Брункус*, числить, що за 1922—24. р. з власної ініціативи з малих міст північної України і Білорусі переселилося в степи України понад 2.000 жидівських родин. Є дані, що за 1923. і 1924. р. від жидівських кольоній одійшло нових 35.542 гек.: в степах України 15.637 гект. (в районі Одеси 10.270 і Кривого рогу 5.367) та в Криму 19.905 гект. На тих землях осіло 1.720 родин, з того в районі Одеси — 662 род., Кривого Рогу — 435, Криму — 623⁹⁾. З 1924. р. за справу осадження жидівської людности на землю береться вже сам большевицький уряд.

В липні місяці 1919. р. комісаріят жидівських національних справ подає, складену інж. «кольоніальною» агрономії *Ю. Гольде*, доповідь комісаріату хліборобства «про поширення хліборобської праці серед жидівських мас...» Між иншим у цій доповіді і низці праць жидівських авторів про жидівські кольонії історію осаджування жидів на землі змалювано звичайно так, що жидівство, мовляв, завжди мало «тягу на землю», а що та тяга «подавлялася з боку царського уряду», — твердження цілком суперечне тому, що в дійсності було. Ніколи «тяги» до праці на землі в жидівства не помічалася, але завжди була «тяга» до спекуляції землею. Царський уряд, який він там не був в інших відносинах, щодо осаджування жидів на землю для трудового господарювання ніколи не ставив перешкод, а навпаки всякими способами тому допомагав; у певні періоди, як ми знаємо, навіть у тій чи иншій формі примушував до того; він лише запобігав жидівській спекуляції землею. В згаданій доповіді *Гольде* висловлювано між иншим надію, що зворот жидів до хліборобства яолімнить відношення селян до жидів. В другій доповіді, зробленій 13. V. 1923. р. в ОРТ-у, той автор збачає навіть певну перевагу жидів городянства, коли він візьметься за обробку землі, перевагу над традиційними хліборобом-селянством. «Жиди, як городяне, — инше він — віляти од консервативної селянської традиції і тому легше переймають нові поліпшені способи хазяйнування... І перша і друга доповідь дуже характеристичні під оглядом аргументації...»

Справа фактичного осідання жидів на землю розвивалася поволі. Місцеві совітські земельні органи України бачили, що переходячи на землю жиди здебільшого не мали ажі конче-потрібного особного нахилу, ажі потрібних засобів, щоб серйозно займатися хліборобством і через те з недовір'ям ставилися до нових спроб жидів взятися за хліборобство, відносили жидівську людність до третьої черги щодо права на наділення, иноді відмовляли жидам давати землі. Земельний комісаріят У. С. С. Р. мусів з приводу того видати поясняльний об'явник від 20. VIII. 1923. згадуючи в ньому, що згідно арт. 9. Земельного Кодексу «право на користування землею з ціллю ведення сільського господарства мають усі громадяне У. С. С. Р. без різниці статі, релігії і національності».

Та з 1924. р. совітська влада ставить справу жидівської хліборобської кольонізації в «планетарному» мірилі. Приймається до здійснення «в ударнім порядкові» нечуваний своєю сміливістю і газардом проєкт *Абрама Брагіна*, кольонізувати побережжя українських чорноморських степів жидівством і, коли жидівські кольонії займуть визначені простори компактно, зробити з них, у противагу сіоністичній Палестині, «Єврейську соціалістичну сов. республіку», яко нового члена совітської федерації. В тому проєкті вже не йшла мова про скромне завдання помогти

⁹⁾ Zeitschr. f. Demogr. u. Stat. d. Juden, 1930, № 4, ст. 59, стаття Гергеля.

Незабарився большевицький уряд і з декретом про жидівську республіку, конкурентку Палестині. На теренах Херсонщини в 1927. р. повстала жидівська республіка, появилася вона і на малах, з головним містом Калініндорфом (попередня Сейдеменуха). В неї включено 42 оселі, з яких 34 мають виключно жидівське населення, а в останніх 8 — мішане: у 5 здебільша українське, а у 3 гол. ч. німецьке. Ціле населення республіки начислює 15.500 душ, з яких 80% жидів і 20% меншини — українці і німці. Офіційною мовою жидівська, шкільна — теж. Начальник поліції і поліціанти жиди. 1929. р. навколо старої жидівської колонії Новий Златопіль, б. Олександрівського повіту, сформували другий за чергою жид. національний район, запорізько-маріупільський чи жовтневський, куди вишло 17 старих, 23 нових жидівських колоній і 5 укр. осель, із населенням на 75% жидівським, а на 25% українським. А в 1930. р. навколо старої жид. колонії Ізлучістая у Криворожчині, під назвою Сталіндорфського — ще й третій. В ньому 11 громадських рад: 9 тис. жид. людности і 4 тис. українців. У січні 1931. р. — четвертий Фрейдорфський, у Криму. В назвах стали скромніші: звуться вони не республіками, а автономними районами. Все ніби йшло як не могло бути ліпше. В степах б. Запоріжжя, колишнього постраху жидів, стала реалізуватися мрія про новий Сіон...

Однак сувора дійсність незабаром розвіяла перебільшені надії і штучний оптимізм.

Насамперед, скільки треба було сміливості та навіть безцеремонності, щоб заходитися будувати ліпше майбутнє жидівства, навіть республіку, на Україні, не питаючись волі Українського Народу, наділювати жидівське населення землею за рахунок українського селянства, не числячись з його настроями, а покладаючись на багачеті червоно-армійських залог. По 1927. р. включно на Україні одведено жидівським колоністам коло 130 тис. дес., а проектувалося одвести ще 1.710.000 приблизно на 89 тис. родин. Чи тіж землі зайві для українського селянства?

Серед жидів є багато серйозних економістів, які не можуть не знати, що, завдяки загальному перелюдненню одних районів України і відносному малоземеллю других (Степової України), ще перед революцією терени України не вмщали всього українського селянства; воно мусіло кидати рідний край, щоб шукати собі земель у переселенні за Урал. По 9. губ. України за час лише з 1896 і по 1917. р. включно опустило рідний край 1,619.520 душ; у тому числі три степові губернії України — Херсонщина, Таврія та Катеринославщина, які почали заселювати жидами, — за той час вирядили по землю за Урал назавжди 482.157 душ. Чи на те ж, щоб у себе вдома відступити місця жидівським оселенням?

Але може з революцією зникло на Україні перемоднення і немає зайвого населення, якому треба простувати старим шляхом за Урал? Навпаки, наочність перелюднення констатується всіма, хто знає справу, в один голос. Відомий ідеолог Р. К. П. Бухарін, якимось говорив, що «аграрне перенаселення всім тягарем навалилося на біляцький шар села» і що воно є одною «з центральних проблем совітської економічної політики». В даному разі вірніш говорити не про аграрне, а загальне перенаселення. Як є так і ставить справу наукова совітська інституція — Государственный Институт Землеустройства и Колонизации. В відношенні до засобів прожиття європейської частини С. С. С. Р. він на 1927. р. налічував зайвого (избиточного) населення приблизно (орієнтовочно) 20 міль, з того числа на радянській Україні 6,5 міль. душ. Це той контингент, який за нестачею землі дома, очікує переселення в інші, головню зауральські, частини С. С. С. Р.; при чому в першу чергу, негайно, за тими таки даними, Україну слід розгрузити від 890 тис. душ її населення¹³⁾. Такий об'єктивний стан річей. І в той час, коли 6,5 міль української людности через брак землі і загалом через кризу перелюднення силою річей назавжди призначені опустити рідний край, у той

¹³⁾ «Сельско-хозяйственная жизнь», Москва, № 8, за 1927 р. статті: а) А. Смирнова і б) М. Большакова.

самий час на Україні... віддають землю... під жидівських колоністів і під жидівську республіку!

Один з захисників насадження жидівських колоній на Україні, Кантор, шукає льогіку такого поступовання в тому, що, мовляв, усе одно «для задоволення потреби українського переселення фонди півдня України однаково, що краплина в морі¹⁴⁾». Автор не помічає, що він власне аргументує проти одніття частини земель у народа, що має в тій невизначенно велику потребу. Другий автор, співробітник О. Р. Т-а, А. Сінгаловський аргументує за методом «робінзонади», так якби, напр., терени України не були історично обнашені, ніхто на них не жив і туди одночасно прийшли два народи — український і жидівський. Булоб справедливо, щоб вони поділилися землею пропорційно до їх людности... «Участь у землі в, за ним, ніяким особливим привілеєм жидів, а тільки заходом надання всієї людности рівного положення в її можливостях життя і праці. Донині жиди ще не одержали й дев'ятої частини тої землі, яка припадає їм відповідно до їх відношення до всієї людности. На Україні, напр., становлять жиди коло 6% од всієї людности. Хліборобська площа України становить 31 міль дес. Отже, значить, на жидівську частину населення припадає 1.860 тис. дес., а одержали вони там донині ледви 200 тис. дес.»¹⁵⁾. Очевидячки, таким робінзонадним аргументом можна протиставити ще більш робінзонадні і не на користь участі жидівства, принаймні, в землях України. Та соціально-економічна політика взагалі, а аграрна зокрема за наших часів не робиться в напрямку таких абстрактних, одірваних од життя обчислень. Тут не помагає й гасло законодавств чи декретів про право на землю всіх без різниці національностей, бо воно ставить заразке питання — де має бути реалізовано те право? і ким насамперед? І зігнорувати потребу в землі 6½ міль укр. людности себе дома, а задовольнити претензію жидівства на укр. землі, це значить стати всупереч не тільки з льогікою, але й з психологією, на цей уже раз, самої гущі трудової української сільської людности. Коли льогіку можна насилувати, бо фразистика й папір все припускають і терплять, то психологію мільонних мас безкарно не можна ігнорувати, а тим більше її гвалтувати.

Окремі випадки стихійного осідання жидівства на землях України, що дали вихід із скрутного становища якісь тисячі родин, можна гадати, не полишили би драгівничого простий люд сліду. Але чи ж міг помиритися український народ із проєктованим відняттям у нього коло двох мільонів дес. землі? На небезпеку зросту антисемітизму через здійснення проєкту Брагіна і йому подібних вказувано не раз. Кермантчі насадження жидівських колоній на вказівку, що їх праця сіє антисемітизм, або відповідали — «а де його нема?», або просто затуляли очі на дійсність, або ще й підфарбовували її в рожеві коліри. Напр., Сінгаловський пише, що «жидівська колонізація не тільки ніякої нової зневажливості не викликає, але більш-менш до того приводить, що старі забобони викорінюються і створюються нормальні відносини між жидівським і нежидівським населенням»¹⁶⁾.

Маємо підстави стверджувати саме протилежне. Не слід забувати, що справа земельна не є справою інтелігенції. Проголошене революцією право всіх на землю є одним з таких прав, яке жидам самим тактичніше було би лишити без реалізації. В попередніх розділах нам доводилося наводити поодинокі факти виступів українського селянства проти жидівських колоній, що займали землі, на які селяне претендували. З революцією стрічаємося з подібними ж виступами селянства. Ось що читаємо ми на цю тему в кінці 1917. р. і на початку 1918. р.: «Особливо недружелюбно відносяться селяне (Київщини та Поділля, О. М.) до заняття жидів хліборобством. Вони не тільки знов не допускають їх до землі, але силкуються вигнати жидів поселенців із жидівських колоній. От з Чевальської колонії коло Фастова повідомляли, що «серед селян іде сильна агітація про вигнання жидів з колонії, аби одбити у них всяку охоту до хліборобства». В пресі повідомлялось також про ексцеси з боку селян у жидівських колоніях Херсонщини — Новополтавці, Ефінгарі і инш.»¹⁷⁾. Справа земельна з вибухом революції стала річчю селянською і селянство справді заговорило про нову жидівську колонізацію так, як узагалі вмів в подібних випадках промовляти.

¹⁴⁾ Е. Кантор, «Еврейське хліборобство на Україні», Дерявид. Укр. 1929., ст. 20.

¹⁵⁾ О. Singalowsky, Aufbau und Umbau..., 1928, Berlin, ст. 42.

¹⁶⁾ А. Singalowsky, уже цитована праця, ст. 42.

¹⁷⁾ Черіковер, Антисемітизм и погромы на Украинѣ, 1923., ст. 134. Була погромлена ще колонія Равнопіль, Маріуп. повіту, залогом Деникінської армії (Шехтман, ст. 50., 118.) і налякана колонія Кодлубицька на Київщині (тамже ст. 161.); а колонію Рикунь на Київщині напали повстанці Струка (там таки, 184.).

Редакції совітських часописів, що виходять у Москві, в 1926. р. мусли містити протестні листи навіть далекого од місць кольтонізації московського селянства. В них, напр., між іншими писалося: ...«Ми десятки тисяч покляли під Перекопом синів і братів (у боротьбі з Врангелівською армією. О. М.), щоб завоювати Крим, і коли просили про переселення туди, так нам вказують на Сибір. Чим же заслужили жиди на таку увагу, що їм дозволяють селитися в Криму? (За «*Рулем*», за 18. VII. 1926.). Згодом усеросійському старостові Калінінові довелося виступити з офіційним роз'ясненням, що, мовляв, у Криму давано жидам такі кепські землі, про які ніби можна сказати: «На тобі небоже, що мені не гоже».

Ще більше, розуміється, закипіло українське селянство. Задля задоволення своєї вікової жадою землі воно тільки що, в 1917—20. р. р., стихійно пооднімало землі в «пана» і обрізало «куркуля», — хіба ж для того, щоб ті площі заселяли жиди? Правда, в степах України на 4—5. рік революції все ще вакувало поверх мільйону дес. землі, так хіба селянство, а не большевицька держава і не її уряд винні в тому, що не дали українському безземельному селянству те, що міжнародне жидівство змогло дати своїм землякам, себто, матеріальну підтримку переселенню і розселенню? Зрозуміло, що селяне подекуди принагідно почали виправляти шкідливу для нього кольтонізаційну політику і то в усіх місцевостях, де з'явилися нові кольтонії.

Не займаємося спеціально реєстрацією виступів укр. селянства проти жидівських кольтоній; автім не всі вони розголошені; небагато їх попадало до преси і вже зовсім обмаль до закордонної преси. А проте маємо можливість навести тут низку випадків, коли селянство не толерувало жидів кольтоністів і жидівських кольтоній.

Під Кривим Рогом 8. II. 1926. р. селяне напали на новопоселених жидів, що жили в землянках, побили і пошкодили майно. В інших місцях кольтонізації сутички з селянами доводили до підпалів майна жидів-кольтоністів. На початку лютого 1928. р. («*Рулль*» 8. II. 1928.) повідомлялося: «За останній час у Кривому Розі і на Кубані відбулися селянські розрухи на ґрунті незадоволення місцевого населення з організації нових жидівських хліборобських кольтоній. В багатьох місцях відбулися криваві сутички між місцевим населенням та жидівськими кольтоністами. Розрухи набрали такого характеру, що влада викликала військо, після чого заворушення приборкано з багатьма кривавими жертвами. Радянська влада, зважаючи на ворожий настрій місцевого населення, особливо кримських татар, була примушена припинити дальшу жидівську кольтонізацію, і в Криму, і на Північному Кавказі». Однак в Криму не припинили.

«В жидівському переселенському районі в Криму відбулася сутичка між місцевими селянами і жидами кольтоністами. Селяне розгромили культурні установи жидівських кольтоній. Кілька кольтоністів поранено. Погром припинила прибула залога Г. П. У. Винного в погромі селянина Пахомова потягнуто до суду («*Рулль*»).

«На днях відбувся організований напад на жидівську хліборобську кольтонію «Надежная» в Маріупільській окрузі. Тамашне селянство з суміжних сіл з'явилося з косами і серпами, щоб заволодіти врожаєм кольтонії. Кольтоністи зробили спротив і відбулася серйозна сутичка. («*Рулль*» 20. VII. 1928.).

«Неврожай на Україні — пише «*Рулль*» за 6. XII. 1928. — спричинився до загострення відносин між селянами і кольтоністами-жидами. За словами комуністичної газети «*Stern*», у районі Покрівська (на Запоріжжі), в кольтонії «Міхаїл Калінін» і «Успенская», серед білого дня ввірвався натовп селян, який погромив хати і забрав з собою весь живий і мертвий реманент. Узагалі в цьому районі жидівські кольтоністи живуть під вічним страхом нападу на них». Цей розгром закінчився смертю кількох кольтоністів, а інші розбіглися; вони довго не зважувалися повернути до розгромленої кольтонії. З числа напасників п'ятеро селян засуджено на смертну кару.

В Ольті на Кавказі — читаємо в «*Руллі*» за 1929. р. — т. зв. «кулаки розгромили жидівське колективне господарство, організоване на б. поміщицькій землі, і спалили 17 хат жидів-кольтоністів. Двох учасників розгрому заарештовано».

«В 1924. р. совітська влада влаштувала в Брянській губ., під Клинцями, жидівську кольтонію. З самого початку ця кольтонія викликала до себе дуже вороже відношення з боку сусідніх сіл, гол. ч., Стругової Буді. Останнім часом селяне зовсім одверто почали організовувати напади на жидівську кольтонію... Цими днями група селян білого дня напала на кольтонію і зробила жорстокий погром. Одну жінку звірски забито... Другого дня, 11. X. 1919., після цього відбувся суд і одного селянина засуджено на смерть, а двох до в'язниці на 6 і 8 років» («*Рулль*», 15. X. 1929.).

«Напади на жидівські кольтонії що-раз частішають. Цими днями коло Житомира на жидівську кольтонію «Садиба» зроблено напад селян під проводом червоноармійця М. Байди; розгромили все майно і тяжко знущалися над кольтоністами, не щадячи старих, жінок і дітей... Чотирьох жидів-кольтоністів тяжко ранено». («*Рулль*», 1. XI. 1929.).

«Красная Газета» повідомляє з Маріуполя: «в селі Затиші встановлено факти маєтства». («*Рулль*», 25. III. 1930.).

Жид. телеграф. агенція повідомляє, що селяне напали на жидівську кольтонію в колективі і тим способом, на думку селян, підтримали місцеву владу в її намірі заховати колхозу в цілому Криворізькому районі. Селяне хотіли палити кольтонію і виспалено вщент. («*Рулль*», 8. VI. 1930.).

«Підчас жидівських свят у селі сусіднім із жидівської кольтонією «Ларін», у Дагестані, знайдено мертвого 13. літнього хлопця. Поміж селянами поширилася чутка, що його забили жиди з ритуальними цілями, і коли групи жидів-кольтоністів привезли на «госмельницю» зерно для помола, на їх накинувся великий натовп селян з криками: це вбивці, бити жидів! і жорстоко їх побили. Голова сільради не тільки не вжив су-проти того заходів, але кричав, що треба вирізати всіх жидів, щоб їх позбавитися... («*Рулль*», 1929.).

«На Україні верховний суд помилував двох погромщиків, що були засуджені на смертну кару за організацію жидівського погрому. Таксамо помилувано і пущено на волю засудженого на смерть славетного бандита Б., якому закинувано вбивство кількох сот жидів. Навіть харківський часопис «*Stern*» наважився підкреслити підозрілу поблажливості совітської влади» («*Рулль*», 14. XI. 1929.).

«Не можна також не зазначити — читаємо в одній статті в «*Руллі*» (24. X. 1929.) — що кампанія наруч жидівської хліборобської кольтонізації сприяла зростові антисемітизму. Серед селянства поширилися чутки, що совітський уряд рішив одняти в мундо, думалося одвести землю для жидівської кольтонізації і на північному Кавказі, але цей проект довелося залишити, бо козаки прямо заявили, що, як тільки туди придуть жиди-кольтоністи, вони всіх їх виріжуть»...

І тих кілька наведених випадків, показує, що хоч реальне співвідношення сил на верхах совітського апарату випадая на користь жидівства, в низах, на місцях кольтонізації, те співвідношення на боці селянства. Селянство то своїми виступами на якийсь час було спинило масову жидівську кольтонізацію на Україні. В пресі всі виступи селян проти кольтоністів, розуміється, незмінно трактуються як погроми. Та коли ходять про «погромництво», то треба знати, що огнищем юдофобства і жидівських погромів у старій Росії було місто, а не село. І нині рафіноване юдофобство кублиться в місті і по фабриках. От, напр., у Дніпропетровському на заводі Леніна комуністи й комсомольці побалакували про те, що «треба вигнати жидів до Палестини»; а прощальним вітаням стало: «будь здоров, бий жидов!» («*Рулль*», 20. VI. 1928.). Для селян же характеристичним є, що вони уважаючи сусідні землі — на підставі права праці на них, чи права незавершеності наділювань 1861. р. — за свої, ставляться дуже вороже до всяких зайд, що отримують землю в їхнім районі: селян чи переселян. І те, що переселенець на його землю є жид, при тому протегований і підтримуваний згорі, є обставиною, що тільки побільшує той антагонізм, але не рішає. Розуміється, цей додатковий момент, загострений політичним (створенням республік), використовують ворожі жидівству круги; а в даній ситуації є не без значіння факт, що антисовітський рух тісно зв'язується з антисемітизмом.

Внутрі С. С. С. Р. вільної громадськості і вільної преси нема. Коли видаваний у Харкові часопис «*Український Економіст*» вмістив був статтю, що закликала централний уряд в інтересах спокою і безпеки пролетаріату стриматися від дальшої жидівської кольтонізації на півдні України, то часопис за те закрити, а цілий склад редакції заарештували¹⁸⁾. За таких обставин само селянство було доведено до виступів проти жидівської кольтонізації, що й потягло за собою, після деякого проволікання, на якийсь час припинення її на Україні; офіційно то мотивувалося вичерпанням земельного фонду. Коли згадуваний вже Абрам Браїн попробував дорікати за те совітському урядові, то заступники останнього одверто відповіли: не можна українців примусити давати землю жидам. Як англійському урядові в Палестині не вигідно вступати в конфлікт з арабами задля жидівської кольтонізації, так совітському урядові і невигідно і небезпечно наражувати себе на конфлікт із українцями і укр. селянством задля жидівських проєктів не лише господарського, а й політичного значіння. Отже Україна, як терен для жидівської кольтонізації, приблизно на кінець 1929. р. ніби «вичерпа-

¹⁸⁾ «Торгово-промисленна газета» за 5. II. 1928. р., а в ній наказ укр. комісаріату господарства № 182.

лася». З тою кольонізацією ніби звернулися — і совітський уряд із своїми кольонізаційними п'ятилітками і жидівські заграничні і внутрішні організації і окремі жидипатріоти¹⁰⁾ — до інших країв, а насамперед до Криму.

ХРОНІКА.

Е. Онацький.

На міжнародні теми.

Економічний розглядіаш, що запанував у світі, викликав уже чимало більш чи менш дотепних діагноз із боку найкращих світових спеціалістів, а проте — практичних наслідків — маю на увазі: позитивних наслідків — досі не видно. Автім, дивуватися тому не доводиться: найкраще правило медичинської науки радить лікувати не так саму хворобу, як причини, що її викликають. Отже в випадку нашої світової кризи, саме тут і полягають великі труднощі: якийсь учений німець нарахував аж 235 причин сучасної світової кризи. З якої ж причини починати? Кожний спеціаліст починає звичайно з тої, яка йому видається найважливішою. Справа, значить, чисто суб'єктивної оцінки. І ось так маємо приблизно 235 ріжних метод, пристосованих одночасно (хоча і в ріжних місцях світового організму) до одного і того самого хворого. При такій ситуації трудно очікувати позитивних наслідків. І тому вирішено якось згармонізувати всі ці ріжні методи лікування, і скликано консиліум із найвизначніших спеціалістів од усіх економічних хворіб.

Почали вони нараджуватися в Лондоні 12. цього червня, але чим більше вони нараджуються, тим хворому що-раз більш моторошно стає. Бо, коли досі в усіх цих світил економічної науки, не знайшлося навіть спільного розуміння такого фактора найбільшої життєвої ваги, як грошева циркуляція, що відповідає циркуляції крові в живому організмі, то про які спільні методи лікування може взагалі бути мова?!

Ціла низка країн, як Франція, Італія, Голяндія, Швайцарія, Бельгія твердять, що лише при нормальному обігу і постійній вартості гроша (в його відношенні до золота) може відбуватися корисна робота над відновленням економічних сил світу; а тим часом Зеднані Штати Америки, себто, держава, що важить на долі світу не лише своїм територіяльним розміром, але й промисловою та фінансовою міццю, — починає нараз спекулятивну гру на зниженні своєї власної валюти, і відмовляється визначати будьяку постійну вартість доляра, — того самого доляра, що донедавна був справжнім божем Європи взагалі, і збіднілих країн Східної Європи зокрема. «Всеомогутній» доляр нараз побачив, що його не тільки відмовляються переховувати старанно по ріжних бабуніних панчохах, але що навіть у заброньованих кімнатах банкових фортець він перестає бути бажаним гостем (а почував себе там колись господарем і паном!). Та правду кажучи, неприємні переживання доляра і почалися не в бабуніних панчохах, а саме в тих заброньованих фортецях. Як від тяжко хворого на пошесну хворобу, почали саме так бокувати від його всі давні товариші фінансової зброї... І чим далі, тим більше...

Перед доляром подібне відношення зазнав не менше колись «всеомогутній» англійський фунт. І хвороба фунта вплинула в значній мірі на хворобу доляра. Бо зниження вартості англійського фунта відбивалося відемно на закордонній торгівлі Зеднаних Штатів Америки. Америка досить довго натискала на Англію, щоби англійський уряд установив нарешті точний курс англійських грошей, але — без наслідків. Це була одна з причин, чому Америка зважилася ступити також на шлях інфляції. Проект закону про повні права президента вирішувати монетну справу висловлюється, в тій справі досить ясно, передбачаючи випадок, коли «поширення кредиту — інфляція зробилася би неминучою для ослаблення, шляхом інтернаціональних переговорів, стабілізації на відповідному рівні монет ріжних країн». Инакше кажучи, в наслідок відмови британського уряду стабілізувати англійський фунт на вищому рівню, від того, на

¹⁰⁾ З преси напр. довідуємося, що чиказький жид-мільонер Ю. Розенвальд перед смертю одказав на осідлення жидів у Криму 5 міль. долярів.

якому він знаходився останніми часами, уряд Зеднаних Штатів вирішив ужити проти Англії її ж власної зброї. Зниження доляра відповідало потребам, як внутрішньої політики — піднесення внутрішніх цін на продукти (коли гроші падають у ціні, ціна довної політики, щоби забезпечити себе на зовнішніх ринках від конкуренції обезціненого англійського фунта. Англійський уряд відразу зрозумів значіння американської маневру, як мовчазного виклику на монетарну війну, і Макдональд у промові, що зниження фунта відбулося проти волі англійського уряду, який боронив його до останнього моменту, тим часом, як зниження доляра є цілком штучним, і американський уряд має повну можливість, зі своїми величезними запасами золота, підтримувати курс доляра, а не залишати його натризволяше спекулянтів. Але монетарна війна почалася, і, розуміється, не лише з Англією, але — посередньо — з усіма тими державами, що продовжували триматися золота як твердої підстави непорушності їх валюти.

Ось так, одночасно з відкриттям світової економічної конференції, що мала ніби привести до загального порозуміння щодо лікування світової кризи, розпочалися межі Америкою й Європою справжні воєнні акції фінансово-економічного характеру. Балачки на Економічній Конференції залишалися балачками, а війна війною. Дійшло до того, що Франція й Італія, які досі на всіх світових конференціях займали майже завжди чи не протилежні позиції, побачили себе примушеними об'єднатися, в спільній обороні своїх валют. Що більше, 30. червня прийшло до об'єднання всіх країн з золотою валютою, — об'єднання, до якого пристала і Англія, — і вони вислали до президента Рузвельта колективну заяву про конечну потребу прийти до стабілізації валют на золотій базі, зазначаючи, що спекуляція на валютах відбивається впрост катастрофально на загальній економічній розбудові. Першого липня прийшла до Лондону негативна відповідь президента Рузвельта, який гадає, що до стабілізації монет ще не прийшов час... Відповідь президента Рузвельта ставить без сумніву, цілу Економічну Конференцію в дуже тяжке становище, з якого виправді можна вийти, розуміється, про людське око, через лабіринти ріжних дипломатичних формул та резолюцій, але тоді — користі від того світу не буде ніякої.

Так само, як досі не було ніякої користі світу від безконечної конференції для розброєння. Як що вона йтиме таким темпом, як досі, можна сподіватися, що ніхто з її ініціаторів закінчення її не побачить. На всякий випадок, з огляду на неможливість знайти порозуміння межі ріжними делегатами в червні, конференцію перервали до жовтня, щоби делегати мали час порозумітися поза офіційними засіданнями конференції, в приватних, більш інтимних розмовах.

Ось так і на фронті економічно-фінансовому, і на фронті пацифістично-розброєнному не помітно ще познак справжнього миру. Не помітно його й на фронті політичному.

Правда, 7. червня в Римі підписано нарешті (і то не підписано, остаточно, але лише «сігльовано», бо відповідні парламенти мають ще висловити свою власну думку з цього приводу, і тут можна чекати всяких несподіванок) так званий «Пакт Чотирьох», що має дати Європі 10 років миру та можливості присвятитися лише справам культурної та економічної розбудови, — але... досить приглянутися до тої активної дипломатичної роботи, що відбувається в таборі країн, явно чи не-явно ворожих Пактові Чотирьох, щоби перестати піддаватися ілюзіям. Бо пакт виправді відсуває на довший час можливість збройного конфлікту, і тим обляхшує ніби завдання розброєнної конференції, — але боротьбу політичну не тільки не усуває, але доводить її до ще більшого напруження.

Ось, наприклад, проблема Центральної Європи. Пакт Чотирьох став на тому, що коли би який мировий трактат не був більше «до пристосовання», то великі держави, як найбільш відповідальні перед світом і цивілізацією за утримання миру, мали би його переглянути (очевидячки, в порозумінню з зацікавленими сторонами). Отже щодо Середньої Європи, то не лише так звані ревізіоністичні країни призначили стан річей, утворений там мировими трактатами, за нестерпний, але навіть міністер Бенеш мусів публічно визнати, що «політичні кордони в Середній Європі не відповідають економічним потребам країн». Ревізіоністи говорять головню про національні потреби відповідних народів, антиревізіоніст Бенеш заговорив про «економічні потреби», — але важливо те, що і він заговорив. Таким чином визнання стану Середньої Європи непорозумінням і «антигігієнічним» є спільним і у ревізіоністів, і у антиревізіоністів: вої нарешті погоджуються на тому, що переглянути щось таки конче треба. Але що саме і в якій мірі?

«Обидві сторони зобов'язуються не підписувати жадного трактату, який був би суперечний із суверенними правами та інтересами Китаю й совітів...». Пункт IX. вказує спеціально, що «будучність Східньо-Китайської залізниці буде визначена виключно Китайською Республікою і совітами...» Китай мав право відкупити залізницю, починаючи з 1929. р. і в усякому разі він мав стати її єдиним власником, без жадних витрат, в 1963. р.

В 1929. р. цей трактат стверджено. Отже пропонуючи Японії чи Манджукуо купити в них Східньо-Китайську залізницю, совіти порушують свої зобов'язання щодо Китаю, як до співвласника залізниць. Крім того, вони визнають правне існування Манджукуо, і тим завдають китайській дипломатії смертельний удар. Совіти перші пробивають той мур навкруг Манджукуо, що його витворила була китайська дипломатія в Женеві, і Китай певно цього Москві ніколи не забуде. З другого боку і в відношенню до Японії, совіти займають дуже злу позицію. Віднині московська торгівля з Тихим Океаном мусить іти кружкою дорогою і залежатиме виключно від доброї волі Японії, яка може кожної хвили захопити Зелений Клин і перемінити всі азійські володіння Росії в величезну торбу без будьякого иншого виходу до моря, окрім Балтійського... Японія ж тим часом стає в Азії що-раз міцнішою, і починає що-раз поважніше готувати ґрунт для своєї азійської гегемонії через утворення Азійської Ліги Націй.

Останні дні місяця червня принесли й другий величезний удар по престижу совітів: виявилось, що поводитися з чужинцями, а спеціально з англійськими громадянами, на зразок того, як че-ка поводить з російськими, не оплачується. Бо за якихось двох англійців — Мекдональда і Торнтонна, — що їх большевицький уряд захотів був зробити «козлами відпущення» в очах населення за банкруцтво своєї економічної політики, прийшлося заплатити торговельним договором з Англією, яка поставила честь і недоторканість англійських громадян вище за меркантильні інтереси. Совіти ж — навпаки — виявили, що меркантильні інтереси для них вищі за питання морального престижу, бо моральний престиж є «буржуазним предрасудком», а торгівля з Англією все таки — добрий грінш. Тому, після кількох побачень Літвінова з Саймоном, англійські інженери, засуджені на кілька років в'язниці за «саботажі» і псування машин «народної власності», відсидівши ледви чи кілька місяців, були звільнені і вже є в Англії, відпочиваючи від совітських переживань...

Зате, на інших фронтах, наслідком що-раз зростаючого економічного й політичного розгядяшу, совіти отримують останніми часами чималі успіхи. Відновлення торговельного договору з Англією, потягне за собою, мабуть, дуже скоро визнання совітів з боку Америки, де президент Рузвельт давно вже нахилився до думки про конечну потребу навязати торговельні зносини з совітами. Досі американська міжнародна політика кермувалася принципами деякої моральної соромливості, — і визнання совітів видавалося американському пересічному громадянину занадто суперечним з його поняттями про людські права і людську гідність. Але останніми часами і Америка стала на шлях державної «аморальності», перевівши свавільно інфляцію долара, яка в кримінальному праві дорівнює банкруцтву, і то саме злісному банкруцтву, себто, ошуканству з ціллю власного збагачення ціною руйнування довірливих кредиторів, що вірили в «чесність» долара. Після цього крок до визнання совітів дуже легкий. Досить виходити лише з поняття комерційної доцільності, яка панує чи не в усіх європейських державах у відношенню до совітів. В наслідок ріжних проєктів Розенбертів, большевицька дипломатія навязала ще блищі зв'язки з Польщею та намагається навязати зносини з Малою Антантою, маюючи себе як найкращого спільника в боротьбі з німецькими агресивними замірами та взагалі з ревізіонізмом, що цілковито суперечать бажанням і інтересам большевицької Росії. І то цілком зрозуміло. Большевики зацікавлені в тому, щоби в Європі зростав політичний і національний розгядяш, аж поки вони не зміцніють, і не подолають внутрішніх труднощів. Питання лише, чи подолають...

Про це й те.

НАША МОЛОДЬ ТА ЇЇ ПЕДАГОГІ.

Український дитячий притулок у Подебрадах, що його веде п. С. Нагірна, видав недавно першу діточку часопису п. з. «Наша Україна». Часопис ця діточка не

тільки тому, що призначена для дітей, але і тому, що всі її співробітники-автори це діти.

У рубриці: «Чим я хочу бути?» читаємо таке:

«Я хочу бути учителем, щоби вчити на Україні українських дітей. Я хочу, щоби Україна була свідомою, бо тоді скорше здобуде собі самостійність. — Володимир Саватюк (9 років)».

«Я хочу бути інженером, щоби видумувати Україні всякі прилади до війни. Коли б який ворог хотів, щоб я продав свої винаходи, то я б нізащо не продав, бо ворог почав би собі робити, а я цього не хочу, бо якби була війна, то Україна, не маючи доброго приладдя до війни, програє б. — Ігор Гай-Гавеский (10 років)».

«Я хочу бути летуном, бо хочу визволити Україну з тяжкого ярма. Як я буду літати, то буду битися з ворогами, бо вони забрали Україну й не хочуть віддати. Буду битися з ворогами за степи, що поросли могилами, за лани безконечні, що на них жили наші прадіди й діди. Буду битися за нашу Україну й не дам нікому кривдити її. Я дуже жалю, що я не є на Україні. Але так мені судилося. Хоч я на чужині, але України ніколи не забуду.

Хоч малий я, невеликий
Та все знаю про Україну
Не забуду я України
Як мати дитини.
За Україну життя віддам,
За Україну милу
Не забуду я ніколи
Як янгол дитини.

Петро Івахненко (9 років)».

«Я хочу бути співачкою. Я буду співати в чужих землях про Україну, про її степ, ріки, гори й ліси. Чужі народи будуть слухати мої пісні й будуть захоплюватися їх красою. Хочби вороги мене мучили до смерті, буду співати про Україну. Я хочу до смерті співати так, як Тарас Шевченко до смерті писав про Україну. — Галя Романченківна (10 р.)».

«Я хочу бути вчителькою. Хочу вчити українських дітей. Буду їх вчити писати, читати, рахувати й чужих мов. Буду їх вчити про Богдана Хмельницького й про Шевченка. Потім ті діти можуть вчити других дітей. Буде тоді багато свідомих українців. І може бути такий випадок, що українці зроблять повстання проти ворогів за те, що вони забрали нашу славу Україну. Будуть дрякати ще вороги за їхні погані вчинки! — Марія Маричівна (9 р.)».

«Я хочу бути військовим лікарем, щоби

лічити ранених козаків, що билися за Україну. Хочу щоби вона була знову вільна й щаслива і щоби були вільні степи, гори й луки неньки України, де біжать срібні річечки, які виблискують на сонці. Коли я буду мати вільний час, піду на село й буду лічити хорих селян і їх дітей, щоби з них вирости сильні, здорові українські герої. — Володимир Давидовський (10 р.)».

З тих дітей вже маємо радість і будемо з них мати ще більшу радість, коли будуть вони далі виховуватися в такому дусі, як досі, себто коли будуть мати добрих педагогів.

*

А ось помяньмо тепер на злих педагогів.

В українській головній гімназії у Львові о. Шпитковський, професор історії, наказав ученикам П. кл. понаписувати на своїх зшитках «Jeszcze Polska nie zginęła». Зарядженню цього «ревного педагога» ученики з місця спротивилися милою погрозою, а двом товаришам, що налякалися і написали ці слова, подерли зшитки й висміяли. (Чи часом не жалівся потім той «педагог», а за ним інші «батьки» на «непошановання авторитетів» нашою молоддю? — Прим. скл. Р. Н.)

У тій же гімназії проф. Любомирович, як господар VI. кл., наказав зняти ученикам зі стінки намальований тризуб та постійно перестерігає їх перед «темними духами» підпілля. А щоб ті «темні духи» знищили, кличе до себе учеників та накидається: «Я знаю все! Ти належиш до ОУН. Але я нічого тобі не зроблю, коли видаш своїх товаришів». (Чи не горлає потім найсильніше такий «педагог» на «темні духи підпілля» з приводу вихованка якраз отаких «педагогів», ученика гімназії, Мотика, що видав своїх товаришів і кривляків, Данилишина і Біласа?! — Прим. скл. Р. Н.)

В укр. гімназії, філії, у Львові, знаний уже з кількох ганебних вчинків дпр. Бабій, має за собою новий «подвиг»: коли, в час поранку в честь Пінсудського, у тій гімназії хтось обкидав портрет Пінсудського гнилим яйцям, педагогічна рада разом з дпр. Бабієм рішила розв'язати цілу VIII. кл., як найбільше підозрілу в цьому «замаху». Але навіть польська кураторія не погодилася з таким рішенням ревіних українських педагогів і приказала тільки перевести слідство для викриття винуватця. Та дпр. Бабій, мимо дуже

«ревного» слідства, не найшов винувника й, щоб ратувати «гонор» гімназії, найшов «жертвенного козла» в особі зовсім у тій справі невинного ученика, якого викинув із гімназії. Що так було, про це сам дир. Бабій пізніше проговорився. Та всеж таки це не перешкоджало, що дир. Бабій постарався, що того ученика не хотіли нігде прийняти, навіть до Малої Семинарії, мовляв, він «неетично» заховувався, є «безбожником», хоч катехит видав про нього добру опінію.

У католицькій малій семінарії у Львові дир. о. Хмолівський викинув 6 учеників за те, що подавляюча більшість учеників VII. і VIII. кл. заявила проти участі в святі «Укр. Молодь Христові». З викинутими товаришами солідаризувалися всі ученики обох класів і на другий день проголосили штрайк. Тоді дирекція розпустила обидва класи і зарядила нові вписи. (Дійсно, «любов» католицьких педагогів до молоді, хоч куди! — Прим. скл. Р. Н.).

У II. українській держ. дівочій семінарії у Львові педагогічна рада з дир. Андрохівичем на чолі одноголосно(!) ухвалила викинути 13 учениць за «антипаньствоваву діяльність» чи за «чинний udział в тайній організації антипаньствовавей».

У жіночій семінарії в Перемишлі професорка Греголінська гостро критикує роботу націоналістичної молоді та поступовання її супроти «батьків» і цензурує всі реферати від всього «небезпечного»; зокрема не дозволила читати реферату про «22. січня», мовляв, такий уже був мин. року. Як представляє нашу минувшину, свідчать такі слова: «Петро Скарта, будучи на Україні, не мав з ким говорити, бо там всі були дурнями».

В головній гімназії у Львові дир. Лукіянович в рефератах скреслює такі «небезпечні» слова як «Україна», «Січові Стрільці», тощо. Заразом ріжними «свєнтамі» та іншими шопками, на які запрошує візитатора, старається «упаньствоваць» гімназію та виховати учеників на льюальних громадян.

У торговельній, трикласовій, школі у Львові проф. Баран переводить ревізії в книжках учеників, навіть видає їм з рук тєчки, щоб перекопатися, чи не мають чогось «антипаньствовавего». Як «опікун» закрив усі учнівські кружки й шкільні громади. Як професор історії змушує учеників відповідати польською мовою перед своїм молодим практикантом-поляком.

В польській держ. гімназії в Самборі, укр. катехет о. Кулінський, є членом «Укр. Кат. Союзу», до того і співробітником ББ і приятелем «Стшеляца», а на кінці ще й пиячиною, що насміхається над учениками та бе їх. Йому, здається, що мало того, що українська молодь у польських школах є постійно шиканована так професорами-поляками, як й учениками, що мають для неї лише слово «хам», «гайдамака», «хлоп», «мурга» «руска свінія» та інші под. «аристократичні» вислови визнавців «вищої польської культури».

А зчєрги не дєщо про виховання в «Рідній Школі».

В бурсі «Рідної Школи» в Яворові настоятель проф. Навроцький підслухує під дверима, що ученики говорять, то знову впадає несподівано до салі, щоб перекопатися, що ученики роблять, та переводить у їхній неприсутності ревізії в книжках і валізках.

Подібні практики є в бурсі в Бережанах (проф. Др. Бойкович), в перемиському дівочому інституті та в інституті СС. Василянок у Львові.

В укр. жіночій семінарії «Рідної Школи» в Самборі дир. Скорик, що належить до «Огніска» і працює з польськими професорами в ББ, знаний також з того, що заложив в семінарії «Лігу Оброни Повєтшней Паньства», викладає в польській мові, тримає в читальні польські часописи «Млода Польска» і «Скшидлєта Польска», а на державні свята сам пише реферати (учениці не хочуть) і дає їх потім виголосувати ученицям, що мають слабші ноти.

В жіночій гімназії Рідної Школи у Львові дир. О. Терлецький загрозив, що викине дотичних учениць, а то й розвяже поодинокі класи, якщо вони не візьмуть участі у святі «Укр. Молодь Христові». Подібно в семінарії й інституті СС Василянок загрозили ученицям викиненням, коли вони не возьмуть участі у святі УМХ. (Дійсно «побожні» й «християнсько-етичні» методи переконування! — Прим. скл. Р. Н.).

В гімназії «Рідної Школи» в Золочеві вибито директорові й одному професорові вікна за їхні політичні «подвиги». Оба вони прибігли зараз, опівночі, до бурси, щоб перевірити, чи всі ученики дома. На другий день директор вів при помочі пшицлів слідство в своїй канцелярії.

Усі ті факти подала нам сама гімназійна молодь.

Усе це свідчить не тільки про способи виховання «батьків», але й про те, як ті способи приймає молодь.

А наші «батьки» плачуть над «непошанованням авторитетів» молоддю.

Скажіть, люде добрі, скажіть по застанові й скажіть по щирости: може молодь шанувати такі «авторитети»?

МОЛОДЬ В ОРГАНІЧНІМ СЕКТОРІ.

Таки наслухалися ми доволі від наших «батьків» і далі слухаємо ось таке:

— «Нинішня наша молодь? — Це пайдократія найгіршого сорта! Нинішня молодь за всяку ціну хоче стати рішальним чинником у публичному житті, хоче мати монополію на критерії публичної моралі: диктатуру політичної тактики й політичної ідеології. Нашою нинішною молоддю заволоділо дешеве політиканство і злочинне підпілля. Де їй у голові конкретна, буденна, чорна праця для народу! До праці в «Просвіті», в кружках «Рідної Школи», до рефератів на селі, до театральних вистав, тощо, коротко до праці в органічній секторі ані буком не заженеш наших безвусих бессервісерів! Це не для них! Де-де нинішній молоді ривнятися з передовною молоддю!»

А ми думаємо, що воно не дуже то так, як говориться, й то не тільки з тою «пайдократією найгіршого сорта» і «політиканством», але й з тою «чорною працею в органічній секторі». От перед нами «Студенський Шлях» (Львів, IV.—V., 1933.), а там звіт з діяльності 30 провінціональних студєнських клітин у Галичині (усіх клітин є 53, себто звіт лише приблизно з половини). Згідно з тим звітом, діяльність тих то 30 клітин, що нараховують 697 студєнтів, проявилася за останній шк. рік наступно:

1. Виголошено рефератів	921
2. Спільних сходин з рефератами	223
3. Театральних вистав влаштовано	206
4. Поїздок організаційних було	484
5. Свят-концертів-академій влашт.	145
6. Фєстинів влаштовано	57
7. Вечерниць, забав, тощо, влашт.	51
8. Святочних промов виголошено	76
9. Люстрацій переведено	116
10. Загальних зборів переведено	62
11. Анкет переведено	14
12. Фізичних вишколів переведено	13
13. Ведено товариств	27

14. Ведено гуртків	79
15. Читалєнь «Просвіти» засновано	4
16. Кружків «Рідної Школи» засновано	2
17. Соколів-Лугів засновано	6
18. Спортових кружків засновано	2
19. Тов. Відродження засновано	6
20. Інших товариств засновано	2
21. Театральних гуртків засновано	5
22. Хорових й муз. гуртків засновано	14
23. Самоосвітних гуртків засновано	22
24. Ощадностєвих гуртків засновано	8
25. Спортових гуртків засновано	10
26. Інших гуртків при тов. засновано	2
27. Культур.-освітні курси зорганіз.	11
28. Збірних лекції Рідн. Шк. зорган.	2
29. Інших курсів зорганізовано	3
30. Ведено гуртків	79
31. Охоплено діяльністю місцевостей	309
32. Головами товариств було студ.	6
33. Виділовими в тов. було студ.	41
34. При «Нар. Домах» фізично працювано днів	99

А ми все таки робимо закнд нашій молоді: ми думаємо, що нинішня наша молодь таки надто скромна. Бо якжеж — раз на рік звіт, і то статистичною табулькою! Інша молодь, то зприводу кожного засідання, реферату, академії, а тим більше засновання якогось товариства, біла б в тарабани і трубіла б в ерихонєські труби. От напр. «батьки» в Празі не відбудуть ні одного засідання (а де вже академія чи ще щось більше!), щоб не розписатися про те в «Українськїм Тижні». Здається, надто скромна наша молодь. А не повинна бути такою скромною й то зогляду на... «батьків». Бо добре було б ставити перед очі «батьків», які кричать про «неробство пайдократів», частіше подібні, як вище, звіти: принаймні 12 разів у рік. Пощо? — Щоб вони хоч 12 разів у рік, хай і коротко, відпочали від — надаремного крику.

ПРОВОКАЦІЯ В НАСТУПІ.

Було б помилкою думати (а якраз так думає у нас загаль!), що безпека провокації є... монополю конспіративних організацій. До іншого висновку прийдемо, коли язсуємо собі, що з одного боку двері до конспіративної організації не є так дуже отворені кожному, хто того захоче, і що підпольна організація має необме-

жену можливість не приймати і виключати непевних людей, що більше, вона має окремі органи для перевірки членів та слідження провокаторів та, що найважливіше, має можливість карати провокаторів, — і що з другого боку, в легальних організаціях, існуючих на основі ворожих законів, для провокаторів є і легальний вступ і легша «праця» і, що найважливіше, цілковита безкарність. Та ліпше возьмім якийсь приклад.

«Новий Час» (Львів, 21. XII. 1931. ст. п. з. «Репортажі з Румунської України») пише: «В Чернівцях, на жіночому Зізді, підчас промови сен. Кисілевської, звернули мені увагу, щоби рахуватися зі словами на адресу румунів, бо на салі є поліційний агент. Коли мені його показали, я не міг вийти з дива. Був це всіми цінений молодий чоловік, член усіх українських товариств. Вів якраз оживлену розмову на політичні теми з провідником черновецьких українців. Зі зовсім певних джерел я довідався, що всі ті товариства, до яких він належить, та всі ті люди, з якими він дружно так живе, знають про його конфідентські подвиги. Мало того. На власній шкурі зазнали це, чи то вязницею, до якої їх внаковував, чи навіть закриттям румунською владою деяких установ з приводу його наклепів. Такі та подібні історії можете серед українців у Румунії, головню на Буковині, зустрінути на кожному кроці».

Ми додамо: такі історії можете зустрінути не тільки між українцями в Румунії, але і на інших теренах.

Та все це так мимоходом, лише для ствердження, що небезпека провокації існує так для легальних організацій (де зправила з нею не боряться), як і для нелегальних (де знова, зогляду на рід праці, має вона дошкульніші наслідки).

А тепер дещо про теоретичне визначення провокації, що його ми вичитали в одному органі:

«Не дається заперечити, що найганебнішою зброєю влади, зокрема поліції, проти підпольної організації є — провокація. Провокація може йти двома шляхами: 1. Або влада зискує різними способами (погрозами, обіцянками, тощо) членів підпольної організації, або вводять до тої організації людей, що вже стоять на службі поліції. В одному і другому випадку ті люде-провокатори мають подавати владі відомости про діяльність організації (членський склад, розподіл функцій, пляни діяльності, внутрішні відносини, тощо), а рівнож причинюватися до того, щоб давати владі привід увязнювати зраджених ними членів ор-

ганізації (мова про судовий доказ їх вини). 2. Другий шлях провокації такий: про догичну організацію та її активних членів, зокрема про проводирів, поширюють різного роду наклепи: напр., що вони крадуть організаційні гроші, що марнотратно живуть, несумлінно використовують рядових членів, не вмють вести організацію та спричиняють їй невдачі та нещастя, тощо; часто-густо кидають та розповсюджують підозріння, що той чи инший (зрештою бездоганний та активний) член організації є провокатором і служить поліції або що ціла організація аж роїться від провокаторів, що в ній повна анархія й беззаконня, тощо. Усі ті наклепи мають метою скомпромітувати організацію в очах широких кол власного громадянства й тим відібрати їй підставу для дальшого розвитку (наплив нових членів, фондів та взагалі піддержка), а рівнож розкласти організацію з середини. На такий шлях провокації стає влада здебільша тоді, коли не може йти першим шляхом, отже, коли не має провокаторів в середині організації або коли ті провокатори не мають великої ваги в організації; в останнім випадку їх уживають для ширення наклепів між рядовим членством, викликування чвар, внутрішніх заколотів, тощо, а зрештою ведеться наступ іззовні, зпоза організації».

Примінюючи це до української дійсності, треба ствердити (за тим же органом), що небезпека «грози» всяким сміливим починам із боку конфідентів і провокаторів. Вони мають особливіше поле попису серед українського громадянства з огляду на велику легковірність українців. Перед ними дійсно треба стерегтися. Але, як кожна річ має дві сторони, так і обережність, посушена задалеко, витворює панічний страх перед кожним активнішим чоловіком і спиною, а то й унеможливує всяку працю. У цей спосіб люде, страха ради, кидають клеймо конфідента на неповинну зовсім, для праці корисну людину. Це є однак, так сказатиб, мимовільне джерело «фабрикованих конфідентів». Однак є ще два інші. Першим з них є сама поліція. Один з її засобів боротьби з підпіллям є такий, що про людей активних, а при тим так зручних і обережних, що не дають себе так легко приловити, пускається через правдивих конфідентів вістки про їх мниму службу при поліції і в цей спосіб радикально позбавляється їх можливості дальшої праці. Однак найнебезпечнішим і по суті найпоганішим джерелом є особняки злої волі серед укр. таки громадянства. Бувають люде, які самі бояться вся-

кого активнішого кроку, а свою трусливість заслонюють мнимим недовір'ям до оточуючих їх людей і умисно свідомо поширюють про певних людей підпілля безпідставні підозріння. Останнє джерело поширювання вісток про «фабрикованих конфідентів» є роботою підлою, крайню деструктивною, яку треба ставити на рівні з роботою провокаторів». «Підпольна організація має свій протирозвідчий апарат, який ще потребує заступництва прихвильних людей. Хто хоче помочти підпольній організації, може й повинен свої підозріння, позначки й докази подавати до відома органів організації на місяцях».

Це було писано ще кілька років тому назад, коли то визвольний табір був ще далеко від нинішньої стадії розвитку. А з розвитком і наступом визвольного табору, вороги, у своїм спротиві, використовують усі можливі засоби боротьби, в тому у збільшеній мірі провокацію. А тому, що наслідком безперервної, та й щораз то посилюваної чуйности революційного табору, безустанні заходи ворогів увійти в нутро того табору є постійно паралізовані, — то не дивота, що вороги тим більшу увагу звернули на посилення провокації іззовні, в чому їм ревню секундують наші рідні особняки, заприсяжені противники націоналізму.

Приємність зладити повну реєстрацію провокацій про укр. визвольний табір залишаємо будучому його історикові. Та усеж не без ваги буде навести хоч деякі з них, й то якраз тих, що за останні роки найшли місце на сторінках української преси, як, напр., що: ОУН є на службі большевицької Москви (польонофіли), то знову, що ОУН є на службі Польщі (радянські) і Німеччини (польонофіли, радянські, есери і т. д.); Голова ПУН є українським Азефом, на службі Польщі (радянські), вів переговори з польським генеральним штабом (комуністи), то знову з Розенбергом та навіть виступав публично в Берліні з німецьким кронпрінцом (польонофіли); Ю. Головінський є згл. був польським провокатором (ундисти, радикали); «Сурму» редагує польська поліція (Шелухин); саботажна акція в 1930. р. була польською провокацією (радикали, оборонці), то знову большевицькою провокацією (А. Лівницький) або німецькою інтригою (польонофіли, Петришин та ин.), тощо, не говорячи вже про звичайну «критику» в роді того, що члени ОУН це — «національні злочинці», «шкурники», «картарі», «викидки суспільности», «бандити», тощо.

А ось деякі випадки з новішого часу, отже вже по шибеницях, на яких зависли

Данилишин і Білас, і коли то не переводяться процеси українських націоналістів на Західній Україні, та коли іде безоглядний наступ Москви на український визвольний рух, при рівночасних самовбивствах Хвильового, Окрипника, Гірняка та масових арештах і розстрілах Палащука, Бадана та інших «ворогів з шарт-білетом».

*

Я. Макогін (відомий «спаситель України» при помочі... інформаційних бюр), будучи в червні б. р. у Чернівцях, залишив редакторові «Самостійної Думки» у присутності 3-ох інших людей, що член «Проводу Українських Націоналістів» інж. М. Сціборський був до р. 1928. на службі поляків.

Дуже жаліємо Я. Макогона, що замість ту «преважну вістку» передати Голові ПУН в Женеві (телефоном чи перейшовши кілька вулиць й то сам або через свого довіреного Новотворського), йхав бідака з нею аж до Чернівців, щоб передати її... редакторові СД на те, щоб зчерги той передав її... редакції РН, а щойно з її сторінок довідався про все... Голова ПУН.

Та не дивлячися на незмордований труд Я. Макогона і його просто подивудне піклування долею ОУН та її людей, ми все таки не будемо перевіряти, хто був та є інж. М. Сціборський, бо... зробили це давніше. Зате з вдячності постараємося перевірити, хто був і є... Я. Макогін, а коли це нам вдасться зробити, то не будемо сказати це не лише редакторові СД, але й — ширшому громадянству. Словом — поведемо тоді для Я. Макогона рекламу, далеко більшу від тої, яку покищо він сам собі робить.

*

Коли ми вже при Чернівцях, то згадаємо і про «Час», на сторінках якого пописується макогонівський Новотворський у своїх випадках проти націоналістів і де рівнож Когут скаче по макогонівські. Отой «Час» в ч. 1334, подав як «відгомін чужої преси» про свято Франка у Львові вістку про гострий засудоведення укр. націоналістів на тим святі офіційним органом Гітлера «Völkischer Beobachter». Треба додати, що ту вістку покляпно передруковало львівське «Діло», а за ним уся преса наших симпатичних «приятелів», мовляв, бачите люде добрі, чого варта українські націоналісти, коли їх не тільки ми всі, але навіть гітлерівці осуджують.

Стурбувалися ми безмірно тою вісткою.

Стурбувалися тим більше, що під вісткою «Часу» не було ані підпису автора (від якого могли б ми дістати «блищі інформації»), ані не подано числа «Völkischer Beobachter», яке хотіли ми купити до архіву (на вічний наш сором!). Рада-в-раду, поділилися ми нашою журбою з «Українською Пресовою Службою» в Берліні, а та вислала свого чоловіка до редакції «V. B.» не на те, щоб бити редакторів чи робити інші бешкетки, але щоб купити дотичне число часопису з дотичною вісткою. І от що показалося: редакція заявила, що ніякої такої вістки в «Völkischer Beobachter» ніколи не було.

*

Коли ми вже при німецьких націонал-соціалістах, то варто згадати от що:

Безпосередньо по останній революції в Німеччині, зачали різні темні типи пропагувати між українськими робітниками в Берліні потребу створення нової... «націоналістичної організації». Цікаво при тому, що більше, ніж про створення тої «націоналістичної організації», ходило тим темним типам спровокувати українців до дитячих демонстрацій, мовляв: «з синьо-жовтими прапорами треба маширувати під большевицьку і польську амбасаду, демонструвати там і вибити вікна, щоби звернути тим способом увагу на українську справу!». Зрозуміло, що в тодішнім часі найбільшого світового напруження, нічого не було б приємнішим так Москві, як і Варшаві, коли б берлінські українці вибили шибки в большевицькій чи польській амбасаді. Бо під претекстом, що українські націоналісти при помочі гітлерівців роблять такі демонстрації проти чужинних заступництв, можна б було легким коштом спровокувати конфлікт, а вже принайменше добитися, щоб німецька влада покарала демонстрантів та викинула їх з Німеччини, що ніяк не зіслюило б українську еміграцію.

Що ті провокаційні демонстрації підготовлювано систематично й пляново, свідчить обставина, що подібні намагання були і в Данцігу з боку елементів, що стоять в близькій звязку з польськими крутами. Розуміється, якраз в Данцігу, де існує постійне напруження з поляками, подібні демонстрації були б доволі прикро закінчилися для тамошніх українських робітників і студентів, та й взагалі для української справи.

*

Коли ми вже при демонстраціях, то треба згадати про демонстрації українських націоналістів в Сокальщині проти ляхських державних монополів. Власне, не

так про демонстрації там ходило, а про вибиття тих українців, що в часі масового бойкоту монополів, та й ще в часі загальної кризи, а зокрема невисловленої нужди нашого народу, заліваються по шинках. І побито в однім, другім селі таких п'яччин, витягаючи їх зі шинків. А коли проти непрошеного втручання націоналістів, зачали «інтерв'ювати» коршмарі (поляки й жида), то й їм дісталося.

І от тут зачалосся...

Передусім арешти. Потім під командою і на приказ поліції — фотографування заарештованих, як то вони... біють жидів і нищать коршми. Розуміється знімки пішли в світ, то пущено скорше в пресу донесення: «Погром жидів через українських націоналістів». Редактори польських часописів, вже від себе, додали: «на приказ Гітлера», а польська телегр. агенція, пускаючи ту вістку за кордон, від себе додала: «погроми розкидали відозви зі свастикою Гітлера і з підписом Коновальця».

Усе це було б ще пів біди. Не можна виматати від поляків, щоб нас по головиці гласкали. Біда зачинається, коли подібні вістки подавало «Діло», і коли, на підставі «Діла», наші (українські) симпатичні пражські ес-деки вміщують в органі своїх чеських товаришів таку статтю за підписом П. Ф. (дотадуватися багато не треба!):

«Фашистський рух має міжнародний характер. Як в інших землях, бачимо посилення українських фашистських груп також в Сх. Галичині і між українськими емігрантами, передусім в крутах молоді. Останні події в Німеччині мають вплив на українських фашистів також тому, що між співпрацівниками Гітлера є деякі люде, що кокетують з національними проблемами східної Європи. Пан Альфред Розенберг, гітлерівський спеціаліст в міжнародній політиці, декілька разів висловився прихильно відносно питання самостійності України... Приклад гітлерівського антисемітизму заразив також українських фашистів. Українські фашисти перед 14 днями напали на жидівські склепи в декотрих селах Сх. Галичини і вибили вікна в жидівських домах. Проти тих вибриків членів «Організації Українських Націоналістів» (фашистів) рішучо протестує українська преса соціалістична і міщансько-демократична. Часопись укр. націон. демократичної партії у Львові «Діло» з дн. 30. квітня б. р. пише» і. т. д.

А далі: «Український фашистський

рух підпирають передусім реакційні заграничні елементи. Львівське націон.-демократичне «Діло» з дня 1. травня б. р. повказує на оживлення чинности українських фашистів і на надзвичайний зріст фашистської преси». А далі:

«Цікаво, що в Празі вже шестий рік виходить центральний орган української націоналістичної організації, що голосить інтегральний фашизм («Розбудова Нації»). Бачимо зовсім ясно систематичний і добре приправлений наступ реакції на ціле політичне і культурне українське життя. Десятки фашистських часописів, агітаційних брошур, тисячі листочок та ин. загрожують і затроюють український національний рух, що досі йшов під демократичними гаслами». А на кінець: «Треба також підкреслити, що й провокація має значний вплив на чинність українських фашистських націоналістів. Не є виключено, що також вибивання вікон в жидівських торгівлях було частично викликано агентами-провокаторами».

*

Коли ми вже при Празі, то не зайвим буде згадати таке:

«Розбудова Нації», в останнім числі оголосила засуд Надзвичайного Суду ОУН про виключення з ОУН одного з її членів. Вправді така подія не тралляється щодня, але не можна сказати, що вона небувала у світі. Роблять большевицькі «чистки», коли то сотки тисяч людей скидають з педесталів і викидають з партії включно з головою III. Інтернаціоналу Зіновієвим, комісаром війни Троцьким та ідеологом большевизму Бухарінім, тощо, — викидають фашисти свого генерального секретаря Туратті, — викидають німецькі націонал-соціалісти Штрассера, — викидають англійські лейбуристи свою голову Мек-Доналда, — то чому ОУН має бути... У НДО-м що із засади нікого не викидає, а винятково, перший раз за цілий час свого існування (й то тому, що націоналісти піднесли «татарам»), викинуло Паліва.

Отже ОУН викинула. І от у польській пресі появилася страшна вістка, яка з виключеного чоловіка робить «провідника опозиції», з одного чоловіка ще «5 дальших членів», а з викинення одної людини — «розпад організації».

Вістку, розуміється, передрукувало «Діло». Але не це цікаве. Цікаве те, що коли «Діло» дістало РН і перечитало там засуд, то написало (5. VII. б. р.): «Вістки...які подала недавно польська преса, находять потвердження».

*

Коли ми вже при львівській пресі, то варта згадати і львівський «Wiek Nowy».

Справа в тому, що «Wiek» недавно дуже журился, що полк. Коновалець вже не може їхати до Італії, бо йому італійці відмовили візи. Розуміється, як на команду (хто ж би як не) «Діло» передрукувало вістку «Wiek», мовляв «Коновальцеві заборонили їхати до Італії».

Журба хоч куди! Та замість передрукувати чужі вістки, ліпше було зробити телефонічний чи телеграфічний запит у Женеві та дістати «свіжіцу» вістку (яку б із «Діла» передрукували інші), що полк. Коновалець зовсім не старався в тому часі про візу до Італії. Автім і тих запитів не було треба, бо тиждень чи не багато більше перед тим таж польська, а за нею українська преса доносила, що полк. Коновалець... приїхав до Риму.

*

Коли ми вже при польській пресі та їх знаменитих «інформаціях», то варта подати ще одну (Bulletyn Polsko-Ukraiński. Варшава. 2. VII. 1933):

«Недавно російські гітлерівці не допустили до українського відчиту в Берліні, що його зорганізували прихильники Коновальця. Відчит треба було відкликати тому, що боївка російських такенкрайцлерів домагалася спільної акції та неподільности Росії. Розуміється, свій наступ на самостійників українських ОУНівського напрямку відбула російська боївка за тихим благословенням своїх німецьких хлібодавців. Означає це, що мимо безсумнівної рухливости, Коновалець дався перебігти другому отаманові, вже цілком иншого характеру — Остряниці. Полк. Остряниця, був. царський офіцер і прибічник гетьмана Скоропадського, покинув на еміграції свого папа, претендуючи сам на гетьманський престол. Типовий авантюрист, комбінував він зпочатку у Відні, а потім перенісся до Мюнхену, де, по вичерпанні ліпших конекцій, приступив до малої і авантурничої тоді групки воюючого за узання, а нині побідного вождя Німеччини. Тепер має рапіс bene merentium. Ходить остенційно зі свастикою на рукаві і в брунатнім домі мюнхенським узнаю його за єдино правовірного представника України».

Цікаві відомости! Лише ми маємо ще цікавіщі і то на підставі львівської української преси: що цей «єдино правовірний представник України» не так ходить, як... сидить, і не так у брунатнім домі, як у... «брунатнім» криміналі, і не

так він має свастику на рукаві, як ті, що його там посадили.

*

Коли ми вже при Берліні, не злишнім буде згадати от що:

Як відомо, в Берліні є так «страшно багато» українців, і так «страшно мало» організацій їхніх, що оце утворено ще одну — УНО (Укр. Національне Об'єднання). Властиво, чи утворено і хто утворив ту організацію, про це навіть ніхто з... української колонії в Берліні не мав зеленого поняття, аж усі ми довідалися про це з... харківського «Комуніста», який 14. VI. 1933. подавав таке:

«Гітлер об'єднує українських білобандитів. Берлін 13. Горячкова антирадянська діяльність гітлерівського табору особливо яскраво виявляється в намаганнях об'єднати всі українські контрреволюційні емігранські угруповання на спільній платформі. Представників цих угруповань повідомлено, що утворення такого об'єднання українських організацій у Німеччині є категорична вимога для розв'язання української проблеми. Тільки таке об'єднання створить потрібний «авторитетний центр». Згоду на вступ до згаданого Об'єднання дали вже такі організації: Союз Українських Старшин, на чолі якого стоїть Ярій (помічник полковника Коновальця — керівника УВО), Українська Громада, Комітет допомоги емігранції, Союз вільних козаків Полтавця-Остраниці та інші. Група Скоропадського, вимагаючи підпорядкування нової організації «законному гетьманові» Скоропадському, покищо не дала згоди на вступ до Об'єднання. Не зважаючи на всі організаційні труднощі, за велике «досягнення» вважають вступ до Об'єднання фашистської групи Коновальця і групи петлюрівців. Ідея «Об'єднання» виходить з відомої концепції Розенберга, а саме: «компенсації» Польщі за Данцигський коридор окупацією Радянської України».

*

Коли ми вже при берлінських українських організаціях, на які тепер зверне на увагу провокаторської братії, то варто навести ще одно:

До тамошнього «Українського Бюро» в останніх тижнях зголошувався (але тільки... телефонічно) якийсь незнаний джентельмен, що вправді останніми, але зате добре заученими словами ляяв ОУН та її провідників. По кількох таких «монологіях», тому своєрідному «спецові» дано приятельську пораду, щоб не дер непо-

трібно горла і не тратив дорогого часу, а зате ліпше, щоб за гроші які дістав од свого хлібодавця, пішов напиться пива, і, перебувши доволі приємно час, потім спокійно мельдував своєму хлібодавцеві, мовляв, «кожного дня телефоную до націоналістів».

І подумайте собі: мудрий чоловік! Послухав поради й од того часу і націоналісти мають спокій і він також...

*

Багато ще можна б на порушену тему писати. Напр., як то Я. Чиж з «Народною Волею», вкупі з польськими розвідчиками й провокаторами, зробили з полк. Р. Сушка по-перше вбивника члена УВО полк. Отмарштайна, по-друге, польського провокатора, а в додаток ще й злодія.

І як оголошені в «Нар. Волі» «ревелиції» Я. Чиж проти полк. Р. Сушка використали поляки у відповіді на закалення полк. Р. Сушка до Ліги Націй в справі тортування в польських тюрмах українських політичних в'язнів.

Або, як то галицькі радикали зробили з Р. Барановського польського провокатора а рівночасно вбивника Голуфка і ком. Чеховського.

Або, який то крик підносять наші «приятелі», коли якийсь Івахів чи інший «спец од справ ОУН» витолощує на процесах... ревелиційні тайни ОУН і УВО, на підставі... перечитаних ним (але не перечитаних «приятелями») — «Розбудови Нації», «Бюлетену Краєвої Екзекутиви ОУН», «Юнака», «Сурми» та на підставі зізнань обжалованих із давніших процесів або зізнань, вимушених жахливими тортурами на рядових членах, з додатком його власних брехонь.

Або, якто наші «реальні політики», довідавшись «довірочно» на «чорних кавах» та на посідзеньях у воеводів і інших Сухенеків несотворені історії про ОУН — прийшовши до дому, заломлюють в розпуці руки та підозрівають у провокації навіть власних дітей, хоч якраз вони самі впали жертвою провокацій поляків, що можуть тільки з вдоволення потирати руки, що так легко і таким примітивним способом осягнули свою ціль: ruś. Rusina na Rusina.

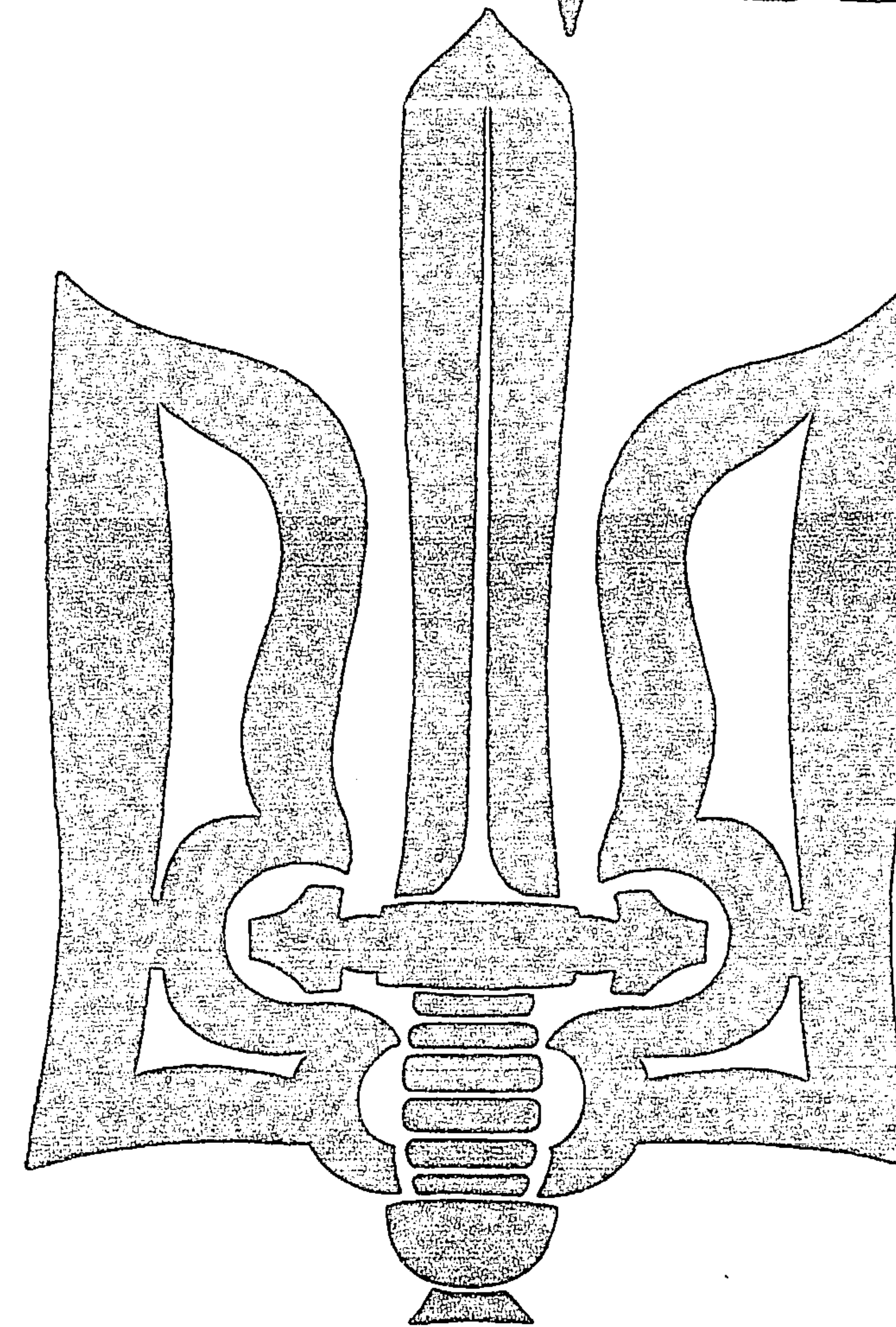
Словом — багато можна б писати. Цілі книжки. Якраз тепер появилася одна така книжка, яку радимо всім перечитати. Це полк. Р. Сушка: Хто вбив полк. Отмарштайна?

—М—*)

*) Правопис оригіналів, підкреслення наші у цілій статті. — Ред.

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ

РА

ПРАГА.
PRINTED

IN CZECHOSLOVAKIA.

З М І С Т.

1. Д. Беркут: Внутрішня політична боротьба та її механіка.	203
2. К. Сирецький: S. O. S.	206
3. М. Райгородський: Уярмлення церкви та церквою.	209
4. Булавінко: Кубань у першому році революції.	219
5. Проф. О. Мицюк: Аграризація жидівства України за доби большевизму.	226

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА:

6. Від Проводу Українських Націоналістів.	235
---	-----

ХРОНІКА.

7. Е. Опацький: На міжнародні теми.	236
8. Про банкрутів, їх минуле й сучасне.	240
9. З діяльності «Європейського Об'єднання Укр. Організації на чужині».	251

OBŠAH: 1. D. Berkut: Vnitřní politický boj a jeho mechanika. — 2. K. Syrecký: S. O. S. — 3. M. Rajhorodský: Poroba církve. — 4. Bulavenko: Kubaň v prvním roce revoluce. — 5. Prof. O. Mycjuk: Agrarisace židovstva Ukrajiny v době bolševismu. — 6. Proвід ukrajinských nacionalistů. — 7. E. Opacský: Na mezinárodní téma. — 8. O bankrotech, jejich minulosti a přítomnosti. — 9. Z prací »Evropského Svazu ukr. organizací na emigraci«.

КНИЖКА ДЛЯ СЕЛЯН!

Накладом «Розбудови Нації» вийшла книжка, призначена для українського селянства:

Інж. М. Сціборський:

О. У. Н. І СЕЛЯНСТВО.

Прага, 1933. Стор. 48.

Зміст: 1. Стан нашого селянства на Україні. 2. Як треба здобувати волю й землю. 3. Земельна програма ОУН.

Ціна книжки: в ЧСР. кч. 2,50; на Зах. Україні злп. —,50; у Франції фр. 2,50; в Болгарії лев. 5,—; в Америці й Канаді 10 ам. ц.; в Німеччині мк. —,40; в Австрії шіл. —,75.

Книжка писана популярно й призначена для широких селянських мас. Книжку повинен перечитати кожний націоналіст, а обов'язково всі ті члени ОУН, що працюють між масами.

Вже вийшла книжка:

Проф. О. Мицюк:

АГРАРИЗАЦІЯ ЖИДІВСТВА УКРАЇНИ

Прага, 1933. стор. 176.

Замовляти в автора або в Адміністрації «Р. Н.».

З діяльності „Європейського Об'єднання Укр. Організацій на чужині“.

Генеральний Секретаріят «Об'єднання» виготовив і розіслав урядам різних держав докладний меморандум у справі положення на совітській Україні, вислав також листа до Союзу Народів, а також звернувся до Міжнародного Червоного Хреста.

У своїм меморандумі Ген. Секр. змальовує становище, яке витворилося на сов. Україні наслідком голоду та епідемії, далі зазначає, що питання сов. України не укладається лише в рамки гуманітарні, і звертає увагу на той факт, що голод не був наслідком недороду, але безгосподарності і злочинної політики совітів. Большевики, наткнувшись на незломний спротив московсько-комуністичному режимові українців, захотіли його зломити, запровадивши шляхом колективізації отислу контролю життєвих засобів і зачавши навмисне виголоджувати населення України. Національно-політичний характер боротьби, яка останніми роками ще більше розгорілася на Україні, стверджують самі большевики. Автім про це свідчить і той факт, що колективізацію й голод спричинено саме на Україні, тоді, як Московщина від голоду не терпить. Москва завзялася виморити українців, щоби заселити їх землі москалями, більше схильними до комунізму, й у тій цілі навіть заложила спеціальну комісію на чолі з Мураловим.

Меморандум вказує на три моменти в справі голоду на Україні: економічний, політичний та гуманітарний. З точки погляду моралі і властивих інтересів Європи світ не повинен приглядатися байдуже вчинкам москвинів на Україні й повинен зняти становище, як це було в справі християн, що їх колись в 19. ст. вирізували турки. Меморандум вказує на те, що політичні й моральні потуги світа можуть допомогти Україні, а) натиснувши на совіти, щоби вони заперестали свої економічні й політичні практики на Україні, б) домігшись від совітів дозволу на чинність допомогових установ на Україні, в) підпорядкувавши свої зносини з совітами додержанню тих умов і запереставши торгівлю збіжжям з ними, якраз зогляду на становище на Україні. На останку меморандум звертає увагу на те, що новий урожай не міг припинити голоду й що тепер є найбільше слушний момент віднести до совітів, що залопадливо шукають навязати зносини зі Заходом. Підтримувати-ж з ними приятельські відносини в біжучу хвилю це помагати їм нищити Україну.

В своїм листі до Союзу Народів Ген. Секретаріят Об'єднання звертає увагу на жахливе положення на сов. Україні і на численні свідчення про нього. Він висловлює переконання, що С. Н., який не раз уже займався гуманітарними справами, не сміє залишитися байдужим перед злигоднями України, тим більше, що ходить про великий культурний нарід і про країну значної економічної та соціальної ваги. Україна лежить на порозі Середньої Європи, організація допомоги їй населенню булаби доволі легкою. Щоправда, справа може паразитися на політичні труднощі. Але С. Н., який уже перебуває в зносинах зі совітами, повинен їх усунути. Лист піддає думку, що С. Н. мігби віддати велику послугу українському народові, якщоб а) домігся від совітів дозволу на вступ і працю на Україні для гуманітарних установ, б) перевів анкету і зробив почин для організації міжнародньої допомогової акції на користь України.

Нарешті в листі до Міжнародного Червоного Хреста Ген. Секретаріят звертає увагу на катастрофальне положення українського населення під совітами і висловлює надію, що Міжнародній Червоний Хрест прийде на поміч українцям, як він не раз помагав іншим народам. Зазначає, що українська еміграція робить усе від неї залежне в справі допомоги і для того організує Укр. Червоний Хрест. Але її старання будуть тільки каплею в морі, бо потрібна широко закроена міжнародня допомогова акція. Ген. Секретаріят думає, що Міжнародній Червоний Хрест найбільше надається для започаткування тої акції. Об'єднання буде радо співпрацювати в тій справі і просить Управу Міжнародного Червоного Хреста повідомити його про всі рішення й почини, які будуть пороблені щодо голодуючої совітської України.

«Розбудова Нації» видала другий наклад книжки п. з.:

„РЕАЛЬНА“ ЧИ ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА?

Ціна книжки: ЧСР Кч 7.—; на Західній Україні злп. 2.—; в Німеччині мк. 1.—; в Австрії шіл. 1.50; у Франції фр. фр. 5.—; в Америці й Канаді 25 ам. центів; у Болгарії лев. 10.—; в інших країнах на паріті 25 ам. центів. Кольпортери дістають 20% опусту. Замовляти: Administrace »Rozbudová Nacii«, Praha-Smichov, Pošt. schránka č. 37. ČSR.

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західньо-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже три роки, у Галичині з призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРґАН ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародньої політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звідомлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Передплата становить: у ЧСР: річно Кч 35.—, піврічно Кч 18.—, поодиноке число Кч 6.—, для членів ОУН Кч 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно злп. 7.—, піврічно злп. 3.50, поод. число злп. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці: річно дол. 1.20, піврічно дол. —.60, поодиноке число дол. —.20; в Канаді: річно кан. дол. 1.70, піврічно кан. дол. —.90, поодиноке число кан. дол. —.30. — В інших країнах на париті амер. дол.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошовими листами, інтернаціональними поштовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvouměsíčník «Rozbudova Naciji» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský. Odpovědný redaktor: pí A. Čížková. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie».

Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

ЮРІЙ МИРОСЛАВ БЕРЕЗИНСЬКИЙ.

«Березинський мав постріл в ногу, в бік і у висок; останній стріл був смертельний. Як ствердив лікарський знаток, той останній стріл міг завдати собі Березинський сам, у самовбивчій намірі, бо, наслідком рани в ногу і в бік, не міг бігти; за тим промовляє це, що рана у висок була обсмажена, що револьвер майже приложено до тіла, й що напрям стрілу був поземий. Крім того при Березинським найшли кілька звоїв та тубку отруї-ціянкалі, що вказувало на те, що Березинський рахувався з самовбивством на випадок, коли б мав попасти у ворожі руки».

(З преси).

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NASIJI

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, вересень - жовтень 1933. Ч. 9—10 (68-69).

Д. Беркут.

Внутрішня політична боротьба та її механіка.

Нема гіршого забобону як ідея вічного миру в лоні людської громади з одного боку, чи безоглядної боротьби — з другого. Перше значить смерть, друге — анархію. Наше старе громадянство мріяло і співало про «згоду в семействі», було оспалим, нечинним, неплідним. Більш інертні елементи і нині мріють і домагаються «єдиного національного фронту», який мав би повстати, коли б усі припинили внутрішню боротьбу. А тим часом і вони мусять признати, що кожний крок наперед української національної й політичної думки позначений боротьбою і що услід за тим кроком ішов новий етап нашого визволення. Таж навіть перехід — од культурництва до політики (Антонович, Кониський), чи від аморфного демократизму до соціалізму (Драгоманів, Франко) ішов через внутрішні змагання. Тим більше націоналізм з новим політичним світоглядом вносить новий фермент боротьби, щоби винести націю на вищий щабель. Націоналісти провадять внутрішню боротьбу з повною свідомістю своєї відповідальности тим більше, що їм властиве динамічне розуміння і сприймання життя, і вони знають, що рівновага сил, мир, спокій — це лише короткі моменти в бутті народа і особи; за тими моментами йде або маразм, розклад, смерть, або ж потужний гін, вибух снаги, нове життя. Отже внутрішня політична боротьба є правилом. Вона відбувається, як певна функція складного суспільного єства, що ним є нація, згідно з певними законами, які скорше треба вичути, ніж можна уняти в якісь формули.

Зрізничкування людської громади, внутрішні противенства є джерелом руху і енергії. Неподібність, нерівність є причиною розбіжностей, з яких випливають змагання між особами і групами. Зіставлення відмінностей родить напруження, зударення противників викресує енергію. Напняття волі, зусилля розуму, винахідливість дають у висліді нові форми чинности, нові відносини, нову організацію. Це все відбувається серед суперництва боротьби. І коли добродушні демоліберали намагалися шляхом запровадження рівности осіб і народів уникнути боротьби, вони тим самим намагалися унеможливити поновлення життя; разом з брудною водою мали викинути і живу дитину з купелі. Автім це їм не вдалося, та й не могло вдатися. Завжди було так, що починовість одної особи чи групи збуджувала чинність другої, успіхи і розріст одної партії чи верстви викликали підсилення діяльности другої. На тих перегонах виграє той, хто є дужчим, спритнішим, ліпше пристосованим до терену. За ним по певному періоді хитання йде загаль.

Поряд зрізничковання людської громади на окремі групи і підгрупи, зрізничковання, яке ніколи не припиняється, йде в парі процес синтезування складників в одне ціле. Національні ества є тими системами, в які укладаються суспільні рухи, а держави — тими організаціями, в які вони тужавіють. В тягу історії ці затужавлення відбуваються вколо певних явищ географічних, соціальних, духових як ось: острівне положення народу (Англія), замкнення країни горами, чи морями (Франція), спільність раси, мови, релігії, навіть домінуюче заняття (торгівля в Київській Русі). В лоні ж нації існують свої точки, вколо яких відбувається концентрація внутрішнього руху, узгіднення його. Від стійности і сили впливу тих точок оперття і орієнтації залежить внутрішня потужність і відпорність нації навні. Тими точками є спільність інтересів, збірна свідомість і почуття, історична традиція, можуть ними бути й установи а навіть окремі особи. Отже нація, як соняшна система з її колуванням плянет, є системою рухів згрупованих вколо певних точок. В обох системах борються сили до- і від-осередні; другі загрожують розбити систему на скалки, але перші тримають їх вкупі. Процес зрізничковання грозить розкавалкувати націю, але сили синтезуючі витворюють внутрішню ціпкість складників її. Часом перевага тих чинників, що злютовують, над тими, що розеднують, а тим самим і ціле життя нації висить на волоску. Особливо націй молодих і маловироблених, як ось Україна, Румунія, Сербія, Ірляндія, Польща, де внутрішня боротьба кидається в вічі більше, ніж внутрішня спійність.

Як два суперечні процеси — зрізничковання і злютовання — відбуваються в одному і тому самому національному естві? Річ у тім, що складники, відштовхуючися і протиставляючися оден одному, в той самий час взаємно себе притягають: відмежовання йде в парі з взаємоділанням і взаємопросякненням. Розподіл функцій і ролів у складному суспільному творі, яким є нація і держава, робить складники взаємодоповняльними, обопільно конче потрібними. Звідси тяжіння між ними. Група виробників і споживачів, верства провідна і загал, елементи консервативні і революційні, взаємно себе потребують. Націоналізм вичув і зрозумів цю внутрішню залежність між чинниками, що ворогують, і підніс її понад моменти, що розеднують, і в цьому його велика правда. Тоді, як соціалістична теорія клясової боротьби схоплювала лише одну і то нерішальну сторінку життєвої істини. Очевидно, що соціалізм мусів був збанкрутувати. Пролетаріят, здобуваючи матеріальні вигоди, став швидко міщанитися, а американський робітник з своєї природи близький до виробника-власника, ніж кочовника-пролетаря.

Щодо взаїмовідносин політичних груп, то вислідна життєвого процесу суспільної й політичної боротьби укладається не так шляхом взаїмних уступок, а тим самим ударемнення і обезличення окремих груп, як шляхом переваги одної з них, і накинення її проводу загалові. Лише так провідна група може себе вповні виявити. Автім вона може мати рацію лише на час і зі зміною обставин, чи просто через вичерпання рано чи пізно уступає тоді з провідного становища. Щоби її перевага була трівкою і позиточною для нації, вона не повинна опиратися лише на одну силу і насильство, але головно на її духову експанзію. Тоді вона найбільше просякає своїм духом інші групи і скермовує цілу націю на нові тори. Це виразно виступає в історичній ролі земельної аристократії, мі-

щанства, робітництва за часів 18. і 19. ст. або в сучасній нам політичній ролі фашистів в Італії і гітлерівців у Німеччині.

В українській політичній дійности нові цінности заповідає і вносить в українське життя націоналізм. Перенятий зовсім иным духом, ніж усі старі партії, він мав рацію проголосити поділ на два табори, і намагався надати цілому українському життєві відбитку свого духу. Тим він не розбиває едности нації, як це роблять соціалісти, що солідарізуються з пролетаріятom ворожого табору, чи партійні католики, підпорядковуючися позанаціональним чинникам, досі ворожим нашій справі.

В перебігу внутрішньої боротьби і кристалізації нації чималу ролю відіграють ті точки чи явища, вколо яких концентрується рух і укладаються відносини діючих сил. Коли б рух не мав тих точок зачіпки чи оперття, він би не дав зорганізуватися і сконсолідуватися нації. У Франції за доби феодалізму такою точкою послужила королівська династія. За часів великої революції тою точкою послужив патріотизм, речником якого стала Жиронда. Соціальний рух, викликаний на Україні в 16.—17. ст., викристалізувався в державницький вколо церкви; при тому, очевидно, на Україні свою ролю відіграли інші явища соціального порядку, як перевага плуга над мечем і перехід від добичництва до осадництва певних кол козацтва. В кожному разі точки зачіпки, оперття чи орієнтації внутрішньо-національних змагань визначаються тим, що вколо них рухи узгіднюються і розгін, набутий суперечними чинниками в розпалі внутрішньої боротьби, скермовується в напрямі спільних змагань. В розгоновости наполеонівських війн не тяжко відчутти революційний патос і гін до величного, який виробився за часів внутрішньої перебудови Франції.

Процес переродження нації відбувається серед обставин будівництва і руйнації. Злютування нації на нових основах іде в парі з нищенням старих. Цей другий процес розкладу не повинен переважати перший, а перший відставати від другого. І снага, викресана зіткненням противенств, не повинна в цілому йти на внутрішню боротьбу, але переорієнтувавшись вколо точок оперття, спрямуватися в бік всенаціонального руху. Зі «Смутного Времені» вийшло нове московське царство, яке незабаром обернулося в імперію; рушійною силою його був патріотизм Мініна і Пжарського та спрага московського народу за ладом і авторитетом. Повстання сильної Галицько-Волинської Держави відбулося серед завзятої боротьби боярства з князем, яка перебула період Великого Мятēja і виробила твердий політичний устрій доби князів Романа та Данила. Навіть монгольська імперія склалася в умовинах завзятої внутрішньої соціальної й політичної боротьби.

Отже не доводиться боятися внутрішньо-національних змагань і не треба зглажувати за всяку ціну суперечности, заганняючи їх у глиб національного життя. Треба скорше дбати про зісилення синтезуючих чинників, про новий соціальний і політичний цемент. Треба також ставитися уважно до тих точок оперття, вколо яких відбувається переорієнтація руху і інтеграція складників в одне суцільне національне тіло. Хай далі тріває і шаліє боротьба, але вона не повинна наражувати на удари загально-національні цінности та розхитувати ті остої, які сприяють кристалізації і організації суспільности в націю. Від стійности їх залежить успішність внутрішнього процесу і відпорність нації навні. Для нас

українців, які не маємо власної державної організації, щоби регулювала цей процес, але які маємо ворога перед лицем, ті установи, ті традиції, ті явища, що можуть відіграти ролю точок оперття, точок орієнтації особливо важні. Щойно спершися на них з нашої внутрішньої борні зробимо ми розгонову дошку для гону до спільної мети.

К. Сирецький.

S. O. S.

Перечитуючи досі оголошені в українській та чужоземній пресі численні відомості про голод на Україні, довідуємося, що є багато сел цілковито вимерлих чи опущених, а в інших селах лишилися кілька десятків людей, що стоять на передодні неминучої смерті. В таких умовах доводиться визнати навіть скромною ту велетенську цифру вимерлих, що її називав один чужинний журналіст (і яку приймає Др. Амменде) — 10 мільйонів людей.

Проте дуже пізно, бо лише в червні-липні б.ж. року західно-українська й еміграційна суспільність прийшла до переконання, що за Збручем коїться дісно неправне лихо. Тимчасом голодова катастрофа, викликана й кермована Москвою, розпочалася значно раніше; вже *напочатку березня минулого 1932. р.* вона шаліла на широких просторах України. Не можна сказати, щоб її зовсім не було зазначено тоді. Вже в березні мин. р. на сторінках «Діла» появилася велика кореспонденція безпосередньо з Донбасу, що виразно попереджала про початок кінця. Кореспонденція була датована одним невеличким містом Донбасу, яке редакція «Діла» (як це личить усім засадничим ворогам конспірації!) запопадливо подала цілком отверто. По таким «конфідентним» поводженні редакції, звичайна річ, дальше надсилення повідомлень безпосередньо з України, припинилося.

Страшного гостя — голодову смерть привела сталінсько-драгоманівська «матушка Москва» по під самий наш поріг. Але на цю загрозу українці не звернули своєчасно належної уваги. Де там! Досить пригадати, що саме від початку року 1932. до літа б.ж. року в красній пресі шаліла війна з «внутрішнім ворогом»; ціла преса, від комуністичної до католицької, з енергією гідною кращого примінення, воювала з — українським націоналізмом. Її справа голоду на Україні не зацікавила, не зворушила, не збентежила навіть. І в тому часі, коли навіть не мовчала чужоземна преса і чужі люди, що Україною раніше не цікавилися, бо України за Рапалльом не бачили чи не хотіли бачити; коли берлінська «Vossische Zeitung» (27. V. 1932. і далі) та бернський «Der Bund» приносили ряд ревеліційних дописів про початки голоду на Україні, про те, що зголодніле селянство залишає свої стріхи і масово, цілими селами, вирушає в розпачливу хресну путь, на сити чужину — Московщину, в українській пресі цілком своєчасні й достовірні повідомлення чужої преси навіть не знайшли належного зрозуміння і відгуку. УНДО, гетьманці, католики, соціал-радикали, в одній лаві з комуністами рвалися тоді в бій з... українським націоналізмом. Замість бути нервом життя нації, голосномовником, вартовим, що попереджає націю про небезпеки для неї, така порівнюючи багата й численна опортуністична преса була знаменитим анестезуючим середником, що присипляв чуйність та увагу нації. Коли б бодай десяту частину цієї енергії, що була зужита комуністо-католико-ундо-радикалами на цькування націоналістів, на виставу в Чикаго, на «молодь Христові», на глорифікацію Скрипників, Скоропадських і Драгоманових, на ювілей оборони Відня, було зужито на оборону нації, — то може щось реального можна б було вже досі осягнути для дійсної допомоги вмираючій Україні в міжнароднім масштабі.

Але минуло довгих півтора року, час, за який встигла вмерти за Збручем третина, а може й більше українського населення, і аж тоді, коли вже цілий світ залогосив про те, що Україна нарешті таки дійсно конає, тоді, коли вже власне кажучи, було пізно починати про те розмови, голод на Україні став знаним і визнаним і у нас. Посипалися відозви, протести, почалися віча, збірки. Але, реально дивлячися на справи, чи всі ці протести, резолюції, збірки, тощо, врятували від смерті бодай одного українця за Збручем?

А між тим в порівнанні з сучасним голодом на Україні бліднуть усі голодові

страхиття з рр. 1921—23., коли на степовій Україні, по всім даних судячи, вимерло від 5—7 мільйонів душ. З цим дбайливо крилися московські окупанти, що десь в січні 1924. р. устами «всеукраїнського старости» Петровського заявили, що, бачите, воно дійсно то є... десь, на Запоріжжі вимерло щось із 100.000(?)! люду; інших даних московські окупанти уникали давати. Та цим разом справа без порівняння гірше представляється для нас. Мусимо отверто й мужньо визнати, що стоїмо перед небезпекою найбільшою в історії України, такої багатій на спустошення, винищення й руїну. І до того так пізно й так кволю українці спромоглися зрозуміти цей стан. Півтора року змарновано — фатальні 18 місяців, з яких кожний виривав з рядів українського народу сотки тисяч людей. І треба було аж таких, в ґрунті речі, випадкових і зовсім незначних подій, як нищення останніх рештків драгоманівсько-скрипниківських, українізаційних лаштунків, треба було самогубства Хвильового, що співав розстріл матери-України («Я») і самогубства червоного ката Скрипника, цього Яреми Вишневецького сучасности, щоб аж тоді нарешті схаменулися опортуністичні «Хоми невірні!» Опортуністична краєва преса, що роками вже тишком-нишком поглядала, чи не капнуть може які милости зі столу харківського покровителя, лише смертю Скрипника була смертельно уражена, а те, що вже роками Україна «в ударном порядку» перетворювалася в пустелю, ані на крихітку її не вражало. Аж по смерті червоного вельможі УНДО, радикали й іже з ними — забили «у великі дзвони». Ц. к. демократичні, радикальні, й соціалістичні радники лише на номінації чи смерті ексцеленцій вражливі; барва ексцеленцій обоятна: можуть бути й біло-амарантові й червоні, аби ексцеленції. А до липня 1933. не билося «у великі дзвони» на тривогу, не алярмувалося приспаної опортуністами народньої свідомости, лише час-до-часу подавалося дещо про стан на Україні, але невиразно й блідо, з днівникарського, мовляв, обов'язку.

*

Др. Шіллер, радник німецької амбасаді в Москві по питаннях сільсько-господарських, відбув у травні б. р. подорож по землях Кавказу. На підставі своїх вражіннь він склав доповідь, яка, що правда, торкається лише Кубані, але відносини на Україні такі самі, як що не гірші, бо голод на В. Україні почався на 6—7 місяців раніше, ніж на Кубані. Доповідь Шіллера це найбільш систематичний огляд становища, як що не рахувати доповіді Др. Амменде («Reichspost», 16. VII. б. р.), що всеяк при всій повноті, не є твором наочного свідка.

Др. Шіллер*) лише, що основним явищем в житті Півн. Кавказу треба визнати голод, що від пізньої осені мин. року прибрав катастрофальні розміри й, у відміну від мин. року, люде не просто голодують: *відбувається, й до того в значних розмірах, справжнє вимирання населення*, в наслідок чого господарська діяльність подекуди цілковито припиняється. Зменшення народонаселення на Півн. Кавказі — факт цілком безперечний і пояснюють його двома причинами: 1) виселюванням та засланням великих мас населення, що відбувалися в великих розмірах, починаючи від мин. осені в зв'язку з боротьбою за хлібозаготівлі («куркульськими саботажками») й пасивним спротивом населення (ця боротьба триває й до нині); 2) великою смертністю від голоду. Політика виселення була головним чином застосована на території колиш. кубанської області. Козаки, що цілком свідомо ставилися до створеного становища, являлися від самого початку, по своїх традиціях і по своїм духовім укладі, найбільш рішучими противниками колективізації. Пасивний, а місцями також активний спротив, що його вони ставили мин. осені, був приборканий у найжорстокіший спосіб. Більшу частину небезпечного для влади козацтва було «вирвано з корінем» — виселено в уральську область та на Сибір; решту населення здештовувало голод. Великі козацькі станиці тепер уже майже безлюдні, але й та частина козацтва, що ще лишилася при житті, буде також до кінця року «ліквідована» голодом. Щож до голоду, то є він наслідком жорстокостей при переведенні хлібозаготівель. Він охопив також і ті місцевості північних околиць Кавказу, де був цілком задовольняючий урожай. У станицях, охоплених голодом, кількість смертних випадків доходить до 20—30 щодня. Ті люде, що залишилися ще при житті, до такої міри знесилені недоїданням та вживанням нездорових трав (трави, коріння, смажених костей, кінських трупів), що багато з них загине, коли зі зміною погоди поширяться малярія, що вже мин. осені вибухла в нечуваних розмірах; певно зросте тоді й пошесть тифу. Хліб, як загально

*) Доповідь Др. Шіллера використала дуже пізно й у неважко скороченій формі «Daily Telegraph», 25. VIII. б. р.

спостерігається, зовсім зник із уживання одноособових господарів; щодо колгоспників, то лише небагато з них зберігло певеликі його запаси. Московська влада, як раніше, так і тепер, голоду не визнає і навіть заперечує його офіційно. Тому нема ніякої допомоги збоку держави. В наслідок тяжких умов останнього часу голодаюче населення до такої міри зменшило свої життєві вимоги, що його можна б було урятувати при допомозі зовсім незначної витрати засобів: 500 грамів хліба щодня може врятувати людину від голодової смерті. Можливо, що *вимерття населення Півн. Кавказу є навіть явищем бажаним для московського уряду*. Становище пів.-кавказького господарства перебуває, звичайно, під як найсильнішим впливом цієї страшною смертності. У станицях та селах не вистачає людей для сільсько-господарських праць. Значна частина ланів лишається необробленою. У місцевостях між станицями Кавказького та Катеринодаром, найбільш родючих частинах куб. області, було на початку травня засіяно лише $\frac{1}{4}$ частину засівної площі. Майже цілковито було засіяно смуги вздовж північно-кавказької залізниці; за них особливо дбали, щоб не створювати сумного видовиська для пасажирів, що їдуть на півн.-кавказькі купелі. Тому, що вимерття від голоду буде продовжуватися й буде скорочуватися кількість робочих рук, повстає питання: хто ж збере майбутні жнива? Там, де восени були виконані польові праці і де населення вже вимерло, лани вже тепер «без господарів». *Щоби знову відновити сільське господарство в тих місцевостях, що охоплені голодом, потрібним було б їх поновне заселення. Є чутки, що московська влада має вже план такого заселення. Так у куб. області мають оселити селян з Вороніжської губернії*.

На тому кінчить Шіллер.

Так, власне, до цього провадить ціла політика сучасної Росії: вилюднити Україну для остаточного знищення її, щоби нарешті докінчити те, що р. 1169. розпочав Андрей Боголюбський, а що продовжували в XII. ст. татари і Петро 1709. р. під Полтавою. Момент дуже придатний. А хитрі європейські Ерріоти хором співають, що на Україні рай, що на Україні рум'яні діти...

*

Треба визнати, що тепер Україна стоїть перед тими перспективами, про які перед 10-ма роками писав один з великих нечисленних дослідників голоду 1921—23. рр.: *«Російські скупанти для своїх політичних цілей з розумом викликали страшний голод на Україні, з розумом відбирали й відбирають з рота конаючого з голоду населення України останній шматок хліба та вивозять його до Росії... Як довго буде окупаційна російська влада на Україні, так довго вона викачуватиме з неї всі матеріальні ресурси, щоб легше панувати в завойованій нею колонії й експлуатувати її до останка, — а в дальшій перспективі опорожнені місцевості вигублених українців колонізувати москвинами та іншими прихильними собі елементами»*).

Про це саме не менш виразно писалося тоді в однім еміграційнім студентським часописі:

«Мусіло статися так, що голод на Україні, зогляду на різні «глибоко революційні міркування» був совітською владою віднесений до числа тих явищ, існування яких офіційно не визнається, замовчується і взагалі цілковито ігнорується». «Льотика колоніальної та колонізаторської політики Москви на Україні є така, що в залювати або цікавити Москву та рабські підлеглий Москві Харків. *Московські окупанти України свідомо вели український нарід до голодової смерті, свідомо погіршували на кожному кроці життєві умовини існування українського народу, стремлячи використати голодову катастрофу для здійснення своїх колонізаційних завдань на Україні і в першу чергу вимагають винищення українського населення... В подібних умовинах повстає реальна загроза цілковитого вимирання населення совітської України, від якої не залишиться нічого, крім здібної приймати колоністів незаселеної території»***).

Тепер про колонізацію України москалями пишуть і чужинці. Про це згадує цілком виразно в наведеній доповіді *Др. Шіллер*, це також визнає *René Pinon*, референт закордонної політики французької в *«Revue des Deux Mondes»* (1. IX. 1933.). Знову *Malcolm Muggeridge*, автор описів зруйнування України в *«Morning Post»*, писав, що на Україні можна побачити ситі обличчя лише жидівські та монгольські,

*) *М. Герасимович*: Голод на Україні. Берлін. 1933., стор. 280.

***) «Стерні», серпень 1922.

українці ж на-пів мерці. *«Times»* (31. VIII. 6. р.) пише, що *московський уряд розробляє новий колонізаційний проект і його метою є перерозподіл населення між поодинокими місцевостями ССРСР, при чім «непокірні елементи», в тій рахубі «національні меншости», що змагаються проти соціалізації хліборобства, мають бути розсіяні по інших місцевостях*. Для спроби цей план вже був застосований у мин. році на Півн. Кавказі, де цілі станиці були переселені на далеку північ і Сибір, а на їхнє місце переведено селян із інших частин ССРСР. Совітська влада визнала, що ця спроба вдалася в політичнім відношенні, хоч і була невигідною в господарським.

Яка блискуча компенсація Москві за манджурські поразки! Які простори для колонізації здобуде Москва! Та яким швидким темпом! Адже кожний місяць приносить смерть новим соткам тисячів, ато й мільонам українців. При таких щирих соціалістичних темпах нищення, драгоманівська «матір Росія» змагає до того, щоб українці взагалі перестали існувати в імперії нащадків Чингісхана та Петра.

М. Райгородський.

Уярмлення церкви та церквою.

Стан і характер релігійної свідомости народу має в національному розвитку велике значіння*). Так напр. мистецьки найздібніша на світі релігія — буддизм, з її культом пасивного приймання виявів реального життя, з її філософією духовної дрімоти поза межами поземних мет і завдань людини, — сприяла найбільше тому, що один із найкультурніших і найчисленіших в історії народів, нарід індійський, здебільшого добровільно знесиловав власні творчо-національні спроможности та ще досі блукає в темряві своїх забобонів і суперечностей поміж ідеями й дійсністю. Релігія звичайно з одного боку впливає на сформування національної вдачі, а з другого — сама (в церковній ідеології та в справах культу) приймає деякі риси національні. Релігія допомагає творити національні звичаї й моральність, впливає на розвиток національної та культурної свідомости і часто сприяє поглибленню та усталенню національної своєрідности або й відрубности (жиди, католицизм в Ірландії, тощо). Релігійна свідомість стикається зі свідомістю національною і для розвитку етики це має рішальне значіння: «національне» та «релігійне» часто в людській історії перекрещувалися настільки, що годі було їх якбудь одокремити. В середині XVII. стол. на Україні справа національна (визволення України) і релігійна (оборона українського православ'я) цілковито навіть були тотожними.

В сучасній добі, багатій на переломові позначки в нових духових прямуваннях європейських народів, зростаюче зацікавлення релігійно-церковними справами і з боку нашої світської інтелігенції (як про це щораз більше свідчить і наша щоденна преса), виявляє яскраво занепад ще за передвсесвітньої доби в нас значно поширеної атеїстичної моди серед т. зв. «поступової» інтелігенції. З послідовним упадком псевдо-поступових, переважно соціалістичних і фарисейських учень про єдино-поклікану та всерішальну ролі в суспільстві т. зв. «об'єктивних законів суспільного діяння», зникають також і підстави для всебічного затроювання суспільства матеріалістичним світоглядом. Суспільство вже визволяється з темряви облудної балаканини про всемогутнє значіння розумових формулок, що мали б із живої людини, — людини з її пристрастями, підсвідомими прагненнями, неумотивованими поступами й надіями, з її вірою в якусь вищу, понад-людську, мету і вище, понад-людське, призначення одиниці та загалу, — зробити тузинового автомата, мозковитого бовдура без якихбудь виразних особистости, або й просто — попижача якихось «закономірностей» без індивідуальної волі, почувань і ідеалістичних стремлінь. Що раз більше самозапечування

*) Див. «Р. Н.», 1933., 7—8., ст. 174—179., де просимо справити найважливіші друкарські помилки. Має бути: наголовок статті *«Увійні гаразди»*; на стор. 175. в прим. 1. — «16. IV. 1933»; на ст. 176. в прим. 3. — *Проблема Востока і Запада*; і в прим. 4. — *Eudoxiu de Hurmuzaki, Dokumente privitóre la Istoria Românilor. Vol. IV/I. Букарешт, 1882. (ст. XXXV і 681.)*; на ст. 177. в 12. р. згори — *«Здзеховські»*, в 27. р. згори — *«5 мільонів римо-католиків»*, в прим. 12. — без «ст. 122.», в прим. 16. — *«Руски Календар за южно-славянських русиних»*; на ст. 178., в 23. р. знизу — *«(12. V.)»*, в 4—3. р. знизу — *«ограниченими»* та на ст. 179. в 20—21. р. згори — *«за близьким сокальським кордоном»*.

(під натиском реального життя) марксистичної догми в «єдиній на світі пролетарській державі», в ССРСР, та виродження європейського марксизму аж до самозалучливої (зі становища марксиста) ідеї опортуністичної служби сучасній соціал-демократії в наймах у власників міжнародних капіталів, промислово-торговельних трестів і — муніципальних фабрик, — виявляють справжнє обличчя найбільш модного за перших повоєнних років в Європі соціал-демократичного виховання « нової » людини: « науково » орієнтованої та « без релігійних забобонів ». Як кожна мода, так і атеїстична мода ріжких т. зв. « вільнодумців » має коротке тривання. Сьогодні атеїстичні настрої серед здорового суспільства придатного ґрунту для себе створити не в силі. Вистачить тут пригадати, що, напр., у Чехословаччині, якої населення наші українці нерідко вважають щодо релігійності за « вільнодумне », « безбожницьке » або принаймі раціоналістично-протестанське, є за сучасної доби коло 73,5% католиків, себто небагато менше, ніж у « католицькій » Польщі, яка (за урядовою польською статистикою) має 75% католицького населення (з того 63,8% римо-католиків) і в якій римо-католицизм згідно з 114. розділом польської конституції має « чільне становище серед рівноправних віроісповідань »¹⁾.

Сьогодні можемо спостерігати, що особливо на західно-українських землях світська інтелігенція починає що-раз більше звільнятися від своєї байдужості до церковної політики своїх церковних діячів та вже голосніше, ніж дотепер, висловлює ідейні прагнення щодо відродження й усталення українського національного церковництва. З другого боку зростає клерикалізація політичних наших чинників згід стаяу т. зв. « єдиного національного фронту » (не вільні від тих впливів, навіть і галицькі радикали) стала вже для здорового розвитку національно-політичної потужності українства не тільки дошкульною, але навіть і небезпечною. Зокрема небезпечною тому, що вносить вона в українське життя політичний заколот і релігійно-церковницьку ворожнечу, нездорову купецьку конкуренцію поміж греко-католицькими та православними місіонарами, які люлюють на душі вірних та нерідко пробують себе взаємно перехитрити невивагливими рекламними засобами, як, напр., на Волині, Холмщині та Лемківщині; а головню небезпечною тому, що, дбаючи лишень про успіх унійної акції, пропагатори католицизму нерідко нехтують українськими загально-національними питомостями (особливо щодо великоукраїнських « схизматиків ») і проголошують засаду: наперед католицька церква, а потім щойно — Українська Нація, українська держава, українське визволення... Уже, нпр., політичне газардування станицлавівського єпископа Григорія Хомишина, цього ідейного нащадка сумнозвісного (поміж українцями) греко-католицького єпископа Куїловського, що був польським патріотом і ворогом плекання серед українців Шевченкових ідей, — вийшло давно поза межі властивої церковної політики. Цей стан ускладняється й тим, що греко-католицький єпископ має право безпосередньо зноситися з Ватиканом.

До того суспільно-організаційне становище греко-католицизму в Польщі є непоцішачим. Місце його серед католицького світа підрядне. Нема українських кардиналів; нема українського греко-католицького патріархату для 3.562 священників і 5.162.385 вірних, хоч, напр., зі східних католиків мають свої національні патріархати: 32.000 коптів із 66 священниками, 71.354 сирійців із 164 священниками, 99.274 вірмен із 113 священниками та ин.²⁾; не усунена раз на завше організаційним способом небезпека для українців нових можливих започаткувань з боку єп. Хомишина, які б знов підривали авторитета католицького єпископа і побільшували б недовіря широким мас до самого католицизму; не забезпечено належними засобами й правами греко-католицьке шкільництво в Польщі, зокрема Богословську Академію у Львові³⁾, хоч

¹⁾ Про це див. *Dr. Jerzy Stefan Langrod, O autokefalji prawoslawnej w Polsce*, Варшава, 1931., ст. 9. і 16.

Згідно з заповіданням католицького часопису «*Pražský Večerník*» (ч. 192. з 25. серпня ц. р.) в Польщі з усіх 14.867 священників є 61,6% римо-католицьких. Польська статистика (знана своєю фантастичністю в тих справах, що торкаються « польськості ») нараховує в Польщі з усього населення: 11,2% греко-католиків, 10,6% православних, 10,5% жидів, 3,8% євангеліків і 0,1% інших.

²⁾ Подаємо за «*Ділом*», ч. 213. з 15. серпня ц. р. (на основі «*L. Annuario Pontificio*» з 1932. р.).

³⁾ Ця Академія (з ректором проф. д-ром Йосифом Слішим на чолі) має два відділи: теологічний (біблійні студії, догматика, апольоґетика, історія церкви, патрольоґія, канонічне право та моральна і пасторальна теолоґія) і філософічний (християнська філософія, філолоґія, історія мистецтва, археолоґія та гігієна). В 1932/33. викладовому році, як подала «*Мета*» (1932., ч. 44. ст. 5.), було вписаних на теоло-

державу в Галичині на податки стягає останню сорочину з українського греко-католицького селянина; не здобула собі греко-католицька церква в Польщі, як її посестра — римо-католицька, права користуватися автономно на внутрішньо-церковній ділянці своїм канонічним урядом без неминучої кінечности невідклично коритися втручанням чужонаціональної державної влади до всіх без виімку внутрішніх справ греко-католицької церкви; нема..., — але що це pomoже, коли українці не є ні коптами, ні сирійцями, ані вірменами, щоби мати свій греко-католицький патріархат...

У Польщі є 7. мільонів (6.876.000) українців, себто, коло 15½% (15,43%) усіх українців, рахуючи їх загальну скількість коло 45. мільонів (44.565.000)⁴⁾, з того в Польщі живе заокруглено 5 мільонів українців греко-католиків. Здавалось би, що наші греко-католики в такій скількості, в «*приятному сусідстві*» зі своїми «*побратимами*», римо-католиками польськими, (*бо ж наші католики галасують звичайно про здійснене «побратимство» усіх католиків!*), спроможуться «*лагідно*» створити передумови конфесійної толеранції поміж українцями. Здавалось би, що католицька церква до своєї «*византійської*» доньки не буде відноситися, немов мачуха, та не буде в одній державі по-ріжньому трактувати католиків східних і західних. Проте дійсність свідчить проречисто, що й в церковній галузі існують великі ріжниці, навіть поміж «*побратимами*». Вчить дійсність і тут, що одне діло теорія, а друге — практика. Звичайна політичними торганами ідея унії (занапалили унійну акцію, як визнає навіть і римо-католик *Вячеслав Липинський*, передусім о. о. Єзуїт⁵⁾) приводить у нас уже до зросту релігійної нетерпимости особливо серед північно-західних і лемківських⁶⁾ земляків. Цікаво, що як колись на початку унії папа Клемент VIII.⁷⁾, так і сучасний папа Пій XI., були за часів кардинальської діяльності папськими легатами в Польщі; а відомо і зовсім природно, що дипломатичні представництва до чужих держав і з боку Ватикану доручаються особам, які з дотичним державним народом якимнебудь способом взаємно заприятені. Цю обставину не треба забувати. Рівнож треба пам'ятати, що римським папою звичайно буває італієць і що Ватикан може дивитися на національно-життєвий бій українців за існування очима чужинців, інформованих чужинцями; бо ж наша національна пропаганда серед чужинців покищо є в пелюшках, а тим більше пропаганда наших католиків.

Засади в католицькій церкві визнається законом, що католик на релігійно-церковній ділянці має себе почувати, як «*удома*», скрізь серед католицького світа. Єдність усього католицизму має назверхню маніфестуватися також єдністю богослужбової мови (латини) і єдністю обрядовою. Національну мову в богослужбінні дозволяє римо-католицизм лише в тих випадках, які з літурґічного становища не є засадничими. Певні ухилення від цієї засади дозволені в Іспанії, в деяких монашких орденах і т. д. Коли в повоєнних роках католицькі хорвати й словінці в Італії почали масово переходити на православя (рятуючись так від асиміляції в католицькій італійській масі), то, за вказівкою з боку Ватикану (маючи на увазі сусідство сербської православної церкви), балканські Франтишкани зменшили свою ревність щодо латинізації. Українська греко-католицька церква, що належить до одного зі східних обрядів (византійського) у загально-католицькій церкві, має визнане з боку Ватикану право на

гічному відділі 128 слухачів і на філософічному — 162., себ-то, разом 290 душ. З цих цифр бачимо, що вигляди на навернення наддніпрянських «*схизматиків*» не є потішливими, коли вихсується стільки греко-католицьких богословів.

⁴⁾ Пор. «*Р. Н.*», 1933., з—4. ст. 63—64.

⁵⁾ Див. «*Діло*» («*З нових видань*»), ч. 237. з 24. жовтня 1932. Варто пригадати, що за останньою статистикою орден Єзуїтів («*Товариство Ісуса*») має на цілому світі 22.936 членів, а з того: 10.166 священників, 7.889 схолястиків і 4.881 законників (братів). Т. зв. «*Славянська провінція*» ордену (що працює в Польщі, ЧСР і серед балканських славян) нараховує 412 священників, 537 схолястиків і 395 братів, разом 1.344 Єзуїтів. Генералом ордену є поляк Володимир Ледоховський. (Див. «*Gazeta Warszawska*», ч. 246. з 13. серпня ц. р.).

⁶⁾ «*Діло*» з 11. серпня ц. р.; більшу частину великого, порівнюючи, допису про «*Найновіші події на Лемківщині*» польська цензура сконфісковала. Проте з вісток із Лемківщини нам відомо, що в травні міс. ц. р. православні розбивали й грабували греко-католицькі церкви в Ізбах, Кам'яній, Богуші, Баниці та ин. громадах. В другій половині липня міс. в Ізбах і Баниці було масове селянське збіговисько (селяни з сокирами і кілками), перед яким уступила й польська поліція, що хотіла було «*примирити*» (зі сальвами на пострах) зфанатизованих оборонців «*єдино-широї*» віри.

⁷⁾ Див. «*Р. Н.*», 1933., 7—8. ст. 176.

плекання тих своєрідностей (обрядових, щодо мови, не обов'язковості целібату священників і ин.), які на протязі віків були прийняті серед українського духовенства. Проте наслідком національно-політичного поневолення своїх членів, греко-католицька церква перебуває в усеміці чужонаціональних упливів, а під Польщею, опинилася навіть у підяремному становищі.

Ворожий наступ супроти українства на релігійно-церковному полі стремить до:
1) *політично-організаційного уярмлення української церкви*, повного її узалежнення від чужинецьких упливів (виразно ворожих до українського самостійництва) або сильного стримування української національної стихії шляхом зміцнювання займанців на українській землі («косоцолкі», тощо) та 2) *духово-організаційного поневолення українців церквою*, себто, послідовним прищеплюванням (часто за посередництвом українських же церковних діячів) українським масам свідомості «неминучості» політичної залежності України від чужинців і «безвиглядності» потужного визвольного зриву українців. *Ворожі чужинці шляхом відповідної релігійно-церковної пропаганди серед українців поширюють думку, що українська національна революція неможлива, а Україні — непотрібна й шкідлива.* Мета таких заходів в обох напрямках (уярмлення церкви та — церквою) зовсім однакова: йде про те, щоби займанці могли й на релігійно-церковному полі собі до вподоби «репрезентувати» українців, а поруч із цим, щоби на тлі релігійно-духового виховання міцніщав ґрунт для гамування визвольницьких змагань українців.

— «Знаємо, що церков серед українського народу в Канаді займає більше, чим половину народнього життя, і причиняється до його розвою, або занепаду більше, чим котра інша інституція...» — написав⁸⁾ греко-католицький священник *Божик*. Те саме в основі могли би ми сказати також і про греко-католицтво в Галичині і на Закарпатті⁹⁾. Наколиб українці мали більше, ніж є, свідомих всієї величності історичних завдань Української Нації та української церкви, релігійно-церковних проводирів і національних борців у галузі церковництва¹⁰⁾, то, зрозуміло, що з повищої гадки о. Божика відносилася би до української сучасності тільки її позитивна частина. Тоді б і справді наша греко-католицька церква «причинялася до розвою українського народу (і то *цілого народу!*) більше, чим котра інша українська інституція». Але сучасність, на спільне наше лихо, свідчить про щось інше.

Безперечно, українці мають досить підстав припускати, що близький вже час, коли наша національно-активна інтелігенція ставитиме масово перед церковними чинниками *рішучу* вимогу повного розмосковлення східного — і послідовного звільнення з усеміці чужонаціональних упливів — західного, підяремного досі в обох випадках, нашого українського церковництва. І то не дивлячися на те, що сьогодні деякі наші церковні чинники такі ідейні й з релігійної свідомості виплекані стремління

⁸⁾ *Священник Пантелеймон Божик*, — Церков українців в Канаді, Причинки до історії українського церковного життя в британській домінії Канаді, за час від 1890—1927. (Накладом «Канадійського Українця»). Вінніпег. 1927. ст. 5.

За переписом з 1931. р. в Канаді на 10.376.786 душ населення є 186.587 греко-католиків (майже самі українці, а то головню в степових провінціях: в Манітобі — 66.671., в Саскачевані — 44.265. і в Альберті — 37.500.) і 102.115 православних, переважно земляків з Великої України та Буковини. (Пор. «Діло», ч. 237. з 24. X. 1932.).

⁹⁾ Унія на закарпатській землі була проголошена 24. квітня 1649. року, а своє поширення завдячує головню о. о. Василянам, з яких рядів виїшов перший закарпатський греко-католицький єпископ Петро Партеній. Назва «мукачівської дієцезії» досьгодні залишилася офіційною, хоч за часів Марії Терезії (р. 1773.) єпископська резиденція була перенесена до Ужгорода.

¹⁰⁾ А взірців могутніх особистостей і в рядах церковного життя подає історія християнських народів багачко. Вистачить пригадати бельгійського патріота й католицького достойника Мерсе (Desiré Joseph Mercier), що жив у 1851—1926 р. р., з 1906. року був примасом Бельгії і з 1907. р. кардиналом, а в 1915. р. був німцями ув'язнений за славнозвісного пастирського листа. Красномовний приклад ідейної непереможності та *революційної* завязатості (пор. *Проф. Іван Огієнко*, Костянтин і Мефодій їх життя та діяльність. І. Варшава. 1927. ст. 11.) подали всьому християнському світові невтомні пропагатори ідеї богослуження живою мовою, св. брати Костянтин і Методій. Український автокефальний (православний) митрополит Василь Липківський, в'язнений москалями в в'язничих мурах і на Соловках, не вагався кинути в обличчя большевицьких катів тверде й незлімне — «духа не угашайте», а був вже німечим старцем...

засуджують, як буцим то «еретичні» відбочування від релігії. Це тому, що здебільшого за чужинецькими впливами такі наші церковники більше дбають про *форму* релігійности, ніж про її *зміст*, поборюючи в церковній організації кожне виражене підкреслювання національної творчости. З оцим явищем можливо зустрінутися однаково і в церкві греко-католицькій і православній. Міжтим, основною рисою релігійно-церковних «відбочувань» (од підтримуваних пануючим політичним ладом форм церковництва) з боку підбитих народів служить звичайно стремління звільнити вірних од навледи ворожого, або принаймі «казенного» духа в церкві, щоби усунути цим головню перешкоду для піднесення в народі невимушеної побожності. І коли це пануючі політичні чинники поборюють, то справляні свої міркування в таких випадках закривають твердженням, немов самодіяльні потуги національної творчости в церкві були б небезпечні для релігії й церкви. Так, напр., відновлену, згідно з законом У. Н. Р. з 1. січня 1919. р., Українську Автокефальну церкву вороги України зловливо й облудно називали ділом «самосвятів», «сектою», «липківщиною» (на чолі Автокефальної церкви був митрополит Василь Липківський, ув'язнений большевиками на Соловках) і под., а все це лише для того, щоби підривати значіння релігійно-церковного відродження наддніпрянських українців.

Пануючі суспільні взаємовідносини діють звичайно довше, ніж причини їх повстання. І коли підстави певного суспільного ладу або явища зникають, то й тоді старі взаємовідносини ще деякий час діють, мовляв, по інерції. Шойно істотно перетворення суспільства, себто, напр., внутрішньо-революційне переродження нації, може перетяти коріння тих упливів старого ладу, які загрожують дальшому творчому розвитку суспільства. До того ж часу творчі потуги до духового відродження суспільства мусять задовольнятися шляхами «еретиків», а самі духові керманічі таких рухів мусять приймати з боку репрезентантів «казенної» ідеології наругу та переслідування. Однак нерідко на такому шляху нові творчі шукання в нерівній борні зі всебічно озброєним пануючим ладом заломлюються та, зникаючи зі суспільної арені цілковито, або, обмежуючи себе добровільно до ролі якої-небудь секти, перестають тягнути за собою найздоровшу частину суспільства, ба, навіть і костешти можуть (без виглядів на поширення поза своїм «тіснїшим» загумінком) у нездатній до суспільної боротьби гуртківщині. В цьому відношенні головню причиною занепаду певного релігійно-церковного руху звичайно буває брак ініціативи та громадська кволість церковних діячів, а невміння повести політику широких обривів з кожної суспільної справи може створити лише загумінкову метушню. *Шкода, що наші церковні діячі про такі справи не думають, бо в сучасній добі психологічні передумови щодо піднесення й поглиблення релігійности серед національно-свідомого українства є надзвичайно сприятливими. Лишень треба й церковним діячам добре згадати, що гра в півжмурки з національно-політичними потугами активного українства не послужить на добре не тільки народові, але й церкві та й християнській релігії. І треба пам'ятати, що шойно «перетерпівши до кінця», і релігійно-церковне відродження нації, поскільки виходить воно з самого ества нації, переможе над зовнішніми перешкодами, бо ж Євангелля, реальне життя й людська історія проречисто нас вчать, що лише «перетерпівший до кінця — буде врятований»... Хто ж хоче з цією правдою хитрувати, хто хоче кар'єру в чужинецьких наймах придбати та в той час на «патріота» для свого народу виглядати, хто, зрештою, хоче сталою втечею перед ворогом — його перемогти, тому справедливо належить вікувати в кволій розпущі з приводу «утисків»... А утисків і в церкві та в релігійному свому житті зазнала Україна вже аж по самий край. Як під Польщею, так і під Москвою, та головню під останньою, одним із засобів поневолення українців було уярмлення церкви та — церквою.*

Релігійна свідомість українського народу здебільша творилася під перехресними впливами Сходу та Заходу. В реальних умовах українського політичного розвитку цим Сходом для України була Москва, а Заходом — Польща. З одного боку — *завданне польське римо-католицтво, що стало духовою посетухою нашого рідного греко-католицтва*; з другого — *найбільш трагічні наслідки для українського релігійного світогляду мали брутальні впливи з боку московського православя.*

Московське православя, як духово-ідеологічний рух, ніколи не було та не є ні поступовим, ні культурним, ані морально-виховним середовищем. Коли б у нього відібрати його найбільш суттєву частину, його назверхню обрядовість, залишилась би на місці такої релігійности духова порожнеча. Моральне прагнення в релігійній свідомості москаля є досить рідким гостем. Взагалі моральні засади в царській Росії розвивалися вповні незалежно від офіційного православя, бо те православя до морального піднесення народу було, лагідно висловлюючися, байдужим. З християнства

зробили москалі поганський культ «страху божого», а мірилом побожності москаля, як загально відомо, стала більша чи менша пильність щодо лоборозбивання об храмову підлогу. Московський «батюшка» за незначними виїмками ніколи не виникав серед своєї півінтелігентної пастви на селі ні освітою, ні інтелектом, ні ідейністю, ані щирістю релігійного почування. Переобтяжений купою дітей та цілковито заклопотаний своїм господарством на рилі більше, ніж навіть церковними «требами» за заплачу, такий «батюшка» звичайно був лишнім хліборобом, купцем і підприємцем, аніж релігійно-духовим і моральним виховником селянства. На єпископських стільцях у царській Росії могли втриматися лише вірні попикичі царської влади. Московське православ'я не обходилося без тісної взаємозалежності й співпраці з: 1) державною владою та особливо — її поліційно-жандармським апаратом, 2) тими керманіччями освітнього руху серед народів Росії, що завданням своїм мали гамувати зріст свідомості й освіченості села для згодного хісна «російської народності, самодержавності (царської) та православ'я» і 3) русифікаційними середовищами влади й московського суспільства. Православне духовенство в царській Росії виконувало тільки роллю бюрократичної варті над назверхньою обрядовістю. Коли імператор Павло I. оголосив себе сам (5. IV. 1797. р.) найвищим зверхником «всеросійської» православної церкви, а ця його — «з Божої ласки» — ролі «голови церкви» була підтверджена Кодексом (§ 64.) основних законів імперії¹¹⁾, то цим актом довершилося повне опоганення християнства, повне уярмлення церкви та — церквою — всього релігійно-духового життя українців, білорусинів і решти поневолених народів імперії. З московського православ'я стала церковна «охранка»¹²⁾.

Майже 250 річне всебічне уярмлення українського церковництва з боку московських церковних зверхників, що настало в 1685—1686 р. р., плондрувало національну творчість українського народу і в площині релігійній. *Дивуватися слід, як не завмерла серед народа сама релігійність, і що так не сталося, треба завдячити щирості релігійного почування українського селянина, до сьогодні ще недоціненої нашими політичними діячами.* Самозаховавчою силою для збереження щирої побожності й в добах потопання офіційного православ'я в морі цинічно-фарисейської облуди була *суто-українська риса релігійного світогляду нашого селянина: безпосередність його релігійного почування.*

Та — церквою й з церквою поглиблювали москалі також політично-культурне поневолення українців, бо «без сумніву релігійний світогляд — себто — певний комплекс ідей, заціплованих народів у низці поколінь — кінець кінцем *формує національний характер* і (разом з инш. чинниками) кладе свою печать на психіку народу», як написав волинський православний діяч *Др. Арсен Річинський*¹³⁾. У москов-

¹¹⁾ Пор. *Проф. О. Лотоцький*, Українські джерела церковного права. Варшава, 1931., ст. 277.; *Langrod: O autokefalji w Polsce*, ст. 25.; Лотоцький про це написав: «Обернувшись в спеціальну галузь російського уряду, оддавши до компетенції його справи не лише зовнішнього життя свого, що входять в життя держави, але й суто-церковні справи, справи свого внутрішнього життя та виключно своєї церковної компетенції, церква російська, як правна одиниця в складі вселенської церкви, перестала існувати». А перед тим (на ст. 5.): «... службова підлеглість московської церкви державній владі, поруч з тими внутрішніми рисами, що повстали в процесі історичного життя (як вузька обрядова зарозумілість, самовпевнена нетерпимість, а при тім надзвичайно низький освітній рівень московської церковної громади), всі ці властивості московського життя церковно-державного саме й ставали на перешкоді до вільного, нормального життя української церкви...».

¹²⁾ Цікаво тут притадати, що в своему огляді «найновішої релігійної філософії» з 1905. р. написав *проф. др. Т. Г. Масарик* м. ин. й таке: «Z církeve pravoslavné není so referovat — tam je mrtvo pod tlakem pověry, nevědomosti a carismu». («Přehled nejnovější filosofie náboženství», Прага, ст. 29.)

¹³⁾ «Свята Софія Київська», ЛНВ., ХХХ., 1931., кн. III. (березень), ст. 268. Цикль статей в ЛНВ. у 1930—31. р. р. про українську релігійну свідомість і розвиток Української Автокефальної церкви подав чимало інформаційного матеріалу про тернисті шляхи українського церковництва. Річинський м. ин. спробував схарактеризувати різницю між українським і московським православ'ям ось так: — «На Україні», — пише він (ст. 267—268.) — «в релігійних поглядах — еволюціонізм і синкретизм, віроісповідна толеранція, спроби порозуміння з католицизмом і протестантством, перевага духа над формою, змісту над буквою; на Москві — фанатичне буквовідство («за єдин аз умру»), зовнішній формалізм, віра в непогрішимість і єдиноспасемість національ-

ській психіці тісне взаємовідношення релігійної й національної свідомості завше вироджувалось у «месіанізм» культурно-політичного поневолення церквою — підбитих Москвою народів і *Духового їх уярмлення за допомогою штучно плеканого культу «московського бога».* («О нами Бог, разумеите язичи і пакаряйтесь»): наперед православного, а в добах революційних зривів — московського «бога» демократичного, соціалістичного, комуністичного, або просто — «панславистичного». І серед сучасної московської еміграції, між цілковито відірваними від свого рідного ґрунту московської захланності й нахабності, і рівночасно нове¹⁴⁾ перемалпування православно-московського «месіанізму», течійка, для якої «змосковчена до кінця православна релігія — в їх концепції — змосковлюватиме культуру, а разом із тим і етнографічні меншості, і заселені ними терени Євразії. Отже, православ'я буде знаряддям змосковщення чи русифікації»¹⁵⁾. Оцій характеристикі правдивого обличчя сучасного найтипівшого московсько-еміграційного руху, поданій українським дослідником, не може стояти на перешкоді крутийська заява євразійців, що «галузь релігійних переконань» визнають вони ділянкою «безумовної свободи» («Деклярація», ст. I. — II.), бо слідом за цим вони собі ставлять «великі всесвітні завдання», до яких «євразійська держава — Росія — має йти *«властним і принудительним порядком»* (ст. 14., підкр. наше).

Мали свого московського «бога» Петро I., Катерина, Павло I., Микола I., «обер-прокурор Святейшаво Сінода Пабедоносцеф» і Распутін, московський філософ Володимир Соловійоф з його культом «духовного служення» поодиноких народів і племен — у процесі *«інтеграції ілі іцелення раздельного челавчества»*¹⁶⁾ (знаємо цю «духовну службу» в російській імперії й у ССРСР.), мав московського «бога» Достоєвський, Столяпін і мають його згадані «євразійці» та, зовсім природньо, мають *цього ж «бога»* також і московські більшовики, з їх Кораном — «Капиталом» і пророками: Леніним і Сталіним.

Це до них усіх можна віднести слова нашого Куліша:

Старі жиди буяли в синагогах,
Нові буяють по святых церквах,
І профанують розп'ятого Бога
В своїх ледачих, митарських ділах...

В сучасній добі службова ролі московського «бога» в наймах у московського державництва знайшла собі, нарешті, повного здійснення. Замість Розп'ятого Бога зробили собі очіковлені москалі божеством Карла Маркса, християнську релігію (а з нею для «форми» й инші) проголосили «смертельною отруєю для народу», кинули церкві поклик на «паследній і решітельний бой», поставили над розчавленою душею українського селянина замість колишнього православно-московського місіонара сучасних інтернаціонально-московських чекистів, повели несамовите плондрування українських церковно-мистецьких памяток і монастирських скарбів, а замість релігійно-морального виховання підсунули народів атеїзм, порнографію, міліони ваго-

ного московського благочестя, нетерпимість відносно інакомисличих, боязнь і ненависть до католицтва і релігійної унії; до того-ж все це сповите мріями про месіанську ролі російського народу та претенсіями московської «широкої натурп» на світовий провід. Антиеволуційний характер того світогляду зродив ворожість до зах.-европ. культури, змусив покласти всю надію на чудесне оновлення світу в апокаліптичні часи (тут Р. покликається на Бердяєва. *М. Р.*): чекаючи того чуда, що має прийти незалежно від еволюції людства, російська реліг. думка ігнорує взагалі вартість історичного поступу — а тим самим і справу морального удосконалення людини.

¹⁴⁾ «Деклярація» (окрема відбитка) анонімного «Першого зїзду євразійської організації» заявляє, що євразійці «рішуче відкидають матеріалістичну філософію марксизму» (XVIII. на ст. 5.), але... «всєцїло подїляють плеканє в політиці ВКП(б) засадничє визнання соціального ладу службовим щодо інтересів «трудящихся» та вітатють плян індустріалізації, як потугу до забезпечення економічної незалежності окремого світа Росії — Євразії», хоч і критично ставляться до сучасного здійснювання цього пляну (XVII.), будують свій світогляд на релігійній підоймі, а політичний ідеал свій добачають в «ідеократії» з системою «вільно обраних рад».

¹⁵⁾ *Проф. О. Мицюк*, Євразійство, Прага, 1930., ст. 5.

¹⁶⁾ *Владимір Солов'єв*, Національний вопросъ въ Россіи, выпускъ первый, изд. 3, С.-Петербургъ, 1891., ст. IX і 31—32.

нів подрукованого беззмистовними літерами паперу, провокації й ябеди й т. д., устійнені в одній «генеральній лінії». А щоби з більшим успіхом одю «генеральну лінію» компартії й тов. Сталіна» перевести, злучили свою протирелігійну «совпятилітку» зі системою терору, розстрілів, протитуції, венеречних хоріб і пошестей, голоду й соловецької та сибірської каторги й т. д.

Визнання атеїзму стало одною з головних передумов членства в комуністичній партії. Від 1925. р. програмове проти-релігійне виховання підданих СРСР провадять «Союз безбожників» у Москві зі своїм пресовим органом «Безбожник». Мільони проти-релігійних брошур, книжок, плякатів і памфлетів, безнастанні проти-релігійні карневали (в Україні, як свідчать подорожні чужинці, особливо проти-різдвячі карневали на Свят-Вечір!), напади чекистів на учасників богослужень по церквах, насильне замикання, грабування й руйнування храмів (напр., Володимирський храм у Києві впав жертвою цього дикунства), проти-релігійні вистави, зїзди, мітинги, курси й под. — мають доценту розчавити релігійне життя в СРСР. «Союз безбожників» на зовні буцім-то не є офіційною установою большевицької влади, але в дійсності працює він під кутом «єдиної генеральної лінії вождя — Сталіна». В 1932. р. большевики нараховували в цій організації три і пів мільона членів. У 1930. р. зїзд Союзу відбувся в храмі київської Лаври, де комуністи «прикрасили» іконостаса порнографічно-атеїстичними плякатами. При союзі є також спілка «молодих безбожників», себто, дітей від восьмого року життя. Так звані «робітничі проти-релігійні університети», себто, викладові курси атеїзму для робітників мають виховувати кадри проти-релігійних «ударників». Урядовий культ «жовтневих хрестин», «червоних вінчань», «червоних похоронів» і под. — має на Україні розтлівати самозахочі риси вдачі українського селянина: розважність, обережність, повільність та недовіря щодо засвоєння чергових жорстоких дивадтв з боку північних зайдів. А в зв'язку з оперетково-цінічною інсценіровою большевиками судового процесу в березні 1930. р. над членами «Союзу Визволення України», була на надзвичайному «соборі» Української Автокефальної церкви ухвалена (28.—29. січня 1930. р.) «самоліквідація» української церковної організації¹⁷⁾.

Ось так, у головних рисах, довершила Москва розпочате в 1685.—1686. роках своє діло руйнування української церкви. Треба також признати, що до успіхів цього проти-українського наступу Москви на релігійно-церковному полі ревню прикладали рук у московських рядах чимало й спантеличених москалями наших же земляків. Є правдою безсумнівною, що найбільш небезпечною пасткою для народу з боку його ворогів, є та пастка, яку співбудують його продажні сини: легкодухи та галаласники.

Проте, було би помилкою вважати, що уярмлення українського православ'я і за допомогою «казенного» православ'я — що-раз більшого уярмлення всіх українців, — було й є метою лише москалів.

У Румунії земляки наші сьогодні стонуть тяжко під постоломи православно-румунських достойників, які з православ'я, напр., на Буковині, зробили середовище румунізації та обезличення українців. Навіть відомий своїми плазунськими щодо румунів заявами черновецький старечо-кволий щоденник «Час» примушений писати, що під Румунією «прадідна православна церква заперта для українців», бо «всі румунські партії сказали це так одна за другою, що православна церква національна румунська, а українцям до своєї від прадідів унаслідженої церкви й засі»¹⁸⁾. На єпархіяльній раді в травні міс. ц. р. наші буковинці «стрінулися... з одним румунським фронтом проти себе». Як це можливо, коли церква є «аполітичною», релігія — «над-національною», а чужинецькі вищі церковні достойники «непомильними» й «об'єктивними», — як учать нас постійно наші духовні й світські земляки, що пробувають у наймах ворожої українцям державности на українській землі, — як можуть ті, що голосять християнське братерство народів, писати, напр., українців? А черновецький «Час» подав і таку дрібничку: «В єпархіяльній раді буковинської архидієцезії засідає 14 українських радних. Вони заступають українську більшість цієї архидієцезії, котрою радить, як уміє, румунська меншість православних вірних. Українське православне братство складається з найстарших, найрозважніших, найсмирніших і в політику найменше залучаних вірних. І таких радних поручило воно вибрати православ-

¹⁷⁾ Д-р А. Річинський, Свята Софія Київська (ЛНВ., 1930. IV. ст. 366.)

¹⁸⁾ «Час» («Нагірка на українців»), ч. 1321. з 24. V. 1933. Румунська Автокефальна церква була установлена щойно в 1885. році, а саме через сім років після проголошення політичної незалежності Румунії. Пор. Michal Zyzykin, Autokefalja i zasady jej zastosowania. Варшава, 1931, ст. 19. і 36—37.

ним виборцям. Хотіли, бачите, бодай у церкві мати згоду з одновірними румунами. Не повелось»¹⁹⁾... І «Час», а за ним усі наші «найстарші, найрозважніші, найсмирніші і в політику найменше залучані вірні» дивуються — чому така «кривда» від чужинецької меншости, коли українська більшість за якубудь ціну хоче від тієї меншости допрохатися «згоди»? Ось і «спільна хата — спільна й церква»!

Оце наша вічна комедія для чужинців і трагедія для українців. З одного боку — всебічна ворожа навала, повсечасний загальний ворожий наступ, а з другого — скавуління наших «покликаних» страхопудів про невдячність займанців і лемент про «утиски». Як не бийте вірного пса, — він усе до вас буде горнутися! «Цивілізований» пес без «пана» жити не може. А ворог не чекає: уярмлює українців поза церквою й у церкві, без церкви і з нею, та — нею...

Сучасна дійсність православної церкви під Польщею для українців ще більше трагічна, ніж під Румунією. При кінці мин. року «Діло» писало: «Волинь кипить. Замикати церкви, бити й витаняти священників типу Неізнаних²⁰⁾ ввійшло вже в практику. Русифікаційна політика митр. Дениса, що підтримує всякий негідний, аби «руській» елемент, та нехтує цілковито доматанням населення розмостовити церкву, в найближчому часі доведе православ'я на Волині до повної катастрофи²¹⁾. На чолі польської православної Автокефальної церкви²²⁾ стоїть митрополит Денис Валедин-

¹⁹⁾ Там таки (підкреслення наше). Єдиним порятунком українців вважає «Час» створення «одного національного фронту» — «аби муром непоборним стати», — забуваючи зовсім, що ніякий фронт із плазунів перед ворогом ніколи ще не став «непоборним муром».

²⁰⁾ Священик у селі Борохові на Луччині, агент польської слідчої поліції (як сам це подав на суді), знаний серед волиняків своїми бепкетами (часто з револьвером у руці), лайками й безоглядним здириством за церковні «треби». («Діло», ч. 262. з 26. XI. 1932.). Москаль-«батюшка» на Волині здебільшого є рівночасно агентом польської поліції, коли йде про парохіян-українців, або є надія «вислужитися».

²¹⁾ Там таки. («Розвал православ'я у Польщі»). Посол С. Хруцький нещодавно («Діло», ч. 168. з 1. VII. ц. р.) про це написав м. ин. таке: «Згідно з дотеперішньою політичною системою у відношенні до українського народу православна Церква має стати одним із засобів політичної та національної асиміляції... Вже від кількох літ зутрачено крем'янецьку і виленську духовні семінарії; на варшавському богословському факультеті виклади ведуть польською та частинно російською мовою... Військове духовенство проповіді до жовнірів виголошує в польській мові. Шкільна влада на Холмщині і Полісі вимагає, щоби в народних школах релігію викладали по польськи, щоби метрики вели виключно в тій-же мові. ... Для отих польонізаційних заходів роллю підготовчого психологічного чинника мала сповити московська мова в Церкві». Три явища в православній церкві в Польщі підкреслювались вже на протязі 10 років з боку українців — з найбільше покликаних місць —: I. кермуючі і значніші становища в цій Церкві захоплені лише росіянами; II. у всіх галузях церковного життя панує непримиримий російський дух та провадиться русифікаційна праця і III. московське духовенство разом зі своїми зверхниками не користується шансою населення й провадить Церкву до руїни». («Діло», ч. 196. з 29. VII. ц. р.).

²²⁾ Заснування польської Автокефальної церкви було передусім політичним актом польської влади. «Рація положення польської держави та православної церкви в Польщі є в даному випадкові ідентичною» — написав про це М. Зизикин у цитованій нами книзі (на ст. 112.). — «Життя само звязало в Польщі релігійну проблему з проблемою національною» ствердив також і Лягрод у вже цит. книзі (на ст. 10.). Покликаючися на спробу скермувати розвиток українсько-білоруського православ'я по лінії польського державництва вже в 1791. р., коли відбувся на польський почин скликаний (15. VI. 1791.) православний собор у Пінську, досягнула повсюдності Польща (13./14. VI. 1922.) ухвали з боку більшости своїх православних єпископів щодо автокефалії православ'я в Польщі. В листопаді м. того ж 1922. р. мала вже польська влада визнання польської Автокефальної церкви з боку Автокефальної церкви румунської, не вважачи на писемні протести проти польської автокефалії, складені литовсько-виленським єпископом і собором (10. VIII. 1922.) 12 московських (еміграційних) єпископів у Сремських Карловцях. Формальний акт визнання польської автокефалії (к'юмос) з боку царгородського патріарха Григорія датований 13. XI. 1924. і був оголошений у Варшаві 17. IX. 1925. року. Від 1930. р. йде підготовка до православного собору в Польщі, заповідженого польським урядом з великою врочистістю, але, як повідомляло «Діло» (ч. 169. з 2. VII. ц. р.), ще й досі ні разу не збиралося до праці т. зв. «Передсоборне Зібрання».

ський, раніше (в 1909—1911. р. р.) член і ревний діяч погромницького «Союзу Русскава Народа», потім — підчас війни за російської інвазії — в Галичині вікарій зне-славленого русифікатора архиеп. Евлогія²³), пізніше, в 1919. р., член Свящ. Синоду... Української Автокефальної церкви(!)²⁴) і нарешті — в польській державі за «спеці-альні заслуги кавалер ордену «Polonia Restituta», — митрополит, який ловить «рибку» в брудній калабані польсько-державного безладдя, здираючи з підлеглих парохій ко-шти на свою русифікаторську акцію та пропагуючи в своєму органі «Слово»... курення тютюну й вживання алкоголю, щоби польська державна скарбниця мала більші при-бутки. Ось до яких рук віддала польська держава провід релігійно-церковного життя своїх підданих — православних українців!

Перед декількома місяцями більшість польської преси обговорювала різні кру-тійства голови польської Автокефальної церкви Валединського, а зокрема його руси-фікаційні газардування. Проте для Польщі така церковна політика православного митрополита зовсім на руку: як польського урядовця, митрополита можна легко по-збавити становища (отже він не надуживатиме занадто інтересів «польськості» пра-вослава), а тим часом він в інтересах польської державності нищить національно-культурне й церковне життя православних українців під Польщею. З українського національно-політичного становища справа особи Дениса Валединського, як митропо-лита, є питанням другорядним. Доки Польща чавитиме своєю державністю украї-нське православне церковництво, до того часу не покращає положення наших північно-західних православних земляків, хоч би замість чорта митрополитом польського пра-вослава став янгол-попихач польської влади. Доки триватиме в Польщі уярмлення церкви та — церквою, доти українське церковництво буде в полоні. І це не тільки в Польщі, але скрізь під чужою державою.

Національна українська церква розвиватися може тільки в незалежній україн-ській державі. Щойно після потужного викинення ворожих зайдів із української землі настане змога вільного розвитку української релігійної свідомості. Щойно у власній державі зможе наш нарід виявити самобутньо-національну творчість і на релігійно-церковному полі. Але деякі наші, греко-католицькі особливо, церковники вважають такий підхід до справи небажаним, ба — «еретичним». Мовляв, єдина правдива ка-толицька церква є інтернаціональною, або понад-національною. Міжтим дійсність свід-чить проречисто, що й у церкві, однаково — західній чи східній, — «казенний» дух чужої державності нівечить щирю побожність серед нації поневоленої. У лабетах чу-жої державності не піднесуть релігійність української інтелігенції ні целібат греко-католицьких священників, ані збільшення скількості греко-католицьких ченців, — як це еп. Гр. Хомишин пропагує як універсальний лік на всі наші національно-по-літичні культурні та релігійно-церковні гаразди²⁵). Та церковники й редактори зпід стягу УКНП або по-новому УНО, щоби догодити Хомишинові, найбільше всього калю-нують звичайно навіть думку про українську національну церкву. Цим сезономим «принципіалістам» слід пригадати висновок нимиж розхвалюваного на всі боки «іх-нього» проф. С. Томашівського, щирою греко-католика, який в 1916. р. м. ин. написав: «Зокрема вирвання України з звязку російської державної церкви та засновання окремої української національної церкви, яка шукала-б знову злуки з заходом, не натрапило-б на більші перешкоди ніж се було з так багато іншими східними церквами (румунською, болгарською, сербською і т. д.), а не то що з грецькою церквою, неза-лежною від царгородського патріарха. Такий перебіг справи є саме конечною переду-мовою для будучого розвитку й поширення католицизму на Сході»²⁶).

Кожний чесний та релігійний українець мусить також визнати, що ідеалом на-шої нації в релігійно-церковній площині є створення української національної цер-кви, яка послужила б і тлом для злуки українського православ'я з українським греко-католицтвом. Справа ця чекає своєї розв'язки. А тимчасом жевріюче полум'я грядучої української національної революції вже не вгасити ні ворогам України, ані нашим національно-байдужим церковникам, коли такі ще в українській нації будуть з'явля-тися! І на уярмлення церкви та — церквою відповість Українська Нація — визволен-ням. Воно наближається і нашим єдиним найвищим обов'язком є — визволення Укра-їни прискорити.

²³) «Діло», з 27. і 28. VII. 1933.

²⁴) Д-р А. Ричинський, «Свята Софія Київська», ЛНВ., 1930., IV., ст. 370.

²⁵) Див., напр., «Українська проблема». (Львів, 1932.).

²⁶) С. Томашівський: Церковний бік української справи. Відень. 1916., ст. 19.

Булаєнко.

Кубань у першому році революції.*)

Коли вибухла російська революція 1917. р. і настала «доба великих свобод», українська людність у Росії одержала можливість одверто і вільно заявити про свої національні стремління, тим більше, що і одна з могутніх держав — Північно-Аме-риканські Сполучені Держави — прокламувала свої відомі 14 пунктів. І ми бачимо, що бурхливе українське море збирається в Києві на ріжні зізди й домагається зпо-чатку всього навсього... культурної автономії, тільки потім 1. і 2. універсалами укра-їнці ставлять питання про територіальну автономію й паматаються перевести в життя ці свої бажання. Треба особливо підкреслити ту надзвичайно важливу обставину, що українська Центральна Рада в вересні місяці 1917. р. погоджувалася на автономну Україну в розмірах... тільки 5-трьох губерній — Київської, Волинської, Подільської, Чернігівської і Полтавської. Поза межами автономної України формально залишались: Херсонська, Катеринославська, Тавричеська й Харківська губернії. Про українські землі на Донщині і про Кубань, Чорноморщину, Ставропільщину і про Терщину і не згадувалось, хоч українці вже давно, просто за традицією, виспівували про те, що

«Встане Мати Україна
Щаслива і вільна
Од Кубані аж до Сяна річки
Одна нероздільна»...

Співали так у Галичині, над Дніпром і над Кубанню, але в 1914. р. старанно заловнювали армії по обидвох боках фронту, а коли й балакали про бажаність визво-лення, то обов'язково вводили Україну або до складу Австро-Угорщини, або Росії, а до того ще й без Кубані. Коли ж прийшла друга щаслива нагода здобути волю Україні, то знову Кубань залишалася поза межами української держави.

А що тоді діялося на самій Кубані?

Всі дослідники життя на Кубані (крім росіян) твердять майже одноголосно, що українська етнографічна маса становить на Кубані значну більшість, при чому в кубанському козацтві українців 60 аж 70%, а серед иногородньої (і не гірської) людности українці становлять 70 аж 80%¹). Кубанська козака людність жила по ста-ницях, а неказача заловнювала всі міста Кубані, а також жила по станицях, селах і аулах поруч із козаками і горцями. По містах Кубані жило приблизно 262.000 д. Коринних иногородніх, що мали землю й жили селами, було приблизно 260.000. д. Поміж козаками по станицях, теж приблизно, 930.000. д.²). В 1915. р. на Кубані було: козаків 1,460.000. д., горців 136.000. д., иногородніх 1,450.000. д. Це дані приблизні.

Вже на самому початку революції, в місяці березні 1917. р., в столиці Кубані відбулося «свято революції» з тисячами маніфестантів, а серед десятків революційних прапорів з ріжними написами скромно маяв і український жовто-блакитний прапор. Так було вже і в 1905. р. Зчерги Кубань перейшла від маніфестацій до творчої праці. По всіх містах Кубані організовано нові осередки громадського й політичного життя, а навіть і місцевої влади, так звані горожанські комітети. І треба особливо підкрес-

*) Джерела: 1. Ф. Щербина. Історія Куб. коз. війська, т. т. I. і II. 2. Л. Л. Бич. Кубань у кривому дзеркалі. Прага. 1927. 3. П. Христюк. Українська революція. Ві-день. 1921. 4. Журнал «Вільне Козацтво — Вольное Казачество». Прага. 1933. 5. П. Су-лятицький. Нариси з історії рев. на Кубані. Прага. 1926. 6. Журнал «Наш Край», ч. I., 1927. 7. К. Безкровний. Кубань в революції. Журн. «Нова Україна». Прага. 1927. 8. Др. С. Рудницький. Огляд національної території України. 9. П. Макаренко. З життя Кубані під большевицькою владою. 10. Денікін. Очерки русской смуты. 11. Віст-ник Союзу визволення України. Відень. 1914. 12. Г. Покровський. Денікінщина. Бер-лін. 1923. 13. Д. Скобцов. Драма Кубані. Жур. «Голос минувш. на чуж. стор.». Париж. 1926. 14. Г. Ладоха. Очерки гражданской войны на Кубані. Краснодар. 1923. 15. І. Гол-денгул. Земельне отношенія на Кубані. Краснодар. 1924. 16. В. Антонов-Овсенко. Записки о гражд. войне. Москва. 1924. 17. В. Гнатюк. Кубанські Українці. Львів. 1920. 18. Жур. «Путь Коммунизма». Краснодар. 1922. та інші, наведені в тексті.

¹) Проф. д-р Рудницький, Огляд укр. нац. території.

²) Л. Л. Бич, Кубань у кривому дзеркалі, стор. 11.

лити той факт, що на Кубані по всіх цих комітетах панували виключно російські політичні партії: соц.-демократи, соц.-революціонери й конституційні-демократи.

В квітні місяці того самого року в Катеринодарі скликано 1. Кубан. Обл. Зїзд, на який прибули представники всього населення Кубані. Цей зїзд ухвалив з незначними змінами запропонований рос. соц.-рев. Долгополовом регулямін і обрав Обласну Раду («Обласної Совет») і Обласний Виконавчий Комітет. На зїзді були козаки, горці й ингородні (останні творили більшість), але все діловодство, всі постанови зїзду ведено російською мовою; на чолі Обл. Вик. Комітету став росіянин соц.-дем. Турутін, що зовсім недавно прибув на Кубань із Петрограду. Цей самий Турутін був і головою Катеринодарського Горожанського Комітету. Козача частина Обл. Вик. Комітету, що був обраний на зїзді, згідно з регуляміном, не тільки приймала участь у загальній роботі цього Комітету, але творила з себе окрему Комісію для козачих справ. До складу цієї Комісії входили представники всіх козачих повітів-відділів, всього 14 осіб. Але й ці козаки обрали собі на голову козака-росіянина полковника О. П. Філімонова, що скінчив був петербурзьку військово-юрид. академію.

Треба сказати, що тепер вже абсолютно ніхто й ніщо не перешкоджав ингородним і козацтву Кубані виявляти свої національні, політичні й соціальні бажання та стремління. Вільно й безборонно можна було не тільки пройти з українським прапором по вулицях Катеринодара підчас «свята революції», не тільки післати двох людей на український зїзд у Києві, але й поставити свої національні домагання в горожанських мійських комітетах, на Обласному зїзді, або в засіданні Обл. Вик. Комітету. Міжтим вивчення історичної літератури, що вийшла на Кубані або закордоном, не дає нам ні одного факта, який би свідчив про те, що свідомі кубанці-українці ставили якісь вимоги щодо задоволення принаймні культурних національних потреб української людности Кубані в горожанських комітетах чи на обласному зїзді, чи у Обл. Вик. Комітеті, хоч українці входили в усі ці організації.

Як довідуємось з опублікованих праць, на Кубані була Кубанська Українська Національна Рада³⁾ і члени цієї Ради займали визначні посади на Кубані. Далі, не без ваги буде знати, що представником Кубанського козацтва в усіх 4-х Державних Думах, багато років був козак-чорноморець К. Л. Бардіж. Після повалення в Росії царського уряду тимчасовий російський уряд по всіх губерніях і областях Росії призначив, як відомо, своїх відпоручників — комісарів. Комісаром на Кубані був оцей самий К. Бардіж. В його розпорядженні були спеціальні великі кошти — 5—7 мільйонів. На ці кошти утримувано з дозволу К. Бардіжа молоді кубанські організації — Обл. Викон. Комітет, на чолі з Турутіним, Обл. Раду, потім Військове Правительство. Між иншими цього самого К. Бардіжа члени Куб. Української Національної Ради пізніше висувували як кандидата на посаду Кубанського Військового Отамана й це робили, як читаємо тепер у закордонних виданнях, ніби-то з мотивів загально-української користі. Значить — К. Бардіж був свідомим українцем. Однак без огляду на те, що кубанці-українці займали на Кубані такі високі посади, без огляду на те, що вони мали вже свою національну організацію — Українську Національну Раду, без огляду на те, що на цій, найбагатшій у цілій 6. Росії землі, українці становлять такий високий відсоток серед населення і де живуть прями й безпосередні нащадки запорожців, — на протязі 6 місяців (від березня до серпня) 1917. р. не знайшлося ні людей, ні коштів на видання, хочби маленької, української газети для обслуговування національних потреб 2-х мільйонної української людности! Тільки восени 1917. р. група козаків приступила до видання маленької щотижневої газети «Чорноморець». І то вийшло всього 6 чисел і газета завмерла. Мусимо собі ясно усвідомити ту надзвичайну обставину, що коли в цілій Росії панувала свобода й воля, коли до влади прийшла російська інтернаціональна демократія, коли вся Росія перетворилася в загальний мітинг, тоді на Кубані не виходила ні одна українська газета чи журнал. Цей факт свідчив і про ступінь національної свідомости української маси й її проводирів на Кубані.

Однак ми були б необ'єктивні, наколи б не згадали за деякі факти, що свідчили все ж таки про те, що українська людність на Кубані вже в цей початковий період почала шукати сама себе: підчас засідань Обласного зїзду в квітні місяці в Катеринодарі зібрався 1. Кубанський Вчительський зїзд, кількістю коло 700 осіб, а на педагогічній секції цього зїзду учитель середньої школи козак В. А. Чепелянський виступив з докладами про конечну потребу введення навчання по школах українською

³⁾ Гл. П. Сулятицький: Нариси з історії революції на Кубані, далі, стаття К. Безкровного в журн. «Нова Україна», ч. 1—2. за 1927. р., Прага і инші.

мовою. Здавалось зовсім елементарні і зрозумілі для вчителів вимоги педагогіки, а ось вони викликали в секції дуже гарячі й гострі дебати. Нарешті винесено ухвалу, в якій, між иншим, говориться: «Принципово погодитися з потребою негайного введення в Кубанському Краю навчання рідною мовою, але російська мова лишається яко державна».

Так учительство Кубані ще тільки «принципово погоджувалося з потребою» навчання рідною мовою. Після цього директор шкільництва на Кубані видав розпорядження про бажаність введення навчання українською мовою по школах Кубані з осени 1917. р.

*

Ті самі загальні причини, що привели до панування росіян на Кубані протягом перших чотирьох революційних місяців, які залишали Кубань без друкованого українського слова, були причиною того, що боротьба з російськими впливами в краю пішла не тим шляхом, як це було на инших українських землях. Національно-наскрізь несвідома українська стихія, відсутність національно вихованих і добре підготованих вождів, своєрідні місцеві умови життя, що складалися протягом попереднього століття, привели незабаром до боротьби не між росіянами і українцями, а до боротьби між козаками і некозаками. В перші місяці цієї боротьби горці стояли осторонь.

Вже в травні місяці прибули до Катеринодара представники козачих військових частин, що були на Турецькому чи на Западному фронті світової війни. Ці представники зібралися разом з тими делегатами козачого фронту, що були вже перед цим у Катеринодарі і приймали участь в Обласному зїзді. І ці «фронтвики», як їх тоді називали, виступили з вельми гострими й різкими обвинуваченнями на адресу запілля («тила»), яке без боя здало козаці позиції некозакам на недавньому Обласному зїзді. Члени Обласного Виконавчого Комітету — козаки примушені були досить докладно пояснювати представникам козачих військових частин причини такої поведінки запілля («тила») козачого. В самому Виконавчому Комітеті йшли безконечні дебати з приводу найдрібніших питань і ніякої справжньої творчої роботи не було. Це явище в житті Комітету однозгідно стверджують і козаки, і не-козаки, коли писали про цей Комітет. Треба ствердити, що була основна ненормальність: на Кубані правив росіянин, що недавно зайшов на Кубань, Турутін. Шукуючи шляхів задоволення несвідомої української ингородної стихії, що висунула цього Турутіна на поверх життя, на літній сесії Куб. Обл. Ради («Совета»), він, Турутін, виступив з проектом введення на Кубані нових органів самоврядування. В цьому проекті козаки бачили бажання захоплення органів станичного самоврядування й їх великого майна (будови станичних правлінь, шкіл, лічниць, станичні різні капітали, церкви й т. д. й т. д.) в руки недавно прибулих на Кубань ингородних.

Для кращого зрозуміння справи, треба тут навести деякі дані для характеристики становища на Кубані, що його мав змінити проект Турутіна. Як відомо запорожці, прибувши на Кубань в 1792.—1793. р. р. під назвою Війська Чорноморського, одержали у власність цілого війська коло 32-х тисяч квадрат. верстов землі. До складу цього війська причислені були й ті 100 тисяч українських козаків, що були переселені на Кубань з Полт., Черніг. і Харк. губерній у 1808.—1850. р. р. Ці землі Війська Чорноморського займають приблизно 1/3 Куб. території. Инші 2/3 заселили козаками з Дону, з Чорномор'я, з Уралу, з Терека, Військом Хоперським, салдатами Кавказької Армії, поселенцями з України (т. з. «аналаські поселенці») й т. д., і всю цю людську мішану масу зачислено почасти в Військо Лінейне, що займало землі від кордону Війська Чорноморського аж по Каспійське море, а в 1860. р. Військо Чорноморське зєднано з частиною Війська Лінейного й дістало назву Війська Кубанського. Це нсве військо в цілому володіло 6,500.000 десятин землі з цілого терену Кубані в 8,600. 000. десятин. Військові землі поділено в користування станиць і взяв кожна станиця, теж у тимчасове користування, давала землю козакам своєї станиці. Станиці мали своє станичне самоврядування, обирали собі отаманів, їх помішників, скарбників, суддів, окремих уповноважених і т. д., будували школи, пляхи і т. д. З кінця XVIII. в. і до 70. років XIX. в. козаки дуже радо приймали до себе в станичні громади нових поселенців, зачисляючи їх в козаки. Відомий історик Кубані проф. Ф. Щербина свідчить, що «цієї мудрої політики чорноморці дотримувалися з часів обсаження краю і до звільнення селян з кріпацтва» (до 1861. р.)⁴⁾.

Коли закінчено Кавказьку війну (рік 1859), організовано Кубанське козаке вій-

⁴⁾ Щербина. Історія Куб. коз. війська, том II., стор. 688.

сько, та розділено і землі на Кубані. Майже $\frac{4}{5}$ всього терену Кубані (фактично 78,5%) припало Війську Кубанському, а решта земель належала: горцям — 600.885. д., селам — 190.037. дес., приватним власникам — 1,022.000. дес., монастирям і церквам — 63.946. дес., містам — 38.509. дес., німец. колоністам — 10.809. дес.⁵⁾

В 1866. р. на Кубані було нараховано: козаків — 430.040., горців — 73.871., міщан — 29.090., селян — 11.343., купців — 3.952., духовних — 2.875., салдатів — 2.314., німців — 1.435.⁶⁾ Отже кількістю козачого населення Кубані і площею землі, що була занята козаками в 1866. р. Кубань була *козачим* краєм.

Щоб ясним нам став процес припливу некозачого населення на Кубань, наведемо тут дані про кількість іногородніх (так називали на Кубані не-козаків і не-горців) в цій країні за різні роки⁷⁾: 1822. р. — 22 душі, 1828. р. — 62 д., 1866. р. — 43.000. д., 1880. р. — 250.000. д., 1915. р. — 1,430.000. д.

Нові поселенці, що приходили на Кубань після 1865. р., находили вже тут усі землі розподіленими поміж власниками: військом, приватними власниками і т. д. З 1868. р. нові поселенці на Кубані мали право купувати тут для себе землі. Маса нового населення скупчилася по містах Кубані (262 тисячі), по селах (260 тисяч) і біля 930 тисяч було розпорошено по станицях і аулах. Ті іногородні, що мали свої власні садиби в станицях, мали право вибору своїх представників на козацькі станичні ради, по 1.-ому від 10.-трьох дворів, і могли приймати участь у вирішенню справ, що торкалися цих іногородніх.

Вертаючи до проєкту Турутінна, зазначимо, що згідно з ним все населення, що перебувало в певному районі, мало право взяти участь у виборах місцевих станичних рад і органів виконавчих, одержувало право розпоряджування всім станичним майном і т. т. Підчас обміркування цього проєкту на Обласній раді 29. червня дебата загострилася до крайніх меж, козаки залишили засідання Обласної ради, чотириденні переговори між обома частинами ради не дали бажаних наслідків і 4. липня 1917. р. козаки вийшли зовсім зі складу Обл. ради, оголосили її неіснуючою, та відкликали козаків зі складу Обл. Вик. Комітету.

З Обласної ради вийшло тоді понад 60 делегатів од Куб. козацтва і ці делегати негайно оголосили себе *Кубанською Військовою Радою*, а відкликаних зі складу Обл. Виконавчого Комітету козаків ця нова, революційним шляхом повсталала, Військова Рада назвала *Кубанським Військовим Правительством*. Треба зазначити, що цей революційний крок Кубанського козацтва підчас російської революції безумовно ламав угоду між різними групами населення Кубані, якої ніби-то осягнено на Обл. зїзді в місяці квітні. Не менш важливим було й те, що на цей крок пішли козаки, і чорноморці, і лінейці, і ліві, і праві.

Однак після виходу козаків в Обласній раді ще залишалось коло 70-трьох представників іногородніх Кубані, між якими були самі найблискупіші імення російської кубанської революційної демократії. Ті члени Обл. Ради (Обласной Совет), що не вийшли з козаками, оголосили, що вони ігнорують вихід представників кубанського козацтва, вважають цей крок за контр-революційний, і надалі вважали себе за Обл. раду (совет). Так само члени Куб. Вик. Комітету, що залишились у ньому після виходу козаків, і надалі вважали себе за повноправний Куб. обл. Виконавчий Комітет. Негайно потім голова Комітету с.-д. Турутін вийшов до Петрограду з протестом проти поведінки Куб. козацтва. Знов же представник російського уряду, комісар К. Бардіж, в окремому розпорядженні, оголосив, що він визнає в імені Російського Тимчасового Правительства Кубанське Військове Правительство і Кубанську Військову Раду. І зі свого боку Куб. Військове Правительство і комісар К. Бардіж послали в Петроград П. Макаренка для паралізування діяльності був. голови Обл. Комітету Турутінна. Тимчасовий Уряд Росії, який тільки при допомозі козацьких донських військових частин зміг задушити в Петрограді перше большевицьке повстання 4. липня 1917. р. і удержати владу в своїх руках, хоч і був в більшості своїй на стороні Турутінна, але не мав ніяких сил, щоби примусити Кубанське козацтво до виконання наказів російського уряду. Крім того, не-соціалісти в російських міністерствах були на боці козаків. В наслідок того Тимчасовий російський уряд не зрушив розпорядження свого комісара К. Бардіжа про призначення Куб. Військового Правительства, але призначив на Кубань ще одного комісара — Ніколаєва, іногороднього Кубані, товариша К. Бардіжа в членстві в російській к.-д. партії.

⁵⁾ Л. Л. Бич. Кубань у кривому дзеркалі, стор. 39.

⁶⁾ «Указатель географ. матеріала, заключающегося в Куб. обл. вѣдомостях за 1863, 1866 и 1874 г. г.», Тифліс, 1874, стор. 11.

⁷⁾ За перші роки дані взяті з книги Ф. Щербини: Історія Куб. коз. війська, т. II.

Отже після 4. липня, себто, по перевороті, переведенім козаками, на Кубані фактично було дві влади: Військове Правительство і Обл. Виконавчий Комітет, що засипали населення своїми розпорядженнями, скликали районні зїзди, наради, тощо. Перед очима всієї Кубані й сторонніх спостерігачів виростало дві Кубані: Кубань козака і Кубань іногородніх; на чолі козачої стояв голова Військового Правительства полковник Філімонов, а на чолі іногородньої — російський соц.-дем. Турутін. Козацька влада не була в силах зліквідувати Обл. Вик. Комітет, що продовжував іменувати себе таким, а цей Комітет не був у силах розізнати осередок козачої влади.

Та боротьба не обмежилася словесним боєм: швидко російська революційна демократія, що мала гарячу підтримку збоку етнографічно українського іногороднього населення Кубані, при допомозі закавказького Комітету, привезла до Катеринодари російський запасний артилерійський дивізіон, що мав 24 гармати і понад 3500 салдатів. Ця військова частина прибула до Катеринодари уже в серпні місяці, без огляду на дуже гарячі й енергійні протести збоку Куб. Військового Правительства перед військовим управлінням Кавказької армії. Далі: уже в літі іногородні почали захоплювати землі на Кубані. Посланий комісаром К. Бардіжем у район ст. Рогівської загон козаків для наведення порядку не мав успіху. Також уступили перед тисячним іногороднім натовпом три сотні молодих кубанських козаків, посланих для заарештування большевицького агітатора (Грішніна, був. царського поліцає) в районі річки Кавалерки. Під осінь 1917. р. становище на Кубані було вельми й вельми напруженим.

Як бачимо, козацьке правительство знайшло підтримку збоку козачого населення краю й мало в своєму розпорядженні козацькі, хоч і нечисленні військові частини; Обл. Викон. Комітет зустрів гарячу підтримку збоку іногородньої маси населення й фактично мав у себе вище згаданий артилерійський дивізіон; а по всій Кубані панував повний хаос і страшенна ворожнеча. Порядок утримувався просто в силу інерції. Отже приходимо до stwierдження факту: *населення Кубані розділилося майже на дві рівні частини і страшено ворогувало між собою, при чому кожна частина мала свій організаційний і виконавчий центр і свої війська.*

*

Військове Правительство⁸⁾ вживало ріжних заходів для ліквідації грізної прірви, що розділяла населення Кубані на два одверто ворожі табори, а також для виведення Кубані з того жахливого стану анархії, що все сильніше захоплював був усі землі бувшої Росії. На 24. вересня скликано в Катеринодарі Кубанську Військову Раду у складі представників всього козацтва (1,460.000 д.), селян (260.000. д.), міст (262.000 д.) і горців (136.000. д.); всього на цю Раду покликано представників приблизно від 2.100.000. д. населення Кубані. Коло 900.000. душ іногородніх не мали на цій Раді своїх представників.

Для характеристики позиції, яку в цей час займали свідомі національно кубанці-українці, зазначимо що незадовго до відкриття засідань скликаної Кубанської Військової Ради «в Катеринодарі було скликано цілком довірочну нараду українців-козаків і іногородніх, в числі приблизно 20 чоловік, нарівно козаків і некозаків; головував М. Ст. Рябовол. Нарада обговорювала питання про приєднання Кубані до України на федеративних підставах. Всіма голосами, за винятком одного (козака), *ця пропозиція було відхилено*, бо нарада визнала, що порушення цього питання в місцевих умовах не є можливим. Натомість було ухвалено перевести на Військовій Раді, скликання якої в той час було затовіджено, *принцип всеросійської федерації* з тим, аби Кубань була в ній *окремим штатом*; по переведенні цієї постанови, нарада рекомендувала надалі стреміти до закріплення *державности Кубані*»⁹⁾. До цього додамо, що М. Рябовол був головою Кубанської Української Національної Ради. Цього ж таки М. Рябовола обрано на Військовій Раді й на голову цього нового кубанського парламенту.

Кубанська Військова Рада схвалила першу кубанську конституцію й ввела її в життя без попередньої згоди Російського уряду. Цей крок Ради генер. Денікін оцінює наступними словами: «5. жовтня, не дивлячись на рішучий протест збоку представника Тимчасового Уряду, Кавказ козака Рада ухвалила постанову про виділення краю в самостійну Кубанську республіку, що є рівноправним членом федерації народів Росії»¹⁰⁾.

⁸⁾ В літі 1917. р. в Катеринодарі відбулися українські вчительські курси. Гроші на них дало Військове Правительство.

⁹⁾ Цитована праця Л. Бича, стор. 78.

¹⁰⁾ Денікін, Очеркі рус. смуті, т. II, стор. 174.

Згідно з ухваленою Радою конституцією Кубані права кубанського громадянства мали тільки кубанці тих груп населення, що були заступлені на цій Раді (див. вище). Про надання прав громадянства іншим мешканцям Кубані мали на увазі видати окремий закон. Куб. Військова Рада винесла також ухвалу про бажаність заведення навчання у школах рідною мовою. Так само Рада схвалила земельний закон, яким усі приватні, церковні, монастирські і державні землі в межах Кубані переходили в військовий земельний фонд для наділення землею малоземельних козаків, горців і селян. Слід зазначити, що у зв'язку з розв'язанням земельного питання на Кубані ледви не стався розрив між козаками-чорноморцями і козаками-лінейцями, а сама Військова Рада була вже зовсім близька до розпаду. Та ж сама напруженість взаємодносин між козацькою Чорноморією і козацькою Лінійною виявилася й підчас виборів кубанського військового отамана. Мирило козаків між собою тільки жакливе становище Кубані в цей час.

Міжтим Кубанський Обл. Виконавчий Комітет, про скасування якого козаки випустили оголошення ще в липні місяці, не тільки продовжував існувати, але вів найгострішу, найдемагогічнішу атаку проти постанов Кубанської Ради. Треба зазначити, що й представники міст і сел, що були в Раді, також рішучо висловлювалися проти ухвал Ради у справі конституції Кубані, земельного закону й т. д. Також тодішній комісар Тимчасового Російського Уряду, иногородній Кубані с.-р. Долгополов, теж рішучо протестував у Раді проти прийняття конституції без схвалення Російським Урядом.

А в цей час уся Росія варилася в хаосі ліквідації повстання Корнілова, безвладности центрального уряду і по-раз смілих і настирливих виступів більшовиків... Знов же у Києві тоді працював З'їзд народів, скликаний українцями, і виніс ухвали про бажаність перебудови Росії на федеративних засадах. Для Кубані тоді було тільки два можливих виходи: або далі плавати по російському морі під кермою і проводом російської безвладної демократії, або стати на шлях самостійного державного життя. І ми бачимо, що в пануючому загально російському і кубанському хаосі Кубанська Рада стала ніби-то на ґрунт твердої крайової політики. Але збилася з дороги. Кубань, тікаючи зпід влади росіянина с.-д. Турутінна, та шукаючи свого крайового прапору, попала під отамана Філімонова, б. члена Обл. Викон. Комітету (до 4. липня) і голови Військового Правительства (по 4. липня), якого Кубанська Військова Рада, закінчуючи свої праці, вибрала Кубанським отаманом.

*

25. жовтня 1917. р. більшовики захопили владу в Петрограді і скоро почали поширювати її на весь терен Великоросії. 26. жовтня уряд Кубані оголосив непризнання влади більшовиків і перебрання державної влади на Кубані в свої руки. Та 1. листопаду в Катеринодарі зібрався з'їзд иногородніх Кубані, скликаний старим Обл. Вик. Комітетом, на чолі з Турутіним, що продовжував вести енергійну боротьбу проти кубанської влади і кубанських державних порядків, установлених Радою. В ніч на 2. листопаду кубанські військові частини обезброїли салдатський дивізіон, гармати забрали, а салдат (коло 4-х тисяч) посадили на потяги й вислали. Це викликало бурю протестів на з'їзді иногородніх Кубані. Але цей з'їзд був безсилий проти кубанської влади. Всея ця влада, готуючися до боротьби з більшовицькою Росією, та маючи проти себе понад 1/3 населення Кубані, випукувала способи забезпечити внутрішній мир на Кубані, а тому взяла на себе ініціативу в переговорах зі з'їздом иногородніх з метою примирення двох частин населення Кубані. Але в місяці листопаді угоди не досягнуто¹¹⁾.

Все таки роблено дальші заходи, щоби нарешті досягти угоди між козацям і некозацям населенням. В грудні місяці 1917. р. до Катеринодару знову покликано Кубанську Військову Раду в тому складі, який працював в місяці вересні-жовтні, і весь з'їзд иногороднього населення Кубані. На спільних нарадах і на офіційних засіданнях Ради і З'їзду (головували за чергою голова Ради М. Рябовол і голова з'їзду Турутін) досягнуто угоди: иногородні визнали конституцію Кубані, неминучість боротьби з більшевизмом, а козаки погодилися дати права кубанського громадянства всім ино-

¹¹⁾ Якраз у листопаді місяці прибули з Києва до Катеринодару представники кубанських військових фронтових частин (коло 130 депутатів). Не буде також злишнім зазначити, що з'явився в Катеринодарі і чільний керманіч російської добровольчої організації генер. Алексеєв і попросив дозволу вербувати добровольців і на терені Кубані; але Кубанський уряд категорично заборонив йому набирати на Кубані людей у російську добровольчу армію.

городнім, що прожили на Кубані не менше як два роки. Догода пішла так далеко, що в грудні місяці обрано паритетну Законодавчу Раду з 46 козаків, 46 иногородніх і 8-мох горців, а ця Рада в січні місяці 1918. р. *обрала* паритетне Кубанське Краєве Правительство в складі 5 козаків, 5 иногородніх і 1-го горця. Це Правительство виступило перед Законодавчою Радою з декларацією, в якій проклімувало Кубанську Народню Республіку.

Одначе вже в січні місяці почалися бої з більшовиками і в ніч під 1. березня Кубанський отаман, Правительство і Законодавча Рада залишили столицю Кубані тільки з 3-ма тисячами вояків.

Кубанська влада ще перед цим вживала різнородних заходів для організації оборони Кубані від більшовицької Росії. Вже 29. листопаду 1917. р. призначено командуючого кубанськими військами генер. штаба генер. Чорного, потім генер. штаба генер. Букретова, далі генер. штаба генер. Гулигу. Зпочатку влада думала знайти підтримку в козацких військових частинах, що поверталися з фронту на Кубань; коли ж ці частини не підтримали свій уряд, приступлено до організації частин Вільного Козацтва під проводом вище згаданого К. Бардіжа; оголошено призив у військо тільки по 5. козаків од кожної 1.000 душ козацького населення; скликано в станиці Брюховецькій Чорноморську Раду 15. лютого, щоб викликати відповідний настрій серед козацтва; приступлено до організації української Січі; посилено пропагандистів, їздили по Кубані бандуристи й нагадували козакам минулу славу козаку. Ніщо не допомогло... В тому війську, яке вийшло з Кубанським урядом, чимало було кубанських старшин, козаків і некозаків, що зовсім і не збиралась боротися за самостійність Кубані, а тільки за неподільну Росію¹²⁾. Значна частина кубанського старшинства взагалі була незадоволена ухвалами Кубанської Ради, яка постановила відібрати в кубанських панів т. зв. офіцерські частки-землі та повернути їх Куб. коз. війську; не задовольняли багатьох старшин і ухвали Ради про введення демократичного правління на Кубані, про федерацію й т. д. Взагалі — політика Кубанської Ради не зустріла підтримки ні збоку кубанських поміщиків і буржуазії, ні збоку прихильників неподільної Росії... І з тих 3-х тисяч вояків, що вийшли в похід з Куб. Правительством, значна частина і не збиралась боротися за ідеали державного і політичного устрою, виставлені Радою. Народня кубанська маса населення теж збройно не захотіла підтримати владу. Це дало можливість прихильникам єдиної й неподільної Росії, серед яких був сам Кубанський Отаман Філімонов, ще в Катеринодарі 14. лютого 1918. р. усунути з посади команданта малочисленних кубанських військ кубанця-козака генер. Гулигу і призначити на його місце нову людину для Кубані, полк. Покровського; з цим командантом ріжнотипних військ Куб. Правительством вийшло в похід.

Кубанські війська блукали за Кубанню без ясної мети і 11. березня цілий отряд тільки після великого напруження розбив групу місцевих військ уже більшовицької Кубані. В цей таки день, 11. березня 1918. р. до кубанського отряду прибув роз'їзд од загону військ, що носить назву Добровольчої армії і був під кермою генералів Алексеєва і Корнілова. Ця армія утікла з Дону на Кубань. В ній було коло 2½ тисяч бойців і багато ранених.

Так за Кубанню зійшлося два осередки боротьби: російський і кубанський. Більшовики переслідували той і другий і шукали можливості знищити їх зовсім. Більшовицька російська влада опанувала вже величезну територію: в її руках був Петроград, Москва, Одеса, Харків, Новочеркаськ, Тифліс, Баку... (Українська Центральна Рада примушена була 25. січня залишити Київ і тікати на Житомир. Тільки за допомогою німецьких військ вона спромоглася повернутися до Києва...).

17. березня 1918. р. між командуванням Добровольчої армії і Кубанню було підписано договір наступного змісту: 1) «З огляду на прибуття Добровольчої армії в Кубанську область і виконання нею тих же завдань, котрі поставлені Кубанському правительственному загонові, ради об'єднання всіх сил і засобів визнається за необхідне перехід Кубанського правительственного загону в повне підпорядкування генералу Корнілову, котрому надається право реорганізувати загон, як це буде визнано за необхідне.

2) Законодавча Рада, Військове Правительство і Військовий Отаман продов-

¹²⁾ Див. В. Леонтович. Первые бои на Кубани. Мюнхен, 1923. Далі: В память 1-го Куб. похода, Белград, 1926.

жують свою діяльність, всіма засобами допомагаючи військовим заходам Командуючого Армією.

3) Командуючий (Командант) Військами Кубанського Краю з його начальником Штаба відкликаються до складу Правительства для дальшого формування Постійної Кубанської Армії». Збоку Добровольчої армії підписали генерали Корнілоф, Алексєєв, Денікін, Ерделі, Романовський, а збоку Кубані — Військовий Отаман Філімоноф, голова Куб. Уряду Л. Бич, голова Законодавчої ради М. Рябовіл, заступник голови Ради Султан Шахим-Гирей і командуючий військами ген. Покровський.

Треба сказати, що і в т. зв. Добровольчій армії в момент її об'єднання з Кубанським загоном не менше половини становили кубанські козаки, що приєдналися до Корнілова під час його походу з Дону на Кубань. Після об'єднання військ під командуванням генерала Корнілова (Корнілоф був сибірським козаком) зібралось всього коло 5½ тисяч бойців. І з цими силами Корнілоф, відбиваючися від большевицьких військ на всі боки, вирушив на Катеринодар. По чотириденних найжорстокіших і упертих боях в околицях цього міста, кубанці і добровольці не спромоглися відбити в большевиків столиці Кубані. Самого Корнілова вбито під Катеринодаром і командування над об'єднаними кубано-добровольчими силами перебрав ген. Денікін. 20 днів зібрані сили маневрували по терену північної, степової, частини Кубані, доки не пробивилися на північ і не опинилися 20. квітня на південній частині Донської Землі. В цей час німецькі війська вже займали західну частину Дона з містами Таганрогом і Ростовом над Доном; донські козаки повстали і звільнили свою столицю — Новочеркаськ од большевицьких військ.

Проф. О. Мицюк.

Аграризація жидівства України за доби большевизму.

Стає питання про кількісні і якісні підсумки большевицької добч аграризації жидівства, хоч вона ще й не закінчена.

Подати кількісний стан не так то й легко. Підсумкового, вичерпливого й усебічного звіту самої совітської влади про наслідки жидівської колонізації досі ми не зустрічали в публікаціях; очевидно, вислідом не можна похвалитися. Заграничні жидівські громадські організації, що працюють над колонізацією, дають звіти, зрозуміло, насамперед про те, що вони зробили. Брошура (агітаційна), що вийшла на Україні, про жидівське хліборобство на Україні (Кантора) — дивне діло! — базується не на совітських даних, а на п'ятирічному звіті про діяльність французького «Е. К. О.». Правда, є деякі і об'єктивні перешкоди до виявлення в числах процесу колонізації, це — власне певна плінність жидівського людського елементу в колоніях: поруч із прибуттям були й одходи від землі, і при тому масові; другою перешкодою є хронічне хорування совітської статистики від адміністраційного поневолення. Ось ті причини, які не дозволяють скласти точних статистичних вимірів процесу колонізації. Звичайно дані різного часу і різних авторів розбіжні і суперечні, повстає така арифметична гра числами, що може мати лише надто приблизне орієнтаційне значіння.

Почнемо з старих колоній, що виникли за «царських» часів. Скільки саме завхалось таких колоній на б. приватних землях і скарбових помімо Херсонщини і Катеринославщини не відомо. Лише знаємо, що старі колонії на державних землях Херсонщини і Катеринославщини заховалися в кількості 37, з них пороблено висілки (6), вони зазнали одходу старих і приходу нових оселенців та що на їх теренах засновано нових 5 колоній. З тими змінами в окрузі: 1. Херсонській числиться старих колоній 9, з них зроблено 3 висілки, 2. Миколаївській — 3 старих і 1 висілок, 3. Криворізькій — 7 старих, 2 висілки і 1 нова, 4. Зіновівській — 3 старих і 3 нових, 5. Запорізькій — 8 старих і 1 нова, 6. Маріупільській — 7 старих. Перед світовою війною в 1913. р. херсонсько-катеринославських колоній на скарбових землях було 38, в них 6.886 господарств, 41.962 душ обох статей (за іншими даними 52.758), поземельної площі 91.398 дес.; а на 1. І. 1928. р. стало 48 колоній, в них 7.582 господарств, 35.503 душі,

91.971 дес.²⁰). (За іншими даними — 100.248, а на кінець 1930. р. — 110.000 гект. і 45.000 душ). Звертає на себе увагу, що поруч зі зростом кількості колоній зменшилася кількість людности в них, що повинно дати ліпше забезпечення землею на душу. Приймаючи площу в 91.971. д., матимемо пересічно на одно жидівське господарство в районах старої колонізації по 12,1 дес., а на одну душу по 2,6 дес. Найліпше забезпечені землею Маріупільські колонії: по 16 дес. на господарство і 3,4 на душу; найменше Зіновівсько-Миколаївські: 9,2 та 9,7 на господарство і 2 дес. на душу, — всеж і це найменше забезпечення є вищим за пересічні селянські наділи по тих таки районах. На Білорусі начислюють 1600 родин старих колоністів на площі коло 10.000 гект.

Переходимо тепер до заснування нових колоній поза територією старих. За час з 1924. р. і по 1. І. 1928. засновано на Україні 161 нова жидівська колонія²¹) в таких округах:

Назва округи	Кількість колоній	Наділів	Площа в гектарах
Херсонська	38	2.824	50.935
Криворізька	74	3.907	53.980
Мелітопільська	3	462	17.806
Одеська	22	1.159	20.485
Запорізька	16	1.381	16.072
Маріупільська	8		8.102
	161	9.733	167.380

На 1. І. 1930. р. налічують всього новозаснованих жид. колоній на Україні 162 (одна колонія прибавилася в Калініндорфському районі). З 48 колоніями району старої колонізації це дає 210 кол., а в цілій Палестині на той самий час 108 кол., і при тому значно дрібніших. У згаданих 162 колоніях налічувано 9.526 господарств (1 господ. = 1 наділу), площею до появи Комзета 15.637 гект., через Комзет 184.087 гект., разом 199.724 гект. Та в степовій (головно українській) частині Криму одійшло під нові (поверх 40) жид. колонії по 1. І. 1930. р.: до Комзета 19.905. г., а через Комзет 227.956 гек. (на 1. І. 1931. р. через Комзет 341.928 г.), далі в Білорусі — 28.942 (на 1. І. 1931. р. — 28.492), по Р. С. Ф. С. Р. (Гомельщина, Псковщина, Брянщина, Північний Кавказ, Дагестан) — 24.805, в Азербейджані — 1.725 гек. і, нарешті, в Узбекистані 1.640. По цілому Р. С. Ф. С. Р. (без Біробірджану) до Комзета 35.542, через Комзет на 1. І. 1930. р. 468.714 гект., а на 1. І. 1931. через Комзет 568.714., а всього на 1. І. 1931. коло 604.256 гект.

На тих площах за час з 1925. р. по 1. І. 1930. р. осіло (себто, по прибутті на місце зробило озимий засів) до Комзета 1.720 род., за Комзета 14.248, а разом 15.968 род. (на 1. І. 1931. р. — 15.431 родина, а в них 77.155 душ): на Україні 7.623 родини, в Криму 3.186, Білорусі 3.406, в Р. С. Ф. С. Р. (без Біробірджану) 1.031, Узбекистану 581, Азербейджану 141.

Зріст одводу площі під нову колонізацію і осаджень жид. родин випадає приблизно так²²):

²⁰) «Пять лет работы ЕКЮ в С. С. С. Р. (1923—1927)», Москва 1928., ст. 6—9. Матеріяли про жидівську колонізацію в большевицькі часи нам ласкаво постачив С. Л. Франфурт, — за що йому висловлюємо свою щирю подяку.

²¹) Про кількість колоній: Е. Кантор, «Еврейське хліборобство на Україні», Держв. 1929, з нашою поправкою на Зап. і Маріуп. район; про наділи і площі в перших 4 районах з «Отчета о деятельности Комзета на 1. І. 1928», про Зап. і Маріуп. р. — «Два года работы ЕКЮ в области переселения. Запор. і Мар. окр.». Москва, 1928.

²²) Про площі і родини гол. чин. по Гергелю, Zeitschr. f. Demogr. u. Stat. d. Juden, 1930, № 4, ст. 59.

	1. I. 1925	1. I. 1926	1. I. 1927	1. I. 1928	1. I. 1929	1. I. 1930	1. I. 1931
По С. С. С. Р.: гект. . .	35.592	107.658	212.425	325.183	344.170	468.714	604.256
родин . .	1.720	4.755	8.837	10.897	13.474	15.968	15.431
По Україні: родин . .	1.097	2.798	5.619	6.267	6.441	7.623	?
По Криму: родин . .	623	943	1.637	2.312	3.254	3.186	?
По Білорусі: родин . .	—	790	1.192	1.519	2.406	3.406	?

Приглядаючись до динаміки жид. колонізаційної акції, ми бачимо, що 1926. р. привів на землю найбільше жидів, а саме — 4.082 родини. Неврожай 1928. р., низькі ціни на с.-г. продукти і, головню, заведення примусової колективізації загальмовує розвій: за рік 1928. площа зросла тільки на 19 т. гект., частина й старих колоністів кидає землю. В 1928. р. перше місце в колективізації відігравав Крим, за ним Білорусь. Видатний врожай 1929. р. вертає Україну знов на перше місце. Крим переживає катастрофальну втечу оселенців, що перевищила прихід, приблизно пята частина його жид. колоністів 1925—28. р. р. вивтікала до міст; він відходить на задній плян; за Україною йде Білорусь. Спеціально по Україні динаміка жид. колонізації зпочатку дає буйний зріст: в 1924. р. прийшло 1097 родин, в 1925. р. — 1701, в 1926. р. — 2821. Селянські рухи проти жидівської колонізації і неврожай 1927. р. той ралідний зріст обривають: в 1927. р. прийшло 648 родин, в 1928. р. навіть лише 174. Видатний врожай на Україні 1929. р. яене жидівських оселенців на землю, не дивлячись на спротив селянства і заяву уряду, що Україна «вичерпана», в кількості 1.182 родин! По інших районах С. С. С. Р., в тому таки 1929. році жидівських колоністів: в Криму одійшло більше, ніж прибуло на 68 родин, до Білорусі прибуло 1000 родин, по Р. С. Ф. С. Р. (без Біробірджану) — 200, до Узбекистану 180, Азербейджану — 141; разом по С. С. С. Р. — 2.494 родин.

Загалом беручи за 1924—30. р. р. під оглядом оселення родин по одинокі райони С. С. С. Р. взяли таку участь: Степова Україна 47,7%, Крим 20,1% Білорусь 21,3%, Р. С. Ф. С. Р. 6,5%, Узбекистан 3,6%, Азербейджан 0,9%²³⁾. За одводу поземельних площ, виразно проглядає тенденція, щоб новоселення разом з старими районами жид. колонізації робили компактні, підряд заселені жидівською людністю території, з яких потім можна би було виділяти більші жидівські автономні одиниці. Пятирічний плян колонізації, з 1931—1935. р., передбачає оселення на землі 52.775 жид. родин, з них все таки 5 тис. на «вичерпаній» Україні, інші головним чином в Криму. На Крим звернута вся енергія уряду, що задумує обводнити його дніпровською водою, і вся фінансова сила американського Агроджойнту.

Крім того, масово зявилися підмійські сільські господарства жидів. Пересічний розмір тих участків: на Правобережній Україні — 2,6 дес., на Лівобережній — 2,3 дес., в Степовій — 7,5 дес., на Поліссі — 4,0 дес. Ці новотвори, що лише в зародках існували до світової війни, а які нагадують подібні робітничі огороди під великими містами в Західній Європі, своїми незначними площами і місцями (на Правобережжі і Лівобережжі) є тільки побічним джерелом прожиття і прохарчування мійської жидівської людности. Їх кількість на Україні і площа під ними по совітським даним, часто суперечними, зростали дуже швидко:

Рік	Родин	Площа
на 1. I. 1927	8.433	42.154
» 1. I. 1929	10.000	54.000
» 1. I. 1930	12.500	72.000
(за даними Геллера ²⁴⁾)	15.000	66.000)
на середину 1930	16.500	95.000
(за даними Геллера)	19.500	84.000)
по Білорусії до 1925	3.284	18.350
» » до 1931	5.840	36.330

²³⁾ Gergel, там таки.

²⁴⁾ Otto Heller, Der Untergang des Judentums, Wien.

Одначе ця підмійська і містечкова колонізація, що виявила певну життєздатність, не зустріла прихильного до себе відношення. В грудні 1930. р. московські «Комзет» (комуністична організація) і «Озет» («громадська») одкинули пропозицію укр. «Комзета» про розвій поселення жид. родин в околицях містечок і одмовили в кредитуванні вже існуючих господарств-городів. Тимчасом по С. С. С. Р. начислювано на кінець 1930. р. таких підгородніх господарств коло 25. тис.

Коли б ходило про кількісний підсумок цілого процесу аграризації жидівства, то годі подати точні дані; їх ледви чи має й сама совітська влада. Приблизнож можна подати ось які дані на 1. I. 1931.

I. По С. С. С. Р. (крім Біробірджана):

	Гект.	Родин	Душ
а) в царських колоніях	120.000	8.200	53.000
б) в большев. колоніях	604.000	15.431	77.155
в) в підмійських колоніях	120.000	25.000	125.000
за нашим підрахунком	844.000	48.631	255.000
за даними Геллера	824.000	51.910	259.550

Наш приблизний підрахунок не включає розпорощених старих колоній на б. приватних землях на Херсонщині та Катеринославщині, як також і колоній на б. казенних і приватних землях Правобережжя. Коли би брати й їх на увагу хоч на око, наш підрахунок довелось б підняти більш-менш до 1.000.000 гектарів, 55 тис. родин, 335 т. душ. (В цілій Палестині приблизно на той самий час під хлібор. колоніями 90,5 тис. гект., а в них коло 32 тис. душ).

II. В тому числі по Україні:

	Гект.	Родин	Душ
а) в царських колоніях	110.000	7.600	45.000
б) в большевицьк. колоніях	184.000	7.623	30.000
в) в підмійських колоніях	95.000	16.500	85.000
за нашими підрах.	389.000 ²⁵⁾	31.723	160.000
за даними Геллера	379.000	33.580	167.900

Колиж зробити ту саму прикидку, що її ми обговорили щойно вище, наш підрахунок піднявся би до 540 тис. гект., 38.200 родин, 230 тис. душ всеї людности. В точних статистичних датах цілого процесу аграризації жидівства ще не можна означити, але з приблизних дат загальна його картина виразна. На Україні до 1. I. 1931 р. жидівської людности перейшло в колонії в сім разів і земель одійшло під колонізацію в шість разів більше, ніж у самій Палестині; роля «обітованої» землі належить Україні і власне нашим степам.

За переписом 1897. р. в б. Росії од сільського господарства жило 37.373 самотійних, а з родинами 179.400 душ жид. людности; на 1913. р. в сучасних межах С. С. С. Р. од сільськ. г-ва жило 41.962 (по другим даним 52.758) душ обох статей; за переписом 1926. р. начислено в С. С. С. Р. селян жидівської народности на Україні 97.994 обох статей, на Білорусії — 32.335... За переписом 1897. р. на кожні 100 душ жид. людности жило від сільськ. г-ва 3,5 душ; за переписом 1926. р. — 5,6; 1930. р. — 6,3; отже ніби жидівська сільсько-господарська людність приблизно подвоїлася.

Приглянемося тепер до якісного стану колоній під час большевизму. Для того мусимо розрізнати три групи колоній: а) старі, б) нові і в) підмійські. А для всіх їх не забувати, що вони підпадають усім тим розпорядженням радянської влади, які поширювано і на інші сільські господарства, себто, що село і сільське господарство протягом досьогоднішньої економічної політики влади загально беручи визискувані

²⁵⁾ Отже нових площ покищо забрано на Україні 279 тис. гект., проектувалося взяти 1.840 тис.!

на користь міста й індустрії. Зосібна для всього сільсько-господарського виробництва в С. С. С. Р. в тому числі і жидівських колоній важливо мати на увазі два періоди: а) до затальної примусової колективізації і б) за примусової колективізації, що почалася на 1929. р.

Щодо старих, царських жид. колоній, то, без огляду на всі переживання останньої революції і війни на теренах України, коли їх шарпано часом сильніш, ніж інші селянські господарства, всеж на час большевицької революції вони являли собою більш-менш звичайні селянські господарства, що стояли на власних ногах. Правда, революція змінила титул власників землі на користівників, подекуди дала перерозподілення землі між самими жид. колоніями і колоністами, але площі не змінилися; навпаки, дещо збільшилася, уможлививши прийняття певного кадру переселенців-одновірців. Коли площу під старими колоніями визначати загальною на 91.971 дес., то з неї під оранкою було 73.380 дес. (розораність на 86,7%, яку треба признати надмірною), в тому числі під озиминою і яриною 86,7%, пропашними ростинами 12,8%, травами 0,5%. Матеріальний стан жидівських колоністів в районі царської колонізації, за даними «ЕКО» на 1. I. 1928, виглядав так²⁶⁾:

	1916. р.	1922. р.	1927. р.	% 1927. до 1916.
Кількість хат	6.014	4.869	6.651	110,6
Коней робочих	11.390	3.334	6.638	58,3
Конів дійних	9.106	4.408	7.897	86,7
Молодняка рогат.	6.220	418	4.614	74,2
Машин і знаряддя, оранки й сійби	9.840	5.745	7.325	74,4
Уборочн. машин	1.624	957	1.253	77,2
Зерночист. машин	1.673	989	1.087	65,0
Ходів і фуртонів	5.045	2.189	3.226	63,7

Господарств (7.582) більше, ніж хат (6.651) на 930, — безхатні, очевиднож, здебільшого були з новопереселенців. На різке зменшення живого реманенту особливо відбився голод 1921. і інших років; на зменшення мертвого — гол. чин., соціальні обставини. Без огляду на підмогу відбудовим господарствам з боку закордонних жидів. громадських організацій усеж на початку 1928. р. у колоністів царського району колонізації було аж 43,6% безкінних господарств. Безкінність засовується з одного боку тим, що в колоніях існувало 1.038 род. безпосівних, що жили з ремесництва і наймицтва, а з другого — що не всі вели польове господарство, а частина (вдови, старі, ремесники) обробляли свої землі найманими силами. Очевидячки, кількість родин, що вели господарства власними руками, не можна було вповні виявити, бо на основі большевицького законодавства аренди і наймицтва в сільському господарстві здебільшого переслідувано.

Новооселювані жиди-колониїсти були головно з жидівської бідноти. За звітом «Комзета» вона «приходить з міст і містечок на колонізаційні (земельні) фонди майже з голими руками» і «не тільки не може зробити значного капиталовкладу в своє господарство, але здебільшого не може прохарчуватися і прогодувати скот до нового врожаю». Щоби продержатися до нового врожаю самим оселенцям, прогодувати а чи й набуті живий та й мертвий реманент і зробити перший засів, мусіла прийти поміч й вона давалася якийсь час почасти ще й старим колоністам і дається подекуди й підміським жидівським загосподарюванням. Загалом по цілому С. С. С. Р. на всю акцію жидівської колонізації видано 1) по 1. I. 1928. р. 13.909 тис. р. в тому числі: державою 2.783 т. р. чи 20,1%, жидівськими громадськими організаціями 9.526 т. р.²⁷⁾ чи 68,3% коштів самих новоселенців приблизно 1.600 т. р. чи 11,6%; 2) а на 1. I. 1930. р. витрати зросли (без коштів самих новоселенців) до 27.205 т. р., в тому числі: державної 17,8%, закордонними жид. організаціями 73,9%, сільсько-господарським банком 8,3%. Як бачимо львюча частка фінансової помочі (73,9%) припадає на саме інтернаціональне жидівство; воно лише на Біробірджанську колонізацію не хоче нічого давати. Тільки завдяки тій помочі можна було братися за реалізацію колонізацій елементом, що так виймовно не приготований до фізичної праці на землі. «Розуміється, — признає жидівський аграр. економіст *Бруцкус* — легше і дешевше осаджувати на землю селян; але тим не сказано, що трудність завдання є нерозв'язаною.

²⁶⁾ Вже цитов. «Пять лет работы...», ст. 9—10.

²⁷⁾ Гроші закорд. організаціями переводяться в девізах, а совітський уряд їх показує в рублях за офіційним курсом, себто, приблизно в 7—10 р. обраховуючи колоністів. З кожних 7—10 р.: віддавав уряд на колонізацію лише 1, останнє йшло йому.

Досвід царського режиму... пересаджені надії розвіяв, але не лишився без наслідків. Вигляди на наслідки нової колонізації були ліпшими ніж раніше. Рішачою є думка самих нових колоністів, яка для колонізації була прихильною... Жиди чужі хліборобству, але вони посідають організаційні здібности, які для вибудови поступового господарства можна було б успішно використати»²⁸⁾. Однак, не встигло бути видруковане (в 1929. р.) це визнання виглядів жидівської колонізації за задовольняюче, як у повітрі повисло крилате слово про кризу жидівської колонізації. В чому ж річ?

Підемо від фактичного матеріалу в хронологічному порядку. В «*Рулі*» (20. V. 1928. р.) читаємо: «В жидівських колоніях на півдні України становище стає все більше критичним. Колоністи ходять за 30—40 верст у ближні міста, щоб виблагати кусок хліба». Але може це поодинокі випадки? Та от другі посвідчення. Американський дописувач «*Chicago Tribune*» побував у жидівській «республіці», одвідав кілька сіл і пише, що знайшов там «тяжке бідівання. Люде ходять у лахмітті, живуть у неопалених і неосвітлених хатах, бо нема за що купити палива і світла, а в усіх схудлих обличчях відбивається голод: вони кілька літ не бачили пшеничного хліба та рижю». «Жидівські колоністи вмирають і одною з їхніх могил — сказав дописувачеві тамошний жид-хлібороб — є наша колонія» («*Národní osvobození*» 10. V. 1929). Інший подорожник одвідав жидівські оселі Одеської округи, поповнені в 1923. р. виселеннями з містечок Поділля. Оселі одержали деяку підтримку від «Джойнта» і «Орта», всеж вони не вистарчають устатковані будівлями й реманентом, не могли витримати двох останніх неврожаїв, дуже бідують. Подорожник саме був у хвилі, коли колоністи з кінцями виряжались за кілька сот верст на лісові роботи. До тих робіт вони не звикли й їхали з острахом; їх провозжали з плачем, як на війну» («*Руль*», 18. XII. 1928). Під Шепетівкою повстало коло 600 жидівських індивідуальних господарств по 1—6 дес. кожне. Коло 70% цих господарств не має ніякого реманенту, в 20% не вистарчає і лише в 10% з них є його подостатком. Господарства, не маючи реманенту, лишать землю необробленою. Через це і на підставі земельного законодавства в таких жидів землю, і підгородню, і по селах, одбирають. Останнім часом — пише московський часопис «*Емес*» (цитую з «*Руля*» за 9. XI. 1928. р.) — випадки позбавлення жидів-хліборобів землі почастищали. Розуміється, тут ходить про псевдо-хліборобів — у таких набувців, без різниці національності, землю відбирають на основі цілої низки повсенних аграрних законів європейських держав. Подібні випадки одібрання земель мали місце і у жидівських колоністів Крима в 1927. і 1928. р. Характеристично, що жидівські кола це підводять під антисемітизм. «Щодо того, що жидівські колоністи в Совітській Росії користуються з самих широких привілеїв, — пише жидівський журнал «*Разсвет*» ч. 8. за 1928. р. — не сумніваються в цьому ані приятелі, ані вороги жидівської колонізації», але далі з обуренням він наводить розпорядження совітської влади, яким, коли жидівська родина, за якою зачислена земля, не прибуде на неї в призначений речинець, вона позбавляється свого права на землю. Так в 1927. р. під цю санкцію підпало попад 1000 жидівських родин, яким надано землю восени 1926. р., а які не прибули на призначені участки до 15. травня 1927. р.

Приблизно на 1929. р. прийшов черговий загострений похід совітської влади проти села, йому підпали й жиди-колониїсти. Почалося з «чистки» сільсько-господарських артілей од буржуазних елементів; під неї попали й родини, що кілька літ працювали в артілях, і новоселенці: їх зруйновано і видалено лише за те, що колись вони мали майно чи займалися торгівлею. За «чисткою» прийшло сталінське «разкулачіваніє». Потайки укладаються списки заможніших селян-«кулаків». За тим о півночі вдирається адміністрація в житла назначених жертв, конфіскують все майно, виключаючи і цінніші річі одягу, і потім, хоч і взимі, витаняють родини з хат та навіть з сіл. Батьків родин у багатьох випадках ще й арештують і, коли не розстріляють, то в неопалених вагонах одсилають на лісові розрібки до північних лісів, де люде гинуть від холоду та голоду. Це «розкулачування», діткнувши всякого селянства, знайшло саме широке прикладнення в старих царських жид. колоніях, де т. ч. знищено коло 10% найліпших жидівських хліборобських господарств.

За неврожаїв, звичайно, совітська влада безсила допомогти селянам, а за врожаїв її хлібозаготівці одбирають «лишки» «під віник», — що так само відноситься й до жидів-колониїстів. Весною 1930. р. жиди-колониїсти Крима і Калініндорфського району на Україні через «разверстку» не мали власного насіння на сівбу. Колиж хто заховував хліб від «разверстки» і це виявлялося, жидів-колониїстів, як і взагалі

²⁸⁾ B. Brutzkus, Die wirtschaftliche u. sociale Lage d. Juden in Russland vor und nach der Revolution. Archiv f. Socialw. u. Socialp., B. 61, 1929, S. 313—314.

З наведених фактів видно, що як у силу обставин большевицького режиму, так з причин, що закладені в самому колонізаційному людському матеріалі, включаючи і побутові забобони, життєздібність нових жидівських колоній стоїть під поважним сумнівом. Жиди-колоністи ті злидні, що їх український переселенець і хлібороб терпить мовчки, відчують без порівняння гостріше і через рупор світової жидівської і жидофільської преси розносять свої скарги по всьому світу...

Наведені факти дають нам зрозуміти, чому заговорили про кризу жидівської колонізації. Послухаймо, однак, як саме про неї говорять у жидівських колах.

В лютому 1928. р. в Парижі організація сіоністів-ревізіоністів піддала прилюдному обговоренню «Кризю жидівської колонізації в Росії». Докладчик (сіоніст-ревізіоніст Трібус, родом із Таврії) засовував кризу колонізації тим, що вона не спасла від голоду жидів, як також і тим, що «все жидівство України і Білорусі в своїй масі є занадто консервативним, занадто національно-містичним; воно не могло так ралтово прийняти нових форм життя, нового побуту...». Один із промовців по доповіді (соц.дем. Ст. Іванович) ту думку поглибив: «вважаю утопією, правдивим большевизмом — казав він — твердження, що дану соціальну структуру народу можна переробити в другу; дещо правда можна зробити працею сильних людей, але для цього потрібний час» («Нова Україна», квітень-червень, 1928. р. ст. 137 та 143). Такі голоси чулися на початках 1928. р., коли ще ані розкулачування, в своїй останній фазі себе не виявило, ані спроби стовідсоткових примусових колективізацій. На 1930. р. до колонізаційних плянів почали негативно ставитися вже й ширші жидівські кола. В квітні 1930. р. в «Об'єднаній російськ. жидів заграницею» зробив доклад жид Ландау про «Погром жидівський і всеросійський». В ньому між иншим говорив: «Такий, оточений гармидером, паллятив, як хліборобська колонізація, не тільки нікчемний, але призвів уже до катастрофальної невдачі». Промовець по докладу жид *Віккерман* між иншим казав: «Зокрема ідея обернення жидів од їх історичних мійських завдань до буцім то єдиної продукційної сільсько-господарської праці знайшла собі прикладення. Але ніколи ще в історії мійське населення не верталось на землю. Цілий задум був пустим... Справдилися в усіх подробицях попередження про безплідність і шкідливість спроби створити сільсько-господарську колонізацію жидів у совітських умовах». Ще один із присутніх, *Гергель*, заявив, що «жиди пішли на землю, бо в них не було виходу» («Руль», квітень, 1930. № 2865).

Жидівський аграр-економіст *Бруцкус* уважає, що жидівська колонізація в 1927. р., коли совітська політика щодо селянства була порівнюючи сприятлива, могла мати рацію. З часом, коли совітська влада оповістила одверту війну селянському господарству, колонізація стратила будьякий сенс і що в даних умовах вона з політичного погляду стала небезпечним підприємством («Руль», 4. V. 1930). Нарешті, час. «Руль» (жидофільський) у редакційних статтях, хоч і значно спізнено, теж почав був висловлюватися не на користь колоній: справу насадження колоній називає «шуміхою», не хоче згадувати «якими наслідками супроводиться колонізація» (ми їх показали раніше — в формі розгромів колоній сусіднім селянством. *О. М.*), а уважає, що «мільони людей, викинені з колії, можна спасти повернувши їх у колію, а не переносячи в незвичну чужу»²⁹⁾ обстанову... А з приводу погляду *Бруцкуса*, що жидівська колонізація зпочатку мала сенс, а тільки за тих умовин, що створилися, той сенс стратила «і з політичного погляду стала небезпечним підприємством», редакція «Руля» (30. V. 1930.) висловила так: «Чи ж можна признати, що могла мати сенс справа, розрахована на довгі роки, і яка стратила його вже через п'ять літ і при тому, ще стаючи небезпечною з політичного погляду?» Отже в самих жидівських колах значився різкий поворот у справі аграризації жидівства в умовах совітської дійсности.

Проф. Бруцкус якимось поставив прогнозу, що «хліборобські жидівські колонії мають будучність; хоч засновані большевиками — казав він — вони всеж зостануться». Щодо того оптимістичного приречення на майбутнє, для нас є питанням насамперед, чи зостануться самі жидівські колоністи при сільському господарстві, коли зі зміною режиму — ані один політичний режим не є вічним — одчиниться їм можливість повернутися до попередніх, звичних, мійських — за виразом *Кантора* — «паразитарних» занять. Простежена нами історія насадження старих жидівських колоній і деякі факти з большевицького періоду, зокрібно втеча жидівської молоді з колоній,

²⁹⁾ «Руль», 20. XII. 1929.

дозволяють з великою ймовірністю припускати, що в одкриттям старих можливостей прогонування, само жидівство почне масово кидати навязану йому «од нікуди по-дітися» роллю хліборобів і вертатися в міста і містечка до освячених традицією занять. Лишається одвертим ще одно питання, яке ніким із жидівських авторів чи діячів колонізації не узглядилося, а саме: а чи ж Український Нарід, що прийде до порядкування своєю долею в своїй національній домівці, помириться з усім обемом, переведеної без його згоди, жидівської колонізації большевицької доби, вобход його потреб на лоні своєї матері-землі? В подібних випадках суверен-народ не знає ніякої давности. І проф. *Бруцкус* певно добре відомо, що після світової війни, напр. Польща, ссятнувши суверенности, повикидала шімецьких колоністів, осаджених до війни Німеччиною на польських теренах Познані. Теж саме зробила Польща, та також і держава-лімітрофи Понадбалтики, і з колоністами, оселеними російським урядом із русифікаційними цілями між двома російськими революціями на тодішніх польсько-литвинсько-латишсько-єстонських окраїнах. Помислити про такі перспективи нікому не спадає на думку³⁰⁾.

Офіційна частина.

Від Шпроводу Українських Націоналістів.

Боротьба за відновлення Української Самостійної Соборної Держави щораз ширше розгортається під кличами Української Національної Революції. Її зріст по цей і той бік Збруча і Дністра, та по цей і той бік Океану, загрожує самому існуванню займанців. Тому вони однозгідно побороють визвольні змагання Українського Народу, а Москва посилила свій наступ шляхом насилля й винищування українського населення голодом. У цьому злочині має Москва піддержку Польщі й Румунії та деяких великодержав Європи:

Не задушевними зітханнями й не самими словесними протестами відібемо цей черговий наступ Москви, лише жертвенною і безпощадною боротьбою. Щоби подолати ворога, не досить пасивного спротиву, треба широкого і тривалого протинаступу. Отже організуємо власні сили і посилюємо нашу боротьбу проти наїздників. Тільки боротьба докаже нашу волю до життя і здобуде нам поміч наших приятелів. Тільки боротьбою приспішимо кінець чужинецькому пануванню над Україною та над иншими народами, поневоленими спільними ворогами.

Наша допомогова акція мільонам українського населення, загроженого московсько-большевицьким терором і голодом — це один з етапів боротьби за національно-державне визволення Українського Народу й інших Москвою поневолених народів. Зріст сили українського революційного руху доказує і кріпить віру, що й останній наступ займанців на саме життя-буття Українського Народу є передостанніми судорогами наїзду варварів. Освідомлюючи своїх і чужих про жахливе положення населення України, треба пам'ятати, що тільки невпинна боротьба на всіх ділянках нашого національного життя і збірний український чин готує всім займанцям останній удар.

Провід Українських Націоналістів.

³⁰⁾ Цікавий такий факт: 1928. р. в Берліні вийшла книжка «Auf eigener Scholle. Das jüdische Siedlungswerk in der Sowjet-Union», де наведено анкету про жидівські колонії в С. С. Р., зібрану від видатних учених та громадських діячів. Серед численних відповідей не стрічається думки ані одного українця; нікого з українських діячів не уважали потрібним поспитати про колонізацію наших земель...

ХРОНІКА.

Е. Онацький.

На міжнародні теми.

Московська дипломатія до вже досить довгої листи всіляких пактів не-нападу додала оце 2. вересня ще новий пакт ненападу, неутралітету й приязні межі совітами й Італією. Московська преса не ховає своєї радості з того приводу: — «Вістка про підпис пакту (межі совітами й Італією), — пише московська «Правда», — буде прийнята з великим задоволенням робітничими масами СРСР та всіх країн світа, також і всіми різнорідними партизанами миру...». Італійська фашистська преса зі свого боку підкреслює, що новий пакт ненападу й неутралітету, в одніну від інших, — і зокрема в одніну від совіто-французького, та совіто-малоантанського, — носить назву ще й «пакту приязні». Факт і справді цілком новий на європейському обрії, бо досі Московщина мала «пакт приязні» лише з Туреччиною. Але коли отой «пакт приязні» з Туреччиною був викликаний конкретними вимогами доброго «сусідства», то «пакт приязні» межі Італією й СРСР, що відділені величезними просторами земель та моря, має цілком інші підстави.

Італійські часописи вказують на ці загальні підстави, визначаючи їх як: 1. Конечну потребу ствердження мирових настроїв. 2. Конечну потребу поширення Пакту Чотирьох на території Східної Європи. 3. Конечну потребу надання совіському урядові його частину відповідальності в загальній реконструкції Європи.

Підхід італійської політики до тих підстав наступний.

Одною з болючих проблем європейської політики є питання роззброєння, що з ним у тісному звязку стоїть також питання європейської гегемонії Франції та її спільників. Всі економісти й політики однодушно визнають, що одною з причин сучасної кризи є непомірні зброєння держав, які лягають нестерпним тягарем на державний бюджет та породжують натуральні побоювання збройних конфліктів. Незважаючи на те, що, згідно з Версальським трактатом, держави-переможниці мусіли — після роззброєння переможених — і самі роззброїтися, Франція, Польща та держави Малої Антанти продовжують стояти на тій позиції, що в Європі панує занадто війовничий настрій, який не дозволяє їм приступити до роззброєння. Одночасно з тим вказують на війовничий дух фашистської Італії, на агресивний дух гітлеризму, на наступ ревізйонізму і на небезпеку імперіалістичної червоної Москви. З усіма цими аргументами уряди Франції й інших зацікавлених країн зверталися не так до громадської opinii власних країн, що вгиналися під тягарем податків на воєнні цілі, як до opinii тих держав, що своєю політичною та економічною вагою могли рішуче вплинути на хід подій, себто, головним чином до Сполучених Штатів Америки, Англії та інших нейтральних країн. Скільки галасу здіймалося свого часу навкруги ревізйоністичних плянів Італії, скільки гамору було навкруги ніби то провозу через Австрію зброї з Італії до Угорщини, — гамору, як виявилось, знечевя, але він послужив виправданням для зміцнення мало-антантської спілки воєнними договорами. Отже коли з боку озброєних держав переводилися — і переводиться — цілий час політика обвинувачень на адресу тих, хто ніби тільки й думає що про війну та воєнні реванші, і тим не дозволяє їм роззброюватися, — політикою Італії та звязаної з нею Угорщини є — навпаки — доводити про відсутність в Європі будьякої воєнної небезпеки. На деякий час Італії вдалося прищепити цю тактику й гітлерівській Німеччині, що в очах Франції все є головною загрозою миру. Досить пригадати незвичайну миролюбну промову Гітлера, виголошену зараз же після осятнення ним влади, або відповідні його запевнення на адресу Польщі, або нарішті поводження гітлерівців у Данцігу, де панували миролюбні відносини межі німцями і поляками, з того моменту, коли там до влади прийшли націонал-соціалісти. Був час, коли гітлерівська Німеччина в справах зовнішньої політики — а почасти і внутрішньої — незвичайно уважно прислухалася до порад із Риму, — але останніми часами цю спільність лінії розірвано небезпечною австрійською Аншлюсом, що продовжує бути мрією — і то досить чинною — всіх пан-германістів, але одночасно є загрозою для інтересів не лише Франції та Англії, але й Італії, бо це означало би гегемонію Німеччини не лише в Середній Європі, але й на Балканах. Не для того змагається Італія проти французької гегемонії, щоби заступити її німецькою. В цьому пункті інтереси всіх держав б. Антанти рішуче збігаються, і в початках вересня за згодою всіх великих держав Австрії дозволено збільшити кадри

свої поліції (себто, фактично також частинно озброїтися), щоби могли з більшим успіхом протиставитися націонал-соціалістичній пропаганді. Перед тим їй дано позичку в 300 мільйонів швейцарських франків для поборення внутрішніх фінансових труднощів. В середині серпня відбулося побачення Мусоліні з Дольфусом у Риччоне (на запрошення Мусоліні) і хоча досі нема подробиць про ті розмови, які відбулися межі двома державними мужами, не підлягає вже ніякому сумніву, що Мусоліні обіцяв Дольфусові всяку підтримку в його боротьбі за незалежність Австрії і запропонував йому між иншим користуватися Трієстом, як вільним для Австрії портом. Нема сумніву, що це побачення Дольфуса і Мусоліні викликало незадоволення в Німеччині, і то не лише з мотивів політичних та ідеологічних, але й з мотивів чисто економічних, бо використання Австрії Трієста завдало би чимало шкоди Гамбургові, який за повоєнних часів зробився був головним портом для австрійського вивозу й ввозу.

Італійський уряд підчас цього австро-німецького конфлікту не переставав відігравати роллю мирного посередника, що всіляко намагався стирати гострі кути межі супротивниками та привести їх до згоди. Подібну ж роллю відігравав італійський уряд і в відношенні до Малої Антанти та Угорщини, яка, йдучи за школою Мусоліні, не запереставала твердити, що вона хоче й домагається повернення своїх давніх територій і направлення несправедливих кордонів, але лише шляхом миру та порозуміння, в взаємних інтересах усіх зацікавлених сторін.

Щодо Пакту Чотирьох, на думку італійських політиків, мав він бути головним знаряддям того мирного порозуміння. Італійський уряд чи не з першого дня приходу до влади фашистів, провадить пропаганду перегляду мирових трактатів. Саме ця його пропаганда, що була проваджена один час дуже різкими тонами, викликала свого часу обвинувачення Італії в бажаннях викликати світовий конфлікт. Але Італія добре розуміє, що при теперішньому взаємовідношенню сил, воєнний конфлікт міг би, правда, привести до перегляду кордонів, та не все на користь незадоволених теперішнім станом річей. Тому, замість війни на полях бою, вона обирає иншу тактику й провадить війну по дипломатичних канцеляріях. Пакт Чотирьох є одним із знаряддів тої «миролюбної» війни. Громадська opinii переймається з кожним днем свідомістю несправедливості мирових трактатів, і Мусоліні певний, що час працює на ревізйоністів, а щоби відняти в їх противників їх головну зброю — обвинувачення в агресивних замірах — він творить отой орган порозуміння, де бодай, дві держави (Італія й Німеччина) є рішуче ревізйоністичні, а третя (Англія) тому симпатизує. Але той Пакт Чотирьох викликає цілком справедливі побоювання Москви, неспокойне сумління якої відразу почало вимальовувати собі жахливі кошмари бльоку цілої Європи проти декляматорів фраз про «світову революцію». Але в світову революцію більше ніхто не вірить. Або — висловлюючися точніше: світова революція давно вже відбувається, та тільки йде вона не в дусі і не за вказівками московських диктаторів. Зокрема фашистська Італія почуває себе такою імунізованою від большевицької отруї, що офіційна «*Попольо д'Італія*» пропонувала на своїх сторінках Троцькому вільний побут в Італії, де він, разом зі своїм «товарищем» Максимом Горьким міг би дуже приємно єднати приваби буржуазно-фашистської цивілізації з писаниною комуністичних творів. На думку фашистів, комунізм, як ідея, втратив вже всяку небезпеку для національних організацій і невпинно хилиться до повного занепаду. І тому з Росією треба рахуватися вже не як з пропагаторкою небезпечних теорій, але як з великою державою, правда, своєрідного устрою, моралі та понять, але яка на інтернаціональному полі міжнародних змагань може відіграти неабияку роллю.

Автім, таку точку погляду висловив Мусоліні ще 30. листопаду 1923. в італійському парламенті, обговорюючи проблему визнання московського уряду. Як знаємо, після тієї промови Мусоліні, почалися італієво-совітські переговори, які привели 7. лютого 1924. р. до офіційного визнання совітів з боку Італії і до зроблення комерційного договору та митної конвенції. Цей договір потверджено та поширено конвенцією в серпні 1930. року, коли італійський уряд забезпечив італійським промисловцям 75% їх кредитів совітам на суму приблизно в 200 мільйонів лір. 27. серпня 1931. р. підписано другу подібну конвенцію з гарантією на 300 мільйонів лір. Нарешті, 6. травня 1933. р. підписано новий договір, що дає совітам кредити на 100 мільйонів лір та встановлює нові митні тарифи, що заступили митну конвенцію 1924. р. Підставою всіх тих договорів було бажання Італії забезпечити собі сирівці для своєї промисловості за можливо приступнішу ціну, сирівці, що знаходилися головню, коли не виключно, на українській та кавказькій території. Автім, італійські часописи висловлюються дуже ясно, що до тих економічних мотивів: — «Межі Італією й Росією, — пише «*Мессаджеро*» з приводу нового договору, — лежить, без сумніву, безодня з точки погляду ідеологічної. Але на

грунті інтернаціональних відносин мало є народів, які могли би легше порозумітися, як наш і російський. Фізична будова обидвох країн є такою, що їх економічне життя корисно взаємно доповнюється й інтегрується. Російський (на ділі: український) ґрунт є зпоміж найбагатших на сирівиці, що ще навіть у великій мірі не використані і часто навіть не досліджені; на величезні джерела нафти, на безмежні копальні вугля найкращої якості, на різномірні мінерали, на хліборобські продукти, на шкіру та дерево. Ми є примушені ввозити вугіль та нафту, а Росія, зі своїми нафтовими джерелами Кавказу та копальнями Донецького водозбору, легко приступними від Чорного Моря, пропонує нам їх з такими вигодами транспорту й близькості, яких ми не знаходимо в ніодній іншій країні. Росія, зі свого боку, має майже безконечну потребу в різних виробах, які ми можемо їй постачати — через море, що нас зближує — на кращих умовах, ніж будь-яка інша країна. Тому виміна межі російськими сирівцями й італійськими виробами є цілком натуральною і знаходить гармонійне пристосовання...»

Всі ці економічні міркування прислужилися для зав'язання вищезгаданих *комерційних договорів*, але ними зовсім не з'ясується потреба в *політичному* договорі. Потреба в політичному договорі повсталася наслідком і в зв'язку з Пактом Чотирьох, що, з одного боку, викликав поважний страх в урядових московських колах і примусив їх гарячково заходитися коло ліплення всіляких пактів ненападу, а ці своєю чергою, викликали в Італії враження, що Москва всіма тими пактами не-нападу з Францією, Польщею, та Малою Антантою стає на давній московський шлях панславизму та традиційної приязні з Францією. Отже новий італіо-совітський договір має — з одного боку — забезпечити Москву щодо Пакту Чотирьох, а з другого боку — забезпечити Італію від несподіванок на Сході Європи, в якому, як ми бачили, вона є життєво зацікавленою, бо — на випадок війни — лише звідти може отримувати потрібні для її промислової сирівці. (Хліб вже тепер відпадає, бо фашистська хліборобська політика досягла майже повної самовистачальності Італії щодо хліба).

І коли поглянути на текст італіо-совітського договору, то видно, що ціла увага контрагентів зосереджена саме на цій справі, бо з сімох пунктів договору їй присвячено аж чотири. Так § 3. каже: — «Кожна з договірних сторін зобов'язується на час тривання Трактату (пять років) не брати участі в *жодній інтернаціональній змові*, яка мала би на меті практично призводити до обмеження купівлі чи продажу краму чи надання кредитів, і не вживати ніяких засобів, що мала би на увазі виключення другої договірної сторони зі своєї зовнішньої торгівлі». (Забезпечення проти економічної блокади, що, як засвідчують виступи Літвінова в Женеві, була для Москви завжди великою небезпекою, з огляду на її політику демпінгу та дешевої примусової праці політичних засланих та селянських кріпаків). § 4. забезпечує проти політичної блокади: — «Кожна з договірних сторін зобов'язується не входити в *жодне порозуміння* політичного чи економічного порядку, яке було би скеровано проти одної з договірних сторін». § 5. стверджує між іншим, що «кожна сторона проголошує, що вона *не є зв'язаною жодним договором*, який потягав би за собою обов'язок для тої сторони брати участь у нападі, зорганізованому третьою державою...».

Автім московські *«Известія»* ясно зазначили, що «цей трактат, оскільки торкається італійського уряду, мав на увазі виявити не-антисовітський характер Пакту Чотирьох, якого італійський уряд був ініціатором...». З другого ж боку, оскільки справа торкається совітського уряду, то «підпис трактату в момент, коли совітська дипломатія здобула великої перемоги на полі своєї миролюбної (!) політики, коли їй удалося зав'язати дружні відносини з чисельними великими державами, які досі були ворожі совітам, вказує, що совіти зі свого боку *не вважають потрібним міняти свою політику в відношенні до Італії* і хочуть навпаки ще посилити свої зносини з цією країною».

Все таки треття підстава італіо-совітського договору може бути найбільш цікава й парадоксальна: — «Бажання притягти совіти до дипломатичної роботи над реконструкцією Європи». Так, *«Коррієре делла Сера»* лише з приводу італіо-совітського договору (не треба забувати, що велика щоденна італійська преса в справах закордонної політики є цілком офіційною): — «Нема потреби пригадувати, як Мусоліні, зі своєю звичайною далекозорістю, був першим державним мужем, що зрозумів неможливість виключення совітської Росії з рямців європейської політики, і був також першим, що відновив з нею нормальні дипломатичні зносини. І в інших обставинах — досить пригадати собі дискусії 1931. року в Женеві підчас формування Комітету Студій для Європейської Унії, — Італія обстоювала право СРСР приймати участь в європейському дипломатичному оточенні... Тому зав'язання італіо-совітського пакту не розпочинає якоїсь нової політики, і не є якимсь цілком новим фактом, — навпаки, — цей пакт є лише наслідком і відчуттям *фактичного стану речей*, який треба скапіталізувати і як-

найкраще використати, дипломатично й політично, економічно та комерційно й т. д.». І далі: — «На політичному терені між обидвома країнами, незважаючи на цілком різкий внутрішній устрій, або може саме тому, не було ніколи ніяких непорозумінь. Навпаки — розуміння взаємних інтересів призводило не раз до позитивного співробітництва... Пакт Чотирьох, з цілком зрозумілих причин, був обмежений на чотири великі потуги, що підписали Льокарнський договір; але після промови Мусоліні в сенаті і після кількох інших не менш ясних виявлень його думки, не можна було сумніватися, що Італія захоче поширити принцип співробітництва і на інші держави. А поміж цими не могло не бути Росії — задля її очевидного значіння та безперечної інтернаціональної ваги. Завдяки цьому новому договорі, політика європейського співробітництва значно посилюється, бо італіо-совітський пакт не тільки їй не суперечить, але навпаки — він увіходить у той гармонійний плян, що його витворив і систематично реалізує Мусоліні для добра цивілізації і спокою працюючих народів...». Знову московські *«Известія»* пишуть зі свого боку: — «Ані Італія, ані совіти не перевордили в своїй закордонній політиці суперечних цілей. Суперечність у принципах, що існує межі капіталізмом і соціалізмом узагалі, та соціалізмом і фашизмом зокрема, не знаходила ніякого вияву в закордонній політиці фашистського уряду. Італійський фашизм не проповідував хрестових походів проти СРСР і не висував програми територіальних здобутків на совітських землях. Італійський фашизм має досить історичного реалізму, щоби зрозуміти значіння й вагу СРСР...».

Як бачимо, й італійська, й московська преса однодушно щодо визнання спільності цілей совітської й італійської *закордонної політики*. В чому ж саме полягає ця спільність? *«Коррієре делла Сера»* в числі від 5. вересня пише: — «Вираз «трактат приязні», доданий до інших, надає цьому трактатові яснійшої барви і ширших завдань на терені співробітництва. «Не-напад» і «неутральність» є дорожочними цілями, але негативними; приязнь же зобов'язує до спільної роботи: і ця спільна робота може полягати лише в скріпленні європейського миру, через миролюбне розв'язання багатьох важких проблем, що тяжать над політичним і економічним світом та загрожують нашій цивілізації. Отже ми ніколи не належали до тих, що без розмислу встановлювали свого роду взаємну виключність, аксіомну контрастивність межі західною цивілізацією й совітським режимом, навпаки — ми завжди вважали, що цей останній міг би і повинен приймати участь у загальних зусиллях виправити те політичне й економічне становище, що є підставою цивілізації. *Виключена з пляну загальної реконструкції*, совітська федерація справді могла бути справжньою небезпекою і виявлятися ніби антитезою Європи; втриманаж у контакті з Європою, велика совітська республіка може стати одним із елементів її відродження, зі своєю власною з того користю...».

«Коррієре Делла Сера» в тій самій, наведеній вище статті, пригадує, що «ще дуже недавно, один французький політичний діяч, бувши президентом ради міністрів, із радикальної партії, пропагував зав'язання своєрідної Ліги демократичних країн проти здогаданого блоку антидемократичних держав, якими мали би бути Італія, Німеччина, Угорщина. Італія й СРСР відповідають на цей фантастичний проект, що є *безмірною плутаниною ідей, особливо щодо розуміння терміну «демократія»*, оцим новим трактатом, який є одночасно попередливою відповіддю для всіх тих, хто хотів би ділити Європу на дві частини, відкидаючи до одної — держави «реакційні», а до другої — держави, що залишилися вірними «священним принципам...».

Ціла низка фактів свідчить, що Італія і справді головною ціллю своєї політики вважає балансування межі ріжними політичними силами Європи, щоби — в ролі посередника й миротворця — збирати як найбільші лаври. Нема сумніву, що наслідком останнього італіо-совітського договору, зявиться також спроба Італії посередничати межі совітами й гітлерівською Німеччиною. В усякому разі самий факт підпису пакту «приязні» межі Італією й совітами, засвідчує, наскільки незалежно від Німеччини провадить Італія свою інтернаціональну політику. В Римі не раз вже натякали німцям, що німецька політика в відношенні до совітів є хибною. Запевняють, ніби Мусоліні вже навіть декілька разів сам звертався до Гітлера, вказуючи йому, що яскраво антисовітська позиція Німеччини шкодить її власним інтересам.

Що до нашої точки погляду, то вона є ясною.

Наш народ *поневолений*, а московський уряд чи він буде большевицьким чи «фашистським» є для нас однаково *чужим і ворожим*, і всяка допомога цьому уряду є для нашого народу шкідливою. А ніхто не може заперечувати, що такі договори, як італіо-совітський, є для большевиків великою допомогою! Італіо-совітський договір звертає нашу увагу остільки, що він ще раз — у котрий уже це раз! — стверджує вірність тої лінії, яку з самого початку взяли й послідовно переводять україн-

ські націоналісти: не покладалися на ніякі «орієнтації», не покладалися на ніякесь «приятелів», близьких чи далеких, але висловувати у власному народі почуття і силу відpornости. Щоби на кожному шматку української території, на кожному місці земної кулі, де лише бється й тремтить з любови до рідної Батьківщини українське серце, творився би храм посвяти національній ідеї, витворювалися би нескоренні цінности українського духа, покладалися би підстави українських пам'яток, що спалахнувши одного дня ясним вогнем національної революції, перетворили би сорок-мільонову масу поневолених рабів у спільну почуттям національної гідности та спаяности велику націю в рамках власної Української Держави.

Про банкрутів, їх минуле й сучасне.*)

ЮДА СВОЄ ЗРОБИВ.

Рівно перед роком ми писали («Реальна» чи визвольна політика? — Прага, 1933): «Кожний тяг ворога є для нас вбивчим, коли ми до того прикладаємо рук. Не те страшне, що вороги нас думать, а те страшне, що ми самі підносимо їх в тому. Це прокляття цілої нашої історії. Тому якраз таке жахливе становище наше на В. Україні, але не так через Соловки, ІПУ, колективізацію, розстріли, виселення, як через те, що до всього того прикладали рук таки самі українці: українські колезамі, українські комсомольці, українські селякори, українські сексоти, українські комуністи, учені, вчителі та ин. Всі вони були знаряддям у руках большевиків і всі вони ставали зчерги жертвами большевиків» (стор. 90). «Наперед тисячами розстрілювано повстанців-бандитів, потім розбито селян на ворожі табори, потім прийшла черга на «кулаків» і «середняків», що їх десятками тисяч вивожено на Соловки, а тепер приходять черга на колгоспників. Наперед розстрілювано «жовто-блакитну офіцерню», потім письменників (Чупринка), по них впали «в неласку» рештки льоляльних соціал-демократів («Союз Визволення України») та соціал-революціонерів (Христюк, Чечель, Лизанівський), а за ними пішли українські комуністи — Шумський, Хвильовий, Волобуєв, Річицький (останній — залий ворог українського націоналізму), Турянський і Максимович, а на кінці прийшла черга на архильоляльних галичан, які піддалися цілком під команду большевиків. Ось чим закінчилася «органічна праця» (стор. 88.). «Ось що цікаве в тому всьому: безмежна наївність пропагаторів «органічної праці», що віддалися в руки большевиків і думали, що перехитрять їх, а коли й не перехитрять, то хоч задержать дотеперішній status quo!

*) Правонис оригіналів, підкреслення наші. — Ред.

Наслідком того і було те, що кожний наступ большевиків приводив їх у стан безрадности й їм не залишалося нічого иншого, як постійно відступати, щоб «ратувати» хоч те, що залишилося, та ще в тому переконанні, що це вже кінець на тому. А тимчасом наперед вистрілювано повстанців; ну — думали — вистріляють і кінець. Та по них прийшли під приціл активніці, свідомі одиниці міста й села; думали — вже тепер кінець. Однак потім прийшла черга на рештки инших партій: знову думали — кінець. Потім прийшли «чистки» у шкільництві, наукових установах, літературі, кооперації; і тепер ще думали — на тому закінчиться. Та за тим пішли цілі групи населення, ціла хліборобська кляса, потім навіть і комуністи» (стор. 89).

А тепер прийшла черга й на — комуністичних міністрів. По розстрілі Конара-Палащука, заступника нар. комісара зем. справ, враз із кількадесятьма иншими урядовцями, застрілився Скрипник.

«Діло» (12. VII. 1933) пише: «Микола Скрипник був старим, передвоєнним більшовиком комуністом, беззастережним приклонником Леніна. У початках більшовицької революції був одним з найактивніших діячів. Деякий час був співробітником Держинського в славетній че-ка. На Україну прийшов пізніше. І тут почав грати першу скрипку в центральному комітеті і політичному бюро КП(б)У. Він перевів ліквідацію УКП (Укр. Комуністичної Партії). Попри те він працював над утворенням СРСР. Йому в найбільшій мірі належить авторство конституції СРСР з 1923. р., що обов'язує там досі. Він був делегатом КП(б)У до III. комуністичного інтернаціоналу, точніше до ексекутиви комінтерну. У 1926. р. і 1927. р. Скрипник був на Україні мужем большевицького провидіння, що ліквідує т. зв. шумскізм, тобто українські націоналістичні ухили в КП(б)У. Його висунула партія, точніше московська партійна центральна, на експоновану позицію Ка-

тона — чистоти комуністичної програми в ділянці національної проблеми». «Скрипник ліквідує не тільки теоретично, але й практично передусім українські націоналістичні ухили та їх репрезентатів. Шумського забрали з України. На його місце народним комісаром освіти став Скрипник. Що сталося з Шумським пізніше — не знати. Максимович застрілився в Туркестані (Ташкент), Васильків і Турянський політично зліквідовані, Хвильовий скінчив самогубством». «Здавалося, що Скрипник, який ліквідує «ухили» всіх названих переживе та переборе всі труднощі, зв'язані з ліквідацією «українського націоналізму» в лавах КП(б)У та затріомфує як переможець». «Найгіршим для комуністів був український національний відтинок, а на цьому найскладнішою була справа національної української культури, і саме тому московський партійний центр поставив на Україні на становище керманіча усім українським культурним рухом, тобто на становище народнього комісара освіти Миколу Скрипника. Від 1927. р. пробує він на тому становищі аж до весни 1933. р. На тому становищі ліквідує шумскізм та його наслідки в науці і літературі, ліквідує хвильовізм, ліквідує волобуєвізм, ліквідує «контр-революцію» в Києві на культурному фронті («неоклясики»), ліквідує т. зв. ефремівщину на науковому фронті (після процесу «Спілки Визволення України»), ліквідує такого марксістського «вченого» як Яворський (історик), ліквідує на кінець розмірну незалежність Української Академії Наук. Однак все те не задовольнило російського націоналізму, що зріс останніми часами сильно під крилами Сталіна у Москві і прибравшись у червоне, комуністичне пір'я почав вести налітку на все українське, а в тому числі і на комуністів українців. На Україну прислали московські комуністичні чорносотенці в цьому році свого експонента в особі Постішева, який став другим секретарем КП(б)У. Постішев дістав далекосяглі повноваження. «Самозрозуміле, що Постішеву прийшли в тій праці у допомогу численні подленькі «малороси». Вони з місця півідкривали найбільше контр-революції та притаєного націоналізму на культурному фронті (шкільництво, література та наука), і на сільсько-господарському фронті (хліборобство). А що Скрипник займав становище народнього комісара освіти, то до нього, як до такого, що відповідав за культурний відтинок життя, найбільше причіпилися сто відсоткові приклонники Постішева зпо-

між «малоросів». Вони зуміли нагло збити зі Скрипника, видатного теоретика й практика комунізму, правдивого націоналістичного злочинця. А «малороси» вміють це робити!».

З тих сухих даних виходить ясно, що згинув один з тих, що «завдяки їм Москва закріпила свою владу на Україні, що завдяки їм розстріляно тисячі людей, десятки тисяч томляться по тюрмах, сотки тисяч гинуть по Соловках, а мільони вмирають з голоду». («Сурма», VIII. 1933), що згинув яничар, якому вже не було ніякого виходу, що подібно, як багато инших яничарів перед ним, став зчерги жертвою Москви.

Коли Юда видав Христа, йому нічого не грозило ні від римлян, ні від жидів: навпаки ще нагороду дістав; авсеж він повисівся з розпуки, побачивши, що наробиє. Світ до сьогодні не оправдав і не оправдає ніколи Юду. Скрипник видав мільони людей на смерть і зовсім не застрілився з розпуки за смерть тих мільонів, а з розпуки за свою ганебну долю, бо Москва «тягнула його до відповідальности». І ось ми, українці, члени тої нації, яку цей зрадник видав на загладу Москві, у своїй м'якосердечности не тільки зараз хочемо простити йому злочини, що їх ніхто й ніщо не в силі змазати, але якраз тоді, коли на наших очах гинуть з голоду мільони наших братів у тюрмі, що її будував Скрипник, ставляємо того зрадника в національній Пантеоні побіч закатованих ним жертв та прославляємо його як українського національного героя-мученика. Гістерія, в яку впає опортуністичний табір зприводу самогубства Скрипника, просто не знає меж.

Те саме «Діло», у десять днів пізніше (22. VII. б. р. ст. М. Данько: Важна постановка.) в макогонівським захваті писало, мовляв, Скрипник (і Хвильовий) «покаляють мужній чином(!) перед власною нацією; їх смерть вирівняла(!) помилки(!) їх життя; їх чин(!) був овіяний духом Крутів і Базару(!!!)».

Задля зрадника, якого пам'ять повинна бути проклята українським народом на віки вічні, наші безхребетники опаскуджують пам'ять Героїв Крут і Базару, отих Героїв, що гинули з рук московських варварів, що перли на Україну під благословленням Скрипника!

ПАНІКА МІЖ ЗБАНКРОТОВАНИМИ ЯНИЧАРАМИ.

Самогубство Скрипника викликало не лише гістеричне співчуття в т. зв. національній таборі, але й паніку в таборі

яничарів: 15 років усі ті з вищою освітою «провідники народу», оті посли Волинці, редактори Танчаківські, публіцисти Бачинські, були не тільки сліпі і глухі на все те, що діялося на Україні, але захвалювали на всі голоси большевицький «рай», розкладаючи українську суопільність по той бік Збруча. Ні колективізація, ні ГПУ, ні Соловки ні втікачі і розстріли над Дністром, ні Шумський, ні Тютюнник, ні Дзіковський, ні Гіряк, ні Хвильовий, ні Коссак, ні Максимович, ні ніхто, ні ніщо не переконало їх. Аж настрашив їх Скрипник. Настранив їх, бо поставив перед ними запит: «камо грядеш, коли я архипічар, «старий, передвоєнний большевик», «беззащитний прихильник Леніна» і «співробітник Держинського» так скінчив?!

І ось «провідник народу», посол «Сельробу», людина з вищою освітою, Волицькець видає по 15 роках большевицької скупації, заяву, в якій усім «відкриває Америку»: сталініці «розбудовують тепер повною парюю «єдину неділиму Росію», так ніби вони досі щось іншого робили. Так навіть французи (чужинці й союзники большевиків!) стверджують (*Matin*, 31. VIII. б. р.): «у дійсності росіяни не переставали ні на хвилину поводитися з тими землями (Україна, Грузія і ин. — пр. н.), як з підбитими краями і то багато жорстокіше, ніж який небудь європейський наїрід поводитися зі своїми колоніями». Та зворушене «Діло» називає Волинця за те «чесним комуністом», а «Новий Час» «надзвичайно характерною людиною».

Стріляється Стронський, урядник большевицького конзуляту у Львові, якраз визваний до Москви; стріляє в лоб собі, хоч міг так само добре пальнути в лоб комусь иншому, — і маємо зворушливі некрольоги преси «національного табору». А «Діло» (6. VIII. ст. *Українське гарантажі*), хоч і стверджує, що «кожне самогубство є втечею» й «політичним злом», — збільшує наш національний Пантеон ще одним «мучеником за ідею», пишучи з приводу самогубства Стронського: «всі вони справжні мученики ідей, викликають до своїх осіб і глибоке співчуття і пошану, демонструючи добровільною власною смертю проти московського-більшовицького насильства — вони зголошували бодай як мерці, цілком неподільно свій поворот до рідної нації».

Зчерги видає публічну заяву редактор львівської «Української Думки», Танчаківський, мовляв, «покривати, тушувати і обороняти те, що тепер на Україні діється, ніяк не може й не хоче», і —

всі відразу забули йому, що він досі «покривав, тушував і обороняв» те, що досі на Україні діялося. А діялося таке, що навіть чужинці це «не могли й не хотіли покривати, тушувати й обороняти».

Черговим банкрутом був Бачинський, видавець «Вільної Трибуни» в Празі, про якого преса подала, що він «арікеся до теперішньої пропагандивної праці в користь совітів, заявляючи, що самовбивство комісара Скрипника і поети Хвильового є остерігаючим сигналом для всіх тих українців, що обманювали себе, пеначеб то українське питання є під совітими розв'язане», хоч той же Бачинський на кілька днів перед тим онаскудив у своїм органі якраз Хвильового.

Усім тим банкрутам — оправдання за минуле нема. Оправдати можна маси, що їх вони вели, оправдати можна облурених ними несвідомих і політично невироблених людей, але не їх — політиків, «провідників народу», що свідомо, п'яно і догми роками кляли колоди на визвольницькому шляху нації. Велид за признанням свого банкрутства, всі вони повинні відійти раз на все з політичного життя. І в цьому буде полягати заслуга, яку вони можуть для Української Нації зробити.

УНДІВСЬКІ БАНКРОТИ ПРО РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ.

Дивно шляхотне співчуття цілого опортуністичного табору, а «Діла» зокрема, з жертвами московського яничарства, перстає бути дивним, коли придивитися, як то саме «Діло», як виразник УНДО, ставлялося досі до большевицької дійсності.

Якраз у часі, коли самі большевики заперестали пускати блахмана в очі зі «самостійністю» Рад. України, скасувавши навіть її формальну «самостійність» та включивши її в склад ССОР, — «Діло» (16. I. 1925. ст. «Національна Україна») писало:

«В Союзі Радянських Республік українська нація має не лише свій природний культурний центр, але має свою державність... Сьогодні ми є свідками тієї далекою метаморфози, що з мук і терпіння, з боротьби і жертв крок за кроком перетворюється фікція радянської державності в дійсність української національної державності, хоч під прапором радянської державницької форми».

А 21. II. 1925. «Діло» («Ще про наше становище») писало: «Ми стверджуємо всім давно відомий і ніким неоспорюваний факт, що на Радянській Україні росте, міцнішає і розвивається українська

національна ідея і разом зі зростом цієї ідеї чужі рямці фіктивної української державності наповнюються рідним змістом справжньої державності, і цей факт є рішачим для нас, як українських націоналістів (!) на скристалізування нашого відношення до Радян. України. Форма влади й люди, які виконують її, це одно, а зв'язок державності, як такий, це щось цілком друге».

Що більше, в офіційнім маніфесті з дня 15. VII. 1925. УНДО стверджує, що «признає сучасну Радянську Україну поважним і далекосяглим етапом державності українського народу».

Ще в 1929. р. з нагоди поїздки на Рад. Україну делегатів різних українських установ (О. Лупський, інж. Павлицовський, дир. Ю. Шепарович, інж. Храпливий, дир. Колтунок), «Діло» (9. V. 1929.) писало: «Дотеперішні досягнення Рад. України в ділянці сільсько-господарської культури зробили на наших відпоручниках величезне враження. Загальне їх враження з побуту на Рад. Україні є двояке: наскрізь додатні в ділянці національній (українізаційній) і державній та від'ємні в соціально-економічній».

Та ж ще в другій половині 1932. р. коли на Рад. Україні не так дуже то краще було, ніж в сьогодні, був ред. «Діла», а теперішній дорадник УНДО у зовнішній політиці, б. міністер, патентований «реальний політик» Др. Панейко писав, захоплюючися «безприкладною в історії спільною імперією аж до Тихого Океану»: «Сліпе, неперевірливе, непродумане русофобство, провокаційно демонстроване, може загородити нам шлях до порозуміння з єдиним природним і єдиним можливим союзником і співником нашим (Москвою — прим. н.), а настирливо витрублювані заяви і заклики наші в роді якихось професіоналів проти радянщини, в ролі якоїсь воюючої авангарди завмираючого капіталізму відштовхують від нас симпатії колг західного світа».

Не говоримо вже навіть про редактора «Діла» Федорцова, що був разом основоположником й ідейним батьком галицького радянфільства та редактором ославлених «Нових Шляхів»!

І як тут не може бути щире співчуття українців по банкрутві так близьких їм по духу і вдачі людей, що (по рецептам ланейківським), реалізували «спільну імперію аж до Тихого Океану»?

Або чи може бути супроти того дивним таке писання «Діла» в 1933. р. (22. VII. б. р. М. Данько: *Важна постанова*): «Дня 24. червня 24. червня оголосив

Центральний Комітет УНДО резолюцію про положення на Радянській Україні. Ця резолюція є історична з огляду на сучасний стан українсько-московської боротьби. Обидві нації станули тепер одна проти другої безмірно ворожими таборами, між якими не може бути ані помирення ані порозуміння, а тільки цілковите відокремлення».

Для УНДО, бачите, українська й московська нація щойно «тепер», щойно в липні 1933 «станули одна проти другої безмірно ворожими таборами», а не ще з княжих часів, коли московські князі рівняли Київ з землею, ані не з доби Катерини, що зрівняла «Січ» з землею, ані не з часів «чотирикутника смерті», ані навіть не з доби запровадження «українізації», пролетаризації й колективізації.

БАНКРОТСТВО ТАКТИКИ ПАРТИКУЛЯРИЗМУ, «ТИХОЇ» ПРАЦІ ТА ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ НАЦІЇ.

Щойно в другій половині 1933. р. «Діло» пише:

«Цинічна, нахабна, злочинна, вона ця влада, довела українську націю до катастрофи, на край пронасти, і ось тепер починає пробиватися серед нас думка: чи ж правильна була тактика усього «позасовітського» українства, що є по цей бік Збруча, в Америці ітд. супроти режиму на Великій Україні? Чи знищення фізичне й моральне, чи переполовинення української нації над Дніпром не відіб'ється катастрофально на українській нації і за Збручем?» («Діло», 31. VIII. б. р.). «Сьогодні вже всі на світі сунці сини і дошки української крові є свідомі едності і суцільності своєї нації: не лише спільних мовних згуків, якими можна було стільки разів висловлювати суперечні думки, але спільних почувань і — інтересів. Це останнє каже нам відчувати і розуміти, що успіхи українських політичних і культурних змагань над Дніпром є нашими успіхами, а невдачі — нашими невдачами» («Діло», ч. 214).

Але чи дивно, що 31. VIII. 1933. щойно «починає пробиватися серед нас» така думка, коли перед 1½ роком «ідеологі» УНДО голосили:

«Ми живемо тепер у Польщі й нашим історичним обов'язком та категоричним національним наказом є оборона нашої землі, нашого народу й нашого стану підданія передусім у тій тісній Батьківщині. Ми не сміємо замикати очей на те, що тут діється за ціну виключного ведення великої всеукраїнської політики» («Діло», 1. V. 1932. В. Мудрий: *На теми нашої політики*).

Щойно в серпні 1933. для УНДА прийшов «остаточно й безповоротно край всяким титаням і сумнівам, що може таки в імя збереження можности тихої праці над розбудовою культурних цінностей і муравлиної підготовки підвалин під політичну самостійність — що може таки з отих опортуністичних тактичних оглядів не слід голосно називати московсько-більшовицького окупаційного режиму його справедливим іменем. Сьогодні вже ніхто не має ніяких сумнівів про справжній зміст сучасної наддніпрянської дійсности та її лиховісне значіння для будуччини народу». («Діло» 16. VIII. б. р.). «Прийшов для української нації найважчий час і приходить, хоч пізно, переоцінка цінностей. Ясно одно: катастрофа всенациональна і на порятунк мусить стати ціла нація. Ворог сильний, він іде на все, не спинається ні перед чим, але для нас нема виходу: або вмерти, або напружити всі зусилля для визволення» («Діло» 31. VIII. 1933.).

Та ще ½ року перед тим, осуджуючи тактику українських націоналістів («українських терористів») теж «Діло» (10. II. б. р. М. Данько: Новітні шляхи національної боротьби) писало:

«До загального опору національні маси переходять не раніше, аж поки натиск чужої держави не стає загальним. І в дальшій розвитку боротьби пасивний опір переходить не раніше у збройний опір, партизанщину, аж коли ця форма боротьби вимагає загалом не більше жертв, ніж пасивний опір. Приклад цього можна бачити на Радянській Україні, де й голод при пасивній опорі вимагає більше жертв, ніж збройна боротьба. Але кожна спроба штурму підштовхнути до збройного опору може викликати лише реакцію та відчужити народні маси від проводу».

Все, тільки не збройний спротив — ось тактика «реальних політиків». Не дай Боже, щоб у збройній боротьбі за волю нації згинув хоч один чоловік (тоді є загальний крик, мовляв, «українські терористи зводять на манівці національну боротьбу!»), а не то 1.000, 10.000 чи 100.000 людей! Ліпше, щоб голод забрав «більше жертв, ніж збройна боротьба». Ліпше, щоб «Христюки, Шраги, Винниченки, Петрушевичі, Грушевські, Лозинські, Рудницькі пішли надавати блеску совітській дипломатії, марки харківському совнаркому, глибини радянській науці, орієнтації галицькій політиці». Ліпше, щоб «десять літ пересувала Москва, як хотіла, на шахівниці українські фігури і фігурки, добиваючи рештки на-

ціональної революції на Україні; десять літ замилловала очі, пускала туман і — била в лоб. Ловила у сіті «українізації» і на вудку автокефалії, на гачок УАН, і на окладинки ДВУ, на ВУРКУ і на тьохкання «Західної України». Доки не поржавіли обрізи. Доки не поженилися і не повлаштовувалися в наркомосах сільські вчителі-повстанці. Доки не розбудувалося ГПУ. А тоді Москва сказала — досить!» (За «Сурмою», VIII. 1933., ст.: До стовпа злочинців!).

І ось тому сьогодні орган «реальних політиків» подає: «Американські, англійські, чеські і ін. часописи принесли вістку від своїх кореспондентів, що на Україні від голоду і хворіб, звязаних з ним, померло біля 10 мільйонів душ, тобто стільки, скільки усього українців у Галичині, Буковині, Волині, Закарпатті і на еміграції з Америкою і Канадою виключно». («Діло», ч. 193.).

І ось тому сьогодні інформують нас чужинці (Др. Е. Амменде, ген. секр. Конгресу Нац. Меншин, в ст. «Голод на Україні» у віденській Reichspost), що «число померлих з голоду доходить вже в цьому півроці до мільйонів. Один з них (кореспондентів) обраховує, що в одному північній Кавказі, що йому особисто добре знаний, померло більше, ніж два мільйони людей і думає, що число жертв тої катастрофи в цілім Союзі багато разів більше. Кожний день приносить сотки листів з України, з Кубані, знад Волги, в яких всюди одна і та сама мова, прохання помочі, рятунку перед голодовою смертю». «Вже в лютім шаліла на Україні, тій колись найбагатшій землі, а також над Волгою і на Кубані страшна голодова нужда. Сотки тисяч і мільйони впали її жертвами. Безсилі, опухлі, із страшним виразом в очах, зійшли вони тихо, без протесту з того світа». «Серед даних обставин, де по одній стороні всевладний диктатор з підчиненим йому ексекутивним державним апаратом до червоної армії виключно, а по другій мільйони виголоднілого селянства, ніякий збройний спротив неможливий».

І ось сьогодні — по цілковитій демобілізації нації, що її довгі роки переводили по обох боках Збруча наші яничари, орієнтатори і опортуністи ріжних родів (Скрипники, Шумські, Волинці, Бачинські, Танчаківські, Грушевські, Винниченки, Лозинські, Федорціви, Панейки, Студинські, Крушельницькі, Луцькі, Павликовські, Шепаровичі, Мудрі, Барани та ін.),

— по демобілізації заграничної опінії, до якої вони прикладали рук (заяви

льояльності, автономістичні домагання «меншин», совітофільська пропаганда, плянове компромітовання революційного табору), та в добі

— коли мільйони людей вже згинули, а дальші мільйони гинуть з голоду, і

— коли всі держави позаключували пакти не-нападу і договори приязни з більшовиками, —

наші банкроти думають про... «зміну тактики» й хочуть заспокоїти свою совість... протестами і «Комітетами рятунку України», а то й «під димовою заклоною пустих фраз думають перед очима народу буцімто окочити у перші ряди бійців за національну справу». «Аджеж такі комітети й таку «акцію» могли панове з «Діла», «Н. Часу», «Гром. Голосу», «Мети» ітд. ще зачати 1923. р. без шкоди для свого здоров'я, а не надіятись, а то й шукати якогось способу співжиття з більшовицькою Москвою» («Наш Клич», 13. VIII. б. р.).

Міжтим у тому часі, коли націоналісти своїми молодечими силами і так як вміли винищували більшовизм: коли демолювали більшовицький конзулят у Львові; коли за пляновані атентати на той же конзулят заповнювали тюрми; коли демолювали редакції московфільських і раднофільських шмат; коли оголосили бойкот більшовицьким яничарам; коли через вікна «Академічного Дому» у Львові викидали студентів, заражених більшовизмом і били «провідника народу» Студинського; коли улаштовували на Західній Україні масові віча проти червоного терору, —

тоді «наша реакція, ця сама, що тепер підняла «одностайний» ропіт проти більшовизму ходила то на «ікру»; то на фільми до більшовицького конзуляту у Львові; спокійно слухала, як Скрипник називав українську армію бандою» («Наш Клич», ч. 21), а більшовицького конзуля Лапчинського просто не знала де посадити на публичних імпрезах, щоб належно його вшанувати, висилала делегації на Рад. Україну і славословила більшовиків, брала кредити для укр. інституцій од більшовиків, та з цілою душою і серця осуджувала «одностайним фронтом»... «некультурні вчинки» націоналістів. А нині, коли опускають її маси, між якими націоналісти винищували більшовизм, та коли й сама збанкрутувала з своєю раднофільською психозою, хиба найвістію є таке інтерв'ю: «Як можна пояснити собі розмірно слабкий розвиток комунізму і раднофільства серед молоді?» — «Це чудо Боже(!) і праця свідомих тої небезпеки діячів (яких?)

(«Bunt mlodych», Варшава, з. IV. б. р. «Розмова з Й. Е. Митрополитом Шептицьким»).

А що, — запитаємо — коли б не було тоді «ікри», фільмів, кредитів, делегацій, славословія, тощо? Або йдім ще далі. «А що, коли б Центральна Рада не пристосовувалася до «єдиного демократичного фронту», а спираючися на українських багнетах, од першого дня взялася до української державної творчости?! А що, коли б Скрипники і Коцюбинські не здвигали задля епільної з Москвою «віри», совітську соціалістичну республіку? А що, коли б «боротьбісти» й «незалежники» в час, коли сільські хлопці гарматами глушили рибу по ріках, а в кожному другому оборозі чи хаті був машинний кріс, виступали не проти Директорії в злуці з Росією, а проти Москви? А що, коли б в час, коли український дядько мав ще стрільна й досить борошна та сала для повстанців у балці, український інтелігенський актив не погасив свої енергії в «реальній» кооперативній і просвітній праці в радянським апараті? Що нарешті, коли б Хвильові й загнані в кут Скрипники не стрілялися, а чинили?! Чи перемогла б Москва Україну?!» («Сурма», VIII. 1933.).

Отже? Гинути нації без спротиву? — Ні! Хоч умовини для того тепер найгірші, хоч перешкоди тепер найтяжчі, хоч сили нації тепер найслабші, а час найбільше неприхотий, — треба почати від початку боротьбу, але вже не за «всесвітню революцію», демократію, єдині соціалістичні фронти, федерацію, автономію й культурно-економічні цінности, а за визволення Української Нації.

Автім жорстокости окупантів самі заставляють перевести основну переоцінку цінностей. «Від хвилі заняття Західної України — пише «Nation und Staat» (VI. 1933.) — Польща впровадила там суворий режим, обманюючи себе надією, що зможе тим способом засимілювати тамошнє населення. Але саме цей натиск підсилює український націоналістичний спротив і загартував український відпір». Знов жеж румунський «Каліндарул» (VIII. 1933.) пише: «Кровавий московський терор має добру сторону: цілковите отверезіння українського громадянства. В найдальших закутинах України відкриває більшовицька влада українські націоналістичні організації». «Воскресли тайні наради в підземеллях, котрі по мистецьки описав Достоевський у своїх книжках. Однак герої Достоевського жили, працювали і вмирили для фіктивної ідеї демократичного соціалізму. В сього-

днішнім кийвським та одеським підземелллі живе святий дух національної весни. Українці пробудилися з летаргічного сну».

ПІЗНІ ІВАНИ ЧИ ПРИКРАШУВАННЯ В ЧУЖЕ ПІРРЯ?

Наука знає т. зв. закон масовості. Популярно можна його висловити так: «як рветься, то по всім швам». Напр. зачала зводити Сербія свої порухунки з Австрією в 1914. р., а за кілька днів зводив порухунки хто хотів і не хотів: війна охопила цілий світ. Повоєнна економічна криза зачалася в Німеччині, а за кілька років вона переспацерувалася через усі держави аж до країни всесильного долара включно. Зачав один нарід валити партійний парламентаризм, а вже тріщить він у всіх. Зачав один нарід із модерним націоналізмом, а він вже в Китаю й Індії.

Головне, щоб хто зачав щонебудь. Тому то якраз, що напр. у нас до недавня ніхто не виступив з кличем «власних сил», то все йшло так, як ще зачали «во время оно» наші предки, що тягнули варягів, щоб «над ними панували»; їхнім слідом потім тягнули й собі на наші землі москалів, поляків, татарів, турків, і навіть у ХХ. в. не перервали тої традиції: коли одні тягнули одних чужинців (німців), знайшлися другі, що й собі тягнули других (большевиків, поляків, Денікіна).

А тепер з останніх днів: зачали банкрутувати московські яничари на Рад. Україні, а як на команду банкрутує цілий опортуністичний табор галицький з своєю «тактикою супроти режиму на В. Україні» (але не тільки супроти того режиму!) і з кличами «тихої праці над розбудовою культурних цінностей». А ще цікавіше, що рівночасно банкрутує — польонофільський табор, ось той, що готував інтервенцію проти тих же Скрипників при допомозі... поляків (тепер, союзників Москви).

Уенерівці, що чваняються своїм військом з «головним отаманом» на чолі, виносять сьогодні... паперові протести проти большевицьких сатрапів. Крім того їхні протести найменші ширі і переконуючі зі всіх інших подібних: бо яку моральну вартість можуть вони мати, коли рівночасно «протестанти» цілкують чобіт союзника отих московських сатрапів — ляха?! Та ж сліпі вже бачуть, що польсько-большевицький союз заключений на підкладі української справи, і що по ним посилюється до найдалших меж фізичне винищування Української Нації большевиками!

Також нещира і непереконуюча є «переоцінка цінностей» збанкрутованих уенерівців.

Уенерівці роками вбивали собі та иншим в голову принципи й «правди», що ніяк не могли поміститися в наших «гайдамацьких» головах, як напр., орієнтація на чужі сили (проти нашого принципу «власних сил»), інтервенція (а не наша національна революція), самостійність (а не «самостійність і соборність») і т. д. словом «реальна політика» (а не «націоналістична гайдамаччина» себто визвольна політика).

А ось сьогодні дістаємо такі листи:

«Спішу Вам передати цікаву річ. Справа ось яка: якраз у нас, в Шалеті (Франція) гостить п. Ковальський, який читав доклад у польонофільській «Громаді» на тему «*Mira Naцій i mi*». Ну, звичайно, пішли й ми — просвітяне — послухати, що буде пророкувати Ковальський. Звичайно, говорив про «*Liry Naцій*», а зчерги почав говорити й про «*ми*» та, на превелике наше здивування, почав виводити Мусолінія, Кемаль-Пашу, Гітлера, Пілсудського, мовляв, там робота, там роблять і вмють цінити своє «я». «Ліга Націй», мовляв, як сам більший представник світової демократії, майже зовсім зникає з очей людських, а разом з нею починає гинути й демократія, як така, на якій місці виростає й чим-раз-то більше поширюється націоналізм, який витворився у зміслі фашизму, гітлеризму і т. д. Одним словом, я, слухаючи його, думаю, що маю сон. Деж пак, відомий польонофіль, а говорить про такі річі. А далі говорив він про українські землі під всіми займанщинами. Дуже яскраво підкреслив національну роботу в Галичині, й навіть згадав про покійних Данилишина й Біласа, що показали, наскільки виросла національна свідомість у Галичині. Менше говорив про Вел. Україну, згадав про суд у Москві, про «пакт чотирьох» і на рещті заявив, що нам, українцям, треба зараз бити на свої власні сили, а для цього треба, мовляв, нашого українця-раба перевиховати в українця гордого, свідомого свого «я» ітд. Треба, мовляв, вести широку українську національну акцію, але для того, щоби вона була вартніша й мала для нас гарні наслідки, то потрібно її віддати в руки авторитету, а то уряду УНР. На цім і закінчив. Ніхто не виступав з ним говорити, бо була 1-а година ночі. Але в усіх склалося таке вражіння, що польонофіли мінняють свою орієнтацію на Польщу — на орієнтацію на власні сили, але бояться відійти від «портфелів», а тому беруть ідеологію на-

ціоналістів, хай уже націоналізм, але тільки під їхнім проводом».

Усе те дуже гарно згідно зі засадою: «ліпше пізно, як ніколи». Лише при тім ми маємо три маленькі запити:

1. Чи змінивши принципи, уенерівці будуть також витягати з того всі послідовности? Бо покищо бачимо нові принципи, але не послідовности (анульовання Варшавського договору, розрив з Польщею, ітп.).

2. Чи «широку українську національну акцію» на нових принципах може вести той, хто стояв на тих принципах від початку, чи той, хто збанкрутувавши наслідком протилежних принципів, хоче ратувати свій «авторитет» новими, органічно йому чужими принципами?

3. Або зводячи оба попередні питання в одне, більше ясне: чи уенерівці є «пізними Іванами» (що частинно тепер, а частинно ще пізніше додумалось до того, що для інших було вже давно ясним), чи вони тільки прикрашуються в чуже пірря (щоб скинути його, коли відросте власне)?

КУРЯЧА СЛІПОТА.

Якраз у тому часі,

— коли зі самогубством Хвильового, арештом Шумського і виступом Волиня остаточно задемонстровано банкрутство концепції «українського комунізму»;

— коли зі самогубством Скрипника дістало в лоб московське яничарство;

— коли з розстрілами Палашука, Бадана, Західного та інших, і з самогубством Гіріяка й Стронського банкрутує українське зміновіховство;

— коли з виступами Танчаківського і Бачинського та інших банкрутує українське радянське колтуство;

— коли зі смертю мільонів на Вел. Україні банкрутує ідея унівських, уканських, уксієвських, ес-деківських, радикальних та інших опортуністів, ідея «тихої праці над розбудовою культурних цінностей» та иншого рода «органічної праці»;

— коли самі партійці стверджують, що «за останніх тринадцять літ укр. національна політика в Польщі не то, що нічого не здобула, але навпаки втратила стільки національних добутоків і нац. прав, що вже не багато залишилося до трачення; це тільки знак, що та політика була неправильна, була зла». («Нове село», ч. 33.);

— коли з виклиненням Паліва з УНДО банкрутує концепція унівського «теж націоналізму» та сидження на двох стільцях;

— коли з заключенням польсько-совітського пакту дістала в лоб концепція уенерівської інтервенції та радянське-ство всіх родів із надіями прилучення Зах. України до большеві, а разом з тим польонофільські й москвофільські орієнтаційні табори;

— коли одні банкрути каються, а другі строються в націоналістичне пірря;

— коли Косьор говорить: «український націоналізм тепер у сучасній міжнародній обстанові для нас надто небезпечний; ще більш від того, він став головною небезпекою... українські націоналістичні елементи посилюються, вони готуються до активних дій»;

— коли поляки стверджують, що «зріст екстремно-націоналістичних настроїв між молодим поколінням української суспільности є масовим явищем», («*Robotnik*»), а наші противники бідкаються, що «на чолі українського легального політичного життя й польсько-українських відносин висувається нелегалія («*Мета*») —

тоді макогонівський «реальний політик» стверджує (*risum teneatis amici!*), що «на політичнім полі маємо в останнім часі справді поразку лише тих українських груп, котрих діяльністю польський уряд намагався виправдати «нацифікацію» («*Час*», 25. VII. б. р. К. *Новотворський «Небезпечні суперечки*»), а бувший зміновіховець, сам нещасний політичний банкрут подає, що «саме тепер на західних землях і на еміграції наша інтелігентська молодь починає розуміти всю шкідливість «тура-націоналістичних» «волютарних метод» і... «відвертається від них» («*Діло*», 29. VII. б. р. П. *Котвич: «За вільну трибуну...»*).

Куряча сліпота чи що таке?!

Або як назвати такі слова голови УНДО, Др. Д. Левицького («*Діло*», 8. VII. б. р.): «Життям нашого народу кермує тепер Українське Національно Демократичне Об'єднання. Чи це кому подобається, чи ні — так воно є. І УНДО з гідністю сповняє свою почесну роль та довело до того, що з ним справді рахуються як представником цілого народу». А недавно перед тим: «УНДО є силою, яка об'єднує маси та якої програма є органічним вислідом процесу української політичної думки». «УНДО є тою організацією, на якій лежить відповідальність за сучасне і за Дальший розвиток подій». «УНДО має значіння провідної партії і його найсильнішої організації». (Др. Д. Левицький: *Значіння політичного проводу. «Діло» ч. 96. б. р.*).

МЕТОДА ВОРОНОВА І ТРЕСТ БАНКРОТІВ.

Лише як тоді пояснити «воздыханія» унівського ідеолога Барана («Діло», ч. 96. 1933.) за тими добрим часами, коли «молоді, себто академічна молодь, не претендували на ролі месіїв-спасителів і з молодечими силами та думками після скінчення студій доповнювали кадри старших», коли «у політичній роботі брали тоді участь всі активніші одиниці нашої інтелігенції на повітах — духовенство, судді, учителі середніх і народних шкіл, не кажучи про цілі ряди чільних селян; авторитет політичного проводу в очах мас стояв високо».

Отже щось таки не в порядку з проводом, коли того сьогодні нема. Щось не в порядку, коли в добу, що в ній у різних народів приходять до голосу і керми молоді люде, коли то нові націоналістичні рухи «відсувають носіїв надкультурности, себто старости, а дають їй (нації) за вчителів носіїв здоровля, себто молодости» («*Narodni Politika*», Прага, 17. IX. 6. р.), наше «Діло» (2. IX. 6. р. Семен Демидчук: *Треба досвідченого вчителя*) виступає з апологією старечости, мовляв, «дурні вмирають молодими», а «людина після сорокового року життя, хоч не така слухняна й гнучка, але зате більше самостійна і тому може бути кращою для громадянства, ніж молодик». Або ще ліпше: «людина, що не робить проматів, не зможе виробитися на самостійного громадянина» і що «вже рішучо потрібно нам, щоб учителями нації ставали не ті, що гладко переходили через життя, а саме ті, що безнастанно падали і вставали».

Все це гарно, але тоді, коли справа іде про падання й вставання в боротьбі мужів, що йдуть раз визначеним шляхом, а не баранів, що «безнастанно падають» на манівцях опортуністичного хитрунства й встають на те, щоб... далі «безнастанно падати». Себто, все те гарно, коли справа не йде про — банкрутів. А між тим в данім випадку справа йде якраз про банкрутів.

А коли так, то треба признати рацію «Нашому Кличеві» (23. VII. 6. р.): «Політичні банкрути не надаються до ролі політичних провідників! Вони мусять зійти з політичної арени і вони з неї зійдуть».

Цікаво, що той же сам апологет старости, виступив перший на сторінках того ж «Діла» з новою омолоджуючою (à la Воронов!) чудотворною методою, що з усіх немічних, кволіх, політичних «стариків» малаб зробити — пробову

силу визволення нації. Нею мав би бути — Всеукраїнський Конгрес. Цей ефемерний, утопійний конгрес став вмить для цілого табору «реальних політиків» — усецілющим ліком на всі наші національні болячки, що їх бачимо на всіх наших землях і що їх породили: розбиття на безліч урядів, партій і груп, та краєві партикуляризми опортуністів, банкрутство тактики «органічної праці» і безсильність табору «реальної політики», внутрішні чвари і угодовство супроти ворогів, партійна принципіалістика внутрі а компромісовість на зовні, інертна «старечість» і надії на чужі сили, тощо.

Воістину, нема більших мрійливих фантастів від наших — «реальних політиків»!

Та ми в данім випадку все таки розуміємо їх. А це наше розуміння влучно опреділив «Український Націоналіст» (ч. 1. IX. 1933.):

«Зрозуміло: банкрут розуміє банкрута. Не дурно ред. Паліїв, сам збанкрутувавши на УНДІ і «теж націоналізм», відкриває стільки «характерів» у комуністичних рядах: Скрипник, Волинець, Отронський... Не дурно так розчулилися самогубством большевицького банкрута Скрипника усі дотеперішні його вороги з польонофільського угодовецького табору, себто ті, що збанкрутували на інтервенційній концепції. Бо польсько-совітський пакт, це спільне банкрутство й їх і Скрипника. Або чи не характерна річ: доки жила концепція інтервенції, себто єдина рація існування уенерівців, доти УНДО не наважувалось із ними мати справу; а коли дістала ця концепція в лоб, УНДО спішить рятувати «потерпілих». Чи не з почуття колегіальности?! Чи не з почуття колегіальности збанкрутованих УНДО, Паліїва, УНР, Петрушевича і радикалів, тощо, повстає ціла концепція «Всеукраїнського Конгресу», мовляв, ми й ви на льоду, отже — «банкрути всіх земель єднайтеся!»?! Так в чім же справа, панове? Халапестесь за якусь голосне гасло, щоб втриматися на поверхні життя? Це вас не врятує! Політичним банкрутам чи поодинокі, чи разом, чи будуть вони творити «закордонні представництва» і об'єднуватися в «трести», чи ні, одна дорога — в прірву. Скорше чи пізніше всіх адептів опортунізму змете стихія національної революції».

МАЄМО КНЯЗЯ.

Властиво маємо не одного, а двох князів і одного короля (про гетьманів, зо-

крема про гетьмана Острияницю навіть не говоримо!).

Зачнім від кінця. І так «Король Великої України» Йосиф І. видав недавно відозву, що її помістило (але... у фейлетоні Галактіона Чіпки) «Діло» з 15. VII. 6. р. Знов же Принц Галицький (що також копівав до фейлетону Чіпки) писав навіть до нас ще в 1931. р., мовляв «всїх націоналістів зову я Вася об'єднатися вкруг мене (гл. РН 1—2 — 31. п. з. «А на кінець дещо гумору»). А оце відкрито нового князя — принца Розумовського.

Пишуть нам: «Один український студент має знакому ірляндку, яка була у Макогона на бріджу. Одного разу запитала ця ірляндка того студента, чи це дійсно правда, що Макогін це князь (прене) Розумовський, бо так він себе перед нею титулує».

Ми дуже радіємо, що збільшується чи там відкривається стара українська... родова аристократія. А щоб хоч трохи прислужитися так скромному (а тому й так довго не відкритому) князеві, — то даємо до диспозиції «Іх Князій Високости» сторінки нашого органу для подання українським народнім масам родоводу, гербу, *singulum vitae* і ласкавого слова «Іх Княжої Високости» до своїх підданих. Зокрема ми, що не визнаємося в тайнах геральдики і родоводів, осміляємося просити «Іх Княжу Високість» пояснення: «Макогін» це псевдонім, чи це є герб («гербу Макогін») чи може це має инше значіння?

МАКОГОНІВСЬКИЙ ДИПЛОМАТ.

У Женеві польське студенське товариство, в якому є... один поляк, яко голова, і... 50 жидів, членів, улаштувало недавно публичний виклад одного журналіста-жиди на тему «Меншини й Союз Народів». Референт говорив тільки про польську та жидівську меншину в ... Німеччині.

Тільки в тому справа, а ось у чому: ще на початку реферату українські студенти звернулися до приявного на викладі «мужа довірря» Макогона Троцького, щоб також він забрав голос у дискусії про українців під Польщею. Однак Троцький відмовив, мовляв, «це льокальна галицька справа, це й до того не актуальна; автім він галицькими справами не інтересується».

Любимо людей з широким розмахом, для яких 7,000,000 українців під Польщею це дрібничка не варта «інтересу». Але разом з тим любимо людей послідовних. І ось тут нам неясно: чому ж той же високостойний дипломат засишує

своїми дорогоцінними архитворами мудрости не тільки галицьке «Діло», але навіть буковинський «Час»? Чи, може, коли хто уживав в «Ділі» одного псевда, а в «Часі» другого, то це вже не він пише?

МЕГАЛЬОМАН.

Одинокий часопис, що стоїть у близьких відносинах з Я. Макогоном, новим «спасителем України» при допомозі... інформаційних бюр, черневецький «Час» у ч. 1343. пише: «Досі світ мало цікавився українцями. А тепер чимраз більше виявляється зацікавлення й долею українського народу». «Багато причинилися до цього українські пресові бюра, а головню українські бюра в Лондоні й Женеві, котрі удержує власними коштами американський громадянин, українець з роду, п. *Якоб Макогін та його дружина*». А далі «Час» пише, які то великі зміни настали тільки завдяки Я. Макогонові, мовляв, давніше «приятелів було мало для нас у світі. Тепер уже ліпше».

Той же «Час» пише 11. VIII. 6. р.: «Та з виймком Українського Бюра в Лондоні з його філіялками й експозитурами (кілько їх є? — Прим. н.) мало хто вів уперту програмову пропаганду проти Совітської Москви серед інших націй». А, здається, щоб похвалитися, як то нам «ліпше», яких то маємо «приятелів у світі» завдяки Я. Макогонові й які то чудові висліди «програмової пропаганди проти Совітської Москви серед інших націй» Я. Макогона з всіми його «бюрами, філіями й експозитурами», той же «Час», в тій же самій статті, кільканацять рядків нище пише: «Дипломатичним переможником у сучасних міжнародніх переговорах і договорах являється Літвіноф. Він подикував своїм приятелям на сході Європи свої умовини. Я, мовляв, допоможу Франції зліквідувати гітлерівську Німеччину. За це Франція нехай накаже своїм приятелям Польщі й Румунії, аби вони разом з Росією зліквідували на Сході Європи українське питання».

«Успіхи» дійсно великі! Все таки ми успокоїмо незручних самохвальків: ані Я. Макогін та його дружина не є винні, що Літвіноф є «дипломатичним переможцем», ані не булоб це їхнім «успіхом», коли б Літвіноф таким «переможцем» не був. Та й взагалі дивуємося при чому тут Макогін, і при чому тут самохвальба, до того така невдала, і взагалі при чому тут спасіння України при допомозі інформаційних бюр. До речі: ми маємо дещо більше пресових бюр, ніж Я. Макогін та його дружина, і зовсім не вважаємо, що в тих бюрах лежить спасіння України. Ще ні-

який нарід не виборов собі волі пресо-
вими бюрами й не докажемо тої штуки
ми. Пресові бюра це помічний засіб і то
тим більш потрібний і корисний, чим біль-
ша організована сила за ними стоїть. Як-
раз цієї основної передумови — органі-
зованої сили — інформаційні бюра Я. Ма-
когона та його дружини не мають. Тому
радімо: більше скромності і менше кри-
ку!

ТИМ, ЩО ХОЧУТЬ ПОЛЕМІЗУВАТИ.

Ми любимо полеміку. І то не тільки із
замилування до боротьби, але й тому, що
в змагу-боротьбі (дарма, що словній) стрі-
чаються віч-на-віч супротивні сили й є
змушені ясно *опреділити свої становища*.
А це має не мале значіння. Автім чи й
сама виміна поглядів і кригика і то в
добі, коли пропаганда грає немаловажну
ролю на всіх ділянках життя, а в полі-
тиці спеціально, не мають свого значіння?
Але якраз тому не любимо полеміки, в
якій противник, не бажаючи ясно *опреді-*
лити свого становища, або не маючи ар-
гументів, викручується сіном, або, коли й
цього не потрапить, хапає за своерідний
засіб оборони: ведро помий.

От так, напр., на нашу нотатку («Про-
паганда ес-ерівських «соціологіє», Р. Н.,
ч. 1—2., 1933.), відповідає «Трудова
Україна» (ч. 4., 1933. Н. Григорійє: Роз-
дратованим «римлянам»), уживаючи для
скріплення своїх аргументів таких вповні
«переконуючих» епітетів на адресу «фа-
шистів» і «реакціонерів»: «герої, що бо-
ються власного імені», «чужі попіхачі»,
«нахабні брехуни», «торговці життям Да-
нилишиних і Біласів», «струсячі політи-
ки», злодії або ті, що «перехоплювали ро-
бітничі гроші, зібрані в Америці на по-
міч «пацифікованим» селянам» і т. д. З
такої «виміхи поглядів» великої користі
немає ані для її авторів, ані для тих, що
її слухають.

Або другий приклад: на нашу статтю
«Про гетьманів, гетьманців, їх слова та
діла», РН ч. 5—6, 1933.) відповіли нам
гетьманці («Січ», 5. VIII. 1933. М. Геть-
ман: «Фальсифікатори»). Та не в тім спра-
ва, що нам відповіли: бо ми самі задали
відповіді, поставивши гетьманцям 5 точ-
но сконкретизованих запитів. А діло в
тому, що якраз на тиж 5 запитів нам геть-
манці не відповіли, а щоб викрутитися
сіном, назвали нас — фальсифікаторами.
І цьому «фальсифікаторству» посвячена
відповідь гетьманців. А «фальсифікатор-
ство» наше має полягати в тому, що:

1) «в листі В. Липинського» слово су-
веренною є підчеркнено, а в редакторів
(Розбудови Нації) нема підчеркнення»;
як бачимо, страшний гріх наш у тім «не-

підчеркненні», хоч ми на початку статті
нашої дали замітку: «Правопис оригіна-
лів, підкреслення наші» (отже не під-
креслення цитованих нами авторів);

2) «редактори «Розбудови Нації» на по-
фальшованих документах пок. В. Липинського)
збудували цілий свій акт о-
скарження проти гетьманців»; цей другий
рід нашого «фальсифікаторства» має за-
ключатися в тому, що ми... *дослівно заци-*
тували з творів Липинського його власні
висновки а... опустили аргументацію (до
того довгу) автора; бо нам зовсім не хо-
дило про аргументацію, а про стверджен-
ня самого факту *орієнтаційної політики*
гетьманців, який то факт американські
гетьманці у своїй пропаганді постійно за-
перечують. Отже наші цитати були *до-*
слівні, навіть з правописом оригіналу. І
того факту, подібно як факту орієнтацій-
ної політики В. Липинського не зібє ані
крик М. Гетьмана про «фальсифікатор-
ство», ані тим менше цитовання ним *тих*
самих слів Липинського, що й ми заци-
тували, з доданням аргументації автора.
Кінець кінців виходить те саме, що й ми
твердили, лише більш... неекономично, бо
замість 11 рядків цитованих нами, М.
Гетьман цитує — 135 рядків друку! А
сьогодні друк дорогий!

3) Та ще парадніший останній закид
«фальсифікаторства. М. Гетьман пише:
«В статті «Розб. Нації» були ще й інші
уступи: прим. про *сфальшований лист*
В. Коростовця, поміщений в «Нов. Шля-
ху».

Між тим справа так виглядає: «Новий
Шлях», подібно «Вістник ОДЗУ» вмі-
стили *компромітуючий лист В. Коро-*
стовця до редакції моск. газети «Воз-
рожденіє»; цей лист навели й ми. А
«Січ» у статті «Провокатор на провака-
торі сидить і провокатором поганяє»,
довго не думаючи заявила, що все це
«фальсифікаторство» і «провокація», бо
це зовсім не лист В. Коростовця, редак-
тора гетьманського «Investigatora», але
Івана Коростовця(!), московського дипльо-
мата.

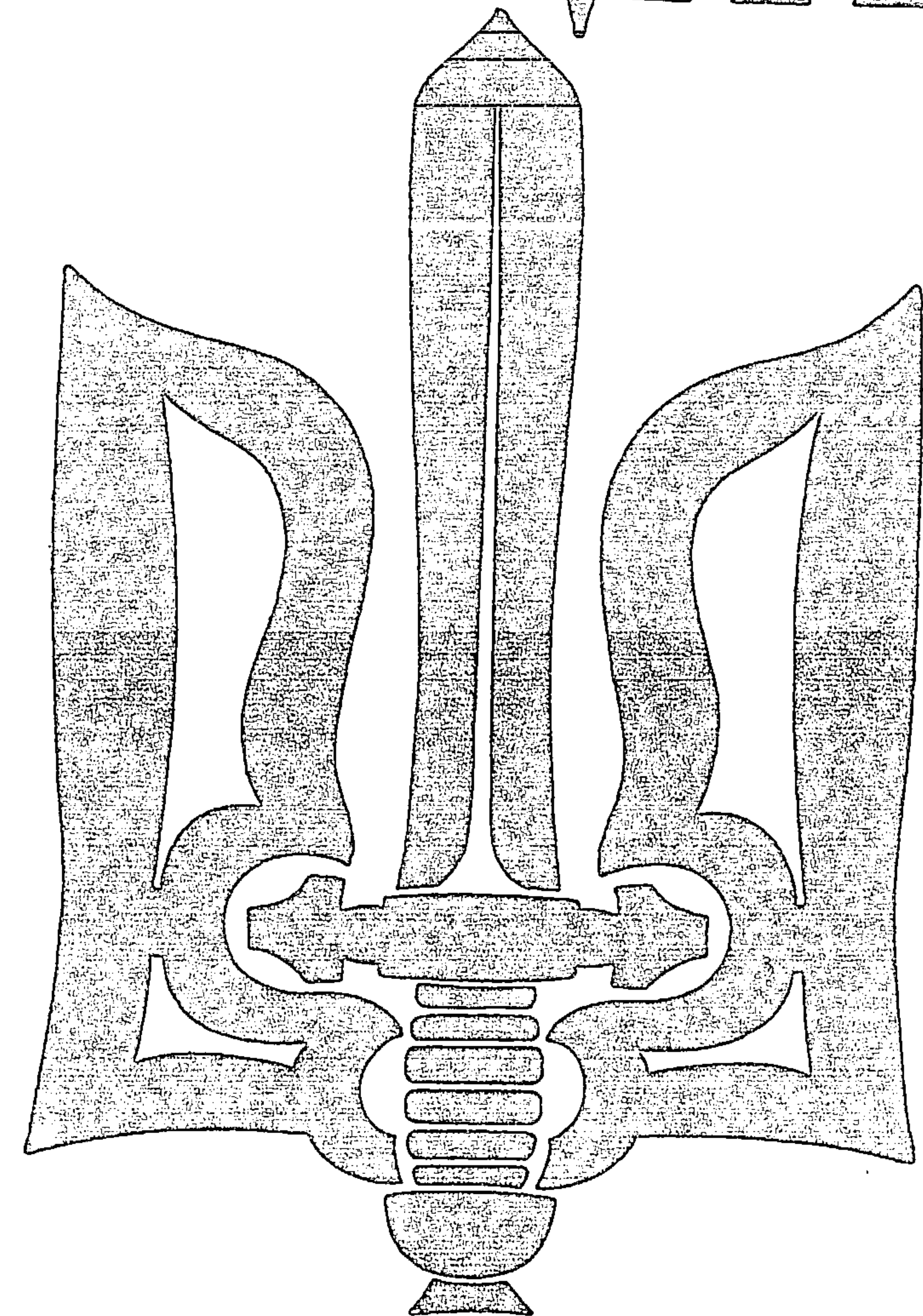
На таке «dictum aserbium» немає ин-
шої ради, лише ось що: хай «Січ» по-
стараться дістати «Возрожденіє» № 2540.
з 16. V. 1932. р.; хай зробить з видруку-
ваного листа Коростівця клішу; хай ту
клішу оголосить; гроші за клішу і за
друк ми зобов'язуємося «Січі» звернути.
І ось тоді покажеться хто з нас є «фаль-
сифікатор», «провокатор» і — брехун.

А все таки ми б хотіли почути відпо-
відь на поставлені нами первісно запити
до гетьманців.

—и—

РОЗБУДОВА

НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВОДУ
УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ

РА

З М І С Т.

1. Н. Б. Правування та насильство.	251
2. П. О. (Львів): Порожнє слово і повновартне діло	254
3. М. Чумак: У лабетах партійництва	256
4. М.: Укр. соц.-демократія й творення української армії.	260
5. Булавенко: Визволення Кубані зпід большевицької влади в 1918. р.	265
6. Др. Кашицький: М. Драгоманів у світлі чужих тайних документів.	275
7. Проф. О. Мицюк: Позааграрна діяльність жидів по світовій війні.	277

Х р о н і к а.

8. Е. Онацький: На міжнародні теми.	288
9. На різні теми.	292

Obsah: 1. N. B.: Právo a násilí. — 2. P. O. (Lvov): Prázdné slovo a plnohodnotný čin. — 3. M. Čumak: Ve spárech stranictví. — 4. M.: Ukr. soc.-demokracie a tvoření ukr. armády. — 5. Bulavenko: Osвобоzení Kubami od bolševické vlády r. 1918. — 6. Dr. Kašynskyj: M. Drahoanov ve světle cizích dokumentů. — 7. Prof. O. Mycjuk: Mimoagrární činnost židů po světové válce. — 8. E. Onackyj: Na mezinárodní téma. — 9. Na různé téma.

СТЕПАН ВАСНАН,

ДАНИЛИШИН І БІЛАС

ДРАМА В ЧОТИРЬОХ ДІЯХ

Оперта на правдивих подіях, які мали місце підчас нападу на почту українськими революціонерами в Городку Ягайлонецьким, в місяці грудні, 1932 року.

До набуття: *Ukrainska Knyharnia*, 10348-101st. Street, Edmonton, Alberta, Canada

«Розбудова Нації» видала другий наклад книжки п. з.:

„РЕАЛЬНА“ ЧИ ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА?

Ціна книжки: ЧСР Кч 7.—; на Західній Україні злп. 2.—; в Німеччині мк. 1.—; в Австрії шіл. 1.50; у Франції фр. фр. 5.—; в Америці й Канаді 25 ам. центів; у Болгарії лев. 10.—; в інших країнах на паріті 25 ам. центів. Кольпортери дістають 20% опушту. **Замовляти: Administrace »Rozbudová Nacii«, Praha-Smíchov, Pošt. schránka č. 37. ČSR.**

Федір Крушинський:

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ В ІРЛЯНДІЇ.

Париж, 1933. — Видання «Укр. Визвольної Біблотеки». — Стор. 176.

Автор подає головні події з боротьби хоробрих ірландців за свою націю й державу. Ті події, які відбувалися за наших національно-державних змагань, переповнені героїзмом і посвятою ірландських революціонерів і тому підбодьорують і закликають до боротьби членів поневолених народів.

Пишіть на адресу видавництва: «*Ukrainska Vyzvolna Biblioteka*», 11, rue Toullier, Paris V — і книжку вам негайно вишлеться за післяплатою. Ціна 12 фр.

Накладом автора вийшла книжка п. з.:

Полк. Р. Сушко:

ХТО ВБИВ ПОЛК. ОТМАРШТАЙНА?

Прага, 1933. Стор. 74.

Зміст: 1. Вступ. 2. Хто був полк. Ю. В. Отмарштайн? 3. Приїзд і побут полк. Ю. В. Отмарштайна в таборі. 4. Відїзд полк. Отмарштайна з табору. 5. Перша вістка про вбивство. 6. Моя несподівана знахідка. 7. Що ствердила судово-лікарська комісія. 8. Похорони полк. Ю. В. Отмарштайна. 9. Чи сліди стіп вбивника? 10. Хто провадив слідство? 11. Тодішні припущення. 12. Наш імпровізований розшук. 13. М. Чоботарів у таборі. 14. Викриття вбивника. 15. Припинення судового слідства. 16. Висновки зі слідчих розшуків. 17. Мій виїзд з табору. 18. Мій побут на еміграції й в краю. 19. Виступ Я. Чижка. 20. Моя петиція до Ліги Націй і відповідь польського уряду. 21. Сіть крутих, брехонь, клевет і провокацій. 22. Як то було зі стрілецьким Фондом? 23. Чергова провокація Я. Чижка.

Ціна книжки: в ЧСР кч. 5,—; на Зах. Україні злп. 1,50; у Франції фр. 4,—; в Болгарії лев. 10,—; в Америці і Канаді дол. —,20; в Німеччині мк. —,75; в Австрії шіл. 1,20; в інших країнах на паріті 20 ам. цент.

Замовлення приймають: в Європі — «Розбудова Нації», в Америці — ОДВУ в Нью-Йорку, в Канаді — Кооператива «Калина» у Вінніпегу.

ХТО ХОЧЕ навчитися доброї української літературної мови, пізнати історію своєї мови, довідатися, як де говорить український нарід —

той мусить передплатити науково-популярний місячник

„РІДНА МОВА“

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВСЕБІЧНОМУ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Головний Редактор і Видавець Проф. Д-р Іван Огієнко.

Передплата: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1 зл. 50 гр. чвертьрічно. Заграницею 1 американський (не канадійський) долар або його рівновартість ув іншій валюті (35 кор. чеських, 180 лев рум., 5 нім. марок, 30 франків французських, 65 динарів). Зразкове число 50 гр. Конточекове П. К. О. № 27.110.

Адреса Редакції й Адміністрації: WARSZAWA, ul. STALOWA 25 m. 10. - Телефон 10-24-05.

Український Народний Союз у Франції

видає тижневик

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО.

Адреса: *Rédaction «La Parole Ukrainienne», Boite Postale № 40. Paris VII, Rue Cler.*

Передплата на 3 міс. 12 фр. у Франції, поза нею 18 фр. — Поодинокі число 1 фр.

Б Ю Л Е Т Е Н

Краєвої Екзекутиви «Організації Українських Націоналістів» на Західньо-Українських Землях.

Виходить кожного місяця, вже три роки, у Галичині з призначенням для членів ОУН.

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ОРГАН ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

виходить що-другого місяця подвійним числом

— містить ідеологічні, філософічні, політичні, історичні, господарські, військові, літературні та ин. статті, спомини учасників української визвольної боротьби, огляди міжнародної політики, світового господарства, життя на всіх українських землях і життя українців на чужині та звітлення з діяльності Організації Українських Націоналістів.

Передплата становить: у ЧСР: річно Кч 35.—, піврічно Кч 18.—, поодиноке число Кч 6.—, для членів ОУН Кч 4.—; у Галичині, на Волині й в Польщі: річно злп. 7.—, піврічно злп. 3.50, поод. число злп. 1.20; у Франції: річно фр. фр. 25.—, піврічно фр. фр. 13.—, поодиноке число фр. фр. 5.—, для членів фр. фр. 4.—; у Болгарії: річно лев. 80.—, піврічно лев. 40.—, поодиноке число лев. 10.—; в Австрії: річно шіл. 7.50, піврічно шіл. 3.75, поодиноке число шіл. 1.25, для членів шіл. 1.—; в Німеччині: річно МК. 4.50, піврічно МК. 2.25, поодиноке число МК. —.75; в Америці: річно дол. 1.20, піврічно дол. —.60, поодиноке число дол. —.20; в Канаді: річно кан. дол. 1.70, піврічно кан. дол. —.90, поодиноке число кан. дол. —.30. — В інших країнах на париті амер. дол.

Почтова адреса редакції й адміністрації:

Praha-Smíchov, poštovní schránka č. 37, ČSR.

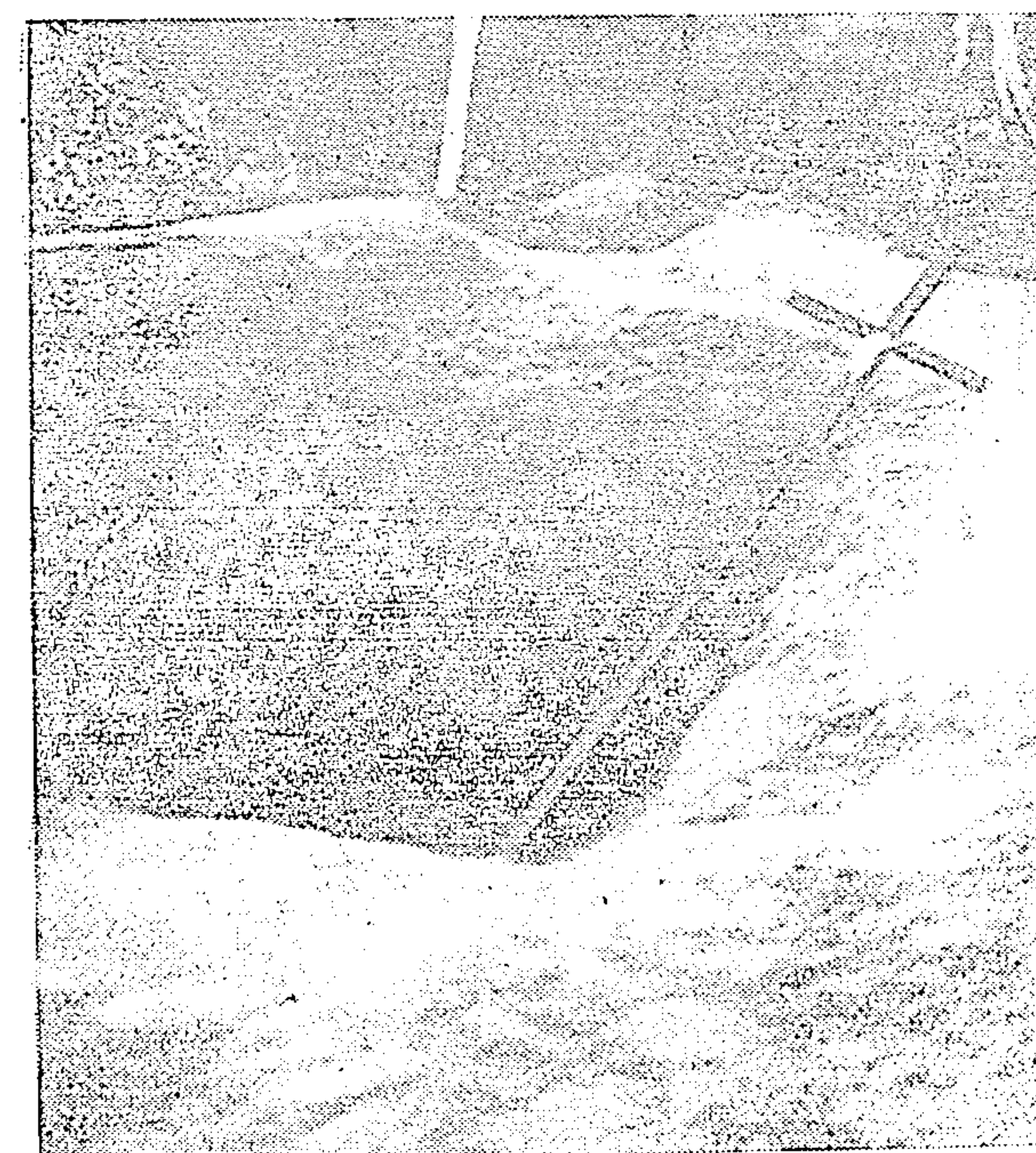
Гроші слати на адресу: LEGIOBANKA, «ROZBUDOVA NACII», Praha Č. S. R., або безпосередньо до Адміністрації грошовими листами, інтернаціональними поштовими переказками, банковими чеками або іншими способами, по умові з Адміністрацією.

Dvoutěsňník «Rozbudova Nacii» vychází šestkrát ročně.

Vydavatel: Ing. Mykola Sciborský. Odpovědný redaktor: p. Jiří Pak. Novinová sazba povolena řed. pošt a telegrafů čís. 20225-VII-1928. Tiskárna «Legiografie», Praha-Vršovice, Sámova ul. č. 665.

ВОЛОДИМИР СТАРИК.

«24-25. липня 1933. р. невідомі лицькі злочинці розкопали в Городку Ягайлонським могили бл. п. Старика й Березинського, порозкидали частини домовини, хрест і вінки по цвинтарі, а тіла наших Героїв еховали в старім гробівни, де їх щойно по довгих розшуках найдено. Не перший це раз, коли ляхи безчестять тіла померших, зокрема наших Героїв».

(З преси.)

РОЗБУДОВА НАЦІЇ

ROZBUDOVA NASIJI

ОРГАН ПРОВОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Річник VI. Прага, листопад-грудень 1933. Ч. 11—12 (70-71).

Інж. Д.

Правування а насиліство.

Засади права і законности є великими здобутками суспільного життя. Вони бо регулюють суспільні відносини і кермують суспільними процесами в їх зовнішніх виявах, вони сприяють захованню суспільної рівноваги, вони зменшують суму соціальних несправедливостей. Правова свідомість цілком слушно вважається одною із ознак культури і цивілізації. Але годі надавати тим засадам надмірну вагу і треба пам'ятати, що *право і закон нічого не творять*, лише оформлюють і освячують відносини, уклад суспільних сил, що зложились поза органами права, в плинні натуральних процесів.

Також не треба узагальнювати обсяг ділання і міру спасенности права, та уважати, що воно може охопити ціле життя і може дати рішення всім проблемам. Іншими словами не треба думати, що сила права може остаточно усунути *право сили*. Наколи право має широке застосовання в ділянці відносин між одиницями, то вже багато менше в ділянці відносин між суспільними групами, а ще менше в ділянці відносин між народами. В сій останній ділянці право сили, право завойовника є загально признаним і формально в політиці і в науці прийнятим. І такі акти, як пакт Бріян-Келлог, що намагається засудити війну, як засіб національної політики рівно, як і подібні акти в далекому та близкому минулому, нічого в сій справі змінити не годні. Війна, сей рід масового насильства, зостається остаточним способом вирішення найтяжчих проблем міжнародних зносин. Право побідника диктувати свою волю побідженому, ще так недавно знайшло своє потвердження в Версальському договорі, коли побіджені були примушені прийняти всі згори накинені їм умови, навіть такі, що їх неможливість виконання була очевидною. Революція, сей рід насильства, ще менш, як війна, унятого в правила, остає правом, невід'ємним і незапереченим, кожного покривдженого чи то народа, чи суспільної групи. Право штраюку, себто також силового ділання одного суспільного прстивника на другого, є прийнятим, навіть хороненим законодавствами майже всіх цивілізованих народів. Отже засада права не годна виключити засади насильства, як неминучости суспільного життя.

Але більше того. Право і закон можуть крити в собі певні небезпеки для суспільного життя і можуть в певних обставинах бути гостро противні етиці. Право, оперте на законах, виданих заходами якоїсь групи, може кривдити інші і бути несправедливим. Право, що не відповідає реальному укладу сил, тим самим ушкоджує нормальний хід суспільних процесів. Тоді замість бути запорукою ладу і миру, закон і право стають чинниками розкладу і анархії. Розходження між правом а життям ви-

творює в суспільстві внутрішнє напруження, яке часто кінчиться вибухом, революцією або війною. Так було з привілеями земельної аристократії, так було з політичними правами автократичної монархії, так є і з Версальським договором, який став джерелом конфліктів та може стати причиною воєн.

Коли закон і право тратять ґрунт в суспільнім житті, вони перестають повнити їх суспільні функції й їх чинність обертається в суху, мертву процедуру, судову чи політичну, а користання ними в звичайне правування, коли крутістю і хитрощами нагинаються норми суспільного життя до приватних інтересів. Право робиться тоді полем попису хитрунів і фальшивників. Чи не проти такого права виступив Христос, п'януючи книжників та фарисеїв і виганяючи міняйлів із храму? Колись право було оперте на силі феодалів-лицарів, і мало в собі поруч звичайного насильства елемент честі. Від часів французької революції його головною опорою зробилося міщанство; воно то осудило насильство, широко запровадило практику правування і виключило геть чисто елемент честі. Пізніше з виходом на арену нової кляси, робітництва, і узаконення штрайків, сила була дещо реабілітована, хоч правування в формі парламентарної боротьби не зменшилось, як рівно не багато здобула і засада честі. Парляменти в добі ліберально-демократичних режимів є огнищами і засобами політичного правування, ареною безплідного тупцювання вколо віджилих, передавнених норм. Мусоліні так сказав про групи, що заняли сю арену політичної боротьби: — «позбавлені глибшого інстинкту, вони мають низьку зручність для використання хитроцями і демагогією народнього інстинкту, аби лише затриматися при владі». В таких умовах насильство набуває повної рації і стає спасенним, як спасенним був гнів Христа проти міняйлів в храмі. Се дуже добре зрозумів і відчув Ж. Сорель, поручаючи робітництву покинути парламентарну арену та застосувати до соціальної боротьби революційне насильство. Він доводив, що насильство є спасенним, коли воно повертає суспільному процесові його природний хід, що елемент сили з давніх давен був джерелом великих моральних цінностей, що сила є під усяким оглядом вище за хитрощі, обманство, підлоту правування. Насильство є цінним вже для того, що міняє відносини між гнобленими і гнобителем. Силовий спротив дає почуття гідності і віру в себе першому та захитує певність себе у другого, тоді як правування деморалізує обох. Застосування сили в боротьбі встановляє поділ на два непримиримих табори, вбиває дух угодовства і компромісовости, сприяє радикальному і окончному рішенню конфліктів, та, як болюча операція, скоро, хоч і ціною гострих терпінь, лікує суспільні болячки, що загнані внутро організму, можуть затроїти його і розложити.

Впадає у вічі, що в наші дні майже скрізь боротьба нових суспільних груп за владу чи поневоленних народів за визволення провадиться в формах революцій, війни себто в формах насильства. Так було з фашизмом в Італії, в Ірляндії, в Німеччині, навіть в Індії (пасивний опір, недозволене копання соли). Сей факт не є випадковим і пояснюється з одного боку органічністю рухів, що в боротьбі шукають не за доктринами але хапаються природних засобів, а з другого реакцією на підупалий парламентаризм, що на довший час скомпromітував всяке порозуміння і коаліцію національних сил. Насильство застосовується не лише проти

зовнішнього ворога, але також і проти внутрішнього противника. І се є природним, коли взяти на увагу, що правування може деморалізувати національні сили і робити їх нездібними для боротьби навні. Той дух і характер провідних верств занепадаючих режимів, які так влучно охарактеризував Мусоліні, дають повне право, ба навіть вимагають від молодих, повних сил, органічно перенятих своєю правдою політичним формаціям, силою усовувати від влади віджилі, немічні верстви, що затримались при кермі в наслідок несвідомости та пасивности загалу.

В українськїм національнїм життї насильство має ті самі права і ті самі завдання, що і в Італії, Ірляндії, Німеччині, Туреччині, Єгипті, Індії чи деінде. Особливо коли взяти на увагу нашу оспалість, провансальську потульність, затроєння нашої душі льюальністю супроти сильнішого, рабську упокореність, схильність сполягати на абстрактні засади, орієнтуватись на чужі сили, нашу нездібність до тривалого спротиву, брак зачіпности, нехїть до боротьби, коротко — затрату змислу природних процесів суспільного життя. Наші обставини вимагають від нас найбільшої твердості, зятятости, розгоновости. Без них наша справа ніколи не виграє. Отже як збудити чи зацепити нам риси характеру, які нам бракують, а які необхідні для самого нашого існування, як нації? Чекати, коли поступовання ворога, обставини боротьби, страшні труднощі нашого положення викують із нашого м'якого заліза тверду крицю? А чи не буде запізно виступати тоді з нею? Чи не повинні ми самі взятись до самовиховання, чи не вдасться розбурхати наше громадянство і збудити маси; показуючи їм якнайчастіше приклади боротьби, зачіпности, твердості і непримиримости? Прояв сили безперечно може бути виховним чинником, хоч як би не репетували «поступові» педагогі. А зрештою чи не єдино силою-насильством можемо запобігти повній капітуляції перед ворогом наших «батьків народа», які наразі ще тримають провід нашої політики способами, на які звернено вище увагу.

Але насильство, як меч, має два лоза і криє в собі не менше небезпек, ніж і вигод. Уживання насильства може так скоро занархізувати суспільство, як і його уздоровити. Щоби сталося друге, а не перше, насильство повинно бути етичним. Воно повинно мати за джерело почуття відповідальности, гідність, свідомість. Мусоліні, закривавляючи до боротьби своїх прихильників, повчав, що їх насильство повинно бути насильством войовників, лицарів, яким властиве також почуття великодушности, а не насильство апашів. Ж. Сорель, пропагуючи ідею силової боротьби, вказував на приклад давніх греків і навчав, що революційність повинна бути героїчною і відважною. Насильство ірлянських революціонерів є справді повне посвяти і етичного наставлення, яке так потрібне для доконання великих діл. Насильство революціонерів у внутрішньому житті не сміє мати характер хуліганства, опришництва. Особисті мотиви тут не можуть грати ніякої ролі. Виступи не повинні мати характер нападництва, лише справедливої кари чи вибуху шляхотного гніву. Треба боротись проти виступів немотивованих, проти негідних форм, проти вчинків осіб, які не заслуговують на ролю національних местників. Виконанець повинен заховуватись з великою гідністю, бути готов понести відповідальність за свій вчинок. Річ очевидна, що інші методи насильства треба застосовувати у внутрішнім житті, а інші в боротьбі проти національного ворога. В останній ділянці відпадає необхідність виявлення виконавців

чи етика лицарських турнірів. Тим не менш як в одній ділянці так і в другій революціонери повинні керуватись етикою воїна. Бо ця етика кріпить суспільство морально. Плекання в собі етики воїна є можливе при всяких обставинах. Готовність на жертви, почуття відповідальності, свідомість участі в великій справі національного визволення, рішеність боротись до краю, до перемоги, героїчне наставлення, ось та психологічна основа, на якій може і повинно практикуватись насильство в українським національним житті. Лише тоді воно допоможе нашому громадянству перетворитися в один суцільний однодушний табор, в яким національна гідність і карність буде основним правом і обов'язком.

П. О. (Львів).

Порожнє слово і повновартне діло.

Ось уже рік, як зі східно-українських земель доходять звістки про нечувану біду українського народу під московською окупацією — голодове вимирання мільйонів. Скупі листи на вбогому, сірому папері, писані безсилою рукою, оповідання втікачів зі запаленими очима, суворі, документальні справоздання чужоземних журналістів — усі вони говорять одно: Москва вирішила голодовим виморюванням українського народу здушити його визвольний рух.

В цю відповідальну хвилину всі роди «реальних» політиків узялися «рятувати» Україну. Українські часописи замайорили небувалими заголовками та гаслами, до «смерть московським наїзникам» включно! Політична розгубленість західно-українських проводирів знайшла нагло на чому спинити очі й вони радо загреміли в бойові фанфари. Люде, що ще недавно бачили «основи української державности» в Харкові, що цупили московські червінці на рідну кооперацію й розписувалися в большевицьких виданнях — нагло прозріли, а в піднесенні від власного відкриття счинили страшний галас.

Члени П. Інтернаціоналу, що висловився за неподільність ССРСР, утриманці польського уряду, який підписав з Москвою пакт приязні, та всіх барв ундисти, однозгідно застукали паперовими мечами. Як вершок всенационального, соборного «чину» з'явився часопис «За Україну», де сплелися в повторний клубок найрізноморідніші політичні трупи з тузами з недавніх «Нових Шляхів». А позатим «ділові комітети» підготували величаву «акцію» між масами. Дві головні точки вона мала: молебні й протести. Дві рецепти: апель до Бога і до Європи. Дві основні ціхи: почуття власного безсилля і каригідну дезорієнтацію мас. «Реальний» провід, що не вмів впливати на життя навіть йому довіреного клантика української землі, що сам чуває себе паралітиком, природно, буде безсилим у справі решти України. Провід, який сам не знає чого хоче, куди й як прямувати, природна річ, не міг сказати, що рятунок в нім і в самій масі, а винайшов інші адреси. А коли воевідський урядовець недбало вивів на папері свій підпис, що забороняв самі протестні віча, вожди народу відітхнули з почуттям сповненого обов'язку перед своєю совістю, катованими братами та історією. Кінець зовсім природний. І іншого бути не могло. Ще комітети «рятунку» вишлють пару заяв до міжнародних інституцій, ще кілька разів зберуться на спільну нараду, а потім тра-

питья нова буря в ундівській чи іншій шклянці води і знайдуться нові газетні теми; голодові репресії забудуться, прийде новий здібний конзуль і знову з'являться сумніви: а що, коли дійсно над Дніпром та є українська державність?!

Український націоналізм ніколи не клав на одну шальку терезів суверенної волі українського народу, а на другу кількість шкіль з українською викладовою мовою та споживчих крамниць з українськими шильдами. Незалежність нації міряється іншими одиницями! То ж і останні події на В. Україні не могли ні трохи змінити погляду ОУН на зміст московсько-українських відносин. Ще р. 1929., коли двері на вул. Набеляка не замикалися за «світочами галицької волости», українські націоналісти відповіли на московські переслідування СВУ і СУМ демонстраціями та погромом большевицьких експозитур у Львові. Не заважила тут перспектива Бригідок, що дійсно погостили не одного націоналіста за протибольшевицькі виступи та для деяких із них підготовка активного виступу проти совітського конзуляту покінчилася роками тюрми. Все це не були дешеві, друковані фрази, а вчинки з несенням усіх наслідків.

Тому й цього року, на московські знущання ОУН відповіла виступом Миколи Лемика. Демонстративний чин Лемика мав бути бойовим привітом західно-українських націоналістів революційному активу східних земель, зовнішнім виявом єдиного і соборного українського націоналізму. Вчинок скромно-величний, бо не розрахований на зовнішню сенсацію, а диктований внутрішньою повинністю, виховним моментом. Вчинок відважний, бо доконаний в обличчі наглого суду і шибениці. Чин в повному розумінні слова, а не порожня та негідна бутафорія фраз. В дні, коли офіційний провід західно-українських мас намагався прищепити їм свідомість (його — проводу!) власного безсилля і деморалізував апелями до чужої помочі — 18-літний юнак ОУН показав мільйонам, що вони, а не хто інший, є носіями своєї сили та посідають засоби боротьби. Апелі і меморандуми добрі собі для пропаганди, але за ними мусить стояти сила, рішучість і самопожертва самого українського народу. Шлях українського визволення не шлях вирахованості, тухтійства та спекуляції, на якому топчеться вже котрий рік наш офіційний, політичний провід. Це шлях відваги, агресії та жертви аж до остаточної перемоги. Не само вболівання за жертвами, панахиди й безсилі протести, а втягнення в безоглядну, революційну боротьбу з ворогом найширших верств українського народу покладає край і голодові й іншим знущанням окупантів.

Тепер видно, як дошкульно вдарив по чужих ворогах і своїх противниках львівський чин. Не дурно різні «Ізвестія», «Комсомольці» та «Пролетарські Правди» затирають правду про особу Лемика. Не дурно в одних він — «галічмен», у других — «петлюровець», у третих — «емігрант». Московська влада хоче перешкодити, щоб революційний привіт ОУН дійшов по адресі. Не випадково також у енерівський «Тризуб», що цілі статі присвячував каміюкам на святі Франка, не обізвався про Лемика ні словом; чи боїться, що колишні воєводи української армії протрутуть собі очі й побачать у своїх голосних вождях тільки політичні опудала? Не диво, що й криклива «Січ» подала тільки, що чину доконав «якийсь українець», а далі мов води в рот набрала; страшно, здається, їй, стало,

щоб довірливі «січовики» не запитали: «а деж гетьманські герої? невже вони всі в Чикаго та в Берліні?» Зрозуміле також, чому краєва опортуністична преса, не осуджуючи самого виступу, пролила при цьому стільки дьогтю на ОУН, а потім і собі радо замовкла. Всім їм чин Лемика в дійсності був сімлю в оці, бо він промовив чином там, де вони пролили ріки словесної води на всіх своїх вічах протесту, жалоби, болю та «всенароднього гніву». Всім їм треба було шукати «нової кулі в московських наїзників» аж в... самовбивчих стрілах Хвильового і Скрипника. Своїх «куль» моральних вони не мають, а фізичних — жахаються. А тут молодий націоналіст власним прикладом промовив голосно до цілої України: «Не надійтеся на князі!», «Борітеся — поборете!»

Порожнє слово і повновартне діло. Перше є ділом «реальних» балакунів, друге — словом Української Національної Революції.

М. Чумака.

У лабетах партійництва.

Як не дивно, але й сьогодні, — після всіх сумних і трагічних для нації досвідів, підходять деякі наші інтелігенти до справи визволення України, як тільки до питання декларативного «єдиного національного фронту» та влучної міжнародньої політики. Вистачить, мовляв, існуючим нашим «центрам» і партіям (себ-то в наших умовах клубам людей, що воліють плентатись на прогорелих стежках, займаючи протекційні становища і посади) поміж собою домовитись, поробити певні взаємні уступки й зміни в партійних талмудах, принаймі «на око» (кажуть — «для чужини») створити картель партійних гуртків і підписати коаліційну програму, відбутися якийсь-небудь «національний конгрес», проголосити внутрішньо-громадське замирення, поділити між собою ролі співучасників «єдиного національного проводу» й под., — і... справа визволення України стане реальною, буде розв'язана та опиниться в єдинопокликаних руках. Тоді навіть і провінціональні діячі загумінкових партійних клубів робитимуть в нас більше, ніж свого часу в італійців робив Гарібальді, в Північній Америці — Вашингтон, або в Німеччині — Фіхте чи Бісмарк. Мовляв, коли німецький професор Фіхте міг дати Німеччині «Промови до німецької нації», то чому б не вважати декілька принагідних газетних статей, написаних українським професором на сільсько-господарській академії, — за почин, що зрушить справу визволення України з мертвої точки?

Головною турботою таких наших інтелігентів є справа т. зв. національної репрезентації. *Що й як робити* — для них питання другорядні. *Як* визволяти, *кого* й *для чого* — річ маловажна. *Від кого* й *від чого* визволяти наш нарід, — питання для них передчасні. *З ким* і *з чим* визволяти Україну. — це впрост дрібничка. Ідея українського творчого життя та ідеал визволення України утотожуються в головах таких інтелігентів з механічною засадою зведення до купи т. зв. загалу української інтелігенції.

Коли будуть «авторитети» (а їх мають зродити на думку таких інтелігентів повновласти-мандати й становища), кошти та покірний «загал», то мовляв, «провід» зробить усе, що «сам нарід собі захоче». Так звичайно в різних відмінах розв'язує пересічний наш демократичний інтелігент питання визволення України.

А до здійснення визволення служать здебільшого оці інтелігенти Україні з передумовою, що їх патріотизм багачко для них не коптуватиме. Хай нарід од них ніяких особливих жертв і героїств не вимагає, бо ж вони зі свого боку від народу ніяких героїств і офір не вимагають. Ідеалом визвольної акції для таких патріотів служить звичайно праця в урядовій установі або в упорядкованій великій канцелярії. Там усе наперед визначено: існують фамілійні стежки для протекції, заведені урядові години й відпустки, а з огляду на повільність праці можливо провадити там і для нікого нешкодливі, розважно-спокійні розмови про політику. Коли урядові години скінчаться, можливо перервати без шкоди для себе і без викидів сумління неполаджену справу, недокінчене речення або под. і всеціло віддатись «поза урядом» своїм власним приватним справам — до дальших урядових годин...

Ключ до розв'язання справи «національної репрезентації» в таких випадках простий і легкий. Коли кожна партія в нас галасує про свій «загал» (статистичні дані про скількість членів наших партій що найсуворіше заховуємо ми в тайні!), то угодою партій — двох, трьох і т. д. цей містичний «загал», зростатиме подвійно, потрійно й т. д. Чим більше міжпартійних угод, — думають наші партійники, — тим більшим ставатиме цей «загал», тим більшу силу творитиме українство і тим більший страх з українців матимуть вороги України. *А в дійсності той «загал» з яким займаються всіма українцями на світі!* Як би наші партійники себе й нас усіх не баламутили, більшість українців на всіх українських землях живе своїм незалежним, «поза-партійним», або, як хочете, той «понад-партійним» громадським життям. Коли ж придивитися добре до наших партійників, то побачимо все ті самі обличчя. Українське партійне життя є коном декількох політичних гуртків, які безнастанною метушнею хотять замінити бракуючі масові організації.

Будівничий, господар і взагалі організатор, коли провадять колективну працю з більшою скількістю працівників, мають звичайно на десять робітників одного десятника, над сотнею робітників «соцького» і т. д. Завше так або подібно було в людському суспільстві. При війську ця засада особливо маркантна. Організація має вимогає кадрів вишколених організаторів: десятників, соцьких і т. д. Особливо в суспільстві, організованім згідно з демократичними засадами, неможливо оминати цю передумову організованого поступу в співпраці мас. Отже на 45 мільонів, грубо беручи, всіх українців, мусіли б ми для визвольної акції мати десятки, а то й сотки тисяч «десятників», «соцьких», «тисяцьких» і т. д. Щойно тоді, коли б мали ми партію з сотками тисяч звичайних членів, могли б бути на місці розмови про масовий розвиток українського партійництва. Декілька десятків тисяч наших інтелігентів і півінтелігентів, рсзкіданих по взаємно-ворогуючих партійних гуртках, визначної партійної бази створити не можуть. Неможливо при таких умовах творити на партійних засадах ані національну репрезентацію, ані єдинопокликаний провід.

Проте наші партійники цього не дбають. Розбиваючи суцільну (національно, ідеологічно, побутово, соціально й т. д.) українську селянську масу, наші партійні спекулянти не дають цілому народові ясну національну та понад-партійну програму, але силкуються втримати свої позиції серед «тісних» гуртків однодумців. Коли б партійні махляри перестали поміж собою сваритись за свій виключний (партійний) культ містики «загалу», то взаємною ліцитацією партійних гасел мабуть дійсно створили б ґрунт для спільного вереску про «єдиний національний фронт». Але чи був би це взагалі якийсь-небудь фронт? Навіть тоді, як би, наптр., галицькі радикали поблагословили себе взаємно з новозорянськими клерикалами згід стягу Хомишина, соціал-демократи замирились з гетьманцями, а УНДО-няня у Львові проголосило вірність політичним засадам Палієва, і под. — повстало б збіговисько крутиїв, а не «єдиний національний фронт». На справі нічого не змінить, коли «Діло» (в статті д-ра Демидчука) напише, що на національному конгресі могли би спільно зійтись відпоручники гетьманців, УВО, ОУН і УНР... І навіть нічого не допомогло б приєднання до такого «фронту» урядово визнаних з боку окупантів українських земель наших ріжних парламентарних репрезентантів. Але ані оці, ані подібні латання дірок українського партійництва дійсного всеукраїнського фронту не створили б.

Більшість найсвідоміших і політично найздатніших у нас одиначь стоїть сьогодні поза партійним життям, вважаючи часто газардування наших партійних баламутів за злочин супроти України. Злочин тому, що коли батьківщина перебуває в найбільшій небезпеці, то не час на розволікання мудроців партійного талмудизму. А головню молодь наша росте та виховується вже цілковито поза партійними впливами. Наші ж партійні клуби стають збіговиськами політичних крутихтвостів, підійють і навіть найбільш претенсійною метушнею не в силі вже закривати свою моральну порожнечу. Предбачаючи неминучий занепад свого загумінкового партійництва, наші ріжкокольорові талмудисти часом верещать про «зменшення зацікавлення національною справою» середнього і молодшого покоління. На рідній землі шукають вони за кожну ціну згоди з ворожими зайдами, а при черговому натиску з боку чужинців готові зректись і основних навіть передумов політичного розвитку нації. — «Оглухли, не чують, кайданами міняються, правдою торгують і Господа зневажають»... — написав би напевно про них ще раз Шевченко, як би знов опинився серед земляків на землі. Чимало ж наших партійників на еміґрації, здебільшого плачених чужими владами за неробство (переважно за те, щоби як найменше займались українською національною політикою), розлучливо вигукує про зростаючу в нас «суспільну патологію», коли незасліплені чужинцями залицинями українці не піддаються запобіганню

нації на вищій щабель розвитку і до здобуття нацією виключного права керувати своїм власним життям собі до вподоби, — є... «суспільною патологією», «канібальством», «шовінізмом» й под. Немов «суспільною патологією» та «шовінізмом» є, напр., бияв погорди до крутість жахляків і самолюбів. Слимак зі свого слимачого становища вважає належно якоюсь також «патологією» і біг двоногого сотворіння, і рух авта, і кружляння літака... Кінь з кляпками на очах (аби дивився тільки вперед і не міг бачити, що діється навкруги нього) нагадує нам заскоружлого нашого партійника: партійний талмуд є його «світом», як для коня битий шлях є цілим кінським «світом».

Проте нема причини лякатися злиднів українського партійництва. При першому наступові потужно-самостійницьких лав українських ховатимуть наші партійники свої партійні листки та поспішно ставатимуть до рядів справді єдиного національного фронту. Наші партії зникнуть природним шляхом. *Національна революція їх поглине та перетопить в єдиному потужному русі.* Бо шлях визволення України йде поза партійним махлярством і понад ним.

М.

Українська соціал-демократія і справа створення української армії в 1917. р.

Українська соціал-демократична робітничка партія на Великій Україні була в 1917.—1919. рр., як то кажуть, найліпшою й найсоліднішою із усіх тогочасних українських політичних угруповань. Тому і провід у тогочаснім українським уряді й політиці належав здебільшого соціал-демократам. Зокрема це відноситься до 1917. року, початкового року революції, року найбільших, але — злою волею У. С. Д. Р. П. — в самім зародку змарнованих і знищених можливостей будування одиноко міцних підвалин української державности — української армії. Тому й відповідальність за дальші українські поразки й невдачі мусить у першій мірі перед судом історії й нащадків нести ця сама українська соціал-демократія.

Укр. соц. дем. роб. партія вже на початку революції мала досить численні кадри молодого й середнього віку кваліфікованої інтелігенції й кваліфікованого пролетаріату. Але, як партія наскрізь опортуністична, «еволюційна», а зовсім не революційна, українська соціал-демократія, замість революційної організуючої праці серед українських мас міста та села, «лавами, міцними лавами» посунула до українського уряду, де обсадила вищий і вище-середній бюрократичний апарат. Дивуватися цьому не доводиться: не будучи партією українського революційного пролетаріату, але типовим угрупованням бюрократично успосібленої групи опортуністів чи угодовців на взір УНДО чи УКНАПІ, укр. соц. демократія за першої можливості кинула грати цілком чужої їй ролі революційної організації й перейшла на вигідні міністерські й директорські фотелі, де почала складати безконечні кошториси, що безперечно для уроджених бюрократів далеко привабливіше від бурхливої й небезпечної діяльності на революційній вулиці чи фабриці. Отже державний апарат України У. С. Д. Р. П. 1917. р. опанувала (ес-деки взагалі знаменито «опановують» різні апарати, неконче навіть державні, а й військові, наукові й ин.). Натомість український пролетаріат був залишений на поталу большевицької агітації; не диво, що українське своїм складом робітництво Київського Арсеналу в січні 1918. року своїми очайдушними виступами проти української влади вирішило долю Києва. А це саме арсенальське робітництво легко було ще в 1917. році пляново розагітувати українською пропагандою; адже ж у складі У. С. Д. Р. П. було стільки солодкоголосних сирен! Та вони воліли спочивали в вигідних фотелях бюрократичних канцелярій.

Але була одна галузь життя, де українські ес-деки не боялися контакту з масами, навпаки — стреміли до нього. Цією галуззю була, на жаль, превеликий жаль, — військова справа.

Коло військової справи українська соціал-демократія заходила заздалегідь обміркованим злим і деструктивним наміром: *за всяку ціну не допустити до створення української армії.* З українського національного державного погляду це намір безперечно дивовижний, щоб не сказати злочинний! Ба, У. С. Д. Р. П. головну небезпеку для України й для революції вбачала саме в... українській армії. Неймовірно, але факт! І саме тому, що вважала українську армію за найбільшу загрозу У. С. Д. Р. П., з виїмковим для неї завзяттям і впертістю кинула свої кращі сили на — *опанування*

апарату Українського Військового Генерального Комітету. Знаменито спаяні між собою ес-деки, по впертих змаганнях з тогочасними націоналістами-самостійниками, *опановують Українські Військові Зізди*, яких у 1917. році відбулося аж три, і які саме завдяки знаменитій соц.-дем. політиці не дали нічого крім групових фотографій для вдячних нащадків, виконаних фірмою Гудшона й Губчевського, та резолюцій, які з чисто ундівською зручністю ес-деки «переперли» на Військових Зіздах, резолюцій, звичайно, лише ad majorem gloriaм опортуністичної політики Центральної Ради.

Даремно націоналістичні ініціатори українського військового руху, як небіжчик Міхновський, Др. Луценко і інші, змагалися за самостійність України, за українське військо, — військові маси, що зпочатку дуже охоче йшли за самостійницькими гаслами, потім, спантелічені ес-деківськими демагогічними махінаціями, схилилися на бік цих зручних дезорганізаторів українського пориву до створення підстав для оборони України. Бо треба знати, що на самому початку революції, кинені самостійницькими елементами, гасла творення української військової сили викликали велику прихильність широких мас воїнства і, коли б до цієї справи не присалася — з метою що справу знищити — українська соціал-демократія, то певно була б українська армія створена і Україна встоялася би. А так доводиться нам тільки подивляти... ес-децькі всякі кінцеві «успіхи» й тодішню енергію і ту спритність, з якою У. С. Д. Р. П. заходила нащадків, виконаних фірмою Гудшона й Губчевського, та резолюцій, які з чисто ундівською зручністю ес-деки «переперли» на Військових Зіздах, резолюцій, звичайно, лише ad majorem gloriaм опортуністичної політики Центральної Ради.

*

Для побороення ідеї створення української національної армії ес-деки висунули гасло «всенародного озброєння — міліції», але ж реально для цього «всенародного озброєння» вони за весь час свого панування в українським військовим русі *нічого не робили.* Бо, за давніми спасенними порадами Драгоманова, вони орієнтувалися на «матушку Москву», на московську революційну демократію, а тим самим уважали непотрібною і шкідливою українську державність і українське військо.

Гасло заміни війська на утопійну міліцію було чисто *тактичним кроком*, яким центральний комітет У. С. Д. Р. П. мав *відхилити увагу українських воєнків од цілком реальної і легкої тоді до переведення справи творення українських військових кадрів.* М. н. не анекдот, а факт. Той самий Винниченко, який сам так багато розпинався за «всенародну міліцію на військових зіздах, будучи в 1917. р. міністром внутрішніх справ, ніяк не міг погодитися на те, щоби, бодай у чотирьох головних містах України, український уряд взяв у свої руки мійську міліцію, яка, на його думку, мала й надалі залежати від мійських самоврядвань тих міст, опалованих москалями на спілку з жидами. Воістину цей Винниченко, а з ним і соц.-демократи почували себе цілком безпечно й певно за широкою спиною своєї московської драгоманівської «тюті» — російської «революційної демократії»!

У «Новій Раді» з 15. квітня 1917. р. у відділі «З газет та журналів» під назвою «Українські воєнки» читаємо такі глибокодумні міркування лідера укр. соц. федералістів *Сергія Єфремова* з приводу не менш глибокодумних міркувань лідера української соц. демократії *Володимира Винниченка*: «В. Винниченко вияснює справжню позицію української демократії в справі гуртування українських полків («Робітничка газета», ч. 10.). На думку письменника, до якої ми цілком прилучаємося, в справі організації українського війська *треба пильно уникати всякого бунчужного захоплення, всяких гасел, ніби українська армія єсть сама по собі цілком гуртування українських полків: «Отже ясно**), що *не ідеї «своєї армії» треба «славу» кричати, не бунчукам, не можливості дати в руки своїм українським імперіялістам страшну силу сліпого багнета, а славу великій силі народу, який може навіть багнет повернути на служення собі. Не «своєї армії» нам, соціал-демократам, і всім щирим Демократам треба,*

*) Тут саме починається наведення творів В. Винниченка. Всі підкреслення в статті наші.

партія має взяти *серйознішу участь у зїзді*, щоб *покласти якнайбільший вплив на його роботу*. Необхідно розвіяти чад, яким оповито справу організації військових мас, поставити її на твердий ґрунт реальної політичної роботи в загальних рямках домагань революційної української демократії, розкрити військовим масам всі домагання, всі завдання революції, *відкинути можливість якоїсь самостійності, кастової політики військових мас*. Треба рішучо втягнути військові частини в сферу єдиної політики революційної демократії української, висвітлити ролю, значіння й домагання в цій революції пролетаріату й селянства з погляду укр. с.-д., змагатися всю ту військову масу втягнути в сферу політики українського пролетаріату. Такі завдання нашої партії щодо зїзду».

Наприкінці жовтня відбувся й цей третій зїзд. Перемогли традиційно знову ті самі у. с.-д. Що правда, єдиний фронт російської демократії вже занепадав. Большевики скинули вже Тимчасовий Уряд у Петербурзі й лагодилися захопити владу в свої руки й в Києві, і якщо українців не стерто на пісок під час збройного конфлікту між частинами, що були на боці Тимчасового уряду й большевицькими силами, то це наслідок того випадку, що тоді був в Києві Військовий Український Зїзд, члени якого взяли за зброю; наслідком рівності сил большевики й прихильники Тимчасового Уряду так взаємно ослабили себе, що зрештою, місто залишилося в руках українців.

Всеж настрої У. С. Д. Р. П. залишилися давні. Про це найкраще свідчить така стаття *«Робітничої газети»* 23. листопада 1917. р.:

«Народ український не є однородною масою, і серед нього існує невелика купка людей, інтереси якої протилежні інтересам української демократії й яка присмокчується до українського руху, для того, аби в процесі творення й будівництва нового державного життя України обстоювати свої класові інтереси. Ця купка буржуазії української, разом з перебуваючою в нас неукраїнською буржуазією намагаються використати процес перебудовування всього державного життя Росії в такий спосіб, щоби бути повним хазяїном у народжуючійся Україні, яка приваблює її, тягне до себе й дражнить її апетити своїми великими природними багатствами. Ось у чому полягає причина того, що *цій купці живущої в нас буржуазії так милі й близькі гасла відокремлення України в незалежну самостійну державу*, де вона може панувати та використовувати всі багатства краю, не ділячись ні з ким. *А коли б Україна стала незалежною державою, то їй, само собою розуміється, треба було б вести й свою окрему економічну та міжнародну політику. Міжнародно ж політика й дипломатія задля більшого авторитету та впливу потребує того, щоб на випадок якого непорозуміння проводари мали на що опертися, себто вона вимагає утворення міцної, організованої та озброєної сили.* А позаяк озброєний народ — народню міліцію — не легко буде підняти для підпирання інтересів своїх визискувачів, то для цього треба буржуазії прикласти всіх старань, аби й в нас, як по других державах, військо було організоване, як постійна армія, а не по принципу міліції. *Вона хоче утворити свою окрему буржуазну державу, вести свою економічну боротьбу з іншими державами, вести свою міжнародну політику, мати своїх дипломатів, підпирати свої імперіалістичні змагання силою міцної постійної армії».*

Большевицький Ганібал не сьогодні-завтра міг появитися перед брамами столиці, але соц.-дем. сенатори флегматично розводять старі теревені про казкову народню міліцію — всенароднє озброєння! Колиб же зрештою, хоч що небудь робилося для цього «всенароднього озброєння».

Та минуло ще два дні... І несподіваною тривою й зтурбованістю орган наших соц.-демократичних твердолобих писав:

«... Розгром... Вже задумано... Позиція УНР тут дуже трудна. З одного боку провакація й явна проба з боку Ради Народніх Комісарів воєнною силою роздавити республіку. Отже плян охорони України треба негайно виготовити й до твердого переведення його закликати всю революційну демократію України й в першу чергу українське революційне військо» (*«Робітничої газети»*, 25. листопада 1917. р.).

Справді становище для безборонної, завдяки укр. соц.-дем. політиці, України було грізне. Але даремно наші соц.-демократичні помлеї бундючно копали ногою землю. Жадні легіони зпід неї появлялися вже не могли. Було пізно... Пізно згадали за українське військо — аж 25. листопада 1917. року! Звідки ж його було взяти тоді, це українське військо, коли *цілих 8 перших місяців революції, повних ентузіазму й кращих поривань*, твердолобі марксистки розкладали з енергією, вартою кращого примінення, поборювали ідею створення українського війська й знищили стільки можливостей щодо цього?!

Московський червоний Ганібал в образі паршивеньких ліво-есерівських партій-

них боєвих дружин та опереткової червоної гвардії большевиків, не армії навіть, а просто зграї голодних напіврозбишак, «державним кроком» — як співав московський поет Блок — негаючи вирушив на розброєну укр. соц.-демократами Україну. Але навіть такій банді Україна не в стані була чинити опір! Це — історична заслуга українських соціал-демократів!

*

Протягом 1917. року, коли саме Український Генеральний Військовий Комітет (Петлюра), Військовий Секретаріат (Порш), пост голови уряду й нар. секретаріату внутр. справ (Винниченко) — всі найвідповідальніші місця були обсажені експонентами цент. комітету укр. соц.-дем. партії — у справі творення українського війська нічого не зроблено, і то не зроблено свідомо, навмисно, з драгоманівським найвним розрахунком на «єдиний фронт» з московською революційною демократією, на Росію, на шкідливість і непотрібність для Української Нації української державності.

Тепер ес-деки залюбки розводять теревені про брак свідомости в населення й таке інше; алеж бракувало свідомости й то власне свідомости свого історичного обов'язку й відповідальности за майбутнє України власне не масам населення, а саме проводирям, які тоді, за малими виїмками, були ес-деки.

Своєчасно не було створено закладів для оборони України, а на ті часи досить було мати 3—4 бригади на цілу Україну. Коли стара армія була деморалізована, по містах, містечках і селах досить було запальної й вихованої на «Кобзарі» Шевченка й творах Кащенко молоді й підлітків, з яких можна було при найменшій зусиллі створити кадри оборонців України. (Коли безсилий Тимчасовий російський уряд робив «перешкоди», можна було б робити це хочби в формі місцевої самоохорони, партійних боївок чи в якій іншій). А так вийшло зрештою, що цілком безборонну Україну в січні-лютому 1918. р. без особливих труднощів захопили російські партійні боєві дружини й слабенька большевицька червона гвардія, слабенька числом і організаційно низча від усякої критики, що потягло за собою й дочасні наслідки: прихід червоних москалів, звернення уряду Центральної Ради до Німеччини й до Австро-Угорщини (хто ноборював свій власний «український мілітаризм» — мусів потім звертатися з благанням про порятунк до чужоземних мілітаризмів), наставлення чужинцями москвофільського «флігель-адютанта Єво Велічества» на голову Української Держави й всі дальші нещастя, які випали на долю України від того часу і яких можна було б легко уникнути в році 1917, створивши хочби й незначну числом українську військову силу. Але українська соціал-демократія, — треба їй віддати належну честь, — зробила все можливе, щоб до створення військової сили не допустити...

Булавенко.

Визволення Кубані зпід большевицької влади в 1918. р.

В березні 1918 р. уся територія Кубані¹⁾ була занята російськими большевиками. Кавказ, Туркестан, Сибір, Поволжжя і Великоросія теж перебували під владою совітів. Україна звільнилася зпід московської влади тільки за допомогою німецьких і австрійських військ.

Кубанський отаман (президент), кубанська влада і законодавча кубанська Рада опинилися поза територією Кубані і тимчасово перебували на південній частині території сусіднього Дону. Донське козацтво скорше, ніж Кубань, підпало під московську владу, але скорше і повстало проти влади совітів. В квітні місяці р. 1918 воно уже вдало звільнити зпід большевицької влади значну частину своєї території і в кінці цього місяця скликало в Новочеркаську Круг (Раду) Спасіння Дона. На цьому козацькому крузі донські козаки схвалили тимчасову конституцію Дона і на посаду донського отамана обрали генерала П. Краснова, надавши йому майже диктаторські повноваження. Донський отаман призначив донське правительство на чолі з ген. Богаєвським. Ген. Краснов ставив метою боротьби визволення донського козацтва зпід большевицької влади, а пізніше й визволення всієї Росії й відновлення цієї держави в межах 1914 р.

¹⁾ Гл. «Розбудова Нації» за 1933 р., ч. 9—10.

зі старим монархістичним устроєм. Отаман П. Краснов не раз публічно проголошував: «Да здравствует Царь-батюшка в кременной Москве, а ми — казаки на Тихом Дону». Голова донського уряду ген. Богаєвський брав безпосередню і видатну участь в першому поході добровольчої армії генералів Корнілова-Алексєєва-Денікіна на Кубань зимою 1918 р. (командував бригадою) і був особистим приятелем керманічів цієї армії.²⁾

Рядове донське козацтво, що на своїх плечах несло увесь тягар боротьби з червоною Москвою, як видно з історичних джерел, зовсім і не збиралося втручатися у внутрішню боротьбу у Великої Росії і робити похід на Москву; але провід в Донській Республіці мали в своїх руках прихильники думки про необхідність відбудови великої і неподільної російської держави. З цим офіційним проводом Дона Кубань мусіла рахуватися, хоч провідники кубанської політики не могли не бачити дійсні настрої донської козачої маси.

Треба брати на увагу, що в революцію 1917 р. і у наступний період війни Кубань увійшла як частина великої російської держави з її столітніми історичними традиціями, що наложили певне тавро і на населення Кубані, яку російська держава в XVIII столітті військово добула від держави турецької. (Виселення 500. тисяч горців з Кубані в Туреччину і поселення на Кубані козацтва сталося під безпосереднім керівництвом тієї ж російської держави). З другого боку, Кубань це частина великої української етнографічної території. Крім того Кубань є частиною тих земель, що їх звать козацькими землями. В наслідок усіх цих причин події на Кубані в р. р. 1917—1920. тісно звязані як з загально-російськими, так з загально-українськими, як і з загально-козацькими подіями. Крім того в тих же роках Кубань була тереном боротьби світових сил, що лежали поза межами теренів бувшої Росії: Антанти і Центральної держав. Відомі історичні події привели німецькі і австрійські війська на Україну. Коли 20-го квітня 1918 р. Кубанська влада і кубано-добровольчі війська разом з генеральським проводом добровольчої армії вступили на південну частину території Дона, в місті Ростові над Доном уже були німецькі війська, що з військами Української Народної Республіки вже вигнали московські війська з України. Слід відмітити ту обставину, що німецькі війська обсадили були тільки ту частину Донщини, де українська людність складає безумовно більшість серед місцевого населення. Отже німецька держава була тою зовнішньою силою, з якою Кубанська влада мусіла встановити відносини, які сприяли б найскоршому визволенню Кубані зпід більшовицької влади.

І ось у тій переломовій добі на Кубані горіла одверта й кривава внутрішня війна. Іногородні Кубані не тільки на словах підтримували більшовицьку московську владу, а від початку 1918 р. почали організовувати скрізь по Кубані озброєні більшовицькі загони. Вже в 1917 р. іногородні гаряче підтримували російські партії соц.-революціонерів, соц.-демократів і навіть кадетів (Мілюковців); потім помалу симпатії цього населення схилилися до російської більшовицької партії й нарешті іногородня маса для досягнення поставленої мети хопилася за зброю. Само собою зрозуміло, що шлях від проголошення іногородніми Кубані в квітні місяці 1917 р. на Загально-Кубанському З'їзді, що вони не зазіхають на козачі землі, до одвертої збройної боротьби іногородніх проти козацтва проходив поволі. Також зовсім поволі відбувся і в козацькій масі процес: від небажання захищати свій край до періоду бурхливих і зпочатку неорганізованих козацьких повстань проти совітської влади.

Вже в січні-квітні місяцях 1918 р. озброєні більшовицькі загони з іногородніх Кубані нараховували десятки тисяч вояків³⁾. Серед великої кількості більшовицьких вождів і ватажків на Кубані, поруч з прізвищами представників самих різких національностей, у великій кількості зустрічаються українські прізвища — Воловик, Медінок, Будко, Грушко, А. Романенко, І. Руденко, А. Лиманський, Марченко, І. Борисенко, П. Асаульченко, Е. Лехно, Ковтюх і т. д.⁴⁾. При цьому не треба забувати, що іногородні на Кубані складали коло половини всього населення, а серед них українська людність нараховувала 70—80%. В наслідок такої позиції іногороднього населення Кубані увесь тягар боротьби на Кубані з російським більшовизмом падав на плечі козацтва і горців Кубані, що разом складали біля 1,600.000 д. населення.

Не від речі буде піднести, що ні в 1917, ні на початку 1918 р. кубанське козацтво і горці ні разу не проголосили, що вони не хочуть захищати волю Кубані. Але ж козацька маса просто не хотіла вірити в те, що на козацькі порядки, встановлені протя-

гом століть, нападе большевицька влада, та сама влада, що уперто й широко проповідувала свободу, рівність і братерство, що в багатьох своїх офіційних проголошеннях і публікаціях не тільки заперяла козацтво в недоторканості козачого самоврядування, козацьких земель, що належали цілому козацькому війську, і козацького майна взагалі, а проклямувала введення значних полегчень для козацтва в несенню ним військової служби⁵⁾. І тому козацтво вагалось. Однак воно скоро побачило, що в дійсності принесла радянська влада. І на весні 1918 р. уся Кубань палахтіла повстаннями козацтва, що іноді охоплювали великі райони. Тодіж по всій Кубані металася більшовицькі карні відділи, що в значній мірі складалися з місцевого іногороднього населення. При появленню в якійсь станції козацьких повстанських загонів раділо козацьке населення і з хати до хати неслося радісне: «Наші йдуть». Коли ж наблизивсь большевицькі карні відділи, притихало козацтво і від хати до хати іногородніх летіло урочисте: «Наші йдуть».

Так маса трудового іногороднього населення Кубані зі зброєю в руках виступила проти кубанського козацтва на захист московської большевицької влади, а трудова козацька маса також зі зброєю в руках виступила проти московської большевицької влади і проти тих іногородніх, що активно підтримували цю владу... Криваві картини залізної боротьби часів давньої гайдамаччини на Україні в багатьох випадках були бліді в порівнянні з тим, що творилося на широких степах і в горах Кубані в 1918 р... Та ці криваві події жахливі тому, що в цій запеклій боротьбі українськ-іногородній повстанці зі зброєю в руках проти українця-козака і об'єднувалися з московською більшовицькою владою, а українськ-козак зі зброєю в руках захищався від українськ-іногороднього і об'єднувався з козаком-росіянином чи то з кубанської лінії, чи з Дона, чи з Терека та-ше й з середком російської контр-революції під керівництвом московських генералів. Між козацтвом взагалі панував настрої: «Хоч з чортом, аби тільки скинути ненависну большевицьку владу». Наколиб весною чи в літі 1918 р. німецькі війська посунулися були з Донщини чи з Крима далі на Кубань, без сумніву їх би вітали там козацтво і горці, як бажаних визволителів⁶⁾.

Коли ходять про збройні сили, то большевицька влада набирала свої збройні сили на Північному Кавказі не тільки з місцевого населення, що з тих чи інших причин підтримувало цю владу, і не тільки з солдатів демобілізованої російської Кавказької армії; значна кількість большевицьких військ не були війська вигнані з України німецькою й українською армією на Донщину і на Північний Кавказ. Згідно з переліченими большевицькими даними в трикутнику м. Азов-Батайськ-Тихорідська загальна кількість большевицьких військ досягала 80—100 тисяч вояків при 80-ти гарматах⁷⁾. Серед них значну роль відігравали українськ-большевицькі під команду Федька.

Проти цих большевицьких військ в кубано-добровольчому загоні на Дону спочатку було тільки біля 6-ти тисяч вояків. В місяці травні і на початку червня до цього загону приєднався з Кубані ще біля 2—2½ тисяч козаків і на початку червня кубано-добровольча армія нараховувала біля 8—9-ти тисяч вояків при 21 гарматі⁸⁾.

Зверхнім керманічем збройних сил Кубані, згідно з конституцією, мав бути виборний кубанський отаман. Усунути його з посади і обрати іншого кандидата мала право лише Кубанська Красна Рада (засідка). Скласти цю Раду можна було тільки після звільнення Кубані зпід большевицької влади. Навіть Кубанська Законодавча Рада, що була при військах на Донщині і складалася приблизно з 50-ти осіб, не мала права усунути Військового Отамана. Тогочасний Кубанський Отаман, ген. Філімонов, був великим прихильником Добармії та її проводу.

В кубанських військах на Донщині тоді було декілька соток кубанських старшин. Ці старшини вміли підтримувати в кубанському козацтві старі козацькі бойові

⁵⁾ Див. «Записки до козацтва» з грудня 1917 р. Антонов-Овсєєнко. Записки о гражданской войне. Москва. 1924 р. т. I, стор. 40—45.

⁶⁾ В травні 1918 р. повстали проти большевицької влади кубанські козаки на Таманському півострові. Скоро большевицькі війська задушили те повстання. Тоді козаки закликали до себе німецькі війська з Криму. Самі німці були зацікавлені в тому, щоби тримати в своїх руках і Кубанський берег Керченського проливу, що зв'язує Азовське і Чорне моря. Німецькі війська негайно прийшли на Таманський півострів і до вересня 1918 р. на Тамані існував козацько-німецький проти-большевицький фронт. Подібні приклади закликання німецьких військ на допомогу козакам мали місце і на Донщині.

⁷⁾ Гражданская война 1918—1921. Москва-Ленінград. 1930, т. III, стор. 98.

⁸⁾ Денікін: Очерки русской смуты. Т. III., стор. 141, 148—149.

²⁾ «Донская Летопись». Видання Донської історичної комісії. 1924 р., ч. 3.

³⁾ Журнал «Путь коммунизма». 1922 р. Краснодар, ч. 3.

⁴⁾ Ці прізвища взяті для прикладу з журналу «Путь коммунизма». Краснодар.

традиції і взагалі давали кубанській кінноті і пластунам прекрасну військову вихову. На кубанське старшинство історія наклала тепер обов'язок: організувати кубанську армію і визволити Кубань. Однак це старшинство в переважній своїй більшості стояло якось осторонь в кубано-добровольчих військах. Увесь штаб складався з російських старшин, дивізіями командували теж генерали не-козаки — Марков, Боровський, Дроздовський і Ерделі. Козаки-старшини командували сотнями, полками. Та важніше те, що безумовно і переважно більшість кубанського кадрового старшинства не хотіла підтримувати активно ні боротьби проти Росії за кубанську самостійність, ні того політичного, господарського і соціального устрою, який встановлювала на Кубані Кубанська Краєва Рада. Що більше, під час перебування на Донщині кубанський отаман, ген. Філімонов, 30-го травня скликав кубанських старшин на зібрання в станиці Мечетинській та дуже скаржився на те, що кубанський уряд на чолі з Л. Бичем і Куб. Законодавча Рада на чолі з М. Рябоволом обмежують його діяльність і перешкоджають йому вести справи (як він би хотів ради успіху боротьби з большевиками, і при цьому закликав зібраних старшин розізнати Кубанську Раду і уряд). Як свідчить ген. Денікін, кубанський отаман Філімонов не раз пізніше вихвалявся тим, що він «ще в Мечетці збирався розізнати Раду»⁹⁾. Невідомо, чи знайшлося б тоді хоч 20—30 кубанських старшин, що називали б себе *українцями*. А чи можна без старшин організувати армію? До того всього більшість серед членів кубанського уряду і Куб. Законодавчої Ради теж вважали себе за кубанців-росіян. Думка про розрив з російською Добармією при тих обставинах не могла найти серед них підтримки.

У тому часі на Україні панували німці¹⁰⁾. Відношення німців до кубанської влади було неясним і незрозумілим. З одного боку, вони запевнювали кубанську владу в своєму лояльному відношенні до неї, а з другого, не допустили на Тамань і заарештували члена Куб. Зак. Ради полк. Рогівця і ген. Борисевича, що були послані кубанською владою через Україну на Тамань для кермування кубанськими повстанськими військами (про що згадано вище). Що більше, на самій Тамані під німецьким протекторатом утворено було провідництвом, що називав себе інж. Каштановим, ембріон нової кубанської влади і з німецьких літаків, по станицях західної Кубані, розкидало листочки з закликами проти кубанської влади Л. Бича. І при всіх цих внутрішніх і зовнішніх складних обставинах кубанці-українці, що в кубанському уряді і Куб. Законодавчій Раді складала незначну меншість, могли вибрати один з двох шляхів: — або одійти від політично-державної праці в складі органів законодавчої і виконавчої влади, або всеж таки намагатися так направляти боротьбу сил на Кубані, щоб з цього була користь, як для кубансько-української, так і для загально-української справи. Кубанці-українці, що силою різких обставин попали на Донщину, стали на цей другий шлях¹¹⁾.

В наслідок одноголосного рішення Куб. Зак. Ради 2-го травня 1918 р. послано на Україну кубанську делегацію на чолі з головою Ради М. Рябоволом¹²⁾. Завданням де-

⁹⁾ Там же, стор. 139. Мимо того: Г. Покровський. Денікінщина. Берлін. 1923 р., стор. 27.

¹⁰⁾ Проф. Д. Дорошенко. Історія України 1917—1923 р. р., т. II Ужгород. 1930, стор. 17, 32—35. 6-го квітня без попереднього порозуміння з українською владою німці видали наказ в справі засіву ріллі на Україні, 25-го квітня — про заведення німецьких польових судів на Україні, в ніч з 26 на 27 квітня — німецькі війська обезброїли першу українську дивізію т. зв. синежупаників, 28-го квітня — перевели арешти в Малій Раді і 29-го квітня — при їх допомозі українські землевласники перевели державний переворот і генерала Скоропадського проголосили Гетьманом України.

¹¹⁾ Ще в 1917 р. від праці на Кубані відійшов кубанський козак станиці Єлизаветинської Павло Христюк і виїхав до Києва і був там членом партії соц.-рев. і секретарем Генерального Секретаріату України. Цікаво відмітити і наступне: козак тієїж станиці, Полуян, дуже активно працював в російській партії большевиків і потім був секретарем Центр. Вик. Комітету Російської Федер. Соц. Республіки.

¹²⁾ Делегація складалась з наступних осіб: 1) голова — М. Рябовол, вчився в Київському Політехн. Інституті, був членом Правління Чорноморсько-Кубанської залізниці, головою Куб. Продовольчого Комітету, обирався на голову усіх Кубанських Рад; його підступно вбили денікінці в червні місяці 1919 р. в м. Ростові; перед революцією був головою Кубанської Україн. Національної Ради; 2) Товариш голови делегації Султан-Шарим-Гирей, нащадок Кримських ханів, вчився в Харкові на правничому факультеті, жонатий на українці; члени делегації: українці 3) К. Безкровний і 4) Г. Омеліченко, росіяни — 5) Д. Скобцоф і 6) П. Каплін.

легації було: подання необхідних інформацій урядові України, домагання пересилки зброї на Кубань, домагання, щоб при мирових переговорах України з Росією не було включено Кубань до складу Росії. Делегація прибула до Києва в травні місяці і зустріла як збоку Гетьмана і уряду¹³⁾, так і збоку українського громадянства сердечне відношення. Українська частина делегації не задовольнилася виконанням тільки офіційних доручень, у виробленні яких приймали участь і кубанці-росіяни. Бувший міністр закордонних справ України, Д. Дорошенко, оповідаючи про діяльність делегації в Києві, говорить між иншим наступне: «Між українським міністром закордонних справ і українцями членами Кубанської делегації установилося потайне порозуміння пести справу в напрямку прилучення Кубані до України»¹⁴⁾. Однак, цій праці перешкождали члени делегації кубанці-росіяни, донський посол в Києві ген. Черячукін і донський отаман ген. Краснов¹⁵⁾. Малось на увазі послати з України на Кубань дивізію ген. Натієва, що була тоді на Харківщині. «Після довгих і тяжких клопотів удалось досягти згоди німців на цю операцію... вже був виданий наказ стягти відділи німців і через саботаж, або вірніше: зраду одного з високих чинів українського міністерства війни», — пояснює був. міністр закордонних справ України¹⁶⁾. Таким чином, спроба кубанців-українців шайти на Великій Україні підтримку військом для боротьби з большевицькими арміями на Північному Кавказі не мала успіху не з вини кубанців...

В літі 1918 р. сталася й инша надзвичайно важлива подія. Між українською державою і Доном завязалася гостра боротьба ізза Таганрозької округи. Між иншим *проф. Дорошенко* про це говорить наступне: «Обставини примушували Правительство України на південному сході вплинути на прискорення питання про границі з совітською делегацією... З огляду на це все українські представники в переговорах з Доном — міністр закорд. справ Д. Дорошенко, товариш міністра Ол. Палтов і голова мирової делегації С. Шелухин зважились піти навіть на певні уступки, щоб досягти порозуміння»¹⁷⁾, і 8 серпня 1918 р. було заключено договір між Україною і Доном, згідно з яким за Доном залишилась Таганрозька округа. При заключенні цього договору український уряд не радився з українцями-кубанцями, як також не запитував волі населення західної частини Донщини. Між тим в Таганрозькій окрузі на 1 січня 1916 р. неказаче населення складало 98,9%, а козаке тільки 1,1%, а крім того переважали більшість населення Таганрозької округи складала українці¹⁸⁾. В наслідок цього договору Кубань відділено від території України територією Донської козачої республіки¹⁹⁾. Обставини складались так, що Україна могла допомогти Кубані тільки зброєю, яку Кубань одержувала, переборюючи значні перешкоди збоку німецького командування.

Близьке ознайомлення з положенням на Україні на весні 1918 р. не давало ніяких об'єктивних надій на те, щоб Україна збройною силою допомогла Кубані розбити большевицькі армії на Північному Кавказі і визволити Кубань. Тому Кубанська Рада і Кубанське Правительство шукали угоди з Доном, щоб спільними силами організувати боротьбу проти большевицької Москви. 24-го травня 1918 р. підписано між Доном і Кубанню договір, яким передбачалося установаження доно-кубанської військової ради з метою вироблення плану боротьби з большевизмом і для загального керівництва військовими операціями «для забезпечення на майбутнє політичної і економічної свободи і незалежності народів, що заселяють Донську і Кубанську області», як сказано

¹³⁾ Проф. Д. Дорошенко, цит. праця, стор. 195—197.

¹⁴⁾ Там же.

¹⁵⁾ Ген. А. Черячукін. Донские делегации на Украину и в Берлин в 1918—1919 г. «Донская Летопись», число 3, стор. 184—185.

¹⁶⁾ Цит. праця проф. Дорошенка Д., стор. 197—198.

¹⁷⁾ Там же, стор. 191—192.

¹⁸⁾ Е. П. Савельев. Крестьянский вопрос на Дону в связи с казачьим. Новочеркасск. 1917 р., стор. 49. — Також див. «Розбудова Нації» чч. 7—8., 1933.

¹⁹⁾ Проти цього договору України з Доном протестував Український Національний Союз 30. серпня 1918 р. Див. П. Христюк. *Укр. революція*, т. III, стор. 109. Цей Український Нац. Союз складався майже з тих самих політичних груп, які у серпні 1917 р. при переговорах з російським тимчасовим урядом погодились на автономну Україну в розмірі тільки 5-ти губ. — Київської, Подільської, Волинської, Полтавської і Чернігівської.

в договорі²⁰). Однак цей договір між Доном і Кубанню не було переведено в життя внаслідок багатьох причин. Так м. ин. в червні місяці донський отаман Краснов висунув думку про утворення доно-кавказького союзу, до складу якого мали входити Дон, значна частина Вороніжчини і Саратовщини, Астраханщина, Ставропольщина, Кубань, Чорноморська губ., Терщина і землі горців Кавказу, але головну роль мав відігравати Дон на чолі з отаманом Красновим. Більшість цих земель, що мали увійти до складу союзу, була під московською владою і ці землі ще треба було добути у московських військ. Кубанська влада не підтримала цього проєкту. З другого боку кубанський отаман Філімонів, всією душею підтримуючи Денікіна, саботував переведення в життя доно-кубанського договору з 24 травня про спільне ведення військових операцій²¹).

Історія людства дає багато прикладів існування неприродних об'єднань, коаліцій чи спеціальних догод поміж народами й державами, що примушені були вести збройну боротьбу з сильнішим спільним ворогом. Військові походи вавилонських і перських царів, походи гунів, турецьких народів, особливо турок-отоманів, походи татар, наполеонівські і т. д. часто кликали до життя подібні неприродні, здавалось, коаліції і об'єднання поміж тими народами і державами, проти яких піднімалася жорстока рука завойовника. Дуже часто подібні коаліції й військові об'єднання чи союзи закінчувалися війною поміж членами коаліції. Подібних фактів чимало дає нам також історія українського народу. З ким тільки не вступали наші предки у військові спілки і проти кого тільки не боролись: разом із поляками воювали проти татар і в спільці з татарами ходили на поляків, разом з росіянами ходили проти поляків і татар та разом з поляками і татарами ходили на росіян. Особливо яскраві приклади цього роду дає історія Січі Запорозької: з ким тільки й проти кого тільки не воювали наші запорожці і під чийм тільки протекторатом не існувала Січ Запорозька. Катерина II, в 1775 р. доценту зруйнувала Січ, нанесла козацтву величезні шкоди моральні й матеріальні, але вже в 1787—8 р. р. запорожці організували військо вірних Катерині козаків і для Росії добували Очаків, Березань, Ізмаїл й інші крієсти турецької держави. Катерина розграбувала запорозькі землі, а козаків постім поселили до Петрограду покірливі делегати з проханнями дати землі на Тамані. Ще пізніше керманічі й організатори Війська Вірних Козаків Чорноморців — Сидір Білий, Антон Головатий — були шефами кубанських козацьких полків. Більше ста років (з 1811 до 1917) з кубанських козаків набиралася особиста охорона російських імператорів, що гнобили так страшенно Україну²²). Але перша багаточисельна демонстрація *українська*, що відбулася в Петрограді 13 березня 1917 р., в своєму складі мала цей самий конвой «його імператорської величності», що більше ста років оберігав російського імператора: «Напереді військових частин їхав на конях бувший конвой бувшого царя (складений з кубанських козаків-чорноморців) з українським січовим прапором і запорозькими бунчуками», оповідає П. Христюк²³)...

Наколи б Україна на весні або в літі 1918 р. мала власну армію і можливість розпоряджатися нею по своїй волі, вона могла би допомогти Кубані в боротьбі з сильними більшовицькими арміями на Північному Кавказі і питання про приєднання Кубані до України було би дуже легко розв'язане. Цього не сталося. Зате ми бачили, що инородня кубанська маса в 1917 р. йшла за російськими партіями, а в 1918 р. — за російською партією більшовиків, ми бачили, що проти кубанської козачої маси виступили инородні брати зі зброєю в руках на бачі російської совітської влади, ми бачили, що ця козацька маса в кінці 1917 і на початку 1918 р. не послухала ні свого уряду ні своєї Ради і не взялася за зброю, бо вірила, що ні совітська російська влада, ні її прихильники на Кубані не виступлять проти козацтва зі зброєю в руках. Як уже знаємо²⁴) в кінці 1917 р. козацтво пішло на догоду з инороднім населенням і горцями: з 11 місяць в кубанському уряді козаків мали 5, инородні 5 і горці одно; зі 100 місяць в законодавчій Раді козаків мали 46, инородні теж 46 і горці 8. Ця догода в повній мірі забезпечувала для усіх груп населення Кубані можливість активної участі в управлінні й розбудові Кубанського Краю. Усі болочі питання можна було й лямі розв'язувати шляхом догоди... Однак инороднє населення не тільки не дотримало цієї добровільної догоди, а у своїй більшості пішло за чужою більшовицькою владою.

²⁰) Журн. «Наш Край». Прага. 1927 р. число 1, стор. 16.

²¹) Журнал «Вільне Козацтво — Вольное Казачество». Прага. 1931 р.

²²) Журнал «Кубанское Казачество». Париж, 1931 р., число 2.

²³) П. Христюк. Укр. революція, т. I, стор. 26.

²⁴) Див. «Розбудова Нації», чч. 9—10., 1933.

Слід тут підкреслити дуже характерну обставину: в літку 1918 р. більшовики проголосили існування Північно-Кавказької радянської республіки, до складу якої входила і Кубань; столицею республіки стало головне місто Кубані — Катеринодар. І сталася дивна річ — на голову виконавчого комітету республіки було обрано жиди Рубіна, а першорядну роль у виконавчому комітеті, крім цього Рубіна, відігравали теж жиди — Крайній, Дунаєвський і Режанський, хоч жидівське населення на Кубані складало всього навсього 0,2%²⁵). Так підчас панування більшовиків на Кубані складалося проти козацтва і на чолі політичного проводу ставили жидів, які нічого спільного не мали ні з Кубанню ні з Північним Кавказом... І під ударами московської палачи, що була активно підтримана инороднім населенням Кубані, всього Північного Кавказу і Донщини, кубанське козацтво, не пайшовши підтримки збоку України ані збоку народів Закавказзя (грузинів, вірменів і Азербайджанців), вступило в неприродно й безумовно шкідливу для конечних цілей боротьби військову спілку з російськими силами під кермою Денікіна.

* * *

В місце перебування на Донщині осередку кубанської влади майже щодня приходили з Кубані люди і оповідали про жорстокі насильства і нечувані знущання більшовицької влади над населенням Кубані. У відповідь на ці більшовицькі знущання на всьому терені Кубані котилися бурхливі хвилі козацьких повстань. Більшовики думали цей спротив населення і заливали кровю живи і гори Кубанського Краю...

В ніч під 10-те червня 1918 р. кубано-добровольчі загони, що нараховували всього біля 8½—9 тисяч воїнів при 21 гарматі кинулися в бій проти 80—100 тисяч більшовицьких військ при 50 гарматах. І більшовицькі війська буквально були розгромлені. 11—12 червня біля Торгової, 15-го червня біля Великокошарської, 20-го червня біля Пісчанокської, 23-го червня біля Білої Глини і 1-го липня біля Тихоріцької. Головна група більшовицьких військ, що займала фронт Азов-Батайськ-Сосика, мусіла поспішно відступити на західну частину Кубані, щоб не бути оточеною між нижнім Доном, Азовським морем і р. Єя.

При вступленні кубано-добровольчих загонів в межі Кубані, Кубанське Правителство мобілізувало 10 призывних років, які дуже скоро відновили старі козацькі полки й батальйони. Крім цього усе козацьке населення піднімало повстання проти більшовиків. Більшовицькі війська ставили иноді колосальний спротив (наприклад, під Корежовкою, під Тимошівкою, Армавіром, на р. Лабі, на р. Урупі, під Ставрополем) і тому бої приймали упертий характер. Але спротив більшовиків був марний: кубанські полки змітали перед собою більшовицькі сили і гнали червоних з Кубані. 2-го серпня кубанський уряд уже увійшов в столицю Кубані. Більшовицькі війська були розірвані на дві групи — західну і південно-східну.

В цих тяжких і кривавих боях, що безупинно точилися протягом 3½ місяців, доки територія Кубані небула зовсім звільнена від совітських військ (від 10-го червня до 2-го листопада 1918 р.), досягла найвищого напруження, упертості й жорстокості і внутрішня збройна боротьба поміж кубанським козацтвом, з одного боку, та кубанськими инородніми, з другого. Звичайно, инородні поповнювали більшовицькі війська. Крім того инородні західної частини Кубані — Таманського краю — організували окрему більшовицьку Таманську армію. Ця армія нараховувала 25—30 тисяч сміливих бойців²⁶). Коли козакі взяли столицю Кубані, вони відрізали Таманську армію від решти більшовицьких озброєних сил на Північному Кавказі. І ця армія виконала героїчний похід з масою біженців, серед яких було багато жіноцтва, дітей, старих людей, що своєю присутністю перешкоджали армії, похід до Новоросійська, що лежить

²⁵) Згідно даних загально-російського перепису 1920 р. на Кубані було нараховано всього 2,995.668. душ населення, з того жидів тільки 6.058 д. або 0,2%. В 1918 р. було їх на Кубані безумовно ще менше. Див.: Населення і господарство Кубано-Чорноморської області. Статистический сборник за 1922—1923 г. Краснодар. 1924 р., стор. 66—67.

²⁶) Один з організаторів цієї армії, а потім і її командант, кубанський инородній станиці Полтавської, старшина Е. Ковтюк, визначає склад цієї армії на 26 вересня 1918 р. в 29.752. багнетів, 4037 шашок, 141 кулемет і 32 гармати. Див.: Гражданская война. Матеріали по історії красной армії. Москва. 1923 р. Походи Таманской красной армії, стор. 421—508. В книзі: Гражд. война 1918—1921. Оперативно-стратегический очерк боевых действий красной армії, стор. 100, склад цієї армії виказується числом 25.000. бойців.

на березі Чорного моря, далі берегом моря через Геленджик аж до Туапсе; на своєму шляху таманці двічі розбили грузинські передові війська, потім армія повернула від Туапсе через Кавказькі гори на південну Кубань, розбила на річці Білій біля станиці Білоріченської козацькі полки, що перегорожували дорогу Таманській армії, і нарешті ця армія на р. Лабі приєдналася до головних Північно-Кавказьких більшовицьких сил²⁷). Негайно після об'єднання частина сил Таманської армії вступила в двобій з Кубано-добровольчими військами, що займали м. Армавір на р. Кубані і 13-го вересня таманські інгородні після тяжких і напружених боїв вибили противника з Армавіра. Після цього Таманська армія одержала відповідальну задачу — вибити добровольців і козаків з міста Ставрополя. Таманська армія виконала з успіхом це завдання і 14-го жовтня захопила Ставрополь. Потім бої за Ставрополь тяглися майже три тижні. Ген. Денікін наступав на Ставрополь з півночі якраз тими дивізіями, де російські добровольці склали значний відсоток серед вояків (Дроздовського і Боровського, інші дивізії склалися виключно з кубанських козаків). Однак таманці відбили усі найупертіші й найсміливіші атаки військ Денікіна на Ставрополь.

Необхідно тут відмітити дуже важливу обставину: на другий день після того, як таманці захопили м. Ставрополь, большевицький главноком, кубанський козак-лінець Сорокін, арештував в м. Пятигорську голову і чотирьох членів Центрального Виконавчого Комітету Північно-Кавказької совітської республіки і розстріляв їх «за зраду». Серед п'яти розстріляних членів большевицького проводу на Північному Кавказі було чотирьох жидів. За цей вчинок головного вояки большевицьких військ Сорокіна було ополочено поза законом, нарешті його піймали і посадили в ставропольську в'язницю. Там його застріли один з командирів полків Таманської армії. Само собою, зрозуміло, що розстріли головним командантом Північно-Кавказьких большевицьких армій жидів з центр. комітету (перед цим, у місяці вересні Сорокін розстріляв команданта Таманської армії Матвіїва), потім розстріляв і самого Сорокіна викликав велику колотнечу в большевицьких військах. На декілька тижнів вони не мали єдиної військової і політичної керми. Але не дивлячись на це, Денікін надармо робив уперті спроби вирвати з рук Таманців м. Ставрополь, щоб цією перемогою похвалитись перед Кубанською Кравною Радою, яку уряд Кубані скликав був на 24 жовтня в Катеринодарі. Таманці послідовно відбивали усі атаки козаків і денікінців. І тільки після того, як Денікін зтягнув до Ставрополя цілих 7 дивізій (5 чисто кубанських і дві мішаних) і оточив Ставрополь буквально залізним кільцем військ, таманці рішили вирватись зі Ставрополя і вдарили якраз у ту частину кільця, де російські добровольці переважали. 2-го листопада Таманська армія вирвалася з оточення, при чому майже знищила зовсім добровольчу дивізію Дроздовського. Після цього Денікін плакав «над гібелью кадров русскої армії»²⁸).

Большевицькі історики війни на Північному Кавказі дуже високо ставлять бові заслуги большевицької таманської кубанської армії, що складалася майже виключно з кубанців-українців інгородних Кубані²⁹). Взагалі вся історія жорстокої боротьби поміж кубанськими інгородними (на 70—80% українців) і кубанським козацтвом (на % українці) це самі сумні, самі трагічні сторінки подій на Кубані в 1917—1920 р. р. А з цього користала червона Москва Леніна і біла Москва Денікіна. І на Великій Україні була внутрішня боротьба поміж самими українцями. І Велика Україна знає чимало большевицьких полків, що склалися майже виключно з українців і воювали проти військ української держави. Але тільки на Кубані була така організована, уперта, жорстока і довга внутрішня боротьба поміж трудовим українським козацтвом і трудовим українським некозацтвом населенням. І треба визнати, що наскільки денікінці не зустріли такої підтримки збоку кубанського козацтва, кубанська Таманська армія доцентру б знищила під Армавіром і Ставрополем Деніківський військовий осередок російської контр-революції і єдинонеделітства. Але, з другого боку, наколи б Ленін не зустрів такої активної підтримки збоку некозацького населення Донщини, Кубанщини і всього Північного Кавказу, червона Москва не змогла б закріпитися тут на початку 1918 р. Цей факт не тільки не заперечують большевики, а навпаки багато разів вони

²⁷) Цей похід червоної армії інгородних Кубані описано в поетичному творі Се-рафимовича: Кривавий потік.

²⁸) Денікін. Очеркі, т. III, стор. 230—237. Врангелі. Записки, т. I, стор. 87—91.

²⁹) Гражданская война. Москва. 1923, т. I, стор. 505, робить наступну загальну оцінку значіння таманської кубанської армії: «В історії Северо-Кавказской красной армії, да і вообще в історії гражданской войны, Таманская красная армія безусловно сыграла выдающуюся роль. Ее заслуги великі».

сами це визнавали. Один з дослідувачів минулої боротьби одверто визнає, що «совітська влада Північного Кавказу мала можливість опертись і дійсно оперлась на маси інгородного населення»³⁰). І збоку козацтва і збоку інгородних в липні—жовтні 1918 р. було виявлено стільки справжнього героїзму, стільки упертості, жертвенності і завзяття, що наколи б ці дві сили можна було скласти до купи й кинути проти дійсного ворога — Москви, кубанська щонайменше стотисячна армія хоробрих вояків³¹) предиктувала б мир Росії в самій червоній Москві... Але дійсність була інша.

Р. С. В. В моїй статті «До східних проблем України» («Розбудова Нації» ч. 7—8 за 1933 р., стор. 168.) (сказано, що в Південно-Східному Краю на 1 січня 1915 р. було населення (згідно з уведеною таблицею) 11,362.100 душ, з того козаків 3,362.000 (29,6%). А на попередній сторінці сказано, що на той же час всього населення в цьому краї було 11,362.300. Різниця на 200 осіб походить від того, що при передруку кількості населення вродіб по Астраханській губ. замість 1,427.500. надруковано 1,427.300.

В ч. 140 за 1933 р. жур. «Вольное Казачество — Вільне Козацтво» в замітці «Де-що «Розбудові Нації» пробує довести, що я подав неправдиві відомості, як про загальну кількість населення Південно-Східного Краю, так і про кількість козацького населення і в кінці замітки редакція жур. «Вільне Козацтво» запитує: «Для чого ви, брати, українці, це робите? Кому і яка від того буде користь?».

Коротко відповідаю. Дані про загальну кількість населення в Південно-Східному Краю взяв я з книжки: «Юго-восточный статистический сборник. Труды Статистического отделения Юго-Восточного Союза Союзов кредитных и ссудо-сберег. товариществ. Под редакцией проф. П. I. Лященко. Вып. I. Ростов на Дону. 1918., стор. 3.». Буквально ці самі дані про загальну кількість населення введені і в наступних працях: 1) С. Н. Сірін. Юго-Восток Росії. К проблеме его экономического восстановления. Труды Комитета Экономического Возрождения Юго-Востока Росії. Берлін. 1922, стор. 6.; 2) Г. Карев. Экономическая і финансовая возможности самостоятельного существования казачества. Жур. «Казачье Дело», ч. 2, за 1931 р. Париж. Ціж дані введені і в книжці: I. Івасюк. Кубань. Прага. 1925. Український Громад. Видавничий Фонд, стор. 14 (по Кубані і Чорноморській губ.) і стор. 95 (по Ставропольщині і Терптині). Дані щодо Дона введені і в книжці: С. Г. Сватіков. Росія і Дон (1549—1917). Издание Донской Исторической Комиссии. 1924. Відень, стор. 451.

Жур. «Вільне Козацтво» твердить: «Звідки цю цифру взяв п. Булавенко, це є його таємниця» (річ іде про кількість населення Астраханської губ. на 1 січня 1915 р. — 1,427.500 д.). Теж саме і щодо загальної кількості населення Терека, яку «Вільне Козацтво» запропонує зменшити на 1,000.000. д.

До речі буде сказати, що і сам редактор жур. «В. К.» I. Білий на 1 січня 1912 р.

³⁰) Г. Ладуха. Очеркі гражданской борьбы на Кубані, стор. 121.

³¹) Яка кількість люду взяла безпосередню участь в розв'язанню силою зброї громадянських, політичних, соціальних і національних питань, вказують наступні дані: Червоної війська: (Денікін: Очеркі, т. III, стор. 151 і 212.)

в червні 1918 р.	— 80—100 тисяч вояків при 80-ти гарматах,
у вересні 1918 р.	— 70—80 „ „ 80-100 „
в жовтні 1918 р.	— 150 „ „ 200 „

Кубано-добровольчі війська: (Денікін: Очеркі, т. III, стор. 148, 183 і 210. Врангелі: Записки, т. I, стор. 70.)

10 червня 1918 р.	— 8½—9 тисяч вояків при 21 гарматі,
на початку липня 1918 р.	— 20 тисяч вояків при 21 гарматі,
на початку вересня 1918 р.	— 35—40 тисяч при 86 гарм. і 256 кулем.

Як бачимо, большевицькі сили в жовтні місяці зросли до 150 тисяч. Це значне збільшення могло статися тільки за рахунок нових і нових мобілізацій населення Північного Кавказу, бо совітська влада не мала вже можливості підвозити війська на Кавказ з Московщини з огляду на те, що донське військо в жовтні місяці мало великі успіхи в боротьбі проти червоних армій і, вийшовши за межі Донської області до устья Волги, до Балахова і майже до Вороніжа, відрізало від Москви червоні армії Північного Кавказу. Большевики уміло використовували страх населення в зв'язку з успіхами козачої зброї на Кубані й на Ставропольщині і зганяли його в свої большевицькі полки. Однак наскоро набрані большевиками війська вже не виявляли значної боєздатності. Кількість кубанських військ показана тільки та, яка була в бойовій лінії.

населення Терека виказував числом 1,196.497. д. (І. А. Білий. *Казачьї Землі. 1928. Прага, табл. I*). Я не займався ніякими махіпуляціями з даними про загальну кількість населення Південно-Східного Краю. Дані про це населення взяв я з поважних, авторитетних і загально розповсюджених праць. Коли ці дані комусь не подобаються, нічого не поможу, хоч і розумію, що козацьким «патріотам» дуже неприємно бачити дані по Астраханській губ.: на 1,427.500 д. всього населення тільки 42.000. д. астраханських козаків. І як би ми штучно не намагались зменшити загальну кількість населення цієї губ., це справи не міняє; тим більше не міняє для редакції журн. «Вільне Козацтво», яка усю Астраханську губ. зараховує до складу майбутньої Козакії (див. малу Козакії на обкладинці журналу «В. К.»). Мушу підкреслити, що і територію Південно-Східного Краю я брав таку, яка подана у різних поважних працях. Себто наведені в моїй статті дані про загальну кількість населення не є дані мої й не є якась таємниця. Коли ці загально відомі і давно оголошені дані не знає чи удає, що не знає, редакція журн. «Вільне Козацтво», це її справа. Це дотичить і наведеної мною кількості козацького населення Південно-Східного Краю. Джерел не буду тепер наводити. Можна буде це зробити й другим разом, коли хтось попробує поважно оспорювати наведені мною дані про кількість козацького населення на 1 січня 1915 р. Сьогодні тільки зазначу, що за даними редактора «Вільного Козацтва», взятими ним за 1912 р. з *Нової енциклопедії Брокгауза і Ефрона*, і за тими даними, що уведені у моїй статті «До східних проблем України», в Південно-Східному Краю козацького населення було:

	На 1. січня 1912 р.	На 1. січня 1915 р.
Донського війська	1,392.316.	1,600.000.
Кубанського війська	1,214.485.	1,460.000.
Терського війська	234.846.	260.000.
Астраханського війська	36.940.	42.000.
Р а з о м	2,878.587.	3,362.000.

Редактор «Вільного Козацтва» кількість козацького населення в цих військах на 1. січня 1912 р. подав у своїй праці: *Казачьї Землі*, що була публікована в ч. ч. 19—23 журналу «Вільне Козацтво» і цих даних не оспорював. Коли порівняємо дані за 1912 р. наведені п. Білим з даними за 1915 р., наведеними мною, ствердимо збільшення козацького населення за три роки на 13,3%, або пересічно на 4,4% за один рік. Уже одно порівняння даних редактора «Вільного Козацтва» за 1912 р. з даними моїми за 1915 р. свідчить про те, що не можна поважно говорити, що я нібито штучно зменшив кількість козацького населення на 1. січня 1915 р. Так само з порівняння загальної кількості населення Південно-Східного Краю на 1 січня 1915 р. з кількістю козацького населення цього Краю за той же час, кожний бачить, що козацьке населення тоді становило менше 30% всього населення Краю. Чи подобається це кому чи не подобається, але це є факт, з яким не можна не рахуватись.

У вище згаданій праці п. Білого: *Казачьї Землі* читаємо таке:

«Перепісь же 1926 г. не выделяет казаков ні при племенном, ні при сословном, ні при классовом, ні при економическом, ні при другом каком групуванні населенія».

Словом, перепис 1926 р. ніяких даних про козацьке населення не подає, твердить редактор «Вільного Козацтва». Але в замітці «Де-що «Розбудові Нації» той же редактор вмістив такий пасус: «До речі. Коли використати правдиво дані перепису 1926 року, то в тих самих областях, в яких п. Булавенко нарахував козаків 29,6%, ми нарахуємо 48%». В 1928 р. п. Білий правдиво твердить, що перепис населення 1926 р. не подає абсолютно ніяких даних про козацьке населення, а в 1933 р., говорить про можливість використання даних перепису 1926 р. для визначення кількості козацького населення. Так як же є з переписом 1926 р.?

З огляду на те, що, як справедливо твердить редактор І. Білий («Казачьї Землі. 1928. Прага): «Публікації результатів перепису 1920, 1923 і 1926 г. г., равно как і виборочних ежегодних сельско-хоз. обследований совершенно не дают каких-либо данных о Козачестве, не выделяют его із общіх групп классових ілі національних всего населенія», при написанні статті «Дослідний проблем України» я обмежився поданням даних про загальну кількість всього населення Південно-Східного Краю і в тому числі про кількість козацького населення перед революцією 1917 р. Далі увів дані про українське населення, користуючись при цьому найновішими даними (за 1931 р.), що були опубліковані в офіційному документі: постанови Президії Національної Ради Північно-Кавказького Крайового Виконавчого Комітету з 21. квітня 1931 р. А перед цим я покликався на працю відомого дослідника українського життя проф. д-ра Ст. Рудниць-

кого, який говорить про те, що на Південно-Східних землях в 1914 р. було біля 5½ мільйонів українців. Додаток: «з того горців було коло 1½ міль.» є прикрою друкарською похибкою. В оригіналі статті було: «до того горців було біля 1.½ мільйона і біля 4-х мільйонів складало російське й инше населення». Цим виправляю допущену друкарську помилку. Як думку проф. Рудницького, так і думку Президії Національної Ради я подав в порядку інформації. Безумовно, большевицькі дані з 1931. р. більше наближаються до дійсного співвідношення національних груп населення, ніж дані з 1926 р., коли, як правдиво твердить І. Білий (*Казачьї Землі, Прага. 1928*), совітська влада зменшувала статистичним порядком, як абсолютну кількість українського населення, так і його якості. Розпубліковані офіційні дані Президії Нац. Ради говорять самі за себе.

Др. Павло Кашинський (Відень).

М. Драгоманів у світлі чужих тайних документів.

Про особу й діяльність М. Драгоманова за ті роки, коли він пробував на еміграції в Женеві, оповідають численні документи, що лежать в актах австрійського державного архіву. Ті документи вдалося мені відписати й деякі з них тут наведу.

Ось так про прибуття Драгоманова до Женеви, де він пристав до гуртка російських нігілістів (переважно українців!), подає акт ч. 322/1877. р. президіяльної секції австрійського міністерства закордонних справ:

«Ватажком т. зв. малоруських націоналістів є бувший київський професор Др. Михайло Драгоманів, що живе як емігрант у Женеві. Все ж і в нього не національна ідея, але соціальний рух — засіб, з допомогою якого повинен бути заведений новий соціальний порядок». «Акція групи Драгоманова цілком аналогічна з акцією російських нігілістично-соціалістичних груп»: притягнення на свій бік незадоволених режимом у Росії та ширення соціал-революційної літератури, тому швидко вона входить у зв'язок з останніми, особливо з російською революційною активістичною партією та інтернаціональною робітничою лігою в Лондоні та Женеві».

Та вже в р. 1881. дирекція поліції у Відні доносить австр. міністерству закордонних справ (3787/Pt 2679/1881):

«Знаний Михайло Драгоманів несподівано перейшов із радикальної партії російських емігрантів до поміркованої та заснував під назвою «Вольное Слово» свій власний тижневик, в якому досить лагідними словами заповідає обстоювати заведення конституції та децентралізації в Росії».

В тій справі пишуть до Відня і з Берліна (Берлін 14/1881. Відень 2998/1881):

«Донесення віденського конфідента, що Драгоманів раптово й несподівано перейшов із радикального до поміркованого табору, не відповідає дійсності; ця зміна в його поглядах відбувалася повільно і вже перед роком скінчилася».

З цього часу австр. міністерство закордонних справ намагається довідатися про причину зміни поглядів Драгоманова і постійно інформується про його нову діяльність. Про висліді своїх заходів міністер закордонних справ у Відні довіряє повідомляв австрійського посла в Петербурзі, графа Кальнокі 12. X. 1881. (3044/1881):

«Від 8. VIII. б. р. виходить в Женеві під назвою «Вольное Слово» (La parole libre) російський тижневик, про що подаю тут окремо. Маю ще додати, що, як запевняють нас із конфіденціальних кол, цей тижневик, в якому співпрацює також знаний у Женеві Веселіцький Божидаровіч, патрунується графом Ігнатієвим і має за завдання виступами проти російського уряду змилити російських нігілістів, щоб таким способом прийти поза їхні пляни. Тижневик цей перепачковується до Росії через Німеччину, щоб затримати видимість його незалежності та опозиційності».

До цього листа додано відомості інформаційного бюро міністерства закордонних справ про напрям та зміст газети:

«Тенденція й призначення російського тижневика «Вольное Слово», що виходить у Женеві від 8. VIII., хоч появилось його сім чисел, досить енігматичні. В програмовій статті першого числа підприємство це мотивується тим, що «Вольное Слово» під теперішніми цензурними умовами в Росії взагалі неможливе. Бюрократичний режим, мовляв, повернув Росію в жалюгідне становище так, що там і найширші реформи, наслідком бюрократичності їх застосування, причинили б Імперії більше зла, ніж користі».

* Усі підкреслення мої.

Однак щоб про джерело цього зла можна було висловлюватися цілком одверто, кілька патріотів вибрало цю форму. Ідеалом їхнім є свобода індивідуальності, *ліпша адміністрація*, як також і признання національних прав більшим племенам Росії, які через земства могли би декларувати свою волю. Тільки тоді *зникне відчуження, що повстало між адміністративним апаратом і громадянством*. Яких способів треба було б ужити, щоб цю ціль досягнути, про це програмова стаття мовчить. З наступних чисел можна довідатися, що новий орган робить фронт як проти бюрократичної сваволі, так і проти обидвох крайніх партій: проти нігілістичних терористів та московських реакціонерів. Що цей орган нічого спільного з нігілістами не має, доказує число, де снується думка, що громадська опінія в Швейцарії ухвалює висилку Крапоткіна. Нарешті, на шостому тижні свого існування, а саме в шостому числі, переходить газета до близького обговорення своєї тенденції. До цього змушений був Драгоманів закидами ріжних газет, що *вжизували на те, що «Вольное Слово» має звязок із відповідними колами*. Це, мовляв, брехня. Інсинуація ця могла повстати через те, що «Вольное Слово», як емігранський орган, не виставив ніякої своєї програми. Реформи не можна погодити з тими методами, що їх застосовує пануюча бюрократія, щоб відродити Імперію, бо при цих умовах було б це безкорисне діло. Щоб ціль досягнути шляхом революції — про це, як зазначає орган — має він особливі погляди. *Штучним викликуванням революції нічого в Росії досягнути не дасться*. Батажки революції мали б у ній не перше, але останнє слово. Тому передусім треба стремити до того, щоб нарід у своїй масі прийшов до зрозуміння своїх прав і через декларацію збірної волі зміг би досягнути своє завдання. Рідка претенсійність та намагання цієї газети організувати в Росії проти пануючої системи всі стани в одну спільну опозицію, дали притоку газеті «Общее дело», що виходить також у Женеві, взяти під сумнів ролі, яку «Вольное Слово» грає, а саме заговоривши це в запитанні: *Як думає газета «Вольное Слово» про графа Ігнатієва*; на що інтерпелювана сторона *дала вимпльову відповідь*, мовляв, що хоч відомо, що бажає почути сторона, яка поставила цей запит, але «Вольное Слово» не хоче робити їй приємність, а до того граф Ігнатієв є esotie, і таку з широким колом діяльності особу не дасться кількома словами схарактеризувати. Не без підстав поставила стара російська газета питання, бо часті прихильні замітки про графа Ігнатієва кожному читачеві нової газети впадають в око.

Про звязок Драгоманова з Ігнатієвим довідуємося більше з иншого документу (6621/1883):

«Хитрий граф Ігнатієв, бувший міністер внутрішніх справ, прийшов до як сміливої, так і оригінальної ідеї — через своїх власних урядовців засновувати за кордоном нігілістичні газети та їх з державних грошей субвенціонувати. Так засновав він 1881. р. у Женеві при помочі якогось Мальчинського нігілістичний журнал «Вольное Слово», для якого скоро заангажовано як головного редактора знаного київського експрофесора Михайла Драгоманова, а до співробітництва приєднані з нігілістів: Василь Сидорацький, В. Жуковський, Аксельрод та інші. Та незабаром ствердив нігілістичний публіцист, князь Черкесов, на підставі документів, що їх женецькі нігілісти у Мальчинського викрили й забрали, що він є урядовцем російської таємної поліції й що газету в Женеві основано й видають за допомогою російського уряду. Це відкриття загрожувало великим скандалом для російського уряду та для багатьох високопоставлених російських осіб. Викритий шпик Мальчинський благав простити йому й замовчати скандал, пропонуючи російським нігілістам всю суму, яку довірив йому російський уряд на видання газети «Вольное Слово». Практичні нігілісти пішли на пропозицію шпигуна, забрали в нього кілька тисяч рублів грішми, звернули йому частину документів назад, а як наддаток дали копняка й пустили втікати. Відтоді виходить у Женеві «Вольное Слово» під редакцією й як власність п. М. Драгоманова в тій самій формі, як і перше, тільки замість чотири — два рази на місяць».

Ще більш цікавим є инший документ (2628/1889):

«... (Драгоманів) поїхав до Женеві, де разом з Лавровим спричинився до посилення активності в нігілістичному таборі, але при цьому завжди виставляв своє українство проти великоросійства. В Женеві поводилося Драгоманову зле і він почав пактувати з російським урядом, а саме через посла Новикова. Сей посол казав мені, що Драгоманів дістає тепер од російського уряду 6.000 рублів пенсії річно. Ця залежність од російського уряду дається помітати в його політичній позиції, бо тепер проповідує він не боротьбу українства проти Великоросії, але унію з нею. Тепер Драгоманів не є нігілістом, відкидає всякі атентати та повстання, натомість проповідує державний соціалізм, мотивуючи тим, що в інтересі ругенців є, щоб цим способом стати незалежним від російських та польських дідичів, а політичну владу хоче він передати

в руки народу, — це значить українській масі. У поляків і росіян уважають Драгоманова за ультрасоціяліста, та *російська поліція вміє його ліпше цінити*».

Згаданий нігіліст Черкесов, що грав головну ролі у викритті Мальчинського, нігілістів закордоном колотнечу й деморалізацію та служити джерелом інформації тим російським урядовим чинникам, що старалися акцію російських терористичних груп розбити. Про це говорить також документ ч. 1986/1882:

«Проти російського публіциста М. Драгоманова, що належав безоглядно до революційної партії, однак останнього часу своїми статтями у «Вольном Слові» викликав між російською еміграцією в Женеві підозріння, що він тепер стоїть на удержанні російського уряду, нігіліст на прізвисько Черкесові видав брошуру під заг.: «Драгоманів де Гадяч у боротьбі з російськими соціялістами», в якій Драгоманів представлений як донощик, фальшивник і зрадник».

Документ ч. 662/1883 подає, що наступник по графу Ігнатієву, міністер внутрішніх справ Толстой вислав до Женеві урядовця охоранки Клімова, який почав видавати ультранігілістичну газету «Правда». Знов же «Вольное Слово», скомпромітоване в очах російської політичної еміграції, почало працювати на галицько-австрійському терені. Документ ч. 345/ІВ 1883 подає таке:

«Від Нового Року (1882) женецька соціялістична газета «Вольное Слово» під виразно зазначеною редакцією проф. Драгоманова виходить двічі на місяць, на тонкому шовковому папері, щоб ліпше надавалася до ширення. В одному куверті, за адресованому на Т-во «Руська Матиця», митниця у Львові знайшла і сконфіскувала 52. число цієї газети, в якому знаходиться стаття під заголовком: «Листи з австрійської України». «... Драгоманів заповідає ряд дописів із австрійської України, які підписуватиме М-ом (Мирон); ним мав би бути осілий у дрогобицькому повіті Галичанин, аграрний соціяліст Франко».

З того акту довідуємося, що дирекція поліції у Львові поробила заходи щодо суворої заборони газети «Вольное Слово», беручи на увагу ширення ним між українським населенням Австрії симпатій до Росії, підсилювання надій на близьку війну та прилучення до Росії східних австрійських земель.

З акту ч. 1045/1887, довідуємося про програму «Вольный Союз», складену Драгомановим, що має на меті переведення нової організації Росії в дусі *звичайного ліберального устрою Держави*. § 25. статуту говорить, що на чолі російської держави може бути й цар. Ніяких радикальних соціяльних змін у програмі не заповідається. У звязку з тим буде цікавим, що — як довідуємося з акту ч. 3696/1882 — приблизно в тому часі бувший російський бюрократ Шербачев, що 35 років служив по російських урядах і «виємігрував» до Берліна, видав брошуру, в якій також мотивує конечну потребу введення в Росії ліберальних інституцій та народного представництва для спасіння Росії. Автім є загально звісним, що програма спілки лягла в основу статуту конституційно-демократичної (кадетської) партії (1905. р.) та приймалася на увагу й пізніше, коли тільки російські ліберальні кола виробляли проекти перебудови державного устрою на засадах конституційного монархізму.

Акт ч. 651/1889 подає, що Драгоманів «має гарячу голову, є то соціялістом, то нігілістом, то анархістом», а з акту ч. 2628/1889 довідуємося, що таємницю своїх звязків з офіційними російськими колами Драгоманів не відкрив навіть найблищим приятелям; таким найблищим його співробітником був Кістяківський, про якого пишеться у звязку з його арештом, що він (Кістяківський) *«нічого не буде знати, що Драгоманів дістає тепер від російського уряду 6 тисячів рублів річно»*. З акту ч. 162/1883 довідуємося, що на закиди, що робили Драгоманову в російських соціялістичних колах, він усе знаходив добрий спосіб оборони; так, напр., коли Лаврів у календарі «Народної Волі» (Женева 1883) напав на Драгоманова, останній у «Вольному Слові» відповів йому гострою статтею, в якій закидав Лаврову часту зміну поглядів.

Проф. О. Мицюк.

Позааграрна діяльність жидів по світовій війні.

Від ріжних способів аграризації жидівства по ріжних частинах території, заселеної українським народом, зчерги звертаємося до позааграрної царини жидівської господарської діяльності.

Тут насамперед приходить Наддніпрянська Україна. Щоб зрозуміти всю різницю її господарських відносин узагалі і становище в ній жидівства зокрема, треба все мати на увазі большевицько-комуністичний режим на її просторах і найголовніші його особливості: скасування приватної власності та ініціативи і стремління до державного регулювання всіх виявів господарського життя. За *Зомбартом*, жидівство є батьком господарського вільного обороту; з нашого досліду, воно стало батьком регулятивного моменту серед вільного обороту, батьком тресто-картельних засад. Колиж однаке подібне, хай лише в формі, регулювання було заведене на цілодержавному просторі С. С. С. Р., жидівство жахнулося його наслідків. Революція принесла масовому жидівству зрівноправнення, кажуть жидівські автори, та за обставин зрівняння в безправності з іншими масами.

Всі багатші жиди-капіталісти, власники фабрик і заводів, торгівлі, транспорту, домовластництва, банкірства, поскільки їх капітал не посідав здібности легкої ліквідности і переводу за границю, втратили своє багатство наслідком конфіскації і, самозрозуміло, загубили завойовані протягом останнього століття господарські позиції. В несподіваній ситуації опинилися і середньозаможне, і решта жидівства з його приватно-мійським господарством, приватною торгівлею, ремесництвом, тощо. З перших же днів комуністичного режиму, де він тільки не з'являвся, — а він насамперед опановує міста, лишаючи села надалі — всі ті вияви жидівської діяльности і надбання підпадають під вивласнення, обмеження, регуляцію. Приватна торгівля, цей основний нерв жидівського життя, вбивається; підривається і приватне рукомесло. З деякими хитаннями в большевицькій політиці — НЕП (1921—1923), комуністична реакція (1923—1925), Неонеп (1925—1926), друга комуністична реакція (з осені 1926. р.) — хитаннями, що давали не стільки фактичні полегші, як надії на полегші, що кінце-кінцем осталися нездійсненими, приватна торгівля перестала існувати. Теж і приватна індустрія; рукомесла ніби полишено, але факти кажуть, що й вони перестали існувати, бо не могли одержати сирівців, монополізованих державою. І жидівське мале місто, і містечко почало вмірати; там жидівські маси опинилися на краю відчаю, там заланувало лихо.

Та й зрівноправнення прикладається не до всіх: виділено кадри «лішенців» за соціальні гріхи (буржуазне походження, займався торгівлею) і ¼ жидівства, (в містечках західного краю коло 70%) було позбавленим виборчих прав! Стремління скинути тавро «безправя» і значить «безправя» — за словами *Гертеля* — визначає все життя жидівської людности. Пятилітка приносить повний економ. розгром жид. людности. Частині ремесників вдалося спастися в ремесницькій кооперації, але тим зле постачаються сирівці. «Розкулачівання» діткнуло і жидівські містечка. 1929. р. уважають за рік страхіття для пересічного жидівства. І почало жидівство ідеалізувати царські часи, бо «все ж усупереч усім обмеженням тоді можна було жити і працювати; не було рівноправности, але був кавалок хліба»... На 1930. р. настало деяке зм'якшення репресій, кількість «лішенців» скоротилася приблизно на 20%, кооперативізація жидівських ремесників розширюється, охоплюючи коло 50 тис. майстрів. З того в кооперативах для перерібки текстилю занято 16 тис. майстрів, для перерібки та підготовки споживчих виробів 12.550, для обрібки дерева 8.600, металів 5.000, для заготівки будівельного матеріалу 2.900, для обрібки шевських і шкіряних виробів 2.600, в годинникарстві 2.600 і т. д. В розвитку тої кооперативізації відіграє на Україні, а з 1931. р. і в цілому С. С. С. Р. поважну роль жид. централа «*Самопоміч*», яка об'єднувала в 1929. р. 230 тис. членів; вона зорганізувала коло 650 ремесничих артілів, де працює коло 20 тис. майстрів. Частина містечкового жидівства шукає праці як індустріальні робітники: на Україні кравецький промисел, історично жидівський, і на 1929. р. обсаджений на 66,8% жидівством; зросло жид. робітництво і в металургії, де в 1929. р. на 300 тис. було 24 тис. жид. робітників; але в гірничій промисли і в транспорт жид. робітник майже не йде (0,9%—0,8%). Так є з пересічним жидівством, з масою.

Але поруч із масовим жидівством виділилися з нього кадри, що добре принамурилися до нового стану річей. Їх зустрічаємо в комуністичній партії, большевицькій поліції, червоній армії, загальній адміністрації, в адміністрації і серед спеціалістів удержавленої промисловости, за монополізованою наукою та навчанням і вихованням підростаючого покоління. По всіх тих «фронтах» жиди зайняли «командні висоти», і становище привілейованого керівничого стану. Розуміється, ці аристократичні елементи совітського жидівства підроблюються і перероблюються на москалів; вони є обрусителями і централістами, а «євсекція» комун. партії прикладає всіх зусиль, щоби

духово розгромити юдаїзм, бачи тим і по основах жидівської культури і національности.

Яка участь жидівства в російській комуністичній партії, що є єдиною легальною в цілому союзі, а яка зосередила всю владу виключно у своїх руках? «В перший період її існування жиди — за словами жидівського автора *Гертеля* — відігравали в ній провідну і переважливу роль». Партійні переписи 1922., 1927. і 1930. р. р. (останній тільки для України і Білорусі) виказали, що серед комуністичної партії цілого Союзу було жидів: у 1922. р. — 19.562, в 1927. р. — 49.627 і в 1930. р. — 75.929, себто, за вісім літ їх збільшилося вчетверо. Відсотково участь різних національностей у партії (члени і кандидати) і в загальному народонаселенні Союзу випадала на кінець 1926. р. так:

	Жидів	Великоросів	Українців
% в партії	4,3	64,9	11,6
% в населенні	1,8	52,9	21,2

Коли брати саму тільки Україну приблизно на той самий час (10. I. 1927. р.), то жиди, великороси і українці репрезентовані так:

	Жидів	Великоросів	Українців
Осіб у партії	20.306	46.156	87.185
% в партії	12,1	27,5	52,0
% в населенні	5,4	9,2	80,1

Отже супроти свого відсотка в загальній кількості людности (1,8%) Союзу жиди репрезентовані в комуністичній партії (4,3%) у 2,4 рази більше; на самій Україні у 2,2 рази. Великороси на Україні — втричі, а українці навіть менше (52%) свого відсотка в своїй батьківщині (80,1%). Притому межі жидівськими комуністами відсоток жінок є вищим, ніж між комуністами інших національностей: по цілому Союзу їх 25,3% проти 12,9% жінок — ком. нежидівок, а на Україні жидівок у ком. партії 22,9%, тоді як українок тільки 9,7%³⁹⁾, себто, у 2,4 рази менше. Такі статистичні дані. З них виразно виступає не пропорційно великий вплив в єдиній урядовій партії, що всім кермує, її членів-жидів.

До того слід додати їх здібність відертися на провідну роль і відсутність того такту, якого дехто хотів би від жидів. Не лише *Зомбарт* і нежид. автори, а й дехто з жидівських: «Жиди повинні поводитися більш стримано, більш гідно, нарешті, просто розумніше. Це не політика» — говорять жидівський автор *I. М. Бікерман*, — «у ній одній демократичній програмі цього не сказано. Але, на мій погляд, це важливіше для життя за всі програми, до купи взяті»⁴⁰⁾. Жиди — члени комуністичної партії в чека, в червоній команді, адміністрації, звичайно позмишували свої прізвиська. Не на жидівські! Лишень на великоруські й почасти українські. Розібратися в національному складі співробітників згаданих інституцій з прізвиськ учасників цілковито неможливо. Хто може, напр., відгадати, що справжнє прізвисько Зіновєва, довголітнього голови III. Інтернаціоналу, — Апфельбаум, що Троцький, права рука Леніна і довголітній большевицький комісар для військових справ, це — Бронштайн, що Радек — це Собельсон, Каменев — Розенфельд, Богданов — Зіліберштайн, Стеклов — Нахамкес і т. д., і т. д....

Комуністи жиди продерлися на керівні місця всесоюзної адміністрації, насамперед у Москві, але таксамо і на місцях, а особливо в б.

³⁹⁾ «Україна», статистичн. щорічник Ц. С. У. — Укр. С. Р. Р., ст. 17; також N. Gergel. Die Juden in der Russischen Komunist Partei, Zeitschr. f. Demogr. u. Stat. d. Juden, 1931, № 1, S. 9—12.

⁴⁰⁾ Росія и Евреи, сборник I., 1924, ст. 77.

колишній черті осілости, на Україні і Білорусі. «Ми знаємо — каже Зомбарт, — що большевизм у значній мірі є справою жидів», і наводить ось які дані участі жидів у ведучій адміністрації большевицького режиму: На кінець 1919. р. в С. С. С. Р. було з 380 народніх комісарів 300 жидів, у 1920. р. з 457 було 422, у 1921. р. з 550 було 447, що робить відповідно 78, 92, 80%⁴¹⁾. Так само було і в мадярській комуністичній революції 1919. р.; про вирішну участь жидів в уряді і адміністрації тої революції Зомбартові вдалося зібрати і опублікувати просто вражаючі дані, які ми вже наводили раніш. Проф. Бруцкус (жид) визнає виїмкову ролю жидівства в управлінні за большевицького режиму: ...«В олігархії, що прийшла» — пише він — «комуністи жидівського походження відіграють цілком виїмкову ролю і між новоприбулими молодими комісарами, яким довірена була необмежена сваволя над життям і смертю громадян, жидів не бракувало... Цю масову участь певних груп жидівської інтелігенції і полуінтелігенції у драматично тяжких подіях комуністичної революції — на його думку — не можна вважати за випадкове явище. Воно коріниться почасти в тяжкому психологічному стані жидівства, почасти в його певних релігійних уявленнях»⁴²⁾.

Про ту «цілком виїмкову ролю жидівства» в кермівному большевизмі маємо з усіх боків численні вказівки. За переписом 1929. р. на 825 тис. державних урядовців у С. С. С. Р. було 70.807 жидів, що становить 8,6%, себто, впятеро вище супроти пропорції жидівства в населенню С. С. С. Р. У червоній армії 2,5% жидів, теж вище за пропорцію в населенні. Звідкиж з'явився такий підвищений інтерес жидівства до військової справи? Розгадка криється в тому, що між рядовиками червоноармійцями жидів є тільки 1,5%, а от у штабах і командах червоної армії жидів є загалом аж 4,4% од усього штабно-командного персоналу. Колиж од цього загального показчика перейти до поодиноких військових галузей, то побачимо, що у властиво командному (оперативному, військовому) штабі є тільки 2,1%, та в підофіцерському складі 1,5%, а вже у штабах військових шкіл 3,5%, в військовій адміністрації жидів 3,9%, в політичному штабі армії 10,3%, в санітарних штабових установах 18,6% та у ветеринарних військових установах 4,5%. Як же всіх жидів зайнятих у штабах червоної армії поділити за характером служби, то побачимо, що 60,8% всього їх числа служило в неоперативній частині штабів, а тільки 39,2% в оперативній⁴³⁾. «Уряди, військо, всілякі добрі посади — пишуть в одному приватному листі з Москви за 8. III. 1931. р. — позаймали переважно жиди та панують і розказують цілій величезній державі. Щоби не пізнати, що вони жиди, поприбирали собі різні рос. та укр. прізвища»⁴⁴⁾.

Так у цілому Союзі і Москві; ще сильніш «засилля» жидів на Україні, де жидівство без порівняння чисельно сильніше заступлене. Ми показали вже раніж, що «Чека» на Україні опинилася майже без виїмків у жидівських руках. Позатим у радянському устрою величезна роля припадає спеціалістам («спецам»). На Україні на початку 1930. р. начислювано 61.859 фахівців, у тому числі жидів 8.346, або 13,5%; супроти відсотку в населенні у 2,5 рази більше. З кожної сотні жидівських фа-

хівців на Україні занято: 1) в державнім адміністративнім апараті — 22,9%, 2) в наукових інституціях — 19,7%, 3) в індустрії — 15,5%, 4) у шкільних інституціях — 13,0%, 5) в сільському господарстві — 4,6% і т. д. Вже з цих відомостей виступає наявність, що найбільше представлено жидів у радянській бюрократії, більш ніж учетверо проти відсотка в населенні. На другому місці щодо очікування стоїть наука на Україні, де жиди заняли позицію у 3,6 рази сильнішу, ніж їх відсоток у населенні. Далі йдуть індустрія і навчання... Індустріалізація була основною ціллю большевицької влади і в індустрію України притягнуто багатько жидів фахівців. В ній було жидів з кожної сотні: директорів підприємств — 15,4, технічно ведучих підприємство — 23,0, інженірів виробництва — 27,4, ляборантів — 28,8, інженірів будівництва і инш. — 13,2. Окремо серед спеціалістів, зайнятих в адмініструванні індустрії, було жидів на кожних сто: ведучих відділи і т. д. — 38,0, конструкторів механіків — 33,1, інженірів — 35,4 економістів — 46,8. Адміністрування є тим родом діяльності, який вимагає особливого приладнення до виглядів ком. партії, і жиди-фахівці до того як є надалися; на це вказують наведені щойно високі відсотки. Не тільки тут, але й в адмініструванні «иншими» галузями народного господарства України жидівство зайняло дуже сильну позицію. Й по «инших» галузях, напр., жиди економісти на кожних 100 економістів дають — 42,5, інженери — 23,1, ведучі відділи — 28,3 технічно-ведучі — 26,0%. З усіх родів фахівців, як бачимо, найбільш очікованим є фах економістів: 46,8%; це значить у 8,7—8,9 разів більше супроти відсотка жидів у населенні. Щож до участі жидівства серед фахівців шкільних інституцій України, то там було жидів на кожних 100: професорів — 11,7, асистентів (значить — майбутніх професорів) — 29,0, иншого навчального персоналу — 10,5⁴⁵⁾. Велика очікованість високошкільського професорського складу (в 2,2 рази вища за пропорцію жидів у населенні) обіцяє в близкий час піднятися більш ніж утричі (асистентів в 5,4 рази більше за пропорцію в населенні)...

Відомий укр. письменник, громадський діяч і юдофіл, В. Винниченко по виїмкованню прийняв був пропозицію зайняти місце народного комісара Радянської України; їздив до Харкова і... знов вернувся закордон. Ось що він оповідає про очікування української рад. влади: «Всі безсторонні свідки однодушно підтверджують один і той самий констатований ними факт, а саме: на Україні в урядах, адміністративних, господарчих органах домінуючу ролю грають євреї. Урядова партія (комуністична партія большевиків України) у значній кількості представлена євреями». При тім передає характеристичний анекдот, що його розповів йому народній комісар хліборобства Мануїльський, і який дуже поширений серед комісарів-комуністів і відноситься до характеристики «української» влади. В анекдоті цьому робітники на запитання партійного начальства, «яка влада на Україні» — дружно і голосно відповідають: «жидівська!» й тільки один слабенький тоненький голосок додає: «і рабочая»⁴⁶⁾. Подібного рода анекдотів на адресу жидів повно і в Москві... Ба, те саме підкреслює і жидівський гумор. От кілька прикладів: 1) «Коли за столом сидять 6 комуністів, що під столом? — Дванадцять колін Ізраїля». 2) Одбувається засідання Совнаркома. Несподівано Каменев заявляє, що він має як-найшвидше відійти. Куди? До сінагоги, щоб відслужити панахиду за померлого батька (для цього треба наявности мінімально десятиох дорослих жидів). Тоді Ленін заявляє: «Щоно відходити? Я вийду і ти можеш одбутися своєю молитву тут на місці». 3) «Жид, засуджений революц. трибуналом до смертної кари, з переляку вигукує жидівською мовою традиційну формулу: «Слухай Ізраїль, наш Господь — єдиний Бог». Ввесь трибунал інстинктивно встає

⁴¹⁾ W. Sombart, Der proletarische Socialismus (Marxismus), B. II, 1924, S. 299.

⁴²⁾ В. Brutzkus, там таки, 5. 319—320.

⁴³⁾ Otto Heller, там таки.

⁴⁴⁾ «Діло», 24. III. 1932.

⁴⁵⁾ Bulletin der statist. Kommission des O. R. T., № 9—10, Oktober, 1930, Moskau, S. 30 u. f.

⁴⁶⁾ В. Винниченко, вже цит. «Нова Україна» лип.-серп. 1923. ст. 25.

і відповідає: «Хай буде благословенно його царство на віки віків»⁴⁷). В цих жид. анекдотах вказується на заповнення жидами комуністичних комісаріятів, совнаркома і суду... В анекдотах українців, великоросів і жидів у даному разі виявляється голос народу, що не має нішого способу для вільного вияву в країні совітів.

Наслідком засилля жидів по всіх галузях більшовицької системи протижидівські настрої в «соціалістичній» країні набрали такого розвитку, якого чи й знала історія жидів колинебудь і донебудь у іншій країні. З революцією зникла черта осілости і жидівство масово посунуло до Великої Росії, де раніш були з нього тільки одиниці, що правда, які продерлися в самий центр духового життя і настроїли його на свою користь. З тим приливом прийшов і антисемітизм⁴⁸), який захопив собою і інтелігенцію, що за царизму в масі своїй була юдофільською. «Констатуючи зріст інтелігентського антисемітизму» — свідчить відома російська громадська діячка, соціалістка-фабіанка, *Е. Кускова*, вислана більшовиками закордон, як неблагодійна особа — «я мала на увазі той осередок, який раніш, до революції, уважався за особисту особу, як би комунебудь з того осередку зроблено закид в антисемітизм... Політуправління розіслало проклямацію, в якій розясняє, чому в адміністрації так багато жидів, називаючи це «совершенно естественной і исторически неизбежной вещю»... Антисемітизм широко розповсюджене явище в «світській Росії»⁴⁹). Це посвідчення стосується Москви і Великої Росії на 1922. р.

А «чи зник антисемітизм на Україні при тій владі, яка називає себе радянською та соціалістичною?» — таке питання ставить *В. Винниченко*. «Нажаль, не тільки не зник — одніюдає він, — а щеї побільшався. Коли раніше противрейські настрої були ганебним привілеєм поміщицтва та куркуліства, то тепер вони захоплюють вже й деяку частину селянства та робітництва... Ніколи пошесть антисемітизму в Росії та на Україні не була такою поширеною в цих країнах, як тепер»... Наш автор дає і якусь частину причини того явища. «Євреї — каже він — мусіли виконувати в точності всю політичну і господарську програму більшовиків»... *М. Горький* в своїй інтерв'ю в Шолом Ашом причину антисемітизму являє тим, що «єврейські мальчишки» в Рос. комун. партії брали активну участь під час одібрання церковних цінностей. А Винниченко причину антисемітизму шукає у господарській партії, в тому, що жиди брали участь у «виколачиванні хлібної разверстки» «в розлюченому і без того досить нацькованому проти єврейства укр. селі... І тільки тоді, коли випадки вигублювання та вбивства євреїв-комісарів набрали масового характеру, московське політбюро видало інструкцію, в якій товаришам євреям рекомендовано «утриматись од праці на селі». Одначе шкоду вже зроблено: село зайвий раз побачило підтвердження чуток, які поширюють антисеміти, що «ніби всі комуністи — євреї і всі євреї — комуністи»... «Не диво тепер зустріти» — свідчить *Винниченко* про те, що засвідчила й *Кускова* — «серед колишніх широкі демократів і навіть соціалістів роздратованих, розлючених антисемітів... Та ще більше, навіть серед самих «комуністів» із рос. ком. партії ростуть юдофобські настрої»⁵⁰). Так на Україні за даними очевидця на 1923. р.

Приблизно через п'ять літ фаховому антисемітові *В. Шульгину* вдалося з еміграції загадковим способом віхати в С. С. С. Р., обіхати три столиці і віхати закордон. Він виніс враження, що «найжорстокіший антисемітизм широко захоплює Росію..., захоплює людей усяких політичних напрямків: реакціонерів, лібералів, соціалістів, комуністів». Причина — «совіцькою державою оволоділи жиди, таке принаймні переконання руського народу»... *Шульгин* констатує, що антисемітизм, вийшовши за межі «черти осілости», «з кожним днем заливає більше території, маючи тенденцію поширитися на цілу Росію», що «головним його гніздом тепер Москва», що він «становиться общерусским, может быть даже великорусским по преимуществу... Для Великої Росії антисемітизм явление новое; известно, что переживания неопитов острее. У великороссов нет привычки к евреям, которая есть у южного населения. Это последнее умеет в значительной степени переплавлять злобу в насмешку, отчего антисемитизм юга, в настоящее время должен быть добродушнее. Антисемитизм севера сильнее: там еврейство здається бичом, перед лицом которого застывает смех». «Антисемітизм на Україні — на його погляд — перед японською війною починав робитися «добродушним». Це зрозуміло. Реальні його причини (гніт з боку жидів) відходили в минуле...;

⁴⁷) Росія и еврей, Сборник I, 1924, ст. 209.

⁴⁸) Термін «антисемітизм» уживаємо невдалим, бо семітами є, напир., і араби та абіссінці, одначе уживаємо його як загально принятий синонім «протижидівства».

⁴⁹) Ек. Кускова в «Еврейск. Трибуне», 1922.

⁵⁰) Вол. Винниченко, вже цит. «Нова Україна», лип.-серпень 1923, ст. 25 і 30.

залишалися тільки неприємні, але смутні спогади»⁵¹). Це посвідчення відноситься до 1929. р. і тим цікавіше, що його автор «русский националист-прогрессист», до світової війни співробітник «Київлянина», який не толерував жидівства, в даній праці стоїть на тому, що й на випадок заміни більшовицького режиму слід залишити рівноправність жидам, бо обмеження не досягли цілі: «Раз рівноправність вирвана — каже він — не слід однімати її ні в якому випадкові». «Ті, хто на антисемітизмі стануть будувати свою кар'єру — говорить *Шульгин* — цілковито не числються з потребами і вимогами даної хвилі, — є шкідниками руського народу»⁵²).

На середину 1931. р. є велика кількість посвідчень про поширеність гострого антисемітизму в цілому С. С. С. Р. От представник ОЗЕТ-а виступає (на Трехгорному заводі) з докладом про роботу жидів у хліборобських колгоспах. Як тільки голова зборів повідомив про що мав бути доклад, багачко з присутніх почали вигукувати: «Не хочемо чути про жидів, вони ніколи не працювали і не будуть працювати!» Чи не характеристичний погляд великоруського робітництва? Само собою, що зібрання зірване, і, що є нікантним, в зриві брали участь кілька організованих комуністів. Щоб в'яснити розмір тих настроїв, «Озет» перевів обслідування і переконався, що на фабриках і заводах С. С. С. Р. панує нині (1931. р.) впрот епідемія антисемітизму. Жидам-робітникам доводиться дуже терпіти від знущань і переслідувань, у яких беруть участь зовсім не т. зв. «несвідомі елементи», а випробовані партійні комуністи... Між іншим жиди накликають зненависть на себе, захищаючи трудову дисципліну. На московським електрозаводі після одного з таких виступів жид-робітник підпав нападкам двох робітників, що кинулися на нього з сокирою в руках. В других випадках учасниками нападів і знущань були комуністи і це проходить їм без будьяких наслідків. Жиди-робітники підпадають нападам з боку робітників нежидів у найбільших промислових осередках С. С. С. Р. На Україні протижидівські настрої виразно виступають у сільрадах; рівнож в організаціях комуністичної молоді, «комсомолі»⁵³), і т. д., і т. д., чому можна було би навести тисячі прикладів. «Жидів — пише *Вруцкус* — багачко в більшовицькому бюрократичному апараті. Він є засобом визиску селян; зрозуміло, що селянство і інтелігенція той визиск ставить на конто жидів. То може повести до страшної ексильозії»⁵⁴), якій імя... всесвітський жидівський погром. За неї побоюється заграничне жидівство, бо знає, що населення ототожнює більшовизм із полювом жидів у владі, воно переконане, що жиди верховодять у комуніст. партії і що зненависть до комуністичної партії в нього утотожнюється зі зненавистю до жидів; знає, що в самій комуністичній партії закубується антисемітизм і ліпшим тому доказом є факт, що в С. С. С. Р. перевидано і коментовано відому статтю *Карла Маркса* (Zur Judenfrage), в якій, знайшов вираз його ворожого поставлення до жидівської народності. Боятися, що масові погроми вибухнуть під час завалення більшовицької влади, але навіть колиб зміна влади йшла еволюційно — всеж жидівству доведеться числитися зі зростом націоналізму у великоросів, українців, білорусів і т. д. Ті націоналізми свій національний «дух» представляють жидівському «духові», і, подібно до німецьких націонал-соціалістів, можуть вимагати вилучення жидів із життя свого народу.

Залишається застановитися на жидівській позааграрній економіці на інших територіях розселення укр. народу за час по світовій війні. Нажаль, місцева українська література не дала систематичного висвітлення цього глибоко цікавого питання, і нам, як і досі, доводиться й надалі йти здебільшого по непротоптаній дорозі. Почнемо з Галичини.

Лихва в Галичині процвітає і по світовій війні. От, напир., в селі Чижиківі і його околицях (Львівськ. пов.) в 1931. р. відсоткова стопа у приватних боргодавців місячно сягає 5%⁵⁵), себто, в рік 60%. Само собою, суб'єктом лихви є головним чином жиди, а об'єктом переважно укр. селянство.

По світовій війні жидівство опановує килимарський хатній промисел на Гуцульщині, де до того не брало участі. Той промисел майже цілком вже в руках жидів головню через недостачу капіталу в укр. кустарів, тоді як жиди все подостатком і дешеве забезпечені готівкою, як шляхом самодопомоги так і від кредитових інститутцій. Той перехід килимарства в жид. руки одбувся в подвійних формах. Одна — це хатня

⁵¹) В. В. Шульгин, вже цит. «Что нам в них не нравится», ст. 126, 41—43 і 130.

⁵²) Там таки, ст. 197 і 135.

⁵³) Рувль, 1931: 14. IV., 14. V., 19. IV.

⁵⁴) В. Brutzkus, там таки.

⁵⁵) Громадський Голос, 21. III. 1931. стаття К. Куберського.

ХРОНІКА.

Е. Онацький.

На міжнародні теми.

На думку Д'Ормесова, одного з найбільших французьких публіцистів, дати 14-го жовтня і 12 листопада визначають початок «інтернаціональної революції» («*Le Temps*» 25. XI. 1933.). Що ж то за дати?

14 жовтня Німеччина вийшла з конференції по роззброєнню та з Ліги Націй, а 12 листопада відбула плебісцит в справі закордонної політики Гітлера, — плебісцит, в котрому більше 40 мільонів люду (більше 90% всіх голосуючих) висловилися за ухвалою політики Гітлера. На думку французького публіциста ці дві події визначають початок «інтернаціональної революції», себ то революції, в котрій встановлений інтернаціональний лад має завести корінних змін. Французький публіцист не на гвалт. Для нього інтернаціональна революція ототожнюється з революцією *проти* Франції, бо ніхто, як Франція, є паном сучасної інтернаціональної ситуації, що виявлялася досі з одного боку в гегемонії Франції в союзі з державами Малої Антанти та Польщею, а з другого боку в намаганні переводити всі інтернаціональні непорозуміння через Лігу Націй, — установу, що виникла в тісному звязку з Версальським договором і була досі фактичним його знаряддям, для втримання встановленого ним статус кво.

Отже коли мова йде про інтернаціональну революцію і початок її звязується з виходом Німеччини з Ліги та з конференції по роззброєнню, то ясно, що об'єктом тої «революції» мало би бути переміщення інтернаціональних сил в той спосіб, щоби в тих найбільших установах інтернаціонального значіння (говоримо і про конференцію, як про «установу», бо вона тягнеться вже стільки часу, що дійсно перетворюється вже в установу) усунути домінуючу роль Франції і висунути на перше місце нові сили. Щоби дійти до того, треба вживати ріжучих, «революційних», заходів, і Д'Ормесон не помиляється, вважаючи вихід Німеччини з Ліги Націй саме за такий революційний засіб, бо він фактично ставить ціле існування Ліги Націй, як такої, під великий знак запитання. Не треба забувати, що Сполучені Штати Північної Америки, цей величезний фактор інтернаціональної політики, з самого початку знайшлися поза рямцями Ліги, бо Америка, відмовившись ратифікувати Версальський договір, відмовилася одночасно увійти і в Лігу Націй, нерозривно з ним звязану, хоча ідея її утворення й належала нікому іншому, як президентови Вільсонові. Відсутність Сполучених Штатів Америки завжди дуже сильно відчувалася в Лізі Націй, але всі спроби притягти америкалиців до співробітництва в лоні Ліги Націй кінчалися досі безуспішно. Потім приїшов китайсько-японський конфлікт, який страшенно вдарило по престижу Ліги Націй, і привів до виходу з Ліги Націй такого важливого чинника світової політики, як Японія, що в своїх імперіялістичних заходах цілковито ігнорує Лігу Націй та її «поради». Щоби відзначити неприродне становище Ліги Націй можна ще вказати, що довга низка повязаних совітами пактів не-нападу та приятелювання залишалися цілковито поза рямцями Ліги Націй, бо совіти, як відомо, так само не входять в Лігу Націй; як рівнож можна ще вказати, на факт такого значіння, як визнання совітів Америкою, що залишається так само поза Лігою Націй. А тим часом вже сама можливість порозуміння межі совітами і Америкою мняє розподіл сил в Тихому Океані, де в гру входили, аж три держави, що знаходяться поза Лігою Націй — Японія, совіти й Америка.

Вихід Німеччини з Ліги Націй, що перетворює світову Лігу Націй, в Лігу *де яхия Націй*, щось трохи більше і значніше, як колишня Антанта. Але чи дійсно більше й значніше? Антанта розпоряджала бодай великою військовою силою, яка дозволяла переводити її жадання під грім гармат, Ліга Націй посідає лише моральний — і то сильно підмочений авторитет. До тогож, з колишніх стовпів Антанти, як бачимо, бракує в ній Америки й Росії, а вихід Німеччини поставив питання і про вихід Італії. Мусоліні в своїй промові 15 листопада, виголошеній в Корпоративній Раді, сконстатував, що «Ліга Націй втратила все, що могло надавати їй політичного значіння й історичної ваги. Ліга Націй народилася з тих принципів, що, виголошені, видаються дуже гарними, але в світлі аналізу виявляються абсурдними...» Італійські часописи негайно почали велику пропаганду проти Ліги Націй і «*Коррієре делла Сера*», наприклад писала, що — «інтернаціональне становище вимагає висвітлення в світлі дійсної реальності. Дуже важливі питання залишаються нерозв'язаними, і політична атмосфера Європи є

в вищій мірі наелектризована. Треба зробити все можливе, щоби виказати справжнє бажання перевести поважну роботу, відповідно до категоричних вимог історичної й моральної необхідности. І перш за все треба виправити деякі великі несправедливости. *Ліга Націй, позбавлена свого значіння і престижу, не може бути місцем інтернаціональних відносин...*»

З'явився й комунікат італійського уряду, що в найближчій сесії Великої Фашистської Ради, в початку грудня, буде знову переглянено питання взаємовідносин межі Італією й Лігою Націй. Нема чого казати, що цей комунікат викликав велике вражіння як в Женеві, так в Парижі та в Лондоні. Якщо раніше можна було говорити лише про боротьбу за впливи в Лізі Націй і можна було надіятися, що вдасться в той чи інший спосіб умовити Німеччину повернутися назад до Ліги Націй, то вихід Італії поставив би на порядок денний питання самого існування Ліги Націй, бо, нема сумніву, що за Італією пішли би й деякі інші держави, як Угорщина, Болгарія, тощо. Отже нема нічого дивного, що сам генеральний секретар Ліги Націй уважав потрібним побувати в Римі і вплинути на Мусоліні, щоби не допустити до виходу Італії з Ліги Націй. Якщо судити по тону італійських часописів, то можна догадуватися, що місія Авеноля (генерального секретаря) була досить успішною, хоча, з другого боку, саме в звязку з цією місією в світовій пресі почали з'являтися різні чутки про *реорганізацію* Ліги Націй і про цілковите її відмежування від Версальського трактату. Дуже впливовий член Великої Фашистської Ради, бувш. міністр справедливости, Рокко зробив кореспонденту «*Берлінер Тагеблат*» заяву, яка, очевидно, відбиває досить точно настрої італійських урядових кол: — «Італія *залишиться* в Лізі Націй, але я хочу тут підкреслити, що залишиться *лише з тактичних* міркувань, бо ні для кого не є таємницею, що ми не любимо Ліги Націй *в її теперішній формі*. Я навіть думаю, що ніяка нація, що хоче працювати на основі справедливого і справжнього миру, не може любити Ліги Націй, *якою вона є тепер*. Але, певна річ, я нічого не можу сказати про наше будуче відношення до Ліги Націй, — *всіх несподіванки є завжди можливі*. Ідеї й таємні плани Дуче нікому не відомі, навіть з поміж його найближчих...»

Італія, як відомо, протиставляє Лізі Націй директорію великих держав, як найбільш зацікавлених і відповідальних за той чи інший стан річей в світі. Пакт Чотирьох, ще досі ніким не ратифікований, намагався сконкретизувати ці домагання Італії в формі дипломатичного співробітництва Англії, Франції, Німеччини й Італії. Проте остаточно редакція Пакту Чотирьох відбігла дуже далеко від первісної редакції, складеної Мусоліні. Замість документу, перенятого одною думкою й одною ідеєю, вийшов на світло Боже плід важких компромісів. Одним з наслідків цих компромісів було введення в текст акту чисельних згадок про Лігу Націй та твердження, що діяльність чотирьох великих держав відбуватиметься все в рамках Ліги Націй та відповідно до принципів Ліги Націй. І саме тому, що, відповідно до первісної думки Дуче, Пакт Чотирьох мусів був *заступити* Лігу Націй і в найбільш відповідальних справах ставити Лігу Націй перед завершеним фактом порозуміння чотирьох великих держав, що мали би завжди можливість пакнути світу своєю волю, — компромісовий текст Пакту Чотирьох нікого не міг задовольнити, і не міг привести до ніякої плідної діяльності. І коли Німеччина вийшла з Ліги Націй, Пакт Чотирьох, як знаряддя дипломатичної діяльності та співробітництва великих держав, не міг навіть бути використаний для направлення відносин, бо, відповідно до свого тексту, він є тісно звязаний з Лігою Націй, з котрою Німеччина порвала.

Таким чином, виходом з Ліги Націй, Німеччина вдарила не лише по Франції, що панує в Лізі Націй, але й по Італії, що такі великі надії покладала на Пакт Чотирьох, який вже не може бути ратифікований, бо Німеччина не може ратифікувати пакту, так тісно звязаного з Лігою Націй. В наслідок того, Італія побачила себе примушеною шукати знову цілком інших засобів для своєї дипломатичної гри.

Совітський Союз, з початку віднісся до Пакту Чотирьох незвичайно підозріло, і совітська преса не переставала твердити, що директорія великих держав Зах. Європи може об'єднуватися лише з огляду на якогось спільного ворога, — а таким спільним ворогом західної цивілізації може бути лише совітський Союз. Тому він поспішився завязати з усіма своїми сусідами пакти не-нападу, щоби забезпечити себе від війни, якої витримати був би не в силах. Але події дуже скоро виявили, що Пакт Чотирьох мав бути не актом об'єднання великих держав проти спільного ворога, але лише знаряддям дипломатичної гри по канцеляріях великих держав, без зайвих і падокучливих свідків, яких забагато по кулуарах і залах Ліги Націй. Коли ж це знаряддя гри виявило себе невисокачливим, Мусоліні, а за ним і інші, не завважували притягти до гри й самий совітський Союз, що в концерті великих держав мав би зрівноважити деякі

вплив. І саме з цієї точки погляду набирає також особливого значіння визнання совітів Сполученими Штатами Америки, що дає можливість дипломатичного порозуміння між двома великими державами, які досі залишалися поза Лігою Націй. З цієї точки погляду треба дивитися також на запитання, що одержав Літвінов від Мусоліні, віддати в поворотній дорозі з Америки до СРСР — Вічне Місто. Досить звернути увагу на той факт, що Мусоліні в своїх промовах і статях, присвячених СРСР, увесь час говорить про необхідність притягнути СРСР до якнайбільшого співробітництва над реконструкцією Європи, щоби зробити висновок, що в цих розмовах між Мусоліні і Літвіновим головна тема це сама ота «інтернаціональна революція», про яку говорять Д'Ормесон. Мусоліні дуже добре розуміє, що совіти вживають тепер всіх засобів, щоби, залишаючи на боці ідею всесвітньої пролетарської революції, відзискати в концерні великих держав те місце, що колись належало царській Росії. І саме тому для совітів не може бути байдужим питання реорганізації Ліги Націй, ані питання загального роззброєння, що, з відложенням конференції по роззброєнню до січня 1934 року, має бути одною з головних тем дипломатичних переговорів між канцеляріями великих держав.

Всі знають дуже добре, що на позитивне рішення питання про визнання совітів Америкою, вплинула головним чином імперіялістична політика Японії, яка була однаково загрозлива як для совітів, так і для Америки. З другого боку самий цей факт визнання совітів Америкою і посилення таким чином антияпонського фронту, веде автоматично до порозуміння між Японією і Німеччиною, що в свою чергу відбивається досить відомо на ітально-німецьких відносинах. Річ в тому, що Японія, в своєму імперіялістичному розгоні, не обмежуючись Азією, почала загрожувати європейській інтереси — головню італійській й французькій — і в Африці, де в Абисинії їй вдалося отримати дуже важливі концесії. Ясно, отже, що і Франція і Італія, які раніше ставилися досить байдуже до поширення японських впливів на Далекому Сході, починають думати про необхідність стримати цю розгонисту японську політику, яка відбивається зокрема незвичайно фатально на загальному економічному стані Європи. Це пункт, на якому варто трохи спинитися.

Японія в останні десятиліття розвинула свою промисловість до несподіваних розмірів, і паралельно зі своїм імперіялістичним розгоном в Азії й Африці почала вести наступ на різні ринки, що досі знаходилися в руках європейських. Особливо загрозливою почала виявлятися конкуренція Японії в Індії, де японські продукти, особливо ткацькі, побивали англійські своєю незвичайно дешевою ціною. Боронячись від японських дешевих продуктів, англійці мусіли увести високі протекційні мита, які, природно, вдарили не лише по Японії, але й по Італії та по інших країнах, що нараз знайшлися і в інших місцях. Японська промисловість, використовуючи незвичайно низьку заробітну платню робітників (в деяких галузях промисловості робітникам платять по чверть золотого в день, що складається з десяти робочих годин), загрожуює рішучо всі європейській й американській ринки, які зі свого боку мусять боронитися високими митними тарифами.

Отже — виникає питання, в який спосіб можна регулювати всі ці питання економічної експансії й економічної оборони в лоні Ліги Націй, коли Японія в Лігу Націй не входить? Це саме відноситься і до Сполучених Штатів Америки, які констатують, що в наслідок упадку долляра і значить зниження ціни криму, американський експорт значно зріс. Кожному ясно, що цей зріст американського експорту в залежності від зменшення вартості долляра, є лише тимчасовий, і що всі держави, хто раніше, а хто пізніше, відповідно зареагують на цю спробу нової економічної експансії Америки. Італія, а за нею й деякі інші держави, вже сповістили про свою відмову від завязаного в свій час в Женеві митного перемир'я, а це означає, що в скорому часі послідує нове піднесення митних тарифів, зокрема й на американський крим.

Всі попередні спроби розв'язувати такі питання на конференціях виказали свою повну неуспішність. Італія віддавна пропагує необхідність безпосередніх порозумінь між великими державами, в спокою дипломатичних канцелярій і подалі від занадто лунких великих залів, де мимоволі й найбільш розважливі державні мужі зарамуються дамагогією й намагаються не стільки прийти до дійсного вирішення справи, як до відповідного відгуку й розголосу в громадській opinioi своєї власної, чи чужих країн. Автім на цю точку необхідності попереднього порозуміння семи великих держав (вже не чотирьох, а семи — себ то з додатком Японії, совітів і Америки, що підчас складання Пакту Чотирьох знаходилися поза рямками Ліги Націй) станула й Англія, котра в своєму проєкті загального роззброєння визнає (в частині першій, пункти 2—5) бажаним сходити представників семи великих держав кожного разу, як виникатиме якесь

непорозуміння, що загрожуватиме пакту Келлога, який, як відомо, забороняє війну, як засіб національної політики. «Дайли Телеграф» просто твердить, що Мекдоналд є тої самої думки, що й Мусоліні про необхідність вузького співробітництва межі семи великими державами, бо тільки таке вузьке співробітництво може забезпечити мир в Європі. А що нема жадної надії тепер на те, щоби совіти, Америка й Японія могли увійти до Ліги Націй в теперішньому її вигляді, то ясно, що зусилля мусять skierмуватися на витворення якогось нового способу і форм співробітництва великих держав.

Завдання до розв'язання є дуже конкретні: роззброєння, перегляд мирових трактатів і поборення економічного хаосу. Загальне переконання є, що побороти економічний хаос можна лише шляхом морального й воєнного роззброєння, яке в свою чергу не може прийти, поки не буде усунуто тих політичних причин, що викликають заточення національних пристрастей. Тому одним з чергових завдань європейських політиків в дипломатичній грі, що відбувається тепер на дуже широку скалку, є заперення всіх і вся в своїй незвичайній миролюбності та готовості полагоджувати всі справи шляхом приятельських розмов. Після совітів, що, як відомо, завжди були найбільшими «миротворцями», з мировими заявами виступає тепер Німеччина. Осягнувши в плебісциті 12 листопаду майже одностайне признание для своєї закордонної політики, Гітлер звертається негайно до Польщі і Франції з миролюбними промовами, заперенняючи, що всі непорозуміння між цими країнами й Німеччиною можуть бути розв'язані шляхом переговорів, зі взаємним зобов'язанням не вживати збройної сили. Значіння цих пропозицій Гітлера є ясне: осягти визнання з боку найбільших ворогів Німеччини, що сучасний стан, витворений мировими трактатами, є настільки незносний, що виявляється необхідність прийти до безпосередніх переговорів, які мають своїм завданням ніщо інше, як в той чи інший спосіб зрушити з місця питання ревізйонізму. Це з одного боку. З другого ж боку, тут знову приходимо до питання тої «інтернаціональної революції», що є перш за все революцією проти принципів і установ Версальського миру. Пропонуючи Франції й Польщі безпосередні переговори, поза рямками Ліги Націй, Гітлер стверджує, що питання німецько-французьких та німецько-польських відносин є перш за все питаннями, що дотичать тих націй (Німеччину і Францію, та Німеччину і Польщу), і в ніякому не разі не можуть дотичити Гондураса чи Гватемалі, що одним своїм голосом в Лізі Націй могли би заважити на скріпленню чи послабленню тих відносин. Не дурно Мекдоналд зазначив в одній зі своїх промов, присвячених Лізі Націй: — «В Женеві справи послуваються досить поволі, але хто міг би надіятися, що вони підуть швидче, коли кожному проблему, вже і так складну саму по собі, мусять розглядати не одна чи дві нації, але більше шестидесяти...» В цій промові Мекдоналда, що є одним з найбільших оборонців Ліги Націй, знаходимо й один з найгостріших осудів методів Ліги Націй, яка своєю повільністю праці спричинилася в найбільшій мірі до загострення національних конфліктів і поглиблення економічної кризи світу. Методи безпосередніх переговорів є більш успішні і в усякому разі більше сприяють кращому пізнанню справжніх вимог і інтересів договірних сторін. Цікаво лише зазначити, що досі головною пропагаторкою методи безпосередніх переговорів була Італія, — але саме в Італії намагання Німеччини знайти шлях до безпосереднього порозуміння з Францією викликає тепер чимале побоювання. І наприклад «Іль Тевере», фашистська римська часопись, пише з цього приводу: — «Інтернаціональна ситуація, що була прояснилася в наслідок розважного відкладення конференції (на січень місяць), ризикує бути знову закаламученою через ті тези, що їх підтримують деякі органи преси по той бік Альп. А саме вони твердять про «безпосередні, двохсторонні переговори...» І таким чином ми знову повертаємо до давньої егоцентричної концепції європейської проблеми, як проблеми ніби чисто французької... І «Тевере» зазначає з цього приводу, що справа тепер йде не про кордони тої чи іншої країни, але про кордони всіх країн. З цієї цитати фашистського «Іль Тевере» прозирає недвозначно страх Італії, щоби Німеччина й Франція не договорилися без помічі Італії, бо Італія, намагаючись усунути посередництво Ліги Націй, як завадно складного і шовільного тіла, все мріє витворити на його місце посередництво органу великих держав, в якому роль головного посередника і миротворця належала би Італії. З другого ж боку з цієї самої цитати, прозирає й намагання й надія Італії прийти, без Ліги Націй, в далеко скорший час до трудної проблеми «перегляду всіх кордонів». Отже, як що Німеччина хоче тепер трактувати безпосередньо з Францією та Польщею і наприклад, визнає вже відкрито Франції право на Ельзас і Льотарингію, але вимагає якнайскоршого повернення Саару, то Італія в великій мірі є зацікавлена переглядом кордонів Угорщини, яку вона протегує всіма силами, і яка має служити їй для ослаблення Малої Антанти.

На різні теми.*)

САМБІРСЬКИЙ ПРОЦЕС І ПАРТІЙНІ ШАКАЛІ.

«Вже самі обставини, в яких ведеться самбірський процес є небуденними. Двох головних фізичних справників (Данилишина і Біласа) нема. Гнатів, що мав дати приказ Біласові, втік за границю. Комісар Чеховські, що зогляду на відносини з Барановським, міг би дати неодні висноження, вбитий. Його наслідник ком. Хімчук помер наглою смертю, а рівнож такоюж смертю скінчив суддя Петер, що вів слідство в справі вбивства Чеховського... *Розправа не вияснила нам ні таємничого тла справи, ні моральних справників... ба навіть не виявила справи фізичних справників...* Хто слухав уважно зізнань радн. Івахова, таких ревелюційних і відбігаючих від акту обвинувачення, той мусить признати, що в тій справі є щось таємничого... Тих таємниць, тої якоїсь позакулісової гри в тій справі розправа не виказала» («Діло», 7. X. 1933).

Таке говорив один із оборонців прикінці самбірського процесу і це не були «адвокатські викрути».

Коли ж для оборонця процесова справа є оповита таємницею, то тим більше є вона таємницею для глядача збоку. І нічого в тім дивного, коли зясуємо собі не тільки те, що ні суддям, ні прокураторові не вдалося відкрити правдивий стан справи, як рівнож, що між поліцією була різниця поглядів на ню, і що подібно різнилися погляди свідків, а навіть оборонців, — але й те, що, до того всього, різні чинники, а зокрема поліція та польська й українська партійна преса, намагалися на процесі спечи свою печеню: одні (як Івахів) хотіли виправдати свою співпрацю з Барановським, другі намагалися за всяку ціну виказати, що вчинками підпілля кермують чужі руки при помочі провокаторів, треті хотіли доказати, що підпольна організація персякнена конфідентами і не здібна навіть при найкращій волі до ніякої праці, ще інші виказували шкідливість конспірації, тощо, а всі разом намагалися *скомпромітувати національно-революційний табор*. Під тим оглядом дуже характеристичними є зізнання (а точніше гострі суперечки з прокуратором, відчевоюдою та поліцією) Івахова, скомпромітованого своїми конспіхатами з Барановсь-

ким та за кару перенесеного на инше місце, — а не менше характеристичними є зізнання радикала М. Матчака, що і на судовій розправі власне зводив свої порахунки з нац.-рев. табором.

П'ятно таємничости цілому самбірському процесові надавала справа Р. Барановського. «Контррозвідчик ОУН» (себто, чи ОУН вислала його до поліції)? «Провокатор у рядах ОУН» (себто, чи був він в ОУН з дозволу поліції та розвідував у її користь)? «Чи розвідчик на два боки» (себто служив, а рівночасно зраджував одних і других)? — ось питання, що чекали відповіді. В тій площині говорили, писали, сварилися, взаємно себе питали, вияснювали, і кінець-кінців — нічого не вияснили.

Та й не диво, що так сталося, бо Р. Барановський не був ані контррозвідником ОУН, ані провокатором в рядах ОУН, ані розвідником на два боки. Тим то маяються обставини, чому на *ані одне* з повнших трьох питань не можна було дати позитивної відповіді, підпертої незбитими доказами (звідси й різниця поглядів!), в тому часі, коли на *кожну* з тих трьох обставин можна було навести негативні докази. Бо, напр., який же Р. Барановський провокатор, коли, не дивлячись на те, що його револьверами вбито Голуфка, а) він видає поліції цілий ряд людей, зовсім *непричасних* до справи (З. Коссака, Петра Гнатова, Муїду, Огородника, Туріва і Сеніва), б) коли поліція впадає на слід справників зовсім *припадково*, аж по Городку Яг., себто в півтора року пізніше, та в часі, коли Р. Барановський вже давно сидів у тюрмі, сам обвинувачений за вбивство Чеховського, і в) коли навіть в жовтні 1933. р., не дивлячись на процес самбірський все таки вповні *не вияснено* «ні таємничого тла справи, ні моральних справників, ба навіть не виявлено фізичних справників», як ствердив оборонець?! І без ніякої ваги тут зрештою правдивий та загально і постійно підношений факт, що Р. Барановський видав З. Коссака за 1.500 злп.; а без ніякої ваги тому, що невдовзі по *тій* видачі поліція випустила З. Коссака на волю й він у самбірським процесі за вбивство Голуфка не виступав як обжалований; а заарештовано його вдруге *по Городку* та у звязку з Городком, по зізнаннях Мотика, отже тоді, коли Р. Барановський сам уже сидів у тюрмі. А далі: який же Р. Барановський контррозвідчик ОУН, коли він показує поліції на замах на Таргі Веход-

не (дарма, що його заповдання людей і об'єктів на стільки *фальшиві*, що поліція не може ударемнити замаху)? А вкінці: який же Р. Барановський «розвідчик на два боки», коли в 1931. р. він, висланий до Праги, зі страху перед ОУН нищить тут польський пас (який же тоді «контррозвідчик ОУН?»), що більше, не показується на очі ні одному членові ОУН (який же тоді «провокатор у рядах ОУН?»), а цілою своєю поїздкою просто *обдурює* поліцію?

Лише три приклади (їх можна навести десятки!), але й з них бе в очі нельогічність тверджень про «контррозвідку», «провокаторство» і «розвідку на два боки».

Зате все нам стане відразу логічним і ясним, коли вийдемо з заложення, що Р. Барановський це — *фальшивий донощик*. Не провокатор, не контррозвідчик, не розвідчик на два боки, а поліційний донощик і то фальшивий, себто: 1) *не-член* організації (тоді був би провокатором), 2) *осібняк*, який дивиться *тільки* на свою користь і якому байдужа шкода чи користь навіть свого хлібодавця (поліції), а не то об'єктів свого донощництва (хай то організація, хай то непричасні особи), та 3) *індивід*, що не тільки не падає нікого, коли *може* комусь зашкодити а сам на цьому зискати, але і який *безвідставно* нікодить людям, що є поза досягмо його руки, а тоді поматає собі *брехнею*.

Лише прийнявши Р. Барановського за фальшивого донощика стають ясним такі на перший погляд нельогічні факти, як *дурення* поліції анонімовою поїздкою до Праги, видача *непричасного* до справи Коссака, свого особистого приятеля, видача як обвиників Голуфка інших *непричасних* до справи осіб, *фальшиві* заповдання в справі Таргів Веходних, тощо.

Перед процесом, в часі нього та по нім, аж до нинішнього дня, відмінюється на всі способи у звязку з Р. Барановським прізвище Азефа. Відмінюється з наміром вдарити не так по Барановським, як по підпольній організації.

Однак, коли ходить про моральний бік справи, то Р. Барановський був чимсь гіршим, ніж Азеф. Азеф, як член, а то й голова боевої організації, постійно ризикував життям на два боки: він брав участь і в атентатах, про які поліція не знала, і він був у центрі організації, де на нього були постійно звернені очі членів; Азеф, хоч видав багато людей, але деяких людей (напр. Савінкова), і то найбільше заангажованих, він падав; знов же ті, що їх видавав, були люди дійсно

заангажовані; Азеф навіть перед своєю жінкою не признався до своєї підлої ролі провокатора, а по його здемакованні світ од нього не почув ні слова, аж до його смерті; Азеф — жид, зраджував передусім москалів перед москалями; а вкінці й спокусу мав більшу: 500 рублів місячної платні та високі одноразові виплати. Не те Р. Барановський: Барановський — українець, що навіть добре польськи не вмів говорити, запродався національним ворогам, яким видавав тільки членів власного народу; Барановський не падав нікого: справа видачі свого особистого приятеля, З. Коссака, блідне перед його бажанням вбити особисту знакому Федусевичівну за додання йому адреси Коссака, а це знову перед каїновим виданням свого рідного брата; і мало обізнаній людині вистачить *перечитати* кілька сторінок його поліц. зізнань (поширюваних з насолодою ундораликалами), зізнань-доносів, що рояться від прізвищ «командантів УВО», «членів сенату ОУН», членів «Екзекутиви ОУН», «журерів УВО», тощо, щоб прийти до переконання, що це здебільша зовсім непричасні люди, чого найліпшим доказом є факт, що всі вони... перебувають на волі; характер тих доносів вийшов найліпше вже на судовій розправі, де Барановський у своїй цинічній брехливості кидає донос на адвоката Шухевича, немов то мец. Шухевич доставив йому, Барановському, до тюрми компас і ліхтарку для втечі, то знову револьвер для атентату на султанів салі, — або донос на мец. Старосольського, члена управи есдельської партії, немов то він є членом... ОУН! І ось цей слизький плаз на судовій салі, публично (щоб усі чули), з мерзотним цинізмом заявляє, що він був донощиком, та й то «ідейним», а рівночасно не менш цинічно оповідає, як жерся з Чеховским за юдині гроші, йому виплачувані, в останнім часі по... 30 (тридцять) злотих місячно! А вкінці цей «торговець шкірками» (людськими), що не падав других, був надто великим боягузом, коли ходило про його шкуру; тому своє ремесло рішив вести без призна: поза організацією й її безпосередньою контролею, підгляданням збоку, видумками, розуміється, при відкиненні навіть самої думки про свою участь в актах. Куди йому до Азефа! Треба признати правду словам ляхького прокуратора: «Впало тут слово Азеф. Було б за багату честь Барановському порівнювати його з асом провокації».

Ще менше подібности з Азефом має Р. Барановський, коли розглядати його

* Правонис оригіналів, підкреслення наші. — Ред.

справу поза моральною її пліоциною. Азеф був головою боевої організації, як голова боевої організації був на услугах поліції та з доручення поліції виконував деякі атентати. Зате Р. Баранов. не тільки ніколи не був головою боевої організації, але й в часі, коли був на службі поліції, не мав взагалі ніякої функції в бойовій організації і тому також не виконував ніяких тер. актів з доручення поліції. І при тому без найменшого значіння є, зрештою правдивий та безперечний, факт, що революцерами, які перейшли через його руки, вбито Голуфка, бо тим фактом була так само заскочена поліція, як і — сам Барановський; доказом на те є не менше безперечний факт, що якраз на справі революверів Р. Барановський провалився, бо вона відразу вповні виказала брехливість дотеперішніх донесень Р. Барановського в справі виконавців трускавецького акту, а заразом із тим зовсім змінила дотеперішній погляд «хлібодавців» (поліції) на роллю Р. Барановського. Коли б було инакше, себто коли б справа революверів була зовсім ясною так Барановському, як і поліції, то ні Барановський не залутався б у ній, ні в слідстві справи не розмазувано б. Між тим ми бачили, що в ніякім дотеперішнім процесі не посвячено справі ужитої зброї навіть тисячної частини тої уваги, що в самбірському процесі. Автім поза справою революверів маємо безпосередні судові свідчення людей із поліції, що були в коншпахтах із Барановським.

Так напр., Івахів, що як був шеф Барановського, шамалався *боронити* його перед судом і представляв його службу поліції найбільш *додатньо*, вказуючи, що Барановський «яко конфідент працював для нас чесно і оцінюю його для польської служби як позитивне явище» («Kurjer Lwowski», 2. X.), зізнав: «Барановський не мав офіційного посту в ОУН, відколи став конфідентом». «Барановський був нечистий в ОУН». «Він використовував старі знайомства і діставав інформації». «Сайкевич не запропонував Барановському посту заступника команданта, це була тільки концепція і тому Барановський мав це з Коновальцем обговорити» («Новий Час», 2. X. 1933.). «Барановський хотів виїхати до Коновальця, щоби дістати декрет боевого референта крайової організації ОУН та заступника провідника тої організації» («Express II», 1. X. 1933.). «До Праги (Барановський тоді) не поїхав тому, що рано проти плану, що його я уложив зі Соханським, Барановського заарештовано з доручення нач. Кухарського» («Kurjer Lwowski», 2. X.).

Таке зізнавав Івахів, а, як знаємо, Івахів тенденційно *перебільшував* значіння служби Барановського для поліції. Себто, коли б Р. Барановський був активним членом ОУН та й ще мав функції боевого референта і заступника провідника ОУН, і коли б тоді він, як великого стилю провокатор, даючи поліції подрібні інформації, був якраз тому для неї корисний, то тоді Івахів хіба ніяк не применшував би значіння служби Барановського, представляючи його дрібним донощиком. Автім чи взагалі сидів би тоді Р. Барановський на лаві обжалованих, а його шеф Івахів у Кельцах («аванс» за коншакти з Р. Б.), знову Білевіч у глухій провінції?! Чи повказувала б поліція пальцем на провокатора в організації, та й ще сама карала його? Чи взагалі кричала б поліція про провокацію, коли б вона мала дійсно місце?!

Ще маркантніше виходить донощицький характер діяльності Р. Барановського у зізнаннях інших свідків.

Так напр., віцевоєвода Соханські твердив: «Інформації Барановського мали *«Дуже води»*, а вбільшости це були інформації ex post; інформації ex post не представляють *ніякої вартости*» («Нов. Час», 4. X.). «Цілий ряд відомостей Барановський подавав поліції *загальниково* або подавав *видумані* інформації» («Wiek», 3. X.). «Про Коссака Барановський не дав *ніяких матеріальних фактів*; радив тільки, щоби Коссака бито» («Нов. Час», 4. X.). «Інформації Барановського в дійсности не були *нічого варті*» і Соханські на доказ *непоінформованости* Барановського наводить такий факт: «В часі розмови питає Соханські Барановського, хто міг вбити Чеховського. Барановський кинув ряд прізвись, знаних з поліційних картотек, однак ті прізвиська *нічого не говорили*. Тоді запитав Соханські: «Як можна заарештовувати невинних людей, треба мати річеві докази для суду», на що Барановський відповів: «треба всіх по черзі заарештувати, а потім добре бити, тоді все скажуть». («Kurjer Lwowski», 2. X. 1933.).

Пол. агент Радонь зізнав: «Барановський давав *фальшиві* інформації. Його інформації не справджувалися» («Новий Час», 30. IX.) «Коли ходять про роллю Барановського по вбивстві бл. п. Голуфки, то відомо мені, що подавав він по черзі яко вбивників Зенона Коссака, Гнатова, якого однак фальшиво.. назвав Петром, а не Михайлом, Бунія, а вкінці Муйду» («Wiek» 29. IX.). «Ком. Чеховські отримав від Барановського інформації, що замаху на Таргі Сходне виконав... Шев-

чук, кельнер одної реставрації на пл. Таргуф Веходніх. Тому, що поліція в тім часі мала тільки незначну кількість агентів, залишили ми обсервації Біди, а звернули ми пильну увагу на особу Шевчука. Однак мимо того, що Шевчук був цілий час пильно сліджений, занотовано в протязі одного дня аж 4 замаху. А це: 1) в руках Терешука вибухла бомба на вулиці, 2) в залізничній шатні на заліз. двірці експльодувала бомба, 3) в парку Кілінського мала місце експльозія вибухових матеріялів, а вкінці 4) в бюрі Таргуф Вех. вибухла бомба, яку там приніс у валізі Біда. Отже так завдяки інформаціям Барановського була відвернена увага поліції від справжнього справника замаху. Коли б не фальшиві інформації Барановського, без сумніву не дійшло б до замаху. («Wiek», 29. IX. 1933.).

Хшановські, пол. агент, «подає, що в часі того слідства Барановський запропонував йому оригінальний спосіб викриття як справників вбивства бл. п. Голуфка, так і бл. п. Чеховського. Тому, що Хшановські має бути дуже подібним до Ярого, правої руки Коновальця, мали вони у двійку з Барановським поїхати до Трускавця, яко мними висланники Коновальця. Сам Хшановський, що вдавався Ярого, мав би навязати контакт з місцевою організацією ОУН і від неї довідатися, хто забив бл. п. Голуфка і бл. п. Чеховського» («Wiek», 30. IX. 1933.).

Надком. Білевіч зізнав: «Від Барановського я чув, що він не був членом ОУН». («Express II», 3. X. 1933.).

Пол. агент Хімяк зізнав: «По смерті Чеховського був при переслуханні Барановського. Яко справників вбивства подавав він Муйду, Огородника і Березинського» («Express II», 29. IX.).

Староста Галляс зізнав: «Барановський брав по 100 злп. місячно, але давав тільки *загальникові* інформації, на що звертав я Чеховському увагу» («Kurjer Lwowski», 29. IX.). «Його вісти були деколи *«люфтбальоном»*. Часто спрямував він поліцію на *фальшиві* тори, на *невластивих* людей і на *невластиві* об'єкти» («Новий Час», 28. IX.).

Автім і сам Барановський, хоч у інших справах цинічно брехав, усеж постійно твердив, що на службу поліції поступив аж по організаційним суді, що його усунув від організаційних функцій; що за час своєї служби в поліції він ніякої функції в організації не мав і ще був її членом. А закривати перед судом факту своєї участі в організації він не мав найменшої потреби, бо й коли б був у складі організації, то з дозволу полі-

ції, як провокатор. Що не могло тут бути тенденційного закривання правди зі страху перед карою, чи з інших мотивів, свідчить, любіч усього иншого, й те, що той же Р. Барановський, а з ним Івахів та інші зізнали, що всі вони якраз *змагали* до того, щоб він дістав функції боевого референта та щоб це зреалізувати, мав Барановський їхати до Праги (але вже не поїхав).

Що Р. Барановський *фальшивий* донощик можна було б ствердити легко і без усякого сумніву в часі процесу, коли б не тенденційне його ведення й коли б не брехання партійних шакалів. І для того ствердження не треба було б мати навіть заяв чи пояснень підпілля. Все таки й такі пояснення були дані ще перед процесом, беручи на увагу, що ще задовго до самбірського процесу почалася розбещена партійна вахканалія довкола справи Барановського, вахканалія тому, бо не ходило про здемасковання донощика, а про компромітацію цілого національно-революційного табору.

І так ще весною б. р. берлінська Vossische Zeitung помістила відому статтю про Р. Барановського. Та з факту, що 1) сама V. Ztg. признає, що пише на підставі *«заяв з українського боку»*, 2) що М. Матчак, будучи весною б. р. в Празі, признався, що перед написанням тої статті говорив особисто з кореспондентом V. Ztg., 3) що той же М. Матчак *спеціально* *інтересувався* справою Р. Барановського і то так тут, в Празі, де намагався конче зискати інформації про Р. Барановського (для кого і чого?), як і в краю перед процесом, коли то виступав як свідок в слідстві, і в часі процесу, на якому виступив як «коронний свідок» зі своїми «сензаціями», — то не треба сильно додумуватися, хто то робив ті «заяви з українського боку», про які згадує V. Ztg., себто хто статтю V. Ztg. *інспірував*.

А в статті V. Ztg. є твердження, 1) що Р. Барановський *«служив* *полікам*, *будучи одночасно командантом УВО в Галичині»*, 2) що в часі, коли Р. Барановський, як *«польський поліційний агент»*, був керівником *терористичної діяльності тої української тайної організації на всю Галичину»*, *вбито Голуфка*; «ті, що виконали замах, були приналежні до тайної Української Військової Організації (УВО)». З того, іншими словами, виходить, що: 1) Р. Барановський був *провокатором в рядах УВО*, 2) *вбивство Голуфка було ділом Р. Барановського* і 3) *вбивство Голуфка наступило за порозумінням чи з доручення поліції*.

Причину інспіровання такої статті в чужій пресі не тяжко відгадати: з одного боку, вона мала компромітувати підпілля перед чужиною, з другого, мала дати нагоду й матеріал до крику в українській пресі, крику тим більшого, що, мовляв, то не ми, але чужинці так пишуть. І дійсно, дотичне число V. Ztg. опинилося в редакції «Нар. Воли» в Америці, і ця передрукувала згадану статтю, вже від себе голосячи: «польська тайна поліція використовує для своїх цілей терористичний рух в Галичині». А по «Нар. Воли» вже почала «писати губернія».

Тоді то у відповідь на твердження Voss. Ztg., організація, яка, до речі, не мала від польської поліції інформації про Р. Барановського, як це мав М. Матчак (що також признав у Празі), подала до загального відома в «Сурмі» за серпень б. р. незбиті і перевірені факти відносно Р. Барановського, а це: 1) що Р. Барановський від 1929. р., а зокрема в часі вбивства Голуфка «не міг мати і не мав ніякої функції в УВО, а тим більше не міг бути й не був керівником терористичної діяльності української тайної організації на всю Галичину»; 2) що коли Р. Барановський «не був командантом УВО в Галичині», ані взагалі не був чинним в УВО, то розуміється, не міг бути... провокатором в УВО, виконуючи замаху з доручення поліції, й то навіть тоді, коли б був поліційним агентом».

Отже, як з одного боку «Сурма» збивала всі з твердження V. Ztg. (провокаторство в УВО, вбивство Голуфка ділом РВ і участь поліції в убивстві), так із другого боку не заперечувала, що Р. Барановський є «поліційним агентом», хоч також і не могла потакувати тому, не маючи зовсім незбитих і знову перевіренних доказів на це (про це ще нижче); а тому вияснення останньої обставини відсувала до недалекої вже «судової розправи, на якій щойно виявиться, чи є чи не є Р. Барановський поліційним агентом».

На підставі тої статті «Сурми», та на зв'язуючи до розтрублованих тоді тверджень Voss. Ztg., — «Розбудова Нації» (ч. 7—8) згадала коротко (4 стрічок, або 18 слів), що радикали безпідставно представляють Р. Барановського провокатором в УВО та вбивником Голуфка і Чеховського. В тому змислі ми дозволимо собі сьогодні, по процесі, ще раз це потвердити (правда, сьогоднішня наша 886-стрічкова стаття є в більшій і ширшій редакції від 4 стрічкового речення!), не дивлячися на те, що якраз ту нашу замітку (побіч статті «Сурми») вжили всі наші

протинники як тарану для наступу проти ОУН.

Ось згаданий М. Матчак на суді зізнав: «З кінцем 1930. р. отримав я вістку, що Барановський є в контакті рівночасно з поліцією й ОУН. Я заінтересувався тою постаттю, а тоді довідався я від визначеного діяча ОУН, що Барановський є людиною безоглядно певною та що УОН відноситься з повним довір'ям до нього («Express II.» 27. IX.). «Довідувався я ще навіть в біж. році за границею про Барановського в ОУН і там мені сказано, що мають до нього повне довір'я. На доказ того «Розбудова Нації» за липень-серпень б. р., по моїй візиті, оголосила статтю «Провокація у наступі», в якій твердить, що «з розмислом із членів ОУН роблять провокаційні». «Характеристичне! Ще в біж. році ОУН стає в обороні Барановського...» («Kurjer Lwowski», 29. IX.). (До речі, зізнання брехливі ще з наступної причини: будучи в Празі, М. Матчак «принадково» стрінув Р. С. і заявив йому, що ходять чутки, що Р. Барановський це провокатор та що він (Матчак) в це не вірить і хоче зайнятися обороною доброго імені Барановського, а тому просить відповідних матеріалів. Знаючи, хто є М. М., Р. С. заявив йому, що в тій справі не бажає з ним говорити).

«Народна Воля» (10. X.) пише: «В останньому числі «Сурми» з серпня 1933. цілі дві сторінки присвячені гострим нападкам на «Народну Волю», «Громадський Голос» і інші газети, котрі дозволяли собі сумніватися в чесність деяких діячів УВО і остерігали рядових членів і прихильників цієї організації перед провокаторами. «Сурма» при тій нагоді взяла гарячо в оборону одного з підозрілих в провокаторстві членів УВО, котрого згадано було початковими буквами Р. Б.». «Тепер вже маємо процес і вже знаємо з власних зізнань Романа Барановського, що він був на службі польської поліції, так як це писалося в «Народній Воли», що організував замаху, (які? — н. пр.), котрі потім розкривав перед польськими комісарами, та що спричинив важкі засуди своїх товаришів з УВО».

Вже по закінченні процесу писав «Громадський Голос» (7. X.): «Для всіх, хто мав критичний погляд на дотеперішню діяльність ОУН, мусіло бути ясне, що в самій центрі ОУН є провокація, яка навмисне кермує акцією ОУН не лише на шкоду її членів, але й цілого народу... «просто потрясаюче враження зробила на всіх провокаційна роля центральної фігури, Романа Барановського, який був очевидно шефом боевого відділу ОУН».

«Трудова Україна» в ч. 10., отже давно по процесі писала, що «кількалітнім начальником боевого відділу О. У. Н. на всю Галичину був конфідент польської поліції Р. Барановський». «Вся організація їх (націонал-фашистів) прописана провокацією, так, що не відомо, де кінчається націонал-фашизм, а де починається польська поліція». «Самбірський процес показав, що керуючого силою в УВО й ОУН є не провід, а провокатори».

За есеро-оборонорадикалами не залишилися по заді ундисти. «Dziennik Ludowy» з 4. X. пише: «Недавно на терені Львова і східної Галичини появились відписи зізнань Барановського, кольонпортвані УНДО-м, що в цей спосіб бореться зі своїми противниками. Іменно в зізнаннях Барановського знаходиться матеріал, що компромітує ряд осіб з кругів крайніх націоналістів, що виступають проти УНДО». Хоч ген. секр. УНДО, Целевич заявляє в «Ділі», що «ніхто ніколи з нашої сторони не твердить, що всі зізнання Барановського є правдиві», хоч «Новий Час» (9. X.) заявляє, що «які це брехливі зізнання — про це хіба найкраще знає п. Целевич на підставі того, що Барановський напліє в них на нього», то всеж Целевич твердить, що «зізнання Барановського кидують ярке світло на відносини, які панують в українських підпольних організаціях, виказують деморалізацію, яка там поширилася, головню у верхівці і параліж конспіраційних засобів боротьби».

Побожне бажання, що його не висловили інші, висловила за себе та за інших партійних «Катонів» — «Нова Зоря» (8. X.): «Тому, коли той провід (ОУН) справді відчуває якусь відповідальність за свої вчинки, то він повинен негайно розв'язати всі українські підземні організації на всіх українських землях при Польщі, і тим способом вирвати українську молодь з обіймів провокації».

Брехання фальшивого донощика, який потранив роками крутити голову поліції, та й ще брехання партійних демагогів, які вже заговорили за... ОУН, могло збити з пантелику не одного глядача з боку. Тому Краєва Екзекутива ОУН на ЗУЗ видала в жовтні звітлення, в якому м. і. є таке:

«В зв'язку зі самбірським процесом (Романа Барановського) доводимо до відома: 1) Рішенням Краєвої Команди УВО в місяці червні 1929. р. виключено РВ з активу УВО тому, що він затратив ті моральні вартості, які члени УВО мусіли мати в своєму характері. Тимсамим з того часу не був Р. Б. втягнений в ніякі справи організації й не брав ніякої

участі ні в організуванні, ні в виконанні ніяких акцій чи акцій з доручення організації. 2) До ОУН Р. Б. ніколи не належав. 3) В місяці жовтні 1929. р. вчинило підозріння, що Р. Б. має зв'язки з польською поліцією. Тоді перевірено ті факти, з яких випливало те підозріння, однак вони не вистачали до випровадження остаточних консеквенцій — цебто виміру найвищої кари. Дальшому слідженню Р. Б. перешкодив його побут за кордоном, а після його повороту до краю — його арешт. 4) Інформації, які давав Р. Б. польській поліції, були роблені ним як заключення на основі зовнішніх помічень і ознайомлення з деякими справами організації з давніших часів. Позатим — це видумки і брехні. 5) Т. зв. самбірський процес був уряджений польською владою на те, щоби підірвати довіря українського громадянства до ОУН. Представники урядового табору в поборюванні революційного націоналістичного руху пішли шляхом, підсуненим польською владою, і прийняли за правдиві поліційні зізнання та насвітлення діяльності ОУН, подаване конфідентами і представниками польської поліції».

Вирінає зчерги запит: як це так, що підпольна організація не могла так довго здемаксувати Р. Барановського? Відповідь на цей запит деяко заскочить: розкрити фальшивого Донощика є в засаді далеко трудніше, ніж розкрити хоч не знати як обережного провокатора; а це з двох причин: 1) донощик знаходиться поза організацією, отже поза постійною контролею організації над її членами, а тому потрапити на слід донощика можна в наслідок сліпого принадку, або в наслідок льогічних заключень по певних подіях та обсервації оточення членів; 2) льогічні заключення при фальшивім донощику (що бреше й видумує та видає несприхасних людей) є надзвичайно утруднені, коли взагалі не унеможливлені.

Все таки вже по дописі Р. Барановського про замах на Таргі Веходне (хоч подал він фальшиві обекти й особи) організація спрямувала своє підозріння на Р. Барановського (це признав він сам, подаючи в зізнаннях, що Сенник, стрінувши його тоді, кинув йому закід донощитва). Чому Р. Барановський, хоч не брав він особисто участі в замаху, міг знати загально (без подробиць), що якийсь замах приготується в добі «Таргів», і чому організація, не дивлячися на фальшиві донесення, спрямувала своє підозріння якраз проти нього, а разом звідки взялося неправдиве твердження, що Роман Барановський був головою

боєвого відділу і виконував замах, висвітлить наступне:

(«Новий Час», 1. X.) «Предсідник за-ряджує відчитання зізнань свідка М. Бухгарта, кап. II. відділу гол. штабу. З тих зізнань виходить, що в 1929. р. свідок, на доручення свого начальства, приїхав до Львова і там повідомив ком. Білєвича, що на підставі їх інформацій, нападом на Сх. Торги командував *Барановський*. «Барановський зприводу повищих зізнань заявляє: відносно інформацій про організування замаху на Сх. Торги, то це могло відноситися до *иншого* Барановського. Предсідник: А який же *инший* Барановський: міг тоді виступати? — Барановський: Це *мій брат*. Sapiienti sat!

Та перше підозріння організації, не було підперте ніякими доказами. Все так від тоді рідний брат, Ярослав, фактично зірвав зносини із Романом Б.

Подібно на підставі льогічних заключень повстало в пізнішому часі підозріння, що Р. Барановський видав свого приятеля З. Коссака (зрештою непричасного до справи): в дому п. Туркевичів припадково натратила жінка Барановського на З. Коссака, а невдовзі по її відході прийшла поліція. Коли організація зачала робити докопання, то ніхто *инший*, а З. Коссака заперечує, що виключає, щоб його видав Р. Барановський. А доказів, хочби непрямих, проти Р. Б. далі не можна було знайти. В дальнішому бл. п. Березинський перебрав догляд над Р. Барановським і бажаючи у зачарованім колі підозрінь та фальшивих доносів зловити «кінець нитки», рішив для зискання доказів та розкриття донощика примістити деякі «контр-потягнення» (якраз того роду були розмови Сайкевича з Р. Барановським): та безпосередньо перед розв'язкою справи, Р. Барановського — заарештувано.

Не підлягає найменшому сумнівові, що на випадок, коли б Р. Бар. був в організації при якійсь функції та в наслідок того, коли б мав належні відомости про ню та подавав поліції правдиві й своєчасні відомости, то при тих підозріннях, що організація відносно нього мала та при далеко легшій тоді й не випадочій в око контролі — він давно був би пішов слідом за Гуком та ин.

Як це може для неозісної з підпіллям людини не дивно, та для організації легше боротися з провокацією, ніж із *донощицтвом*. І дарма кричать партійники про провокацію у нас *внутрі*: правдивою язвою для нас стало *донощицтво* якраз партійних шакалів. Од нього не забезпечені націоналісти нігде, ні на рідних зем-

лях, ні закордоном: автор отих рядків, і то якраз у часі писання тої статті, мав сам нагоду заощтувати тої приємності на власній шкірі й коли б не зрозумілі кожному причини, то міг би значно поширити оті замітки найновішими прикладами. Колись поліційні архіви всіх держав дадуть ревелюційний матеріал про «конспіративну» діяльність «принципових противників конспірації». Автім чи тільки поліційні архіви й чи треба аж так довго чекати? Цинізм наших противників зайшов уже так далеко, що вони доносоми силлять і явно та вже публично достачають (позичають!) польському прокураторові нелегальну літературу, за посідання якої *инших* карають тяжкою тюрмою. Чи зізнання М. Матчака з розконспіраційним полк. Р. Сушка та про розмови з Сушком не є доносом? До того ж зізнання ті так само *брехливі*, як і зізнання Матчака про розмови його в Празі в сираві Р. Барановського: полк. Р. Сушко, ніякої дискусії з *Матчаком* у каварні «Лювр» по вбивстві Голуфка не провадив, а *находився* в товаристві *инших* осіб, до яких (а не до РС) приступив М. М. та подав вістку про вбивство; на запит одного з присутніх (а не ММ, який тільки підслухував), полк. РС заявив, що йому про атентат нічого не відомо й — тільки всього; автім, коли б полк. РС сказав, що вбивство є ділом УВО, то чи тоді також М. Матчак «свідчивби» на поліції й суді? Чи це може хотів довідатися М. Матчак? Чи отакі *брехливі* зізнання *бувшого члена УВО* М. Матчака (це не «розконспіровання», бо за те ММ мав уже розправу, автім це часи, до яких відноситься амнеція) так вже дуже різняться від зізнань *бувшого члена УВО* Р. Барановського? Або чи видавання в руки поліції членів ОУН директором укр. гімназії Бабієм уже так дуже різняться від того, що робив Р. Барановський? Та ж дир. Бабій примушує учеників до донощництва, себто якраз виховує нових Романів Барановських! Або, чи писання ес-ерів і ес-деків в українській і чужій пресі про «фашистівсько-тітлерівську» Розбудову Нації, «зв'язок націоналістів із Гітлером», «німецькі гроші» і т. д. це не доноси? Чи така вже велика різниця між явними і тайними доносоми?

Тому й не диво, що якраз тепер організація видала такий комунікат:

«Самбірський процес виказав, що боротьба з донощництвом і провокацією не проводилася в нас на цілому фронті. Організація боролася дотепер з поодинокими випадками, які мали місце серед членів організації, та звертала мало уваги на

властивий корінь лиха — на угодовий табір, який на ділі є *головним джерелом* інформацій для поліції. Самбірський процес виказав, що саме зноміж цього угодового табору вийшло багато свідомих чи несвідомих інформаторів поліції (зізнання свідків Матчака й Луцького). Зриводу того ми приневолені прийняти як найдальні засоби охорони перед того роду інформаторами польської поліції й держати всіх тих, що такими інформаторами є, або в консеквенції свого політичного переконання ними можуть стати (гляди статті Кедрина в «Бюлетині Польсько-Українським», Кузьмовича й Кучабського в «Меті», Назарука в «Новій Зорі», Целевича в «Ділі»), тримати здалека від усіх справ хочби й дуже посередню зв'язаних з діянням організації. В тій цілі членам організації наказуємо, а симпатикам нашої організації поручаємо:

1) Про справи безпосередно чи посередно з діяльністю ОУН зв'язані не входити в зайві дискусії з «діячами» угодового табору. 2) Вистерігатися суверечок з ними, які давалиб для них матеріал про напярямні діяльності ОУН. 3) Зокрема по різних актах та акціях організації не подавати своїх коментарів, заміток чи хочби припущень. Самбірський процес розкрив особи, які якраз тим шляхом добути правдиві чи фальшиві інформації достачали поліції (Матчак). 4) Ніяким г. зв. визначним промадянам не давати підстав до здогадів про особи з нашим рухом зв'язані. 5) Не давати послуху сплетням, що мають на меті сіяти серед українського загалу недовіра до організації, бо їх нарочно поширює угодовий табір (статті Целевича в «Ділі», летючки УНДЮннї з зізнаннями Романа Барановського, «Громадський Голос»). 6) Демаскувати змісти всіх тих, що такі вістки-сплетні поширюють. 7) Проти здемаскованих клеветників виступати як найрішучіше по окремим вказівкам місцевих органів ОУН».

ПРОХАННЯ ДО ЛОВЦІВ ПРОВОКАТОРІВ.

Так то якось є, що всі наші противники (українці) чомусь то не дуже цікавляться нашою організацією, як цілістю: отже її ідеологічними заложеннями, програмовими цілями, тактикою, тощо, коротко сукупністю її діяльності. Чи не характерно напр., що досі не появився бжувально *ні один* поважний критичний розгляд чи хочби рецензія вже не на ту чи иншу ідеологічну чи програмову статтю (а їх появилися тисячі), але й на книжку (й тих вже десятки видала організація). А Богу дякувати, й часу доволі минуло від початків діяльності ор-

ганізації, й противників маємо багато, та не лише менших, і мають вони де розгисуватися. Їх *мовчанку* можна б уважати за небажання робити нам реклями й взагалі за *ігнорування* нас, коли б не те, що вони все таки *кричать* про нас, і то кричать більше, ніж треба. Але це заінтересовання звернене чомусь то передусім в одному напрямку: всі навипередки та зі страшенною заонадливостю перебрали на себе функції... контррозвідного відділу, завзято вшукуючи в організації провокаторів. При чому методом є не довіроче повідомлення відповідних органів організації, або, при набажання цього, явне й славне піднесення факту з мужнім перебранням усіх консеквенцій перед укр. публичною опінією, а *иншування* «на вухо» (щоб, не дай Боже, організація про це не довідалася!), влягання маски й псевда та несласні натяки в містичній формі перед українською публичкою (щоб не дай Боже, не нести відповідальности за це!) та *инічні* (але довірочні!) доноси перед чужинцями. Наслідок того такий, що майже кожному трохи значнішому націоналістові вліпили, журливі за чистоту нашої організації, противники п'яти провокатора.

Воістину, встидно нам, що маємо *таким* противників.

*

«Трудова Україна» (Прага, ч. 10-1933) в статті Н. Г. п. з. «Револуція чи провокація?» *инше*: «Українська громадська опінія й досі твердить, що серед «вождів» (ОУН) числиться й надалі людина, яка ще недавно була *агентом польської дефензиви* в Калішському таборі».

Звертаємося до п. Н. Г. з проханням подати редакції «Розбудови Нації» відповідні матеріали відносно згаданого ним «агента польської дефензиви» та бжувне окреслити згадану «укр. громадську опінію».

На випадок сповнення нашого прохання, зі свого боку ми 1) зобов'язуємося, на бжування автора, оголосити дотичні матеріали в «Розбудові Нації», 2) запевняємо авторові повну безкарність, а зокрема звільнення від усіх третейських, громадських і державних судів, і у випадку, колиб, по провірці, дані показалися неправдими, 3) коли б його дані відносно «агентури» показалися правдивими, організація зложить на «Рідну Школу» Кч. 1.000.—, а відносно здемаскованої автором особи витягне належні консеквенції (до речі, консеквенції, яких не витягнув Н. Г., коли йому автор тих рядків перед кількома роками подав сам, з власної іні-

ціятивні, віч-на-віч і отверто одного есеровського «вождя», як поліційного агента).

При тій нагоді звертаємося взагалі до всіх наших шляхотних противників, що поклали собі за життєву ціль вишукувати в ОУН провокаторів, подавати нам висліді своєї праці до відома і то під вище поданими нами услів'ями. Користи з того будуть для всіх: по-перше заробить великі гроші «Рідна Школа», бо — як твердить Н. Г. у вище цит. статті — «УВО й ОУН так просякнуті провокаторами, що тяжко відділити зерно від половини»; по-друге уздоровиться підпілля, де — згідно зі словами Н. Г. — «провокація провокацією іде, провокацією поганяє» і де — згідно з твердженням «Діла» — конспірація взагалі неможлива; по-третє й ловці провокаторів будуть вдоволені, бо не потребуватимуть од тепер виступати в масках і під псевдами та в містично неясній формі подавати своїх інформацій, а вже зовсім не потребуватимуть їх шукати «зовсім певним» особам «на вухо» (бо від «непевних» осіб можна самим дістати «в ухо») — а будуть могли явно, славно, ясно й безстрашно ділитися, та й ще за нашим посередництвом, своїми цінними інформаціями з цілою суспільністю.

Отже, хто перший?

Ще одно: на випадок, коли б ми самі чи з помочтю наших шляхотних противників здемаксували когось, то добре було б, щоби тоді «Діло» не давало здемаксованому журналістичної легітимності, щоб теж «Діло», гетьманці та ині, не називали його «опозицією», яку беруть в оборону, і не кричали про «розлам в ОУН», щоб уенерівці не помагали йому устроювати публичних відчитів, а всі на кучу, щоб не приносили його з отвертими раменами.

І ще одно: хай усі ловці провокаторів 1% тої уваги, що нам присвячують, віддадуть також розшукам у своїх партіях. Висліді повинні бути знамениті. Чи, може, це за велика праця і... безнадійна?! Тоді хай хоч стараються напр., зменшити число донощиків на ОУН принайменше на половину: легше і нам дещо стане...

БОЛЬШЕВИКИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Пленум ЦК і ЦКК КПУ, ухвалив на підставі доповіді Коссіора в Харкові такі резолюції:

«Керуючі органи КПУ (Комуністичної Партії України) переочили і своєчасно не викрили посиленого пересякнення українськими націоналістичними елементами керуючих органів кол-хозів, машиново-

тракторних станцій, земельних і культурних установ, де вони переводили шкідництво й контр-революційний саботаж супроти розпоряджень компартії і радянської влади. Створилися цілі гнізда контр-революційних двурупників, що провадили свою працю в наркоматах, в наукових установах і навіть у партійних керуючих органах.

Націоналістичні елементи, що пересякали партійний і державний апарат, зустрічали прямому піддержку з боку українських націонал-ухилівських верств, що зімкнулися з ними в підривній діяльності супроти партії і радвлади. Своєю діяльністю розвинули вони дуже широко і спричинили дуже велику шкоду соціалістичному будівництву на Україні.

Українські націоналісти перебували в зв'язках з українською еміграцією і з Галичиною, особливим з відомим гітлерівським наємником Коновальцем. Їх контр-революційна і пропагандивна праця переводилася на засоби закордонних чинників».

Московські «Ізвестія» з дня 2 грудня б. р. друкують зміст доповіді Коссіора про діяльність українських націоналістів на Великій Україні. Коссіор заявляє, що ГПУ вдалося викрити цю націоналістичну «контрреволюційну» акцію, однак ренгери її — по його словам — ще лишилися і продовжують свою руйнуючу роботу.

«Після ліквідації громадянської війни, значна частина представників буржуазних українських партій перейшла на бік совіцької влади. Де хто з них — як напр. — боротьбісти, стали справжніми большевиками, але більшість лишилася на національних позиціях і пішла до компартії, бажаючи її розсадити з середини. Пізніше до них приєдналися уканісти, і виразні націоналістичні елементи». «Після розгрому шумськizmu — наша пильність вгала. Це було поважною помилкою з боку ЦК КПУ, бо українські націоналісти зачали пристосовувати в боротьбі проти совіцької влади тактику «тихої саги». Вони пролізли в наші підприємства, совхози, МТС, колхози і навіть в партійні установи. Ми переочили ідейне переродження Скрипника і оформлення цілої течії, цілої націоналістичної групи, що ним возглавлялася. Не забуваймо, що Україна займає передові позиції в СРСР у відношенню до капіталістичного оточення і це зобов'язує нас бути особливо пильними і готовими відбити всілякі напади. Між тим за останні роки, приховуючись під прапором українзації для здійснення сво-

їх контрреволюційних цілей, творилися цілі гнізда націоналістів. В наркомпросі, в наркомземі, в наркомюсті, у академії, в інституті шевченкознавства і т.д. При кермі всіма ціми установами перебували майже самі націоналістичні елементи». «Більшість націоналістів перебувала на Україні з закордону — з Праги і Галичини. Велику роллю в тому грали галицькі націоналісти, котрі цілком продалися польським поміщикам(?), ополчилися(!) і були послані сюди для підготовки інтервенції(!). Але крім націоналістів, що прибували з закордону, були значні місцеві групи на совіцькій Україні: головну тут роллю грали внутрішні вороги з партійним білетом у кишені. Це люде в роді Волоха, Ялового, Річницького, Авдієнка, Сирко, Турата й інші...» «Ще в 1923 році провідники української контрреволюції, як ось Коновалець і другі вирішили використати змінюючийся рух для своїх цілей. Націоналістичні елементи, що прибували на Україну під виглядом змінюючих, намагалися законити до своїх рук наш державний апарат. У свій час ми відкрили СВУ, а опісля був виявлений націоналіст Матвій Яворський і з ним так зв. «український національний центр» на чолі якого стояли Грушевський, галицький генерал Коссак та інші. Виявлені були також двурупники в партії, як ось Михайло Левницький, котрий прикриваючись партійним білетом на ділі провадив націоналістичну акцію. В початку цього року ми викрили нову націоналістичну контрреволюційну організацію, на чолі якої стояли: Максимович, Шумський, Біленький, Сологуб та другі. Цю організацію кермував з закордону знаменитий Коновалець, котрий, будучи у Києві, як начальник гарнізону при Петлюрі, прославився розстрілом робітників(?!). Один з членів цієї організації Лозинський заявив, що для знищення совіцького ладу на Україні і відділення її від СРСР націоналістичний блок підготовляє збройне повстання... Другий член організації Козоріс оповідав, що Німеччина спільно з іншими державами береться організувати похід проти СРСР. Польща відступить Німеччині данцізький коридор, дістаючи за це компенсацію за рахунок Литви і доступ до Чорного моря(?) Лівобережна Україна попаде у сферу впливів Німеччини(?), котра буде експлуатувати вугільний і залізно-рудний район Донбасу для створення сильного промислового центру. Після приходу до влади Гітлера в Німеччині, на Україну був перекинутий один з найповажніших організаторів УВО, бувший отаман Січових Стрільців

Букишованій, безпосередно зв'язаний з Коновальцем. В половині лютого 1933 року після зізнань Бандрівського, в Берлін прибув Сушко і заявив, що хоче, спільно з Ярим, бачитися з ним. Сушко заявив, що разом з Ярим мав розмову з А. Розенбергом. На підставі цієї розмови Сушко оповідав Бандрівському, що Німеччина бере різкий протисовіцький курс і приступає в коаліції з Францією, Англією і Італією до створення інтервенційного блоку проти СРСР. Розенберг порадив Сушкові, щоб УВО розгорнула свою акцію проти совіцької влади, бо прихід Гітлера до влади витворює для нього дуже сприятливу ситуацію, яка у висліді може привести до відділення України і створення української національної держави».

П. Н. Попов в книжці п. з. «О націоналістических уклонах в рядах української парторганізації і о задачах боротьби з ними» пише: «В р. 1921, уформувалася остаточно в Галичині українська військова організація — УВО. Члени тої організації, що мала на цілі створення т. зв. соборної, розуміється, буржуазної «незалежної» України, укладаючи свою тактику, старалися забезпечитися від всяких можливих випадків. Створити буржуазну Україну — думали вони — можна або при помочі буржуазної Німеччини або при помочі буржуазної Польщі, через антисовітську інтервенцію або через буржуазно-націоналістичне перетворення совіцької влади на Україні. І вони рішили певну частину своїх людей зв'язати з німецькими імперіялістами, частину — з польськими, а частину поставити до совіцьких організацій і навіть до нашої партії, щоби вони там під маскою совіцьких людей і навіть комуністів працювали над буржуазно-націоналістичним перетворенням совіцької України та провадили загальну контрреволюційну, як рівнож шніювську працю».

Багато тут «гороху з канустою», як і багато — брехні. Всеж одне є для кожного ясним: Москва надзвичайно стурбована розростом націоналістичного руху і намагається його приборкати всіма засобами — терором, поліційними переслідуваннями і провокаціями.

МЕТОДИ УЕНЕРІВЩИНИ.

Дістали ми такого листа з Франції: «Впродовж довгих років польонофіли голосили, що Польща, ось-ось проголосить війну большевикам і здобуде для

них Україну. Тому то з легкою душею віддали вони Польщі Зах. Укр. Землі і ніякої уваги не звертали на творення власної революційної сили на самій Україні. «Боролися» лише самими меморандумами... Тай пощо — дійсно, було ту власну силу творити, коли державу їм мав «дати» хтось інший? «Ще так недавно міністр «уряду» Шульгин написав брошуру під назвою: «Державність чи тайдамаччина», в якій висміюючи боротьбу революційно-сборницького табору, авторитетно там заявляв (правда прозорими натяками,) що урядові УНР помагає не лише Польща, але... й Франція. Та надії на допомогу Польщі і Франції скрахували. Як би на сміх якраз ці держави навипередки поспішили визнати комуністичну Москву і навязати з нею найтісніші відносини. Опинилися у енерівці в безвиходному становищі. Як ратувати положення?... І «міністри» вирішили, що треба й далі приміювати старі методи, які впродовж довгих років приміювали, мовляв: «Україну скоро визнають», або «швидко вже підемо походом, як не весною, то в літі» і т. д.

Тих методів обдурювання вживають вони і зараз, та роблячи таємничі міни, заявляють своїм однодумцям, ніби пакти ненападу з большевиками, що їх заключила Польща та Франція — це лише «так, для ока», це мовляв — висока політика, яку ці держави вживають, щоб «обдурити» большевиків, а в дійсності справа уряду УНР стоїть так добре, як ніколи(!)!

Те, що подаємо нище, справді витягає на анекдот. Та проте це правда.

Отже дня 5 листопаду ц. р. українська колонія в Оден Ле-Тіні влаштувала протибольшевицьке протестне віче. На це віче прибули офіційні представники «уряду УНР» — Ковальський, Никитюк і от. Бриндзан. Ковальський виступив з публичною промовою, в якій оказав наступне: «Вже ціла українська нація обєдналася навколо уряду УНР. і не сьогодні-завтра уряд поведе емігрантів на Україну»... Тої радісної вістий було Ковальському замало. Бо тут же виявилось з його слів, що майже всі держави «правда

неофіційно» вже визнали уряд УНР і готують похід на Україну. Хтож той похід робитиме? Польща і Франція, на яких натякав у свій час Шульгин?... Ба ні!... Оказалося, що «Німеччина та Італія, які перебувають в найкращих відносинах(!) з урядом УНР». І цього ще мало! Одушевлені слухачі довідалися, що «Ерріо їздив до Москви з єдиною метою... довідатися чи готова Україна до самостійності і чи піддержує вона уряд УНР». І тут оказалося все гаразд... За кілька днів свого перебування в ССРСР, Ерріо переконався, що український нарід ні про що ані думати не хоче, як лише... про Андрія Лівницького. Доказом цього є те, що «Матен» примістив інтерв'ю А. Лівницького і навіть його фотографію (бажати ще більшого?!). Далі Ковальський заявив, що поголоски, ніби західні українці ворожо ставляться до політики УНР є брехнею «безвідповідальних елементів». На ділі «уряд УНР перебуває в тісних зв'язках і порозумінню з УНДО і послами на Буковині, які в цілості його піддержують». Але найбільша сензація була приготована на кінець. Ковальський оповів, що «уряд вже зачав повстання на Україні і один енерівець кинув бомбу у Постишева в Харкові (от молодці!), яка одначе не розірвалася» (це вже гірше!). На ту невдачу Ковальський просив не нарікати, «бо все одно на днях Постишев буде таки забитий». Це своє прилюдне твердження ручив він словом *чести*.

Коротко кажучи: «гоп куме — не журися»! Все йде добре!

Ми думали дотепер, що на білу гарячку хоріють люде лише від алькоголю. Одначе показується, що це може статися і від розпукки... Ще один момент: як щоб справді існували в Харкові енерівці, що «збираються на днях» забити Постишева, то довелось б їх від цілої душі жаліти. Бо не думаємо, щоб завчасне розголошення їх плянів на публичних еміграційних збіговиськах — могло б їм дуже допомогти у виконанню їх похвальних плянів. Та можемо бути спокійні за тих люде, бо на ділі... їх у Харкові не має!

—м—